

PLATÓNOVY SPISY
Svazek III

Překlad František Novotný

PLATÓN

Theagés, Charmidés

Lachés, Lysis

Euthydémos, Prótagoras

Gorgias, Menón

Hippias Větší, Hippias Menší

Ión, Menexenos

PRAHA
2003

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
www.oikoymenh.cz

Univerzita Karlova v Praze
Katedra filosofických věd
Praha - Vinohrady

K/03/2292

Translation © František Novotný, 1932, 1939, 1940, 1941
Copyright © OIKOYMENH, 2003
ISBN 80-7298-066-1

Obsah

Theagés	7
Charmidés	23
Lachés	57
Lysis	87
Euthydémos	117
Prótagoras	167
Gorgias	231
Menón	337
Hippias Větší	381
Hippias Menší	415
Ión	435
Menexenos	453
<i>Poznámky</i>	<i>471</i>
<i>Seznam zkratek</i>	<i>533</i>
<i>Seznam literatury</i>	<i>537</i>
<i>Ediční poznámka</i>	<i>539</i>

Theagés

Démodikos, Sókratés, Theagés¹

Démodikos Sókrate, potřeboval bych si s tebou o čemsi promluvit mezi čtyřma očima, máš-li kdy; a také máš-li něco na práci ne příliš důležitého, přece si pro mne udělej chvilku. sv. I 121

Sókr. Ano, jsem volný, a zvláště ovšem pro tebe. Nuže, přeješ-li si něco se mnou mluvit, můžeš.

Dém. Nepřeješ si tedy, abychom zašli stranou sem do sloupové chodby Dia Osvoboditele?²

Sókr. Ano, myslíš-li.

Dém. Pojdme tedy. Sókrate, všechno, co roste, chová se, jak se zdá, týmž způsobem, i rostliny i živokové a zejména také člověk. Tak u rostlin je nejsnazší pro nás, kteří vzděláváme zemi, opatření všechny věci před sázením i samo zasazení a zaseť; avšak když to, co je zasazeno, počne žít, potom nastává veliké, nesnadné a obtížné ošetřování toho, co vyklíčilo. Podobá se, že takto se to má i s lidmi; ze svých vlastních věcí já usuzuji i o ostatních. Tak například tento můj syn: bylo pro mne ze všeho nejsnazší jeho, ať se tomu má říkat zasetí nebo zplození, avšak vychovávání je obtížné a stále jsem ve strachu o něj. Mohl bych mluvit o mnoha jiných věcech, ale velice mě leká touha, kterou nyní má; není sice neslušná, ale nebezpečná: on mi totiž, Sókrate, touží, jak říká, stát se moudrým. Jak si tak myslím, někteří hoši jeho věku a z téhož dému chodí do města a vypravujíce mu jakési řeči, které si zapamatovali, pleťou mu hlavu; on se jim chce vyrovnat a již dávno mě trápí žadoněním, abych se o něho postaral a abych zaplatil peníze některému ze sofistů, který by ho udělal moudrým. Mně nejde tak o ty peníze, ale soudím, že on jde v tomto směru do nemalého nebezpečí. Až dosud jsem ho zadržoval svými domluvami; avšak když už nejsem s to, soudím, že je nejlepší mu vyhovět, aby se snad nestal něčím žákem beze mne a nezkažil d 122

se. A tu jsem nyní přišel právě za tím účelem, abych ho uvedl k některému z těch, kdo jsou pokládáni za sofisty. A tu jsi nám ty přišel do cesty právě vhod, neboť s tebou bych se nejraději poradil o takovýchto věcech, když v nich mám něco udělat. Nuže, jestliže máš pro mne nějakou radu po tom, co jsi ode mne slyšel, můžeš a máš mi ji dát.

b

Sókr. Však se také říká, Démodoku, že rada je posvátná věc.³ Tu je-li i kterákoli jiná posvátná, jistě to platí i o této, kterou ty nyní vyhledáváš; neboť o ničem světějším by se člověk nemohl radit nežli o výchově i sebe samého i svých blízkých. Nejprve tedy se dohodněme já a ty, co asi je podle našeho mínění to, o čem se radíme, abych snad já tím nerozuměl něco jiného a ty také něco jiného a abychom potom, až budeme už daleko v rozhovoru, nezpozorovali, že jsme směšní, i já, který radím, i ty, který se radíš, protože myslíme na věci docela různé.

c

Dém. Zdá se mi, Sókrate, že mluvíš správně, a musíme tak udělat.

Sókr. Ano, mluvím správně, avšak ne zcela; jistou maličkost totiž musím opravit. Napadá mě totiž obava, že snad i tento chlapec touží ne po tom, co my pokládáme za předmět jeho touhy, nýbrž po jiném, a že my potom budeme ještě větší podivínové, když se budeme radit o něčem jiném. Zdá se mi tedy nejsprávnějším začít od něho a vyptávat se, co je to, po čem touží.

d

Dém. Věru, skoro se zdá, že to je tak nejlepší, jak pravíš.

Sókr. Tedy pověz mi, jaké hezké jméno má ten chlapec? Jak ho máme oslovovat?

Dém. Jmenuje se Theagés, Sókrate.

Sókr. Krásné jméno jsi dal, Démodoku, svému synu, a s posvátným významem.⁴ Pověz nám tedy, Theage, ty říkáš, že toužíš stát se moudrým, a žádáš tuhle svého otce, aby ti vyhledal učení u některého takového muže, který by tě udělal moudrým?

e

Theag. Ano.

Sókr. A zdalipak nazýváš moudrými znalé v některém oboru či neznalé?

Theag. Jistěže znalé.

Sókr. Cožpak tě otec nedal vyučit a nevzdělal tě v těch věcech, v kterých jsou zde vzdělání ostatní hoši, synové z dobrých rodin, jako v čtení a psaní, ve hře na kitharu, v zápolení a v ostatních druzích zápasu?

Theag. Ovšem.

Sókr. Nuže, ty se domníváš, že ti chybí ještě nějaká znalost, 123
o kterou se má tvůj otec pro tebe postarat?

Theag. Zajisté.

Sókr. Která to je? Pověz to i nám, abychom ti udělali po vůli.

Theag. On to také ví, Sókrate – vždyť jsem mu to kolikrát pověděl –, ale to ti říká naschvál, jako by nevěděl, po čem já toužím; takovými a jinými prostředky bojuje proti mně a nechce mě nikomu dát do učení.

Sókr. Ale ty tvé dřívější řeči byly k němu mluveny jakoby b
beze svědků; avšak nyní si vezmi mne za svědka a přede mnou pověz, která je tato znalost, po níž toužíš. Podívej se: dejme tomu, že bys toužil po té znalosti, kterou lidé řídí lodi, a já bych se tě tázal: Theage, která to znalost ti chybí, že vyčítáš svému otci, že tě nechce dát do učení těm, u kterých by ses stal známým? Co bys mi odpověděl? Která že to je? Zdalipak ne kormidelnická?

Theag. Ano.

Sókr. A kdybys dělal otci ty výčitky v touze po té znalosti, c
kterou lidé řídí vozy, a já se tě zase tázal, která to je znalost, co bys odpověděl, že to je? Zdalipak ne, že to je znalost vozatajská?

Theag. Ano.

Sókr. Nuže ta, po které nyní toužíš, je snad bezejmenná, či má jméno?

Theag. Já myslím, že má.

Sókr. Zdalipak tedy o ní samé víš, která to je, avšak jméno nevíš, či víš také jméno?

Theag. Jistě i jméno.

Sókr. Které to tedy je? Pověz.

d *Theag.* Jak jinak by ji člověk jmenoval, Sókrate, nežli znalost vůbec?⁵

Sókr. Není-li i vozatajství znalost? Či se ti zdá, že to je ne-umělost?

Theag. To jistě ne.

Sókr. Tedy naopak znalost?

Theag. Ano.

Sókr. A k čemu jí užíváme? Není to ta znalost, kterou umíme řídit spřežení koní?

Theag. Ano.

Sókr. Není-li i kormidelnictví znalost?

Theag. To si myslím.

Sókr. Není to ta, kterou umíme řídit lodí?

Theag. Ano, ta.

Sókr. A ta znalost, po které ty toužíš, která to je? Co jí umíme řídit?

e *Theag.* Mně se zdá, že to je ta, kterou umíme řídit lidi.

Sókr. Snad nemocné?

Theag. To přece ne.

Sókr. Ano, vždyť to je lékařství, pravda?

Theag. Ano.

Sókr. Snad ta, kterou umíme řídit zpěváky ve sborech?

Theag. Ne.

Sókr. Neboť toto je hudební umění?

Theag. Ovšemže.

Sókr. Snad ta, kterou umíme řídit gymnastická cvičení?

Theag. Ne.

Sókr. Neboť toto je gymnastika?

Theag. Ano.

Sókr. Nuže, která to je a co dělají ti, které jí umíme řídit?

Vynasnaž se mi to říci tak, jako já tobě v předcházejících příkladech.

Theag. Kterou umíme řídit lidi v obci, tak se mi zdá. 124

Sókr. Nejsou snad v obci i nemocní?

Theag. Ano, ale já nemluvím jen o těch, nýbrž i o těch ostatních v obci.

Sókr. Rozumím dobře, které to myslíš umění? Zdá se mi, že nemyslíš to, kterým umíme řídit žence a česače a sazeče a rozsevače a mlátce; neboť to je rolnictví, kterým tyto řídíme, pravda?

Theag. Ano.

Sókr. A asi ani to, kterým umíme řídit všechny ty, kteří pracují pilou a sekyrou a kteří vrtají, hoblují a soustruhují, ani to nemyslíš; neboť to zase je tesařství a truhlářství? b

Theag. Ano.

Sókr. Ale snad to, kterým řídíme tyto všechny, i samy rolníky i tesaře i všechny jiné řemeslníky i neřemeslníky, ženy i muže, tuto znalost snad myslíš.

Theag. Tu, Sókrate; již dávno to chci říci.

Sókr. Můžeš mi říci, zdali Aigisthos, který usmrtil Agamemnona v Argu,⁶ byl vládcem těch, o kterých ty mluvíš, všech řemeslníků i neřemeslníků, mužů i žen, či některých jiných? c

Theag. Nikoli, nýbrž těchto.

Sókr. A což Péleus, syn Aiakův, ve Fthii,⁷ nebyl vládcem také těchto lidí?

Theag. Ano.

Sókr. A o Periandroví, synu Kypselovu,⁸ jsi už slyšel, že byl vládcem v Korintu?

Theag. Zajisté.

Sókr. Nevládl snad nad týmiž lidmi ve své obci?

Theag. Ano. d

Sókr. A co Archelaos, syn Perdikkův,⁹ jenž odnedávna vládne v Makedonii? Nemyslíš, že vládne nad týmiž?

Theag. Zajisté.

Sókr. A Hippias, syn Peisistratův,¹⁰ jenž byl vládcem v této naší obci, nad kterými byl ten podle tvého mínění vládcem? Ne snad také nad těmi?

Theag. Jak by ne?

Sókr. Mohl bys mi pak říci, jakým jménem bývá označován Bakis a Sibylla a ten náš Amfilytos?¹¹

Theag. Jakým jiným, Sókrate, nežli jménem věšci?

e *Sókr.* Správně mluvíš. Ale pokus se mi takto odpovědět i o těchto: jaké jméno má Hippias a Periandros pro jeden a týž způsob vlády?

Theag. Myslím, že tyrani; jaké jiné?

Sókr. Tedy kdo touží vládnouti nade všemi lidmi v obci, touží bezpochyby po téže vládě jako tito, po vládě tyranské, a chce být tyranem, že ano?

Theag. Patrně.

Sókr. Ty tedy tvrdíš, že toužíš po této vládě tyranské?

Theag. Z toho, co jsem řekl, se to tak podobá.

125 *Sókr.* Darebo, ty tedy toužíš být nad námi tyranem, a proto jsi dávno vyčítal svému otci, že tě nechtěl posílat do školy nějakého učitele tyranství? A ty, Démodoku, když už dávno víš, po čem tento zde touží, a když znáš, kam bys ho měl poslat a jak bys byl z něho udělal odborníka v té znalosti, po které touží – ty se nestydíš a odpíráš mu to a nechceš ho tam posílat? Ale nyní – vidíš? –, když to přede mnou na tebe pověděl, společně uvažujme já a ty, do které školy bychom ho posílali a u koho by se měl učit, aby se stal odborně vzdělaným tyranem.

b *Dém.* Ano, při Diovi, uvažujme tedy, Sókrate, neboť se mi zdá, že tato věc vyžaduje úvahy nikoli ledabylé.

Sókr. Dovol, přátelé. Nejprve se ho náležitě vypytejme.

Dém. Ptej se tedy.

Sókr. Což kdybychom užili jistého svědectví Euripidova,¹² Theage? Euripidés totiž kdesi praví,

že tyrani jsou moudří stykem s moudrými.

Tu kdyby se někdo otázel Euripida: Euripide, ty tvrdíš, že tyrani jsou moudří stykem s moudrými – ale s moudrými v čem? Jako kdyby někdo řekl,

že rolníci jsou moudří stykem s moudrými,

a my se ho otázali: S moudrými v čem? Co by nám odpověděl? Snad že v něčem jiném než ve věcech rolnických?

Theag. Nikolí, nýbrž v tomto.

Sókr. A co kdyby řekl,

že kuchaři jsou moudří stykem s moudrými,

a kdybychom se otázali: S moudrými v čem? Co by nám odpověděl? Ne-li že s kuchaři?

Theag. Ano.

Sókr. Co kdyby řekl

jsou zápasníci moudří stykem s moudrými

a kdybychom se otázali: S moudrými v čem? Zdali by neřekl, že s moudrými v zápasení?

Theag. Ano.

Sókr. Když pak pravil,

že tyrani jsou moudří stykem s moudrými,

co by řekl na naši otázku: S moudrými v čem? Jak to myslíš, Euripide? Jaké že to jsou věci?

Theag. Na mou věru, já to nevím.

Sókr. Tak chceš, abych ti to já pověděl?

Theag. Chceš-li ty.

Sókr. Jsou to ty věci, jichž znalost přičetl Anakreón Kallikrité; či neznáš tu píseň?

Theag. Zajisté.

Sókr. Nuže, také ty toužíš po nějakém takovém učení u muže, který provozuje stejné umění jako Kallikrité, dcera Kyani-

na.¹³ a „je znalý věcí tyranských“, jak o ní řekl ten básník, aby ses i ty stal tyranem nám a obci, pravda?

Theag. Už dávno, Sókrate, se mi vysmíváš a děláš si ze mne žerty.

Sókr. Jak to? Což neříkáš, že toužíš po té znalosti, kterou bys řídil všechny své spoluobčany? A když bys to dělal, co bys byl jiného než tyran?

Theag. Jistě bych si přál stát se tyranem, nejraději nad všemi lidmi, a když ne, nad množstvím co možná největším; myslím, že ty také i všichni ostatní lidé – a snad ještě raději stát se bohem –, ale o tom jsem nemluvil, že po tom toužím.

Sókr. Nuže, co to tedy asi je, po čem toužíš? Neříkáš, že toužíš, abys vládl nad spoluobčany?

Theag. Ano, ale ne násilně ani po způsobu tyranů, nýbrž s vůlí občanů, jako to dělali i jiní slavní muži v naší obci.

Sókr. Snad myslíš jako Themistoklés a Periklés a Kimón a všichni ti, kteří se osvědčili dobrými politiky?

Theag. Ví bůh, tyto myslím.

Sókr. Nuže, co kdybys toužil stát se znalým jezdeckví? Na b koho bys myslil, že se musíš obrátit, abys byl dobrým jezdcem? Snad na někoho jiného než na koňáře?

Theag. Při Diovi, to jistě ne na jiného.

Sókr. Ne, nýbrž právě k těm, kteří jsou zběhlí v těchto věcech, kteří mají koně a kteří užívají koní, i vlastních i mnoha cizích.

Theag. Patrně.

Sókr. A co kdyby ses chtěl stát znalým metání oštěpy? Nemyslil bys, že získáš tu znalost, když půjdeš k oštěpometcům, kteří mají oštěpy a kteří užívají mnoha oštěpů, i cizích i vlastních?

Theag. Mně se zdá, že ano.

c *Sókr.* Řekni mi tedy: když se chceš stát znalým politiky, myslíš, že získáš tu znalost, když se obrátíš k někomu jinému než k politikům, kteří jsou sami zběhlí v politických věcech

a mají zkušenost v zacházení i se svou obcí i s mnoha jinými, stýkající se s obcemi i hellénskými i barbarskými? Či si myslíš, že si získáš znalost těch věcí, kterých jsou tito znalí, učněním u někoho jiného, a ne právě u nich?

Theag. Vždyť jsem slyšel, Sókrate, řeči, které prý ty mluvíš, že synové těchto politiků nejsou o nic lepší nežli synové ševců; a zdá se mi, že máš docela pravdu, pokud já dovedu pozorovat. Byl bych tedy nerozumný, kdybych se domníval, že by některý z nich mohl odevzdat svou moudrost mně, avšak vlastnímu synu že by nic neprospěl, kdyby byl vůbec schopen nějak prospívat v tomto směru kterémukoli jinému člověku.

Sókr. Představ si, že bys měl syna a ten tě takto trápil a říkal, že touží se stát dobrým malířem, a vyčítal tobě, svému otci, že nechceš na něho vynakládat za tímto účelem peníze, avšak odborníky v tomto umění, malíři, by pohrdal a nechtěl se u nich učit; co by sis počal, můj nejdražší? Nebo by se takto choval k pištcům, chtěje se stát pištcem, nebo ke kitharistům? Věděl bys, co by sis s ním počal a kam jinam bys ho posílal, když by se u těch nechtěl učit?

Theag. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. Když tedy nyní děláš právě totéž svému otci, tu se divíš a vyčítáš mu, že si neví rady, co si s tebou počít a kam tě posílat? Vždyť tě uvedeme podle tvé vůle ke kterémukoli z athénských dokonalých politiků a ten tě bude zadarmo učit; takto jednak nebudeš vydávat peníze a zároveň nabudeš mnohem většího jména u lidu, než kdyby ses učil u někoho jiného.

Theag. A co, Sókrate? Nejsi i ty jeden z dokonalých mužů? Věřu, kdybys ty chtěl být mým učitelem, stačí mi to a nehledám nikoho jiného.

Sókr. Co to říkáš, Theage?

Dém. Sókrate, jistě neříká nic špatného, a zároveň uděláš radost mně; neboť já bych nepokládal nic na světě za větší výhru než to, kdyby tento zde našel zalíbení v tvé společnosti a kdybys ty byl ochoten se jím zabývat. Věřu až se stydím říci, jak

silně si to přeji. Ale já prosím vás oba, tebe, abys byl ochoten s tímto se zabývat, a tebe, abys nehledal žádného jiného učitele než Sókrata; tak mě zbavíte mnoha hrozných starostí. Neboť nyní se velmi bojím zde o toho, aby se nesetkal s někým jiným,

c

kdo by byl s to ho zkazit.

Theag. Teď se již, otče, o mne neboj, jestliže jsi s to přemluvit Sókrata, aby mě přijal do učení.

Dém. Zcela správně. Sókrate, další řeč by byla obrácena již k tobě. Já tedy jsem hotov, abych to řekl zkrátka, propůjčovat ti i sebe i své věci do vlastnictví co nejuplněnějšího, zkrátka čehokoli bys potřeboval, jestliže budeš mít rád zde Theaga a budeš naň dobře působit, jak jen budeš moci.

d

Sókr. Démodoku, tvé snažnosti se nedivím, ač jestliže se vskutku domníváš, že by tvůj syn mohl získat největší prospěch právě ode mne – vždyť nevím, oč by se člověk mající zdravý rozum více snažil nežli o svého syna, aby byl co nejlepší –, avšak odkud v tobě vzniklo toto zdání, že bych já byl více s to prospět tvému synu, aby se stal dobrým občanem, nežli ty sám, a odkud on nabyl mínění, že mu prospějí já více nežli ty,

e

tomu se velice divím. Neboť za prvé ty jsi starší než já; potom jsi již zastával v Athénách četné a velmi vysoké úřady; tvá vážnost u anagyrántských démotů¹⁴ je daleko největší a u ostatní obce nikomu ve vážnosti neustupuješ – na mně však žádný z vás obou nevidí žádnou z těchto předností. A pak jestliže tedy tuhle Theagés pohrdá společností politiků a hledá některé jiné muže, kteří o sobě prohlašují, že dovedou vychovávat mladé lidi, jest tu i Prodikos z Keu a Gorgias z Leontin a Pólos z Akragantu i mnozí jiní;¹⁵ ti jsou tak moudří, že chodí do měst a přemlouvají mladíky z nejlepších rodin a nejzámožnější – kteří by se mohli zadarmo učit u libovolného ze svých spoluobčanů – přemlouvají je, aby opouštěli styky s oněmi a aby se učili u nich, platíce jim hodně mnoho peněz jako mzdu, a k tomu aby jim projevovali vděčnost. Z těch některé jste měli vybrat tvůj syn a ty sám, a ne mne; vždyť já se nevyznám v žádné

128

b

z těch slavených a krásných nauk – ačkoli bych si to přál –, nýbrž stále přece říkám, že já neumím, abych tak řekl, nic kromě jakési malé nauky – milování. V této nauce si věru osobuji vynikající zběhlost proti komukoli z lidí minulých i nynějších.

Theag. Vidíš, otče? Zdá se mi, že Sókratés nemá ještě velkou chuť se mně věnovat – kdežto já jsem hotov, jestliže on bude chtít – a tohle nám povídá jen žertem. Vždyť já znám některé ze svých souvěkoviců a z hochů o něco málo starších, kteří, dříve než se s ním stýkali, nestáli za nic, ale když se k němu dostali, ve velmi krátkém čase se jeví lepšími nad všechny ty, proti kterým byli dříve horší. c

Sókr. Nuže víš, jak to vlastně je, synu Démodokův?

Theag. Ano, při Diovi, jistě vím, že budeš-li ty chtít, i já budu s to, abych se stal takovým, jací jsou i oni.

Sókr. Nikoli, můj dobrý hochu; tobě je neznámo, jak to vlastně je, a já ti to povím. Řízením božského osudu mě totiž už od dětství provází jakási daimonská věc.¹⁶ Je to hlas, a ten, kdykoli se ozve, vždycky mi dává znamení k odvratu od toho, cokoli hodlám dělat, avšak nikdy mě k ničemu nepobízí; a kdykoli se některý z mých přátel se mnou o něčem radí a ten hlas se ozve, je to totéž: odvrací a zakazuje mi to dělat. A uvedu vám svědky těchto věcí. Znáte Charmida, toho krasavce, syna Glaukónova;¹⁷ ten se se mnou kdysi radil, hodlaje cvičit pro stadion v Nemeii,¹⁸ a hned, jak začínal mluvit, že hodlá cvičit, ozval se ten hlas a já jsem mu zbraňoval a řekl jsem: „Za tvé řeči se mi ozval hlas daimonia; nuže necvič!“ „Snad ti oznamuje,“ pravil, „že nezvítězím; avšak i jestliže nemám zvítězit, budu mít z toho prospěch, když se budu po tento čas cvičit.“ Po této řeči cvičil; a tu stojí za to zeptat se ho, jaké mělo pro něho následky toto cvičení. Jestliže chcete, zeptejte se Kleitomacha, bratra Timarchova,¹⁹ co mu řekl Timarchos, když šel na smrt proti hlasu daimonia, on a běžec Euathlos, který přijal Timarcha jako vyhnance; ten vám poví, že mu řekl toto. e 129

Theag. Co?

- Sókr.* „Kleitomachu,“ řekl, „jistě já jdu nyní na smrt, protože jsem nechtěl poslouchat Sókrata.“ Co tedy asi tím myslil Timarchos? Já vám to povím. Když Timarchos a Filémón Filémonidův vstávali od symposia, aby zavraždili Nikiu, syna Héroskamandrova, věděli jen oni sami dva o tom úkladu a Timarchos vstávaje řekl mi: „Co myslíš, Sókrate? Vy pijte, já však musím vstát a kamsi dojít; přijdu zakrátko, jestliže to půjde.“ A mně se ozval ten hlas a já jsem mu řekl: „Neodcházej, neboť se mi ozvalo to obvyklé daimonské znamení.“ A on zůstal. A po nějaké chvíli se zase měl k odchodu a řekl: „Tak půjdu, Sókrate.“ Opět se ozval ten hlas; tu jsem ho opět přinutil zůstat. Potřetí, chtěje uniknout mé pozornosti, vstal a již mi neřekl nic, nýbrž udělal to nepozorovaně, vyčíhiv chvílku, kdy jsem měl mysl obrácenu jinam; a tak odešel a provedl čin, pro který pak šel na smrt. Proto tedy řekl svému bratru to, co jsem řekl nyní já vám, že jde na smrt, protože mně neuvěřil. Kromě toho uslyšíte od mnohých o událostech na Sicílii,²⁰ co jsem já říkal o zničení toho vojska. A o těch minulých věcech lze slyšet od těch, kteří je znají; avšak nyní je možno vyzkoušet to znamení, zdali říká něco pravdivého. Když se totiž odebíral do pole krásný Sannión, ozvalo se mi to znamení, a on je nyní na cestě s Thrasyllem, aby táhl přímo k Efesu a do Iónie. Já se tedy o něm domnívám, že buď padne, nebo že zakusí něco blízkého smrti, a také o ostatní²¹ vojsko se velice bojím.
- To všechno jsem ti pověděl, protože tato síla tohoto daimonského znamení je rozhodující i pro mé styky s těmi, kdo pobývají v mé společnosti. Mnohým totiž se staví na odpor a ti nemohou nabýt prospěchu z učení u mne, takže mně není možno s nimi se zabývat; mnohé zase přijímat sice nebrání, ale učení u mne jim nic neprospívá. U kterých se však síla toho daimonia ujme toho učení, to jsou ti, které jsi i ty zpozoroval; neboť rychle dělají hned pokroky. A z těchto, kteří dělají pokroky, jedni zase mají svůj prospěch stálý a trvalý, kdežto mnozí, pokud jsou se mnou, dělají podivuhodné pokroky, ale

jak se přestanou se mnou stýkat, zase se ničím neliší od ledajakého člověka. Toto se kdysi stalo Aristeidovi, synu Lysimachovu a vnuku Aristeidovu. Když byl totiž mým žákem, udělal v krátkém čase velmi veliké pokroky; potom mu do toho přišla jakási vojenská služba a on odplul pryč; když se vrátil, zastal v mé společnosti Thúkydida, syna Melésiova, vnuka Thúkydida. Thúkydidés se se mnou den předtím v jistém hovoru znesvářil; tu když mě uviděl Aristeidés a když se se mnou pozdravil a promluvil se mnou o jiných věcech, pravil: „O Thúkydidovi jsem se doslechl, Sókrate, že se vůči tobě čímisi vypíná a že se horší, jako by něco byl.“ „Je tomu tak,“ děl jsem já. „Cožpak neví,“ pravil, „jaký byl otrok, nežli se stal tvým žákem?“ „Při bozích, podobá se, že ne.“ „Však i já sám,“ pravil, „jsem v směšném postavení, Sókrate.“ „Pročpak?“ „Protože dříve než jsem odplul, dovedl jsem s kterýmkoli člověkem rozmlouvat a ukazovat, že se v řečech každému vyrovnám, takže jsem i vyhledával hovory s nejvzdělanějšími lidmi, kdežto nyní naopak se vyhýbám, kdykoli jen pozoruji u někoho vzdělání; tak velice se stydím za svou neumělost.“ „Zdalipak,“ děl jsem já, „tě opustila tato schopnost najednou, či ponenáhlu?“ „Ponenáhlu.“ „A když jsi jí nabyl, zdalipak jsi jí nabyl tím, že ses ode mne něčemu naučil, či nějakým jiným způsobem?“ „Já ti povím, Sókrate, věc neuvěřitelnou – bozi vědí! –, ale pravdivou. Já jsem se od tebe nikdy ničemu nenaučil, jak sám víš; avšak dělal jsem pokroky, kdykoli jsem byl s tebou, i když jsem byl třeba jen v téže domě, ne v téže světnici, více však, kdykoli jsem byl v téže světnici; a zdálo se mi, že ještě mnohem více, kdykoli jsem byl v téže světnici a za tvé řeči jsem se na tebe díval, více než když jsem hleděl někam jinam; ale daleko nejvíce a největší pokroky jsem dělal, kdykoli jsem seděl vedle tebe samého a držel jsem se tě a dotýkal jsem se tě. Avšak nyní,“ děl on, „všechna ona způsobilost je tatam.“

Takové je tedy, Theage, učení u mne; bude-li bohu milo, uděláš velmi veliké pokroky, a to rychle, pakli však ne, neudě-

láš. Nuže viz, zdali by pro tebe nebylo bezpečnější vzdělávat se spíše u někoho z těch, kteří mají sami v moci prospěch, který poskytují lidem, nežli u mne dopadnout tak, jak se udá.

- 131 *Theag.* Mně se tedy zdá, Sókrate, abychom udělali takto: abychom se spolu stýkali a zkusili to daimonské znamení. A jestliže nám to dovolí, bude nejlépe; pakli ne, tu se již hned uradíme, co budeme dělat, zdali se budeme učit u někoho jiného, či snad se pokusíme si naklonit sám ten božský hlas, který se ti ozývá, modlitbami a oběťmi i jiným způsobem, jaký doporučí věštcí.

Dém. V tom již nic nenamítej, Sókrate, tomu hochovi; neboť je dobré, co mluví Theagés.

Sókr. Nuže myslíte-li, že bychom tak měli dělat, dělejme tak.

Charmidés

Sókratés

Přišli jsme včera večer z Poteidaie¹ z vojenského ležení, a protože jsem se vracel po dlouhé době, rád jsem šel na své obvyklé besedy. A tu jsem také vešel do Taureovy palaistry naproti svatyni Basilině² a zastihl jsem tam velmi četnou společnost, některé mně neznámé, ale většinou samé známé. A když mě uviděli přicházet tak znenadání, hned mě již zdaleka ze všech stran vítali; a Chairefón,³ jak už je tak divoký, vyskočil a z jejich středu běžel ke mně a chytiv mě za ruku řekl: Sókrate, jak jsi vyvázl z toho boje? Krátce totiž předtím, než jsme odešli, byla svedena bitva u Poteidaie, o níž se tito zde před nedávnem dověděli.

sv. II
153

b

c

d

154

A já jsem mu odpověděl: Takhle, jak vidíš.

Sem došla zpráva, pravil, že se to strhla velmi prudká bitva a že v ní padlo mnoho našich známých.

Ta zpráva je hodně pravdivá.

Byl jsi v té bitvě?

Byl.

Nuže posad' se a vypravuj nám, neboť jsme se ještě všeho určitě nedověděli. A přitom mě vede a posadí vedle Kritii Kallaischrova.⁴

Přisednuv si tedy pozdravoval jsem se s Kritiou i ostatními a vypravoval jsem jim věci z vojny, nač se mne kdo otázel; a každý se tázal na něco jiného.

Když pak jsme měli dost takovýchto vypravování, vypytał jsem se zase já jich na věci zde doma, na filosofii, jak to s ní nyní je, i na jinochy, zdali se mezi nimi vyskytli někteří vynikající moudrostí nebo krásou nebo obojím. A Kritias pohlédl ke dveřím a spatřiv, jak několik mladíků vchází a vespolek se hádá a jak jiný zástup následuje vzadu, pravil: O těch krásných, Sókrate, se bezpochyby hned dovíš; neboť tíhle, co vchá-

zejí, jsou právě průvodci a milovníci toho, který se zdá v nynější době nejkrásnějším, a patrně i on sám je už někde blízko a jde sem.

Kdo je to, řekl jsem já, a čím?

b Ty ho asi znáš, ale ještě nebyl v kvetoucím věku, nežli jsi odcházel; je to Charmidés,⁵ syn mého strýce Glaukóna, můj bratranec.

Jistěže ho znám; vždyť ani tehdy nebyl bez půvabu, když byl ještě malý chlapec, a nyní, myslím, by asi z něho velmi dobře byl již vzrostlý jinoch.

Hned poznáš, jak vyrostl a jaký je. A zatímco toto pravil, Charmidés vejde.

c Podle mne, příteli, nelze nic soudit; jsem totiž docela bez určitého měřítka v posuzování krasavců⁶ – neboť takřka všichni v kvetoucím věku se mi zdají krásnými –, však věru i tehdy onen se mi objevil podivuhodným svou velikostí i krásou, a co se týče ostatních, zdálo se mi, že jsou všichni do něho zamilováni – tak byli zaraženi a zmateni, když vcházel –, a mnoho jiných milovníků šlo za ním i mezi těmi vzadu. A co se dělo v nás mužích, bylo méně divné; ale já jsem si všiml i chlapců, že se žádný z nich nedíval jinam, ani nejmenší, nýbrž všichni d hleděli na něho jako na sochu. A Chairefón zavolav mě řekl: Jak se ti zdá ten mládencec, Sókrate? Není-liž hezký v obličejí?

Neobyčejně, řekl jsem.

Avšak kdyby se chtěl svléci,⁷ bude se ti zdát, že jeho obličej není nic; tak překrásné má tělo!

Totéž co Chairefón tvrdili spolu i ostatní; a já jsem pravil: U Hérakleia, jak neodolatelný je to asi muž, jestliže má při sobě ještě jednu jedinou malou věc.

Co? tázal se Kritias.

e Jestliže má krásnou duši. A jistě by slušelo, Kritio, aby ji takovou měl, když je z vaší rodiny.

Však on je i po této stránce zcela dokonalý.

Nuže, což abychom svlékli právě tuto část jeho bytosti a po-

dívali se na ni dříve než na tělo? Vždyť snad asi je ochoten rozmlouvat, když už je tak dospělý.

Ovšemže, pravil Kritias, neboť je milovný moudrosti a také, jak se zdá jiným i sám sobě, velmi nadaný básnický. 155

Tuto krásnou vlastnost, milý Kritio, máte odedávna z příbuzenství se Solónem.⁸ Ale což abys zavolał toho jinocha a představil mi ho? Vždyť snad ani kdyby byl ještě mladší, nebylo by pro něho neslušné rozmlouvat se mnou v tvé přítomnosti, když jsi jeho poručník a zároveň bratranec.

Máš pravdu, řekl, zavolejme ho. A zároveň řekl svému průvodci: Hochu, zavolej Charmida a řekni mu, že ho chci dovést k lékaři stran té churavosti, na kterou si mi nedávno stěžoval. Ke mně pak pravil: Před krátkým časem mi říkal, že ho jaksi tíží hlava, když ráno vstává; nuže, co ti brání, abys před ním nedělal, jako bys znal nějaký lék proti bolení hlavy? b

Nic, odpověděl jsem, jen ať přijde.

Však tu již bude.

To se také stalo. Neboť přišel a způsobil veliký smích; každý z nás sedících mu dělal místo a horlivě odstrkoval svého souseďa, aby se posadil vedle něho, až jsme z těch, kdo seděli na kraji, jednoho přinutili vstát a druhého shodili stranou. On přišel a posadil se mezi mne a Kritiu. Avšak tu jsem byl již, příteli, v nesnázích a vyražena mi byla z prsou ta dřívější odvaha, kterou jsem měl v naději, že s ním budu zcela snadno rozmlouvat; ale když mu Kritias řekl, že já jsem ten, který zná onen lék, a on se mi podíval nevýslovným způsobem do očí a udělal pohyb, jako by se mne chtěl tázat, a když ti, kteří byli v palaisiře, všichni nás ob- d
stoupili kolem dokola, tehdy jsem, můj drahý, uviděl pod šatem jeho tělo a hořel jsem a již jsem nebyl při sobě a uznal jsem, že nejmoudřejší ve věcech lásky byl Kydias,⁹ jenž pravil, mluvě e
o krásném chlapci a dáváje radu jinému, že *v přítomnosti lva se varuje příšlý kořouch vybírat si podíl masa*; neboť se mi zdálo, že jsem byl sám uchvácen od takové šelmy. Přece však, když se

otázal, zdali znám lék proti bolení hlavy, odpověděl jsem, ačkoli dosti těžko, že znám.

Co je to? pravil.

A já jsem řekl, že to je jisté lupení, ale k tomu léku že patří jakési zaříkání; jestliže někdo to zaříkání pronáší a zároveň užívá toho léku, že ten lék nadobro uzdravuje, ale bez toho zaříkání že to lupení není nic platno.

156 A on řekl: Tedy mi pověz ono zaříkání a já si je napíši.

Zdalipak, děl jsem já, když si získáš mou ochotu, či také, když ne?

Tu se on zasmál a pravil: Když si ji získám, Sókrate.

Dobrá, děl jsem já; a ty znáš mé jméno?

To by bylo zlé, abych je neznal; vždyť se o tobě nemálo mluvívá mezi mými vrstevníky a já sám se pamatuji ještě ze svého chlapectví, jak ses stýkal tuhle s Kritiou.

- b To je od tebe hezké, děl jsem já, a proto budu s tebou tím upřímněji mluvit o tom zaříkání, jaké jest; právě jsem byl na rozpacích, jakým způsobem bych ti ukázal jeho moc. Jest totiž, Charmide, takové, že dovede uzdravovat netoliko hlavu. Snad jsi i ty již slyšel o dobrých lékařích,¹⁰ že kdykoli k nim někdo přijde s nemocí očí, oni říkají, že jim není možno podnikat léčení toliko očí, nýbrž že je nutné ošetřovat i hlavu, má-li to být
- c dobré i s očima; a zase že je velká nerozumnost domnívat se, že by někdy bylo možno léčit hlavu samu o sobě bez celého těla. Podle této zásady se pak obracejí s předpisy o životosprávě k celému tělu a spolu s celkem podnikají ošetřování a léčení části. Či jsi nezpozoroval, že to tak říkají a že tomu tak jest?

Ovšemže.

Nuže, nezdá se ti, že to je správná řeč, a přijímáš tu zásadu?

Zcela jistě.

- d A já uslyšev jeho schválení nabyl jsem znova myslí, má odvaha se pomalu opět sbírala a oheň ve mně ožíval. I řekl jsem: Právě tak tedy tomu je, Charmide, i s tímto zaříkáním. Já jsem se mu naučil tam na vojně od jednoho z thráckých lékařů, žáků

Zalmoxidových,¹¹ kteří prý pomáhají i k nesmrtelnosti. Privil pak tento Thrák, že Řekové mají pravdu, když vyslovují zásadu, kterou jsem já právě uvedl; ale Zalmoxis, řekl, náš král, jenž jest bůh, praví, že jako se nemá podnikat léčení očí bez lé- c
 čení hlavy ani léčení hlavy bez léčení těla, tak že se nemá ani tělo léčit bez duše, nýbrž to prý je také příčina, že mnohé ne-
 moci unikají řeckým lékařům, že se totiž nestarají o celek, o který je třeba pečovat, neboť když ten není v dobrém stavu, že není možno, aby byla v dobrém stavu část. Neboť z duše, pravil, vycházejí všechny věci i zlé i dobré pro tělo a pro celé- 157
 ho člověka a odtamtud přitékají, jako přitékají z hlavy k očím; proto tedy že je třeba onen zdroj nejprve a nejvíce ošetřovati, má-li být i hlava i ostatní tělo v dobrém stavu. Řekl pak, že se duše ošetřuje, můj drahý, jakýmisi zaříkáními a ta zaříkání že jsou krásné řeči; z takovýchto řečí že vzniká v duších rozum-
 nost, a když ta vznikne a je tam, že již je snadné opatřit zdraví i hlavě i ostatnímu tělu. Když pak mě učil tomu léku i těm za- b
 říkáním, pravil: Jen ať tě nikdo nepřemluví, abys tímto lékem léčil jeho hlavu, jestliže nejprve neodevzdá svou duši, aby byla od tebe ošetřena tím zaříkáním. Nyní totiž, pravil, je u lidí ta chy-
 ba, že někteří se pokoušejí být lékaři oddělující jedno od druhého, rozumnost od zdraví. A velmi důrazně mi kladl na srdce, že nikdo nemá být tak bohatý ani tak urozený ani krásný, aby mě přemluvil dělat jinak. Já jsem se mu zavázal přísahou a musím ho být poslu- c
 šen; proto ho tedy poslechnu a dám ti lék proti bolení hlavy jen tehdy, jestliže budeš chtít podle příkazů toho cizince svěřití nej-
 prve svou duši, abych nad ní pronesl zaříkání onoho Thráka; pakli ne, nemohli bychom s tebou nic dělat, milý Charmide.

Tu Kritias, uslyšev tato má slova, pravil: Šťastným nálezem, Sókrate, by bylo tomuto mladíčkovi jeho bolení hlavy, bude-li přinucen, aby se pro svou hlavu stal lepším i ve své mysli. Avšak pravím ti, že Charmidés zjevně vyniká nad své vrstevní- d
 ky netoliko svou krásnou podobou, nýbrž i právě tím, nač ty, jak pravíš, znáš zaříkání; to myslíš rozumnost, že ano?

Ovšemže, děl jsem já.

Nuže tedy dobře věz, pravil, že se zdá mezi nynější mládeží daleko nejrozumnějším a že také ve všech ostatních věcech se na svůj věk každému vyrovná.

- Vždyť také, děl jsem já, je spravedливо, Charmide, abys nad
 c ostatní vynikal všemi takovými věcmi. Neboť podle mého
 mínění by žádný jiný z těch, kteří tu jsou, nemohl ukázat, které
 dva athénské rody by svým spojením slibovaly krásnější a lep-
 ší potomstvo, nežli z kterých pocházíš ty. Vždyť váš rod ze
 strany otcovy, rod Kritii, syna Dropidova, byl opěvován, jak
 známo, od Anakreonta, od Solóna i od mnoha jiných básníků
 158 jakožto rod vynikající krásou a zdatností i jiným tak řečeným
 štěstím, a na druhé straně rod matčin právě tak. O Pyrilampo-
 vi,¹² tvém strýci, se totiž vypravuje, že žádný muž v celé asij-
 ské zemi se nezdál nad něho krásnějším a větším, kdykoli on
 přišel jako vyslanec buď k velikému králi nebo k někomu jiné-
 mu v té zemi; a všechen tento rod nijak nebyl za tím druhým.
 Když tedy pocházíš z takových rodů, lze čekat, že budeš ve
 b všem první. Nuže, co se týče tvé vnější podoby, milý synu
 Glaukónův, zdá se mi, že v ničem nestojíš za nikým ze svých
 předků; jestliže pak jsi – podle řeči tohoto zde muže – od příro-
 dy náležitě založen i k rozumnosti a k ostatním dobrým vlast-
 nostem, to porodila tvá matka, milý Charmide, šťastného syna.
 Má se to tedy takto. Jestliže už v tobě jest, jak tvrdí tuhle Kri-
 tias, rozumnost a jestliže jsi sdostatek rozumný, tu bys již nic
 nepotřeboval, ani Zalmoxidových zaříkání ani zaříkání Seveřa-
 na Abarida,¹³ nýbrž měl by se ti již dát přímo ten lék proti bo-
 lení hlavy; pakli však se zdá, že máš v tom ještě nedostatek, je
 třeba před dáním léku zaříkávat. Nuže, pověz mi sám, zdali
 c souhlasíš s tímto zde a myslíš, že již máš sdostatek rozumnosti,
 či že se ti jí nedostává?

Tu se Charmidés začervenal a především se objevil ještě krásnějším – ten stydlivý ruměncak tak slušel jeho věku – a potom dal ne nejemnou odpověď; řekl totiž, že není snadné v tu

chvíli odpovědět na tu otázku ani kladně ani záporně. Neboť jestliže řeknu, pravil, že nejsem rozumný, jednak bude divné, d
že mluvím sám proti sobě takové věci, zároveň však také usvědčím z nepravdy tuhle Kritiu i mnoho jiných, kterým se zdám, podle jeho řeči, rozumným; pakli však zase řeknu ano a budu sám sebe chválit, snad se to bude zdát protivné. A tak nevím, co bych ti odpověděl.

A já jsem řekl: Zdá se mi, že mluvíš případně, Charmide. A myslím, že bychom měli společně zkoumat, zdali máš, či ne- e
máš to, nač se ptám, abys ani ty nebyl nucen říkat, co si nepřeješ, a zase abych já nepřistoupil k léčení bez zkoumání. Je-li ti tedy milo, jsem ochoten zkoumat spolu s tebou; pakli ne, nechat to být.

Ano, je mi to nade vše milo; proto pokud jde o to, zkoumej, a to tak, jak sám myslíš, že by to bylo nejlepší.

Nuže, děl jsem já, zdá se mi, že zkoumání o tom je nejlépe konat tímto způsobem. Je patrné, že je-li v tobě rozumnost, můžeš si o ní dělat nějaké mínění. Když totiž v tobě je – ač je- 159
-li vskutku v tobě –, nutně asi způsobuje nějaký pocit, z něhož bys mohl o ní mít nějaké mínění, co je rozumnost a jaká je to asi věc. Či nemyslíš?

Já myslím, že ano.

Tedy protože umíš mluvit po řecku, zajisté bys také mohl říci o předmětu svého mínění, co se ti zdá.

Snad.

Abychom se tedy dopátrali, zdali v tobě jest, či ne, pověz, děl jsem já, zač podle svého mínění pokládáš rozumnost.

A on nejprve váhal a mnoho se mu nechťelo odpovědět, b
avšak potom řekl, že se mu zdá, že rozumnost je konat všechno slušně a klidně, například na ulicích tak chodit, tak rozmlouvat a právě tak dělat všechny ostatní věci. A zdá se mi, že to, nač se tážeš, je zkrátka jakási klidnost.

Zdalipak, děl jsem já, to je pravda? Říká se ovšem, Charmide, že klidní jsou rozumní; podívejme se však, mají-li pravdu. Řekni mi: nepatří snad rozumnost mezi krásné věci? c

Ovšemže.

Zdalipak tedy je nejkrásnější ve škole psát stejná písmena rychle, či klidně?

Rychle.

A tak také rychle hrát na kitharu a hbitě zápolití je mnohem krásnější než klidně a pomalu?

Ano.

A co rohovat a zápasit v pankratiu?¹⁴ Není tomu také tak?

Ovšemže.

- d A běhat a skákat a veškeré tělesné cviky, nepatří snad při tom hbité a rychlé provádění pohybů ke kráse, zdlouhavé a klidné k ošklivosti?

Patrně.

Tedy patrně se nám jeví, děl jsem já, že pokud se týče těla, není nejkrásnější to, co je klidné, nýbrž co je nejrychlejší a nejhbitější. Ano?

Ovšemže.

A rozumnost byla něco krásného?

Ano.

Tedy pokud se týče těla, byla by rozumnější věcí neklidnost, nýbrž rychlost, když je rozumnost něco krásného.

Podobá se.

A což, děl jsem já, je při učení krásnější věc chápavost, či nechápavost?

- e Chápavost.

A je to tak, že chápavost znamená učiti se rychle, nechápavost klidně a pomalu?

Ano.

A učiti jiného rychle a kvapně, není-li krásnější než klidně a pomalu?

Ano.

A což je krásnější rozpomínati se a zapamatovávatí si klidně a pomalu, či kvapně a rychle?

- 160 Kvapně a rychle.

A bystrost myslí, není to jakási hbitost duše, a nikoli klid?
Pravda.

A také chápání výkladů a učitele písma i hudby a všude jinde, není-li nejkrásnější, když se děje nikoli nejkliidněji, nýbrž co nejrychleji?

Ano.

Jistě také při hledání, které koná duše, a při rozhodování nezdá se, jak já myslím, hoden chvály ten, kdo je nejkliidnější a zvolna se rozhoduje i nalézá, nýbrž kdo to dělá nejsnáze a nejrychleji. b

Je tomu tak, pravil.

Nuže tedy, děl jsem já, všechny věci, Charmide, i duševní i tělesné, které jsou spojeny s rychlostí a hbitostí, jeví se nám krásnějšími nežli ty, které jsou spojeny s pomalostí a klidností, není-li pravda?

Zdá se.

Tedy jak vychází z této úvahy, rozumnost by asi nebyla jakási klidnost, ani rozumný život by nebyl život klidný, když má být krásný, protože je rozumný. Jedno z dvojího: buď vůbec nikde, nebo jen zcela zřídka objevily se nám klidné úkony v životě krásnějšími nežli rychlé a rázné. Avšak, příteli, i jestliže počet případů, kdy nejsou klidné úkony o nic méně krásnější než kvapné a rychlé, není o nic menší, ani tak by rozumnost nebyla spíše klidné jednání nežli kvapné a rychlé, ani v chůzi ani v řeči ani nikde jinde, ani by klidný život nebyl rozumnější neklidného, když jsme ve své úvaze stanovili, že rozumnost patří d mezi krásné věci, a když se objevilo, že krásnými jsou neméně rychlé věci nežli klidné.

Zdá se mi, Sókrate, že jsi to řekl správně.

Tak tedy ještě jednou, Charmide, děl jsem já, dávej lépe pozor, lépe se podívej sám do sebe a uvědom si, jakým asi tě dělá rozumnost, když je v tobě, a jaká asi jest, že může takovým dělat; seber všechny tyto věci v úsudek a řekni dobře a směle, co v ní vidíš.

- e A on po chvíli řekl, když si to u sebe velmi statečně promyslíl: Nuže tedy, zdá se mi, že rozumnost způsobuje, že se člověk ostýchá, a dělá ho ostýchavým a že rozumnost je právě to, co ostýchavost.

Dobrá, děl jsem já, nesouhlasil jsi před chvílí, že rozumnost je něco krásného?

Ovšemže.

Nejsou-li rozumní muži také dobří?

Ano.

Zdalipak by tedy mohlo být dobrem to, co dělá lidi nedobrymi?

To přece ne.

Je to tedy netoliko něco krásného, nýbrž i něco dobrého.

- 161 Mně se tak zdá.

Nuže, děl jsem já, nevěříš snad Homérovi,¹⁵ že má pravdu, když praví:

nedobrou věcí je ostych, když provází nuzného muže?

Zajisté, pravil.

Jest tedy, jak se podobá, ostych věc nedobrá a dobrá.

Patrně.

- b Avšak rozumnost je dobrá věc, ač jestliže dělá ty, u kterých je, dobrými, a ne zlými.

Jistě se mi zdá, že je tomu tak, jak ty pravíš.

Tedy by rozumnost nemohla být ostýchavost, jestliže ona je něco dobrého, kdežto ostýchavost není o nic více věc dobrá nežli také zlá.

Mně se zdá, Sókrate, že toto je správná řeč; ale podívej se, jak se ti zdá tenhle výměr rozumnosti. Právě jsem si totiž vzpomněl – co jsem již od kohosi slyšel říkat –, že rozumnost je asi konat své věci. Nuže zkoumej, zdali myslíš, že má původce tohoto výroku pravdu.

- c A já jsem řekl: Ty ošklivý, to jsi slyšel tuhle od Kritii nebo od některého jiného z moudrých mužů!

Podobá se, pravil Kritias, že od někoho jiného; ode mne totiž ne.

Ale co na tom záleží, Sókrate, řekl Charmidés, od koho jsem to slyšel?

Nic, děl jsem já; jistě není třeba uvažovat o tom, kdo to řekl, nýbrž zda-li je to pravda, či ne.

Nyní mluvíš správně, děl on.

Bůh ví, že ano, děl jsem já. Ale divil bych se, jestliže nalezneme, jak se to má, neboť se to podobá nějaké hádance.¹⁶

Proč to?

Jistě proto, děl jsem já, že původce výroku, že rozumnost je konat své věci, nemyslí svá slova tak, jak je pronesl. Či ty se domníváš, že učitel písma nekoná nic, když píše nebo čte?

Zajisté, myslím, že ano.

Nuže, zdá se ti, že učitel písma píše a čte toliko své vlastní jméno, nebo že vás chlapce učí jen tomu, abyste psali právě tak jména nepřátel, jako jména svá a svých přátel?

Právě tak.

To jste se tedy oddávali mnohodělnosti a nebyli jste rozumní, když jste to dělali?

Naprosto ne.

A přece jste nekonali své vlastní věci, ač jestliže psátí a čístí znamená něco konati.

Ale jistě znamená.

Ano, příteli, také léčiti a stavěti domy a tkáti a kterýmkoli uměním prováděti kteroukoli odbornou práci znamená přece něco konati.

Ovšemže.

Nuže tedy, děl jsem já, představ si, že by zákon prikazoval, aby si každý sám tkal a pral svůj oděv, šil svou obuv, vyráběl svou láhev na olej i své hřebíčko¹⁷ a právě tak i všechny ostatní věci, ale cizích aby se nedotýkal, nýbrž každý aby dělal a konal své vlastní věci. Myslíš, že by se obci dobře žilo pod tímto zákonem?

Já myslím, že ne.

Ale jistě, děl jsem já, kdyby žila rozumně, žilo by se jí dobře.

Jak by ne?

Pak tedy, děl jsem já, konat takovéto věci a takovým způsobem konat své věci by nebyla rozumnost.

Patrně ne.

Jak jsem tedy před chvílí řekl, měla skrytý smysl slova toho, kdo řekl, že rozumnost je konat své věci; vždyť přece snad nebyl tak prostoduchý. Či jsi snad slyšel, Charmide, nějakého pošetilce to říkat?

Naprosto ne, vždyť se zdál i velmi moudrým.

Pak tedy nejspíše, jak se mně zdá, to předložil jako hádanku, věda, že je těžké poznat, co asi znamená konat své věci.

Snad.

Co by tedy asi bylo konat své věci? Můžeš to říci?

Já nevím, bůh je svědkem, děl on; ale snad nic nebrání se domnívat, že ani ten, kdo to řekl, nic nevěděl, co tím myslí. A při těchto slovech se potutelně usmíval a díval se na Kritiu.

A na Kritiovi bylo vidět, že už dávno má chuť se pustit do řeči a chce se vyznamenat před Charmidem i před těmi, kdo byli přítomni. Předtím se už jen stěží zdržoval, ale tehdy už nebyl s to; zdá se mi totiž, že je nade vši pochybnost pravda, čeho jsem se domyslel, že tu odpověď o rozumnosti slyšel Charmidés od Kritii. A tu Charmidés, nechtěje sám hájit tu odpověď, nýbrž aby ji hájil on, vyzýval jeho a o sobě naznačoval, že jeho mínění je vyvráceno. On však to nesnesl, nýbrž, jak se mi zdálo, rozhněval se na něho jako básník na herce špatně přednášejícího jeho verše. Proto na něj pohlédl a řekl: Ty si tedy myslíš, Charmide, že když ty nevíš, co asi mínil původce výroku, že rozumnost je konat své věci, že ani on to nevěděl?

Ale můj drahý Kritio, pravil jsem já, nebylo by nic divného, kdyby to zde tento nevěděl, když je tak mlád; avšak od tebe asi lze očekávat, že to víš, i pro tvůj věk i pro tvé vzdělání. Jestliže

tedy připouštíš, že rozumnost je to, co tento zde praví, a ujímáš se rozpravy o tom, já bych mnohem raději s tebou zkoumal, je-li pravda, či ne, co bylo řečeno.

Ano, zcela to připouštím a ujímám se rozpravy.

To tedy je od tebe hezké, děl jsem já. A řekni mi, zdali připouštíš také to, nač jsem se před chvílí já tázal, že řemeslníci všichni něco dělají?

Zajisté.

Nuže, zdá se ti, že dělají toliko své věci, či také věci jiných? 163

Také věci jiných.

Jsou tedy rozumní, když nedělají toliko své vlastní věci?

Co překáží, aby nebyli?

Pro mne tu není překážky, děl jsem já; ale viz, není-li tu překážka pro onoho, který napřed vyslovil myšlenku, že rozumnost je konat své věci, a potom tvrdí, že nic nepřekáží, aby byli rozumní i ti, kteří konají věci jiných.

Vždyť já to snad uznávám, děl on, že ti, kteří konají věci jiných, jsou rozumní, jestliže jsem to uznal o dělajících. b

Pověz mi, děl jsem já, ty nepokládáš dělati a konati za totéž?¹⁸

Jistě ne, ani pracovati a dělati. Poučil jsem se totiž od Hésioda,¹⁹ jenž pravil, že žádná práce není úhona. Myslíš si snad, že kdyby byl užíval o takových pracích, jaké jsi uváděl před chvílí ty, slov „pracovati“ i „konati“, že by byl pro nikoho nepokládal za úhonu ševcovat nebo prodávat slanečky nebo sedět před dveřmi brlohu? To si nelze myslit, Sókrate, nýbrž také on, myslím, pokládal dělání za něco jiného proti konání a práci, a o dělání soudil, že se někdy stává úhonou, kdykoli není provázeno krásou, kdežto práce že žádná nikdy není úhonou; nazýval totiž pracemi věci dělané krásně a prospěšně a pracováním i konáním takovéto dělání. Dále je třeba říci, že jedině takovéto věci on pokládal také za vlastní, kdežto všechny škodlivé za cizí; proto je třeba si myslit, že Hésiodos i každý jiný moudrý člověk nazývá rozumným toho, kdo koná své věci. c

- d Kritio, děl jsem já, téměř hned na počátku tvé řeči jsem chápal její smysl tak, že vlastní a své věci nazýváš dobrými a dělání dobrých věcí konáním; vždyť jsem slyšel Prodika²⁰ stanovit tisícere rozdíl ve slovech. Nuže, já ti dávám možnost, abys užíval každého slova tak, jak si přeješ, jenom vysvětluj, k čemu vztahuješ každé slovo, které pronášíš. Nyní tedy začněme opět od začátku a ty podej určitější výměr: zdalipak konání e dobrých věcí nebo dělání nebo jak to chceš nazývat, to je podle tvého mínění rozumnost?

Zajisté.

Tedy nejedná rozumně, kdo koná zlé věci, nýbrž kdo koná dobré?

A tobě, můj milý, se tak nezdá?

To nech být, děl jsem já, neboť nemáme ještě zkoumat, co se mně zdá, nýbrž co ty nyní pravíš.

Nuže, já soudím, že nejedná rozumně ten, kdo dělá věci nikoli dobré, nýbrž zlé, kdežto rozumně že jedná, kdo dělá dobré věci, a ne zlé; podávám ti totiž určitý výměr, že konání dobrých věcí je rozumnost.

- 164 A snad nic nebrání tomu, abys měl pravdu; avšak, děl jsem já, tomuhle se divím, že se o lidech rozumně jednajících domníváš, že nevědí, že jednají rozumně.

Však se to nedomnívám.

Což nebylo před malou chvílí od tebe řečeno, že není překážky, aby řemeslníci, i když dělají věci jiných, jednali rozumně?

Ano, bylo řečeno; ale co s tím?

Nic; ale řekni mi, zdá-li se ti, že lékař, když dělá někoho zdravým, dělá věc prospěšnou i sobě i tomu, koho léčí?

- b Zajisté!

Zdalipak nekoná věci náležité, kdo toto koná?

Ano.

Nejedná snad rozumně, kdo koná věci náležité?

Ovšemže jedná rozumně.

Nuže, zdalipak lékař musí také znát, kdy léčí s prospěchem, a kdy ne? A tak i každý z živnostníků, kdy mu má vzejít prospěch z práce, kterou koná, a kdy ne?

Snad ne.

Někdy tedy, děl jsem já, po prospěšném nebo škodlivém jednání lékař sám o sobě neví, jak jednal; a přece když jednal prospěšně, jednal, jak ty tvrdíš, rozumně. Či jsi tak nemluvil?

Zajisté.

Tedy, jak se podobá, někdy jednáje prospěšně jedná sice rozumně a je rozumný, ale neví, že jedná rozumně, ano?

Ale toto, Sókrate, by snad nikdy nemohlo být, avšak jestliže ty se snad domníváš, že z myšlenek, které jsem prve uznal, je nutno přijít k tomuto závěru, raději bych něco z nich odvolal a nestyděl bych se říci, že jsem nemluvil správně, nežli abych někdy připustil, že člověk neznající sama sebe jedná rozumně. Jistě totiž já myslím, že právě to je rozumnost, poznávat sám sebe, a souhlasím s tím, kdo věnoval do chrámu v Delfách takovýto nápis.²¹ Význam toho nápisu je totiž podle mého mínění ten, jako by to bůh vítal příchozí místo slovy „buď zdráv“,²² soudě, že tento pozdrav „buď zdráv“ není správný a že si lidé nemají vespolek přát toto, nýbrž rozumnost. Takto tedy bůh oslovuje příchozí do chrámu rozdílným způsobem, nežli činí lidé, jak podle mého mínění uvažoval původce věnovaného nápisu; a neříká každému příchozímu nic jiného než „buď rozumný“. Jakožto všestec mluví ovšem poněkud zakrytě; neboť „Poznej sám sebe“ a „Buď rozumný“ jest sice totéž, jak myslí ten nápis i já, ale snadno by si mohl někdo pomyslit, že to je něco jiného, což se také podle mého mínění stalo i těm, kteří věnovali ty pozdější nápisy, „Nic příliš“ a „Záruka blízké neštěstí“. Neboť tito se domnívali, že ta slova „Poznej sám sebe“ jsou rada, a ne uvítání příchozích od boha; tu pak, aby i oni věnovali rady o nic méně užitečné, věnovali tyto nápisy. A proč, Sókrate, tyto všechny věci vykládám, je tohle: ty dřívější výroky ti všechny odvolávám – o těch věcech snad jsi řekl něco

správněji ty, snad já, ale určitého nebylo v našich řečech zrovna nic –, avšak nyní chci před tebou hájiti tuto myšlenku, jestliže s ní nesouhlasíš, že rozumnost jest poznávati sám sebe.

Ale, Kritio, děl jsem já, ty se mnou zacházíš tak, jako bych já tvrdil, že vím to, nač se táži, a v domnění, že s tebou budu souhlasit, budu-li jen chtít. Avšak tomu není tak, nýbrž zkoumám pokaždé s tebou předloženou otázku, protože to sám ne-
c vím. Tedy po úvaze jsem ochoten říci, zdali souhlasím, či ne. Nuže počkej, až si to rozvážím.

Jen rozvažuj, děl on.

Však rozvažuji, děl jsem já. Jestliže tedy rozumnost znamená něco poznávat, je patrné, že by to bylo nějaké vědění a vědění o něčem; či ne?

Ano, jest, a to o sobě samém.

Není-li pak také lékařství věděním o tom, co je zdravé?

Ovšemže.

Kdyby ses mne tedy ty otázel, v čem nám je užitečno lékařství, když je věděním o tom, co je zdravé, a co způsobuje, řekl
d bych, že nemalý prospěch, neboť nám způsobuje zdraví, krásnou to věc, jestliže to uznáváš.

Uznávám.

Nuže, a kdyby ses mne otázel, jaké dílo podle mého mínění provádí stavitelství, vědění o stavění, řekl bych, že stavby; právě tak i o ostatních uměních. Když tedy tvrdíš o rozumnosti, že to je vědění o sobě samém, měl bys také dovést o ní odpovědět na tuto otázku: Kritio, když je rozumnost vědění o sobě samém, jaké krásné a svého jména hodné dílo nám provádí? Nu-
e že tedy odpověz!

Ale, Sókrate, to nezkoumáš správně. Vždyť ona se svou přirozeností nepodobá ostatním znalostem, ani ostatní znalosti se nepodobají sobě vespolek; ty však konáš zkoumání, jako by si byly podobny. Tak mi řekni, které jest takové dílo umění počtářského nebo geometrie, jako je dům dílo stavitelství nebo oděv tkalcovství nebo jiná taková díla, jichž by bylo možno

mnoho ukázat u mnoha umění? Nuže, můžeš mi ty ukázat 166
i u těchto nějaké takové dílo? Však nebudeš moci.

A já jsem řekl: Máš pravdu; ale to ti mohu ukázat, který
předmět má každá z těchto znalostí, předmět, který je něco ji-
ného než sama znalost. Například počtářství je tuším znalost
sudého a lichého, jak se mají ta čísla svou velikostí sama k so-
bě i mezi sebou navzájem, ano?

Ovšemže.

Není-li přitom liché a sudé něco různého od samého počtář-
ství?

Jak by ne?

A dále statika je znalost vážení těžší a lehčí váhy; avšak těž-
ké a lehké je něco různého od samé statiky. Připouštíš?

Zajisté.

Řekni tedy také, který předmět má rozumnost jakožto vědě-
ní, předmět, který je něco různého od rozumnosti samé?

To je ono, Sókrate: ve svém pátrání jsi dospěl právě k tomu,
čím se rozumnost liší od všech znalostí, ale ty hledáš jakousi
její podobnost s ostatními znalostmi. Avšak tomu není tak, ný-
brž všechny ostatní znalosti mají za předmět něco jiného, niko-
li sebe samy, kdežto tato jediná má za předmět i ostatní
znalosti i samu sebe. A tato věc ti zcela jistě neunikla; avšak,
myslím, o čem jsi před chvílí tvrdil, že neděláš, to děláš; snažíš
se totiž usvědčit mě z nepravdy, nechav být věc, o které mluví-
me.

Jak si jen můžeš myslit, děl jsem, že já, i když tě sebevíce
usvědčuji, činím to pro něco jiného, než proč bych důkladně
zkoumal své vlastní výpovědi, totiž z obavy, aby mi snad ne-
ušlo, že se domnívám, jako bych něco věděl, ale ve skutečnosti
nevím. Nuže, tak také nyní, tvrdím, to dělám, totiž zkoumám tu
myšlenku hlavně sám kvůli sobě, ale snad také i kvůli ostatním
přítelům; či nemyslíš, že to je společné dobro jistě pro všechny
lidi, aby bylo jasno o každém jsoucnu?

Ba věru, děl on, zajisté, Sókrate.

e Nuže tedy, můj drahý, děl jsem já, směle odpovídej na otázku podle svého zdání a nech stranou, zdali zkoušený je Kritias, či Sókratés; než hled' na samu myšlenku a pozoruj, jak asi vyjde z toho zkoušení.

Ano, udělám tak, neboť se mi zdá, že mluvíš náležitě.

Řekni tedy, děl jsem já, jak soudíš o rozumnosti.

Soudím tedy, děl on, že ona jediná z ostatních znalostí je znalostí sebe samé i ostatních znalostí.

To tedy, děl jsem já, by byla znalostí i neznalostí,²³ jestliže jest jejím předmětem i znalostí?

167 Ovšemže.

Tedy jediný rozumný – a z ostatních lidí nikdo – bude znát sám sebe i bude schopen vyšetřiti, co ví a co neví, a právě tak dovede i u ostatních pozorovati, co kdo ví a myslí, že ví, jestliže vskutku ví, a o čem se zase domnívá, že ví, ale ve skutečnosti neví. A tak výrazy „být rozumný“ a „rozumnost“ a „poznávat sám sebe“ znamenají toto: věděti, co člověk ví a co neví. Tento smysl mají tvá slova?

Zajisté.

b Nuže tedy, děl jsem já, do třetice všeho dobrého: znova jakoby ze začátku se podívejme za prvé, zdali je to možné, či ne – o tom, co kdo ví a co neví, vědět, že to ví a že to neví –, a dále, je-li to nakrásně možné, jaký bychom z toho měli prospěch, když bychom to věděli.

Ano, je třeba to zkoumat.

Nuže tedy, děl jsem já, dej se do zkoumání, Kritio, ukážeš-li se v těch věcech vynalézavějším, než jsem já; já si totiž nevím rady. Mám ti povědět, v čem si nevím rady?

Ovšemže.

c Je-li pravda, co jsi ty před chvílí pravil, bylo by všechno toto jakési jedno vědění, které nemá za předmět nic jiného než samo sebe i ostatní znalosti a zároveň také neznalost; je tomu tak?

Ovšemže.

Tak se podívej, příteli, jak podivnou věc se pokoušíme tvrdit; neboť budeš-li pozorovat touž věc v jiných případech, ukáže se ti, jak myslím, nemožnou.

Jak to a kde?

V těchto. Uvažuj, zdali je podle tvého mínění nějaká zraková schopnost, která se nevztahuje k těm předmětům, ke kterým se vztahují ostatní zrakové schopnosti, nýbrž má za předmět samu sebe a ostatní zrakové schopnosti a právě tak i neschopnosti; je to zraková schopnost, která nevidí žádnou barvu, nýbrž samu sebe a ostatní zrakové schopnosti. Zdá se ti, že je nějaká taková?

d

Bůh ví, jistě ne.

A co sluch, který neslyší žádného zvuku, nýbrž slyší sám sebe a ostatní sluchy i nesluchy?

Ani to.

Zkoumej tedy úhrnem o všech smyslech, zdali má podle tvého mínění některý za předmět smysly a sám sebe, ale z těch věcí, které vnímají ostatní smysly, žádnou nevnímá?

e

Jistě ne.

Ale myslíš, že je nějaká žádost, která není žádostí nějaké libosti, nýbrž má předmětem samu sebe a ostatní žádosti?

To přece ne.

A věru, jak se domnívám, ani chtění, které nechce žádného dobra, nýbrž chce samo sebe a ostatní chtění.

To jistě ne.

A řekl bys, že jest nějaká taková milostná touha, která není touhou po ničem krásném, nýbrž má za předmět samu sebe a ostatní touhy?

168

Jistě ne.

A již jsi poznal nějaký strach, který se bojí sám sebe a ostatních strachů, ale nebojí se žádné z nebezpečných věcí?

Nepoznal.

A poznal jsi mínění, které je míněním o míněních a samo o sobě, ale nemá za předmět žádnou z těch věcí, kterou mají za předmět ostatní mínění?

Nikoli.

Ale co se týče vědění, soudíme, jak se podobá, že je nějaké takové, které nemá za předmět žádný poznatek, nýbrž je znalostí sama sebe a ostatních znalostí?

Ano, soudíme.

Není-li to podivná věc, jestliže snad jest takové vědění? Neboť ještě nepokládejme za jisté, že není, nýbrž ještě zkoumejme, zdali jest.

Správně mluvíš.

Nuže tedy: toto vědění je vědění o něčem a má nějakou takovou způsobilost, že se vztahuje k jistému předmětu, ano?

Ovšemže.

Také o tom, co je větší, soudíme, že má nějakou takovou způsobilost, že je větší proti něčemu?

Ano, má.

Jisté tedy proti něčemu menšímu, jestliže samo bude větší.

Nutně.

Kdybychom tedy našli nějaké „větší“, které je větší proti větším věcem a samo proti sobě, ale není větší proti žádné z těch věcí, proti kterým jsou větší ostatní větší věci, jistě by asi mělo tu vlastnost, jestliže by bylo větší samo sebe, že by také bylo menší samo sebe; či ne?

Zcela nutně, Sókrate.

Tedy také je-li něco dvojnásobné proti ostatním dvojnásobným věcem i samo proti sobě, bylo by dvojnásobné tak, že by samo bylo poloviční a stejně tak i ty ostatní věci; vždyť dvojnásobek se nevztahuje k ničemu jinému než k polovici.

Pravda.

Když tedy je množstvím větší samo sebe, bude také menší, a když těžší, bude lehčí, a když starší, bude mladší a zrovna tak i všechny ostatní věci: cokoli má svou způsobilost v poměru k sobě samému, bude mít jistě také onu jsoucnost, ke které se vztahuje jeho způsobilost. Myslím něco takového: například sluch, jak jsme řekli, nemá předmětem nic jiného nežli zvuk, že ano?

Ano.

Tedy jestliže bude slyšet sám sebe, bude se slyšet tak, že bude vydávat zvuk; neboť jinak by se neslyšel.

Zcela nutně.

A také zrak asi, můj drahý, bude-li viděti sám sebe, musí mít sám nějakou barvu; neboť nic bezbarvého zrak nikdy neuvidí. e

To jistě ne.

Vidíš tedy, Kritio, že z věcí, které jsme probrali, u jedněch se nám jeví naprosto nemožným, u druhých velmi pochybným, že by snad měly svou způsobilost v poměru k sobě samým? U velikostí totiž a množství a takových věcí je to naprosto nemožné; či ne?

Ovšemže.

A zase sluch a zrak a mimo to ještě pohyb, že by sám sebe pohyboval, a teplota, že by sama sebe páčila, všechny takové věci by u jedněch způsobily nedůvěru, u některých snad ne. Jistě je tu potřebí, příteli, nějakého velikého člověka, který by to o všech případech dostatečně rozlišil, zdali žádné ze jsoucenců nemá svou způsobilost samo v poměru k sobě samému, nýbrž k něčemu jinému, či některá ano, jiná ne; a jestliže jsou některé věci, které se vztahují svou způsobilostí samy k sobě, zdali jest mezi nimi vědění, za něž my pokládáme rozumnost. Já sám sobě nedůvěřuji, že bych byl schopen vystihnouti tyto rozdíly; proto také ani nemohu s určitostí tvrdit, že je možno to, aby bylo vědění o vědění, ani také jestliže nakrásně jest, neuznávám, že to je rozumnost, dokud bych neuvážil, zdali by nám taková věc něco prospívala, či ne. O rozumnosti pak jistě tuším, že to je věc prospěšná a dobrá. Nuže ty, synu Kallaischrúv – když tvrdíš, že rozumnost je ona věc, vědění o vědění a také o nevědění –, nejprve dokaž to, že je možné, o čem jsem právě mluvil, a dále kromě toho, že to je možné, že to je také prospěšné; hned bys i mne uspokojivě přesvědčil, že správně soudíš, co je rozumnost. b c

A Kritias, uslyšev tuto řeč a spatřiv mé rozpaky, zakusil něco jako tí, kdo, vidouce před sebou někoho zívát, samí jsou za-

d chvácení zíváním: i on, jak se mi zdálo, se nakazil od mých rozpaků a sám byl jat rozpaky. Protože se pak pokaždé vyznamenával, styděl se před přítomnými a nechtěl se mi přiznat, že je neschopen rozřešit, k čemu jsem ho vyzýval; mluvil, ale nic určitého, zakrýváje své rozpaky. A já jsem řekl, aby naše rozprava postoupila vpřed: Nuže, zdá-li se ti, Kritio, prozatím to nyní připusíme, že je možné, aby bylo vědění o vědění; později pak uvážíme, zdali tomu tak jest, či ne. Nuže tedy, jestliže nakrásně je to možné, oč spíše lze vědět, co kdo ví a co neví? To totiž přece, jak jsme tvrdili, znamená poznávat sám sebe a být rozumný; že ano?

e Ovšemže, děl on, a asi se to shoduje, Sókrate. Neboť jestliže někdo má vědění, které samo sebe poznává, byl by sám takový, jaké je to, co má. Například když má někdo rychlost, je rychlý, a když krásu, krásný, a když poznání, poznávající, a když tedy má někdo poznání, které má předmětem samo sebe, tehdy patrně bude poznávající sám sebe.

Tomu neodporuji, děl jsem já, že má-li kdo to, co poznává samo sebe, bude znát sám sebe; ale když to má, proč by musil vědět, co ví a co neví?

170 Protože, Sókrate, toto je s oním totožné.

Snad, ale já podle všeho jsem stále stejný; neboť zase nerozumím, že je totéž vědět, co člověk ví, a vědět, co neví.

Jak to myslíš?

Takto, děl jsem já. Kdyby bylo vědění o vědění, zдалipak bude schopno rozlišovat něco více nežli: z těchto věcí toto je vědění a toto nevědění?

Nikoli, nýbrž jen tolik.

b Je to tedy něco totožného s věděním a nevěděním o zdravém a s věděním a nevěděním o spravedlivém?

Nikterak.

Naopak jedno je, myslím, lékařství, druhé je umění státnické, a třetí nic jiného než vědění.

Jak by ne?

Tedy nezná-li člověk ještě k tomu zdravé a spravedlivé, nýbrž zná jediné vědění, protože má vědění jediné o něm, pravděpodobně by poznával jak o sobě, tak o ostatních, že něco ví a že má nějaké vědění; že ano?

Ano.

Avšak jak bude moci vědět tímto věděním, co poznává? Vždyť co je zdravé, jistě poznává lékařstvím, a ne rozumností, c
co je harmonické, hudebním uměním, a ne rozumností, a co je stavitelské, stavitelstvím, a ne rozumností, a tak všechny věci; či ne?

Patrně.

Avšak jak bude moci vědět rozumností, jestliže to je jediné znalost znalostí, že poznává, co je zdravé, nebo že poznává, co je stavitelské?

Nijak.

Tedy kdo toto nezná, nebude vědět to, co ví, nýbrž jediné, že ví.

Podobá se.

Tedy být rozumný a rozumnost by neznamenal vědět, co člověk ví a co neví, nýbrž, jak se podobá, jediné, že ví a že neví.

Zdá se.

Ten tedy nebude s to vyzkoušeti ani jiného, tvrdícího, že něco zná, zdali zná, co podle svého tvrzení zná, či nezná; nýbrž pozná, jak se podobá, jediné tolik, že má nějakou znalost, ale čeho, to mu rozumnost nedá poznávat.

Je vidět, že ne.

Nebude tedy s to rozeznat ani toho, kdo se vydává za lékaře, e
ale není lékař, a toho, kdo jím opravdu jest, ani žádného jiného ze znalců a z neznalců. Posuďme to na základě této úvahy. Jestliže chce rozumný člověk nebo kdokoli jiný rozeznati opravdového lékaře a lékaře nepravého, udělá to bezpochyby takto: o lékařství s ním přece nebude rozmlouvat – vždyť lékař, jak jsme pravili, nerozumí ničemu než tomu, co je zdravé a co je nemocné –, či ne?

Ano, tak.

Avšak o věděni neví nic, nýbrž toto jsme odevzdali jediné rozumnosti.

Ano.

Tedy lékařský odborník neví ani o lékařství, když je lékařství věděni.

171 Pravda.

Že lékař má nějaké věděni, to ovšem rozumný u něho pozná; avšak je-li třeba zkusiti, které to jest, zdalipak nebude zkoumat, kterých věcí se týká? Či není každé věděni určeno, že to není jediné věděni, nýbrž i které, tím, že se týká jistých věcí?

Arciže tím.

Tak i lékařství bylo určeno jakožto různé od ostatních znalostí tím, že to je znalost toho, co je zdravé a co nemocné.

Ano.

b Tedy na těchto věcech musí zkoumat, kdo chce zkoumat lékařství, na těch, kterými se kdy zabývá; neboť jistě přece ne na věcech, které jsou mimo, kterými se ono nezabývá?

To jistě ne.

Tedy kdo správně zkoumá, bude pozorovat lékaře, jak je lékařským odborníkem, na věcech zdravých a nemocných.

Podobá se.

Bezpochyby tedy tak, že při řečech nebo úkonech týkajících se tohoto oboru bude zkoumat, zdali jsou řeči mluveny pravdivě a zdali jsou úkony konány správně.

Nutně.

Nuže, zdalipak by mohl někdo bez lékařství postihnouti jedny nebo druhé z těchto věcí?

Jistě ne.

c Ani nikdo jiný, jak se podobá, leda lékař, a tak ani rozumný; neboť pak by byl kromě rozumnosti ještě také lékařem.

Jest tomu tak.

Tedy jestliže je rozumnost toliko věděni o věděni a nevěděni, zcela jistě nebude schopna rozeznat ani lékaře, který je zna-

lý věcí náležejících k oboru, od neznalého, který se však vydává za lékaře nebo se za lékaře pokládá, ani nikoho jiného ze znalců kterékoli věci, leda svého spoluodborníka, právě tak jako ostatní odborní pracovníci.

Patrně.

A tu, děl jsem já, jaký bychom potom měli prospěch, Kritio, z rozumnosti, kdyby byla taková? Kdyby totiž, jak jsme z počátku předpokládali, rozumný věděl, které věci ví a kterých neví, o jedněch, že je ví, a o druhých, že jich neví, a kdyby byl s to prozkoumat také jiného, který by byl v témže stavu, bylo by nám, soudíme, svrchovaně prospěšno být rozumnými; neboť bychom prožívali svůj život prosti chyb, a to jak my sami, mající rozumnost, tak také všichni ostatní, kteří by byli od nás vedeni. Neboť ani sami bychom se nepokoušeli dělat, co bychom neznali, nýbrž vyhledávali bychom znalce a těm bychom to odevzdávali, ani ostatním, nad kterými bychom měli vedení, bychom nedovolovali dělat něco jiného nežli to, co by pravděpodobně mohli udělat správně – to by bylo to, čeho by byli znalí –, a takto by i dům, v němž by se hospodařilo pod řízením rozumnosti, měl pravděpodobně dobré hospodářství, i obec takto spravovaná i všechno jiné, čemu by vládla rozumnost. Neboť kdyby bylo odstraněno chybování a vedení měla správnost, nutně by lidé žijící v takovémto stavu ve všem jednání jednali dobře a se zdarem, a kdo by takto jednali, nutně by byli šťastni. Zdaliž jsme takto, Kritio, nemluvili o rozumnosti, když jsme pravili, jak veliké dobro je vědět, co člověk ví a co neví?

Ovšemže ano, takto.

Nyní však, děl jsem já, vidíš, že se nikde neukázalo žádné vědění, které by bylo takové.

Vidím.

Snad tedy, děl jsem já, rozumnost, jak ji nyní nalézáme, má to dobré, totiž znát znalost a neznalost, proto, že kdo ji má, snáze se naučí, čemukoli jinému by se učil, a všechno se mu bude jevit jasnější, když při každé věci, kterékoli se učí, bude

- mít na očích ještě i vědění; také ostatní lépe bude zkoušet z těch věcí, kterým se sám naučí, kdežto kdo budou zkoušet bez toho, budou to dělat slaběji a hůře. Zdalipak, příteli, je c onen zisk, který budeme mít z rozumnosti, nějaký takový, my však hledíme na něco většího a chceme to mít něčím větším, nežli opravdu jest?

Snad by tomu tak bylo.

- Možná, děl jsem já; možná však, že my jsme se nijak vhodně nedali do hledání. Soudím to z toho, že se mi na rozumnosti ukazují některé podivné věci, je-li ona něco takového. Podívejme se na to, chceš-li, připustíte, že je možno znát znalost, a neodvolávejme, nýbrž dejme ten výměr rozumnosti, který jsme d uváděli ze začátku, že to je věděti, co člověk ví i co neví; a stanovíme všechno to, ještě lépe uvažme, zdali nám snad bude nějak užitečná, když je něco takového. Neboť co jsme před chvílí pravili, že by rozumnost byla veliké dobro, kdyby byla něco takového, vedouc správu i domu i obce, o tom se mi zdá, Kritio, že jsme to neuznali dobře.

Jak to? děl on.

Protože, děl jsem já, jsme příliš snadno uznali, že by bylo nějaké veliké dobro pro lidi, kdyby každý z nás dělal to, co umí, ale to, co nezná, odevzdával jiným znajícím.

- e To jsme tedy neuznali dobře?

Zdá se mi, že ne, děl jsem já.

Opravdu podivné věci to mluvíš, Sókrate.

- Při sám pes,²⁴ i mně se tak zdá, a proto také před chvílí, když jsem to zpozoroval, jsem řekl, že se mi ukazují některé podivné věci a že se bojím, že neuvažujeme správně. Neboť opravdu, jestliže i nakrásně je rozumnost něco takového, není 173 podle mého mínění nijak patrné, jaké dobro nám způsobuje.

Jak to? děl on. Mluv, abychom i my věděli, co myslíš.

Domnívám se, děl jsem já, že tlachám; přece však je nutno uvažovat o tom, co se ukazuje, a nepomíjet to jen tak, jestliže člověk jen trochu málo sebe dbá.

To máš dobře.

Poslyš tedy můj sen, ať již přišel branou z rohů nebo ze slo-
noviny.²⁵ Kdyby totiž vskutku nad námi vládla rozumnost
a byla taková, jak ji nyní vymezujeme, jistě by se všechny věci
konaly podle znalostí a neoklamával by nás ani kormidelník, b
který by se za kormidelníka jen vydával, ale vpravdě jím ne-
byl, a nezůstal by utajen ani lékař ani vojevůdce ani nikdo ji-
ný, kdo by se dělal, že něco ví, co ve skutečnosti neví.
Následek tohoto stavu věcí pro nás by byl jistě ten, že bychom
byli tělesně zdravější než nyní, že bychom bez pohromy vy-
cházelí z nebezpečí na moři i ve válce a že bychom měli veš-
keré nářadí, oděv i obuv a všechny věci odborně zhotoveny c
a tak i mnoho jiného, protože bychom k tomu měli opravdové
odborníky. A kdybys chtěl, připusíme, že i věštectví je znalost
budoucích věcí²⁶ a že rozumnost, která je řídí, prázdné mluvky
od něho odvrací, kdežto opravdové věštce nám ustanovuje za
proroky budoucnosti. Že by lidstvo takto jsouc opatřeno jedna-
lo a žilo s věděním, to chápu – neboť rozumnost jsouc na stráží d
by nedovolovala, aby do našeho jednání vpadla nevědomost
a byla naší spolupracovnicí –, avšak že bychom jednajíce s vě-
děním jednali dobře a byli šťastni, to ještě nemůžeme pochopit,
Kritio.

Avšak jistě, děl on, nesnadno nalezneš nějaké jiné uskuteč-
nění dobrého a zdárného jednání, neuznáš-li ho v jednání s vě-
děním.

Nuže, děl jsem já, dej mi ještě malé poučení. S věděním če-
ho to myslíš? Snad se znalostí krájení kůže? e

Bůh ví, to jistě ne.

Tedy snad zpracovávání spěže?

Nikoli.

Snad vlny nebo dřeva nebo některé jiné z takových látek?

To přece ne.

Tedy, děl jsem já, již nesetrváváme při myšlence, že kdo žije
s věděním, je šťasten. Neboť tyto lidé, ačkoli žijí s věděním, ne-

jsou od tebe uznávání za šťastné, ale zdá se mi, že pojem šťastného člověka omezuješ na člověka žijícího s věděním v jistém oboru.

- 174 A snad myslíš toho, kterého jsem já před chvílí uváděl, který zná všechny budoucí věci, věštce. Myslíš toho, či někoho jiného?

Zajisté, i toho i jiného.

Koho? děl jsem já. Což snad takového, který by kromě budoucnosti znal i všechny věci minulé a také přítomné a nic mu nebylo neznámo? Dejme tomu totiž, že nějaký takový vskutku jest. Neboť myslím, že bys již nemohl říci, že je někdo, kdo žije s větším věděním než tento.

To jistě ne.

Tohle bych ještě rád věděl, která ze znalostí ho dělá šťastným? Či všechny stejně?

Nikoli stejně.

- b Nuže, která nejvíce? Která je to z věcí přítomných, minulých a budoucích? Snad ta, kterou zná hru v kostky?

Cože, děl on, hru v kostky?

Nuže kterou zná počítářství?

Nikoli.

Nuže kterou zná, co je zdravé?

To spíše.

Avšak ta, která, jak pravím, ho nejvíce dělá šťastným, která to je a co jí zná?

Kterou zná dobré a zlé.

- c Ó ty ošklivý, děl jsem já, tak dávno mě vláčíš kolem dokola a skrýváš přede mnou, že to není „žítí s věděním“, co způsobuje, že člověk dobře jedná a je šťasten, ani se znalostí všech ostatních znalostí dohromady, nýbrž toliko s touto jedinou znalostí týkající se dobra a zla. Vždyť, Kritio, jestliže chceš vyjmout tuto znalost ze souboru ostatních znalostí, o nic méně asi nebude lékařství způsobovat, abychom byli zdraví, ševcovství, abychom byli obuti, tkalcovství, abychom byli oděni, a o nic méně nebude kormidelnictví zabraňovat, abychom neumírali na moři, a vojevůdcovství, abychom neumírali ve válce.

O nic méně, pravil.

Ale, milý Kritio, aby se všechny tyto věci děly dobře a prospěšně, to nám bude scházet, když tu tato znalost nebude. d

Máš pravdu.

Avšak to, jak se podobá, není rozumnost, nýbrž ta znalost, jejíž dílo jest nám prospívat. Neboť to není znalost znalostí a neznalostí, nýbrž dobrého a zlého; takže jestliže tato je prospěšná, rozumnost by nám byla něco jiného.

A proč, děl on, by tato neprosplvala? Vždyť je-li rozumnost opravdu znalost znalostí a stojí v čele také ostatním znalostem, vládla by přece i této znalosti týkající se dobra a prospívala by nám. e

Zdalipak by také tato znalost, a ne znalost lékařská, způsobovala zdraví? A také ostatní věci odborných umění by snad dělala tato znalost, a ne ty ostatní, každá své dílo? Či jsme už dávno nedosvědčovali, že to je toliko znalost znalosti a neznalosti, a ničeho jiného? Není tomu tak?

Patrně.

Tedy nebude působitelkou zdraví?

Jistě ne.

Neboť zdraví je věc jiného umění, či ne?

Jiného.

Tedy ani ne prospěchu, přáteli, neboť toto dílo jsme právě teď odevzdali zase jinému umění, že ano?

Ovšemže.

Jak tedy bude rozumnost prospěšná, když není působitelkou žádného prospěchu?

Jak se podobá, Sókrate, nijak.

Vidíš tedy, Kritio, že já jsem se již dávno právem bál a spravedlivě jsem obviňoval sám sebe, že nezkoumám o rozumnosti nijak vhodně! Vždyť snad by se nám nebylo objevilo neprospěšným to, o čem se uznává, že je ze všech věcí nejkrásnější, kdyby ze mne byl nějaký prospěch pro dobré hledání. Takto b
však jsme na všech stranách poráženi a nemůžeme nalézt, kte-

ré asi věci dal zákonodárce²⁷ toto jméno „rozumnost“. A přece
 jsme připustili mnoho věcí nevycházejících nám v úvaze.
 Vždyť jsme připustili i jsoucnost vědění o vědění, přesto že to
 úvaha nedovolovala a že to popírala; a dále tomuto vědění
 jsme zase připustili schopnost poznávat i díla ostatních znalos-
 c ů, ačkoli ani to nedovolovala úvaha, jen aby nám vyšlo, že ro-
 zumný je znalý i těch věcí, které ví, že je ví, i těch, kterých
 neví, že jich neví. To jsme jistě připustili již docela štědře, ani
 nepřihlédnuvše k tomu, že je nemožné, aby co člověk nijak ne-
 ví, přece to jaksi věděl; neboť náš společný úsudek tvrdí, že
 člověk to ví, že to neví. A přece, jak se domnívám, neukázalo
 by se nic nesmyslnějším než toto. Ale ačkoli nás zkoumání na-
 d d šlo tak dobromyslnými a ne zatvrzelými, přece o nic více ne-
 můžeme nalézt pravdu, nýbrž si z ní ztropilo takový smích, že
 o té rozumnosti, jak jsme ji dávno vymezovali společným do-
 hadováním a zpracováváním, nám velmi posměšně ukázalo, že
 je to věc neprospěšná. A tu co se mne týče, tolik mě to nemrzí;
 ale kvůli tobě, Charmide, se velice mrzím, jestliže ty, jenž jsi
 takový svým vnějším vzhledem a k tomu ve své duši velmi ro-
 e zumný, nebudeš mít z této své rozumnosti žádného užitku a nic
 ti v životě neprospěje svou přítomností. A ještě více se mrzím
 pro to zaříkání, kterému jsem se naučil od toho Thráka, jestliže
 jsem se mu učil s velikou pílí, a ono za nic nestojí. O tom tedy
 si zrovna nemyslím, že by tomu tak bylo, nýbrž o sobě myslím, že
 jsem špatný zkoumatel; neboť jsem přesvědčen, že rozumnost je
 veliké dobro, a jestliže je máš, že jsi blažen. Nuže viz, zdali je
 176 máš a nic nepotřebuješ toho zaříkání; neboť jestliže máš, spíše
 bych ti poradil, abys mne pokládal za tlachala a za člověka, který
 není schopen úvahou něco hledat, avšak o sobě aby sis myslel, že
 čím jsi rozumnější, tím jsi také šťastnější.

A Charmidés pravil: Ale u Dia, Sókrate, já nevím, zdali
 mám rozumnost, či nemám; neboť jak bych to věděl, když ani
 vy podle tvé řeči nejste s to nalézt, co to asi jest? Avšak já ti
 b mnoho nevěřím a o sobě, Sókrate, se domnívám, že mnoho po-

třebuji toho zaříkání; co na mně jest, nic nepřekáží, abych se od tebe dával zaříkávat den co den, až bys řekl, že to stačí.

Dobrá, řekl Kritias, nuže to dělej, Charmide; mně to bude svědectvím, že jsi rozumný, jestliže se dáš od Sókrata zaříkávat a jestliže se od něho nebudeš ani dost málo vzdalovat.

Buď jist, že se ho budu držet a nebudu se od něho vzdalovat; vždyť bych dělal hroznou věc, kdybych neposlouchal tebe, svého poručníka, a nedělal, k čemu mě vybízíš. c

Ano, jistě tě k tomu vybízím.

Udělám to tedy, počínaje dnešním dnem.

Vy, děl jsem já, o čem se to radíte?

O ničem, pravil Charmidés, ale již jsme uraděni.

Užiješ tedy násilí, děl jsem já, a ani mi nepovolíš předběžné vyšetřování?

Buď jist, že užiji násilí, když tento zde přikazuje; vzhledem k tomu zase ty uvažuj, co uděláš.

Žádná, děl jsem já, nezbyvá úvaha; neboť tobě, když by ses pokoušel něco dělat a užíval násilí, nikdo na světě nebude s to odporovat. d

Tedy, děl on, neodporuj ani ty!

Nebudu tedy, děl jsem já, odporovat.

Lachés

*Lysimachos, Melésias, Nikias, Lachés,
syn Lysimachův, syn Melésiův,
Sókratés*

Lysimachos Viděli jste, Nikio a Lachéte, šermířské cvičení¹ to- sv. II
ho muže; avšak proč jsme vás vybídli já a tuhle Melésias, aby- 178
ste se na ně podívali spolu s námi, tehdy jsme neřekli, ale nyní
povíme. Neboť myslíme, že k vám máme být upřímní. Někteří
lidé se totiž takovým věcem posmívají, a když se jich někdo b
otáže na radu, neřekli by, co myslí, nýbrž snaží se uhodnout
smýšlení toho, kdo se radí, a mluví něco jiného proti svému
vlastnímu mínění. Avšak o vás jsme si my pomyslili, že jste
schopni poznat, oč jde, a po tom poznání že byste nám také
upřímně řekli své mínění; proto jsme vás přibrali k poradě
o věcech, o kterých se hodláme radit. Jest pak to, o čem proná- 179
ším tak dlouhý úvod, toto. Máme tuhle syny, tento je Melésiův
a jmenuje se po svém dědu Thúkydidés;² můj pak je zase tento
zde – i on má jméno po svém dědu, mém otci, říkáme mu totiž
Aristeidés.³ A tu jsme se rozhodli postarat se co možno nejlépe
o jejich vzdělání, a neudělat to, co lidé většinou dělají s dětmi,
když vyspějí v jinochy, nechat je dělat, co chtějí, nýbrž právě
nyní chceme začít se starat o jejich vzdělání, pokud jsme s to.
A tu věduce, že také vy máte syny, pomyslili jsme si, že právě
vy, jestliže vůbec kdo jiný, máte o ně péči, jakým vychováním b
by se stali co nejlepšími. Pakli však jste snad neobrátili pozor-
nost k takové věci, chtěli jsme vás upomenout, že se nesmí za-
nedbávat, a vybídnout vás, abyste se nějak postarali o své syny
společně s námi.

A z čeho v nás vzniklo toto rozhodnutí, musíte, Nikio a La-
chéte, vyslechnout, i když to snad je trochu příliš dlouhé. My
totiž společně stolujeme,⁴ já a tento zde Melésias, a s námi sto-
lují ti chlapci. A jak jsem řekl již na začátku své řeči, budeme c

k vám upřímní. Jeden i druhý z nás může vypravovat těm mladíčkům o mnohých krásných činech svého otce, které vykonali ve válce a které v míru, spravující věci spojenců i této naší obce; avšak o našich vlastních činech nemůže ani jeden ani druhý vypravovat. Za to se před nimi trochu stydíme a dáváme vinu svým otcům, že nám nechávali zvůli, když jsme vyspěli v jinochy, a zabývali se věcmi jiných; i těmto mladíčkům to vykládáme a říkáme jim, že jestliže nebudou o sebe dbát a nebudou nás poslouchat, stanou se neslavnými, pakli však se postarají o své vzdělání, že by se snad stali hodnými jmen, která mají. Tu oni říkají, že poslechnou; my pak tedy uvažujeme o tom, čemu by se měli naučit nebo v jaké činnosti se vycvičit, aby se stali co nejzdatnějšími. Tu nám kdosi doporučil i tuto nauku, že prý je hezké pro mladého muže naučit se šermovat; a chválil tohoto, na jehož představení jste se vy nyní podívali, a potom nás vybízel, abychom se na něj podívali. Uznali jsme tedy, že bychom měli i my sami jít se podívat na toho muže a také vás vzít s sebou za spoludiváky a zároveň za rádce a společníky – budete-li chtít – v úvaze o péči o vzdělání synů. To jest, o čem jsme si chtěli s vámi promluvit. Tu tedy je už vaše věc radit i o této nauce, zdali je podle vašeho mínění potřeba se jí učit, či ne, i o ostatních naukách nebo činnostech, můžete-li nějakou doporučit mladému muži, a říci také o tom společenství, jak asi uděláte.

Nik. Já, Lysimachu a Melésio, chválím váš úmysl a jsem hotoť se toho účastnit, domnívám se pak, že i tuhle Lachés.

Lach. Ano, správně se domníváš, Nikio. Neboť co právě říkal Lysimachos o svém otci a o otci Melésiově, je podle mého mínění velmi dobře řečeno i o nich i o nás i o všech, kteří se zabývají veřejnou činností, že se jim obyčejně stává s dětmi i se vším ostatním tak, jak on praví, že se to totiž zanedbává a ponechává bez péče. To tedy dobře pravíš, Lysimachu; avšak že nás zveš za rádce pro vzdělávání těch mladíků, ale tuhle Sókrata nezveš, tomu se divím; on je za prvé z téhož dému⁵ jako

ty a pak stále beseduje tam, kdekoli je něco z takových věcí, které ty hledáš a které se týkají mladých lidí, krásná nauka nebo činnost.

Lys. Co pravíš, Lachéte? Tento zde Sókratés že má zájem o něco takového?

Lach. Ovšemže ano, Lysimachu.

Nik. To bych ti i já mohl říci ne méně než Lachés; vždyť ne-dávno mně samému doporučil pro syna učitele hudby, Agathokleova žáka Damóna,⁶ muže, který je netoliko v hudbě d velmi vzdělaný, nýbrž má i ostatní vlastnosti takové, že jeho společnost je nesmírně cenná pro takové mladíky.

Lys. Jistě, Sókrate a Nikio a Lachéte, lidé tak staří jako já už neznáme mladších, protože pro svůj věk trávíme větší čas doma. Nuže, můžeš-li i ty, synu Sófroniskův, poradit něco dobrého mně, svému démotovi, měl bys radit. Máš k tomu prá- e vo i povinnost, vždyť jsi po otci naším přítelem; neboť já a tvůj otec jsme byli druhy a přáteli a on až do své smrti neměl se mnou žádnou neshodu. A napadá mě právě také jakási vzpomínka při řeči těchto mužů; tuhle ti hoši totiž, když rozmlouvají doma mezi sebou, často připomínají Sókrata a tuze ho chválí; avšak já jsem se jich nikdy nezeptal, zdali míní syna Sófroniskova. Nuže, chlapani, řekněte mi, je tohle ten Sókratés, o kterém jste se pokaždé zmiňovali? 181

Chlapani Ovšemže, otče, to je on.

Lys. Při Héře, to je hezké, Sókrate, že jsi ke cti svému otci, jenž byl jeden z nejlepších mužů, a zvláště také, že mezi námi bude všechno společné.⁷

Lach. Ano, Lysimachu, nespouštěj se toho muže; neboť já jsem ho i jinde spatřil, jak je ke cti netoliko svému otci, nýbrž i své otčině. Ustupoval totiž spolu se mnou na útěku od Déliá,⁸ b a já ti pravím, že kdyby ostatní byli chtěli být takoví, pevně by stála naše obec a nebyla by tehdy padla tak velikým pádem.

Lys. Sókrate, je to jistě krásná chvála, které se ti nyní dostává od mužů hodných důvěry, a to pro takové věci, pro které tě

oni chválí. Nuže dobře věz, že já, když to slyším, se raduji, že máš dobrou pověst, a i ty mě počítej mezi své nejoddanější c
přátele.⁹ Měl jsi ovšem již dříve sám k nám chodit a pokládat nás za přátele, jak je spravedливо. Nyní tedy od tohoto dne, když jsme se navzájem seznámili, stýkej se, prosím, a udržuj známost i s námi i s těmito mladšími, abyste i vy zachovávali naše přátelství. To tedy i ty uděláš a já ti to ještě jindy připomen-
u; avšak o čem jsme začali uvažovat, co o tom soudíte? Co se vám zdá? Že ta nauka je pro jinochy příhodná, či ne, naučit se bojovat zbraněmi?

d *Sókr.* Ano, Lysimachu, pokusím se o těch věcech radit, budu-li co mocí, a také dělat všechno, k čemu mě vybízíš. Avšak zdá se mi nejspravedlivějším, abych já, jenž jsem mladší než ti-
to zde a méně zkušený, napřed poslouchal, co soudí oni, a učil se od nich; jestliže pak budu vědět něco jiného, než co budou oni mluvit, tehdy teprve abych poučoval a přesvědčoval tebe i je. Nuže, Nikio, ať mluví jeden nebo druhý z vás!

e *Nik.* Nic tomu nebrání, Sókrate. Ano, také mně se zdá, že pro mladé muže je po mnohých stránkách užitečné umět tuto nauku. Neboť je dobré nebavit se jinde, věcmi, kterými se rádi bavívají mladí lidé ve svém volném čase, nýbrž tím, z čeho
182 nutně vzniká i lepší stav těla – vždyť to není horší než kterýkoli jiný druh tělocviku, ani nevyžaduje menší námahy –, a zároveň tento druh cvičení a jezdeckví nejvíce sluší svobodnému občanu; neboť co se týče závodu, v kterém my jsme borci, a těch věcí, v kterých nám jest zápasiti, jedině ti to se v tom cvičí, kteří se cvičí v těchto válečných zbraních. Potom značně prospěje tato nauka i v samém boji, když bude potřebí bojovat v šiku spolu s mnoha jinými. Avšak největší bude jeho užitek, když se rozvolní šiky a již bude třeba, aby muž proti muži buď pronásleduje zaútočil na někoho se bránícího, nebo také aby se na útěku sám ubránil útoku jiného; neboť nic by se nestalo tomu, kdo zná toto umění, v boji s jedním, snad ani ne s více, nýbrž všude by tímto způsobem měl vrch. Kromě toho vyzývá takové

umění k touze ještě po jiné krásné nauce; neboť každý, kdo by se naučil bojovat zbraněmi, zatoužil by i po další nauce o zřizování šiků, a když by si osvojil tyto věci a v nich vynikl, dal by se do celého oboru vojevůdcovství. A již je jasné, že všechny nauky a všechny činnosti s tím související, jejichž počátkem by byla tato nauka, jsou krásné a že mají pro muže velikou cenu, aby se jim naučil a jimi se zabýval. Přidáme pak k tomu ne nepatrný přídavek, že toto umění by u každého muže nemálo zvýšilo nebojácnost a zmužilost v boji. Nepokládejme pak za nehodno říci, třeba se to někomu zdá příliš malicherné, že by zvýšilo také ladnost tam, kde se má muž jevit zvláště ladným, aby se tam objevil zároveň i hroznějším vůči nepřítelům pro svou ladnost. Mně tedy, Lysimachu, jak říkám, se zdá, že je třeba učit mladíky těmto věcem, a také jsem řekl, proč se mi tak zdá; jestliže pak Lachés chce říci něco vedle toho, i sám bych to rád poslechl.

Lach. Ano, Nikio, však je těžko říci o kterékoli nauce, že není třeba se jí učit; neboť se zdá dobrým umět všechno. Tak také i toto šermířství: je-li to obor učení, jak tvrdí jeho učitelé a jak soudí Nikias, je třeba se mu učit; pakli však to není obor učení a klamou ti, kdo jej nabízejí, nebo jestliže to sice jest obor učení, avšak ne velmi vážný, proč by bylo třeba se mu učit? Pravím pak to o něm hledě k tomu, že podle mého mínění by ten obor, kdyby byl něco významného, nebyl ušel pozornosti Lakedaimoňanů, kteří se v životě o nic jiného nestarají a vyhledávají a pěstují jen ty nauky a činnosti, kterými by měli nad ostatními vrch ve věcech války. Dejme tomu, že tato nauka ušla jejich pozornosti; však neušlo těmto jejím učitelům to, že Lakedaimoňané nejvíce z Hellénů mají vážný zájem o takové věci a že by si ten, kdo by u nich došel cti v tomto oboru, vydělával i u ostatních nejvíce peněz, jako asi tragický básník, který by došel cti u nás. Proto také kdokoli si o sobě myslí, že umí krásně dělat tragédie, neobchází vně kolem dokola Attiky po jiných městech a nekoná tam představení, nýbrž spěje přímo

sem a pořádá představení před Athéňany, jak je přirozené. Ale tito šermíři, jak vidím, pokládají Lakedaimón za nepřístupnou svatyni a ani nohou o něj nezavadí, nýbrž obcházejí jej kolem dokola a ukazují své umění raději všem jiným, nejraději pak těm, kteří by i sami o sobě uznali, že ve věcech války jsou pozadu za mnoha jinými.

- c Potom, Lysimachu, já jsem měl příležitost vidět ne zrovna málo jich v samé válečné práci a vidím, jací jsou. Můžeme pak si učinit úsudek i z toho. Jako naschvál totiž žádný muž z těch, kteří se oddali šermířství, nikdy neproslul ve válce. A přece ve všech ostatních oborech vycházejí slavní jednotlivci z těch, kdo se každému z nich trvale oddali; avšak tito, jak se podobá, mají proti ostatním v této věci tak veliký neúspěch. Jako
- d například i tenhle Stésileos,¹⁰ jehož jste vy se mnou viděli, jak před tak velikým množstvím lidí ukazoval své umění a mluvil o sobě ty velké věci; já jsem ho viděl jinde ještě lépe, jak ve skutečnosti opravdu ukazoval své umění, a to proti své vůli. Když totiž loď, k jejíž posádce on náležel, napadla kterousi nákladní loď, bojoval, jsa ozbrojen srpatým oštěpem,¹¹ ovšem neobyčejnou zbraní, protože i on sám byl proti ostatním neobyčejný. A tu nestojí za to vypravovat jiné činy toho muže, jenom to, jak do-
- e padla ta chytrost s tím srpem na oštěpu. Jak totiž bojoval, zapletl se kdesi v lanoví té lodi a zachytil se tam; tu Stésileos tahal za oštěp, chtěje jej vyprostit, a nebyl s to, loď pak propouvala mimo loď. A chvíli běžel spolu na lodi, drže se toho oštěpu; avšak když pak mýjela jedna loď druhou loď a přitahovala ho, držícího se oštěpu, popouštěl oštěp sevřenou rukou, až se chytil za konec ratiště. Bylo pak plno smíchu a potlesku mezi mužstvem nákladní lodi nad jeho postavením, a když kdosi hodil kamenem k jeho nohám na palubu a on se pustil oštěpu, tu již ani muži z té trojřadky nebyli více s to zadržovat smích, když viděli, jak na té nákladní lodi visí onen srpatý oštěp. Snad tedy mají tyto věci nějakou cenu, jak tvrdí Nikias; avšak k čemu jsem se já nahodil, je asi takovéto.
- 184

Jak jsem tedy řekl již na počátku: ať už to je obor učení a přináší tak malé prospěchy, ať není a jen tak dělají, že to je obor učení, nestojí za to, aby se člověk snažil se mu učit. Neboť podle mého zdání, kdyby byl někdo zbabělý a domníval se, že to umí, tu kdyby se působením toho umění stal smělejším, zřejměji by se o něm ukázalo, jaký dříve byl; kdyby však byl zmužilý, byl by hlídán od lidí, a kdyby jen něco málo pochybil, vznikaly by mu z toho velké pomluvy. Osobování si takového umění je totiž vystaveno závidi, takže nevyniká-li člověk přímo podivuhodnou měrou zdatností nad ostatní lidi, není možno, aby unikl směšnosti, jestliže o sobě říká, že se vyzná v tomto umění. Takový asi význam má, Lysimachu, podle mého mínění práce vynakládaná na tuto nauku; nesmíme však, jak jsem ti říkal hned zpočátku, pouštět ani tuhle Sókrata, nýbrž prosit ho, aby v poradě mluvil, jaké má mínění o předložené věci.

Lys. Ano, já tě prosím, Sókrate; vždyť naše porada, jak se mi zdá, potřebuje jakoby rozhodčího. Neboť kdyby se tyto dva shodovali, méně by bylo takového potřebí; takto však, jak vidíš, Lachés hlasoval opačně proti Nikiovi, a proto je dobře vyslechnout i tebe, ke kterému z těch obou mužů se svým hlasem přidáváš.

Sókr. Jak to, Lysimachu? Co schválí většina z nás, to hodláš provádět?

Lys. Ano, co také by mohl člověk dělat, Sókrate?

Sókr. Také ty, Melésio, by sis takto počínal? A kdybys bral nějakou radu o zápasnické přípravě svého syna, co má cvičit, zdalipak bys poslouchal většiny z nás, či onoho, kdo právě je vzdělán a vycvičen pod vedením dobrého učitele tělocviku?

Mel. Rozumí se, že onoho, Sókrate.

Sókr. Tedy onoho bys poslouchal více než nás čtyř?

Mel. Snad.

Sókr. Ano, neboť znalostí se má, myslím, rozsuzovat, a ne množstvím, co má být dobře rozsouzeno.

Mel. Jak by ne?

185 *Sókr.* Tedy i nyní je třeba nejprve vyzkoumat to, zdali je někdo z nás odborníkem v tom, o čem se radíme, či ne; a jestliže jest, je třeba jeho jednoho poslouchat a ostatní nechat být, pakli není, hledat někoho jiného. Či myslíte, ty a Lysimachos, že vám jde nyní o malou věc, a ne o ten statek, který je z toho, co máte, největší? Vždyť patrně podle toho, stanou-li se synové zdárnými, nebo opačnými, bude i veškeren dům otcův tak spravován, jakými se stanou synové.

Mel. Máš pravdu.

Sókr. Je tedy třeba věnovat tomu velikou péči.

Mel. Ovšemže.

b *Sókr.* Jakkak bychom tedy – podle toho, co jsem právě říkal – zkoumali, kdybychom chtěli vyzkoumat, kdo z nás je nejlepší odborník v zápasnictví? Zdali ne ten, kdo se tomu vyučil a pracoval v tom a kdo měl také dobré učitele toho oboru?

Mel. Mně se zdá, že ano.

Sókr. Zdalipak bychom ještě dříve nezkoumali, co je to, čeho učitele hledáme?

Mel. Jak to myslíš?

Sókr. Takto snad to bude jasnější. Zdá se mi, že jsme na začátku opomenuli se dohodnout, co je to, o čem se radíme a zkoumáme,¹² kdo z nás je v tom odborníkem a opatřil si pro c to učitele, a kdo ne.

Nik. Což neuvažujeme, Sókrate, o šermování, mají-li se mu jinoši učit, či ne?

Sókr. Ovšemže ano, Nikio. Ale kdykoli někdo uvažuje o masti na oči, má-li se jí mazat, či ne, myslíš, že se tehdy úvaha týká té masti, či očí?

Nik. Očí.

d *Sókr.* Tedy také kdykoli někdo uvažuje, má-li dát koni uzdu, či ne, a kdy, rozmýšlí se tehdy patrně o koni, a ne o uzdě, že ano?

Nik. Pravda.

Sókr. Tedy jedním slovem, kdykoli někdo o něčem uvažuje

za nějakým účelem, je předmětem rozmyšlení onen jeho účel, a ne to, co mu je prostředkem k jinému účelu.

Nik. Nutně.

Sókr. Je tedy třeba také o rádci uvažovat, zdali je odborníkem pro pěstování toho, co je účelem naší úvahy.

Nik. Ovšemže.

Sókr. Nuže, netvrdíme snad nyní, že uvažujeme o nauce pro duši těch jinochů? c

Nik. Ano.

Sókr. Tedy k tomu je třeba hleděti, zdali je někdo z nás odborníkem v pěstování duše a je s to krásně ji vypěstovat a kdo měl dobré učitele.

Lach. A co, Sókrate, ještě jsi neviděl, že se lidé stali v některých věcech lepšími odborníky bez učitelů nežli s učiteli?

Sókr. Zajisté, Lachéte; jenže ty bys jim nechtěl uvěřit, kdyby tvrdili, že jsou dobří odborníci, jestliže by ti nemohli ukázat nějaké dobře provedené dílo svého umění, jedno i více. 186

Lach. To máš pravdu.

Sókr. To musíme i my udělat, Lachéte a Nikio, Lysimachos a Melésias nás pozvali k poradě o svých synech, starajíce se, aby se jejich duše staly co nejlepšími. Tedy jestliže tvrdíme, že můžeme ukázat své učitele, musíme jim ukázat, které jsme měli; ti že byli¹³ především sami zdatní, že vypěstovali duše mnohých mladých lidí a potom vyučili i nás. Nebo jestliže někdo z nás samých o sobě tvrdí, že neměl učitele, má mít možnost aspoň tedy povědět svá díla a ukázat, kteří z Athéňanů nebo z cizinců, buď otroci nebo svobodní, se skrze něho podle obecného uznání stali zdatnými. Pakli však nemáme nic takového, musíme je vybízet, aby hledali jiné, a nesmíme se na synech svých přátel vystavovat nebezpečí, že bychom je kazili, a tím brali na sebe největší vinu vůči osobám nejbližším. Nuže, já první pravím sám o sobě, Lysimachu a Melésio, že jsem neměl učitele v tomto oboru. A přece již od samého mládí toužím po té věci. Ale nemohu platit mzdy sofistům, kteří veřejně nabíze- b
c

li, že oni jediní jsou s to udělat mě dokonalým; sám pak zase ještě nyní nedovedu to umění vynaléztí. Že snad Nikias nebo Lachés je vynalezl nebo se mu vyučil, tomu bych se nedivil; vždyť jsou majetkem mohovitější nežli já, takže se mu mohli naučit od jiných, a zároveň starší, takže je už mohli vynaléztí.

- d Vskutku pak se mi zdá, že jsou schopni vzdělati člověka; vždyť by nikdy tak směle neprojevovali své mínění o pracích pro mladého člověka užitečných a špatných, kdyby sami sobě nevěřili, že je náležitě znají. Tu tedy já jim v ostatních věcech věřím; že však se vespolek neshodují, tomu jsem se podivil. Nuže, teď zase já tebe prosím, Lysimachu, za toto: jako tě Lachés před chvílí vybízěl, aby ses mne nespouštěl, nýbrž aby ses mne dotazoval, tak také nyní já tě pobízím, aby ses nespouštěl Lachéta ani Nikia, nýbrž se jich dotazoval. Mluv k nim takto: „Sókratés tvrdí, že se nevyzná v té věci a že není schopen rozsoudit, který z vás má pravdu – neboť prý nebyl v těchto věcech ani vynálezcem ani ničím žákem –, vy však, Lachéte a Nikio, řekněte nám jeden i druhý, s kterým tak znamenitým odborníkem ve vychovávání mládeže jste se stýkali a zdali se v tom oboru vyznáte proto, že jste se mu vyučili, či jste ty znalostí sami vynalezli. Jestliže jste se mu vyučili, povězte, kdo byl učitelem
- 187 jednoho a druhého a kteří jiní jsou druhy těch učitelů v témže umění, abychom k nim šli, nebudete-li mít vy kdy pro veřejnou činnost, a působili na ně buď dary nebo úsluhami nebo obojím způsobem, aby se ujali péče o naše i o vaše syny, aby neudělali hanbu svým předkům tím, že by byli nevzdělaní. Pakli však jste sami vynálezci takového umění, ukažte příklad, které jiné lidi jste svou péčí již udělali z nevzdělaných dokonalými. Neboť
- b jestliže nyní poprvé začnete vychovávat, musíte hledět, že vám tu nejde o ledajakého darebu,¹⁴ nýbrž o vlastní syny a o děti vašich přátel, a aby se vám nestalo zcela tak, jak se praví v přísloví, že byste začínali hrnčířství od džbánu.¹⁵ Řekněte tedy, co z těchto věcí si přisuzujete a přivlastňujete, nebo ne.“ Na to, Lysimachu, se vpytávej těch mužů a nepouštěj je.

Lys. Podle mého zdání, mužové, mluví Sókratés dobře; zdali však je vaše přání, abyste byli o takových věcech tázáni a činili o nich výpovědi, to již musíte sami vědět, Nikio a Lachéte. Mně a tuhle Melésiovi by zřejmě bylo po chuti, kdybyste chtěli řeči probírat všechno, nač se Sókratés táže; vždyť jsem hned ze začátku začínal tím, že jsme vás pozvali ke společné úradě, protože máme za to, jak je nasnadě soudit, že se staráte o takovéto věci, zvláště když vaši synové jsou bezmála právě tak jako naši ve věku vhodném pro vzdělávání. Jestliže vám tedy na tom nesejde, povzte to a společně se Sókratem uvažte ve vzájemných otázkách a odpovědích; neboť dobře praví tento zde i to, že se nyní radíme o největším ze svých statků. Nuže vizte, zdali se má podle vašeho mínění tak dělat.

Nik. Lysimachu, zdá se mi, že opravdu znáš Sókrata toliko po otci, ale s ním samým že ses nestýkal, leda snad ještě jako s chlapcem, jestliže snad někde mezi démoty doprovázejе otce se s tebou sešel buď v chrámu, nebo v některém jiném shromáždění démotů; avšak když vyrostl, tu ses s ním patrně již nestkal.

Lys. Proč vlastně tak myslíš, Nikio?

Nik. Zdá se mi, že nevíš, že kdokoli je nejbližší Sókratovi zájmem o pravdu jakoby rodem¹⁶ a stýká se s ním v rozmlouvách, nutně zakouší to, že i když začne napřed rozmlouvat o něčem jiném, je od něho bez přestání voděn v řeči kolem dokola, až upadne do vydávání počtu o sobě samém, jakým že způsobem žije nyní a jakým žil v uplynulé době svého života; a když tam upadne, že ho Sókratés dříve nepustí, dokud všechny tyto věci dobře a krásně neprozkoumá. Já jsem Sókratovi zvyklý a vím, že je nutno to od něho zakoušet, a také dobře vím, že ještě sám to zakusím. Neboť rád se stýkám, Lysimachu, s tím mužem a nepokládám to za nic zlého být upomínán, že jsme nejednali nebo nejednáme dobře; naopak nutně je pro pozdější život opatrnější ten, kdo se tomu nevyhýbá, nýbrž podle výroku Solónova chce a pokládá za žádoucí učit se,¹⁷ dokud ži-

je, a nedomnívá se, že stáří, jež se mu blíží, má samo rozum. Mně tedy není nic nezvyklého a také nic nepříjemného¹⁸ být zkoumán od Sókrata, ale již dříve jsem skoro jistě věděl, že v přítomnosti Sókratově nebudeme mluvit o chlapcích, nýbrž o sobě samých. Jak tedy říkám, co se mne týče, nic nepřekáží rozmlouvat se Sókratem, jak on chce; ale viz, jak se má k tomu tuhle Lachés.

Lach. Jednoduchý je, Nikio, můj poměr k řečem, avšak jestliže raději chceš, ne jednoduchý, nýbrž dvojí; vždyť opravdu bych se někomu mohl zdát milovným řečí, a na druhé straně zase jich nepřitelem. Kdykoli totiž slyším rozmlouvat o zdatnosti nebo o některém druhu moudrosti muže, který je opravdu muž a který je hoden řečí, jež mluví, nadměru se raduji, dívaje se zároveň na mluvčího a na jeho řeči, že jedno k druhému sluší a se hodí. A takový muž se mi zdá obzvláště músickým, neboť vyladil v nejkrásnější harmonii nikoli lyru ani nástroje zábavy, nýbrž dobře vyladil svůj vlastní život¹⁹ v souzvuk řečí se skutky, v čistě dórské tónině a nikoli v iónské,²⁰ myslím pak že ani ne ve fryžské ani v lydské, nýbrž v té harmonii, která jediná je opravdu hellénská. Když tedy takový mluví, dělá mi radost a způsobuje, že se leckomu zdám milovníkem řečí – tak horlivě přijímám od něho, co mluví –, avšak kdo dělá opak toho, je mi nepříjemný, a to tím více, čím lépe se zdá mluvit, a způsobuje, že se zase zdám nepřitelem řečí. Co se týče Sókrata, neznám ze zkušenosti jeho řeči, ale dříve, jak se podobá, jsem nabyt zkušenosti o jeho činech a tam jsem ho našel hodna krásných řečí a veškeré volnosti slova. Jestliže tedy má i toto, jsem s ním zajedno a nejraději bych se dal zkoušet od takového muže a beze vší nechuti bych se od něho učil; však také já se shoduji se Solónem,²¹ toliko s jedním dodatkem: chci se totiž stárna mnohým věcem učit toliko od zdatných. Ano, to mi budiž povoleno, aby byl i sám učitel dobrý, abych se neučil s nechutí a nezdál se neučennlivým; avšak zdali bude učitel poměrně mladý nebo ještě bez jména nebo mající některý jiný

z takovýchto nedostatků, na tom mi nic nezáleží. Tobě tedy, b
 Sókrate, já nabízím, abys mě učil i zkoušel, o čemkoli budeš
 chtít, a také sám se učil tomu, co zase já vím; takto jsi ty u mne
 zapsán od onoho dne, kdy jsi spolu se mnou podstoupil nebez-
 pečí a podal jsi o sobě důkaz zdatnosti, jaký musí dávat ten,
 kdo jej chce podat náležitě. Mluv tedy, co ti je milo, nic nepři-
 hlížeje k našemu věku.

Sókr. Vás, jak se podobá, nebudeme moci vinit, že byste ne- c
 byli hotoví účastnit se společné rady i úvahy.

Lys. Však to je naše úloha, Sókrate – neboť já tě pokládám za
 jednoho z nás –, uvažuj tedy místo mne, nač se potřebujeme
 těchto zde vyptávat, a rozmlouvaje s nimi dávej své rady. Já
 totiž pro svůj věk také již většinou zapomínám, nač si umím
 se otázat, a pak zase i to, co uslyším; jestliže se pak mezitím
 promluví jiné řeči, tu si to již docela nepamatuji. Nuže tedy vy d
 mluvte a probírejte sami mezi sebou věci, které jsme si stano-
 vili; já budu poslouchat a potom spolu tuhle s Melésiou udě-
 lám to, co se bude zdát také vám.

Sókr. Musíme poslechnout, Nikio a Lachéte, Lysimacha
 a Melésia. Nuže, my jsme se před chvílí dali do uvažování, kdo
 byli našimi učiteli takového vzdělání nebo které jiné lidi
 jsme učinili lepšími. Snad by nebylo špatné, abychom zkouma-
 li sami sebe i stran takových věcí; avšak podle mého mínění e
 i jiná úvaha vede k témuž cíli a jistě by šla více do hloubky. Je
 to tato. Jestliže víme o kterékoli věci, že její přistoupení k ně-
 čemu činí lepším to, k čemu přistoupila, a jestliže jsme k tomu
 ještě s to způsobit, aby k tomu vskutku přistupovala, je patrné,
 že známe právě to, o čem bychom měli radit, jak by toho někdo
 nejsnáze a nejlépe nabyt. Tu mi snad nerozumíte, co myslím,
 ale snáze porozumíte takto. Jestliže víme, že přistoupení zraku 190
 k očím činí lepšími ony oči, ke kterým přistoupil, a jestliže
 jsme k tomu ještě s to způsobit, aby vskutku přistoupil k očím,
 je patrné, že víme, co asi je zrak, o kterém bychom měli radit,
 jak by ho někdo nejsnáze a nejlépe nabyt. Neboť kdybychom

b nevěděli ani to, co asi je zrak nebo co je sluch, sotva bychom byli vážnými lékaři a rádci buď o očích nebo o uších, jakým způsobem by někdo nejlépe nabyl sluchu nebo zraku.

Lach. Máš pravdu, Sókrate.

Sókr. Nuže, Lachéte, také nyní nás tito dva zde zvou k poradě, jakým způsobem by měla přistoupit zdatnost k duším jejich synů, aby je učinila lepšími, pravda?

Lach. Ovšemže.

c *Sókr.* Zdalipak tedy nemusíme mít především tuto věc, vědění, co asi je zdatnost? Neboť kdybychom snad ani naprosto nevěděli o zdatnosti, co to asi je, jakým způsobem bychom mohli komukoli o té věci radit, jak by jí nejlépe nabyl?

Lach. Žádným, jak se mi zdá, Sókrate.

Sókr. Soudíme tedy, Lachéte, že víme, co to je.

Lach. Ovšemže soudíme.

Sókr. Co známe, o tom bychom jistě také dovedli říci, co to je.

Lach. Jak by ne?

d *Sókr.* Avšak neuvažujme, můj milý, hned o celé zdatnosti – to je snad příliš veliký úkol –, nýbrž podívejme se nejprve, zdali je dostatečné naše vědění o některé její části; tak nám bude, jak lze čekati, ta úvaha snadnější.

Lach. Ano, dělejme tak, Sókrate, jak ty chceš.

Sókr. Nuže, kterou část zdatnosti bychom si vybrali? Patrně snad tu, ke které se, jak se zdá, vztahuje učení šermu; zdá se pak asi obecně, že to se vztahuje ke statečnosti, pravda?

Lach. Ba velmi se tak zdá.

e *Sókr.* Pokusme se tedy, Lachéte, nejprve o toto, říci, co asi je statečnost; potom dále budeme uvažovat také, jakým způsobem by se jí dostalo těm jinochům, pokud je možno, aby se jí někomu dostalo z cvičení a učení. Nuže pokoušej se to říci, co je statečnost.

Lach. Ne, Sókrate, bůh ví, to není nesnadné říci: jestliže by totiž někdo chtěl vytrváváje v šiku brániti se proti nepřítelům a neutřkal, dobře věz, že ten by byl statečný.

Sókr. Dobře, Lachéte; ale snad jsem se já nevyjádřil jasně, a tím jsem zavínil, že ty jsi neodpověděl na to, co jsem měl na mysli při své otázce, nýbrž na něco jiného.

Lach. Jak to myslíš, Sókrate?

Sókr. Já to povím, jen budu-li s to. Jistě je statečný tento člověk, kterého máš i ty na mysli, jenž vytrvává v šiku bojuje s nepřáteli. 191

Lach. Já aspoň si tak myslím.

Sókr. Vždyť já také. Ale co pak ten, který bojuje s nepřáteli, a přitom utíká a nevytrvává?

Lach. Jak to utíká?

Sókr. Jako se, tuším, vypravuje také o Skythech, že bojují zrovna tak na útěku, jako při pronásledování, a Homér kdesi chvále Aineiovy koně pravil o nich, že umějí *střelhubitě semo i tam bud' stíhat, nebo zas prchat*;²² také samého Aineiua pro tuto věc vychválil, pro umění útěku, a řekl o něm, že je *útěku strážce*. b

Lach. A to správně, Sókrate; mluvil totiž o vozech. A ty mluvíš o způsobu skythských jezdců; neboť jízda bojuje takto, kdežto pěchota tak, jak já pravím.

Sókr. Vyjímajíc snad, Lachéte, lakedaimonskou. Když se totiž Lakedaimoňané u Plataj octli naproti lehké pěchotě, nechť-li prý vytrvat v šiku a s ní bojovat, nýbrž utíkali; když pak se rozvolnily šiky Peršanů, obracejíce se jako jezdcí bojovali, a tak zvítězili v tamté bitvě. c

Lach. To je pravda.

Sókr. Vraťme se tedy k tomu, co jsem před chvílí řekl, že já jsem vinen, že jsi ty nedobře odpověděl, protože jsem se nedobře otázel. Chtěl jsem totiž od tebe slyšet netoliko o statečných v pěchotě, nýbrž také v jízdě a ve veškerém válečnickém oboru, a netoliko o statečných ve válce, nýbrž i o těch, kdo jsou stateční v nebezpečích na moři a kteří jsou stateční v nemocech a kteří v chudobě nebo také v poměrech politických, a k tomu zase netoliko kteří jsou stateční proti útrapám nebo d

- c strachům, nýbrž jsou také schopni bojovat proti žádostem nebo libostem – neboť jsou patrně, Lachéte, někteří i v takovýchto věcech stateční.

Lach. Ba nadmíru, Sókrate.

Sókr. Tak tedy všichni tito jsou stateční, ale jedni mají statečnost v libostech, druhí v útrapách, jiní v žádostech, jiní v případech strachu; jiní zase projevují, myslím, v týchž případech zbabělost.

Lach. Ovšemže.

Sókr. A co je přitom jedna i druhá z těch vlastností? To jsem chtěl slyšet. Nuže pokoušej se znova říci o statečnosti nejprve, co je to, co je totožné ve všech těchto případech; či ještě nechápeš, co myslím?

Lach. Ne zcela.

- 192 *Sókr.* Nuže, myslím to takto, jako kdybych se tázal o rychlosti, co je to, co se nám vyskytuje i v běhu i ve hře na kitharu i v mluvení i v učení i v mnohých jiných věcech, a máme to právě ve všem, co jen stojí za řeč, v úkonech rukou nebo nohou nebo úst a hlasu nebo mysli; či nemyslíš tak i ty?

Lach. Ovšemže.

- Sókr.* Kdyby se mne tedy někdo otázel: „Sókrate, co myslíš tím, co ve všech projevech jmenuješ rychlostí?“ – řekl bych b mu, že já nazývám rychlostí vlastnost provádějící v krátkém čase mnoho, a to i při hlase i při běhu i při všech ostatních věcech.

Lach. To bys mluvil správně.

Sókr. Pokoušej se tedy i ty, Lachéte, říci takto o statečnosti, která to je způsoblost, jež je tatáž v libosti i v útrapě i ve všech věcech, v kterých jsme ji právě ukazovali, a má název statečnost.

- Lach.* Zdá se mi tedy, že to je jakási vytrvalost duše, jestliže c je třeba o statečnosti vypovědět to, co je obsaženo ve všech těch případech.

Sókr. Ano, jistě je toho třeba, jestliže budeme odpovídat sami sobě na danou otázku. Mně pak je jasné toto: ne každá,

myslím, vytrvalost se ti zdá statečností. Soudím pak to z tohoto: jistě totiž vím, Lachéte, že ty pokládáš statečnost za jednu z velmi krásných věcí.

Lach. Dobře tedy věz, že za jednu z nejkrásnějších.

Sókr. Zdalipak není vytrvalost spojená s rozumností krásná a dobrá?

Lach. Ovšemže.

Sókr. A co vytrvalost spojená s nerozumností? Není-li naopak škodlivá a zlá?

Lach. Ano.

Sókr. Nazveš tedy krásným něco takového, když je to zlé a škodlivé?

Lach. To by věru nebylo spravedlivé, Sókrate.

Sókr. Neuznáš tedy takovouto vytrvalost za statečnost, když není krásná, avšak statečnost je něco krásného.

Lach. Máš pravdu.

Sókr. Tedy rozumná vytrvalost by byla podle tvé řeči statečnost.

Lach. Podobá se.

Sókr. Vizme, v čem rozumná? Či snad vytrvalost rozumná ve všech věcech, i velikých i malých? Například jestliže je někdo rozumně vytrvalý ve vynakládání peněz, věda, že když je vynaloží, více získá, toho bys nazýval statečným?

Lach. Při Diovi, to ne.

Sókr. Ale například kdyby některý lékař ošetřoval svého syna nebo někoho jiného, stíženého zánětem plic, a nedal se pohnout jeho prosbami, aby mu dal pít nebo jíst, nýbrž by jim vytrvale odolával?

Lach. Ani tato vytrvalost není nikterak statečnost.

Sókr. Než představ si muže, který osvědčuje vytrvalost ve válce a chce bojovat, když rozumně uvažuje a ví, jednak že mu jiní pomohou, jednak že bude bojovat s méně četnými a horšími, nežli jsou jeho druhové, a k tomu má lepší místo. Nazval bys statečnějším tohoto muže vytrvávajícího s takovouto ro-

- zumnou úvahou a s takovou přípravou, či toho, který by chtěl v protivném táboru podstupovat boj a vytrvávat?
- b *Lach.* Toho v protivném táboru, jak se mi zdá, Sókrate.
Sókr. Ale jistě je vytrvalost tohoto méně rozumná než toho druhého.
Lach. Máš pravdu.
Sókr. Tedy i toho, kdo se znalostí jezdeckého umění vytrvává v jízdním boji, nazveš méně statečným než toho bez té znalosti.
Lach. Mně se zdá.
Sókr. A také toho, kdo vytrvává se znalostí prakovnictví nebo střelení z luku nebo některého jiného umění.
- c *Lach.* Ovšemže.
Sókr. A ty lidi, kteří by chtěli sestupovati do studně, potápět se a vytrvávat v tom dříve, nejsouce v něm dovední, nebo v něčem jiném takovém, ty nazveš statečnějšími než lidi v těch věcech dovedné.
Lach. Co by také mohl člověk jiného říci, Sókrate?
Sókr. Nic, jestliže by to takto myslel.
Lach. Však já tak věru myslím.
Sókr. A přece asi, Lachéte, takovíto podstupují nebezpečí a vytrvávají méně rozumně nežli ti, kteří to dělají s pomocí odborného umění.
Lach. Patrně.
- d *Sókr.* Zdalipak se nám prve neukázalo, že nerozumná odva-
 ha a vytrvalost je ošklivá a škodlivá?
Lach. Ovšemže.
Sókr. Avšak o statečnosti se uznávalo, že je to něco krásného.
Lach. Ano, uznávalo se.
Sókr. Nyní však zase naopak tvrdíme, že to ošklivé, nerozumná vytrvalost, je statečnost.
Lach. Podobá se.
Sókr. Zdá se ti tedy, že mluvíme dobře?
Lach. Bůh ví, Sókrate, že ne.

Sókr. Nejsme tedy asi podle tvých slov naladěni dórsky já a ty, Lachéte; neboť činy nám nejsou v souhlase s řečmi. Podle e
činů totiž by leckdo pravděpodobně řekl, že jsme účastni statečnosti, avšak podle řeči, jak se domnívám, nikoli, kdyby nás nyní slyšel rozmlouvat.

Lach. Máš zcela pravdu.

Sókr. Nuže co? Zdá se ti, že je krásné, že jsme v takovém stavu?

Lach. Ani dost málo.

Sókr. Chceš tedy, abychom byli poslušni toho, co mluvíme, aspoň do této míry?

Lach. Do jaké to a čeho to?

Sókr. Těch slov, která káží vytrvávati. Jestliže tedy chceš, 194
i my zůstaňme a vytrvejme u hledání, aby se nám ke všemu sama statečnost nevysmála, že ji nestatečně hledáme, jestliže tedy nakrásně sama vytrvalost je statečnost.

Lach. Já jsem hotov, Sókrate, neustávat předčasně, ačkoli jsem nezvyklý takovému rozmlouvám; ale docela mě jala i jakási cizí zádoživá horlivost k proneseným řečem a doopravdy se mrzím, že takto nejsem s to vypovědět, co mám na mysli. Zdá se b
mi totiž, že mám na mysli statečnost, co to je, ale nevím, kam mi právě unikla, takže ji nemohu slovy pojmuti a říci, co jest.

Sókr. Nuže, příteli, dobrý lovec musí zajisté běžet za svou zvěř a nepouštět ji.

Lach. Ovšemže ano.

Sókr. Chceš tedy, abychom pozvali i tuhle Nikiu na ten lov, je-li snad obratnější nežli my?

Lach. Chci; jak by ne?

Sókr. Nuže tedy, Nikio, pomoz, máš-li nějakou možnost, c
přátelům, kteří jsou na moři rozpravy stížení bouří a nevědí si rady. Neboť co se týče našeho stanoviska, vidíš, jak je bezradné; avšak ty pověz, co soudíš, že je statečnost, a tím nás vyprosti z nesnází i sám si svou myšlenku výkladem upevni!

Nik. Věřu již dávno se mi zdá, Sókrate, že nedobře vymezu-

jete statečnost; neboť dobré myšlenky, kterou jsem již od tebe slyšel, té neužíváte.

Sókr. Jaké to, Nikio?

- d *Nik.* Často jsem tě slyšel říkat, že v tom je každý z nás dobrý, v čem je znalý, v čem však je nevědomý, v tom je špatný.

Sókr. Věru, Nikio, bůh ví, to máš pravdu.

Nik. Jistě tedy jestliže statečný je dobrý, zřejmo, že je znalý.

Sókr. Slyšel jsi, Lachéte?

Lach. Zajisté, a nechápu příliš, co myslíš.

Sókr. Ale já, myslím, chápu a zdá se mi, že on pokládá statečnost za jakousi znalost.

Lach. Za jakou znalost, Sókrate?

- e *Sókr.* Tu otázku dáváš jistě tomuto zde?

Lach. Zajisté.

Sókr. Nuže tedy řekni mu, Nikio, jaká znalost je asi statečnost podle tvého úsudku. Vždyť asi ne pištecká.

Nik. Nikoli.

Sókr. Jistě ani ne kitharnická.

Nik. Ovšemže ne.

Sókr. Ale která to je tedy znalost nebo čeho?

Lach. Zcela správně se ho tážeš, Sókrate, a ať řekne, kterou to znalost myslíš.

- 195 *Nik.* Jistě tuto, Lachéte, znalost věcí hrozivých a nehroživých i ve válce i ve všech ostatních věcech.

Lach. Jak podivné věci mluví, Sókrate!

Sókr. K čemu jsi přihlížel při této poznámce, Lachéte?

Lach. K čemu? Znalost je přece něco rozdílného od statečnosti.

Sókr. Avšak Nikias tvrdí, že ne.

Lach. Ovšem, u Dia; to také mluví nesmysl.

Sókr. Nuže tedy ho poučme, a netupme ho.

- Nik.* O to mu nejde, ale zdá se mi, Sókrate, že Lachés touží, aby se i o mně ukázalo, že mluvím prázdná slova, protože se b i on sám právě ukázal takovým.

Lach. Ovšemže, Nikio, také se pokusím, aby se to ukázalo, vždyť opravdu mluvíš prázdná slova. Neboť například v nemocech: nejsou to snad lékaři, kteří znají věci hroživé? Či se ti zdá, že to znají stateční? Či snad ty nazýváš lékaře statečnými?

Nik. Ani dost málo.

Lach. Ani rolníky, myslím. A přece tito jistě znají věci hroživé v rolnictví a tak i všichni ostatní odborníci vědí, které věci v jejich uměních jsou hroživé i které nehroživé; ale nicméně nejsou tito stateční.

Sókr. Co se ti zdá o řeči Lachétově, Nikio? Věřu podobá se, že něco v ní je.

Nik. Ano, něco v ní je, avšak ne pravda.

Sókr. Jak to?

Nik. Protože se domnívá, že lékaři znají při nemocných něco více nežli to, co je zdravé a co nezdravé.²³ Ti však přece znají jenom to; zdali však to je pro někoho hroživější, být zdrav, či stonati, ty myslíš, Lachéte, že to lékaři vědí? Či se nedomníváš, že pro mnohé je lépe z nemoci nepovstati nežli povstati? Neboť řekni toto: ty soudíš, že pro všechny je lépe žít, a ne, že pro mnohé je lepší býti mrtev?

Lach. Zajisté myslím toto druhé.

Nik. Tedy pokud jde o ty, kterým je výhodné, aby byli mrtvi, jsou jim snad podle tvého mínění tytéž věci hroživé jako těm, kterým je výhodné žít?

Lach. To jistě ne.

Nik. Ale přisuzuješ snad poznávání toho lékařům nebo některému odborníku jinému než tomu znalci věcí hroživých a nehroživých, kterého já nazývám statečným?

Sókr. Uvědomuješ si, Lachéte, co pravíš?

Lach. Zajisté, že těmi statečnými nazývá věštce;²⁴ vždyť kdo jiný bude vědět, komu je lépe žít nežli být mrtev? Avšak ty, Nikio, co z obojího uznáváš sám o sobě, že jsi věstec, či že nejsi ani věstec ani statečný?

Nik. Co to? Ted' zase myslíš, že poznávat věci hroživé a nehroživé přísluší věštci?

Lach. Zajisté, neboť komu jinému?

Nik. Mnohem více tomu, koho já myslím, můj drahý. Neboť věstec má poznávat jen znamení budoucích věcí, zda-li na něko-
196 ho čeká smrt nebo nemoc nebo ztráta jmění nebo vítězství či porážka buď v boji nebo i v některém jiném zápasu; avšak co z těchto věcí je komu lépe zakusit, či nezakusit, to posoudit nepřísluší věštci o nic více než komukoli jinému.

Lach. Ale já mu nerozumím, Sókrate, co chce říci; vždyť ani o věštci ani o lékaři ani o nikom jiném se jasně nevyjadřuje, koho myslí tím statečným, ač jestliže snad nemyslí, že to je některý bůh. Tu se mi tedy zdá, že se Nikias nechce upřímně přiznat
b k nesmyslnosti své řeči, nýbrž se kroutí sem a tam, zakrýváje své rozpaky; však i my s tebou bychom se byli před chvílí dovedli taktó kroutit, kdybychom chtěli, aby se nezdálo, že sami sobě odporujeme. Ano, kdyby byly ty naše řeči pronášeny na soudu, mělo by takové jednání nějaký důvod; taktó však proč by člověk při takovéto besedě zbytečně sám sebe krášлил prázdnými řečmi?

Sókr. Ani mně se nezdá, že by bylo proč, Lachéte; ale hledme, zda-li Nikias nepřikládá své řeči váhu a že snad to nemluví, jen aby mluvil. Vyptejme se ho tedy jasněji, co asi má na mysli; a jestliže se ukáže, že v jeho řeči něco je, uznáme to, pakli
c ne, poučíme ho.

Lach. To se tedy, Sókrate, vyptávej ty sám, chceš-li se vyptávat; já asi vím už dost.

Sókr. Nic nevadí, neboť to vyptávání bude společné za mne i za tebe.

Lach. Ovšemže ano.

Sókr. Řekni mi tedy, Nikio – spíše však nám, neboť já a Lachés mluvíme společně –, ty tvrdíš, že statečnost je znalost věcí hroživých a nehroživých?
d

Nik. Zajisté.

Sókr. To poznat není však podle tvého soudu dáno každému člověku, když to nepozná ani lékař ani věštec, jenž také nebude statečný, jestliže nepřibere právě tuto samu znalost; neříkal jsi tak?

Nik. Ovšem, tak.

Sókr. Tedy ve skutečnosti by to nepoznal každý vepř jako v přísloví,²⁵ ani by se nestal statečným.

Nik. Zdá se mi, že ne.

Sókr. Je tedy zřejmé, Nikio, že ani o krommyónské svini nevěříš,²⁶ že byla statečná. A to nepravím žertem, nýbrž pokládám za nutné pro toho, kdo takto soudí, neuznávat u žádného zvířete statečnost, nebo připustit, že některé zvíře je tak moudré, že například lev nebo pardál nebo nějaký kanec zná ty věci, které zná jen málo lidí pro jejich těžkou poznatelnost; ale pak je nutné, aby ten, kdo pokládá statečnost za to, zač ji ty pokládáš, přičítal stejnou schopnost ke statečnosti lvu i jelenu i býku i opici.

Lach. Při bozích, to jsi dobře pověděl, Sókrate. A odpověz nám doopravdy na tuto otázku, Nikio, zdali myslíš, že tato zvířata, která všichni uznáváme za statečná, jsou moudřejší nežli my, či se proti všem odvažuješ jim upírat i statečnost? 197

Nik. Vždyť já, Lachéte, nepokládám za statečná ani zvířata ani nic jiného, cokoli se nebojí hrozivých věcí pro nerozumnost, nýbrž za nebojácné a hloupé; či snad se domníváš, že nazývám statečnými i všechny děti, které se pro nerozumnost ničeho nebojí? Naopak, myslím, nebojácné a statečné není totéž. Podle mého mínění jest jen velmi málo jedinců účastno statečnosti a prozíravosti, avšak smělosti a odvahnosti i nebojácnosti spojené s neprozíravostí velmi mnoho, mužů i žen i dětí i zvířat. Tedy tyto jedince, které ty i většina lidí nazýváte statečnými, já nazývám smělymi, kdežto statečnými ty rozumné, o kterých mluvím. b c

Lach. Podívej se, Sókrate, jak hezky tento muž zde sám sebe, jak se domnívá, vykrašluje svou řečí; avšak které všichni uznávají za statečné, ty se pokouší zbavit této cti. c

Nik. Tebe jistě ne, Lachéte, to se neboj; neboť tvrdím, že ty jsi moudrý, a také Lamachos,²⁷ jestliže jste stateční, a mnoho jiných Athéňanů.

Lach. Nic na to neodpovím, ačkoli bych mohl odpovědět, abys o mně neřekl, že jsem doopravdy z Aixóny.²⁸

- d *Sókr.* A neodpovídej, Lachéte; vždyť také, jak se mi zdá, ani jsi nepozoroval, že tuto moudrost má od našeho přítele Damóna, Damón pak se mnoho stýká s Prodikem,²⁹ jenž asi nejlépe ze sofistů rozlišuje takováto slova.

Lach. Ano, Sókrate, sofistovi více sluší zabývat se takovými jemňústkami nežli muži, kterého obec uznává za hodna, aby jí stál v čele.

- e *Sókr.* Jistě se sluší, můj drahý, aby ten, kdo spravuje největší věci, byl účasten největší rozumnosti; o Nikiovi se mi zdá, že je hoden, aby se zkoumalo, k čemu asi hledí, když užívá tohoto slova „statečnost“.

Lach. Zkoumej to tedy sám, Sókrate.

Sókr. To hodlám dělat, můj milý; avšak nemysli si, že tě pustím ze společenství rozmluvy, nýbrž dávej pozor a spolu se mnou zkoumej výpovědi.

Lach. Budiž, jestliže se zdá, že je toho potřebí.

- 198 *Sókr.* Ano, zdá se. Nuže ty, Nikio, opakuj nám rozmluvu opět ze začátku. Víš, že jsme na začátku rozmluvy uvažovali o statečnosti tak, že jsme ji pozorovali jakožto část zdatnosti?

Nik. Ovšemže.

Sókr. Tu pak jsi i ty ve své odpovědi vyjádřil mínění, že to je část a že jsou i jiné části, jež všechny dohromady mají jméno zdatnost, není-li pravda?

Nik. Ano, jak by ne?

Sókr. Nuže, zdalipak myslíš i ty právě tytéž části jako já? Já jmenuji vedle statečnosti rozumnost a spravedlnost a některé jiné takové vlastnosti. Ty také, ne?

- b *Nik.* Ovšemže ano.

Sókr. Tak počkej! V tomto se tedy shodujeme, avšak uvaž-

me o věcech hrozivých a nehrozivých, abys ty jimi nemyslel něco jiného a my také něco jiného. Nuže, co my jimi myslíme, povíme ti; a ty, nebudeš-li souhlasit, nás poučíš. My soudíme, že hrozivé jsou ty věci, které také způsobují strach, nehrozivé pak, které nezpůsobují strach – strach pak nezpůsobují minulé ani přítomné zlé věci, nýbrž očekávané; strach je totiž očekávání budoucího zla –, či snad se nezdá tak i tobě, Lachéte?

Lach. Ovšemže, jistě, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, Nikio, naše mínění slyšíš, že hrozivými nazýváme budoucí zlé věci, nehrozivými pak budoucí věci nezlé nebo dobré; a ty o nich soudíš takto, či jinak? c

Nik. Zajisté takto.

Sókr. A znalost jich nazýváš statečností?

Nik. Rozhodně.

Sókr. Ještě pak uvažme o třetí věci, zdali máš stejné mínění jako my.

Nik. O jaké to?

Sókr. Já ti povím. Zdá se totiž mně i tomuto zde, že u věcí, které jsou předmětem vědění, není jedno vědění vědět o minulém, jak se stalo, jiné zase o věcech přítomných, jak se dějí, a jiné, jak by se nejlépe stalo a jak se stane, co se ještě nestalo, nýbrž že to je totéž vědění. Tak například v oboru zdravotnictví pro všechny časy není žádné jiné vědy nežli lékařství; tato věda, jedna, dozírá i na přítomné věci i na minulé i na budoucí, jak se budou dít. V témže poměru je zase rolnictví k zemským plodinám; a co se týče válečnictví, jistě byste sami dosvědčili, že se jak o ostatní věci, tak o to, co má být, nejlépe stará umění vojevůdcovské, jež míní, že umění věšteckému nemá sloužit, nýbrž vládnout, protože je samo znalejší věcí válečných, i těch, které se dějí, i budoucích; také zákon tak stanoví, ne aby věštec poroučel vojevůdci, nýbrž vojevůdce věštcí.³⁰ Budeme tak soudit, Lachéte? d
e
199

Lach. Budeme.

Sókr. Cožpak, Nikio, ty s námi souhlasíš, že týmž věcem rozumí totéž vědění, i budoucím i přítomným i minulým?

Nik. Zajisté, vždyť se mi tak zdá, Sókrate.

Sókr. A tu také statečnost je, můj milý, jak tvrdíš, vědění
b o věcech hrozivých a nehrozivých, že ano?

Nik. Ano.

Sókr. O věcech hrozivých pak a nehrozivých je uznáno, že jedny jsou budoucí dobra, druhé budoucí zla.

Nik. Ovšemže.

Sókr. A že je totéž vědění o týchž věcech, i budoucích i všelijakých jiných.

Nik. Tak jest.

Sókr. Tedy statečnost není znalost toliko věcí hrozivých a nehrozivých; vždyť nerozumí toliko budoucím věcem dobrým a zlým, nýbrž i přítomným a minulým i všelijakým jiným,
c právě tak jako ostatní znalostí.

Nik. Podobá se.

Sókr. Dal jsi nám tedy, Nikio, odpověď jen asi o třetině statečnosti; avšak my jsme se přece tázali, co je celá statečnost. A tu nyní, jak se podobá, je statečnost podle tvé řeči znalost netoliko věcí hrozivých a nehrozivých, nýbrž, jak vyplývá zase nyní z tvé řeči, statečnost by byla znalost přímo všech věcí
d dobrých a zlých i všelijakých jiných. Chceš zase takto měnit své mínění, či jak myslíš, Nikio?

Nik. Takto, zdá se mi, Sókrate.

Sókr. Nuže, zdá se ti, vzácný příteli, že by chybělo něco ze zdatnosti takovému člověku, který by úplně znal všechny věci dobré, jak se dějí a budou dít i jak se děly, a právě tak i věci zlé? A domníváš se, že by se mu nedostávalo rozumnosti nebo spravedlnosti a zbožnosti, když jemu jedinému
e přísluší ve styku s bohy i s lidmi vystříhati se věcí hrozivých a opatřovati si nehrozivé,³¹ protože umí k nim být ve správném poměru?

Nik. Zdá se mi, Sókrate, že na tvé řeči něco je.

Sókr. Nebyla by to tedy, Nikio, část zdatnosti, o čem nyní mluvíš, nýbrž veškerá zdatnost.

Nik. Podobá se.

Sókr. A přece jsme tvrdili, že statečnost je jedna z částí zdatnosti.

Nik. Ano, tvrdili jsme.

Sókr. Avšak podle nynější řeči se to nezdá.

Nik. Podobá se, že ne.

Sókr. Taedy jsme nenalezli, Nikio, co je statečnost.

Nik. Patrně ne.

Lach. A já přece, milý Nikio, jsem se domníval, že ty to nalezneš, když ses tak pohrdavě vyslovil o mé odpovědi Sókratovi; tu jsem měl velmi velikou naději, že to nalezneš tou moudrostí získanou od Damóna. 200

Nik. Výborně, Lachéte! Podle tvého mínění již nic neznamená, že ses před chvílí sám ukázał naprosto nevědomým v otázce statečnosti, nýbrž na to hledíš, zdali se i já ukáží druhým takovým, a již ti nic na tom nebude záležet, jak se podobá, že spolu se mnou nevíš nic z toho, o čem má mít vědění muž, který si o sobě myslí, že něco znamená. Ty věru, zdá se mi, děláš doopravdy lidskou věc a nedíváš se sám na sebe, nýbrž na ostatní; avšak já myslím, že jsem o předmětu naší řeči již nyní dosti promluvil, a jestliže při tom něco nebylo pověděno náležitě, že to později opravím, jak s pomocí Damóna – jemuž ty patrně máš za vhodné se posmívat, a to ačkoli jsi Damóna nikdy ani nespatriil –, tak s pomocí jiných; a až si to u sebe upevním, poučím i tebe a nenechám si to pro sebe, neboť se mi zdá, že tuze mnoho potřebuješ se poučit. b c

Lach. Ano, vždyť ty jsi moudrý, Nikio. Ale já přece radím tuhle Lysimachovi a Melésiovi, aby co se týče výchovy těch jinochů, nechali mne a tebe stranou, však nepouštěli tuhle Sókrata, jak jsem říkal hned na počátku; a kdybych i já měl syny v takovém věku, dělal bych totéž.

Nik. S tím souhlasím i já, bude-li Sókratés ochoten pečovat o ty hochy, nehledat nikoho jiného. Vždyť i já bych Nikérata³² d nejraději svěřil jemu, kdyby on, Sókratés, chtěl; ale asi nechce, neboť mi pokaždé doporučuje jiné, kdykoli se mu o tom nějak zmíním, a sám není ochoten. Nuže hled, Lysimachu, zdali by snad k tobě byl Sókratés povolnější.

Lys. Jistě by to bylo spravedlivě, Nikio, protože i já bych byl ochoten pro něho dělat mnoho věcí, které bych nechtěl dělat pro velmi mnoho jiných lidí. Nuže, jak myslíš, Sókrate? Budeš povolný a přičiníš se svou pomocí, aby se ti chlapci stali co nejlepšími?

Sókr. Ano, vždyť by to také bylo hrozné, Lysimachu, nechtít někomu pomáhat, aby se stal co nejlepším. Tedy kdybych se byl v rozmluvách právě konaných já ukázal vědoucím a tito dva nevědoucími, bylo by spravedlivě povolávat k tomuto dílu především mne, avšak takto – vždyť jsme se všichni stejně octli v nesnázi; v čem tedy a komu z nás by se měla dávat přednost? Podle mého zdání nikomu; ale když je tomu tak, uvažte, bude-li se vám zdát, že vám radím něco dobrého. Nuže, já soudím, mužové – neboť nikdo nevynese naši řeč³³ –, že my všichni musíme společně hledat co nejlepšího učitele především sami pro sebe – neboť ho potřebujeme – a potom i pro ty chlapece, nešetříce ani peněz ani ničeho jiného; nechávat však nás samy v tom stavu, v kterém nyní jsme, to neradím. A jestliže se nám někdo bude posmívat, že my v tomhle věku ještě pokládáme za vhodné chodit do školy, musíme se, zdá se mi, hájit Homérem,³⁴ který řekl, že není dobré, aby byl ostych při muži potřebném. Tak tedy i my nechme stranou, zdali někdo o tom něco řekne, a společně se postarejme o sebe samy i o chlapece.

Lys. Mně se líbí, Sókrate, co říkáš; a jsem ochoten, oč jsem starší, o tolik horlivěji se učit spolu s těmi jinochy. Nuže udělej mi toto: přijď k nám zítra ráno, prosím, abychom se poradili o těchto samých věcech, avšak nyní svou besedu skončeme.

Sókr. Ano, udělám to, Lysimachu, a přijdu k tobě zítra, dá-li bůh.

Lysis

Sókratés

Šel jsem z Akademie přímo do Lykeia¹ cestou za hradbami u samé hradební zdi; a když jsem se octl u branky, kde je Panopova studánka, setkal jsem se tam s Hippothalem Hieronymovým a s Ktésippem z Paianie² i s jinými jinochy, ve skupině tam s nimi stojícími. A Hippothalés, spatřiv mě přicházet, řekl: Sókrate, kampak jdeš a odkud?

Z Akademie, děl jsem já, jdu přímo do Lykeia. b

Tedy sém, pravil on, přímo k nám, nezajdeš? Jistě to stojí za to!

Kam to myslíš, děl jsem já, a ke kterým to „nám“?

Sem, pravil, ukázav mi naproti hradbám jakousi ohradu a otevřené dveře. Tam se bavíme, pravil, i my sami i velmi mnoho jiných krásných hochů.

Copak to je a jaká je to zábava? 204

Palaistra,³ řekl, nedávno vystavěná; a zábava záleží většinou v hovorech, v nichž bychom ti rádi dávali podíl.

To je od vás hezké, děl jsem; a kdo tam učí?

Tvůj druh a vychvalovatel Mikkos.⁴

Ví bůh, děl jsem já, to není bezvýznamný muž, nýbrž dobrý učitel moudrosti.

Chceš tedy jít s námi, abys také uviděl ty, kteří tam jsou?

Nejprve bych rád slyšel, proč bych tam šel a kdo tam je kra- b
savec.⁵

Každému z nás se zdá někdo jiný, Sókrate.

A kdo tobě, Hippothale? To mi pověz!

A on se po té otázce zarděl. A já jsem řekl: Synu Hieronymův, Hippothale, to mi již neříkej, zdali někoho miluješ, či ne; neboť vím, že netoliko miluješ, ale že jsi již daleko na cestě lásky. Já jsem v jiných věcech slabý a k ničemu, ale toto mi je jaksi dáno c
od boha, že dovedu rychle poznat milujícího i milovaného.

A on uslyšev to, zarděl se ještě mnohem více. Tu řekl Ktésippos: To je pěkný žert, že se červenáš, Hippothale, a zdráháš se povědět Sókratovi to jméno; avšak pobude-li Sókratés jen krátký čas v tvé společnosti, utrápíš ho, jak často je od tebe bude slyšet. My aspoň, Sókrate, máme od něho uši ohlušeny a naplněny Lysidem;⁶ a kdykoli se podnapije, snadno se nám stává, že i když se probudíme ze spánku, zdá se nám, že slyšíme jméno Lysidovo. A co jen tak prostou řečí vypravuje, je sice hrozné, ale přece ještě není tak docela hrozné, jako když začne na nás vylévat verše a napsané skladby. A co je ještě hroznější než to, on také zpívá písně na svého miláčka, úžasným hlasem, ježž my musíme trpělivě poslouchat. A nyní se při tvé otázce červená!

c Ten Lysis, děl jsem já, je, jak se podobá, nějaký mladý chlapec; svědčí mi o tom to, že to jméno neznám.

Ano, vždyť také se jeho jméno tak často nevyslovuje, nýbrž bývá ještě nazýván podle otce, protože jeho otec je příliš známá osoba. Však podoba toho hochu ti jistě není ani dost málo neznáma; ta jediná totiž stačí, aby ho člověk podle ní znal.

Řekněte, děl jsem já, čím je.

Démokrata z Aixóny nejstarší syn.

205 Dobře, Hippothale, děl jsem já, že sis našel tuto lásku, po všech stránkách ušlechtilou a čackou. Nuže vylož mi, co vykládáš i těmto zde, abych věděl, zdali znáš, co má milovník mluvit o milovaném chlapci sám k sobě nebo k jiným.

Což bereš něco z řečí tohoto zde vážně, Sókrate?

Snad zapíráš, děl jsem já, i to, že jsi zamilován do toho, o kterém tento zde mluví?

To ne, odpověděl, ale neskládám verše na svého miláčka, ani nic nepíši.

Není při zdravém rozumu, řekl Ktésippos, nýbrž žvástá a blázní.

b A já jsem pravil: Hippothale, mně nejde o to, abych slyšel něco z tvých veršů nebo píseň, jestliže jsi nějakou složil na

svého miláčka, nýbrž chci slyšet tvé smýšlení, abych věděl, jakým způsobem se chováš ke své lásce.

To ti jistě poví tento zde; vždyť to důkladně zná a pamatuje si, jestliže se toho, jak tvrdí, ode mne pokaždé naposlouchal až do omrzení.

Při bozích, pravil Ktésippos, velmi dobře. Vždyť jsou to směšné věci, Sókrate. Neboť být milovníkem, věnovat svému hochu více pozornosti než ostatní lidé, a přitom nedovést říci nic zvláštního, co by neřeklo i dítě, jak by to nebylo směšné? c
Co celé město zpívá o Démokratovi a o Lysidovi, dědu toho chlapce, a o všech jeho předcích, o bohatství a chovu koní, o vítězstvích v Delfách, na Isthmu i v Nemeii,⁷ získaných v závodech čtyřspřeží i závodních koní, o tom vykládá verši i prózou a kromě toho o věcech ještě úctyhodnějšího stáří. Vždyť nedávno nám vykládal v jakési básni o pohoštění Héraklea,⁸ jak jejich předek přijal Héraklea jako hosta, a to pro příbuzenství s Hérakleem, protože sám se narodil z Dia a z dcery zakladatele jejich dému – věci, které vypravují staré báby, a mnoho jiných takových, Sókrate; to jsou ty jeho skladby a písně, které on nutí i nás poslouchat. d

A já uslyšev to řekl jsem: Směšný Hippothale, ještě jsi nezvítězil a již skládáš a zpíváš na sebe chvalozpěv?

Však na sebe, Sókrate, ani neskládám ani nezpívám.

To si jen myslíš, že ne, děl jsem já.

Jak to?

Právě na tebe nejvíce se vztahují tyto písně. Neboť jestliže si získáš svého milého, jenž je takový, budou ti k ozdobě tvé neveršované skladby i tvé písně a chvalozpěvy v pravém smyslu, jakožto vítězi, protože jsi nabyl takového milého; pakli však ti unikne, čím větší chvalozpěvy budou od tebe proneseny o tvé lásce, tím větších krás a dober se budeš zdát zbaven, a budeš se jevit směšným. Tedy kdo je, příteli, znalý ve věcech lásky, ten nevychvaluje milovaného, dokud si ho nezíská, z obavy před nejistou budoucností. A zároveň krasavci, kdykoli je někdo vy-

chvaluje a velebí, naplňují se domýšlivostí a přílišným sebevědomím; či nemyslíš?

Zajisté.

A čím větší je jejich sebevědomí, tím nesnadněji se dávají získat, pravda?

To se rozumí.

Nuže, jaký by to byl podle tvého mínění lovec, kdyby při lovu zvěř vyplašoval a ztěžoval si získat úlovek?

b Patrně špatný.

A tak i řečmi a písňemi nekrotit, nýbrž zdivočovat, to je velký nedostatek umění, že ano?

Zdá se mi.

Hleď tedy, Hippothale, abys svým básněním na sebe neuvalil všechny tyto výtky; vždyť přece si myslím, že o muži, který básněním sám sobě škodí, bys nechtěl uznat, že to je snad dobrý básník, když je sám sobě škodlivý.

c Bůh ví, že ne; vždyť by to byla velká nerozumnost. Avšak právě proto se obracím na tebe, Sókrate, a víš-li něco jiného, porad' mi, jaké řeči má člověk mluvit nebo co má dělat, aby se stal milým tomu, koho miluje.

To není snadno říci, děl jsem já; avšak kdybys chtěl zavést ho se mnou do řeči, snad bych ti mohl ukázat, o čem je třeba s ním rozmlouvat místo toho, co ty mluvíš a zpíváš, jak říkají tito zde.

d Ale to není nic těžkého. Jestliže totiž vejdeš dovnitř tudy s Ktésippem a usedna budeš rozmlouvat, myslím, že třeba sám od sebe k tobě přijde – neboť nadmíru rád poslouchá, Sókrate, a zároveň, protože se slaví svátek Hermův,⁹ jsou tam pohromadě jinoši i chlapci –, přijde tedy k tobě, a když ne, je znám s Ktésippem skrze jeho bratrance Menexena,¹⁰ neboť s Menexenem jsou právě nejlepší druzi. Ať ho tedy ten zavolá, jestliže nepřijde sám.

e To musíme udělat, děl jsem já. A zároveň jsem vzal Ktésippa za ruku a šel jsem do palaistry; ostatní šli vzadu za námi.

Když jsme vešli dovnitř, zastali jsme tam chlapce již po oběti a obřady byly skoro již skončeny; hráli v kostky a všichni byli ve svátečním úboru. Většina hrála venku na dvoře, ale někteří v koutě šatny házeli „sudá lichá“ množstvím kostek, jež vybírali z jakýchsi košíků; jiní stáli okolo nich a dívali se. Mezi nimi byl pak i Lysis a stál mezi chlapci a jinochy, ověnčen a vynikaje svým vzhledem, hoden, aby se o něm mluvilo netoliko jako o krasavci, nýbrž i jako o chlapci dokonale ušlechtilém. A my jsme odstoupili na protější stranu, posadili jsme se – tam totiž bylo ticho – a o čemsi jsme vespolek rozmlouvali. Tu se Lysis otáčel a často na nás pohlížel; bylo vidět, že má chuť k nám přijít. Zatím byl na rozpacích a váhal jít sám; ale potom Menexenos za hry vejde ze dvora dovnitř, a jak uviděl mne a Ktésippa, šel si k nám přisednout; Lysis uviděv ho šel za ním a sedl si vedle nás spolu s Menexenem. Pak přišli i ostatní a s nimi také Hippothalés; ten, když viděl, že jich více k nám přistupuje, skryl se za ně a postavil se tam, kde myslel, že ho Lysis neuvidí, z obavy, aby si ho nepohněval; a takto stojí poslouchal.

207

b

A já jsem řekl, pohlédnuv na Menexena: Synu Démofóntův, který z vás dvou je starší?

c

Přeme se o to, odpověďel.

Hádali byste se bezpochyby i o to, který z vás je z lepšího rodu? děl jsem já.

To jistě.

A jistě právě tak, který je hezčí.

Tu se oba zasmáli.

Avšak který z vás je bohatší, na to se nebudu ptát, vždyť jste přátelé, že ano?

Jistě, odpověděli.

Nuže, podle přísloví je přátelům všechno společné, takže po této stránce nebude mezi vámi žádný rozdíl, ač jestliže mluvíte pravdu o svém přátelství.

Souhlasili.

- d Potom jsem se chystal dát jim otázku, který z nich je spravedlivější a moudřejší. Vtom kdosi přišel a odvedl Menexena, že prý ho volá cvičitel; zdálo se mi totiž, že právě konal obětní obřady. Onen tedy odešel; já pak jsem se otázel Lysida: Pravda, Lyside, tvůj otec a tvá matka tě asi mají velice rádi?

Ovšemže, odpověděl.

Tedy jistě by si přáli, abys byl co nejšťastnější?

Jak by ne?

- e A zdá se ti šťastným člověk, který je otrokem a který nesmí dělat nic z toho, po čem touží?

Bůh ví, to jistě ne.

Tedy jestliže tě otec a matka mají rádi a touží, aby ses stal šťastným, patrně se vším způsobem přičiňují o to, abys šťastně žil.

Jak by ne?

Nechávají tě tedy dělat, co chceš, a nic tě nekárají ani ti nebrání dělat, čehokoli si přeješ?

Při bohu, právě naopak, Sókrate, velice mi v mnohých věcech brání.

- 208 Jak to? děl jsem já. Chtějí, abys byl šťasten, a přitom ti zabráňují dělat, cokoli bys chtěl? Ale odpovědej mi takto: Jestliže zatoužíš jeti na některém z otcových vozů a vzít do rukou otěže, když jede o závod, to by ti nedovolili a bránili by ti?

Bůh ví, to by jistě nedovolili.

Ale komu pak tedy ano?

Jest kočí, který u otce slouží za mzdu.

Jak to? Placenému člověku svěřují spíše než tobě dělání s koňmi, cokoli chce, a k tomu ještě mu za to dávají peníze?

- b Proč by ne?

Ale spřežení mezků ti, myslím, svěřují řídit, a kdybys měl chuť vzít bič a bít je, nechali by tě.

Kdepak nechali! děl on.

Cože, děl jsem já, nikdo je nesmí bít?

Ó ano, mezkař.

Je to otrok, či svobodný?

Otrok.

A tak otroka, jak se podobá, si cení víc než tebe, svého syna, a svěřují mu svůj majetek spíše než tobě a nechávají ho dělat, co chce, avšak tobě v tom zabraňují? A řekni mi ještě c toto. Tebe samého nechávají, abys řídil sám sebe, či ani to ti nesvěřují?

Pěkně svěřují!

Tedy někdo tě řídí?

Tento zde, paidagóg.¹¹

Snad otrok?

Jak by ne? Náš.

To je věru hrozné, děl jsem já, že svobodný člověk je řízen od otroka. A jak tě řídí tento paidagóg, co to dělá?

Vodí mě přece do školy k učiteli.

Snad tě neřídí i ti, učitelé?

Ovšemže.

To tedy tvůj otec úmyslně ustanovuje nad tebou velmi mnoho pánů a představených. Ale snad tedy, když přijdeš domů k matce, ta tě nechává dělat, cokoli chceš, aby tě viděla šťastným, buď s vlnou nebo s tkaninou kdykoli pracuje u stavu? Vždyť ti jistě nebrání, aby ses dotýkal buď bidélka nebo člunku nebo některého jiného z tkalcovských nástrojů.

A on se zasmál a řekl: Bůh ví, Sókrate, netoliko brání, ale e byl bych i bit, kdybych se dotýkal.

U Héraklea, děl jsem já, což ses něčím provinil proti otci nebo proti matce?

Bůh ví, že ne.

Ale proč ti tedy tak hrozně zabraňují, abys nebyl šťasten a nedělal, cokoli bys chtěl, a proč musíš u nich vyrůstat tak, že po celý den stále někomu otročíš a zkrátka nesmíš dělat bezmála nic podle svého přání? Takto ty nemáš, jak se podobá, žádného prospěchu ani z toho tak velikého bohatství, nýbrž všichni jím vládnou více nežli ty, ani ze svého tak spanilého tě- 209

la, nýbrž i to jiný hlídá a ošetřuje; ty sám, Lyside, nevládneš ničím a nesmíš dělat nic podle svého přání.

Vždyť ještě nejsem dospělý, Sókrate.

To asi u tebe není překážkou, synu Démokratův, neboť aspoň něco, jak se domnívám, ti otec a matka svěřují a nečekají, až budeš dospělý. Kdykoli totiž chtějí si dát něco přečíst nebo
b napsat, ustanovují k tomu, jak se domnívám, z domácích lidí tebe prvního. Že ano?

Ovšemže.

Tedy při tom ti je jistě dovoleno psát na prvním místě to písmeno, které bys chtěl, a které bys chtěl, na druhém; a právě tímž způsobem ti je dovoleno číst. A kdykoli vezmeš lyru, nezabraňuje ti, jak se domnívám, ani otec ani matka, abys podle své vůle kteroukoli strunu napjal a povolil, abys na ni brkl nebo do ní bil tepátkem. Či ti zabraňují?

To přece ne.

Co tedy asi je příčinou, Lyside, že v tomto případě nezabraňují, avšak ve věcech, které jsme uváděli předtím, brání?
c

Asi to, že tyto věci umím, avšak tamty ne.

Dobře, děl jsem já, můj nejmilejší; nečeká tedy tvůj otec u tebe na určitý věk, aby ti svěřil všechno, nýbrž v ten den, kdy uzná, že jsi moudřejší než on, svěří ti sám sebe i své věci.

Já si tak myslím.

Dobře, děl jsem já; a což váš soused, ten nemá v poměru
d k tobě totéž stanovisko jako tvůj otec? Myslíš, že ti svěří do správy svůj dům, až uzná, že ty rozumíš hospodářství lépe než on, či že sám povede správu?

Myslím, že jej svěří mně.

A co myslíš, Athéňané ti nesvěří své věci, až budou pozorovat, že jsi náležitě moudrý?

Zajisté.

U Dia, děl jsem já, co tedy veliký král?¹² Když se mu vaří maso, zdalipak by svěřil svému nejstaršímu synovi, který má dostat vládu nad Asií, aby vhodil do polévky, cokoli by chtěl,

či spíše nám, kdybychom k němu přišli a ukázali mu, že my rozumíme připravování jídla lépe nežli jeho syn? e

Patrně nám.

A jemu by nedovolil vhodit tam ani dost co málo; nás však by nechal tam vhodit třeba celé hrsti soli, kdybychom chtěli.

Jak by ne?

A co kdyby jeho syna bolely oči, zdalipak by mu dovoloval, nepokládaje ho za lékaře, aby se dotýkal svých očí, či by mu v tom bránil?

Bránil by.

210

Avšak kdyby o nás měl za to, že se vyznáme v lékařství, tu i kdybychom mu chtěli rozevírat oči a nasypat mu do nich popelu, myslím, že by nám v tom nezabránil, soudě, že tomu dobře rozumíme.

Máš pravdu.

Zdalipak by nám tedy nesvěřoval i všechny ostatní věci spíše než sobě a svému synu, v kterých bychom se mu zdáli moudřejšími, než jsou oni sami?

Nutně, Sókrate.

Tak se to tedy má, děl jsem já, milý Lyside, v těch věcech, v kterých se staneme znalými, všichni nám svěří moc, Helléni i barbaři, muži i ženy, a budeme v tom dělat, cokoli budeme chtít, a nikdo nám nebude úmyslně překážet, nýbrž sami v tom budeme svobodni a budeme vládnout nad jinými; ty věci budou naše, neboť z nich budeme mít užitek. Avšak v čem si nezískáme vědění, nikdo nám nesvěří, abychom s tím zacházeli podle svého zdání, nýbrž všichni nám v tom budou překážet, pokud budou moci, a to netoliko cizí, nýbrž i otec a matka a je-li nějaká bytost ještě bližší než oni; sami budeme v těch věcech poslušni jiných a ony nám budou cizí, neboť z nich nebudeme mít žádného užitku. Připouštíš, že tomu tak jest? b c

Připouštím.

Zdalipak tedy budeme někomu milí a někdo nás bude mít za přátele v těch věcech, v kterých budeme neprospěšní?

To přece ne.

Nyní tedy ani tebe otec nemá rád jako přítele ani nikdo jiný nikoho jiného, pokud je neužitečný.

Podobá se, že ne.

- d Jestliže se tedy staneš moudrým, hochu, všichni ti budou přáteli a všichni ti budou příbuznými – neboť budeš užitečný a dobrý –, pakli však ne, nebude ti přítelem ani nikdo jiný, ani otec ani matka ani příbuzní. A je možné, Lyside, být domýšlivý na svou moudrost v těch věcech, v kterých člověk ještě vůbec není moudrý?

A jak by to bylo možné?

Jestliže tedy ty potřebuješ učitele, ještě nejsi moudrý.

Pravda.

Tedy ani nejsi domýšlivý na svou moudrost, jestliže jsi ještě nemoudrý.

Ví bůh, Sókrate, zdá se mi, že ne.

- e A já jsem po těchto jeho slovech pohlédl na Hippothala a málem bych byl udělal chybu. Napadlo mě totiž říci: Takto má, Hippothale, milovník rozmlouvat s tím, koho miluje, snižovat ho a dělat skromným, a ne jako ty dělat ho pyšným a rozmazlovat. Tu, když jsem ho spatřil, jak je od těch řečí pln úzkosti a zmatku, vzpomněl jsem si, že chtěl, aby Lysis nepozoroval ani jeho přítomnost; proto jsem se sebral a zdržel jsem se řeči. A v tom se vrátil Menexenos a posadil se vedle Lysida na totéž místo, z něhož dříve vstal. A tu Lysis zcela po dětsku a důvěrně mi potichu řekl, aby to Menexenos neslyšel: Sókrate, co mluvíš mně, pověz i Menexenovi.
- 211

A já jsem řekl: To mu povíš ty, Lyside; vždyť jsi dával dobře pozor.

Ovšemže ano.

- b Nuže tedy pokus se zapamatovat si to co nejlépe, abys mu všechno jasně pověděl; jestliže však na něco z toho zapome-neš, znova se mne zeptej, jakmile mě potkáš.

Udělám to, Sókrate, velmi rád, buď jist. Ale povídej mu něco jiného, abych to slyšel i já, dokud nebude čas jít domů.

Tedy to musím udělat, děl jsem já, když mě k tomu i ty vybízíš. Ale hled', abys mi přispěl na pomoc, až se bude Menexenos pokoušet mě vyvracet; či nevíš, že se rád pře?

U Dia, hrozně rád; proto také chci, abys s ním rozmlouval. c

Abych se stal směšným?

U Dia, to ne, ale abys ho usadil.

Jak to? děl jsem já. To není snadné, vždyť to je obratný člověk, žák Ktésippův. A je tu – nevidíš? – sám Ktésippos.

O nic se nestarej, Sókrate, jen s ním promluv.

Budiž, děl jsem já.

Tu, když jsme my takto sami mezi sebou rozmlouvali, pravil Ktésippos: Proč se vy častujete jen sami dva, a nám nedáváte podílu v řečech?

Však musíme dát, děl jsem já. Tento zde totiž nechápe cosi d z mé řeči, ale myslí prý, že to Menexenos ví, a vybízí mě, abych se tázal jeho.

Proč se tedy, děl on, netážeš?

Však se budu tázat, děl jsem já. Nuže pověz mi, Menexene, nač se tě otáží. Již od svého dětství toužím po jisté věci, právě tak jako zase jiný člověk touží po něčem jiném. Jeden totiž touží mít koně, druhý psy, jiný zlato, jiný pocty; já se chovám e k těmto věcem mírně, avšak k získávání přátel s velkou milostnou touhou, a nabytí dobrého přítele bych chtěl raději než získat nejlepší na světě křepelku nebo kohouta,¹³ ano, při Diovi, raději nežli koně a psa – myslím, u psa,¹⁴ že získat druha by mi bylo mnohem milejší než získat Dareiovo zlato nebo i samého Darcia –, tak velice jsem já milovný druhů. A tu, když se tak 212 na vás dívám, na tebe a na Lysida, jsem zaražen a pokládám vás za šťastné, že vy, tak mladí, jste s to rychle a snadno si získávat tento statek a že jsi ty rychle a silně získal za přítele jeho a on zase tebe. Avšak já mám tak daleko k tomu statku, že ani nevím, jakým způsobem se jeden druhému stává přítelem, nýbrž právě na to se chci zeptat tebe jakožto zkušeného.

Nuže pověz mi: Když někdo někoho miluje, kdo se komu

- b stává přítelem, milující milovanému, či milovaný milujícímu?
Či v tom není žádný rozdíl?

Mně se zdá, že v tom není žádný rozdíl.

Jak to myslíš? děl jsem já; tedy oba se stávají přáteli sobě navzájem, jestliže toliko jeden z nich miluje druhého?

Mně se zdá, že ano.

A což se nemůže stát, že milující není milován od toho, koho miluje?

Může.

A zdalipak se může stát, že milující je i nenáviděn? Něco takového asi, jak se zdá, někdy zakoušejí i erotiční milovníci ve svém milostném poměru; neboť přitom, že milují, jak možná

- c nejvíce, jedni se domnívají, že jejich láska není opětována, druhí pak, že jsou dokonce nenáviděni. Či se ti nezdá, že to je pravda?

Úplná pravda.

Tedy v takovém případě, děl jsem já, jeden miluje a druhý je milován?

Ano.

Kdo komu z nich je tedy přítelem? Milující milovanému, ať již je snad od něj milován nebo ať je nenáviděn, či milovaný milujícímu? Nebo snad v takovém případě žádný z obou není žádnému přítelem, jestliže se oba nemilují navzájem?

Věru se podobá, že tomu tak jest.

- d Tedy nyní máme jiné mínění, než jsme měli dříve. Tehdy totiž jsme mínili, že jestliže jeden z obou miluje, jsou oba dva přáteli; nyní však, že ani jeden ani druhý není přítelem, jestliže nemilují oba dva.

Zdá se.

Není tedy pro milujícího žádného přátelství, když není vzájemné lásky?

Podobá se, že ne.

Tedy nejsou ani přátelé koní, když jich koně na oplátku nemilují, ani přátelé křepelek, ani zase přátelé psů a vína a tělocviku,

ani přátelé moudrosti, filosofové, jestliže jich moudrost na oplátku nemiluje. Nebo snad každý z těchto druhů lidí miluje tyto předměty, aniž jsou přátelské, a nemá pravdu básník, jenž pravil:¹⁵

212e

*Blah, kdo má přátelské děti a jednokopytné koně,
kdo má lovecké psy, s cizincem hostinný svaz.*

Mně se nezdá, děl on.

Tedy se ti zdá, že má pravdu?

Ano.

To, co je milováno, je tedy milujícímu přátelské, jak se podobá, Menexene, ať již samo miluje nebo ať třeba i nenávidí. Tak například malé děti, dílem ještě nemilující, dílem i nenávídící, kdykoli jsou trestány od matky nebo od otce, přes to, že nenávidí, přece jsou i v oné době rodičům ze všeho nejmilejší.

213

Mně se zdá, že tomu tak jest.

Podle této úvahy není tedy přítelem milující, nýbrž milovaný.

Podobá se.

A nepřitelem tedy nenáviděný, ale ne nenávídící.

Patrně.

Mnozí tedy jsou od nepřátel milováni, avšak od přátel jsou nenáviděni, a nepřátelům jsou přáteli, přátelům pak nepřáteli, jestliže přátelské je to, co je milováno, a ne to, co miluje. A přece to je veliká nelogičnost, milý druhu, spíše však, myslím, i nemožná věc, být přítelem nepřitelem a nepříteli přítelem.

b

Podobá se, že máš pravdu, Sókrate.

Tedy jestliže je toto nemožné, bylo by zajisté to, co miluje, přátelské tomu, co je milováno.

Patrně.

A tedy zase to, co nenávidí, nepřátelské tomu, co je nenáviděno.

Nutně.

Z toho tedy zajisté vyplývá, že budeme nuceni uznat totéž,

- c co v dřívější úvaze, že člověk je mnohdy přítelem tomu, co mu není přátelské, mnohdy pak i tomu, co mu je nepřátelské, kdykoli totiž miluje to, co jeho nemiluje, nebo i to, co ho nenávidí; mnohdy pak že je nepřitelem tomu, co mu není nepřátelské, nebo i tomu, co mu je přátelské, kdykoli totiž nenávidí to, co jeho nemá v nenávisti, nebo i to, co ho miluje.

Skoro se tak zdá.

Co si tedy počneme, děl jsem já, jestliže přáteli nebudou ani milující ani milovaní ani milující i milovaní? Či snad řekneme, že se stávají navzájem přáteli někteří jiní lidé vedle těchto případů?

Při Diovi, Sókrate, já naprosto nevím kudy kam.

- d Snad tedy, Menexene, jsme vůbec nepostupovali správně při svém hledání?

Mně se zdá, Sókrate, že nepostupovali, pravil Lysis a hned, jak to řekl, se začervenal; zdálo se mi totiž, že mu ta slova vyklouzla proti jeho vůli, jak horlivě dával pozor na to, co se mluví; toto jeho napětí bylo patrné, i když poslouchal.

- e Chtěje tedy Menexenovi popřát oddechu a jsa potěšen filosofickým zájmem jeho druha, dal jsem se do řeči zase s Lysidem a řekl jsem: Lyside, jak se zdá, máš pravdu, že kdybychom my správně uvažovali, nikdy bychom takto nebloudili. Nuže již nejděme tímto směrem – vždyť ta úvaha jako nějaká cesta se mi zdá jaksi obtížnou –, avšak je třeba jítí, myslím, tam, kam jsme se obrátili, a uvažovat podle básníků; neboť ti nám jsou jakoby otcí moudrosti a vůdci. Ti zajisté projevují nevšední myšlenky o přátelích, kteří již přáteli jsou; ale přáteli dělá lidi podle jejich tvrzení bůh, sváděje je k sobě navzájem. To vyjadřují, jak myslím, asi takto:

*neboť zajisté bůh vždy rovného k rovnému vede*¹⁶

- b a s ním ho seznamuje; či jsi nepřišel na tento verš?

Zajisté.

To jsi bezpochyby přišel i na spisy velmi moudrých mu-

žů, které tvrdí totéž, že podobné je vždy nutně přátelské podobnému? To jsou asi ti, kteří rozmlouvají a píší o přírodě a o vesmíru.

Máš pravdu.

Nuže tedy, děl jsem já, zdalipak to tvrdí dobře?

Snad.

Snad, děl jsem já, jen zpolovice, snad i docela, jenomže my to nechápeme. Nám se totiž zdá, že čím blíže přichází špatný k špatnému a čím více se s ním stýká, tím větším nepřítelem se mu stává, neboť se dopouští křivd. Avšak je asi nemožno, aby ti, kdo křivdí, a ti, kterým se křivdí, si byli přáteli. Není tomu tak?

Ano, děl on.

Po této stránce by tedy polovice toho výroku nebyla pravdivá, ač jestliže si jsou špatní navzájem podobni.

Máš pravdu.

Avšak podle mého mínění chtějí říci, že jen dobří si jsou navzájem podobni a přáteli, kdežto zlí, jak se také o nich říká, nikdy nejsou podobni ani sami sobě, nýbrž jsou vrtkaví a nevyrovnaní; a co je samo sobě nepodobné a samo se sebou rozdílné, sotva by se stalo podobným nebo přátelským něčemu jinému. Či nezdá se tak i tobě?

Zajisté.

Tedy ti, kdo tvrdí, že podobné je přátelské podobnému, naznačují, jak se mi zdá, milý druhu, to, že přítelem je jedině dobrý dobrému; avšak zlý že nikdy nevstupuje do opravdového přátelství ani s dobrým ani se zlým. Jsí téhož mínění?

Přikývl.

Tedy již víme, kdo jsou přátelé; neboť úvaha nám ukazuje, že ti, kteří jsou dobří.

Zcela tak se mi zdá.

Mně také, děl jsem já. A přece v tom cítím jakousi obtíž; nuže tedy, při Diovi, podívejme se, v čem asi jsem na pochybách. Je podobný přítelem podobnému na základě té podobnosti a je

215 takový takovému užitečný? Spíše však takto: mohlo by cokoli podobného čemukoli podobnému přinášeti nějaký prospěch nebo způsobit nějakou škodu, a přitom to neudělat i samo sobě? Nebo by mohlo od něho něco přijmout, co by nepřijalo také samo od sebe? Jak by mohly takové strany dojít u sebe navzájem zalíbení, kdyby si navzájem nepřinášely žádnou pomoc? Je to možné?

Není.

A co by nebylo předmětem záliby, jak by mohlo být přátelské?

Nijak.

Ale tedy podobný podobnému není přítelem; avšak dobrý je asi přítelem dobrému na základě dobrosti, nikoli na základě podobnosti?

Snad.

Avšak což není dobrý právě na základě své dobrosti soběstačný?

Ano.

A není snad pravda, že soběstačný na základě své soběstačnosti nic nepotřebuje?

Jak by ne?

b A kdo nic nepotřebuje, ani by v ničem neměl zalíbení.

To tedy ne.

A kdo by neměl zalíbení, ani by nemiloval.

Jistě ne.

A kdo nemiluje, není přítelem.

Patrně ne.

Jakpak nám tedy vůbec budou dobří přáteli dobrým, když ani, jsou-li od sebe vzdáleni, necítí po sobě navzájem stesku – jsou totiž soběstační, i když jsou odloučeni –, ani když jsou u sebe, nemají ze sebe žádného užítka? Jak by bylo možno, aby si takoví lidé sebe navzájem vážili?

Nijak.

To by tedy nebyli přátelé, kdyby si sebe nevážili.

Pravda.

Tak se podívej, Lyside, jak se zaplétáme. Zdalipak se nekla-
meme jaksi v celém rozsahu?

Jak to?

Již jsem kdysi slyšel někoho tvrdit, a právě si na to vzpomínám, že prý podobné podobnému a dobří dobrým jsou největšími nepřáteli; ano, také uváděl za svědka slova Hésiodova,¹⁷ že

*na hrnčírě nevraží hrnčír a na pěvce pěvec,
na žebráka zas žebrák*

a takto prý i všude jinde věci nejpodobnější nutně se nejvíce napl-
ňují vzájemnou závistí, řevnivostí a nepřátelstvím, kdežto věci
nejpodobnější přátelstvím: chudšas je prý totiž nucen být příte-
lem boháčů, slabý silnému, aby od něho dostal pomoc, nemocný
lékaři a každý nevědoucí prý má zálibu ve vědoucím a miluje ho.
Ano, zacházel v řeči do tvrzení ještě vyššího, tvrdě, že je naprosto
vyloučeno, aby podobné bylo přátelské podobnému, ale že pravý
opak toho je pravda, že totiž krajní opak je nejspíše přátelský
krajnímu opaku. Neboť každá věc prý touží po svém opaku, a ne
po tom, co jí je podobno; tak suché po vlhkém, studené po
horkém, hořké po sladkém, ostré po tupém, prázdné po naplnění,
plné po prázdnotě, a tak obdobně i ostatní věci. Opak jest prý
totiž opaku potravou, neboť podobné by nemělo žádný užitek
z podobného. A věru, příteli, zdál se při této řeči docela ducha-
piným, neboť mluvil dobře. A jak se zdá jeho řeč vám?

Že je dobrá, řekl Menexenos, aspoň takto na poslech.

Máme tedy soudit, že opak je opaku nejspíše přátelský?

Ovšemžc.

Budiž, děl jsem já; není to zarážející, Menexene? Vždyť hned
na nás s radostí skočí ti vševědové, odborníci v logických spo-
rech, a zeptají se nás, není-li nepřátelství pravým opakem přátel-
ství. Co jim odpovíme? Či není nutno uznat, že mají pravdu?

Nutno.

Zdalipak tedy, řeknou, je v přátelském poměru nepřátelské s přátelským nebo přátelské s nepřátelským?

Ani jedno ani druhé.

Ale snad spravedlivé s nespravedlivým nebo rozumné s nezřízeným nebo dobré se zlým?

Podle mého zdání by tomu tak nebylo.

Avšak jistě, děl jsem já, jestliže je něco něčemu přátelské na základě opačnosti, musí být i tyto věci v přátelském poměru.

Musí.

Tedy ani podobné s podobným ani opak s opakem není v přátelském poměru.

Podobá se, že ne.

- c Ještě uvažme i toto. Snad si ještě méně uvědomujeme, že přátelství není doopravdy nic z tohoto, nýbrž že se s dobrým někdy spřáteluje to, co není ani dobré, ani zlé.

Jak to myslíš? děl on.

- Při Diovi, děl jsem já, já nevím, nýbrž vskutku se mně samému točí hlava od nesnáze naší úvahy a skoro se zdá podle starého přísloví, že krásné je milé a přátelské. Podobá se věru něčemu hebkému a hladkému a masnému; snad proto také nám tak snadno může vyklouznout a uniknout, protože je takové. Právím totiž, že dobré je krásné; ty tak nemyslíš?

Zajisté.

Právím tedy z věštného tušení, že v přátelském poměru ke krásnému a dobrému je to, co není ani dobré ani zlé; a poslyš, k čemu přihlíží toto mé tušení. Zdá se mi, že jsou jakoby jakési tři rody jsoucen, jednak dobro, jednak zlo, jednak co není ani dobro ani zlo; a co se zdá tobě?

Mně také.

- e A že není přítelem ani dobré dobrému ani zlé zlému ani dobré zlému, jako nedovoluje ani dřívější úvaha; zbývá tedy, ač je-li něco s něčím v přátelském poměru, že to, co není ani dobré ani zlé, je přátelské buď dobrému nebo takovému, jako je samo. Vždyť snad by se nic nemohlo stát přítelem zlému.

Pravda.

Avšak ani podobné podobnému, jak jsme před chvílí pravili, že ano?

Ano.

Tedy tomu, co není ani dobré ani zlé, nebude přítelem to, co je také takové.

Patrně ne.

Z toho tedy plyne, že jedině to, co není ani dobré ani zlé, se stává přítelem jedině tomu, co je dobré.

Nutně, jak se podobá.

217

Nuže, děl jsem já, ukazuje nám, hoši, nynější úvaha dobrou cestu? Tak kdybychom, dejme tomu, pomyslili na zdravé tělo, to nijak nepotřebuje lékařského umění ani pomoci; má totiž všeho dost, takže žádný člověk, je-li zdrav, není přítelem lékaři pro své zdraví. Že ano?

Ano, žádný.

Naopak nemocný je mu, myslím, přítelem pro svou nemoc.

Jak by ne?

Nemoc pak je zlo, avšak lékařské umění je věc prospěšná a dobrá. .

Ano.

A tělo jakožto tělo není ani dobré ani zlé.

Tak jest.

A pro nemoc je tělo nuceno mít rádo a milovat umění lékařské.

Zdá se mi.

Tedy to, co není ani zlé ani dobré, stává se přítelem dobrého pro přítomnost zlého.

Podobá se.

Avšak patrně dříve, než se samo působením zla, jež v sobě má, stane zlým. Vždyť přece kdyby se stalo zlým, již by nijak netoužilo po dobrém a nebylo by mu přítelem; neboť jsme řekli, že je nemožné, aby zlé bylo v přátelském poměru s dobrým. c

Ano, nemožné.

Nuže dejte pozor na mou řeč. Pravím totiž, že některé věci jsou i samy takové, jaké je to, co je u nich přítomno, a některé zase ne. Tak například kdyby někdo, dejme tomu, něco natřel nějakou barvou, je ten nátěr přítomen u toho, co bylo natřeno.

Ovšemže.

Nuže, zdalipak je tehdy i ten natřený předmět takové barvy, jako to, co je na něm?

d Nerozumím, děl on.

Nuže takto, děl jsem já. Kdyby někdo natřel tvé vlasy, jež jsou světlé, bělobou, zdalipak by tehdy byly vskutku bílé, či jen na pohled?

Jen na pohled, děl on.

Avšak bělost by u nich byla přítomna.

Ano.

Ale přece by nicméně ještě nebyly bílé, nýbrž přes přítomnost bělosti nejsou ani bílé ani černé.

Pravda.

Ale když jim, přáteli, touž barvu dá stáří, tehdy se stanou takovými, jaké je to, co je v nich přítomno, přítomností bílého se stanou bílými.

e Jak by ne?

Na to se tedy nyní táži, zdali když je něco u něčeho přítomno, bude ten mající předmět vždy takový, jako to přítomné, či jen tehdy, bude-li to přítomno jistým způsobem, a jinak ne.

Spíše takto.

Tedy také to, co není ani zlé ani dobré, není za přítomnosti zla někdy ještě zlé, avšak někdy se již takovým stane.

Ovšemže.

218 Tedy kdykoli za přítomnosti zla ještě není zlé, tato přítomnost v něm způsobuje touhu po dobru; avšak ta, která to činí zlým, zbavuje to i té touhy a zároveň i přátelství s dobrem. Neboť pak již nelze říci, že to není ani zlé ani dobré, nýbrž je to zlé; avšak zlé, jak jsme viděli, není přítelem dobrému.

To jistě ne.

Z toho důvodu můžeme také říci, že ti, kdo již jsou moudří, již nejsou přáteli moudrosti, nefilosofují, ať to jsou bozi nebo lidé; a naopak že nejsou přáteli moudrosti ani ti, kdo mají v sobě nevědomost do té míry, že jsou zlí, neboť žádný člověk zlý a nevědomý není přítelem moudrosti. Zbývají tedy ti, kdo v sobě mají toto zlo, nevědomost, ale ještě nejsou jeho působením naprosto neznalí ani nevědomí, nýbrž ještě uznávají, že nevědí, co vskutku nevědí. Proto tedy také jsou filosofickými přáteli moudrosti ti, kteří ještě nejsou ani dobří ani zlí, avšak kdo jsou zlí, nefilosofují, ani kdo jsou dobří; neboť jak se nám ukázalo v dřívějších úvahách, není přítelem ani opačné opačnému ani podobné podobnému. Či se nepamatujete?

Ovšemže.

Nyní tedy, děl jsem já, nade vši pochybnost jsme našli, Lyside a Menexene, co jest přátelské a co ne. Tvrdíme totiž, že to, co není ani zlé ani dobré, je pro přítomnost zla přítelem dobrému, ať jde o duši nebo o tělo i všude jinde.

Naprosto souhlasili a připouštěli, že tomu tak jest.

Tu jsem měl i já sám velikou radost, jako nějaký lovec, maje ke své spokojenosti to, co jsem chtěl dostat. A potom, kde se vzalo tu se vzalo, napadlo mě jakési velmi podivné podezření, že myšlenky, kterých jsme souhlasně došli, nejsou pravdivé, a hned jsem rozmrzen řekl: Běda, Lyside a Menexene, skoro se zdá, že naše zbohatnutí je pouhý sen.

Co vlastně myslíš? řekl Menexenos.

Bojím se, děl jsem já, že jsme snad přišli na nějaké takovéto nepravdivé řeči¹⁸ o tom, co je přátelské, jakoby na nějaké chybné mluvky.

Jak to?

Uvažujme takto, děl jsem já: kdo je přítelem, zdalipak se jeho přátelství k něčemu vztahuje, či ne?

Nutně.

Zdalipak nemá žádný účel a žádnou příčinu, či má nějaký účel a nějakou příčinu?

Má nějaký účel a nějakou příčinu.

Zdalipak je při tom onen účel, pro který je přítel příteli přítel, přátelský, či ani přátelský ani nepřátelský?

e Nesleduji dobře tu myšlenku.

Není divu, děl jsem já; ale takto snad půjdeš spolu a také já, myslím, budu lépe vědět, co mluvím. Nemocný, řekli jsme před chvílí, je přítelem lékaři, tak?

Ano.

Není-li příčinou toho přátelství s lékařem nemoc a účelem zdraví?

Ano.

A nemoc je zlo?

Jak by ne?

A co zdraví? děl jsem já; je to dobro, či zlo, či ani to ani to?

Dobro.

219 Řekli jsme tedy, jak se podobá, že tělo, jež není ani dobré ani zlé, je pro nemoc, to jest pro zlo, v přátelském poměru k lékařství a že lékařství je dobro; lékařství si dobylo přátelství za účelem zdraví a zdraví je dobro. Že ano?

Ano.

Je zdraví věc přátelská, či nepřátelská?

Přátelská.

A nemoc nepřátelská.

Ovšemže.

b Tedy věc zlá a nepřátelská je příčinou a věc dobrá a přátelská účelem toho, že to, co není ani zlé ani dobré, je v přátelském poměru k dobrému.

Patně.

Tedy příčinou přátelství k věci přátelské je věc nepřátelská a účelem věc přátelská.

Podobá se.

Dobrá, děl jsem já. Když jsme již zde, hoši, dejme si pozor,

abychom se nedali oklamat. Závěr, že přátelské je přátelské přátelskému, nechávám stranou, a že podle něho podobné je přátelské podobnému, což je podle našeho soudu nemožné; ale přece, aby nás nynější tvrzení neoklamalo, uvažme toto. Lékařství, pravíme, je přátelsky milé za účelem zdraví.

Ano.

Není-li tedy i zdraví přátelsky milé?

Ovšemže.

Jestliže tedy je to věc milá, je milá za nějakým účelem.

Ano.

A tím účelem je asi něco přátelsky milého, ač jestliže to půjde důsledně za myšlenkou dříve uznanou.

Ovšemže.

Nebude-li pak zase i ona milá věc mít účelem něco milého?

Ano.

Tu zajisté buď musíme takto jít až do únavy, nebo přijít k nějakému začátku, který již nepovede k jiné milé věci, nýbrž dojde se k tomu, co je první milé a co je podle našeho soudu účelem všech ostatních přátelských vztahů.

Nutně.

To tedy jest, co chci říci, zdali snad všechny ostatní věci, které jsou podle naší řeči milé za účelem onoho začátku, nejsou jen jakési jeho obrazy a neklamou nás, zatímco vpravdě milé je to první. Pomysleme si takto: kdykoli někdo přikládá něčemu velikou cenu, jako například otec někdy pokládá syna za dražšího nad všechny ostatní statky, zdalipak by takový v zájmu toho, že mu je syn nade všecko, nepřikládal velikou cenu i něčemu jinému? Například kdyby upozoroval, že syn vypil bohlav, zdalipak by nepřikládal velikou cenu vínu, kdyby se domníval, že to zachrání jeho syna?

Jak by ne?

Ne-li i nádobě, v které by bylo víno?

Ovšemže.

Zdalipak tehdy přikládá bez rozdílu všemu stejnou cenu, hli-

něné číšce jako svému synu nebo třem mírkám vína jako synu? Nebo se to má asi takto: všechen takový zájem není obrácen k těmto věcem, které jsou opatřovány za nějakým účelem, nýbrž k tomu, proč jsou opatřovány všechny takové věci. Často
 220 sice říkáme, že si mnoho ceníme zlato a stříbro; ale nicméně doopravdy tomu asi není tak, nýbrž nade všechno nejdražší nám je to, o čem se ukáže, že proto se opatřuje i zlato i všechny věci, které se opatřují. Nebudeme tak soudit?

Ovšemže.

Neplatí snad táž úvaha i o přátelství? Neboť při všech vě-
 cech, o kterých říkáme, že nám jsou milé za účelem něčeho
 b druhého milého, je to patrně jen slovo; ve skutečnosti však je podle všeho přátelsky milé to samo, co je cílem všech těchto tak řečených přátelství.

Zdá se, že tomu tak jest.

Tedy to, co je ve skutečnosti milé, není milé pro něco jiného milého?

Pravda.

To je tedy vyřízeno, že milé není milé pro něco jiného milého; ale zdalipak dobré je milé?

Mně se zdá, že ano.

Zdalipak je tedy dobré milováno pro zlé? Mohlo by tomu
 c totiž být takto: dejme tomu, že ze tří věcí, o kterých jsme před chvílí mluvili, totiž dobrého, zlého a toho, co není ani dobré ani zlé, by ty dvě zůstaly, ale zlo by odešlo pryč a ničeho by se nedotýkalo, ani těla ani duše ani ničeho z ostatních věcí, o kterých soudíme, že samy o sobě nejsou ani zlé ani dobré; zdalipak by tehdy tomu bylo tak, že by nám dobré nebylo k žádnému užít-
 ku, nýbrž by se stalo neužitečným? Vždyť kdyby nám již nic neškodilo, naprosto bychom nepotřebovali žádné pomoci,
 d a takto by se tehdy zřejmě ukázalo, že jsme měli zálibu v dobrém a milovali je pro zlé, pokládajíce dobré za lék proti zlu, a zlé za nemoc; a když není nemoci, naprosto není potřebí léku. Zdalipak se to má s dobrem takto a je toliko pro zlé milo-

váno od nás, kteří jsme uprostřed mezi zlem a dobrem, kdežto samo pro sebe není k žádnému užitku?

Podobá se, děl on, že se to tak má.

Tedy onen předmět našeho přátelství, který je, jak jsme viděli, cílem pro všechny ostatní přátelské vztahy – o těch jsme řekli, že jsou milé pro něco druhého milého –, naprosto se těmto nepodobá. Tyto se totiž nazývají milými pro něco jiného milého, avšak to, co je vskutku milé, je svou povahou patrně pravý opak toho; ukázalo se nám totiž, že je milé pro něco nemilého, a kdyby to nemilé odešlo, tu, jak se podobá, již nám není milé.

Zdá se mi, že ne, podle nynější úvahy.

U Dia, děl jsem já, jestliže zmizí zlo, to se již nebude cítit ani hlad ani žízeň ani žádná jiná z takových věcí? Či hlad sice bude, jestliže budou lidé a ostatní živokové, avšak ne škodlivý? A bude také žízeň i ostatní žádosti, ale ne zlé, protože zlo zmizelo? Či snad je směšná ta otázka, co asi tehdy bude nebo nebude? Neboť kdo to ví? Ale toto jistě víme, že nyní může mít hladovějící z hladu škodu, avšak může mít i prospěch. Že ano?

Ovšemže.

Jistě pak i žíznící i po všech ostatních takových věcech toužící někdy po nich touží s prospěchem, jindy se škodou, a někdy ani tak, ani tak.

Rozhodně.

Tedy budou-li mizeti zlé věci, proč by měly spolu se zlými mizeti ty, které právě nejsou zlé?

Není žádné příčiny.

Budou tedy žádosti, které nejsou ani dobré ani zlé, i jestliže zmizují zlé věci.

Patrně.

Nuže je možno, aby člověk, když cítí žádost a touhu, nemiloval to, čeho si žádá a po čem touží?

Mně se zdá, že ne.

c Budou tedy, jak se podobá, i když zlé věci zmizí, některé věci přátelsky milé.

Ano.

Avšak kdyby zlo bylo příčinou toho, že něco je milé, nebylo by po jeho zmizení jedno druhému milé. Neboť když zmizí příčina, bylo by, tuším, nemožno, aby ještě trvalo to, co bylo touto příčinou způsobováno.

Správně mluvíš.

Jistě pak jsme souhlasně uznali, že přátelství má nějaký předmět a nějakou příčinu; a domnívali jsme se tehdy, že zlo je příčinou toho, že to, co není ani dobré ani zlé, přátelsky miluje dobro.

Pravda.

d Avšak nyní se ukazuje, jak se podobá, jakási jiná příčina přátelského milování ve smyslu činném i trpném.

Podobá se.

Zdalipak je tedy vskutku, jak jsme právě mluvili, žádost příčinou přátelství a to, co touží, je tehdy, když touží, v přátelském poměru k předmětu své touhy, kdežto náš dřívější výklad přátelství byly jen jakési třesky plesky jako nějaká dlouhá básnická skladba?

Zdá se.

Ale to, co touží, děl jsem já, touží přece jistě po tom, čeho postrádá, že ano?

Ano.

e Tedy postrádající je milovné toho, čeho postrádá.

Zdá se mi.

Postrádajícím pak se stává to, čemu se něco odnímá.

Jak by ne?

Jak se tedy podobá, předmětem lásky i přátelství i touhy je patrně něco vlastního a příbuzného, Menexene a Lyside.

Souhlasili.

Vy tedy, jestliže jste vespolek přáteli, jste si přirozenou povahou jaksi příbuzní.

Rozhodně.

A jestliže tedy někdo po někom druhém touží, hoši, nebo ho miluje, nikdy by netoužil ani nemiloval ani nebyl přítelem, kdyby nebyl milovanému jaksi příbuzný buď duší nebo některou duševní vlastností nebo povahou nebo vnější podobou. 222

Ovšemže, řekl Menexenos; Lysis však mlčel.

Dobrá, děl jsem já. Ukázalo se nám tedy nutným milovati to, co je přirozenou povahou příbuzné.

Podobá se.

Pravý a ne jen strojený milovník musí tedy nutně být milován od předmětu své lásky.

Tu Lysis a Menexenos jaksi stěží přisvědčili, avšak Hippothalés od radosti hrál všemi barvami. b

A já jsem řekl, chtěje prozkoumat tu myšlenku: Jestliže je nějaký rozdíl mezi příbuzným a podobným, tu by asi, jak se mi zdá, Lyside a Menexene, naše úvaha o tom, co je přátelské, něco v sobě měla; pakli však podobné a příbuzné je totéž, není snadné odmítnout dřívější myšlenku a popřít, že podobné je podobnému na základě své podobnosti neužitečné; uznat ne-
užitečné za přátelské je nesmysl. Chcete tedy, děl jsem já, když jsme jakoby opilí od té rozpravy, abychom připustili a řekli, že příbuzné je něco jiného než podobné? c

Ovšemže.

Zdalipak tedy také o dobru budeme tvrdit, že je všemu příbuzné, kdežto zlo že je cizí? Či řekneme, že zlo je příbuzné zlu, dobro dobru, a tomu, co není ani dobré ani zlé, to, co není ani dobré ani zlé?

Řekli, že takto je podle jejich mínění jedno druhému příbuzné.

Tak tedy, hoši, jsme zase vpadli do těch výpovědí o přátelství, které jsme prve odmítli; neboť takto bude nespravedlivý nespravedlivému a zlý zlému zrovna tak dobře přítelem jako dobrý dobrému. d

Podobá se.

A což řekneme-li, že dobré a příbuzné je totéž? Neznamená to snad, že jedině dobrý je přítelem dobrému?

Ovšemže.

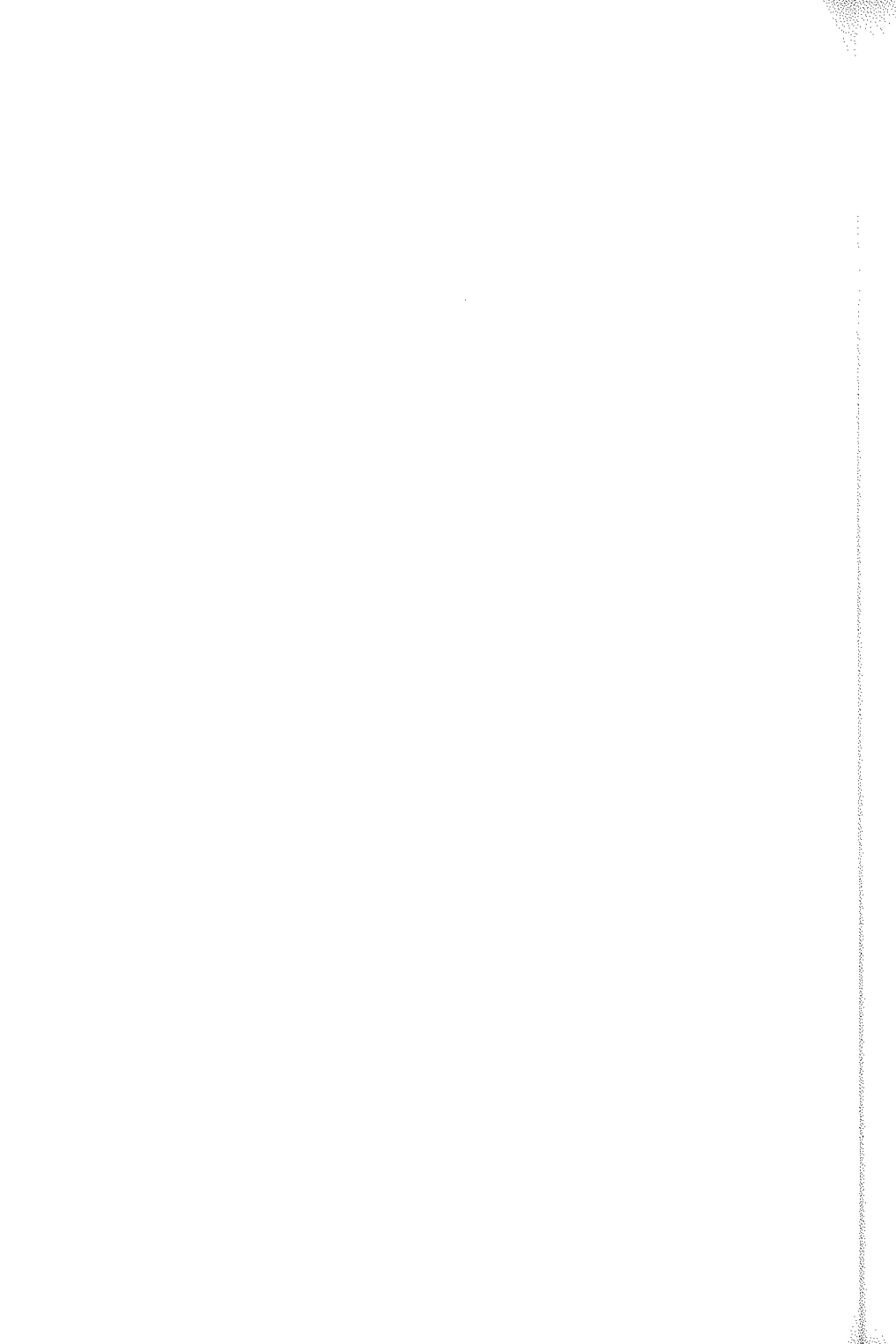
Avšak přece jsme myslili, že jsme sami vyvrátili i tuto myšlenku; či se nepamatujete?

Pamatujeme se.

e Co bychom tedy ještě dělali s touto otázkou? Či je patrné, že nic? Chci tedy, jako dělají odborníci na soudech, shrnout všechno, co bylo řečeno. Jestliže ani milovaní ani milující, ani podobní ani nepodobní, ani dobří ani příbuzní, ani ty ostatní druhy, které jsme probrali – já si to totiž pro velké množství již nepamatuji –, nuže jestliže nic z toho není přátelské, já již nemám, co bych řekl.

223 Po těchto slovech měl jsem již v úmyslu vyzvat k rozmluvě někoho jiného ze starších posluchačů; a tu jako nějací neblazí daimonové přišli paidagógové, Menexenův a Lysidův, s jejich bratry, volali na ně a poroučeli jim jít domů; neboť bylo již pozdě. Tu jsme je nejprve i my i kolemjdoucí odháněli; ale když nás nic nedbali, nýbrž špatnou řečtinou nás zlostně odbývali¹⁹ a stále stejně je volali – zdálo se nám, že se o Hermajích²⁰ pod-
b napili a že s nimi není žádná řeč –, tu přemoženi od nich jsme ukončili rozmluvu. Přece však, když již odcházeli, jsem já řekl: Lyside a Menexene, nyní jsme se stali směšnými, i já, starý muž, i vy. Řeknou totiž tito zde odcházející, že my se domníváme, že jsme vespolek přáteli – neboť i sebe počítám mezi vás –, ale co je přítel, to že jsme ještě nedovedli nalézt.

Euthydémos

Kritón, Sókratés

Kritón Kdo to byl, Sókrate, s kým jsi včera rozmlouval v Ly- sv. I
keiu?¹ Tak veliký zástup stál kolem vás, že když jsem tam já 271
přišel a chtěl poslouchat, nebyl jsem s to nic zřetelně za-
slechnout; avšak vystoupiv na špičky jsem vás zahlédl,
a zdálo se mi, že to je nějaký cizinec, s nímž jsi rozmlouval. Kdo
to byl?

Sókr. Na kterého se ptáš, Kritóne? Neboť nebyl to jeden,
nýbrž dva.

Kr. Ten, kterého já myslím, seděl třetí po pravé straně od
tebe; uprostřed mezi vámi byl chlapec Axiochův.² A zdálo se b
mi, Sókrate, že velmi mnoho vyrostl a že se věkem mnoho ne-
liší od našeho Kritobúla.³ Ale onen je útlý, tento však urostlý
a ušlechtilý svým vzhledem.

Sókr. To je, Kritóne, Euthydémos, na koho se ptáš, a ten, co
seděl vedle mne nalevo, byl jeho bratr Dionysodóros;⁴ i ten se
účastní rozhovorů.

Kr. Neznám ani jednoho ani druhého, Sókrate. Jsou to, jak se
podobá, zase nějakí noví sofisté; odkud jsou? A který je jejich c
obor?

Sókr. Oni jsou rodem, jak se domnívám, odněkud z Chiu,
ale vystěhovali se do Thúrií⁵ a byvše odtamtud vyobcováni,
pobývají již mnoho let v našich krajích. A co se týče jejich
znalostí, na kterou se ty ptáš, je podivuhodná, Kritóne: jsou to
prostě všemělové a já jsem před tím nevěděl, co jsou pankra-
tíasti.⁶ Tito dva jsou totiž v plné míře všebojci. Nestalo se z nich
něco na způsob těch dvou bratří pankratiastů z Akarnanie?⁷ d
tamti totiž dovedou bojovat toliko tělem, avšak tito jsou předně
velmi silní ve výkonech těla a v boji, jakým mohou všichni vy-
nikat⁸ – neboť i sami jsou dobře znalí boje ve zbraních⁹ a dove-
dou takovým udělat i jiného, kdokoli by jim platil mzdu – dále 272

vynikají v boji na soudech i sami jako zápasníci i tím, že dovedou jiného naučiti mluvit a spisovat řeči vhodné pro soudy. Nuže dříve byli silní toliko v těchto věcech, avšak nyní dovršili pankratiastické umění. Nyní se totiž s úspěchem dali do provozování boje, který jim zbýval nepodniknutý, a to tak, že by nikdo nebyl s to ani se jim postavit; tak dovedně umějí bojovat

b slovy a vyvracet každou výpověď, stejně ať je nepravdivá nebo pravdivá. Nuže já, Kritóne, mám v úmyslu se dát do učení k těm dvěma mužům; neboť říkají, že by v krátkém čase udělali i kohokoli jiného dovedným v týchž věcech.

Kr. Jakže, Sókrate?¹⁰ Nebojíš se věku, že snad jsi již trochu stár?

Sókr. Nikoli, Kritóne; mám dostatečný příklad a povzbuzení, abych se nebál. Vždyť oni sami takřka již jako staří mužové začali s touto znalostí, po které já toužím, s eristikou;¹¹ loni nebo

c předloni ještě jí nebyli znali. Ale já se bojím jen jednoho, abych zase neudělal těm cizincům hanbu jako Konnávi Métrobiovu,¹² kitharistovi, který mě ještě i nyní učí hrát na kitharu; tu když to vidí chlupci, kteří jsou mými spolužáky, posmívají se mně a Konnávi říkají učitel starců. Jen aby tedy někdo nevytkl totéž i těm dvěma cizincům; oni se možná bojí právě toho a snad by mě nechtěli vzít k sobě do učení. K onomu učiteli, Kritóne, chodí se mnou jako moji spolužáci jiní starší

d muži, jež se mi k tomu podařilo přemluvit, a zde se pokusím přemluvit jiné. A proč bys nechodil se mnou ty? Jako vnadidlo pak jim přivedeme tvé syny; neboť majíce zájem o ně, jistě budou vzdělávat i nás.

Kr. Však nic tomu nebrání, Sókrate, jestliže se ti tak zdá. Ale nejprve mi vylož, která je odborná znalost těch dvou mužů, abych věděl, čemu se naučíme.

Sókr. Hned to uslyšíš; neboť já bych nemohl říci, že jsem je neposlouchal pozorně, naopak dobře jsem dával pozor a dobře si to pamatuji, a tobě se pokusím všechno od začátku vyložit. Řízením kteréhosi boha seděl jsem tam, kde jsi mě ty viděl, v šatně,

e

sám, a již jsem měl v úmyslu vstát a odejít; avšak když jsem vstával, ozvalo se ve mně to obvyklé daimonské znamení.¹³ Tu jsem si zase sedl a o něco málo později vejdou ti dva – Euthydémos a Dionysodóros – a spolu s nimi mnozí jiní, jejich žáci, jak se mi zdálo; vešedše procházeli se v kryté chodbě. A ještě neobešli dvakrát nebo třikrát dokola, a vejde Kleinias, o němž ty říkáš, že hodně vyrostl, a máš pravdu; za ním jeho milovníci, velmi četní, a mezi jinými i Kleisippos, jistý mladík z Paianie,¹⁴ velmi slušný člověk, až na to, že je pro své mládí prudký. Tu když mě Kleinias od vchodu uviděl, že sedím sám, šel přímo ke mně a sedl si vedle mne po pravé straně, jak také ty říkáš. Když ho uviděli Dionysodóros a Euthydémos, nejprve se zastavili a rozmlouvali mezi sebou, opět a opět pohlížejíce na nás – dobře jsem je totiž pozoroval – potom šli a jeden si sedl vedle toho chlapce, Euthydémos, a druhý z levé strany vedle mne samého, ostatní pak jak se každému nahodilo.

273

b

Tu jsem se s nimi vítal, protože jsem je už dávno neviděl; a potom jsem řekl Kleiniovi: Kleinio, zde ti dva muži, Euthydémos a Dionysodóros, jsou věru mudrci, znalí ne malých věcí, nýbrž velikých; neboť znají všechno, co se týká války a co má znát ten, kdo chce být dobrým vojevůdcem, šikováním i vedením vojsk a čemu je třeba učití pro boj ve zbraní;¹⁵ dovedou také udělat člověka schopným, aby pomáhal sám sobě na soudech, jestliže mu někdo křivdí.

c

Za tato slova se mi dostalo od nich pohrdavého odbytí; oba se zasmáli, pohlédnuvše jeden na druhého, a Euthydémos řekl: Těmihle věcmi, Sókrate, se už vážně nezabýváme, nýbrž máme je toliko jako vedlejší zaměstnání.

d

A já jsem řekl s podivením: Krásná je asi vaše hlavní činnost, jestliže tak důležité věci vám jsou vedlejší zaměstnání; při bozích, řekněte mi, co je ta krásná činnost!

Myslíme, Sókrate, že dovedeme ze všech lidí nejlépe a nejrychleji učením dát zdatnost.

Ó, Die, děl jsem já, jakou to mluvíte věc! Kde jste nalezli

e

tento poklad? A já jsem si o vás ještě stále myslel, jak jsem právě teď říkal, že jste znalí hlavně v této věci, v boji ve zbrani, a tak jsem o vás mluvil; vždyť když jste dříve přišli do našeho města, pamatuji se, že jste ohlašovali tento obor. Jestliže tedy nyní opravdu máte tuto znalost, buďte milostivi – já se k vám
274 totiž modlím docela jako k bohům, prose vás, abyste mi odpustili má dřívější slova. Ale vizte, Euthydéme a Dionysodóre, zdali mluvíte pravdu; neboť pro velikost toho ohlášení není nedůvěra nic divného.

Nuže, pravili, dobře věz, Sókrate,¹⁶ že tomu tak jest.

Blahopřeji vám tedy k tomu statku mnohem více nežli velikému králi k jeho říši;¹⁷ řekněte mi však jenom to, zdali máte v úmyslu veřejně vystupovat s touto svou znalostí, či jak jste se rozhodli.

b Právě proto jsme zde, Sókrate, abychom s ní vystoupili a vyučovali jí, bude-li někdo chtít se učit.

Nuže já vám ručím, že to budou chtít všichni, kteří ji nemají, na prvním místě já, potom tuhle Kleinias, kromě nás pak zde tento Ktésippos a tito ostatní, děl jsem já, ukazuje mu Kleiniovy milovníky; ti se právě již stavěli kolem nás. Ktésippos totiž seděl daleko od Kleinia – a jak tak Euthydémós se mnou

c rozmlouval jsa nahnut dopředu, zacláněl, zdálo se mi, Ktésippovi pohled na Kleinia, který byl mezi námi – Ktésippos tedy, chtěje se podívat na svého milého chlapce a zároveň, jsa žádostivý poslechu, vyskočil a první přistoupil zpředu proti nám; takto pak i ostatní, jak ho uviděli, obstoupili nás, i milovníci Kleiniovi i druzi Euthydémovi a Dionysodórovi. Tu jsem já na ně ukazoval a pravil jsem Euthydémovi, že jsou
d všichni hotovi se učit; Ktésippos velmi horlivě souhlasil i ostatní a všichni společně vybízeli je oba, aby veřejně ukázali mohutnost své moudrosti.¹⁸

Tu jsem já pravil: Euthydéme a Dionysodóre, nuže tedy rozhodně vším způsobem udělejte těmto po vůli a také k vůli mně podejte ukázkou svého umění. Většinu jeho ukázat by

ovšem patrně byla nemalá práce, ale řekněte mi toto: Zdalipak byste dovedli udělat dobrým mužem toliko toho, kdo je už přesvědčen, že je třeba se od vás učit, či také toho, kdo o tom ještě není přesvědčen, protože si myslí, že té věci, zdatnosti, vůbec se nelze naučit, nebo že vy dva nejste jejími učiteli? Tady, i když má někdo takovéto mínění, je to věc téhož či jiného umění přesvědčit ho, že zdatnost je předmět učení i že vy dva zde jste ti, od kterých by se mu člověk nejlépe naučil?

Tohoto samého, Sókrate, řekl Dionysodóros.

Tedy vy, Dionysodóre, děl jsem já, byste nejlépe z nynějších lidí obrátili k filosofii a k pěstování zdatnosti?

To si myslíme, Sókrate.

Nuže tedy ukázkou ostatních věcí odložte na jindy, ale ukažte nám jen toto: přesvědčte tohoto mladíčka, že je třeba milovat moudrost a pečovat o zdatnost, a zavděčíte se i mně i všem těmto. S tím chlapcem má se to totiž asi takto: i já i všichni tito zde toužíme, aby se stal co nejlepší. Je to syn Axiocha, syna staršího Alkibiada, vlastní bratranec Alkibiada nyní žijícího; jmenuje se Kleinias. Je mlád; tu se o něho bojíme, jak je přirozené se bát o mladého člověka, by nás někdo nepředstihl a neobrátil jeho mysl k nějakému jinému zájmu a nezkažil ho. Vy dva jste tedy přišli co nejvíce vhod; ale jestliže vám nic nepřekáží, vyzkoušejte toho chlapce a promluvte s ním před námi!

Když jsem tedy promluvil asi tato slova, řekl Euthydémos statečně a směle zároveň: Nic nám nepřekáží, Sókrate, jen když ten mladíček bude chtít odpovídat.

Ale ovšem, děl jsem já, tomu je on zvyklý; neboť často k němu tito zde přicházejí, dávají mu mnoho otázek a rozmlouvají s ním, takže je hezky nebojácný v odpovídání.

Co potom následovalo, Kritóne, jak bych ti to dobře vypověděl? Vždyť není malý úkol dovést znova probrat nevýslovně velikou moudrost; proto i já musím, právě tak jako básníci, na začátku svého vypravování vzývat Músy a Mnemosynu, bohy-

ni paměti. Počal tedy Euthydémos, jak se domnívám, asi takto: Kleinio, kteří z lidí jsou ti, kteří se učí, moudří či nemoudří?¹⁹

e A tu se chlapec nad tou těžkou otázkou zarděl a v rozpacích pohlédl na mne; a já poznav, jak je zmaten, jsem řekl: Neboj se, Kleinio, a odpověz statečně, co z obého se ti zdá; neboť to snad ti přináší největší prospěch.

A vtom Dionysodóros, nahnuv se maličko k mému uchu, pravil se širokým úsměvem v obličej: Na mou věru, Sókrate, říkám ti napřed, že ať ten chlapec odpoví tak nebo tak, bude vyvrácen.

276 A zatímco on toto říkal, Kleinias právě dal odpověď, takže se mi ani nepodařilo vybědnout chlapce, aby si dal pozor; odpověděl, že moudří jsou ti, kteří se učí.

A Euthydémos pravil: Nazýváš některé lidi učiteli či ne?

Souhlasil.

Učitelé jsou učiteli těch, kteří se učí, pravda, jako přece kitharista a grammatista²⁰ byli učiteli tvými i ostatních hochů, a vy jste byli žáci?

Přisvědčil.

A když jste se učili, ještě jste neznali to, čemu jste se učili, že ne?

Ne.

b Zdalipak jste tedy byli moudří, když jste to neznali?

Jistě ne, děl on.

Tedy jestliže jste nebyli moudří, byli jste nemoudří?

Ovšemže.

Protože jste se tedy vy učili tomu, co jste neznali, učili jste se, jsouce nemoudří.

Chlapec přikývl.

Tedy nemoudří se učí, Kleinio, a ne moudří, jak se ty domníváš.

c Po těchto jeho slovech oni průvodci Dionysodórovi a Euthydémovi, jako sbor na znamení sbormistrovo, zároveň zahlučeli pochvalou a spustili smích. A dříve než si chlapec hezky a dob-

ře oddechl, přejal řeč Dionysodóros a řekl: Což, Kleinio, když vám grammatista předříkával, kteří z hochů se učili tomu,²¹ co bylo předříkáváno, moudří či nemoudří?

Moudří, pravil Kleinias.

Tedy moudří se učí a nikoli nemoudří, a nedobře jsi ty právě odpověděl Euthydémovi.

Tu teprve spustili velmi veliký smích a pochvalný hřmot milovníci těch dvou mužů, okouzleni jejich moudrostí; my ostatní jsme zaraženi mlčeli. Euthydémós, poznav, že jsme zaraženi, abychom se mu ještě více obdivovali, nepouštěl chlapce, nýbrž se ho dále tázal, a podobně jako dělají dobří tanečníci,²² dvojmo zatácel otázky o téže věci a řekl: Zdalipak ti, kteří se učí, učí se tomu, co znají, či tomu, co neznají?

A Dionysodóros mi opět potichu zašeptal: I tohle je, Sókrate, druhý takový kousek jako ten dřívější.

Ó, Die, řekl jsem já, však věru i ta dřívější otázka byla, jak se ukázalo, pěkná věc.

Všechny otázky, Sókrate, které my dáváme, jsou takové, že z nich není východu.

Proto tedy, zdá se mi, máte velké jméno u svých žáků.

Vtom Kleinias Euthydémovi odpověděl, že ti, kteří se učí, učí se tomu, co neznají; ten pak se ho otázel tímž způsobem jako dříve: Cože? Znáš písmena?

Ano, odpověděl.

Všechna?

Souhlasil.

Kdykoli tedy někdo cokoli předříkává, nepředříkává písmena?

Souhlasil.

Jistě tedy předříkává něco z toho, co ty znáš, jestliže znáš všechna?

I s tím souhlasil.

Nuže tedy, děl on, je to snad tak, že ty se neučíš tomu, cokoli někdo předříkává, a ten, kdo nezná písmena, se učí?

- Nikoli, děl on, učím se.
- b Tedy se učíš tomu, děl on, co znáš, jestliže znáš všechna písmena.
 Souhlasil.
 Neodpověděl jsi tedy správně.
 A ještě to Euthydémos pořádně nedořekl a již Dionysodóros, přejav řeč jakoby míč, opět mířil na chlapce a řekl: Klame tě Euthydémos, Kleinio. Řekni mi totiž, neznamená snad učiti se nabývati vědění o tom, čemu se kdo učí?
 Kleinias souhlasil.
 A znáti, děl on, je již míti vědění, že ano?
 Přisvědčil.
- c Tedy neznáti jest ještě nemíti vědění?
 Souhlasil s ním.
 Zdalipak tedy jsou nabývajícími čehokoli ti, kteří to již mají, či ti, kteří nemají?
 Kteří nemají.
 Nuže neuznal jsi, že k těm, kteří nemají, náleží také neznajícím?
 Přikývl.
 Ti, kteří se učí, náleží tedy k nabývajícím, a ne k majícím?
 Přisvědčil.
 Učí se tedy ti, kteří neznají, Kleinio, a ne ti, kteří znají.
- d Ještě pak do třetího jakoby kola se pouštěl Euthydémos, hodlaje položit jinocha na lopatky; a já poznav, že je chlapci z toho horko, chtěl jsem mu dát oddechnout, aby nám neztratil odvahu, a těšil jsem ho říka: Kleinio, nediv se, jestliže se ti ty řeči zdají nezvyklými. Snad totiž nepozoruješ, co s tebou dělají ti dva cizinci: dělají totéž, co kněží při korybantském zasvěcování,²³ když provádějí s tím, koho chtějí zasvětit, obřad nastolení. Tam je totiž jakýsi sborový rej a jakási hra, jak ti je
- e známo, jestliže snad sám jsi zasvěcen; tak i nyní tyto dva toliko zavádějí rej kolem tebe a jakoby hravě tančí, aby tě potom zasvětili. Nyní tedy měj za to, že slyšíš první část sofistických

obřadů. Nejprve totiž, jak tvrdí Prodikos,²⁴ je třeba se poučiti o správném významu jmen; v tom smyslu právě ti ukazují tito dva cizinci, že jsi nevěděl, že lidé užívají slova „učiti se“ jednak o tom, když někdo, kdo zpočátku nemá žádnou znalost o nějaké věci, potom později nabývá znalosti o ní;²⁵ že však 278 užívají téhož slova i tehdy, když někdo již má znalost a touto znalostí pozoruje touž věc, jak se buď provádí nebo se o ní myslí a mluví – o tom užívají spíše slova „chápati“ nežli „učiti se“, ale někdy i „učiti se“. Avšak tobě, jak tito ukazují, ušlo, že totéž slovo označuje lidi, kteří jsou v opačných stavech, i znajícího i neznajícího; tomu je podobno i to v té druhé otázce, kde se tě ptali, zda-li se lidé učí tomu, co znají, či co neznají. To b jsou učené hříčky – proto také já tvrdím, že si oni s tebou zahrávají – hříčkami pak to nazývám proto, že i kdyby se někdo naučil mnohým, nebo i všem takovými věcem, o nic lépe by neznal věci, jak se mají, ale byl by schopen si zahrávat s lidmi, s užitím rozdílného významu slov jim podrážeje nohy a způsobuje jejich pád, jako ti, kdo ze zadu odtahují stolice, když si chce někdo sednout, a pak mají radost a smějí se, když c uvidí, jak se svalil naznak. Měj tedy za to, že tohle byla hra, kterou si oni s tebou zahráli; ale potom ti patrně oni sami ukáží vážné věci a já jim dám návod, aby mi splnili, co slíbili. Připověděli totiž ukázat pobízející moudrost; nyní však, zdá se mi, uznali za nutné nejprve si s tebou zahrát. Nuže, tuto hru, Eut- d hydéme a Dionysodóre, pokládejme za skončenu, a snad jí je dost; teď však pokračujte a pobízejíce toho chlapce ukažte, jak je třeba vynaložiti péči na moudrost a zdatnost. Dříve však já vám ukáži, jak to pojmám a jak to toužím uslyšet. Tu jestliže se vám bude zdát, že to dělám neodbornicky a směšně, neposmívejte se mi, neboť z horlivé touhy, abych uslyšel vaši moudrost, odvážím se před vámi provést nepřipravený pokus. e Nuže vydržte mě poslouchat bez smíchu, vy sami i vaši žáci; ty pak, synu Axiochův, mi odpovídej!

Zdalipak my všichni lidé chceme se mít dobře?²⁶ Či je tato

otázka jedna z těch směšností, kterých jsem se právě teď bál? Neboť jistě přece je nerozumné i dávat takové otázky; vždyť kdo z lidí nechce se mít dobře?

Není nikdo, kdo by to nechtěl, řekl Kleinias.

- 279 Dobře, děl jsem já; další pak otázka: Když chceme se mít dobře, jak bychom se měli dobře? Kdybychom měli mnoho dober? Či snad je tato otázka ještě bláhovější než ona? Vždyť snad je i toto patrné, že tomu tak jest.

Přisvědčil.

Nuže, které pak tedy z věcí jsou pro nás dobré? Či snad se podobá, že ani tato otázka není těžká a že to není úkol pro velmi hlubokého ducha nalézt k ní odpověď? Vždyť by nám každý řekl, že býti bohat je dobro, pravda?

Ovšemže.

- b Jistě také býti zdrav a krásný a mít v dokonalém stavu ostatní tělesné stránky?

Také se mu zdálo.

Ale ovšem i dobrý rod a moc a vážnost ve vlastní obci jsou patrně dobra.

Souhlasil.

Nuže, které z dober, pravil jsem, nám ještě zbývá? Co tedy je být rozumný a spravedlivý a statečný? Při Diovi, Kleinio, ty soudíš, že správně uděláme, jestliže tyto věci zařadíme k dobrům, či jestliže je tam nezařadíme? Snad by se totiž někdo v mínění s námi rozešel; a jak se zdá tobě?

- c Že to jsou dobra, pravil Kleinias.

Dobře, děl jsem já; a na které místo ve sboru postavíme moudrost? Mezi dobra, či jak myslíš?

Mezi dobra.

Přemýšlej tedy, abychom nevynechali některé z dober, které by bylo významné.

Zdá se mi, že žádné, řekl Kleinias.

- d A já jsem si vzpomněl a pravil jsem: U Dia, skoro se zdá, že jsme vynechali největší z dober.

Které to? děl on.

Šťastný úspěch,²⁷ Kleinio; o tom všichni říkají, i lidé zcela prostřední, že to je největší z dober.

Máš pravdu.

A já jsem se zase rozmyslil a pravil jsem: Málem jsme se stali směšnými před těmi cizinci já a ty, synu Axiochův!

Proč to?

Protože jsme zařadili úspěch mezi ty dřívější věci a nyní jsme znova mluvili o témž.

A co na tom?

Je přece směšné znova předkládat to, co je už dávno předloženo, dvakrát mluvit tytéž věci.

Jak to myslíš?

Moudrost je přece šťastný úspěch, děl jsem já; to by poznalo i dítě.

A on se podivil; tak je ještě mladý a bláhový.

A já poznáv, že se diví, řekl jsem: Nevíš, Kleinio, že pokud jde o zdar pískání na aulos, mají největší úspěch pišci?

Přisvědčil.

Jistě také, děl jsem já, v psaní a čtení písmen grammatisti?²⁸

Ovšemže.

A co při nebezpečí moře, myslíš snad, že tu mají někteří lidé větší úspěch než moudří kormidelníci, abych mluvil obecně?

To přece ne.

A co na válečné výpravě, s kým bys raději sdílel nebezpečí a osud, s moudrým vojevůdcem či s nemoudrým?

S moudrým.

Zdali ne proto, děl jsem já, že se domníváš, že bys měl větší úspěch ve spojení s moudrým než s nemoudrým?

Připouštěl.

Moudrost tedy všude působí, že lidé mají úspěch. Vždyť přece by moudrost nikdy v ničem nechybovala, nýbrž nutně musí jednat správně a dosahovat svých cílů, neboť jinak by to již nebyla moudrost.

- b Nakonec jsme souhlasně uznali, nevím jakým způsobem, jako hlavní myšlenku, že tomu je tak, že má-li někdo moudrost, nijak k ní už nepotřebuje úspěchu; a když jsme to souhlasně uznali, znova jsem se ho vyptával, jak se to má s našimi dříve uznanými myšlenkami. Uznali jsme totiž, řekl jsem, že kdybychom měli u sebe mnoho dober, byli bychom šťastni a měli se dobře.
Přisvědčil.
- c Zdalipak bychom tedy byli šťastni skrze ta přítomná dobra, kdyby nám nic neprospívala, či kdyby nám prospívala?
Kdyby prospívala.
Zdalipak by nějak prospívala, kdyby toliko u nás byla, ale my jich neužívali? Jako například kdybychom měli mnoho pokrmů, ale nejedli, nebo kdybychom měli nápoj, ale nepili, měli bychom z toho nějaký prospěch?
To přece ne.
A co všichni řemeslníci, kdyby měli pohotově všechny potřeby, každý pro své dílo, ale neužívali jich, zdalipak by se ti měli dobře pro to majetnictví, že by totiž měli v majetku všechny věci, které má mít řemeslník? Na příklad tesař, kdyby měl opatřeny všechny nástroje i vhodné dříví, ale neprovozoval tesařství, měl by nějaký prospěch z toho majetnictví?
Nikterak.
A co kdyby někdo měl bohatství a všechna dobra, která jsme před chvílí jmenovali, ale neužíval jich, zdalipak by byl šťasten pro majetnictví těch dober?
To přece ne, Sókrate.
Jest tedy třeba, jak se podobá, aby ten, kdo chce být šťasten, netoliko měl taková dobra, nýbrž také jich užíval, sice nevzniká žádný prospěch z jejich majetnictví.
Máš pravdu.
- e Nuže, Kleinio, zdalipak to už stačí k tomu, aby se někdo udělal šťastným, mítí dobra a užívat jich?
Mně se zdá, že ano.

Zdalipak, děl jsem já, jestliže jich někdo užívá správně, či také, jestliže nesprávně?

Jestliže správně.

Dobře máš, děl jsem já. Neboť jistě asi, myslím, je horší, jestliže někdo užívá kterékoli věci nesprávně, nežli když ji nechá být; neboť tam to je špatné, toto však ani špatné ani dobré. Či nemyslíme tak?

Připouštěl.

281

A což, je snad při práci a užívání, týkající se dříví, působitelem správného užívání nějaký jiný činitel nežli tesařská znalost?

To přece ne.

Avšak patrně i při vyrábění nářadí je znalost působitelkou správného užívání.

Přisvědčil.

Zdalipak tedy, děl jsem já, i při užívání těch dober, která jsme jmenovali na prvním místě, bohatství, zdraví a krásy, byla to znalost, která řídila a upravovala jednání, aby se všech takových věcí užívalo správně, či něco jiného?

Znalost, děl on.

b

Tedy znalost poskytuje lidem netoliko dobrý úspěch, nýbrž, jak se podobá, i dobrý způsob jednání, při každém majetnictví a při každé činnosti.

Souhlasil.

Nuže, při Diovi, je snad nějaký prospěch z ostatních statků bez moudrosti a znalosti? Zdalipak by měl prospěch člověk, který by měl mnoho věcí a konal mnoho věcí, ale neměl rozum, či spíše ten, který by měl a konal málo, ale měl rozum? Uvažuj takto: není-li pravda, že kdyby méně konal, méně by chyboval, a kdyby méně chyboval, měl by méně nezdaru,²⁹ a kdyby měl méně nezdaru, že by byl méně nešťasten?

c

Ovšemže.

Zdalipak by tedy někdo konal méně, kdyby byl chud, či spíše kdyby byl bohat?

Kdyby byl chud.

Zdalipak spíše slabý, či silný?

Slabý.

Zdalipak spíše vážený, či nepatrný?

Nepatrný.

Zdalipak by méně konal, kdyby byl statečný a rozumný, či kdyby byl zbabělý?

Zbabělý.

Jistě tedy i líný spíše než pracovitý?

Připouštěl.

A váhavý spíše než rychlý a špatně vidoucí a slyšící spíše, než kdo má bystrý zrak a sluch?

d Všechny takové věci jsme souhlasně připouštěli.

Úhrnem, Kleinio, se zdá o všech těch věcech, které jsme na začátku prohlašovali za dobra, že při nich nejde o to, jak jsou sama o sobě dobrá, nýbrž má se to pravděpodobně takto: jestliže je vede nevědomost, jsou to tím větší zla než jejich opaky, čím větší je jejich schopnost sloužit špatnému vůdci, pakli však moudrost a znalost, tím větší dobra; avšak samy o sobě nemají ani jedny, ani druhé žádnou cenu.

e Podobá se, že patrně je tomu tak, jak ty pravíš.

Co nám tedy vychází z toho, co bylo řečeno? Ne-li to, že z ostatních věcí není žádná ani dobrá, ani špatná, ale z těchto dvou že moudrost je dobro, a nevědomost zlo?

Souhlasil.

282 Ještě se tedy, řekl jsem, podívejme na ostatek. Když se všichni snažíme být šťastni a když se ukázalo, že se takovými stáváme z užívání věcí, a to ze správného užívání, a že vědění je to, co poskytuje správnost i úspěch,³⁰ je tedy třeba, jak se podobá, aby si každý muž vším způsobem opatroval to, aby byl co nejmoudřejší; či ne?

Ano.

b Když se tedy domnívá, že toto má dostávat od otce, mnohem spíše než peníze, i od poručníků a od přátel, zvláště od těch, kteří tvrdí, že jsou jeho milovnický, od cizinců i spoluobčanů,

a když je žádá a prosí, aby mu dávali podíl v moudrosti, tu není nic ošklivého, Kleinio, ani pohoršlivého sloužit a otročit za tím účelem i milovníku i každému člověku, s ochotou ke kterékoli z krásných služeb, z touhy stát se moudrým; či tobě, řekl jsem já, se tak nezdá?

Zcela dobře mluvíš, zdá se mi, děl on.

Jen jestliže, Kleinio, děl jsem já, je moudrost věc učení a jestliže se jí nedostává lidem samočinně; neboť o této otázce jsme ještě neuvažovali a dosud jsme se o ní nedohodli já a ty. c

Ale mně se zdá, Sókrate, že je možno jí učit.

A já, zaradovav se, jsem řekl: Věřu máš pravdu, výborný muži, a děkuji ti, že jsi mě zbavil dlouhého uvažování právě o této otázce, zdali je možno či není možno moudrosti učit. Nyní tedy, když se ti zdá, že je možno jí učit a že ona jediná z věcí dělá člověka šťastným a úspěšným, bezpochyby bys soudil, že je nutné hledat moudrost,³¹ a sám máš v úmyslu to dělat? d

Ovšem že ano, Sókrate, co možná nejvíce.

A já, s radostí uslyšev tato slova, řekl jsem: Takový je můj příklad, Dionysodóre a Euthydéme, jaké mají být podle mého přání pobízecí řeči, snad neodbornický a podaný s námahou a rozvláčně; avšak některý z vás dvou, který chce, ať nám ukáže totéž, děláje to podle pravidel umění. Pakli však nechcete tohle, pokračujte, kde jsem já přestal, a ukažte dále tomu chlapci, zdali si má získávat všechno vědění, či jest nějaká jedna znalost, jíž musí nabýt, aby šťastně žil a byl dobrým mužem, a která to jest. Neboť jak jsem pravil na počátku, mnoho nám na tom záleží, aby se tehle mladíček stal moudrým a dobrým. e

Já jsem tedy řekl toto, Kritóne; na to, co bude dále, jsem dával velmi napjatě pozor a přihlížel jsem, jakým asi způsobem se chopí řeči a odkud začnou vybízeti toho jinocha, aby se cvičil v moudrosti a zdatnosti. Tu pak starší z nich, Dionysodóros, první počal řeč a my všichni jsme se na něho dívali 283

- b v očekávání, že již hned uslyšíme nějaké podivuhodné řeči. To tedy se nám také stalo, neboť neobyčejná byla, Kritóne, řeč, kterou ten muž začínal a která ti stojí za poslechnutí, abys poznal, jaká to byla pobídka ke zdatnosti.

Pravil: Řekni mi, Sókrate a vy ostatní, kteří tvrdíte, že toužíte, aby se tento jinoch stal moudrým, zdali to mluvíte žertem, či doopravdy po tom toužíte a myslíte to vážně?

- A já jsem si pomyslel, že oni dva tedy mínili, že my jsme prve žertovali, když jsme je vybízeli, aby promluvili s tím jinochem, a proto tedy že si s ním zažertovali a nemluvili vážně; c po té myšlence jsem tedy ještě horlivěji řekl, že to myslíme neobyčejně vážně.

A Dionysodóros řekl: Jen hleď, Sókrate, abys nepopřel, co nyní říkáš.

Jsem si jist, děl jsem já; nikdy to nepopřu.

Nuže, řekl, vy tvrdíte, že chcete, aby se on stal moudrým?

Ovšem že ano.

Avšak nyní, děl on, je Kleinias moudrý či ne?

Říká, že ještě ne; on, děl jsem já, není chlubič.

- d Vy pak chcete, aby se on stal moudrým a aby nebyl ne-
moudrý?

Souhlasili jsme.

Tedy chcete, aby se stal tím, který není,³² a který nyní jest, aby již nebyl.

A já jsem byl zmaten tím, co jsem slyšel; on pak mi do toho zmatku vpadl a řekl: Když tedy chcete, aby on již nebyl, který nyní jest, to nepochybně chcete, jak se podobá, aby zahynul? A přece to by za mnoho stáli takoví přátelé a milovníci, kteří by nadevšecko kladli, aby jejich milý zahynul!

- e A Ktésippos uslyšev ta slova rozčilil se pro svého milého a řekl: Hoste z Thúrií, kdyby to nebylo příliš hrubé, řekl bych „hrom do tebe“,³³ že na mne a na ostatní lžeš takovou věc, kterou podle mého mínění je hříšno i vyslovit, že bych já chtěl, aby tento zde zahynul!

Jak to, Klésippe, řekl Euthydémos, což se ti zdá, že je možno, aby člověk lhal?

Při Diovi, ano, jestliže nešílím.

Zdalipak když mluví věc, o které je řeč,³⁴ či když nemluví?

Když mluví.

284

Jestliže ji tedy mluví, nemluví patrně jinou z věcí, které jsou, než právě onu, kterou mluví?

Jak by také mluvil? řekl Klésippos.

Jistě i ta věc, kterou mluví, je jedna z těch, které jsou, odděleně od ostatních.

Ovšemže.

Tedy kdo ji mluví, mluví to, co jest, že ano?

Ano.

Ale kdo mluví to, co jest, a věci jsoucí, jistě mluví pravdu;³⁵ takže jestliže Dionysodóros mluví věci, které jsou, mluví pravdu a nic na tebe nelže.

Ano, řekl Klésippos, ale kdo mluví tohle, Euthydéme, nemluví věci, které jsou. b

A Euthydémos řekl: Věci nejsoucí nepochybně nejsou?

Nejsou.

Zajisté nejsou nikde ty nejsoucí věci?

Nikde.

Je tedy možno, aby s těmito věcmi, nejsoucími, někdo něco udělal, takže by ty věci, které nikde nejsou, kdokoli vytvořil?

Mně se zdá, že ne, řekl Klésippos.

Nuže, když řečníci mluví před lidem, to nedělají nic?

Ovšem že dělají, děl on.

Jestliže dělají, tedy také tvoří? c

Ano.

Mluvíti je tedy dělati a tvořiti?³⁶

Souhlasil.

Tedy nikdo nemluví věci, které nejsou – vždyť to by již něco tvořil, ale ty jsi uznal, že nikdo nemůže tvořit to, co není –

takže podle tvé řeči nikdo nemluví lež, nýbrž jestliže Dionysodóros mluví, mluví pravdu a věci jsoucí.

Ano, při Diovi, Euthydéme, řekl Ktésippos; ale ty jsoucí věci mluví jistým způsobem, avšak ne tak, jak se mají.

d Jak to, Ktésippe? řekl Dionysodóros; což někteří mluví věci, jak se mají?

Arciže, lidé ušlechtilí a pravdomluvní.

Nuže, děl on, nemají se snad dobré věci dobře a nedobré nedobře?

Připouštěl.

O ušlechtilých ty uznáváš, že mluví věci, jak se mají?

Uznávám.

Tedy o nedobřím, Ktésippe, mluví dobří nedobře,³⁷ ač jestliže mluví o věcech, jak se mají.

e Při Diovi, děl on, rozhodně, aspoň o nedobřích lidech; jestliže si dáš ode mne říci, vystříháš se, abys nebyl jeden z nich, aby dobří nemluvili o tobě nedobře. Neboť buď jist, že nedobře mluví dobří o nedobřích.

A o velikých, pravil Euthydémos, mluví vešce a o teplých teple?

Ovšem že ano, pravil Ktésippos; jistě aspoň o studených mluví studeně, i tvrdí,³⁸ že oni tak rozmlouvají.

Ty nadáváš, Ktésippe, nadáváš, pravil Dionysodóros.

285 Při Diovi, nikoli, Dionysodóre, děl on, vždyť tě mám rád; ale napomínám tě jako druha a pokouším se tě přemluvit, abys nikdy přede mnou tak hrubě nemluvil, že já chci zhoubu těch, kteří mi jsou nejdražší.

Já pak, když se mi zdálo, že jsou v příliš rozčilené náladě proti sobě vespolek, žertoval jsem s Ktésippem a řekl jsem: Ktésippe, mně se zdá, že bychom měli přijímat od těch hostů, co mluví, jestliže jsou ochotni dávat, a že bychom neměli dělat různice pro pouhé slovo. Neboť jestliže umějí tak hubit lidi, že ze špatných a nerozumných dělají řádné a rozumné, a jestliže b toto umění buď sami vynalezli, nebo snad se naučili od někoho

jiného nějaké takovéto zkáze a zhoubě, že dovedou člověka špatného zahubit a znova ho ukázat jako řádného, tedy jestliže to umějí – a patrně to umějí, aspoň tvrdili, že jejich umění je nedávno vynalezené umění dělat lidi ze špatných dobrými – nuže, tedy jim to povolme: ať nám zahubí toho chlapce a udělají ho moudrým, i nás všechny ostatní. Pakli však se vy mladí bojíte, ať se provede ta nebezpečná zkouška na mně, jako by na Karovi;³⁹ neboť já, protože jsem starý člověk, jsem hotov podstoupit to nebezpečí a odevzdávám se tuhle Dionysodórovi jako kolšské Médei.⁴⁰ Ať mě usmrcuje, a jestliže chce, vaří, nebo ať dělá se mnou to, co chce; jen ať mě učiní řádným!

A Ktésippos pravil: Také já sám, Sókrate, jsem hotov odevzdat se těm cizincům, i když mě budou chtít dřít ještě více než nyní drou, jen když z mé kůže nakonec nebude měch, jako z Marsyovy,⁴¹ nýbrž zdatnost. Ovšem tuhle Dionysodóros se domnívá, že se na něho zlobím; ale já se nezlobím, nýbrž mu odporuji v tom, co podle mého zdání nesprávně mluví vůči mně. Ale ty, ušlechtilý Dionysodóre, nenazývej odporování nadáváním, neboť nadávání je něco jiného.

A Dionysodóros řekl: Když tak mluvíš, Ktésippe, to myslíš, že odporování je možné?

Ovšem že ano, rozhodně; či ty, Dionysodóre, se domníváš, že odporování není možné?

Ty bys jistě nedokázal, že jsi někdy slyšel někoho odporovat druhému.

Je to pravda. Ale nyní ti dokazují, že slyším Ktésippa odporovat Dionysodórovi.

Podstoupil bys snad rozpravu o té věci?

Ovšem.

Nuže, děl on, náleží ke každé z věcí, které jsou, řeči?

Ovšemže.

Zdalipak jak každá je, či jak není?

Jak je.

Však jsme právě dokázali, Ktésippe, jestliže se pamatuješ, že

nikdo nemluví o věci, jak není; ukázalo se totiž, že nikdo nemluví to, co není.

Nuže, co na tom? řekl Ktésippos; odporujeme si snad proto méně já a ty?

Zdalipak bychom si odporovali, děl on, když bychom oba mluvili řeč náležící téže věci, či takto bychom jistě mluvili totéž?

Připouštěl.

- b Ale když ani jeden ani druhý nemluví řeč náležící té věci, tehdy bychom si odporovali? Či takto by žádný z nás tu věc vůbec ani neměl na mysli?

I s tím souhlasil.

Ale tedy snad si odporujeme tehdy, když já mluvím řeč náležící té věci a ty jinou, náležící některé jiné? Či já mluvím o věci, a ty vůbec ani nemluvíš? Avšak kdo nemluví, jak by mohl mluvícímu odporovat?

- c A Ktésippos mlčel. Já však, podiviv se té řeči, jsem pravil: Jak to myslíš, Dionysodóre? Vždyť ačkoli jsem právě tuto řeč od mnohých a mnohokrát slyšel,⁴² a po každé se jí dívám – neboť i škola Prótagorova jí ráda užívala a také i myslitelé ještě starší;⁴³ avšak mně se vždy zdá nějak podivnou a že vyvrací i ostatní řeči i sama sebe – myslím však, že od tebe se nejlépe dovím o ní pravdu. Mluvit nepravdu není možné, že ano? – neboť toto je smysl tvé řeči, pravda? – nýbrž buď člověk mluví a pak mluví pravdu, nebo nemluví?

Připouštěl.

- d Zdalipak tedy mluvit nepravdu není možno, avšak nepravdivě mýniti je možno?

Není možno ani nepravdivě mýniti.

Tedy, děl jsem já, vůbec není ani nepravdivé mýnění.

Není.

Není tedy ani nevědomost ani nejsou nevědomí lidé; či nebyla by nevědomost, kdyby byla, toto, nemít pravdu ve věcech?

Ovšemže.

Ale to není možné, děl jsem já.

Není.

Mluvíš tuto řeč, Dionysodóře, jen pro řeč, abys mluvil něco zvláštního, či se ti doopravdy zdá, že žádný člověk na světě není nevědomý?

Nuže ty to vyvrát!

Což snad je tohle podle tvé řeči možné, vyvrátit něco, když nikdo nemluví nepravdu?

Není, řekl Euthydémos.

Tedy, řekl jsem já, ani právě teď Dionysodóros nevybízel k vyvrácení?

Vždyť jak by mohl někdo vybízet k tomu, co není? A ty vybízíš?

Protože, děl jsem já, Euthydéme, mnoho nerozumím těmto moudrostem a tomu, co je správné, nýbrž mám jaksi tupou mysl. Nuže snad dám nějakou nezdvořilou otázku, ale odpusť. Podívej se: jestliže není možno ani mluvit nepravdu, ani nepravdivě mluvit, ani být nevědomý, jistě snad není možno ani chybovat, kdykoli někdo něco dělá? Neboť není možno, aby se člověk při činnosti chyboval toho, co dělá; nemyslíte tak?

Ovšemže.

To už je, děl jsem já, ta nezdvořilá otázka. Jestliže totiž nechybujeme ani v jednání, ani v řeči, ani v myšlení, čemu jste sem vy přišli, probůh, učit, je-li tomu tak? Či jste netvrdili před chvílí, že byste ze všech lidí nejlépe učením dali zdatnost tomu, kdo by se chtěl učit?

Tu přejal řeč Dionysodóros a pravil: Tedy, Sókrate, ty tak žiješ v minulosti, že si nyní vzpomínáš na to, co jsme řekli na začátku, a jestliže jsem něco řekl loni, nyní si na to vzpomeneš, avšak s tím, co se mluví v přítomné chvíli, nebudeš vědět, co si počít?⁴⁴

Vždyť také, pravil jsem já, to jsou řeči velmi těžké – přirozeně, neboť je mluví moudří mužové – vždyť i s tímhle posledním, co mluvíš, je přetěžko něco si počít. Co totiž míníš,

- c Dionysodóre, slovy „nevím, co si počít“? Či patrně že nemohu tu řeč vyvrátit? Neboť řekni, jaký jiný smysl má tento tvůj výrok „nevím, co si počít s těmi řečmi“?

Ale s tím, co ty mluvíš, není příliš těžké něco si počít; neboť odpověz –

Dříve než ty odpovíš, Dionysodóre? děl jsem já.

Neodpovídáš?

Je to snad po právu?

Ovšem že po právu.

- Z kterého důvodu? děl jsem já. Či patrně z toho, že jsi ty nyní k nám přišel jako nějaký všuměl v oboru řečí a víš, kdy se má odpovědět a kdy ne? A nyní ani slovem neodpovídáš, protože poznáváš, že se nemá odpovídat?

Tlacháš, řekl, a zapomněl jsi odpovědět. Než poslechni, příteli, a odpovídej, když už uznáváš, že jsem moudrý.

Musím tedy poslechnout, děl jsem já, a jsem k tomu nucen, jak se podobá; vždyť ty vedeš. Nuže taž se.

Zdalipak myslí ona myslící jsoucná, která mají duši, či také bezduchá?

Ta, která mají duši.

Nuže znáš některý výrok, který by měl duši?⁴⁵

U Dia, to jistě ne.

- e Proč ses tedy před chvílí tázal, jaký smysl má můj výrok?

- Pro nic jiného, děl jsem já, než že jsem chybil pro svou nejasnost. Či snad jsem nechybil a řekl jsem to správně, že výroky mají smysl? Co říkáš, že chybuji, či ne? Jestliže jsem totiž nechybil, ty mě nevyvrátíš, ačkoli jsi moudrý, ani nevíš, co si počít s tou řečí; pakli však jsem chybil, ani tak nemluvíš správně, když tvrdíš, že není možno chybovat. A to nepravím se zřením k tomu, co jsi mluvil loni. Ale podobá se, děl jsem já, Dionysodóre a Euthydéme, že tato myšlenka zůstává v témž stavu a že ještě nyní jako v minulosti porazivší protivníka, padá; že ještě ani vaše umění nevyznělo prostředek, aby se tak s ní nedělo, a je to přece umění tak podivuhodné co do jemností řečí.

A Ktésippos pravil: Podivné věci to mluvíte, mužové z Thúrií b
nebo z Chiu nebo podle jakého místa a jak se rádi dáváte nazý-
vat;⁴⁶ jak málo vám záleží na mluvení z cesty!

Já jsem se bál, aby nenastalo nadávání, a proto jsem opět
chlácholil Ktésippa a řekl jsem: Ktésippe, co jsem právě před
chvilí říkal Kleiniovi, totéž říkám i tobě, že nepoznáváš, že
moudrost hostů je podivuhodná. Ale nechťejí se nám vážně
ukázat, nýbrž napodobují Prótea, toho egyptského sofistu,⁴⁷
a provádějí s námi kejkle. My tedy napodobujme Menelaa c
a nepouštějme se těch mužů, dokud se nám neobjeví ve svém
vážném počínání; myslím totiž, že se u nich objeví něco pře-
krásného, až začnou vážně mluvit. Nuže, prosme je a domlou-
vejme jim a modleme se k nim, aby se projevili. Tu, co se mne
týče, rád bych jim sám dal návod, jakými by se mi měli podle
mého přání ukázat; kde jsem totiž prve přestal, odtamtud d
pokračuje, pokusím se jim, jak jen budu moci, vyložit to další,
zdali bych je nějak svým vzýváním vyvolal a zdali by, majíce
smilování a lítost s mým napětím a s mým vážným úsilím, také
sami začali jednat vážně.

Ty, Kleinio, pravil jsem, upamatuj mě, kde jsme tehdy
přestali. Jak se já domnívám, bylo to někde tadyhle. Na konci
jsme souhlasně uznali, že je třeba hledat moudrost, pravda?

Ano, děl on.

A hledání moudrosti, filosofie, je nabývání vědění; není
tomu tak?

Ano.

Nuže kterého pak asi vědění bychom nabyli, aby to bylo e
správné nabytí? Ne snad prostě toho, které by nám prospělo?

Ovšemže.

Zdalipak by nám tedy něco prospělo, kdybychom chodíce
sem a tam dovedli poznávat, na kterém místě je zakopáno
nejvíce zlata?

Snad.

Ale dříve, děl jsem já, jsme tuto myšlenku vyvrátili a doká-

zali, že nic neprospívá, ani kdyby se nám bez námah a bez kopání země dostalo všeho zlata na světě; takže ani kdybychom
 289 uměli proměňovat skály v zlato, žádnou cenu by nemělo to umění. Neboť jestliže nedovedeme také užívat toho zlata, ukázalo se, že z něho není žádný prospěch; či se nepamatuješ?

Ovšemže, pamatuji se.

Jak se podobá, nevzniká žádný prospěch ani z ostatního umění, ani z peněžnického, ani z lékařského, ani z žádného jiného, které sice umí něco dělat, avšak neumí užívat toho, co udělá; není-li tomu tak?

Přisvědčil.

b Ani jestliže jest nějaké takové umění, že dělá lidi nesmrtelnými, bez umění užívat nesmrtelnosti není ani z tohoto žádný prospěch, máme-li soudit podle závěrů dříve u-

znaných.

Všechno to bylo naše společné mínění.

Je nám tedy třeba, krásný hochu, nějakého takového umění, děl jsem já, v kterém je zároveň spojeno i dělání i dovednost užívat toho, co dělá.

c Patrně.

Je tedy vyloučeno, jak se podobá, že bychom měli být výrobci lyr a znalci nějakého takového umění. Zde je totiž zvlášť odděleno umění vytvářející a zvlášť umění užívající, vztahující se k téže věci; neboť lyrařství a hra na kitharu se velmi liší od sebe vespolek. Není tomu tak?

Přisvědčil.

Jistě patrně nepotřebujeme ani umět vyrábět píšťaly, vždyť i toto umění je také takové.

Měl stejné mínění.

Ale pro bohy, pravil jsem já, kdybychom se naučili umění skládat řeči, je to snad to, kterého jsme měli nabýt, abychom byli šťastni?

Já nemyslím, řekl Kleinias v odpověď.

d Podle čeho tak soudíš? děl jsem já.

Vidím některé skladatele řečí,⁴⁸ kteří neumějí užívat svých vlastních řečí, které sami skládají, právě tak jako lyraři lyr; avšak i zde jsou jiní schopni užívat jejich výrobků, kteří sami jsou neschopni skládat řeči; patrně tedy, že i v oboru řečí je zvlášť umění vyrábět a zvlášť umění užívat.

Zdá se mi, děl jsem já, že uvádíš dostatečný důkaz, že to není umění skladatelů řečí, jehož nabytím by byl člověk šťasten. A přece já jsem myslil, že se zde někde objeví znalost, kterou tak dávno hledáme. Vždyť i ti mužové sami, skladatelé řečí, kdykoli se s nimi setkám, zdají se mi, Kleinio, velemoudřími a také samo jejich umění jakýmsi božským a vznešeným. Ovšem to není nic divného; jest to totiž odrůda umění kouzelných zaříkavadel a jen o málo nižší než ono. Neboť umění zaříkavadel je okouzlování hadů, jedovatých pavouků, štírů i jiných zvířat a také nemocí, toto pak je okouzlování a chlácholení soudců a sněmovníků a jiných zástupců; či tobě, pravil jsem já, se zdá nějak jinak?

Nikoli, nýbrž takto se mi to jeví, jak ty pravíš.

Kam bychom se tedy, řekl jsem já, ještě obrátili? K jakému umění?

Já nevím kudy kam, pravil.

Ale já, myslím, jsem to našel.

Které? řekl Kleinias.

Vojevůdcovské umění, pravil jsem já, je podle mého zdání nejspíše to, jehož nabytím by byl člověk šťasten.

Mně se nezdá.

Jak to? děl jsem já.

Toto umění je jakési lovectví na lidi.

A co tedy? pravil jsem já.

Žádný druh samého lovectví, pravil, nejde dále, než aby ulovil a dostal do své moci; avšak když dostanou do své moci to, co loví, nejsou s to toho užívat, nýbrž myslivci a rybáři to odevzdávají kuchařům, geometrové zase a astronomové a počtáři – i to jsou totiž lovci, neboť tyto druhy odborníků nevytvářejí

obrazce, nýbrž nalézají ty, které jsou –, tu protože sami jich neumějí užívat, nýbrž toliko je ulovit, odevzdávají je jistě dialektikům,⁴⁹ aby využívali jejich nálezů, aspoň kteří z nich nejsou docela nerozumní.

Dobrá, děl jsem já, nejkrásnější a nejmoudřejší Kleinio; je tomu tak?

Ovšem že ano. I vojevůdcové takto jednájí tímž způsobem: d kdykoli uloví některé město nebo některý tábor, odevzdávají to politikům – neboť sami neumějí užívat toho, co ulovili – zrovna tak, myslím, jako lovci křepelek odevzdávají svůj úlovek pěstitelům křepelek.⁵⁰ Jestliže tedy, děl on, potřebujeme onoho umění, které by samo také dovedlo užívat toho, čeho by nabylo buď vytvořením nebo ulovením, a jestliže nás takové umění udělá šťastnými, je třeba, pravil, hledat některé jiné umění místo vojevůdcovského.

e Kr. Co říkáš, Sókrate? Takovéhle věci promluvil onen mladíček?

Sókr. Nemyslíš, Kritóne?

Kr. U Dia, jistě ne. Já si totiž myslím, že jestliže to řekl, nepotřebuje již pro své vzdělání ani Euthydéma ani žádného jiného člověka na světě.

Sókr. Ale snad tedy, probůh, to nebyl Ktésippos, kdo to řekl, a já si to nepamatuji?

291 Kr. Jaký Ktésippos?

Sókr. Ale jistě aspoň toto dobře vím, že to nebyl ani Euthydemos ani Dionysodóros, kdo to řekl. Nuže, drahý Kritóne, snad to nepromluvila některá z vyšších bytostí,⁵¹ jež tam byla přítomna? Neboť, že jsem to slyšel, to dobře vím.

Kr. Ano, u Dia, Sókrate; zdá se mi, že to jistě byla některá z vyšších bytostí, a to o mnoho. Ale potom jste ještě hledali nějaké umění? A našli jste, či nenašli to, které jste hledali?

b Sókr. Kde pak našli, můj vzácný příteli! Ale byli jsme zcela směšní; jako děti honící chocholouše pokaždé jsme myslili, že jižjiž chytíme každou ze znalostí, avšak ty nám po-

každé unikaly. Nač bych ti vypravoval mnoho podrobností? Pak jsme přišli ke královskému umění a prohlíželi jsme je, zdali to je ono, které poskytuje a způsobuje štěstí; ale tu, jako bychom byli zapadli do labyrintu: když jsme se domnívali, že jsme již na konci, ukázalo se, že jsme udělali kolo a jsme zase právě tam, kde jsme byli na začátku svého hledání a stejně daleko od cíle, jako když jsme ponejprv hledali. c

Kr. Jak se vám to přihodilo, Sókrate?

Sókr. Já povím. Uzdálo se nám totiž, že politické a královské umění je totéž.

Kr. Nuže co tedy?

Sókr. Že tomuto umění i vojevůdcovské umění i ostatní odevzdávají řízení děl, jichž jsou sama výrobci, jakožto jedinému, které umí užívat. Zřejmě se nám tedy zdálo, že to je ono, které jsme hledali, a příčina správného jednání v obci, zkrátka podle Aischylova verše,⁵² že ono jediné sedí na zádi obce, všechno řídí a vším vládne, a dělá všechny užitečné věci. d

Kr. Což nezdálo se vám to snad dobře, Sókrate?

Sókr. Ty sám to posoudíš, Kritóne, budeš-li chtít poslouchat i to další, co se nám přihodilo. Uvažovali jsme totiž zase znova asi takto: Hle, zdalipak nám to královské umění, vším vládnoucí, vykonává nějaké dílo či žádné? To přece jistě, řekli jsme si vespolek. Neřekl bys to snad i ty, Kritóne? e

Kr. Zajisté.

Sókr. Co bys tedy řekl, že je jeho dílo? Jako kdybych se tě já tázal: Které dílo poskytuje lékařské umění, vládnoucí vším, čím vládne? Neřekl bys, že zdraví?

Kr. Zajisté.

Sókr. A co vaše umění, zemědělství? Když vládne vším, čím vládne, co vykonává? Neřekl bys, že nám poskytuje výživu ze země? 292

Kr. Zajisté.

Sókr. A co královské umění, vládnoucí vším, čím vládne? Co vykonává? Snad nevíš dobře kudy kam.

Kr. Při Diovi, nevím, Sókrate.

Sókr. Vždyť my také ne, Kritóne; ale věz aspoň tolik, že je-li toto umění ono, které jsme my hledali, musí být prospěšné.

Kr. Ovšemže.

Sókr. Nuže nemusí nám dávat nějaké dobro?

Kr. Nutně, Sókrate.

b *Sókr.* O dobru pak jsme, tuším, souhlasně uznali mezi sebou já a Kleinias, že to není nic jiného než nějaká znalost.

Kr. Ano, tak jsi mluvil.

Sókr. Věřu ostatní díla, která by se mohla přičísti politickému umění – těch by snad bylo mnoho, například dělat občany bohatými a svobodnými a svornými –, o všech těch věcech se ukázalo, že nejsou ani zlé ani dobré, avšak musilo by dělat c lidi moudrými a dávat jim podíl v znalosti, jestliže by toto mělo být to, které prospívá a dělá šťastnými.

Kr. Tak jest; aspoň tehdy bylo takto od vás uznáno, podle toho, jak jsi vypravoval ty řeči.

Sókr. Zdalipak tedy dělá královské umění lidi moudrými a dobrými?

Kr. Proč by ne, Sókrate?

Sókr. Ale zdalipak všechny a ve všem dobré? A dává toto umění všechnu znalost, i ševcovskou a tesařskou i všechny ostatní?

Kr. Mně se zdá, že ne, Sókrate.

d *Sókr.* Ale kterou tedy znalost? K čemu jí budeme užívat? Neboť nesmí být výrobcem žádného z děl, která nejsou ani špatná ani dobrá, a nesmí dávat žádnou jinou znalost než samo sebe. Máme tedy říci, která to asi je znalost a k čemu jí budeme užívat? Chceš, abychom řekli, Kritóne, že to je ta, kterou bychom udělali jiné dobrými?

Kr. Ovšemže.

e *Sókr.* A v čem nám ti budou dobří a v čem užiteční? Či máme ještě říci, že udělají jiné takovými a ti jiní zase jiné? Ale v čem jsou dobří, nikde se nám neukazuje, když jsme si nevá-

žili děl přičítaných politickému umění, nýbrž děje se zrovna tak jako v onom přísloví „Diův syn Korinthos“,⁵³ a jak jsem pravil, chybí nám stejně mnoho, nebo ještě více, abychom věděli, která to je ona znalost, jež by nás udělala šťastnými.

Kr. Při Diovi, Sókrate, to jste přišli, jak se podobá, do velké nesnáze!

Sókr. Nuže tu já sám, Kritóne, když jsem byl zapadlý v této nesnázi, mluvil jsem již všechno možné, prose a vzýváje ty dva cizince jako Dioskúry,⁵⁴ aby nás, mne a toho chlapce, zachránili z té třetí vlny rozpravy,⁵⁵ aby se vším způsobem jali jednat vážně a aby nám vážným způsobem ukázali, která to je znalost, po jejímž dosažení bychom krásně ztrávili zbytek života.

Kr. Nuže co? Projevil Euthydémos ochotu něco vám ukázat?

Sókr. Jak by ne? A začal, příteli, velmi z vysoka svou řeč tímto způsobem:

Zdalipak, Sókrate, tě mám naučit této znalosti, o které jste již dlouho v nesnázích, či mám ukázat, že ji máš? b

Ó, můj drahý, děl jsem já, tohle je v tvé moci?

Ovšem že ano.

Ukaž tedy, probůh, děl jsem já, že ji mám; to by totiž bylo mnohem snadnější, než aby se tak starý člověk učil.

Nuže tedy mi odpověz: jest něco, co znáš?

Ovšem, děl jsem já, a to mnoho věcí, arci malých.

Stačí, pravil. Zdalipak tedy myslíš, že je možné, aby některá ze jsoucích věcí, ta, která je to, co právě jest, aby ta sama nebyla? c

U Dia, to jistě ne.

Ty tedy něco znáš, že ano?

Zajisté.

Tedy jsi znalý, jestliže znáš?⁵⁶

Ovšem, této samé věci.

Na tom nic nezáleží; ale nejsi nucen znát všechno, když jsi znalý?

Nikoli, při Diovi, pravil jsem já, vždyť mnoho jiných věcí neznám.

Nuže tedy, jestliže něco neznáš, jsi neznalý.

Totíž oné věci, příteli, děl jsem já.

- d Jsi snad proto o něco méně neznalý? Avšak právě jsi tvrdil, že jsi znalý; a takto sám jsi ten, který jsi, a naopak zase nejsi, a to v poměru k týmž věcem zároveň.

Dobrá, Euthydéme, děl jsem já; neboť jak se říká, přicházíš s pěknou; jak tedy znám onu znalost, kterou jsme hledali? Protože patrně to je nemožné, aby totéž bylo a nebylo, tu jestliže znám jedno, znám všechno – vždyť bych nemohl být zároveň znalý i neznalý – a když znám všechno, mám tedy i onu znalost; myslíš to takto a to je ta tvá moudrost?

- e To tedy sám sebe vyvracíš, Sókrate.

A což, Euthydéme, děl jsem já, s tebou se nestalo právě totéž? Věřu já bych se příliš nemrzela, ať by se se mnou dělo cokoli, kdybych to snášel spolu s tebou a s Dionysodórem, tou milou hlavou.⁵⁷ Řekni mi, u vás dvou to není tak, že jedny z věcí znáte, a druhých neznáte?

Naprosto ne, Sókrate, řekl Dionysodóros.

Jak to myslíte? pravil jsem já; tedy neznáte nic?

Ba jistě známe, děl on.

- 294 Tedy znáte všechno, pravil jsem já, když znáte jen dost málo?

Všechno, pravil; a kromě nás i ty znáš všechno, jestliže znáš třeba jen jednu věc.

Ó, Die, řekl jsem já, jak podivuhodná věc a veliké dobro se nám podle tvé řeči objevilo! Což snad i všichni ostatní lidé všechno znají či nic?

Vždyť přece není tomu tak, že by jedny věci znali a druhých neznali a že by byli zároveň znalí i neznalí.

Tedy co? děl jsem já.

Všichni, děl on, znají všechno, jestliže znají třeba jen jednu věc.

- b Pro bohy, děl jsem já, Dionysodóre – už je mi totiž patrné, že mluvíte vážně, a konečně jste poslechli mého vyzvání, abys-

te mluvili vážně – vy sami vskutku znáte všechno? Jako na příklad tesařství a ševcovství?

Ovšemže.

Dovedete snad i šít dratvemí?

Při Diovi, i podrážet střevíce.

Znáte snad i takové věci, hvězdy, kolik jich je, a počet písku v moři?

Ovšemže, děl on; což se domníváš, že bychom to o sobě nemohli říci?

Tu pravil Ktésippos, přejav řeč: Proboha, Dionysodóre, ukažte mi nějaký takový důkaz těchto tvrzení, z kterého bych poznal, že mluvíte pravdu!

Který mám ukázat?

Víš o Euthydémovi, kolik má zubů, a Euthydémos, kolik ty? Nestačí ti, pravil, že jsi slyšel, že všechno známe?

Nikterak, děl on, nýbrž povězte nám ještě jen toto jediné a ukažte, že mluvíte pravdu; a jestliže povíte, kolik jich jeden i druhý z vás má, a jestliže, až je spočítáme, se ukáže, že to víte, tu již vám uvěříme i to ostatní.

Tu si myslili, že se jim dostává posměchu, a odepřeli odpovědět, ale prohlásili, že znají všechny věci, jak se jich Ktésippos na každou jednotlivou tázal. Ktésippos totiž zcela bez obalu se jich na konec tázal na všechno možné, i na nejnepřesnější věci, zdali to znají; oni pak s velkou statečností čelili těm otázkám, prohlašující, že to vědí, právě tak jako kanci, kteří se ženou přímo proti ráně. Takže já sám, Kritóne, jsem byl pro nedůvěřivost nakonec donucen se otázat, zdali Dionysodóros umí i tančit; a on řekl: Ovšem.

Snad přece ne, děl jsem já, i dělat přemety mezi meči a točiti se na kruhu,⁵⁸ když jsi v tomto věku? Tak daleko jsi dospěl v znalosti?

Nic není, pravil, co bych neznal.

Zdalipak, děl jsem já, znáte všechno toliko nyní či také vždy?

Také vždy.

A znali jste všechno, když jste byli dětmi a hned po narození?

Oba zároveň řekli, že ano.

295 A nám se zdála ta věc neuvěřitelnou; tu řekl Euthydemos: Nevěříš, Sókrate?

Až na to, děl jsem já, že jste pravděpodobně moudří.

Ale jestliže budeš chtít, pravil, mi odpovídat, já ukáži, že i ty o sobě říkáš tyto podivuhodné věci.

Opravdu, děl jsem já, velmi rád se v tom dám vyvrátit. Neboť jestliže mne je tajno, že jsem moudrý, a ty to ukážeš, že všechno znám a to vždy, který větší poklad nad to bych mohl nalézt za svůj celý život?

Odpovídej tedy, pravil.

b Věz, že budu odpovídat, a taž se.

Zdalipak tedy, Sókrate, jsi znalý něčeho či ne?

Zajisté.

Nuže zdalipak čím jsi znalý, tím také znáš, či něčím jiným?

Čím jsem znalý. Domnívám se totiž, že myslíš duši; či nemyslíš to?

Nestydíš se, Sókrate? Když jsi tázán, ty sám zase dáváš otázky?

Dobrá, děl jsem já; ale jak mám dělat? Udělám totiž tak, jak ty budeš vybízet. Kdykoli nebudu vědět, nač se tážeš, vybízíš mě, abych přece odpovídal a nepřipojoval otázky?

c Vždyť snad přece něco chápeš, co mluvím?

Zajisté, děl jsem já.

Odpovídej tedy na to, co chápeš.

Což jestliže ty budeš myslit při otázce něco jiného a já ji budu chápat zase jinak a v tom smyslu na ni odpovím, stačí ti, jestliže nebudu odpovídat k věci?

Mně ano, děl on, avšak nikoli tobě, jak se domnívám.

U Dia, děl jsem já, to tedy neodpovím, dříve než dostanu vysvětlení.

Neodpovíš na to, co budeš pokaždé chápat, protože stále tlacháš a jsi přespříliš zaostalý.

A já jsem poznal, že se na mne horší, když rozbírám jeho výroky, protože mě chtěl polapit, nastaviv kolem dokola slova. Tu jsem si vzpomněl na Konna,⁵⁹ že se také on pokaždé na mne horší, kdykoli mu nepovolují, a potom mi věnuje méně péče jakožto neschopnému k učení; když jsem tedy byl rozhodnut učit se i u tohoto, pomyslíl jsem si, že musím povolit, aby se nestalo, že by mě pokládal za tupého a nepřijal mě za svého žáka. Řekl jsem tedy: Nuže, Euthydéme, jestliže se ti zdá, aby se tak dělalo, je třeba tak dělat, vždyť ty vším způsobem asi umíš lépe rozmlouvat nežli já, když ty jsi odborník a já člověk umění neznaší. Taž se tedy znova ze začátku.

Odpovídej tedy znova, pravil, zdali znáš něčím to, co znáš, či ne?

Zajisté, pravil jsem, duší.

Tenhle člověk zase odpovídá více, než je otázka! Vždyť já se neptám čím, nýbrž zdali to znáš něčím. 296

Já jsem řekl: Zase jsem odpověděl více, než jsem měl, a to pro svou nevzdělanost. Než odpusť mi, neboť již odpovím prostě, že znám něčím to, co znám.

Zdalipak, děl on, vždy tímž či hned tím a hned jiným?

Vždy tím, kdykoli znám, děl jsem já.

Zase! Což nepřestaneš připojovat dodatky?

Jen aby nás to slovo „vždy“ nespletlo!

Nás jistě ne, řekl, nýbrž jestliže někoho, tedy tebe. Než odpovídej: Vždy tím to znáš? b

Vždy, děl jsem já, když musím odejmout to „kdykoli“.

Tedy vždy znáš tím; když pak znáš vždy, zdalipak jedny věci znáš tím, čím znáš, a jiné jiným, či všechny tím?⁶⁰

Všechny tím, řekl jsem já, ty, které znám.

Tu to máme! pravil; už je tu zase takový dodatek.

Nuže odnímám, řekl jsem já, slova „ty, které znám“.

- c Ne, nic neodnímej, vždyť já se tě o to neprosím. Ale odpověz mi: mohl bys znát všechny věci, kdybys neznal všechno?

To by byl div, děl jsem já.

A on pravil: Tak si tedy již přidávej, co chceš; prohlašuješ totiž, že znáš všechno.

Podobá se, pravil jsem já, když slova „ty, které znám“ nemájí žádnou platnost, nýbrž znám všechny věci.

- Věru také jsi prohlásil, že znáš vždy tím, čím znáš, ať už kdykoli znáš nebo s jakým dodatkem si přeješ; neboť jsi prohlásil, že znáš vždy a zároveň všechny věci. Patrně tedy, že d jsi znal i jako chlapec i když ses rodil i když jsi byl plozen; také dříve než ses sám narodil i dříve než se zrodilo nebe a země, znal jsi všechno, jestliže znáš vždy. A při Diovi, sám budeš znát vždy a všechno, jestliže já budu chtít.

- Kéž se ti zachce, děl jsem já, mnohovážený Euthydéme, jestliže vskutku mluvíš pravdu. Ale nedůvěřuji ti zcela, že bys byl toho schopen, kdyby se to spolu s tebou nezachtělo zde tvému bratru Dionysodórovi; taktó snad. Řekněte mi, děl jsem já – c v ostatních věcech nevím, jak bych vám, lidem tak zázračné moudrosti, odporoval, že já neznám všechno, když vy to tvrdíte – avšak jak mám, Euthydéme, tvrdit, že znám takové věci, jako že dobří muži jsou nespravedliví? Nuže řekni, znám tohle či neznám?

Ovšem že znáš.

Co? děl jsem já.

Že dobří nejsou nespravedliví.

- 297 Ovšem, děl jsem já, už dávno. Ale na to se netáži; avšak že dobří jsou nespravedliví, kde jsem to poznal?

Nikde, řekl Dionysodóros.

Tedy toto já neznám.

Kazíš řeč, pravil Euthydémos Dionysodórovi, a o tomhle muži se ukáže, že nezná a že je zároveň znalý i neznalý. A Dionysodóros se začervenal.

Ale jak myslíš ty, Euthydéme? děl jsem já. Nezdá se ti, že b
správně mluví tvůj bratr, jenž všechno ví?

Jsem snad já Euthydémův bratr? řekl Dionysodóros, rychle vpadnuv do řeči.

A já jsem pravil: Nech toho, dobrý muži, až mě Euthydémos poučí, že znám, že dobří muži jsou nespravedliví, a dopřej mi toho poučení!

Utíkáš, Sókrate, pravil Dionysodóros, a nechceš odpovídat.

Přirozeně, řekl jsem já; vždyť jsem slabší i jednoho z vás dvou, takže mi mnoho chybí, abych nemusil utíkat před dvěma. Neboť o mnoho jsem, tuším chabější než Héraklés,⁶¹ jenž c
nebyl s to bojovat zároveň s hydrou, jež byla sofistka, a kdykoli jí někdo uřál jednu hlavu řeči, vyřázela pro svou dovednost místo té jedné mnoho, a s rakem, jakýmsi druhým sofistou přišlým z moře, jenž nedávno, jak se mi zdá, přistál ke břehu; když ten ho sužoval mluvě a kousaje takto zleva, zavolal si Héraklés na pomoc svého synovce Iolea a ten mu vydatně pomohl. d
Avšak kdyby přišel můj Ioleós,⁶² učinil by zlo ještě horším.

Odpověz tedy, pravil Dionysodóros, když jsi začal tuto písničku: zdalipak byl Ioleós více Hérakleův synovec či tvůj?

Jistě je pro mne nejlepší, Dionysodóre, děl jsem já, odpověď ti. Vždyť nepřestaneš dávat otázky, to já jistě dobře vím, protože mi nepřiješ a bráníš, aby mě Euthydémos nenaučil oné moudrosti.

Odpovídej tedy, pravil.

Odpovídám tedy, řekl jsem, že Ioleós byl synovec Hérakleův, avšak můj, jak se mi zdá, ani dost málo. Vždyť jeho otcem nebyl Patroklés, můj bratr,⁶³ nýbrž podobného sice jména Ifiklés, bratr Hérakleův. c

A Patroklés, děl on, je tvůj bratr?

Ovšemže, řekl jsem já, po matce, avšak ne po otci.

Je to tedy tvůj bratr a není to tvůj bratr.

Ne po otci, řekl jsem, výtečný muži; jeho otec byl totiž Chairedémos a můj Sófroniskos.

- Sófroniskos byl otec a Chairedémos také?
 Ovšemže, jeden můj a druhý jeho.
 Tedy, děl on, Chairedémos byla různá osoba od otce?
 298 Ano, od mého, řekl jsem já.
 Zdalipak tedy to byl otec, když byl různá osoba od otce? Či ty jsi týž jako ten kámen?⁶⁴
 Věřu se bojím, řekl jsem, abych se tvým přičiněním neukázal týmž; avšak zdá se mi, že nejsem.
 Tedy jsi různý od kamene?
 Ovšem že různý.
 Když jsi tedy různý od kamene, děl on, není-li pravda, že nejsi kámen? A když jsi různý od zlata, nejsi zlato?
 Tak jest.
 Nuže tedy, řekl, i Chairedémos, když je různý od otce, nemůže být otec,⁶⁵ že ano?
 Podobá se, děl jsem já, že není otec.
- b Jestliže však je Chairedémos otec, pravil Euthydémos vpadnuv do řeči, tu zase Sófroniskos, protože je různá osoba od otce, jistě není otec, takže ty, Sókrate, jsi bez otce.
 A Ktésippos přejav řeč pravil: A není tomu zrovna tak zase s vaším otcem? Je to různá osoba od mého otce?
 Naprosto ne, řekl Euthydémos.
 Tedy, děl on, tatáž?
 Ovšem že tatáž.
- c Nepřál bych si to. Ale zdalipak, Euthydéme, je to toliko můj otec či také ostatních lidí?
 Také ostatních, pravil; či se domníváš, že týž člověk, když je otec, není otec?
 Domníval jsem se, ovšem, řekl Ktésippos.
 Cože? děl on; že to, co je zlato, není zlato? Nebo že to, co je člověk, není člověk?
 Ne tak, Euthydéme, pravil Ktésippos;⁶⁶ jak se říká, nespojuješ nit s nití; vždyť mluvíš úžasnou věc, jestliže tvůj otec je otec všech.
 Však jest, pravil.

Zdalipak lidí, děl Ktésippos, či také koní a všech ostatních živočichů?

Všech.

d

Snad i tvá matka je takto matka?

Ano, i matka.

Tedy tvá matka je také matka mořských ježků?

Také tvá, pravil.

A ty jsi tedy bratr sled'ů⁶⁷ a štěňat a podsviňčat?

Ano, a ty také, pravil.

Tvůj otec je tedy kanec a pes.

Ano, a tvůj také, pravil.

Hned to uznáš, Ktésippe, děl Dionysodóros, jestliže mi budeš odpovídat. Tak tedy pověz mi, máš psa?

A velmi zlého, řekl Ktésippos.

Nuže, má štěňata?

Ba věru, a také taková.

e

Není-li tedy ten pes jejich otec?

Já sám jsem ho viděl, jak se páří s fenou.

Nuže, není-li ten pes tvůj?

Ovšemže.

Tedy je otec a je tvůj,⁶⁸ takže podle toho je pes tvůj otec a ty jsi bratr štěňat, že ano?

A hned zase rychle přejal řeč Dionysodóros, aby Ktésippos neřekl něco dříve, a pravil: Ještě mi odpověz na malou otázku: Biješ toho psa?

A Ktésippos zasmáv se řekl: Při bozích, ano; neboť nemohu bít tebe.

To tedy biješ svého vlastního otce, že ano?

Bylo by ovšem mnohem spravedlivější, pravil, kdybych bil 299
vašeho otce, že zplodil tak moudré syny. Ale jistě asi, Euthydéme, užil společný otec váš i štěňat od této vaší moudrosti mnoho dobrých věcí.⁶⁹

Ne, nic nepotřebuje mnoho dobrých věcí, Ktésippe, ani on ani ty.

Ani ty sám, Euthydéme? děl on.

- b Ani žádný jiný z lidí. Neboť řekni mi, Ktésippe, zdali pokládáš za dobré pro nemocného vypít lék, kdykoli ho potřebuje, či se ti to nezdá dobrým; nebo kdykoli někdo jde do války, aby tam šel spíše se zbrojí než neozbrojen.

Zajisté, pravil. Avšak myslím, že řekneš nějaký vtíp.

To zviš sám nejlépe; než odpovídej! Když jsi tedy souhlasil, že je pro člověka dobré pít lék, kdykoli je potřebí, není-li pravda, že je třeba pít tohoto dobra co nejvíce a že tehdy bude dobře, jestliže mu někdo utře a namíchá celý vůz čemeřice?⁷⁰

- c A Ktésippos pravil: Ovšemže, rozhodně, Euthydéme, jestliže ten pijící bude tak veliký, jako socha v Delfách.⁷¹

Tedy i ve válce, když je dobré mít v ní zbraně, je třeba mít co největší množství oštěpů a štítů, když je to dobré?

Zcela jistě, řekl Ktésippos; a ty nemyslíš, Euthydéme, nýbrž že jen jeden štít a jeden oštěp?

Zajisté.

Což bys ty tak vyzbrojil i Géryona a Briarea?⁷² Já jsem myslil, že jsi dovednější, jakožto hoplomach, i tuhle ten tvůj druh.

- d A Euthydémos se odmlčel; avšak Dionysodóros, míře na dřívější Ktésippovy odpovědi, se otázel: Také se ti zdá dobrým mít zlato?

Ovšem, a to mnoho, pravil Ktésippos.

Což tedy, nezdá se ti, že je třeba mít dobré věci vždy a všude?

Rozhodně, pravil.

Tedy uznáváš, že i zlato je dobrá věc?

Uznal jsem to, děl on.

Není-li tedy třeba je mít vždy a všude a co nejvíce v sobě?

- e A člověk by byl nejšťastnější, kdyby měl tři talanty zlata v břiše, talant v lebce a po stateru zlata v každém oku?

Ano, vypravuje se, Euthydéme, pravil Ktésippos, že u Skythů jsou ti muži nejšťastnější a nejlepší, kteří mají mnoho zlata

ve svých lebkách,⁷³ právě tak, jako jsi ty před chvílí mluvil o psu otci, a co je ještě podivuhodnější, že i pijí ze svých vyzlacených lebek a dívají se do nich dovnitř, držíce v rukou svá temena.

Zdalipak vidí, pravil Euthydémos, i Skythové i ostatní lidé věci schopné vidění či neschopné?⁷⁴ 300

Ovšemže schopné.

Tedy zajisté i ty?

I já.

Vidíš tedy naše pláště?

Ano.

Ty tedy jsou schopné vidění.

Náramně, pravil Ktésippos.

A co vidí? děl on.

Nic. Avšak ty se snad o nich domníváš, že nevidí; tak jsi roztomilý. Ale zdá se mi, Euthydéme, že nespě, ležíš v spánku, a je-li možno, aby člověk mluvil a nic neříkal, že i ty to děláš.

Což není možno, pravil Dionysodóros, spojovat mluvení s mlčením?⁷⁵ b

Ani dost málo, děl Ktésippos.

Snad ani mlčení s mluvením?

To ještě méně.

Nuže když mluvíš o kamenech, o dřevech a o železech, nespojuješ mluvení s věcmi mlčícími?

Nikoli, aspoň jestliže vedle nich chodím v kovárnách, nýbrž tam se mluví o železech, která velice zvučí a hlučí, jestliže se jich někdo dotkne; takže v tomto případě ti pro tvou moudrost uniklo, že jsi mluvil naprázdno. Ale ještě mi ukažte tu druhou věc, jak je také možno spojovat mlčení s mluvením.

A zdálo se mi, že se Ktésippos velice rozpaluje kvůli svému milovanému hochu. c

Když mlčíš, pravil Euthydémos, nemlčíš všechny věci?

Zajisté, děl on.

Nuže nemlčíš snad také ty mluvící, jestliže náleží do pojmu veškerých věcí?

Jakže? pravil Ktésippos; což všechny věci nemlčí?

Jistě ne, pravil Euthydémos.

Tedy naopak, výborný muži, všechny věci mluví?

Ovšem, ty mluvící.

Ale na to se neptám, děl on, nýbrž zdali všechny věci mlčí nebo mluví?

d Ani to ani ono a obé, pravil Dionysodóros, vskočiv do řeči; však dobře vím, že nebudeš vědět, co si počít s tou odpovědí.

A Ktésippos, jak měl ve zvyku, velmi hlučně se zachechtal a řekl: Euthydéme, tvůj bratr pronesl obojetnou výpověď a je ztracen a přemožen.⁷⁶ A Kleinias měl velikou radost a zasmál se, takže Ktésippos vyrostl více než desateronásobně Ktésippos, jak se mi zdá, šibal, odposlouchal tyto věci od nich samých, neboť jiní lidé naší doby takovou moudrost nemají.

d A já jsem řekl: Co se směješ, Kleinio, věcem tak vážným a krásným?

Ty jsi už někdy viděl, Sókrate, nějakou krásnou věc? pravil Dionysodóros.

Zajisté, řekl jsem, a mnoho, Dionysodóre.

301 Zdalipak různé od krásna, či totožné s krásnem?

A já jsem se od rozpaků octl v svrchované úzkosti a pokládal jsem to za spravedlivý trest za to, že jsem hlesl; přece však jsem řekl, že různé od krásna samého; ovšem u každé z nich jest jakási krása.

Jestliže se tedy u tebe octne vůl, jsi vůl, a protože jsem nyní u tebe já, jsi Dionysodóros?

Zadrž! děl jsem já.

Avšak jakým způsobem, pravil, by mohlo po přistoupení různého k různému různé být různé?

b V tom jsi na rozpacích? pravil jsem já. A již jsem se pokoušel napodobovat moudrost těch dvou mužů,⁷⁷ protože jsem po ní toužil.

Jak bych nebyl na rozpacích, pravil, i já i všichni ostatní lidé, o tom, co není?

Co to mluvíš, Dionysodóre? děl jsem já; což není krásno krásné a ošklivo ošklivé?

Ano, jestliže se mně zdá.

A zdá se ti?

Ovšemže, pravil.

Ne-li také totéž totéž a různé různé? Vždyť přece jistě různé není totéž, a já jsem myslel, že by se ani dítě nedostalo do c rozpaků o tom, že různé je různé. Ale ty jsi to, Dionysodóre, úmyslně zanedbal, neboť co se týče ostatních věcí, zdá se mi, že jako řemeslníci, kterým přísluší vyrábět jednotlivé věci, i vy velmi krásně vyrábíte rozmlouvání.

Ty tedy víš, co přísluší jednotlivým z řemeslníků? Předně komu přísluší kování, víš?⁷⁸

Zajisté, kováři.

A což hnětení hlíny?

Hrnčiči.

A což zabíjení, stahování kůže, sekání masa na malé kousky, jeho vaření a pečení?

Kuchaři, děl jsem já. d

Jestliže někdo bude dělat věci příslušné, bude dělat správně, pravda?

Rozhodně.

Přísluší tedy, jak pravíš, kuchaři sekání na kusy a stahování? Tvrdil jsi to, či ne?

Tvrdil, řekl jsem, ale odpusť mi to.

Je tedy patrné, děl on, že jestliže někdo kuchaře zabije, rozseká, uvaří a upeče, udělá věci příslušné; a jestliže někdo bude kovat samého kováře a hníst hrnčiče, i ten bude dělat věci příslušné.

Ó, Poseidóne, děl jsem já, to už dovršuješ svou moudrost! e Zdalipak se mi té někdy dostane tak, aby se stala mým vlastnictvím?

Poznal bys ji, Sókrate, kdyby se stala tvou vlastní?

Budeš-li ty chtít, řekl jsem já, patrně ano.

Což, děl on, myslíš, že poznáváš své věci?

Jestliže ty nemáš nic proti tomu; neboť od tebe je třeba počínat a tuhle Euthydémem končit.⁷⁹

302 Zdalipak tedy pokládáš ty věci za své, kterými vládneš a s kterými si můžeš dělat, cokoli chceš? Jako například vůl a beran, zdalipak bys pokládal ty za své, které bys mohl i prodat i darovat i obětovat, kterému z bohů bys chtěl? A s kterými tomu tak není, ty ne?

A já jsem řekl (věděl jsem totiž, že se z těch otázek samých vyklube něco krásného, a zároveň jsem si přál co nejrychleji to poslechnouti): Ovšemže tomu tak je; jediné takové věci jsou mé.

A což, nenazýváš snad živokem to, cokoli má duši?

b Ano, pravil jsem.

Nuže uznáváš, že ze živoků jsou tvoji jedině ti, s kterými ti je volno dělat všechno to, co jsem právě říkal?

Uznávám.

A on se velmi zálučně na chvíli zastavil, jakoby o něčem velkém uvažoval, a řekl: Pověz mi, Sókrate, máš otcovského Dia?⁸⁰

A já, pojav podezření, že řeč dojde tam, kde vskutku skončila, hleděl jsem uniknouti jakousi nemožnou zatáčkou a otáčel jsem se, jako bych už byl polapen do sítě; i pravil jsem: Nemám, Dionysodóre.

c To jsi tedy nějaký ubohý člověk a ani ne Athéňan, když nemáš ani otcovských bohů ani obřadů ani nic jiného krásného a dobrého.

Dosti, Dionysodóre, děl jsem já, zadrž hříšnou řeč a nedělej tak zlý úvod k svému učení. Vždyť já mám domácí a otcovské oltáře i obřady i všechny ostatní takové věci jako ostatní Athéňané.

Tedy ostatní Athéňané nemají otcovského Dia?

Toto příjmení, děl jsem já, není u žádného z Iónů, ani u těch, kteří se vystěhovali z této naší obce ani u nás, nýbrž jest otcovský Apollón, protože zplodil Ióna; Zeus se u nás nenazývá otcovský, nýbrž ochranný a bratrský,⁸¹ a Athéna bratrská. d

Však to stačí, pravil Dionysodóros; tedy ty máš, jak se podobá, Apollóna a Dia a Athénu.

Ovšemže, děl jsem já.

Tedy i ti jsou patrně tví bozi, že ano?

Předkové, děl jsem já, a páni.

Ale zajisté tvoji; či jsi o nich netvrdil, že jsou tvoji?

Ano, tvrdil jsem, vždyť co dělat?

Nuže, nejsou snad tito bozi také živoci? Uznal jsi totiž, že všechno, co má duši, je živok. Či tito bozi nemají duši? e

Mají, děl jsem já.

Nejsou to tedy také živoci?

Ano, živoci.

A o živocích jsi tvrdil, že z nich jsou ti tvoji, které můžeš i darovat i prodat i obětovat, kterémukoli bohu bys chtěl.

Ano, tvrdil jsem, neboť mi není možno se z toho dostat, Euthydéme.

Nuže tedy, děl on, řekni mi hned: když tvrdíš, že Zeus a ostatní bozi jsou tvoji, zdalipak je můžeš prodat nebo darovat nebo dělat s nimi něco jiného, co bys chtěl, jako s ostatními živoky? 303

Tu jsem já, Kritóne, jako bych byl dostal ránu od té řeči, ležel bez hlesu; avšak Ktésippos mi šel na pomoc a řekl: Hrome, Hérakle, to je krásná řeč!

A Dionysodóros řekl: Zdalipak je Héraklés hrom, či hrom Héraklés?

A Ktésippos pravil: Ó, Poseidóne, jaké silné řeči! Vzdávám se; ti dva muži jsou nepřemožitelní.

Tedy ti, milý Kritóne, jeden každý z přítomných do nebe chválil tu řeč i ty dva muže; smáli se, tleskali a projevovali radost skoro až do úpadu. Neboť u dřívějších výroků u všech po b

- každé pěkně tleskali toliko Euthydémovi milovníci, avšak tehdy bezmála i sloupy v Lykeiu zatleskaly těm dvěma mužům a projevily svou radost. Tu jsem se dostal i já sám do takové
- c nálady, že jsem uznával, že jsem nikdy neviděl žádné lidi tak moudré, a byv zcela podmaněn jejich moudrostí, dal jsem se do jejich vychvalování a velebení a řekl jsem: Jak šťastni jste vy dva pro své podivuhodné nařádní, že jste vykonali tak velkou věc tak rychle a v krátkém čase! Vaše řeči, Euthydéme a Dionysodóre, mají také mnoho jiných krás, ale mezi těmi je nejvelkolepější to, že vám nic nezáleží na většině lidí, ani na
- d těch vážených a majících jakousi pověst, nýbrž toliko na těch, kteří jsou vám podobní. Já totiž dobře vím, že by se tyto řeči líbily jen zcela málo lidem podobným vám, kdežto ti ostatní mají pro ně tak malý smysl, že by se jistě více styděli, kdyby jimi usvědčovali jiné z omylu, než kdyby byli sami usvědčovani. A ještě druhá věc je na těch řečech lidová a laskavá, tato:
- e kdykoli tvrdíte, že žádná věc není ani krásná, ani dobrá, ani bílá, ani jakákoli jiná a že vůbec nic není odlišné od jiných věcí, tu přímo vskutku zašíváte lidem ústa, jak také říkáte; že však to neděláte jen ostatním, nýbrž, jak by se mohlo zdát, i sobě samým, to je velmi milé a odnímá nepřijemnost těch řečí. Nejdůležitější však je, že tyto vaše věci jsou takové a tak uměle vynalezeny, že se jim v zcela krátkém čase může kterýkoli člověk naučit; já jsem to poznal, i když jsem pozoroval
- 304 Ktésippa, jak rychle dovedl bez přípravy vás napodobovat. Tedy po této stránce je vaše moudrost pro rychlé vyučování něco krásného, ale k rozmlouvání před lidmi se nehodí; avšak jestliže mne poslechnete, z opatrnosti nebudete mluvit před množstvím lidí, aby se tomu brzy nenaučili a nebyli vám nevděční. Nuže nejraději rozmlouvejte sami dva mezi sebou; pakli ne, tu jestliže rozmlouváte před někým jiným, dělejte to jedině před tím, kdo by vám dával peníze. Totéž poradíte, budete-li rozumní, i svým žákům, aby nikdy s nikým nerozmlouvali, leda s vámi a sami se sebou; neboť čeho je poskrovnu,
- b

Euthydéme, to je vzácné, a voda je nejlacinější, ačkoli to je, jak pravil Pindaros, nejlepší věc.⁸² Tak tedy, děl jsem já, přijměte, prosím, mne a tuhle Kleiniu do učení!

Když jsme si Kritóne, pověděli toto a ještě některé jiné drobnosti, odešli jsme. Hled' tedy, abys se mnou chodil do učení k těm mužům, neboť oni tvrdí, že dovedou vyučit každého, kdo je ochoten jim platit peníze, a že nevylučují žádnou povahu, ani žádný věk – a co je zvláště pro tebe zajímavé, že tvrdí, že nic nepřekážejí ani ve výdělečné činnosti – takže kdokoli může snadno se naučit jejich moudrosti.

Kr. Věru, já si rád něco poslechnu, Sókrate, a s chutí bych se něčemu učil, avšak bojím se, že i já jsem jeden z lidí nepodobných Euthydémovi, z těch, o kterých jsi i ty mluvil, kteří by se raději dávali usvědčovat od takovýchto řečí, nežli aby jimi usvědčovali. Avšak ačkoli se mi zdá směšným tě napomínat, přece ti chci oznámit, co jsem slyšel. Věz, že jeden z těch, kteří od vás odcházeli, přišel ke mně,⁸³ když jsem se procházel – je to muž, který si o sobě myslí, že je tuze moudrý, jeden z těch, kteří jsou dovední v řečech určených pro soudy – a řekl mi: Kritóne, ty neposloucháš těchto mudrců? – Ne, při Diovi, děl jsem já; neboť pro velký dav jsem nebyl s to přistoupit a slyšet. – A přece to stálo za poslechnutí. – Proč? děl jsem já. – Abys byl slyšel rozmlouvat muže, kteří jsou nyní největší znalci v takovýchto řečech. – A já jsem pravil: Jak se ti tedy zdáli? – Jak jinak, děl on, než s jakými pocity by člověk vždycky poslouchal takové žvanily, kteří se s nemístnou vážností zabývají nicotnými věcmi? (Takto nějak totiž to doslova řekl.) – A já jsem pravil: Avšak jistě přece pěkná věc je filosofie. – Jaká pěkná, můj drahý? Naopak za nic nestojí. Ale kdybys byl býval nyní u toho, byl by ses, myslím, velice zastyděl za svého druhá; tak byl podivný, když se chtěl svěřit lidem, kterým nic nezáleží na tom, co mluví, a kteří se chytají každého výroku. A tito, jak jsem právě řekl, se pokládají za nejlepší v nynější době. Jistě, Kritóne, i ta věc sama i lidé, kteří se tou věcí zabývají, jsou daremní a směšní.

- b Mně, Sókrate, se zdálo, že ani tento, ani jestliže někdo jiný haní tu věc, nehaní ji správně; avšak chtít rozmlouvat s takovými lidmi před množstvím posluchačů, to podle mého zdání vytkal správně.

Sókr. Kritóne, podivní jsou takoví mužové. Avšak ještě nevím, co mám říci. Ke kterému druhu lidí náležel ten muž, který k tobě přišel a haněl filosofii? K těm, kteří vynikají schopností svádět na soudech řečnické souboje, nějaký řečník, či některý z těch, kteří tam takové zápasníky posílají, skladatel řečí, jimiž řečníci zápasí?

- c *Kr.* Naprosto žádný řečník, při Diovi, a myslím, že nikdy nevystoupil na soudě; ale říkají o něm, že rozumí tomu oboru, při Diovi, a je v něm silný a že skládá silné řeči.

Sókr. Již chápu; o těchto jsem i sám právě hodlal mluvit. To jsou ti, Kritóne, o kterých řekl Prodikos, že jsou na pomezí mezi filosofem a politikem; myslí si o sobě, že jsou nejmoudřejší ze všech lidí, a kromě toho, že jsou, že se takovými i zdají u velmi mnohých, takže nikdo jiný podle jejich mínění

- d nepřekáží, aby měli slávu u všech, než lidé zabývající se filosofií. Domnívají se tedy, že jestliže tyto postaví do takového světla, aby se zdáli bezvýznamnými, že sami již nesporně to u všech vyhrají co do moudrosti. Neboť vpravdě jsou prý oni nejmoudřejší, avšak kdykoli jsou v soukromých řečech chyce-
ni, to prý je sráží Euthydémova škola. Domnívají se, že jsou velmi moudří – přirozeně, neboť prý v sobě mají mírnou dávku
e filosofie a mírnou dávku politiky, zcela záměrně – mají prý v obojím tak veliký podíl, jakého je třeba, a jsouce mimo nebezpečenství a zápasy, užívají plodů své moudrosti.

Kr. Nuže co? Zdá se ti, Sókrate, že mají pravdu? Aspoň řeč těch mužů má jakési zdání slušnosti.

- Sókr.* Ba vskutku má, Kritóne, spíše zdání slušnosti než pravdu. Neboť není snadné je přesvědčit, že i lidé i všechny ostatní věci, které jsou uprostřed mezi jistými dvěma věcmi a v obou mají podíl, jestliže jsou ze zla a dobra, stávají se

lepšími než ono horšími tohoto; které jsou ze dvou dober nevztahujících se k témuž předmětu, stávají se obou horšími ve vztahu k tomu, k čemu je dobrá jedna i druhá z obou jejich složek; které pak jsou složeny ze dvou zel nevztahujících se k témuž předmětu a jsou uprostřed, jediné ty jsou lepší než jedna i druhá z oněch věcí, z nichž obou mají v sobě po části. Jestliže tedy je filosofie dobrá věc a politická činnost také, ale každá se vztahem k jinému předmětu, a tito majíce účast v obojím jsou uprostřed mezi nimi, nemluví nic podstatného – neboť jsou horší než obě ty věci – jestliže pak to je dobro a zlo, jsou lepší než jedno a horší než druhé; jestliže pak obé je zlo, jen tak by měli do jisté míry pravdu, ale jinak nikterak. Nuže, myslím, že by neuznali, ani že obě ty věci jsou zlé, ani že jedna je zlá a druhá dobrá; avšak když mají v obou podíl, jsou vskutku obou horší v poměru k jednomu i druhému předmětu, pro který má politika i filosofie význam, a zatímco jsou vpravdě třetí, hledají, aby se zdálo, že jsou první. Tu je třeba jim odpouštět jejich touhu a nehoršit se na ně, avšak pokládati je za takové, jací jsou; je totiž třeba býti spokojen s každým mužem, který mluví jakoukoli věc, jen když souvisí s rozumným myšlením, a se statečným úsilím ji provádí.

Kr. Ba věru, Sókrate, i sám jsem na rozpacích, jak ti vždycky říkám, kvůli svým synům, co s nimi udělat. Mladší je ještě malý, ale Kritobúlos má již léta a potřebuje někoho, kdo by mu byl užitečný. Nuže kdykoli se já s tebou setkám, dostávám se do takové nálady, že se mi zdá šíleností, že jsem kvůli synům vynaložil takové starosti o tak mnoho jiných věcí, i stran svého sňatku, aby se narodili z nejušlechtilejší matky, i stran jmění, aby byli co nejbohatší, ale že jsem se nepostaral o jejich vzdělání; kdykoli však pohlédnu na někoho z těch, kteří o sobě tvrdí, že by vzdělali lidi, jsem zaražen a jeden každý z nich se mi zdá při pozorování zcela neschopným, abych ti pravdu řekl; takže nevím, jak bych pobízel toho chlapce k filosofii.

Sókr. Milý Kritóne, což nevíš, že v každém oboru je prostředních lidí a bezvýznamných mnoho, avšak vážných a vzácných je málo? Například nezdá se ti, že gymnastika je krásná věc i obchodnictví i rétorika i vojevůdcovství?

Kr. Zajisté, ovšem.

- b *Sókr.* Nuže, nevidíš, jak v každém z těchto oborů je většina lidí při každém úkonu směšných?

Kr. Ano, při Díovi, to máš zcela pravdu.

Sókr. Nuže, zdalipak budeš z toho důvodu sám se vyhýbat všem těm oborům činnosti a také svého syna k nim nepustíš?

Kr. To by jistě nebylo spravedlivé, Sókrate.

- c *Sókr.* Nedělej tedy, Kritóne, co se nemá, nýbrž nech stranou ty, kteří se zabývají filosofií, ať jsou dobří nebo špatní, a prozkoumej krásně a dobře tu věc samu. Jestliže se ti bude zdát, že je bezcenná, každého od ní odvracej, netoliko své syny; pakli však se ti bude zdát, že je taková, za jakou ji já pokládám, směle za ní jdi a pěstuj jí, jak se říká, i sám i děti.⁸⁴

Prótagoras

Druh, Sókratés

Druh Odkud se tu, Sókrate, bereš? Či se rozumí samo sebou, sv. I
že přicházíš z honu za krásou Alkibiadovou? Vskutku je ten 309
muž ještě krásný, jak se mi jevil, když jsem ho nedávno viděl,
avšak je to opravdu již muž, Sókrate – mezi námi řečeno –,
a již mu obrůstá brada.

Sókr. Co na tom? Cožpak ty nejsi vychvalovatel Homéra,¹
jenž řekl, že nejpůvabnější je věk jinocha s prvním chmýřím, b
tedy věk, v kterém je nyní Alkibiadés?

Druh Nuže co teď? Přicházíš od něho? A jak se k tobě chová
ten mladík?

Sókr. Dobře, aspoň se mi tak zdálo, a ne nejméně právě
dnešního dne; vždyť mnoho řekl v můj prospěch jako můj po-
mocník, a tu právě od něho přicházím. Avšak chci ti říci něco
divného: ačkoli totiž byl přítomen, ani jsem si ho nevšímal
a často jsem na něj zapomínal.

Druh Co se tak vážného asi stalo s tebou a s ním? Neboť přece c
ses nesetkal s někým jiným krásnějším v tomto našem městě.

Sókr. Ba s mnohem krásnějším.

Druh Co pravíš? S někým z města, či cizincem?

Sókr. S cizincem.

Druh Odkud?

Sókr. Z Abdér.

Druh A ten cizinec byl podle tvého mínění tak neobyčejně
krásný, že se ti zdál krásnějším než syn Kleiniův?

Sókr. Jak by se nemělo, můj drahý, to, co je nejmoudřejší,
zdát krásnějším?

Druh To k nám přicházíš, Sókrate, po setkání s nějakým
mudrcem?

Sókr. Jistě s nejmoudřejším mužem naší doby, jestliže se ti d
nejmoudřejším zdá Prótagoras.

Druh Aj, co říkáš? Prótagoras je u nás?

Sókr. Již třetí den.

Druh A ty tedy přicházíš právě od něho?

310 *Sókr.* Ovšemže, a mnoho věcí jsem mu řekl i od něho uslyšel.

Druh Nuže vypravuj nám, prosím, tu rozmluvu, jestliže ti nic nepřekáží; posad' se semhle, na místo tohoto hochu.

Sókr. Ovšemže ano; a budu vám vděčen, jestliže budete poslouchat.

Druh Jistě i my tobě, budeš-li mluvit.

Sókr. Dvojit by to byla vděčnost. Nuže tedy poslouvejte

- V noci na dnešek, ještě za šerého svítání, Hippokratés, syn b Apollodórův² a bratr Fasónův, tloukl holí velmi prudce u nás na dveře, a když mu kdosi otevřel, hned šel spěšně dovnitř a hlasitě volal: „Sókrate, bdíš či spíš?“ A já, poznav ho po hlasu, jsem řekl: „To je Hippokratés; chceš mi říci něco nového?“ „Nic zlého,“ odpověděl, „jen dobré zprávy.“ „To je dobře,“ pravil jsem, „co je to a proč jsi přišel tak časně?“ „Prótagoras přišel,“ řekl, „stanuv vedle mne. „Již předevěšrem,“ děl jsem já, „ty ses to dověděl teprve teď?“ „Při bozích, teprve včera večer.“ A zároveň, nahmatav lehátko, sedl u mne v nohách a pravil: „Ano, včera večer, když jsem velmi pozdě přišel z Oinoé.³ Utekl mi totiž otrok Satyros; ano, chtěl jsem ti povědět, že ho budu stíhat, ale pro něco jiného jsem na to zapomněl. Když pak jsem přišel a byli jsme po večeři a chtěli jsme jít spát, tu mi bratr říká, že tu je Prótagoras. A tu jsem měl chuť ještě hned k tobě jít, ale pak se mi zdálo, že je už příliš pozdě v noci; d avšak jakmile mě po té únavě spánek opustil, hned jsem vstal a šel jsem sem.“ A já, pozoruje jeho horlivost a rozčilení, jsem řekl: „Co ti na tom záleží? Cožpak ti Prótagoras něco udělal?“ A on, zasmáv se, pravil: „Ano, jistě, Sókrate, protože on jediný je moudrý, a mne moudrým nedělá.“ „Však jestliže mu dáš peníze a získáš si ho, ví bůh, že udělá i tebe moudrým.“ „Ó, Die e a ostatní bozi,“ pravil on, „kéž by tomu tak bylo; věru bych nešetřil ničeho ani ze svého jmění, ani z jmění svých přátel; ale

právě proto také nyní přicházím k tobě, aby ses u něho za mne přimluvil. Já jsem totiž jednak příliš mlád, jednak jsem Prótatoru nikdy ani neviděl, ani jsem nic od něho neslyšel, neboť jsem byl ještě malý chlapec, když on sem poprvé přišel. Však, Sókrate, všichni toho muže vychvalují a tvrdí, že je nejmoudřejší v umění řeči; nuže pojďme k němu, abychom ho zastíhli doma! Ubytoval se, jak jsem slyšel, u Kallia Hipponikova;⁴ tak jděme!“ A já jsem řekl: „Ještě tam nechoďme, můj milý, neboť je ještě brzy, ale vstaňme a pojďme sem do dvora, tam se procházíme a pobuďme tam, dokud se nerozední; potom jděme. Vždyť Prótatoras je většinou doma, takže ho, neboj se, pravděpodobně zastihneme doma.“

311

Potom jsme vstali, šli do dvora a tam jsme se procházeli; a já, zkoušeje Hippokratovu pevnost, zkoumal jsem ho a tázal jsem se: Řekni mi něco, Hippokrate. Ty se nyní snažíš jít k Prótatorovi a chceš mu platit peníze jakožto mzdu za sebe: co myslíš, ke komu že přijdeš a čím že se staneš? Dejme tomu, že bys takto zamýšlel dojít ke svému jmenovci Hippokratovi z Kóu,⁵ tomu Asklépiovci, a platit mu peníze jako mzdu za sebe, a někdo by se tě otázel: Řekni mi něco, Hippokrate: Koho vidíš v Hippokratovi, když mu hodláš platit mzdu? Co bys odpověděl?

b

c

Řekl bych, že lékaře.

A čím že máš v úmyslu se stát?

Lékařem.

A kdybys zamýšlel dojít k Polykleitovi z Argu nebo k Feidiovci Athénskému a chtěl jim platit za sebe mzdu a někdo by se tě otázel: Koho vidíš v Polykleitovi a Feidiovci, když jim míváš platit tyto peníze? Co bys odpověděl?

Řekl bych, že sochaře.

A čím že máš v úmyslu se sám stát?

Patrně že sochařem.

Dobře, děl jsem já; nyní tedy přijdeme, já a ty, k Prótatorovi a budeme hotovi platit mu peníze jako mzdu za tebe – jestliže

d

- stačí naše prostředky a těmi si ho získáme: pakli ne, budeme na to vynakládat ještě i jmění svých přátel. Kdyby se nás tedy někdo otázel, když budeme tak horlivě o to usilovat: Řekni mi, Sókrate a Hippokrate, koho vidíte v Prótagorovi, když mu zamýšlíte platit peníze? – co bychom mu odpověděli? Jaké jiné jméno slyšíme dávat Prótagorovi? Jako je nazýván Feidias sochařem a Homér básníkem, jaké takové jméno slyšíme dávat Prótagorovi?

Nazývají, Sókrate, toho muže sofistou.

Tedy jdeme mu platit peníze jakožto sofistovi.

Ovšemže.

- 312 Nuže kdyby ti dal někdo ještě i tuto otázku: Čím se chceš ty sám stát, když jdeš k Prótagorovi?

A on řekl zarděv se – neboť již se trochu rozednívalo, takže to na něm bylo vidět: Jestliže se to nějak podobá předešlým příkladům, je patrné, že se chce stát sofistou.

A ty by ses, pro bohy, neostýchal vystupovat před Hellény jako sofista?

Bůh ví, že ano, Sókrate, mám-li říci, co si myslím.

- b Ale snad si tedy představuješ, Hippokrate, že tvé učení u Prótagory nebude takové, nýbrž jako bylo to, kterého se ti dostalo u učitele písma a hry na kitharu a tělocviků? Neboť každé z těchto nauk ses učil ne pro povolání, abys v ní byl odborníkem, nýbrž pro obecné vzdělání, jak se sluší soukromníku a svobodnému občanu.

Ano, jistě se mi zdá, že učení u Prótagory je spíše takovéto.

Nuže, víš, co nyní hodláš dělat, či je ti to neznámo? pravil jsem já.

Co to?

- c Že hodláš odevzdat svou duši k výchově muži, jak pravíš, sofistovi; avšak divil bych se, jestliže víš, co asi je sofista. A přece jestliže to nevíš, nevíš ani, čemu odevzdáváš svou duši, ani zdali něčemu dobrému, či něčemu zlému.

Myslím, že to vím.

Řekni tedy, co je podle tvého mínění sofista.

Já si myslím, že to je, jak naznačuje jméno, znalec moudrých věcí.

To ovšem je možno říci i o malířích i o stavitelích, že to jsou znalci moudrých věcí. Ale kdyby se nás někdo otázel, k čemu se vztahují ty moudré věci, kterých jsou malíři znalci, odpověděli bychom mu asi, že jsou znalci věcí vztahujících se k děláním obrazů, a tak i ostatní. Kdyby se však někdo otázel, k čemu se vztahují ty moudré věci, kterých je znalcem sofista, co bychom mu odpověděli? V jaké činnosti je odborným znalcem?

Co bychom o něm řekli, Sókrate, nežli že je odborným znalcem v tom, udělat člověka dovedným řečníkem?

Snad by ta naše odpověď byla pravdivá, řekl jsem já, avšak ne dostatečná; neboť si na nás ještě žádá otázky, o čem sofista učí dovedně mluvit, tak jako učitel hry na kitharu zajisté učí dovedně mluvit o témže předmětu, jehož znalost podává, totiž o hře na kitharu, že ano?

Ano.

Dobrá; a o čem sofista učí dovedně mluvit? Patrně, že o témže předmětu, o kterém podává vědění.⁶

Pravděpodobně.

Nuže co je to, čeho je sám sofista znalý a čeho znalým dělá také svého žáka?

Ví bůh, pravil, to ti již nedovedu říci.

A já jsem potom řekl: Nuže tedy víš, jakému nebezpečí jdeš vystavit svou duši? Kdybys měl někomu svěřit své tělo a přitom být v nejistotě, zdali se stane dobrým či špatným, tu by ses asi mnoho rozhlížel, máš-li je svěřit či ne, a volal bys na poradu své přátele i příbuzné, mnoho dní rozvažuje. Ale když jde o to, co pokládáš za cennější těla, o duši, a na čem záleží všechno tvé štěstí nebo neštěstí, podle toho, stane-li se to dobrým či špatným, o tom ses neporadil ani s otcem ani s bratrem ani s nikým z nás druhů, máš-li svěřit, či snad ne, tomuto příslému cizinci svou duši, nýbrž sotva jsi o něm večer uslyšel,

jak pravíš, před svítáním přicházíš, nic neuvažuješ, ani se nera-
díš o tom, zdali by ses mu měl světit či ne, ale jsi hotov vyná-
kládat peníze i své, i přátel, jako bys byl už rozhodně přesvědčen,
že musíš vstoupit k Prótatorovi do učení. **A přitom ho ani
neznáš, jak pravíš, ani jsi s ním nikdy nemluvil; nazýváš ho**
c **sofistou, ale co je sofista, jemuž se hodláš světit, patrně ne-
víš.**

A on uslyšev to pravil: Podobá se pravdě, Sókrate, podle tvé
řeči.

Není-li pak, **Hippokrate, sofista jakýsi obchodník nebo ku-
pec se zbožím, kterým se živí duše?** Mně aspoň se zdá, že to je
někdo takový.

A čím se živí duše, Sókrate?

**Zajisté naukami, děl jsem já. A jen ať nás, příteli, sofista ne-
oklame vychvalováním toho, co prodává, jako to dělají prodá-
vači tělesných potravin, obchodník a kupec.** Vždyť ani tito
d **sami nevědí o zboží, s kterým obchodují, co je dobré nebo
škodlivé pro tělo, nýbrž všechno při prodávání vychvalují; ani
to nevědí ti, kteří od nich kupují, není-li to právě nějaký učitel
gymnastiky nebo lékař. Tak i ti, kteří rozvážejí po městech nau-
ky a prodávají a s nimi kupčí, vychvalují každému zákazníkmu
všechno, co prodávají, a snad i z těch, můj milý, někteří nevě-
dí, co z jejich zboží je dobré nebo škodlivé pro duši; a právě**
e **tak to nevědí ani ti, kteří od nich kupují, není-li to právě zase
nějaký odborník v léčení duše.** Jestliže tedy ty jsi znalec těchto
věcí, co z nich je dobré a co špatné, můžeš si bezpečně kupovat
nauky i od Prótatoru, i od kohokoli jiného; pakli však ne, hled',
314 **můj drahý, abys nedával v sázku a v nebezpečí to, co máš nej-
milejšího. Vždyť také je mnohem větší nebezpečnoství při kou-
pi nauk než při koupi jídel. Neboť když si člověk koupí od
kupce a obchodníka jídla a nápoje, může si je odnésti v jiných
nádobách, a dříve než je vypije nebo sní, a tím je přijme do tě-
la, může si je doma uložit, zavolat si znalce a poradit se, co by
měl jíst nebo pít a co ne a kolik a kdy; takže při té koupi není**

velikého nebezpečí. Ale nauky nelze odnést v jiné nádobě, nýbrž člověk musí po zaplacení ceny pojmouti je do samé duše, naučiti se jim a tak odejít, buď se svou škodou, nebo s prospěchem. O těchto věcech tedy uvažujme i s těmi, kdo jsou starší než my; neboť my jsme ještě mladí, abychom rozhodli tak důležitou věc. Nuže nyní pojďme, jak jsme se již do toho dali, a poslechněme si toho muže; potom, až ho poslechneme, promluvíme si o tom i s jinými. Neboť tam není jediný Prótagoras, nýbrž i Hippias z Élidy – myslím, že i Prodikos z Keu – a mnozí jiní moudří mužové.

Na tom jsme se ustanovili a šli jsme. Když pak jsme se octli přede dveřmi toho domu, zastavili jsme se a rozmlouvali jsme o nějaké věci, která nás cestou napadla; aby tedy řeč nezůstala nedokončena, nýbrž abychom ji probrali až do konce a teprve tak vešli dovnitř, zastavili jsme se v předsíni a rozmlouvali jsme, až jsme se spolu dohodli. A tu, zdá se mi, vrátň, jakýsi kleštěnc, nás poslouchal a bezpochyby se pro množství sofistů mrzel na ty, kdo chodili do domu; aspoň když jsme zatloukli na dveře a on otevřel a uviděl nás, řekl: „Oho, nějakí sofisti; pán nemá kdy!“ A zároveň oběma rukama velmi prudce, jak jen byl s to, dveře přirazil. A my jsme opět tloukli a on odpovídaje za zavřenými dveřmi pravil: „Copak neslyšíte, lidé, že pán nemá kdy?“ „Ale přáteli,“ řekl jsem já, „my nejdeme ke Kalliovi ani nejsme sofisti. Jen se neboj; chceme vidět Prótagoru, a proto jsme přišli; tedy nás ohlas!“ Jen stěží nám konečně ten člověk otevřel dveře.

Když pak jsme vešli, zastali jsme Prótagoru, jak se prochází v sloupové chodbě, a vedle něho se s ním procházeli z jedné strany Kallias Hipponikův a jeho nevlastní bratr Paralos, syn Perikleův,⁷ a Charmidés Glaukónův,⁸ z druhé strany pak druhý z Perikleových synů Xanthippos a Filippidés Filomélův⁹ a Antimoiros z Mendy,¹⁰ který nejvíce vyniká z Prótagorových žáků a učí se pro povolání, chtěje být sofistou. Kteří pak následovali vzadu za těmito, poslouchající jejich řeči, byli patrně

- většinou cizinci – takové za sebou vodí Prótágoras ze všech
- b jednotlivých měst, kterými prochází, okouzluje je svým hlasem jako Orfeus, a oni okouzlení jdou za jeho hlasem –, byli pak v jejich sboru i někteří z domácích lidí. **Když jsem uviděl tento sbor, velice se mi líbilo, jak krásně si dávali pozor, aby nikdy nepřekáželi a nebyli před Prótágorou, ale když se obracel on sám i ti, kteří šli s ním, tyto jeho posluchači se hezky a v pořádku rozestupovali na tu a na onu stranu a kruhem obcházejíce pokaždé se velmi krásně stavěli dozadu.**
- c *Potom jsem spatřil, praví Homér,¹¹ Hippiu z Élidy, sedícího v protější sloupové chodbě v křesle; okolo něho seděli na lavicích Eryximachos Akúmenův¹² a Faidros z Myrrhinúntu¹³ a Andrón Androtiónův¹⁴ a z cizinců jeho krajané i někteří jiní. Bylo vidět, že se dotazují Hippii na nějaké astronomické věci o přírodě a jevech v ovzduší, on pak sedě v křesle jednotlivým z nich rozhodoval a probíral jejich dotazy.*
- d ***A také jsem Tantara zřel¹⁵ – neboť do našeho města přišel i Prodikos z Keu –, byl v jedné světnici, které předtím Hippónikos užíval za skladiště, avšak nyní pro veliké množství hostů Kallias i ji vyprázdnil a udělal z ní byt pro cizince. Tu Prodikos ještě ležel, jsa zabalen do jakýchsi kožešin a pokrývek, a to do velkého jich množství, jak se ukazovalo; vedle něho seděli na blízkých lehátkách Pausanias z Kera-meiku¹⁶ a s Pausaniou jakýsi ještě mladý jinoch, ušlechtilý od přirozenosti, jak se domnívám, a vzhledem velmi krásný. Zdá se mi, že jsem zaslechl, že se jmenuje Agathón,¹⁷ a nedivil bych se, že to je Pausaniova láska. To byl ten jinoch, a pak ještě bylo vidět oba Adeimanty,¹⁸ Képidova a i Leukolofidova, a některé jiné. O čem rozmlouvali, nemohl jsem zvenčí porozumět, ačkoli jsem byl dychtiv slyšet Prodika – neboť je to podle mého mínění velmi moudrý muž a přímo***
- 316 ***božský –, ale pro hloubku jeho hlasu vznikalo v té světnici jakési dunění, jež činilo řeč nesrozumitelnou.***

A právě jsme vešli dovnitř my, když za námi ještě vešel

krásný Alkibiadés, jak ty ho nazýváš a já s tím souhlasím, a Kritias Kallaischrův.¹⁹

Když jsme tedy my vešli dovnitř, ještě jsme se chvílku zastavili, prohlédli si to všechno a pak jsme předstoupili před Prótagoru. Já jsem řekl: Prótagoro, přišli jsme k tobě já a tento zde Hippokratés.

Chcete si promluvit soukromě se mnou jedním, či spolu s ostatními?

Nám to je stejné, odpověděl jsem; to je tvá věc, až vyslechněš, proč jsme přišli.

Nuže tedy, co je to, proč přicházíte?

Tuhle Hippokratés je zdejší občan, syn Apollodórův, z velikého a zámožného domu, a svým nadáním, jak se zdá, může závodit se svými vrstevníky. Touží, jak se mi zdá, dostat se do popředí v obci a domnívá se, že by toho nejspíše dosáhl, kdyby se stal tvým žákem. Nuže to už je tvá věc, zdali myslíš, že bys měl o tom mluvit s námi sám soukromě, či spolu s jinými.

Správně se staráš, Sókrate, o mne. Neboť když je člověk cizinec a přichází do velikých měst a v těch přemlouvá nejlepší z mladých lidí, aby opouštěli styky s ostatními, s domácími i cizími, se staršími i mladšími, a učili se u něho, aby se tak stali učením u něho co nejlepšími – musí se mít na pozoru, kdo se zabývá těmito věcmi, neboť při nich vznikají nemalé závisť i jiné nepřízně a úklady. Sofistické umění jest podle mého mínění staré, ale ti, kdo se jím ve starém věku zabývali, ze strachu před nenávistí s ním spojenou je zastírali a zakrývali jinými uměními, jedni básnictvím, jako Homér a Hésiodos a Simónidés, jiní zase zasvěcovačstvím a věštecstvím, škola Orfeova a Músaiova; někteří, jak jsem slyšel, i gymnastikou, jako Ikkos z Tarantu²⁰ a ten, který je ještě v nynější době jeden z nejlepších sofistů, Hérodikos sélymbrijský,²¹ původně z Megar; jménem hudby pak zakrýval své umění váš Agathoklés,²² veliký sofista, a Pythokleidés z Keu²³ i mnozí jiní. Tito všichni, opakují, ze strachu před nenávistí užívali těchto umění k zastírání

- 317 sofistiky. Avšak já se s nimi všemi v této věci neshoduji. Neboť si myslím, že oni nikterak nedosáhli toho, co chtěli – neunikli totiž pozornosti těch lidí, kteří mají v obcích moc a kvůli kterým je toto zastírání; vždyť prostý lid, abych tak řekl, nic nepozoruje a zpívá to, co mu tito předřkávají – nuže utíkat a nemoci utéci, nýbrž prozrazovat se, je velká pošetilost jen se o to pokoušet a nutně musí vzbuzovat u lidí mnohem větší odpor; **domnívají se totiž, že takový člověk je kromě ostatních úhon i podvodník. Já jsem tedy nastoupil zcela opačnou cestu než oni: přiznávám se, že jsem sofista a že vzdělávám lidi, a pokládám toto opatření za lepší, než je ono, raději se přiznávat než zapírat.** Vedle tohoto opatření jsem si vynalezl ještě jiná, takže se mi, bohudíky, nic zlého neděje pro přiznání, že jsem sofista. A přece se již mnoho let zabývám tím uměním; vždyť mi je vůbec již mnoho let – mezi vámi všemi není nikdo, komu bych podle svého věku nemohl být otcem –, a **proto mi je daleko nejmilejší, jestliže si něčeho přejete, abyste o těch věcech mluvili přede všemi zde přítomnými.**

- d Mne napadlo, že se chce ukázat před Prodikem a Hippiou a pochlubit se, že jsme přišli jako jeho titelé, a proto jsem řekl: Nuže zavolejme i **Prodika a Hippia** a jejich společnost, aby nás slyšeli!

Ovšemže, řekl Prótagoras.

Chcete, pravil Kallias, **abychom zařídili zasedání,** abyste rozmlouvali vsedě?

- e Zdálo se to žádoucím; chutě jsme se my všichni – v očekávání, že uslyšíme moudré muže – i sami chopili lavic a lehátek a stavěli jsme je vedle Hippia, neboť tam již dříve byly lavice. Zatím pak přišli Kallias a Alkibiadés, vedouce s sebou Prodika, jehož přiměli vstát z lehátka, a Prodikovu družinu.

- 318 Když pak jsme se všichni sesedli, pravil Prótagoras: Nyní bys mohl říci, Sókrate, když jsou tu i tito zde, o čem ses mi před chvílí zmiňoval stran toho mladíčka.

A já jsem řekl: Počínám, Prótagoro, stejně jako prve, proč

jsem přišel. Hippokratés tento zde touží být tvým žákem; a tu prý by se rád dověděl, co získá, bude-li se u tebe učit. To je předmět mé řeči.

Prótagoras přejav řeč pravil: Mladíčku, budeš-li mým žákem, dostane se ti tedy toho, že který den se budeš u mne učit, vrátíš se domů lepší, než jsi byl, a následující den právě tak; a každý den že vždycky učiníš pokrok ve směru k lepšímu.

A já, uslyšev to, jsem řekl: Prótagoro, to, co pravíš, není nic divného, nýbrž přirozená věc, neboť i ty by ses stal lepším – ačkoli jsi v takovém věku a tak moudrý –, kdyby tě někdo naučil tomu, co právě nevíš. Ale tak mi nemluv. Představ si, že by tuhle Hippokratés náhle změnil svou touhu a zatoužil po učení u toho mladého muže, který teď od nedávna žije u nás, Zeuxippa z Hérakleie;²⁴ že by k němu přišel, jako nyní k tobě, a uslyšel od něho právě totéž, co od tebe, že bude-li jeho žákem, bude každým dnem lepší a bude činit pokroky; a že by se ho otázel, v čem že bude lepší a v kterém směru bude činit pokroky: tu by mu Zeuxippos odpověděl, že v malířství. Nebo si představ, že by vyhledal Orthagoru Thébského,²⁵ a uslyšev od něho právě totéž, co od tebe, že by se ho otázel, v čem bude den ze dne lepší, když bude jeho žákem: ten by odpověděl, že ve hře na píšťalu. Nuže řekni tedy takto i ty tomu mladíčkovi a mně, jenž se za něho táží: Bude-li tento zde Hippokratés žákem Prótagorovým, tu který den se u něho bude učit, odejde zdokonalen a každý z ostatních dní takto učiní pokrok – v kterém směru, Prótagoro, a v čem?

A Prótagoras, uslyšev tuto mou řeč, pravil: Dobře se tážeš, Sókrate, a já rád odpovídám těm, kteří se dobře táží. Nuže, přijde-li Hippokratés ke mně, nestane se mu, co by se mu stalo, kdyby se dal do učení u některého jiného sofisty. Neboť ti jiní týrají mladé lidi; kteří utekli od odborných nauk, ty proti jejich vůli vodí zase nazpět a vrhají je do odborných nauk, učíce je počtářství a astronomii a geometrii a hudbě – při tom pohlédl na Hippiu –, ale když přijde ke mně, nebude se učit o ničem ji-

ném než o tom, proč přišel. Ta nauka pak jest rozvážnost i v soukromých věcech,²⁶ aby co nejlépe spravoval své hospodářství, i ve věcech obecních, aby byl co nejschopnější činem i slovem řídit věci obce.

319 Zdalipak, děl jsem já, dobře sleduji tvou řeč? Zdá se mi totiž, že mluvíš o politickém umění a že slibuješ dělat muže dobrými občany.

Ano, Sókrate, to je právě to prohlášení, které činím o své škole.

Věru, krásný to máš obor, děl jsem já, je-li pravda, že jej máš; neřeknu ti totiž nic jiného než právě to, co si myslím. Nuže já jsem se domníval, Próttagoro, že tomu nelze učit, ale tvé řeči nemohu nevěřit. Jsem pak povinen říci, proč soudím, že tomu nelze učit a že není možno, aby to bylo od lidí dáváno lidem. Nuže já pokládám, právě tak jako ostatní Řekové, Athéňany za moudré lidi. A tu vidím, když se sejdeme na sněm, že kdykoli má obec udělat něco, co souvisí se stavitelstvím, že jsou povoláváni za poradce o stavbách stavitelé, kdykoli pak něco, co souvisí s loďařstvím, loďaři, a tak i ve všech ostatních věcech, o kterých soudí, že je možno se jim naučit a jim vyučovat. Ale jestliže se někdo jiný pokouší jim radit, kterého oni nepokládají za odborníka, i kdyby byl sebekrásnější a bohatší a z urozené společnosti, přece ho neposlouchají, nýbrž se mu posmívají a tak dlouho hlučí, až ten řečník buď sám přestane jsa umlčen hlukem, nebo až ho obecní strážníci na rozkaz předsednictva stáhnou z řečniště nebo odvedou pryč. Tedy takto si počínají ve věcech, o kterých se domnívají, že jsou předmětem odborného umění; avšak kdykoli je třeba se poradit o něčem, co se týká správy obce, tu vystupuje a radí jim o nich tesař stejně jako kovář, švec, obchodník, lodník, bohatý jako chudý, urozený jako prostý, a těm to nikdo nevytýká jako tam těm, že se ten nebo onen pokouší radit, ačkoli se tomu nikde nevyučil a nemá žádného učitele; patrně totiž mají za to, že tomu nelze učit. Avšak netoliko ve veřejném životě obce se to tak má, ný-

brž také v soukromí naši nejmoudřejší a nejlepší občané nejsou s to, aby jiným odevzdávali tu zdatnost, kterou mají. Například Periklés, otec těchto zde jinochů,²⁷ krásně a dobře je vzdělal ve věcech, které závisely na učitelích, ale v čem je sám moudrý, v tom je ani sám nevzdělává, ani je nedává na vzdělání někomu jinému, nýbrž oni sami obcházejí a pasou se jakoby puštění na svobodu, jestliže by snad někde sami od sebe připadli na tu zdatnost. A chceš-li jiný příklad, tentýž Periklés jakožto poručník Kleinia, mladšího bratra tohoto zde Alkibiada, boje se o něj, aby se prý nezkazil od Alkibiada, odloučil ho od něho a dal ho do domu Arifronova²⁸ na vychování; a dříve než uplynulo šest měsíců, Arifrón mu ho vrátil, nevěda, co by si s ním počal. A mohu ti uvéstí velmi mnoho jiných, kteří byli sami dobří, ale nikoho nikdy neučinili lepším ani z domácích, ani z cizích. A tak já, Prótagoro, hledě na tyto věci, soudím, že zdatnosti nelze učit; avšak když slyším tyto tvé řeči, obracím a myslím, že v nich je něco pravdy, protože o tobě soudím, že jsi zkušený v mnoha věcech a mnohému že ses naučil nebo jsi to sám našel. Jestliže tedy můžeš nám jasněji dokázat, že je možno zdatnosti učit, neodepři nám a dokaž!

Však neodepru, Sókrate. Ale mám vám to, jakožto starší mladším, dokázat vypravováním mýtu či tak, že bych to vyloužil prostou řečí?

Tu mu mnozí z posluchačů odpověděli, aby vykládal, kterým způsobem chce. Nuže zdá se mi, pravil, že bude milejší vypravovat vám mýtus.

Byl kdysi čas, kdy bozi byli, ale smrtelných rodů nebylo. Když pak i těmto přišel usouzený čas vzniku, vytvoří je bozi uvnitř země, smísivše je ze země a z ohně a z těch látek, které se slučují s ohněm a zemí. Když pak je chtěli vyváděti na světlo, přikázali Prométheovi a Epimétheovi,²⁹ aby je vystrojili a každému druhu aby udělili schopnosti, jak se sluší. Tu Epimétheus žádá Prométhea, aby směl sám provést rozdělení; „až provedu rozdělení,“ pravil, „podívej se na to“. A tak jej přemluvil a roz-

- děluje. Při tom rozdělování jedněm dával sílu bez rychlosti, e slabší pak vystrojoval rychlostí; ty ozbrojoval, těm zase dával bezbrannou přirozenost, ale opatroval jim nějakou jinou schopnost k záchraně. Neboť které z nich odíval malostí, těm udílel útěk na křídlech nebo bydlení pod zemí; které pak zvětčil rozměry, tím samým je chránil: i ostatní vlastnosti takto vyrovnáváje rozdíl. Toto pak tak zařizoval z opatrnosti, aby žádný rod nebyl vyhlazen. Když pak jim poskytl dostatečná opatření, aby se vespolek nehubily, strojí jim pohodlnou ochranu proti nebeským počasím, odívá je hustou srstí a pevnými kožemi, dostatečnými pro ochranu před zimou a schopnými chrániti i proti vedrům, a když jdou spát, aby měl každý tyto věci také za vlastní a samorostlou pokrývku. A obouval jedny kopyty, b druhé pevnými a bezkrevnými kožemi. Potom opatroval každému druhu jinou potravu, jedněm rostliny ze země, jiným plody stromů, jiným kořeny; některým pak dal za potravu požívání jiných živoků. A jedněm přidělil malé rozplozování, těm pak, které jsou od nich utracovány, velké rozplozování, opatřuje tak tomu rodu záchranu. A protože Epimétheus nebyl c příliš moudrý, ani nezpovozoval, že rozdal všechny schopnosti mezi zvířata; zbýval mu ještě nevystrojen rod lidí, a byl na rozpacích, co s ním. Za těchto rozpaků přijde k němu Prométheus podívat se na rozdělení a vidí, jak ostatní živokové mají všeho v náležitě míře, ale člověka vidí nahého, bez obuvi, bez pokrývky a bezbranného; a již také přišel usouzený den, kdy měl i člověk vyjít ze země na světlo. Tu Prométheus, dostav se do d nesnázi, jakou záchranu by našel pro člověka, ukradne Héfaistovi a Athéně řemeslnou dovednost spolu s ohněm – neboť nebylo možno, aby se bez ohně stala něčím majetkem nebo prospěchem – a tak ji daruje člověku. Tímto způsobem tedy člověk nabyl dovednosti k udržení života, ale občanské moudrosti neměl, neboť ta byla u Dia. Prométheovi však již nestačil čas vejíti do Vyšehradu, Diova obydlí – kromě toho tam byly i hrozné strážce Díovy –, ale podaří se mu tajně vstoupit do spo-

lečného přibytku Athény a Héfaista, v kterém se zabývali svými řemesly, a ukradnuv ohňové umění Héfaistovo i to druhé Athénino, dá je člověku. A od té doby má člověk hojně prostředků k živobytí, avšak Prométhea stihl později, jak se vypravuje, kvůli Epimétheovi trest za krádež.

e

322

Když pak se stal člověk účasten božského údělu, nejprve skrze svou sourodnost s božstvem³⁰ jediný z živoků počal uctívat bohy a jal se stavěti oltáře i sochy bohů; potom si brzy svým uměním rozčlenil řeč a jména a vynalezl si obydlí, oděv, obuv, lože i potravu ze země. Takto jsouc opatřeni bydlili lidé zpočátku porůznu a měst nebylo. I hynuli od šelem, protože byli ve všem všudy slabší než ony, a řemeslné umění jim sice bylo dostatečnou pomocí k opatřování potravy, ale k boji s šelmami bylo nedostatečné, neboť ještě neměli politického umění, jehož částí je umění válečné. Hleděli tedy se shromažďovati a zachraňovati tím, že zakládali města; a tu, kdykoli se shromáždili, ubližovali si vespolek, protože neměli politického umění, takže se zase rozptylovali a hynuli. Tu Zeus, pojav strach o náš lidský rod, aby zcela nevyhynul, pošle Herma, aby uvedl mezi lidi stud a spravedlnost, aby byly udržovateli řádu a pouty spojujícími přátelství. Tu se táže Hermés Dia, jakým že způsobem by dal lidem spravedlnost a stud: „Zdalipak mám jim rozdělit i tyto schopnosti tak, jako jsou rozdělena umění? Jsou pak rozdělena takto: jeden, který se vyzná v lékařském umění, stačí na mnoho neodborníků, a tak i jiní odborníci; mám takto uložit mezi lidmi i spravedlnost a stud, či je mám rozdělit mezi všechny?“ „Mezi všechny,“ pravil Zeus, „a všichni ať jsou jich účastni; neboť by nevznikly obce, kdyby jich bylo účastno jen několik málo jednotlivců jako jiných umění; a dej mým jménem zákon, že ten, kdo není schopn mít podíl studu a spravedlnosti, má být usmrčen jakožto nákaza obce.“

b

c

d

Takto tedy, Sókrate, a z těchto důvodů Athéňané i jiní, kdykoli se jedná o tesařské nebo některé jiné odborné zdatnosti,

c myslí, že jen několik málo lidí může být účastno rady, a jestliže radí někdo, kdo nenáleží k těm několika málo, neposlouchají ho, jak ty pravíš – a to právem, dodávám já. Avšak kdykoli jdou do rady ve věcech občanské zdatnosti, jež se má zcela pohybovat v mezích spravedlnosti a rozumnosti, právem poslouchají každého muže, jsouce přesvědčeni, že každému náleží mít účast v této zdatnosti, sice že by nebylo obcí. To je, Sókrate, příčina té věci.

Abyš pak nehledal nějaký klam v myšlence, že vskutku všichni lidé soudí, že každý muž je účasten spravedlnosti i ostatní občanské zdatnosti, tu máš i tento důkaz. Jde-li o jiné zdatnosti než občanské, jak o nich ty mluvíš, tu jestliže někdo o sobě tvrdí, že je dobrý pištec nebo že se vyzná v kterémkoli jiném umění, v kterém se však nevyzná, buď se mu vysmívají nebo se na něho horší, a jeho blízcí přicházejí a napomínají ho, jako by bláznil. Avšak jde-li o spravedlnost a ostatní občanskou zdatnost, i když o někom vědí, že je nespravedlivý, tu jestliže tento sám na sebe povídá před lidmi pravdu, co tam pokládali za rozumnost, mluvit pravdu, zde pokládají za bláznovství a tvrdí, že všichni mají o sobě říkat, že jsou spravedliví, ať jsou nebo ne, sice že ten, kdo si neosobuje spravedlnost,³¹ blázní; mají za nutné, že každý člověk musí být aspoň nějak účasten té zdatnosti, sice že by nemohl žít v lidské společnosti.

c Tolik o tom, že právem poslouchají každého muže jako rádce o této zdatnosti, protože soudí, že každý jest jí účasten; dále pak se ti pokusím dokázat, že soudí, že není od přirozenosti ani sama od sebe, nýbrž že to je věc učení a že se jí člověku dostává
d **příčiněním**. Pokud jde o zla, o kterých lidé soudí, že je vespolek mají přirozeností nebo osudem, nikdo se pro ně nerozčíluje ani nenapomíná ani nepoučuje ani netrestá těch, kteří je mají, aby nebyli takoví, nýbrž každý je lituje; je to jako s lidmi oškli-vými nebo malými nebo slabými: kdo by byl tak nerozumný, aby proti nim nějak takto postupoval? Neboť o těchto věcech, tuším, vědí, že se jich lidem **dostává přirozeností a osudem**, vě-

cí krásných i jim opačných; ale jde-li o dobra, kterých se podle jejich mínění dostává lidem z přičinění a cviku a učení, tu jestliže jich někdo nemá, a má zla jim opačná, pro ta věru vznikají e hněvy i tresty i napomínání. Jedním z těch zel jest i nespravedlnost a bezbožnost a zkrátka všechno, co je opak občanské zdatnosti; zde se tedy každý na každého rozčiluje a napomíná 324 ho, patrně v přesvědčení, že lze tu zdatnost získat z přičinění a učení. Jestliže pak chceš uvážít, Sókrate, jaký asi význam má trestat ty, kteří se dopouštějí bezpráví, sama ta úvaha tě poučí, že lidé pokládají zdatnost za věc získatelnou. Neboť nikdo, kdo se nerozumně nemstí jako zvíře, netrestá viníka myslé na to b a z toho důvodu, že se provinil; ale kdo přistupuje k trestu s rozumem, nemstí se za minulé provinění – vždyť by nemohl způsobit, aby se odestalo to, co se stalo –, nýbrž trestá pro budoucnost, aby se znova neprovinil ani sám ten, kdo je trestán, ani jiný, kdo by uviděl jeho potrestání. A když má takovou myšlenku, myslí, že lze ke zdatnosti vychovati; trestá tedy pro odvrácení. Nuže toto mínění mají všichni, kteří mstí provinění i soukromě i veřejně. Stíhají pak i jiní lidé mstou a trestem ty, c o kterých se domnívají, že se provinili, a ne nejméně Athéňané, tvoji spoluobčané; takže podle toho náleží i Athéňané mezi ty, kdo soudí, že zdatnost je věc získatelná a učitelná. Že tedy právem přijímají tvoji spoluobčané i od kováře i od ševce rady v politických věcech a že soudí, že zdatnost je věc získatelná a učitelná, to jsem ti, Sókrate, jak se mi aspoň zdá, dostatečně dokázal. d

Ještě pak zbývá otázka, která ti působí nesnáze stran těch nejlepších mužů, čím to, že nejlepší mužové ostatním věcem učí své syny, těm, které závisí na učitelích, a dělají je v nich moudrými, ale v té zdatnosti, kterou jsou sami zdatní, je nečiní vynikajícími. O tomto, Sókrate, ti už nebudu vypravovat mýtus, nýbrž podám ti rozumovou úvahu. Uvažuj takto: zdalipak jest, či není jistá jedna věc, které musí být všichni občané účastni, má-li být možné bytí obce? V tom je totiž řešení té e

otázky, která ti působí nesnáze, nebo nikde jinde. Dejme tomu, že jest a že tato jedna věc není ani tesařství ani kovářství ani hrnčířství, nýbrž spravedlnost a rozumnost a být zbožný, a abych tu jednu věc nazval úhrnně, mužská zdatnost. Dejme tomu, že tohoto mají být všichni účastní a ve spojení s tím že má každý muž jednati, kdykoli se chce i něčemu jinému učiti nebo něco jiného dělati, ale bez toho nikoli, a kdo toho není účasten, že má být poučován a trestán, i dítě i muž i žena, až by se působením trestu stal lepším; na koho by však tresty a poučování neúčinkovaly, ten že má být jako nevyhlášený vyvržen z obcí nebo usmrcen. Jestliže se ta věc takto má a jestliže při této její přirozené povaze nejlepší muži ostatním věcem dávají své syny učit, ale této ne, považ, jak podivně se jeví ti nejlepší! Neboť že ji pokládají za učitelnou, jak soukromě, tak veřejně, to jsme dokázali; ale přes to, že jí lze učit a pěstovat ji, oni tedy dávají své syny učit jiným věcem, jejichž neznalost se netrestá smrtí, ale při čem hrozí jejich synům trest smrti a vyhnanství, když se tomu nenaučí a když nejsou vypěstováni k zdatnosti, a kromě smrti zabavení jmění, a abych zkrátka řekl, úplné rozvrácení rodin, tomu tedy je nedávají učit a o to se nestarají vším možným způsobem? Je třeba si mysliti, že ano, Sókrate.

Počínajíce od útlého věku po celý život člověka učí a napomínají. Hned jak dítě chápe význam slov, chůva, matka, pěstoun i sám otec se usilovně snaží o to, aby byl chlapec co nejlepší, při každém skutku i slovu poučujíce a ukazujíce, že to je spravedlivé a to nespravedlivé, toto krásné a toto ošklivé, toto zbožné a toto hříšné, to dělej a to nedělej. A jestliže dobrovolně poslouchá, dobře; pakli ne, tu jako zkroucené a ohnuté dřevo ho narovnáávají pohrůžkami a ranami. Potom, když ho posílají do škol, přikazují učitelům, aby mnohem více pečovali o dobré chování chlapců než o učení písmu a hru na kitharu. Učitelé pečují o tyto věci, a když se chlapci zase naučí písmu a dovedou rozumět tomu, co je napsáno, jako tehdy řeči, před-

kládají jim na lavicích ke čtení básně dobrých básníků a nutí je, aby se jim učili nazpaměť, básně, v nichž jsou obsažena mnohá napomenutí, mnohá vypravování i chvály a velebení zdatných mužů ze staré doby, aby je chlapec snažně napodoboval a toužil stát se také takovým. Také učitelé hudby podobným způsobem pečují o uměřenost a aby se mladí lidé nedopouštěli ničeho zlého. Kromě toho, když se chlapci naučí hrát na kitharu, učí je zase básním jiných dobrých básníků lyrických, jež podkládají skladbám na kitharu, a donucují rytmy a harmonie pronikat duše chlapců, aby byli krotší, aby se stávali rytmičtějším a harmoničtějším, a tím aby byli způsobilí k mluvení a jednání; neboť veškeren život člověka potřebuje rytmu a harmonie. Mimoto pak je posílají ještě k učitelům tělocviku, aby s dokonalejšími těly sloužili zdatné mysli a aby nebyli nuceni pro nedostatečnost těl bojácně couvati v bojích i v ostatních činnostech. A to dělají nejvíce ti, kteří nejvíce zmohou – nejvíce pak zmohou nejbohatší –, a jejich synové v nejranějším věku začínají chodit do škol a nejpozději z nich vycházejí. Když pak vyjdou ze škol, tu zase obec je nutí učit se zákonům a podle nich žít jako podle vzoru, aby nejednali maně sami o sobě; jako učitelé písma předpisují dětem, které ještě neumějí psát, písátkem čáry a takto jim dávají psací desku a nutí je psát podle vedení těch čar, právě tak i obec předpisuje zákony, vynálezy dobrých starých zákonodárců, a nutí podle nich vládnout i dát se ovládat; kdokoli je přestupuje, toho trestá; a toto trestání se jmenuje u vás i na mnoha místech jinde rovnání,³² jako by spravedlnost narovnávala. Nuže, když je i soukromě i veřejně tak veliká péče o zdatnost, tu se divíš, Sókrate, a jsi na rozpacích, zdali lze zdatnosti učit? Ale tomu se není třeba divit, nýbrž mnohem spíše tehdy, kdyby jí nebylo lze učit.

326

b

c

d

e

Proč se tedy stávají mnozí synové zdatných otců špatnými? Poslyš zase to; není to totiž nic divného, ač jestliže jsem měl pravdu v předcházejícím výkladu, že této věci, zdatnosti, ne-

327

- smí být nikdo neznalcem, má-li být obec. Jestliže se má to, o čem mluvím, tak – a má se tak zcela jistě – pomysli – podle své volby – na kterékoli jiné zaměstnání a obor nauky. Představ si, že by nebylo možné bytí obce, kdybychom nebyli všichni pištcí, každý takový, jak by byl schopen, a že by tomu umění soukromě i veřejně každý každého učil a káral toho, kdo
- b by dobře nepískal, a nikdo by z nepřejčnosti neodpíral toho učení, jako nyní nikdo neodpírá učení spravedlnosti a zákonitosti, ani tu nic neskrývá pro sebe jako jiné dovednosti; neboť nám myslím vzájemná spravedlnost a zdatnost prospívá, a proto každý každému ochotně vykládá a poučuje ho o věcech spravedlivých a zákonitých. Kdybychom tedy takto měli i v pištickém umění veškerou ochotu a nesobeckost vespolek se poučovat, myslíš, Sókrate, že by se dobrými pištcí stávali více synové dobrých pištců nežli špatných? Myslím, že ne, nýbrž čím syn by se narodil s nejlepším nadáním k hudbě, ten by vyspěl
- c ve vynikajícího umělce, a čím bez nadání, zůstal by neznám; a často by se syn dobrého pištee stal špatným pištcem a často zase špatného dobrým; avšak všichni by byli dostatečně schopnými pištcí proti neumělcům a lidem nic nerozumějícím hudbě. Takto si myslí i nyní, že kdokoli se ti zdá nejnespravedlivějším mezi lidmi vychovanými pod zákony a v lidské společnosti,
- d ten že je spravedlivý a odborník v této věci, má-li se posuzovat podle lidí, kteří nemají ani vychování ani soudů ani zákonů ani žádného donucovacího prostředku, jenž by je neustále nutil pečovat o zdatnost, nýbrž kteří by byli nějakí divoši jako ti, které loni o Lénajích uvedl na jeviště básník Ferekratés.³³ Kdyby ses ocitl mezi takovými lidmi, jako byli ti nepřátelé lidí ve sboru té komedie, ještě bys byl tuze rád, kdyby ses setkal s Eurybatem a Frynóndou,³⁴ a bědoval bys v touze po špatnosti zdejších
- e lidí. Nyní však jsi vybíravý, Sókrate, protože jsou všichni učitelé zdatnosti, pokud každý jednotlivý může, a nikdo se ti takovým nejeví. Je to zrovna tak, jako kdybys hledal, kdo nás učí mluvit po řecku: žádný zvláštní učitel by se neobjevil. Podobně

myslím, kdybys hledal, kdo by nám naučil syny řemeslníků to- 328
 mu řemeslu samému, kterému se naučili od otce, pokud byl
 s to otec i otcovi přátelé zabývající se tímž řemeslem, a ptal by
 ses, kdo by je ještě naučil. Myslím, Sókrate, že by se pro tyto
 lidi nesnadno objevil učitel, ale pro úplné neznalce snadno.
 Tak je tomu při zdatnosti i při všech ostatních věcech; ale jest-
 liže jest někdo, kdo třeba jen málo mezi námi vyniká tím, že
 dovede přiblížit ke zdatnosti, musíme být tomu rádi. Nuže já si
 myslím, že já jsem jeden z nich a že bych lépe než ostatní lidé b
 dovedl prospěti člověku, aby se stal krásným a dobrým, a to
 tak, že jsem hoden mzdy, kterou si dávám platit, a ještě větší,
 jak se zdá i samému tomu, kdo se u mne vyučí. Proto také jsem
 si zařídil takovýto způsob placení odměny: kdykoli se někdo
 u mne vyučí, dá mi, jestliže chce, peníze, kterých já žádám;
 pakli nechce, jde do chrámu a tam pod přísahou řekne částku, c
 na jakou oceňuje to mé učení, a tu složí.

Takto jsem ti, Sókrate, vyložil mýtem i úvahou, že zdatnosti
 je možno učit, že tak soudí Athéňané a že není nic divného, ro-
 dí-li se ze zdatných otců špatní synové a ze špatných zdatní;
 vždyť i Polykleitovi synové,³⁵ vrstevníci tuhle Parala a Xan-
 thippa, nejsou nic proti svému otci, a tak i jiní synové jiných
 umělců. Těmto zde však se to ještě nemá vytýkat, neboť ještě d
 v nich jsou naděje; vždyť jsou mladí.

Prótagoras proslavil tak dlouhou a takovou přednášku a po-
 tom ustal v řeči. A já jsem se okouzlen ještě dlouhou chvílí na
 něho díval mysle, že ještě něco řekne, a touže ho poslouchat.
 Ale když jsem zpozoroval, že opravdu skončil, s námahou
 jsem se vzpamatoval a řekl jsem pohlédnuv na Hippokrata: Sy-
 nu Apollodórův, jak jsem ti vděčen, že jsi mě přiměl sem jít;
 neboť si mnoho cením, že jsem slyšel to, co jsem slyšel od Pró- e
 tagora. Dříve totiž jsem soudil, že není lidská péče, kterou se
 zdatní stávají zdatnými; ale nyní jsem o tom přesvědčen. Je-
 nom mi překáží ještě jakási maličkost, o které jistě Prótagoras
 snadno dodatkem poučí, když poučí o těchto tak mnohých vě-

- cech. Kdyby se někdo o těchto samých věcech dal do hovoru s některým z politických řečníků, snad by uslyšel i takové řeči buď od Perikleá, nebo od některého jiného z těch, kdo umějí mluvit; ale kdyby se někoho ještě na něco otázel, tu jako knihy nedovedou ani odpovědět, ani sami se na něco otázat, nýbrž jestliže se jich někdo dodatečně otáže třeba jen na nějakou maličkost z toho, o čem se mluvilo, jsou jako měděné nádoby, které, když se do nich udeří, dlouho znějí a protahují zvuk, dokud je někdo nepřidrží; tak i řečníci, když dostanou jen malou otázku, natahují na hony dlouhou řeč. Avšak zde Prótagoras dovede jednak pronést dlouhé a krásné řeči, jak se právě ukazuje, dovede však také na otázku odpovědět krátce i dát otázku a vyčkat i vyslechnout odpověď, což jde pohotově jen málokomu. Nyní tedy, Prótagoro, chybí mi něco málo, a budu mít všechno, jen kdybys mi odpověděl na toto. Tvrdíš, že zdatnosti lze učit, a já i tobě věřím, ač jestliže věřím komu jinému na světě; nad čím jsem se však v tvé řeči pozastavil, to mi v duši doplní. Řekl jsi totiž, že Zeus poslal lidem spravedlnost a stud, a zase na mnoha místech v tvé řeči se mluvilo o spravedlnosti, rozumnosti, zbožnosti a o všem tom, že to je dohromady jedna věc, zdatnost.³⁶ Nuže právě toto mi zevrubně vylož, zdali je zdatnost jakési jedno, a spravedlnost, rozumnost a zbožnost jsou její části, či jsou všechny tyto věci, které jsem právě uvedl, jen jména pro jedno a totéž. To je to, co mi ještě leží na srdci.
- Však na to je, Sókrate, snadno odpovědět, že vlastnosti, na které se tážeš, jsou části zdatnosti, jež jest jedno.
- Zdalipak v tom smyslu, jako jsou částmi části obličej, ústa, nos, oči a uši, či jako jsou části zlata, jež se nic neliší jedny od druhých, od sebe vespolek i od celku, leda velikostí a malostí?
- Zdá se mi, Sókrate, že oním způsobem, jako se mají části obličej k celému obličej.
- Zdalipak tedy, děl jsem já, lidé mají z těchto částí zdatnosti jedni tu, druhí onu, či jestliže někdo nabude jedné, nutně musí mít všechny?

Nikoli, vždyť mnozí jsou zmužilí, ale nespravedliví, a jiní zase spravedliví, ale ne moudří.

Jsou tedy i tyto vlastnosti části zdatnosti, děl jsem já, moudrost a zmužilost? 330

Zcela jistě; a nejdůležitější z těch částí je moudrost.

Každá z nich jest, děl jsem já, něco jiného, pravda?

Ano.

Zdalipak má každá z nich i svou vlastní působnost? Jako například u částí obličejů není oko něco takového jako uši, ani jeho působnost není táž; ani z ostatních částí není žádná jako druhá ani co do působnosti ani po ostatních stránkách. Zdalipak tedy je tomu tak i s částmi zdatnosti, že není jedna jako druhá, ani sama ani její působnost? Či není snad zřejmé, že se to tak má, je-li tu podobnost s tím příkladem? b

Ano, má se to tak, Sókrate.

A já jsem řekl: Tedy žádná jiná z částí zdatnosti není něco takového jako vědění, ani jako spravedlnost, ani jako zmužilost, ani jako rozumnost, ani jako zbožnost.

Ne.

Nuže, děl jsem já, uvažme společně, jaká asi je každá z nich. Nejprve toto: spravedlnost, je to nějaká věc, či to není žádná věc? Mně se totiž zdá, že ano; a co tobě? c

Také mně, odpověď.

Tedy dejme tomu, že by se někdo otázel mne a tebe: „Prótagoro a Sókrate, řekněte mi o této věci, kterou jste právě jmenovali, o spravedlnosti, je ta věc sama spravedlivá, či nespravedlivá?“ Já bych mu odpověděl, že spravedlivá; a jak bys ty hlasoval? Stejně jako já, či jinak?

Stejně.

„Jest tedy spravedlnost něco takového, jako býti spravedlivý?“ Já bych řekl, že ano, odpovídaje na tu otázku; ty snad také? d

Ano.

Kdyby se nás tedy potom otázel: „Uznáváte snad i nějakou zbožnost?“ řekli bychom, jak myslím, že ano.

Ano, odpověděl.

„Tedy snad uznáváte, že i to je nějaká věc?“ – řekli bychom, že ano, či ne?

I v tom souhlasil.

„Zdalipak soudíte o této věci samé, že je něco takového, jako být bezbožný, či jako být zbožný?“ Tu bych se pohoršil nad tou otázkou a řekl bych: **Zadrž, člověče! věru by sotva bylo něco jiného zbožného, nebude-li zbožná sama zbožnost. A co ty?**

c Neodpověděl bys také tak?

Ovšemže ano.

Dejme tomu, že by tedy potom řekl tázaje se nás: „Jakpak jste to tedy mluvili před malou chvílí? Snad jsem vás dobře neslyšel? Zdálo se mi, že tvrdíte, že se části zdatnosti mají k sobě navzájem tak, že žádná z nich není jedna jako druhá.“ Tu bych mu já řekl: Všechno ostatní jsi dobře slyšel, ale že se domníváš, že jsem to řekl také já, v tom ses přeslechl, neboť to odpověděl tuhle Prótagoras,³⁷ a já jsem se tázal. Kdyby pak řekl:

331 „Mluví tento zde pravdu, Prótagoro? Ty tvrdíš, že z částí zdatnosti není žádná jedna jako druhá? Je tato řeč tvá?“ – co bys mu odpověděl?

Nutno, Sókrate, se přiznat, že ano.

Nuže co mu odpovíme, Prótagoro, po tomto přiznání, jestliže se nás dále otáže: „**Tedy zbožnost není taková, že by to byla spravedlivá věc, ani spravedlnost, že by to byla věc zbožná, nýbrž něco, co není zbožné? A zbožnost je něco takového, že to není věc spravedlivá, a tedy je to věc nespravedlivá a spravedlnost je věc nezbožná?**“ Co mu odpovíme? Já sám za sebe bych řekl, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá; i za tebe, kdybys mě nechal, bych odpověděl právě totéž, že spravedlnost je buď totéž co zbožnost, nebo věc jí velmi podobná a zcela jistě že je spravedlnost něco takového jako zbožnost a zbožnost něco takového jako spravedlnost. Nuže viz,

c Nezdá se mi právě, Sókrate, že by to bylo tak jednoduché,

abych mohl připustit, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá, nýbrž zdá se mi, že v tom je nějaký rozdíl. Ale co na tom záleží? Jestliže chceš, dejme tomu, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá.

To ne!, děl jsem já; neboť mně nejde o to, aby bylo podrobeno zkoušce tohle „jestliže chceš“ a „jestliže se ti zdá“, nýbrž abychom jí byli podrobeni já a ty. Toto „já a ty“ říkám proto, že podle mého mínění by byla úvaha nejlépe zkoušena tak, kdyby se z ní vyňalo slůvko „jestliže“.

Nuže jistě se v něčem podobá, děl on, spravedlnost zbožnosti; vždyť se podobá cokoli čemukoli aspoň poněkud. Například bílé se v něčem podobá černému, tvrdé měkkému a tak i ostatní věci, které jsou napohled mezi sebou největší opaky. I ty věci, o kterých jsme tehdy řekli, že mají jinou působnost a že nejsou jedna jako druhá, totiž části obličejů, poněkud se vespolek podobají a jsou jedna jako druhá. Proto tímto způsobem bys dokázal, kdybys chtěl, i to, že všechny věci jsou si vespolek podobny. Ale není správné nazývat věci mající něco podobného podobnými, ani věci mající něco nepodobného nepodobnými, i kdyby měly docela malou podobnost.

Já jsem se tomu podivil a řekl jsem mu: Podle tebe je vzájemný poměr spravedlivého a zbožného takový, že je v něm jen málo vzájemné podobnosti?

Docela takový ne, pravil, avšak ani ne takový, jak podle mého zdání myslíš ty. 332

Nuže, děl jsem já, protože ti je toto, jak se mi zdá, nepříjemné, nechme to být a podívejme se na tuto jinou myšlenku z tvé řeči. Je něco, co nazýváš nerozumností?³⁸

Prisvědčil.

Není-li pak pravým opakem této věci moudrost?

Mně se zdá, pravil.

Kdykoli lidé jednají správně a prospěšně, zdalipak jsou tehdy, takto jednající, podle tvého zdání rozumní, či naopak?

Rozumní.

- b A nejsou snad rozumní rozumností?
 Nutně.
 Není-li pravda, že lidé nejednající správně jednají nerozumně a nejsou rozumní, když takto jednají?
 I mně se tak zdá.
 Tedy jednati nerozumně je opak jednání rozumného?
 Řekl, že ano.
 Není-li pravda, že nerozumné jednání je způsobováno nerozumností a rozumné rozumností?
 Souhlasil.
 Není-li pravda, že dělá-li se něco silou, dělá se to silně, a jestliže něco slabostí, slabě?
 Zdálo se mu tak.
 A jestliže se něco dělá s rychlostí, dělá se to rychle, a jestliže něco s pomalostí, pomalu?
 Řekl, že ano.
- c A jestliže se něco dělá tímž způsobem, je to děláno od téhož činitele, a jestliže něco opačně, od opačného?
 Přisvědčil.
 Nuže, děl jsem já, jest něco krásné?
 Připouštěl.
 Jest tomuto opakem něco jiného kromě ošklivého?
 Není.
 A jest něco dobré?
 Jest.
 Jest tomuto opakem něco jiného kromě zlého?
 Není.
 A co, jest v hlasu něco vysoké?
 Řekl, že ano.
 Jest snad opakem proti tomuto něco jiného kromě hlubokého?
 Řekl, že ne.
Není-li tedy pravda, děl jsem já, že jedné každé z opačných věcí je opakem toliko jedna jediná, a ne mnoho věcí?
 Souhlasil.

Nuže tedy, děl jsem já, shrňme ty věci, které jsme souhlasně uznali. Uznali jsme, že jednomu je opakem toliko jedno, a ne více věcí? d

Uznali jsme.

A že co se dělá opačně, je děláno od opačného činitele?

Řekl, že ano.

A uznali jsme, že cokoli se dělá nerozumně, dělá se opačně proti tomu, co se dělá rozumně?

Řekl, že ano.

A co se dělá rozumně, že je děláno od rozumnosti, a co nerozumně, od nerozumnosti?

Připouštěl. e

Jestliže se to tedy dělá opačně, je to asi děláno od opačného činitele?

Ano.

Tedy jedno je děláno od rozumnosti, druhé od nerozumnosti.

Ano.

Opačně?

Ovšemže.

Od činitelů vespolek opačných, pravda?

Ano.

Tedy nerozumnost je opak rozumnosti?

Patrně.

Nuže, pamatuješ se, že jsme dříve souhlasně uznali, že nerozumnost je opak proti moudrosti?

Souhlasil.

A že opakem proti jednomu jest toliko jedno?

Tak jest.

Nuže, Prótodoro, kterou z těch dvou vět máme opustit? Tu, že opakem proti jednomu jest toliko jedno, či tu, v které se pravitilo, že moudrost jest něco různého od rozumnosti, že jedno i druhé je část zdatnosti, a kromě té různosti že to jsou i věci nepodobné, ony samy i jejich působnosti, právě tak jako části obličej? Kterou tedy máme opustit? Vždyť obě tyto věty ne- 333

- znějí zrovna hudebně, neboť se spolu neshodují ani melodicky ani harmonicky. Jak by se také shodovaly, jestliže je nutný závěr, že toliko jedno je opakem proti jednomu, a ne proti více věcem, ale na druhé straně zase se ukazuje, že proti nerozumnosti, jedné to věci, jsou opaky moudrost a rozumnost? Je tomu tak, Prótagoro, či nějak jinak?

Souhlasil a to velmi nerad.

Není tedy snad rozumnost a moudrost jedno? A dříve zase se nám ukázalo, že spravedlnost a zbožnost je skoro totéž.

- Nuže tedy, Prótagoro, pokračoval jsem já, neustañme z únavy, nýbrž prozkoumejme i zbývající věci. Zdalipak se ti zdá, že některý člověk dopouštějící se bezpráví jedná rozumně v tom, že činí bezpráví?

Já bych se styděl, Sókrate, to uznat, kdežto mnozí lidé říkají, že ano.

Zdalipak se mám tedy se svou řečí obrátit k nim, či k tobě?

Chceš-li, pravil, promluv nejprve k této řeči těch mnohých lidí.

Mně je to stejné, jen když budeš ty odpovídat, ať už je toto tvé mínění, nebo ne. Neboť já zkoumám především myšlenku, avšak při tom se snad stává, že jsem zkoumán i já, který se táži, i ten, kdo odpovídá.

- Tu nám Prótagoras nejprve dělal okolky – ukazoval na to, že ta otázka je nesnadná –, avšak potom souhlasil, že bude odpovídat.

Nuže tedy, děl jsem já, odpověz mi na jednu věc ze začátku. Zdá se ti, že někteří lidé dopouštějící se bezpráví jsou rozumní?

Budiž, pravil.

Slovy „býti rozumný“ míníš dobře mysliti?

Řekl, že ano.

A slovy „dobře mysliti“ dobře rozvažovati, že činí bezpráví?

Budiž.

Zdalipak, děl jsem já, jestliže se mají dobře, když činí bezpráví, či jestliže zle?

Jestliže dobře.

Soudíš tedy, že jsou jisté dobré věci?

Soudím.

Zdalipak tedy, děl jsem já, jsou dobré ty věci, které jsou prospěšné lidem?

U Dia, pravil, já nazývám jisté věci dobrými, i kdyby nebyly prospěšné lidem.

A mně se zdálo, že je Prótagoras již podrážděn a že se vzpírá a je hotov postaviti se proti odpovídání; když jsem tedy viděl, že je v takovém stavu, s opatrností jsem se ho mírně zeptal: Zdalipak máš na mysli, Prótagoro, věci, které nejsou prospěšné nikomu z lidí, či které vůbec nejsou prospěšné? A takové ty nazýváš dobrými? 334

Nikoli, pravil. Ale já znám mnoho věcí, které jsou lidem neprospěšné, jídla, nápoje, léky a tisíce jiných, a jiné zase prospěšné; jiné nejsou ani prospěšné, ani neprospěšné lidem, ale koním ano; jiné jen skotu, jiné psům; jiné zase žádnému z těchto druhů, ale stromům; jiné jsou u stromu kořenům dobré, ale výhonkům škodlivé, jako například hnůj je u všech rostlin dobrý, když se klade k jejich kořenům, ale kdybys jej chtěl přikládat k lodyhám a mladým ratolestem, všechno ničí; vždyť i olej je velmi škodlivý všem rostlinám a zcela zhoubný srsti ostatních živočichů vyjma vlasy člověka, kdežto vlasům člověka i ostatnímu tělu pomáhá. Dobré je něco tak složitého a rozmanitého, že i zde je jedna a táž věc člověku pro vnější části jeho těla dobrá, ale pro vnitřní velmi škodlivá; a proto všichni lékaři zakazují nemocným, aby neužívali oleje, leda zcela malé dávky v jídlech, jen co by se udusila nelibost čichových dojmů při jistých druzích pokrmů.

Po této jeho řeči přítomní zahlučeli pochvalou, že dobře mluví, a já jsem řekl: Prótagoro, já jsem jakýsi zapomnětlivý člověk, a když ke mně někdo dlouze mluví, zapomínám, o čem je řeč. Kdybych byl nahluchlý, jistě bys pokládal za potřebné, jestliže bys chtěl se mnou rozmlouvat, mluvit hlasitěji než s jinými lidmi; proto tedy podobně i nyní, když ses setkal se zapo-

mnětlivým, stahuj mi své odpovědi a dělej je kratší, mám-li tě sledovat.

V jakém smyslu mě to vybízíš, abych ti krátce odpovídal? Mám ti snad dávat kratší odpovědi, nežli je třeba?

Nikoli, děl jsem já.

e Tedy tak dlouhé, jak je třeba?

Ano, děl jsem já.

Zdalipak ti tedy mám dávat takové odpovědi, jaké se zdají potřebnými mně či jaké tobě?

335 Slyšel jsem, děl jsem já, že ty i sám umíš i jiného dovedeš naučit mluvit o týchž věcech podle libosti buď tak dlouze, že řeč nikdy nedojde, nebo zase tak krátce, že by nikdo nepromluvil stručněji než ty. Jestliže tedy hodláš se mnou rozmlouvat, uživej ke mně toho druhého způsobu, stručnosti.

Sókrate, pravil, já jsem již s mnoha lidmi podstoupil řečnický zápas, a kdybych dělal toto, k čemu mě ty vybízíš, to jest kdybych mluvil tak, jak by mi poroučel mluvit protivník, nad nikým bych nevynikal ani by nebylo známo Prótatorovo jméno mezi Hellény.

b Poznal jsem, že on sám nebyl spokojen se svými dřívějšími odpověďmi a že dobrovolně nebude chtít v rozmluvě odpovídat. Proto usoudiv, že již není má věc účastnit se těch hovorů, řekl jsem: Však ani já, Prótatoro, nelpím na tom, abychom vedli rozhovor proti tvé mysli; ale budeš-li ty chtít rozmlouvat tak, jak já jsem schopen sledovat, tehdy budu s tebou rozmlouvat. Neboť jak se o tobě říká a jak i ty sám tvrdíš, ty dovedeš ve společnosti mluvit i dlouze i stručně – vždyť jsi moudrý –, ale c já jsem k tomuto dlouhému mluvení neschopen, ačkoli bych si přál, abych dovedl tak mluvit. Ale ty, jenž jsi schopen k obojímu způsobu, měl jsi nám ustoupit, aby se byl rozhovor mohl konat; takto však když nechceš a já mám cosi na práci a nemohl bych u tebe zůstat, když bys rozpřádal dlouhé řeči – musím totiž kamsi jít –, půjdu, ačkoli bych snad i to docela rád od tebe slyšel.

A hned po těchto slovech jsem vstával, jako bych chtěl odejít. A jak jsem vstával, uchopí mě Kallias pravicí za ruku a levicí mě chytil za tento můj plášť a řekl: Nepustíme tě, Sókrate, neboť jestliže ty odejdeš, nebudou naše rozmluvy už takové. Prosím tě tedy, zůstaň u nás; vždyť já bych nic tak rád neposlouchal jako tvůj a Prótagorův rozhovor. Nuže udělej nám všem po vůli!

A já jsem řekl – již jsem totiž stál, jsa připraven k odchodu: Synu Hipponikův,³⁹ já se vždy obdivuji tvé lásce k moudrosti a také nyní tě pro ni chválím a mám rád; proto bych chtěl ti udělat po vůli, kdybys mne žádal o možné věci. Ale takto je to, jako kdybys na mně chtěl, abych stačil Krisónu z Himery,⁴⁰ vynikajícímu běžci, nebo abych běžel o závod s některým z běžců na dlouhé vzdálenosti nebo z celodenních běžců a stačil jim. Tu bych ti řekl, že mnohem více nežli ty chci já sám na sobě, abych se jim vyrovnal v běhu, ale že nemohu; ale chceš-li vidět spolu běžet mne a Krisóna, požádej – řekl bych – tohoto, aby se přizpůsobil, neboť já nedovedu rychle běžet, ale on dovede pomalu. Jestliže tedy toužíš slyšet mne a Prótagoru, požádej jeho, aby mi i nyní odpovídal tak, jako mi na začátku odpověděl, stručně a přesně jen na otázky; pakli ne, jakým způsobem se povedou rozmluvy? Já jsem si totiž myslel, že je rozdíl mezi tím, když lidé ve společnosti mezi sebou rozmlouvají, a veřejným řečením k lidu.

Ale vidíš, Sókrate, zdá se mi, že má pravdu Prótagoras, když žádá, aby mu bylo dovoleno rozmlouvat, jak chce, i ty, jak zase ty chceš.

Tu přejal řeč Alkibiadés a pravil: Nemluvíš dobře, Kallio; neboť tuhle Sókratés se přiznává, že nemá dar dlouhé řeči, a ustupuje v tom Prótagorovi, ale pokud jde o schopnost rozmlouvat a umění dát i přijmout důvodnou myšlenku, tu bych se divil, kdyby ustupoval někomu na světě. Jestliže se tedy i Prótagoras přiznává, že je proti Sókratovi slabší v rozmlouvání, Sókratovi to stačí; pakli si osobuje to umění, ať rozmlouvá, dá-

- vaje otázky a odpovídaje, ale ne tak, že by při každé otázce rozpřádal dlouhou řeč, vyhýbaje se důvodům a nechtěje odpovídat, a že by mluvil tak dlouho, až by většina posluchačů zapomněla, čeho se týkala otázka; neboť za Sókrata já ručím, že nezapomene, ačkoli žertuje a říká, že je zapomnětlivý. Mně se tedy zdá, že vhodnější je to, co praví Sókratés; neboť každý má projevovat své mínění.
- c Po Alkibiadovi, jak myslím, mluvil Kritias: Prodikey a Hippio, Kallias, jak se mi zdá, velmi straní Prótagorovi, a Alkibiadés se pokaždé řevnivě zastává toho, čehokoli se chopí. Ale my nesmíme stranit ani Sókratovi, ani Prótagorovi, nýbrž společně oba žádat, aby rozmluvu uprostřed nepřerušili.
- 337 Po těchto jeho slovech řekl Prodikos: Dobře podle mého mínění mluvíš, Kritio; neboť ti, kdo jsou přítomni při takovýchto řečech, mají být společní posluchači obou rozmlouvajících, nikoli však k oběma stejní – neboť to není totéž;⁴¹ je totiž třeba společně oba vyslechnouti, ale ne měřit jednomu i druhému stejnou měrou, nýbrž moudřejšímu větší, méně vzdělanému menší. Já sám vás žádám, Prótagoro a Sókrate, abyste byli povolní a abyste se o myšlenkách domlouvali, nikoli však přeli – domlouvají se totiž i v dobrém přátelé s přáteli, ale prou se mezi sebou odpůrci a nepřátelé –, a tak by se nám naše schůzka stávala nejkrásnější. Neboť vy, řečníci, byste takto u nás, posluchačů, získávali nejvíce ocenění, nikoli pochvaly – neboť ocenění vzniká v duších posluchačů bez klamu, kdežto chvála vzniká v řeči lidí často proti svému mínění lhoucích –, a my zase, posluchači, bychom takto měli největší potěšení, nikoli požitek – neboť mítí potěšení jest, když se člověk něčemu učí a nabývá poznání samou myslí, kdežto mítí požitek, když něco jí nebo zakouší nějakou jinou libost samým tělem.
- c Po této řeči Prodikově velmi mnozí z přítomných projevili svůj souhlas. Po Prodikovi promluvil moudrý Hippias: Mužové, kteří tu jste přítomni, já soudím, že vy všichni jste dohromady příbuzní a blízcí a spoluobčané – přirozeností, ne zákonem;⁴² neboť

podobné je podobnému přirozeností příbuzné, avšak zákon, tyran lidí, dopouští se mnohých násilností proti přirozenosti. Nuže my jsme nejmoudřejší z Hellénů, a právě proto jsme se nyní sešli v Helladě do **samého středu moudrosti**⁴³ a v tom městě **samém do tohoto největšího a nejbohatšího domu**; tu by bylo pro nás hanba, abychom sice znali přirozenost věcí, ale přitom neukázali nic, co by bylo hodno této důstojnosti, nýbrž jen se mezi sebou svářili jako nejsprostší lidé. Já tedy žádám i radím, Prótodoro a Sókrate, abyste si vyšli navzájem vstříc jakoby podle rozhodnutí našeho smířčího soudu: ani ty nevyhledávej tento přesný druh rozmluv s přílišnou stručností, není-li milý Prótodorovi, nýbrž popusť a uvolni otěže řečí, aby se nám jevily ve větší vešlosti a kráse, a **naopak zase ani Prótodoro at nenapíná všechna lana a neubíhá s plnými plachtami na širé moře řečí ziráceje zemi z dohledu, nýbrž oba se dejte nějakou střední cestou**. Tak tedy uděláte a poslechněte mne: zvolte si soudce, představeného a předsedu, který by vám udržoval náležitou délku řečí jednoho i druhého.

Tento návrh se zalíbil přítomným a všichni jej schválili. O mně řekl Kallias, že mě nepustí, a žádali mne, abych zvolil předsedu. Tu jsem řekl já, že by bylo nepěkné zvoliti soudce řečí. Neboť jestliže zvolený bude horší než my, nebylo by správné, aby horší předsedal lepším; bude-li stejný, ani tak by to nebylo správné, neboť stejný s námi bude také dělat stejné věci, takže bude zvolen zbytečně. Nuže tedy zvolíte lepšího. **Ve skutečnosti, jak se já domnívám, je vám nemožno, abyste zvolili někoho moudřejšího, než je tento zde Prótodoro**. Jestliže tedy zvolíte muže, který by nijak nebyl lepší a o kterém byste tvrdili, že jest, i to se stává pro tohoto zde hanbou, volit mu představeného jako nějakému prostému člověku, neboť co se mne týče, nic mi na tom nezáleží. Ale jsem ochoten udělat takto, aby se, jak si přejete, mohly konat rozmluvy v této naší společnosti: **jestliže Prótodoro nechce odpovídat, ať se on táže a já budu odpovídat; a zároveň se pokusím mu ukázat, jak má po-**

- dle mého mínění odpovídající odpovídat. Až pak já odpovím na všechno, nač se mne on bude chtít ptát, ať zase on mně stejným způsobem odpovídá. Jestliže pak se bude zdát, že není ochoten odpovídat jen na otázky, já i vy společně ho požádáme o totéž, oč vy nyní mne, aby nekazil naši schůzi. A pro tu věc naprosto není třeba, aby byl zvolen jeden předseda, nýbrž všichni společně budete předsedat.

Všem se zdálo, že se má tak udělat. A Prótagorovi se sice mnoho nechťelo, ale přece byl přinucen projevit souhlas, že se bude tázat, a až se dostatečně natáže, že zase bude ochoten stručně odpovídat.

- Pocí se tedy tazat asi takto: Já soudím, Sókrate, že pro muže je nejdůležitější částí vzdělání to, aby se vyznal v básních.
- 339 To znamená, aby byl schopen v řečech básníků rozumět, co je dobře složeno a co ne, a dovedl to rozebrat a na danou otázku důvodně vyložit. Tak také i nyní bude se týkat otázka téhož předmětu, o kterém já a ty nyní rozmlouváme, zdatnosti, ale bude přenesena do básnictví; to bude jediný rozdíl. Praví kdesi Simónidés⁴⁴ Skopovi,⁴⁵ synu thessalského Kreonta:

- b *Mužem dobrým doopravdy se stát je ovšem těžké, dokonalým rukama i nohama i rozumem, bez vady vypracovaným.*⁴⁶

Znáš tuto báseň, či ti ji mám uvést celou?

A já jsem řekl: Není třeba; ano, znám ji a náhodou jsem se mnoho zabýval tou básní.

Tím lépe. Nuže tedy zdá se ti, že je krásně složena a správně, či ne?

Velmi krásně a správně, odpověděl jsem.

Zdá se ti, že je báseň krásně složena, jestliže si básník sám sobě odporuje?

To ne, odpověděl jsem.

- c Dívej se tedy lépe.

Ale, můj drahý, již jsem ji dostatečně promyslel.

Tedy víš, že dále v té básni kdesi praví:

*Ani mi souladně nezní výrok Pittakův,
ačkoli je vysloven od muže moudrého; řekl, že
těžké je být řádným.⁴⁷*

Pozoruješ, že tentýž básník praví i tato slova, i ona dříve uvedená?
Vím, děl jsem já.

Nuže zdá se ti, že tato s oněmi souhlasí?

Mně se zdá, že ano – a přitom jsem se arci bál, aby neměl
pravdu – a tobě se zdá, že ne?

Jak by se mi také mohlo zdát, že souhlasí sám se sebou, kdo
pronášá tyto oba výroky? **Vždyť nejprve sám stanovil, že je těž-** d
ké stát se vpravdě dobrým mužem, ale postoupiv v té básni
o něco málo dále, na to zapomněl a Pittaka, který praví totéž
jako on, že je těžké být řádný, toho kárá a říká, že ho odmítá,
ačkoli praví totéž, co on sám. A jistě přece když kárá toho, kdo
praví totéž jako on, je patrné, že kárá i sebe, takže buď v tom
prvním, nebo v tom druhém výroku nemá pravdu.

Touto svou řečí způsobil u mnohých z posluchačů hlučný
souhlas a chválu. A já, jako bych byl dostal ránu od dobrého e
rohovníka, nejprve se mi zatmělo v očích a zatočila se mi hla-
va, když on toto pronesl a ostatní k tomu souhlasně zahlučeli.
Potom – řeknu ti pravdu, že za tím účelem, abych nabyl času
uvážít smysl básnickových slov – obrátím se k Prodikovi a za-
volav na něj řekl jsem: **Prodiku, Simónidés je přece tvůj kra-** 340
jan,⁴⁸ jsi povinen mu pomoci. A zdá se mi, že tě volám na
pomoc právě tak, jako u Homéra Skamandros, když naň útočí
Achilleus, volá na pomoc Simoenta a praví:

Ty můj milený bratře, teď oba tu rekovu sílu zdržme.⁴⁹

Však i já volám tebe na pomoc, aby nám Prótagoras nevyvrátil
Simónida. **Vždyť také oprava ve prospěch Simónida vyžaduje**
tvého umění,⁵⁰ kterým rozeznáváš „chtítí“ a „toužití“, že to není b
totéž, vedle mnoha krásných příkladů, které jsi uvedl před chvílí.

A nyní pozoruj, zdali máš také to mínění jako já. Nezdá se totiž, že by Simónidés sám sobě odporoval. Nuže Prodikou, projev nám napřed svůj úsudek: zdá se ti, že „státí se“ a „býti“ je totéž, či něco jiného?

Něco jiného, u Dia, řekl Prodikos.

- c Není-li pravda, děl jsem já, že v prvním výroku projevili sám Simónidés svůj vlastní úsudek, že je těžké státí se mužem vpravdě dobrým?

Máš pravdu, řekl Prodikos.

Avšak Pittaka kárá, an nepraví, jak se domnívá Prótagoras, totéž co on, nýbrž něco jiného. Neboť Pittakos nepokládal za těžké *státí se* řádným, tak jako Simónidés, nýbrž *býti* jím; a jak tvrdí tento zde Prodikos, býti a státí se není, Prótagoro, totéž.

- d Jestliže pak není totéž býti jako státí se, neodporuje Simónidés sám sobě. A snad by řekl tuhle Prodikos a mnozí jiní podle Hésioda, že státí se dobrým je těžké – neboť že bozi *před zdatnost* položili *pot* –, avšak kdykoli člověk *dospěje na její vrchol*, *tu že je potom snadno* ji mít, *ačkoli je těžká*.⁵¹

Prodikos, uslyšev tento výklad, mě pochválil; avšak Prótagoras řekl: Ta tvá oprava, Sókrate, obsahuje větší chybu, nežli to, co opravuješ.

- e A já jsem řekl: Špatně jsem to tedy udělal, jak se podobá, Prótagoro, a jsem jakýsi směšný lékař: léčím a přitom dělám nemoc větší.

Ano, je tomu tak.

Jak to? děl jsem já.

Byla by to od básníka velká nevědomost, jestliže tvrdí, že je tak lehká věc mít zdatnost, což je ze všeho nejtěžší, jak se zdá všem lidem na světě.

- 341 A já jsem řekl: Ví bůh, stalo se vhod, že je našim řečem přítomen tuhle Prodikos. Jak se totiž zdá, Prótagoro, je Prodikova moudrost jakási božská a stará, buď že má počátek od Simónida, nebo je ještě starší. Ty, jenž jsi znalý mnoha jiných věcí, této jsi, jak je vidět, neznalý, a nikoli znalý tak, jako jsem já, protože jsem

žák tohoto zde Prodika. Tak například nyní, zdá se mi, nechápeš, že i to slovo „těžké“ Simónidés asi nepojímal tak, jako je ty pojmáš. Je to asi tak, jako mne tuhle Prodikos pokaždé napomíná stran slova „hrozný“, kdykoli chvále buď tebe nebo někoho jiného řeknu, že Prótagoras je moudrý a hrozně dovedný muž; tu se mne táže, zdali se nestydím nazývat dobré věci hroznými. Neboť hrozné, říká, je zlé; aspoň nikdo neříká „hrozné bohatství“ ani „hrozný mír“ ani „hrozné zdraví“, nýbrž „hrozná nemoc“, „hrozná válka“, „hrozná chudoba“, přičemž se hrozné pojímá jako zlé. Snad tedy i slovem „těžké“ rozumějí obyvatelé Keu i Simónidés buď zlé, nebo něco jiného, co ty nechápeš. Zeptejme se tedy Prodika – je totiž správné právě jeho se ptát na jazyk Simónidův: Co myslel, Prodiku, Simónidés slovem „těžké“?

Zlé, odpověděl.

Proto tedy také, děl jsem já, kárá, Prodiku, Pittaka, jenž praví, že je těžké býti řádný, jako kdyby ho slyšel říci, že je zlé býti řádný.

Co jiného, Sókrate, by Simónidés mínil než toto? A vytýká Pittakovi, že nedovedl správně rozlišovat slova, protože byl z Lesbu a byl vychován v barbarském nářečí.⁵²

Nuže slyšíš, děl jsem já, Próttagoro, tuhle Prodika. Máš na to co říci?

A Prótagoras pravil: Tomu zdaleka není tak, Prodiku; však já dobře vím, že i Simónidés mínil slovem „těžké“ totéž co my ostatní, nikoli zlé, nýbrž co není snadné a co se děje s velkými námahami.

Však i já se domnívám, Próttagoro, že toto míní Simónidés a že tuhle Prodikos to ví, ale žertuje, a jak se zdá, tě zkouší, zdali budeš s to, abys hájil svou myšlenku. Neboť že Simónidés nemyslí slovem „těžké“ zlé, o tom jsou vážným svědectvím hned následující slova:

bůh jediný by mohl mít tento úděl.

Vždyť přece není možno, aby tvrdil, že je zlé býti řádný, a pak řekl, že jediný bůh by to mohl mít, a aby byl udělil bohu jedinému tento úděl; to by mínil Prodikos nějakého drzého Simónida a naprosto ne rodáka z Keu. Ale jsem ochoten ti povědět, které myšlenky vyslovuje podle mého mínění Simónidés v této básni, jestliže mě chceš vyzkoušet, jak to je u mne s tím, co nazýváš znalostí básní; pakli však raději chceš, budu poslouchat tebe.

Prótagoras uslyšev tuto mou řeč pravil: Mluv, chceš-li, Sókrate; Prodikos a Hippias mě velmi pobízeli a ostatní také.

- Nuže tedy, děl jsem já, pokusím se vám vyložit své mínění o této básni. Lásky k moudrosti je u Hellénů nejstarší a nejhojnější na Krétě a v Lakedaimonu a v těch místech je nejvíce sofistů. Ale oni to zapírají a dělají se nevědomými, aby nebylo zřejmé, že vynikají moudrostí mezi Hellény – právě tak jako ti sofisté, o kterých mluvil Prótagoras –, a naopak chtějí, aby se zdálo, že vynikají bojem a zmužilostí; soudí totiž, že kdyby se o nich poznalo, čím vynikají, že se všichni lidé v tom budou cvičit, v moudrosti. Takto však tím, že to zakryli, oklamali lakónomany⁵³ v jednotlivých obcích; ti si natrhávají uši, napodobující je, i ovinují si řemeny, horlivě cvičí a nosí krátké pláštíky, neboť myslí, že těmito věcmi jsou Lakedaimoňané silni mezi Hellény. Avšak Lakedaimoňané, kdykoli chtějí svobodně si promluvit se sofisty, kteří jsou u nich, a již se jim zprotiví stýkat se s nimi potají, vyhánějí ze své obce všechny cizince, i ty lakónomany, i pobývá-li u nich jiný cizinec, a stýkají se se svými sofisty, aniž to cizina pozoruje; a sami nepouštějí žádného z mladých lidí za hranice do jiných obcí, jako ani Kréťané, aby se neodnaučili tomu, čemu je sami učí. V těchto obcích pak nejenom muži si velice zakládají na svém vzdělání, nýbrž i ženy. A že já mluvím pravdu a že jsou Lakedaimoňané velmi dobře vzděláni ve filosofii a v rozpravách, mohli byste poznat takto. Jestliže si chce někdo pohovořit s nejprostším z Lakedaimoňanů, ve většině případů nalezne, že se ukazuje v rozpravě

jaksi nijakým, ale potom na vhodném místě řeči prohodí významný výrok, stručný a jadrný, jako obratný kopiník, takže se jeho spoluhlavčí nejeví o nic lepším než malé dítě. c

A právě této věci si všimli někteří i v nynější době i v minulosti, že napodobovat Lakóny znamená mnohem spíše pěstovat filosofii než pěstovat gymnastiku, vědouce, že schopnost pronášet takové výroky má člověk dokonale vzdělaný. Mezi ty náležel Thalés z Milétu, Pittakos z Mytilény, Bias z Priény, náš Solón, Kleobúlos z Lindu a Mysón z Chén; na sedmém místě mezi nimi byl uváděn Chilón z Lakedaimonu.⁵⁴ Tito všichni byli horliví stoupenci a milovníci i žáci lakedaimonské vzdělanosti a je možno poznat, že takového původu byla jejich moudrost, stručné paměťhodné výroky od každého pronesené. Ti také, když se společně sešli, věnovali Apollónovi do chrámu v Delfách prvotiny své moudrosti, napsavše ta slova, která opakuje celý svět, *Poznej sám sebe* a *Nic příliš*. A proč to říkám? Protože toto byl u starých způsob filosofie, jakási lakónská stručnost. A tak také zvláště koloval tento výrok Pittakův, slavený od moudrých mužů, *Těžké je býti řádný*. A tu Simónidés, usilující o vynikající pověst v oboru moudrosti, poznal, že porazí-li tento výrok jako proslulého zápasníka a dojde nad ním vrchu, nabude sám slávy mezi tehdejšími lidmi. Tedy na tento výrok a z tohoto důvodu, s úkladným úmyslem, aby jej zničil, složil celou tu báseň, jak se mi zdá. b

Podívejme se na ni všichni společně, zdali já mám pravdu. Nuže hned začátek té básně by byl zřejmě nesmyslný, kdyby básník, chtěje říci, že státi se mužem dobrým je těžké, byl tam pak vložil slovo „ovšem“. Neboť to je patrně vloženo beze všeho smyslu, jestliže si nepomyslíme, že Simónidés mluví jakoby ve sporu proti výroku Pittakovu; kdežto Pittakos praví, že je těžké býti řádný, že on proti tomu řekl: Nikoli, ale státi se mužem dobrým je *ovšem těžké* Pittaku, *doopravdy* – nikoli „vpravdě dobrým“, pojem pravdy neuvádí v tom vztahu, jako že by někteří lidé byli *doopravdy* dobří a druzí sice dobří, ale ne *doopravdy* – vždyť to by bylo patr- c

- ně pošetilé a nehodno Simónida –, nýbrž je třeba uznat v té básni přesmyknutí slova doopravdy a vyložit si výrok Pittakův asi v tom smyslu, jako kdybychom si mysleli, že mluví sám Pittakos a Simónidés mu odpovídá; rozmlouvali by takto: Lidé, je těžké býti řádný – druhý by odpovídal: Pittaku, nemáš pravdu, neboť ne býti, nýbrž státi se mužem dobrým, dokonalým rukama i nohama i rozumem, bez vady vypracovaným, je ovšem těžké doopravdy. Takto se jeví slovo ovšem vloženo s náležitým smyslem a slovo doopravdy správně položeno na konci; a všechno, co následuje, svědčí pro to, že je to takto řečeno. A je možno namnoze i při každém jednotlivém místě té básně dokázat, že je dobře složena – neboť je to dílo půvabné a promyšlené –, ale bylo by dlouhé takto je rozebírat. Probereme aspoň její celkový ráz a záměr, že tu je především v celé básni veskrze vyvracení výroku Pittakova.
- b

- Praví pak o něco málo dále, jako kdyby v nevázané řeči vyjadřoval tuto myšlenku: státi se mužem dobrým je doopravdy těžké, avšak je to možno aspoň na nějaký čas; ale stát se a vytrvávat v tomto stavu a být mužem dobrým, jak ty pravíš, Pittaku, není možné a není v silách člověka, nýbrž bůh jediný by mohl mít tento úděl,
- c

*ale člověku nelze, aby nebyl špatný,
kterého porazí neodvratná nehoda.*

- Nuže koho porazí neodvratná nehoda v řízení lodi? Je zřejmé, že ne neodborníka, neboť neodborník je stále poražen. Tedy jako není možno, aby někdo povalil ležícího, nýbrž může někdy povalit stojícího, takže by ho udělal ležícím, ale ležícího nikoli, tak také člověka obratného může někdy porazit neodvratná nehoda, ale člověka stále bezmocného nikoli.⁵⁵ Tak může náraz velké bouře učinit bezmocným kormidelníka, rolníka může učinit bezmocným příchod špatného počasí a taktéž i lékaře. Neboť řádnému je možno, aby se stal špatným, jak o tom svědčí i jiný básník, jenž pravil
- d

naopak dobrý muž, ten časem je zlý a časem zas řádný;

avšak zlému nelze se zlým stát, nýbrž ten musí takový stále být. Proto muži obratnému, moudrému a dobrému, kdykoli ho porazí neodvratná nehoda, *nelze, aby nebyl špatný*; ale ty tvrdíš, Pittaku, že je *těžké býti řádný*. Ve skutečnosti však těžké, ale možné, je státi se řádným, kdežto býti řádný je nemožné:

*když zdar má, každý muž je dobrý,⁵⁶
avšak špatný, když je špatně.⁵⁷*

Kterápak tedy činnost je zdárná v oboru psaní a která činí muže v oboru psaní dobrým? Zřejmě učení písmu. A která zdárná činnost dělá dobrého lékaře? Zřejmě učení, jak ošetřovat nemocné. *Avšak špatný, když špatně*. Kdo se tedy může stát špatným lékařem? Zřejmě že ten, kdo je svým povoláním nejprve lékař, a potom dobrý lékař – ten totiž se může stát i špatným –, avšak my, neodborníci v lékařství, nikdy bychom se nějakým nezdarem nestali ani lékaři ani tesaři ani ničím jiným toho druhu; a kdo se nemůže po nezdaru stát lékařem, ten se zřejmě nemůže stát ani špatným lékařem. Takto i dobrý muž se může někdy stát i špatným buď od času nebo od námahy nebo od nemoci nebo od nějaké jiné příhody – to je totiž jediný nezdar, býti zbaven vědění –, avšak zlý muž se nikdy nemůže stát zlým – jest totiž takový stále –, ale jestliže se má stát zlým, musí se dříve stát dobrým. Takže i tato část té básně má vztah k tomu, že nelze býti dobrým mužem a stále zůstávati dobrým, ale státi se dobrým že je možno a také i zlým. Na nejdelší dobu a nejvíce dobří jsou ti, které milují bozi.

Tedy toto všechno je řečeno proti Pittakovi, a další místo básně to projevuje ještě více. Praví totiž:

*Pročež já nikdy nebudu hledat, co je nemožné,
a nehodím marnou část života do neuskutečnitelné naděje
hledat člověka zcela bezvadného mezi námi,*

*kteří požíváme plody širé země;
když ho naleznu, potom vám to zvěstuji.⁵⁸*

- d To praví – tak prudce i v celé té básni napadá výrok Pittakův –
*všechny chválím a mám rád,
úmyslně kdokoli nečiní nic špatného;
ale s nutností ani bozi nebojují.*

- I to je řečeno proti témuž výroku. **Neboť Simónidés nebyl tak nevzdělaný, aby řekl, že chválí ty, kdo nečiní úmyslně nic zlého, jako by byli lidé, kteří úmyslně činí zlé věci.** Já totiž s jakousi jistotou myslím, že žádný z moudrých mužů nesoudí, že by někdo z lidí úmyslně chyboval nebo že by úmyslně dělal věci ošklivé a zlé, nýbrž dobře vědí, že všichni, kdo činí věci ošklivé a zlé, činí tak neúmyslně; a tak ani Simónidés nepraví, že je vychalovatelem těch, kdo úmyslně nedělají zlých věcí, nýbrž toto slovo „úmyslně“ vztahuje k sobě samému. Soudil totiž, že 346 řádný muž často donucuje sám sebe projevovati někomu přátelství a chválu; například často se stane, že někdo má podivnou matku nebo otce nebo vlast nebo něco jiného toho druhu. Tu špatní lidé, kdykoli se jim něco takového stane, jakoby s radostí to vidí a s výčitkami ukazují a žalují na špatnost rodičů nebo vlasti, aby se o ně nemuseli starat a přitom aby jim lidé nemohli vytýkat a je hanět za to, že se o ně nestarají; proto jim ještě více b vyčítají a přidávají k nutným mrzutostem úmyslné. Avšak dobří to zakrývají a nutí se chválit, a jestliže se rozhněvají na rodiče nebo vlast pro nějakou křivdu, sami sobě domlouvají a usmiřují se, přinucující se milovat své blízké a chválit. Často pak, myslím, i Simónidés usoudil, že také on sám pochválil a oslavil buď tyрана nebo někoho jiného toho druhu ne dobrovolně, nýbrž z donucení. V tomto smyslu také praví Pittakovi: Já, Pittaku, tě c nekárám proto, že bych byl člověk milovný káráni, neboť

*mně stačí, když někdo není zlý
ani příliš neschopný, a je to muž zdravé mysli,*

*znající právo obcím prospěšné;
toho já nepohaním –*

neboť nejsem milovný hanění –

vždyť pošetilců je nescíslné plémě,

takže jestliže někdo rád kárá, nasytil by se jejich odsuzováním –

všechno je krásné, k čemu není přimíšeno ošklivé.

To nemyslí tak, jako kdyby tvrdil, že všechno je bílé, k čemu d
není přimíšeno černé – neboť to bylo namnoze směšné –, nýbrž
že sám i střední věci tak přijímá, že jich nekárá. A nehledám,
pravil, *zcela bezvadného člověka mezi námi, kteří požíváme
plody širé země, ale když ho naleznu, potom vám to zvěstuji.*
Proto z tohoto důvodu nebudu nikoho chválit, ale stačí mi, je-li
člověk prostřední a nic zlého nečiní, neboť já všechny mám rád
*a chválím – a tu užívá mytilénského nářečí,*⁹⁹ protože k Pittakovi e
mluví slova *všechny chválím a mám rád úmyslně* – zde, po slově
úmyslně, je třeba rozdělit větu –, *kdokoli nečiní nic špatného,*
avšak některé já chválím a mám rád neúmyslně. A tedy bych
tebe, Pittaku, nikdy nekáral, jen kdybys mluvil věci prostředně
správné a pravdivé; vskutku však hrubě lžeš o nejdůležitějších 347
věcech a přitom budíš zdání, jako bys mluvil pravdu; proto tě já
kárám.

Toto měl podle mého zdání Simónidés na mysli, Prodiku
a Prótagoro, když složil tuto báseň.

A Hippias pravil: I ty jsi, Sókrate, dobře vyložil, jak se mi
zdá, o té básni; **avšak také já mám o ní pěkný výklad, který b
vám přednesu, budete-li chtít.**

**A Alkibiadés řekl: Ano, Hippio, ale až jindy; nyní však se
patří udělat to, o čem se vespolek domluvili Prótagoras a Só-
kratés, totiž aby Prótagoras, chce-li, se tázal a Sókratés odpoví-
dal, pakli však raději chce Sókratovi odpovídat, aby se tázal
Sókratés.**

- A já jsem pravil: Já ponechávám Prótagorovi, co z obého mu je milejší; jestliže si přeje, nechme úvah o básních lyric-
 c kých a epických, ale nač jsem se tě tázal ze začátku, Prótagoro, o tom bych rád s tebou uvažoval, až bychom došli konce. Zdá se mi totiž, že rozmlouvati o básnictví je velmi podobné zábavám nevzdělaných a všedních lidí. Neboť ti, protože se pro nevzdělanost nedovedou při pití bavit sami sebou, ani svým hlasem a svými řečmi, činí cennými pištkyně, za velké peníze
 d si najímajíce cizí hlas píštal, a s pomocí jejich hlasu se vespo-
 lek baví. Ale kde je při pití lepší a vzdělaná společnost, tam bys neuviděl ani pištkyň ani tanečnic ani kitharistek, nýbrž vi-
 děl bys, že si pro zábavu stačí sami sobě bez těchto hloupostí a hříček, svým vlastním hlasem, po řadě mluvíce a navzájem se poslouchajíce, slušně, i kdyby vypili mnoho vína. Tak i ta-
 e kovéto schůzky, jestliže shromáždí muže, za jaké se většina z nás prohlašuje, nic nepotřebují cizího hlasu ani básníků, jichž se není možno ani zeptat na to, o čem mluví. Ty uvádějí obyčejní lidé ve svých řečech, a přitom jedni tvrdí, že básník myslí to, druhí něco jiného, a rozmlouvají o věci, kterou nemohou rozumově dokázat; ale tamti nestojí o takovéto zábavy, nýbrž baví se sami sebou tím, že se ve svých řečech navzájem zkoušejí
 348 i dávají zkoušet. Takovéto muže, zdá se mi, máme spíše napodobovat já a ty; máme nechat básníky být a sami o sobě vespo-
 lek rozmlouvat, zkoušejíce pravdu i sami sebe. A budeš-li chtít ještě dávat otázky, jsem hotov se ti věnovat a odpovídat; pakli raději chceš, věnuj se ty mně, abychom přivedli ke konci ten výklad, který jsme uprostřed přerušili.
- b Já jsem mluvil tyto a jiné takové věci, ale Prótagoras nijak neprojevoval, zdali udělá to či ono. Tu pravil Alkibiadés pohlédnuv na Kalliu: Kallio, myslíš ještě nyní, že Prótagoras dělá dobře, když nechce určitě projevit, zdali bude rozmlouvat, či ne? Já totiž nemyslím; ale buď ať rozmlouvá, nebo ať řekne, že nechce rozmlouvat, abychom to o něm věděli a aby buď Sókratés rozmlouval s někým jiným, nebo někdo jiný, kdokoli by chtěl, s někým jiným.

A Prótagoras zastyděl se, jak se mi aspoň zdálo, této řeči c
Alkibiadovy i že Kallias ho žádal a skoro všichni ostatní přítomní, dal se pohnout, ač stěží, k rozmlouvání; řekl, abych se ho tázal a že bude odpovídat.

Pravil jsem tedy já: Prótagoro, nedomnívej se, že když s tebou rozmlouvám, chci něco jiného než prozkoumat ty věci, s kterými si sám pokaždé nevím rady. Myslím totiž, že má Homér docela pravdu,⁶⁰ když praví

dva když pospolu jdou, tu jeden spíše než druhý pozná. d

Takto jsme totiž my všichni lidé jaksi vynalézavější ke všelikému dílu i řeči a myšlence; *však jeden, když to i pozná*, hned obchází a hledá, komu by to ukázal a s kým by si to upevnil, až na něho připadne. Tak i já právě proto rozmlouvám s tebou raději než s někým jiným, soudě, že bys ty nejlépe dovedl uvážít jak o ostatních věcech, o kterých sluší uvažovat řádnému muži, *tak zvláště o zdatnosti. Neboť kdo jiný by to dovedl lépe než ty? Vždyť ty si o sobě myslíš, že netoliko sám jsi dokonalý muž, jako někteří jiní sami sice jsou řádní, ale jiné takovými nedovedou dělat; avšak ty i sám jsi zdatný, i jiné dovedeš dělat zdatnými.* A máš takovou víru sám v sebe, že kdežto jiní se s tímto uměním skrývají, ty jsi zjevně ohlásil své zaměstnání přede všemi 349
Hellény, pojmenoval ses sofistou, vystoupil jsi jako učitel vzdělání a zdatnosti a první jsi začal brát za to mzdu. Jak jsem tě tedy neměl zvat k úvaze o těchto věcech a tázat se tě a radit se s tebou? To nebylo nijak možné. A tak se nyní vracím k otázkám, které jsem ti na začátku dával o těchto věcech, a toužím, abys mi něco znova připomněl a něco abychom společně uvážili. Byla pak, jak myslím, tato otázka: moudrost, rozumnost, zmužilost, spravedlnost a zbožnost – zdalipak těchto pět jmen náleží jedné věci, či je pod každým z těchto jmen nějaká zvláštní jsoucnost a věc mající svou vlastní působnost a nejsoucí jedna jako druhá? Tu jsi ty řekl, že to nejsou jména náležící jedné věci, nýbrž že každé z těchto jmen je c
dáno zvláštní věci a že všechno to jsou části zdatnosti, a to ne tak,

jako jsou částky zlata podobny sobě vespolek i celku, jehož jsou částmi, nýbrž jako jsou části obličejů nepodobny jak celku, jehož jsou částmi, tak i sobě vespolek, majíce každá svou zvláštní působnost. Jestliže se ti tyto věci ještě zdají tak jako tenkrát, řekni to; pakli však nějak jinak, vytkni jak, vždyť já ti nemám nijak za zlé, jestliže budeš nyní mluvit nějak jinak; neboť bych se nedivil, jestliže jsi to tehdy říkal, abys mě zkoušel.

Tedy já ti pravím, Sókrate, že všechny tyto vlastnosti jsou části zdatnosti; čtyři z nich jsou si vespolek hodně podobny, ale zmužilost je věc velmi mnoho odlišná od nich všech. Takto pak poznáš, že mám pravdu: nalezněš mnoho lidí, že jsou v nejvyšší míře nespravedliví, bezbožní, nezřízení a nevzdělání, ale vynikajícím způsobem zmužilí.

Poček, řekl jsem já, neboť to, co pravíš, stojí za uvážení. Zdalipak pokládáš zmužilé za odvážné či co?

Ano, a také za smělce ve věcech, které se obyčejní lidé bojí podstupovat.

Nuže, pokládáš zdatnost za něco krásného a z toho důvodu, že je to krásná věc, vystupuješ jako její učitel?

Pokládám ji za nejkrásnější věc, aspoň jestliže mám zdravý rozum.

Zdalipak tedy je podle tvého mínění jedna její část ošklivá a druhá krásná, či je celá krásná?

Jistě je celá krásná, a to jak nejvíce.

Víš, kteří lidé se odvážně ponořují do studní?

Ovšemže, jsou to potápěči.

Zdalipak proto, že to umějí, či pro něco jiného?

Že to umějí.

A kteří lidé odvážně bojují na koních. Zdalipak jezdci, či ti, kteří neumějí jezdit?

Jezdci.

A kteří s lehkými štíty? Vycvičení peltasti,⁶¹ či muži bez toho výcviku?

Peltasti. I ve všech ostatních věcech, jestliže ti o to jde, jsou

znalci odvážnější než neznalci, a jednotlivci, když se něčemu naučí, jsou odvážnější, než byli sami, dokud se nenaučili.

A již jsi viděl některé lidi, pravil jsem, kteří jsou všech těch- b
to věcí neznalí, ale počínají si odvážně v každé z nich?

Ovšemže, a to až příliš odvážně.

Nejsou-li pak tito odvážlivci také zmužilí?

To by věru byla zmužilost něco ošklivého, neboť tohle jsou šfenci.

Jak tedy soudíš o zmužilých? Ne snad, že to jsou lidé odvážní?

I nyní tak soudím. c

A neukazují se snad tito, kteří jsou tak odvážní, nikoli zmu-
žilými, nýbrž šílenými? A na druhé straně nezdálo se předtím,
že lidé nejmoudřejší jsou také nejodvážnější, a když jsou nej-
odvážnější, nejzmužilejší? A podle tohoto úsudku by moudrost
asi byla zmužilost?

Nedobře opakuješ, Sókrate, co jsem mluvil a co jsem ti od-
povídal. Když jsem dostal od tebe otázku, zdali jsou zmužilí
odvážní, přisvědčil jsem; zdali však také odvážní jsou zmužilí,
na to jsem nebyl otázan – neboť kdyby ses mne byl tehdy na to
zeptal, byl bych řekl, že ne všichni –, ale co se týče mého pří-
svědčení, že zmužilí jsou odvážní, nijak jsi nedokázal, že bylo d
nesprávné. Dále ukazuješ, že znalci převyšují odvážností samy
sebe i jiné lidi neznalé, a na základě toho se domníváš, že zmu-
žilost a moudrost je totéž; podle tohoto způsobu usuzování by
ses mohl domnívat, že také síla je moudrost. Neboť kdyby ses
mne při takovémto postupu nejprve otázel, zdali jsou silní e
schopní, řekl bych, že ano; potom na otázku, zdali jsou ti, kteří
umějí zápasit, schopnější než ti, kteří neumějí zápasit, a než
byli oni sami, dokud se tomu nenaučili, řekl bych, že ano;
a když bych k těmto otázkám přisvědčil, bylo by ti možno
s užitím právě těch výpovědí tvrdit, že podle mého přiznání
umělost a moudrost je síla. Avšak já nijak ani zde nepřizná-
vám, že schopní jsou silní, ale ovšem že silní jsou schopní; ne-
boť že není totéž schopnost a síla, nýbrž jedno, schopnost, že 351

- vzniká i z vědění, i z šílenosti a vášně, kdežto síla z přirozeného založení a dobré výchovy těl. Takto ani tam že není totéž odvážnost a zmužilost; tím se stává, že zmužili jsou odvážní, avšak ne, že by všichni odvážní byli zmužili; neboť odvážnost vzniká u lidí i z umění, i z vášně a ze šílenosti, právě tak jako schopnost, avšak zmužilost vzniká z přirozeného založení a dobré výchovy duší.

Uznávas, Próttagoro, že někteří z lidí žijí dobře a jiní zle?

Řekl, že ano.

Nuže zdá se ti snad, že by člověk žil dobře, kdyby žil v útrapách a bolestech?

Řekl, že ne.

A co kdyby skončil život po příjemném jeho prožití? Nezdá se ti, že by byl takto žil dobře?

Zajisté.

- c Tedy příjemně žítí je dobré a nepříjemně zlé.

Jestliže by člověk žil tak, že by mu byly příjemností krásné věci.

A co, Próttagoro, nazýváš snad i ty, jako obyčejní lidé, některé příjemné věci zlými a útrapné dobrými? Já totiž myslím tak: pokud jsou věci příjemné, zdalipak nejsou potud dobré, nehledíc k tomu, zdali z nich vzejde něco jiného? A na druhé straně zase, nejsou-li zrovna tak také útrapné věci, pokud jsou útrapné, zlé?

- d Nevím, Sókrate, zdali mám odpovědět tak jednoduše, jak se ty tážeš, že příjemné věci vesměs jsou dobré a útrapné zlé; ale myslím, že mi je bezpečnější – netoliko pro mou nynější odpověď, nýbrž i pro všechn ostatní můj život – odpovědět, že některé z příjemných věcí nejsou dobré, a naopak zase že některé z útrapných věcí nejsou zlé a jiné jsou, a za třetí že některé nejsou ani takové ani takové, ani zlé ani dobré.

Nenazýváš snad, děl jsem já, příjemnými ty věci, které jsou spojeny s libostí nebo způsobují libost?

- e Ovšemže.

To tedy myslím, když se ptám, zdali nejsou dobré, pokud jsou příjemné, otázku, zdali sama libost není dobro.

Jako ty říkáváš, Sókrate, uvažujme o tom, a bude-li se zdát, že je úvaha kladná, a ukáže se totožnost příjemného a dobrého, připustíme to; pakli ne, tehdy již povedeme spor.

Nuže, děl jsem já, chceš ty vést tu úvahu, či ji mám vést já?

Tobě náleží ji vést, neboť ty také jsi původcem této otázky.

Zdalipak by se nám to objasnilo asi takto? Dejme tomu, že 352
by někdo chtěl usuzovat podle vzezření člověka buď o jeho zdraví nebo o nějaké jiné výkonnosti těla, a že by uviděv jeho obličej a ruce řekl: Tak si odhal a ukaž mi i prsa a záda, abych si tě lépe prohlédl! Právě tak i já toužím po něčem takovém pro to zkoumání; když jsem se podíval, že máš takové stanovisko k dobrému a příjemnému, jak pravíš, potřebuji ti říci něco takového: **Tak mi odhal, Próttagoro, i tuto stránku svého myšlení: jaké máš stanovisko k vědění? Máš o něm to mínění jako většina lidí, či jiné?** Myslí pak většina lidí o vědění něco takového, že to není nic silného ani způsobilého k vedení a k vládě; a nesmýšlejí o něm jako o něčem takovém, nýbrž se domnívají, že když je v člověku vědění, často jím vládne nikoli vědění, nýbrž něco jiného, hned vášeň, hned zase libost, jindy nelibost, někdy zase láska, často pak strach; smýšlejí o vědění docela 353
tak jako o otroku, že je vláčeno sem a tam od všech ostatních činitelů. **Nuže zdá se i tobě o něm něco takového, či že je vědění věc krásná a schopná vládnouti člověku? Uznáváš, že když člověk zná dobré a zlé, nedal by se od ničeho ovládnouti, aby dělal něco jiného, než co přikazuje vědění, a že moudrost je dostatečnou pomocnicí člověku?**

Ano, zdá se mi tak, jak ty pravíš, Sókrate, a zároveň, jestliže 354
pro někoho jiného, tedy i pro mne by bylo ošklivé neuznávat, že moudrost a vědění je nejsilnější z lidských věcí.

Krásně, děl jsem já, mluvíš a pravdivě. **Víš tedy, že většina lidí nevěří mně a tobě, nýbrž tvrdí, že mnozí, ačkoli znají nejlepší věci, nechtějí je konati, i když jim to je možno, ale dělají něco jiného.** A kdykoli jsem se otázal, co asi je příčina toho, říkají, že lidé takto jednající jednají tak proto, že podléhají libos- 355
t

ti nebo nelibosti nebo že jsou ovládání některým z těch činitelů, které jsem právě jmenoval.

Ano, Sókrate, také mnoho jiných věcí, myslím, mluví lidé nesprávně.

353 Nuže tedy pokus se spolu se mnou přesvědčovat lidi a poučovat je, co se to s nimi děje, že, jak říkají, podléhají libosti, a proto nedělají nejlepší věci, ačkoli je prý znají. Kdybychom jim řekli: Vaše řeč je nesprávná, lidé, a nemluvíte pravdu – snad by se nás otázali: Prótagoro a Sókrate, jestliže tento stav není podléhání libosti, tedy co to asi je a jak to vy nazýváte? Řekněte nám!

Proč bychom se měli, Sókrate, ohlížet na mínění lidí, kteří mluví, cokoliv je napadne?

b Myslím, děl jsem já, že to má pro nás nějaký význam, abychom našli, jak se má asi zmužilost k ostatním částem zdatnosti. Jestliže tedy myslíš setrvat na tom, co jsme právě uznali za dobré, totiž abych já vedl rozmluvu tak, jak by se to podle mého mínění nejlépe stalo zřejmým, následuj mne; pakli nechceš, nechám to být, je-li ti líbo.

Správně mluvíš: jen pokračuj, jak jsi začal.

c Tedy dejme tomu, že by se nás znova otázali: Jak tedy vy nazýváte to, co jsme my jmenovali podléháním libostem? Tu bych k nim já promluvil takto: Nuže poslouvejte; pokusíme se já a Prótagoras vám to povědět. Neříkáte snad, lidé, že vám tento stav vzniká v těchto případech, jako například když leckdy jste přemáháni od jídel a nápojů a rozkoší lásky, příjemných to věcí, a tu ačkoli poznáváte, že to jsou špatné věci, přece prý je děláte?

Řekli by, že ano.

d Tu bychom se jich otázali já a ty znova: A po které stránce je nazýváte špatnými? Zdalipak proto, že každá z nich v přítomné chvíli poskytuje tuto libost a je příjemná, či že pro pozdější čas způsobuje nemoci a chudobu a připravuje mnoho jiných takových běd? Či i když nic z toho pro budoucnost nepřipravují a způsobují toliko radost, přece by byly zlé, protože

po nějakých dojmech, ať jakýchkoli, působí člověku radost?⁶² Sotva by asi, Prótágoro, odpověděli něco jiného nežli to, že ty věci nejsou zlé pro způsobování samé té chvilkové libosti, nýbrž pro ty pozdější následky, nemoci a ostatní věci.

Já myslím, řekl Prótágoras, že většina by dala tuto odpověď.

Není-li pravda, že když způsobují nemoci, způsobují útrapy, a také když způsobují chudobu, způsobují útrapy? Přisvědčili by, jak já se domnívám.

Prótágoras souhlasil.

Tedy jistě se vám zdá, lidé, jak soudíme já a Prótágoras, že pro nic jiného nejsou tyto věci zlé, nežli že se končí útrapami a zbavují jiných libostí. Přisvědčili by?

Zdálo se tak souhlasně nám oběma.

Představme si, že bychom jim dali zase opačnou otázku: Lidé, kteří tvrdíte, že zase dobré věci jsou útrapné, zdalipak nemáte na mysli takové věci, jako například tělesná cvičení, vojenskou službu a lékařské zákroky prováděné pálením, řezáním, léky a ujmu v jídle, že to jsou sice dobré věci, ale útrapné? Řekli by, že ano?

Souhlasil.

Zdalipak tedy je nazýváte dobrými podle toho, že v přítomné chvíli způsobují svrchované bolesti a útrapy, či spíše proto, že pro pozdější čas z nich vzniká zdraví a dobrý stav těl, blaho obcí, vláda nad jinými a bohatství? Řekli by, že ano, jak myslím.

Souhlasil.

Nejsou-li pak tyto věci dobré jen proto, že se končí libostmi a zbavováním i odvracením nelibostí? Či můžete udat nějaký jiný zřetel, pro který je nazýváte dobrými, kromě libostí a nelibostí? Řekli by, že ne, jak myslím.

Také mně se tak zdá, řekl Prótágoras.

Tedy patrně vyhledáváte libost jako dobro a vyhýbáte se nelibosti jako zlu?

Souhlasil.

To tedy pokládáte za zlo nelibost a za dobro libost, neboť i sama radost je podle vaší řeči tehdy zlo, kdykoli připravuje o větší libosti, než jaké má sama, nebo způsobuje větší nelibosti, než jsou libosti v ní obsažené. Vždyť jestliže nazýváte samu radost zlem podle něčeho jiného a pro nějaký jiný zřetel, mohli byste to i nám povědět; avšak nebudete moci.

Také mně se zdá, že ne, pravil Prótagoras.

Není-li pak tomu právě tak na druhé straně i se samým cítním nelibosti? Nenazýváte sám pocit nelibosti dobrem tehdy, kdykoli buď zbavuje větších nelibostí, nežli jsou ty v něm obsažené, nebo připravuje větší libosti, nežli jsou jeho nelibosti? Neboť jestliže hledíte k nějakému jinému konci, když nazýváte sám pocit nelibosti dobrem, nežli k tomu, který uvádím, můžete nám to povědět; avšak nebudete moci.

Máš pravdu, řekl Prótagoras.

Tu kdyby se mne ti lidé znova otázali, z jakého asi důvodu o tom mluvím tak mnoho a z tak mnoha stran, řekl bych já: Odpusťte mi; neboť předně není snadno ukázat, co asi je to, co vy nazýváte podléháním libostem, a pak v této věci záleží všechny výklady. Ale ještě i nyní je možno odvolat dřívější tvrzení, jestliže snad můžete říci, že dobro je něco jiného než libost, nebo zlo něco jiného než útrapa; či stačí vám příjemně prožít život bez nelibostí? Jestliže stačí a nemůžete říci, že by něco jiného bylo dobro nebo zlo, co se nekončí těmito stavy, poslouvejte dále. Pravím vám, že má-li se to tak, stává se směšnou vaše řeč, když tvrdíte, že často člověk, i když poznává, že zlé věci jsou zlé, přece je koná, ačkoli mu je možno je nekonat, poněvadž prý je hnán a mámen od libostí; a na druhé straně zase tvrdíte, že člověk, i když poznává dobré věci, nechce je konat pro chvilkové rozkoše, jsa těmito přemáhán. Že jsou tyto řeči směšné, bude zřejmé, jestliže nebudeme užívat na jednu mnoha slov, „libé“ a „útravné“, „dobré“ a „zlé“, nýbrž když se ukázalo, že to jsou dvě věci, budeme je nazývat i dvěma jmény, nejprve jmény „dobré“ a „zlé“, potom zase „libé“

a „útravné“. Když jsme to stanovili, mluvmě takto: Člověk, i když poznává, že zlé věci jsou zlé, přece je koná. Tu jestliže se nás někdo otáže, proč, řekneme: Jsa přemáhán. Onen se nás otáže: Od čeho? My pak již nesmíme říci, že od libosti – neboť místo jména „libost“ nabyła ta věc jiného jména „dobro“ –, tedy odpovězme mu a řekněme: Jsa přemáhán – Od čeho? řekne. Od dobra, odpovíme, to je jisté. Tu jestliže bude ten tazatel zlo-
myslný, zasměje se a řekne: **Věru směšnou to mluvíte věc, že někdo koná zlé věci, i když poznává, že jsou zlé, a ačkoli je nemusí konat, a to proto, že je přemáhán od dobrých věcí.** Zdali-
pak přítom ty dobré věci nebyly hodny, aby u vás vítězily nad zlými, či byly hodny? Zřejmě řekneme v odpověď: Nebyly hodny, sice by nechyboval ten, o kterém říkáme, že podléhá libostem. Po které stránce – řekne snad – jsou dobré věci hodnotou za zlými nebo zlé za dobrými? Snad pro něco jiného, nežli když jsou jedny větší a druhé menší? Nebo když je jedněch více a druhých méně? Nebudeme moci říci nic jiného než toto. Je tedy zřejmé, řekne, že slovem „podléhati“ myslíte toto, místo menších dobrých věcí brát větší zlé. To by se tedy mělo takto.

Ted' vezněme zase slova „příjemné“ a „útravné“ pro tytéž věci a řekněme: Člověk koná – tehdy jsme řekli zlé věci, nyní však řekněme útravné, i když poznává, že jsou útravné, a to proto, že je přemáhán od libých věcí, jež zřejmě nebyly hodny, aby vítězily. A která jiná může být nehodnotnost libosti proti nelibosti nežli vzájemné převyšování a nedosahování? To pak znamená, že jsou věci navzájem větší a menší, že jich je více a méně a že se dějí více a méně. **Tu by někdo mohl říci: Ale je veliký rozdíl, Sókrate, mezi tím, co je v přítomné chvíli libé, a tím, co je pro pozdější čas buď libé, nebo útravné. Tu bych řekl já: Což snad může ten rozdíl záležet v něčem jiném než v libosti a nelibosti? Nemůže přece být v ničem jiném.** Nuže, jako člověk umějící dobře vážit, seber věci libé a seber věci útravné, dej na váhu také blízkost a vzdálenost a pak řekni, čeho z obého je více. Jestliže vážením srovnáváš věci libé s libý-

mi, je vzítí vždy ty, které jsou větší a kterých je více; pakli věci nelíbí s nelibými, ty, kterých je méně a které jsou menší; pakli libé s nelibými, tu jestliže jsou věci útrapné převažovány od libých, a to buď věci blízké od vzdálených nebo věci vzdálené od blízkých, má se konati to, v čem jsou ty libé věci obsaženy; c pakli však jsou libé věci převažovány od útrapných, nemá se to konat. Je tomu snad – řekl bych – nějak jinak, lidé? Vím, že by nemohli jinak mluvit.

Souhlasil i on.

Když se to tedy takto má, odpovězte mi tohle. Jeví se vašemu zraku tytéž délky zblízka většími, zdálky menšími, či ne?

Řeknou, že ano.

A právě tak tloušťky a množství? A stejné zvuky zblízka silnějšími a zdálky slabšími?

Řekli by, že ano.

- d Kdyby nám tedy dobré a šťastné jednání⁶³ záleželo v tom, abychom dělali a brali veliké délky, ale malým abychom se vyhýbali a nedělali je, co by se nám ukázalo jako spása života? Zdalipak měřické umění, či účinek jevu? Bezpochyby tento by nás zaváděl a způsoboval by, že bychom často tytéž věci brali tak a onak a měnili své názory v konání i volbě věcí velikých a malých, avšak měřické umění by učinilo tento zrakový dojem e bezmocným, ukázáním pravdy by způsobilo, že by duše, zůstávajíc u pravdy, měla pokoj, a stalo by se spásou života. Zdalipak by uznávali ti lidé, že po této stránce nás zachraňuje měřické umění, či by pomýšleli na jiné?

Měřické, souhlasil.

- A co kdyby nám spása našeho života záležela ve volbě lichého a sudého, kdy by se mělo správně vzítí, čeho je více a kdy čeho méně, buď v poměru samo k sobě nebo jedno k druhému, ať by to bylo blízko nebo daleko? Co by nám zachraňovalo život? Zdalipak ne 357 vědění? A zdalipak ne jakési měřictví, když to je umění nadbytku a nedostatku? Když pak jde o liché a sudé, zdali snad nějaká jiná nauka nežli nauka o číslech? Souhlasili by s námi ti lidé, či ne?

Zdalo se i Prótagorovi, že by souhlasili.

Dobře, lidé; když pak se nám ukázalo, že spása života nám je ve správné volbě libosti a nelibosti, toho, čeho je víc, a toho, čeho je méně, většího a menšího i vzdálenějšího a bližšího, zdalipak se tu předně neukazuje měřictví jakožto zkoumání vzájemného poměru nadbytku a nedostatku a stejnosti?

b

Nutně.

Když pak měřictví, zajisté nutně umění a vědění.

Budou souhlasit.

Nuže, které to je umění a vědění, o tom budeme uvažovat až jindy; že však to je vědění, tolik stačí k výkladu, jež máme podat já a Prótagoras o věcech, na které jste se nás tázali. Dali jste tu otázku, jestliže se pamatujete, když my jsme spolu souhlasně uznávali, že nic není silnější než vědění a toto že vždycky vládne, kdekoli je obsaženo, i nad libostí, i nade všemi ostatními věcmi; vy však jste tvrdili, že často vládne libost i nad vědoucím člověkem, a když jsme s vámi nesouhlasili, potom jste se nás otázali: Prótagoro a Sókrate, jestliže tento stav není podléhání libosti, nuže co to asi je a jak to vy nazýváte? Povězte nám! A tu kdybychom vám byli hned tehdy řekli, že to je nevědomost, byli byste se nám vysmívali; avšak jestliže se nám nyní vysmíváte, budete se vysmívat i sami sobě. Vždyť vy jste uznali, že ti, kteří chybují, chybují z nedostatku vědění o volbě libosti a nelibosti – to jsou dobré a zlé věci – a netoliko vědění, ale jak jste ještě prve uznali, vědění měřického: o chybném jednání víte patrně i sami, že se koná z nevědomosti bez vědění. Takže toto jest podléhání libosti, největší nevědomost, za jejíhož lékaře se prohlašuje tento zde Prótagoras a Prodikos i Hippias. Ale vy, protože se domníváte, že to je něco jiného než nevědomost, ani sami nechodíte ani svých synů neposíláte k těmto zde sofistům, učitelům těchto věcí, nýbrž šetříte svých peněz, nedáváte jich jim, a tím špatně a s nezdarem jednáte ve věcech soukromých i obecních.

c

d

e

To bychom byli odpověděli těm obyčejným lidem; vás pak 358

spolu s Prótagorou se táži, Hippió a Prodikú – neboť rozmluva má být pro vás společná –, zdali podle vašeho mínění mluvím pravdu, či nepravdu.

Zdalo se všem, že vyslovené myšlenky jsou nadměru pravdivé.

Souhlasíte tedy, děl jsem já, že libé je dobré a útrapné zlé. Prodikovo rozeznávání slov si vyprosím; ať si už říkáš „libé“ nebo „milé“ nebo „radostné“ nebo ať je libo jmenovat takové věci jakýmikoli slovy a jakkoli, odpověz mi tak na to, co chci.

Tu Prodikos zasmáv se projevil souhlas a také ostatní.

A co, mužové, tato věc: nejsou snad krásné všechny činnosti směřující k tomu, abychom žili bezstrastně a příjemně? A není snad krásný skutek dobrý a prospěšný?

Souhlasili.

Jestliže tedy, pravil jsem, příjemné je dobré, nikdo, když ví nebo se domnívá, že jsou jiné věci lepší než to, co on dělá, a možné, nebude to dělat, jestliže mu je možno dělat lepší věci; podléhat sám sobě není nic jiného než nevědomost a být silnější sama sebe nic jiného než moudrost.

Souhlasili všichni.

A dále: nazýváte nevědomostí takovýto stav, mít nepravdivé mínění a mýlit se ve věcech velmi hodnotných?

I s tím všichni souhlasili.

Je tomu nepochybně tak, pravil jsem já, že zlé věci nikdo úmyslně nepodstupuje, ani ty, o kterých se domnívá, že jsou zlé; není to, jak se podobá, v přirozenosti člověka, aby chtěl podstupovat ty věci, které jsou podle jeho mínění zlé, místo dobrých; a kdykoli je přinucen vybírat si jedno ze dvou zel, nikdo si nevybere větší, je-li možno si vybrat menší.

Všechny tyto myšlenky jsme my všichni přijímali se souhlasem.

A což, děl jsem já, nazýváte něco bázní a strachem? A zdali-pak totéž, co já? – s tím se obracím k tobě, Prodikú. Myslím tím jakési očekávání zlého, ať už to nazýváte strachem, nebo bázní.

Prótagorovi a Hippiovi se zdálo, že to je bázeň i strach, Prodikovi, že to je bázeň, ale strach ne.⁶⁴

e

Nic na tom nezáleží, Prodiku, děl jsem já, ale na tomto. Jestliže jsou dřívější myšlenky pravdivé, zdalipak někdo na světě bude chtít podstupovat to, čeho se bojí, je-li možno podstupovat to, čeho se nebojí? Či to je nemožné podle toho, co jsme souhlasně uznali? Neboť čeho se bojí, to podle našeho úsudku pokládá za zlé: co však pokládá za zlé, to nikdo úmyslně nepodstupuje ani to nebere.

I s tím všichni souhlasili.

359

Podle těchto předpokladů, Prodiku a Hippio, děl jsem já, ať nám hájí tuhle Prótagoras správnost své první odpovědi – ne té první vůbec; tehdy totiž řekl, že jest pět částí zdatnosti a že žádná z nich není jedna jako druhá, nýbrž že každá má svou zvláštní působnost; avšak nemyslím toto, nýbrž co řekl později. Později totiž řekl, že čtyři ty části jsou si vespolek hodně podobny, ale jedna že se velmi mnoho liší od ostatních, totiž zmužilost, a řekl, že to poznám podle tohoto důkazu: „Nalezneš, Sókrate, lidí v nejvyšší míře bezbožné, nespravedlivé, nezřízené a nevzdělané, ale velmi zmužilé; z toho poznáš, že se mnoho liší zmužilost od ostatních částí zdatnosti.“ Já jsem se hned tehdy velice podivil té odpovědi, a ještě více, když jsem s vámi probral tyto myšlenky. Tu jsem se ho otázel, zdali pokládá zmužilé za odvážné, a on řekl, že také za smělce. Pamatuješ se, Prótagoro, že jsi takto odpovídal?

b

Souhlasil.

Nuže tedy, děl jsem já, řekni nám, co podle tvého mínění podstupují smělci, za které pokládáš zmužilé? Či snad totéž, co bázlíví?

c

Řekl, že ne.

Jistě tedy jiné věci.

Ano, pravil.

Zdalipak bázlíví podstupují věci bezpečné a zmužilí nebezpečné?

Lidé tak mluví, Sókrate.

- d Máš pravdu, děl jsem já; ale na to se netáži, nýbrž co podle tvého mínění podstupují zmužilí? Zdalipak věci nebezpečné, o nichž soudí, že jsou nebezpečné, či ty, které nejsou nebezpečné?

Ale tam o tom se právě v tvé rozpravě dokázalo, že to je nemožné.

I to máš pravdu, děl jsem já: takže jestliže to bylo správně dokázáno, nikdo nepodstupuje věci, které pokládá za nebezpečné, neboť jsme našli, že podléhat sám sobě je nevědomost.

Souhlasil.

- c Ale naopak všichni podstupují ty věci, které pokládají za bezpečné, i bázlivi i zmužilí, a v tomto smyslu podstupují tytéž věci i bázlivi i zmužilí.

To ne, Sókrate, přece jest pravý opak, co podstupují bázlivi a co zmužilí. Tak hned do boje jedni jsou ochotni jít, a druzí nechťejí.

Je krásné jít do boje, či ošklivé?

Krásné.

Tedy jestliže krásné, také dobré, jak jsme dříve souhlasně uznali; uznali jsme totiž, že všechny krásné činnosti jsou dobré.

Máš pravdu a mně se vždycky tak zdá.

- 360 A to správně, pravil jsem já. Ale kteří podle tvého soudu nechťejí jít do boje, ač to je něco krásného a dobrého?

Bázlivi, děl on.

Když je to krásné a dobré, je to zajisté i příjemné?

Tak jsme aspoň uznali.

Zdalipak bázlivi znají, oč jde, když nechťejí podstupovat to, co je krásnější a lepší a příjemnější?

Však jestliže uznáme i to, zrušíme úsudky dříve uznané.

A co zmužilý? Nepodstupuje to, co je krásnější a lepší a příjemnější?

Je nutno, pravil, to uznat.

- b Není-li vůbec pravda, že zmužilí se nebojí ošklivými strachy, kdykoli se bojí, ani nejsou smělí ošklivou smělostí?

Pravda.

Jestliže jejich city nejsou ošklivé, zdaž nejsou krásné?

Souhlasil.

A jestliže krásné, také dobré?

Ano.

Avšak bázlíví a smělí a šflení naopak se bojí ošklivými strachy a jsou smělí ošklivou smělostí, pravda?

Souhlasil.

Jejich smělost ve věcech ošklivých a zlých nemá žádnou jinou příčinu než neznalost a nevědomost?

Tak jest.

A dále: říkáš tomu, proč jsou bázlívcí bázlíví, bázlívosť či zmužilosť?

Jistě bázlívosť.

A neukázalo se snad, že jsou bázlíví pro neznalost nebezpečných věcí?

Ovšem.

Tedy jsou bázlíví pro tuto nevědomost?

Souhlasil.

A příčina, proč jsou bázlíví, je, jak uznáváš, bázlívosť?

Přisvědčil.

Tedy bázlívosť by byla neznalost věcí nebezpečných a bezpečných?

Přikývl.

Avšak, děl jsem já, zmužilosť je jistě opak bázlívosťi.

Řekl, že ano.

Tedy moudrá znalosť věcí nebezpečných a bezpečných je opak proti neznalosti těchto věcí?

I tu ještě přikývl.

A neznalost těchto věcí je bázlívosť?

Tu již jen velmi stěží přikývl.

Tedy moudrá znalosť věcí nebezpečných a bezpečných je zmužilosť, jsouc opak proti neznalosti těchto věcí?

Tu již ani nechtěl přikývnout a mlčel.

A já jsem řekl: Co to, Prótodoro, ty neřkáš k mým otázkám ani ano, ani ne?

Sám to dokončí, pravil.

- e Ano, děl jsem já, ale napřed se tě zeptám ještě na jednu jedinou věc, zdali ještě myslíš, jako prve, že jsou někteří lidé velmi nevědomí a přitom velmi zmužilí.

Zdá se mi, Sókrate, že velmi mnoho stojíš o to, abych já byl odpovídající; tedy ti učiním po vůli a pravím, že podle uznávaných úsudků se mi to zdá nemožné.

- 361 Pro nic jiného, děl jsem já, se netáži na všechno to, nežli že chce vyzkoumat, jak se to asi má se zdatností a co asi je ta věc sama, zdatnost. Neboť vím, že když se toto objasní, nejlépe by se stalo zřejmým to, o čem jsme já i ty rozpředli každý dlouhou řeč, přičemž jsem já tvrdil, že zdatnosti nelze učit, a ty, že jí lze učit. A zdá se mi, že nastávající konec našich řečí nás obviňuje a nám se posmívá, a kdyby nabyl hlasu, že by řekl: „Podivní lidé jste, Sókrate a Prótodoro! Ty, jenž jsi dříve tvrdil, že zdatnosti nelze učit, nyní usiluješ o opak sám proti sobě a snažíš se dokázat, že všechny věci jsou vědění, i spravedlnost, rozumnost a zmužilost; tím způsobem by se nejspíše ukázalo, že lze zdatnosti učit. Neboť kdyby zdatnost byla něco jiného než vědění, jak se Prótodoras pokoušel tvrdit, zřejmě by to nebyla věc učitelná; takto však, jestliže se ukáže, že to je v celém svém rozsahu vědění, jak ty usiluješ, Sókrate, bylo by divné, kdyby jí nebylo lze učit. Prótodoras zase tehdy stál na stanovisku, že jí lze učit, ale nyní, jak se podobá, usiluje o pravý opak, aby se ukázala bezmála vším jiným spíše než vědění; a takto by to naprosto nebyla věc učitelná.“ Já tedy, Prótodoro, když pozoruji, jak se všechny tyto myšlenky hrozně pletou sem a tam, se vší snažností chci, aby v nich nastalo jasno, a přál bych si, když jsme toto probrali, abychom se z toho dostali ke zdatnosti, co to jest, a znova o ní zkoumali, zdali jí lze učit, či nelze; bojím se, aby nás snad onen Epimétheus i při tom zkoumání neoklamal a nesvedl,⁶⁵
- b
- c

jako nás také podle tvého vypravování zanedbal při onom rozdělení. Vůbec se mi i v tom mýtu líbil Prométheus víc než Epimétheus; podle jeho příkladu a v předvídavé⁶⁶ péči o všechny svůj život zabývám se všemi těmito věcmi, a kdybys ty chtěl, jak jsem pravil již na počátku, velmi rád bych spolu s tebou zkoumal tyto otázky.

A Prótagoras pravil: Já, Sókrate, chválím tvou horlivost a tvé provádění rozpravy. Vždyť nejsem, myslím, ani jinak zlý člověk, a závistivý jsem nejméně ze všech lidí na světě; o tobě jsem se před mnoha lidmi vyslovil, že se ti obdivuji daleko nejvíce z těch, s kterými se setkávám, docela pak mezi tvými vrstevníky; a říkám, že bych se nedivil, kdyby ses stal jedním z mužů vynikajících v moudrosti. A o těchto otázkách si promluvíme až jindy, až si budeš přát. Ale nyní je již čas obrátit se také k něčemu jinému.

362

Ano, děl jsem já, měli bychom to udělat, jestliže se ti zdá. Neboť i já mám už dávno čas jít, kam jsem řekl, a zůstal jsem, abych učinil po vůli krásnému Kalliovi.

Když jsme si tyto věci navzájem pověděli, odešli jsme.

Gorgias

*Kalliklés, Sókratés, Chairefón,
Gorgias, Pólos*

Kalliklés Takhle pozdě se prý má chodit do války a do bitvy, sv. I
447
Sókrate.

Sókr. Což přicházíme opravdu, jak se říká, po slavnosti a opozdili jsme se?

Kall. Ano, a po jak pěkné slavnosti! Neboť Gorgias nám právě pověděl ve své přednášce mnoho krásného.

Sókr. Tím je, Kallikle, vinen tuhle Chairefón; kvůli němu jsme se museli zdržet na náměstí.

Chair. Nic si z toho nedělej, Sókrate, já to zase napravím. b
Gorgias je můj přítel a tak nám něco přednese, libo-li, hned teď, anebo, budeš-li chtít, někdy jindy.

Kall. Jakže, Chairefónte? Sókratés touží si poslechnout Gorgia?

Chair. Právě proto jsme zde.

Kall. Nuže, až budete chtít, přijďte ke mně do domu; Gorgias totiž u mne bydlí a něco vám přednese.

Sókr. Dobře, Kallikle. Ale zdalipak by se mu chtělo s námi rozmlouvatí? c
Rád bych se totiž od něho dověděl, jaký je význam toho jeho umění a co je to, co ohlašuje a čemu učí; ale tu přednášku ať udělá, jak pravíš, někdy jindy.

Kall. Nejlepší bude, Sókrate, dáti tu otázku jemu samému. Neboť tahle věc byla jedním číslem jeho výstupu; vybízel totiž, aby mu dávali otázky, kdokoli z posluchačů by nějakou chtěl, a na všechny že odpoví.

Sókr. To je hezké. Chairefónte, zeptej se ho.

Chair. Nač se mám zeptat?

Sókr. Kdo je. d

Chair. Jak to myslíš?

Sókr. Jako například kdyby byl řemeslníkem dělajícím obuv, odpověděl by ti patrně, že je švec; či nerozumíš, jak to myslím?

Chair. Rozumím a zeptám se.

Pověz mi, Gorgio, je pravda, co říká tuhle Kalliklés, že prý ohlašuješ, že budeš odpovídat, na cokoli by se tě kdo tázal?

448 *Gorg.* Pravda, Chairefónte; však právě nyní jsem to zrovna ohlašoval a tvrdím, že za mnoho let ještě nikdo mi nedal žádnou otázku, která by mi byla nová.

Chair. Bude ti tedy asi snadno odpovědět, Gorgio?

Gorg. Hned to můžeš zkusit, Chairefónte.

Pól. Dozajista, ale jestliže chceš, Chairefónte, zkus to na mně. Neboť Gorgias, jak se mi zdá, je také už unaven, vždyť právě probral mnoho věcí.

Chair. Jak to, Póle? Ty se domníváš, že bys odpověděl lépe než Gorgias?

b *Pól.* Co řekneš tomu, když to dovedu tak, aby to tobě stačilo?

Chair. Nic; ale když chceš, odpovídej.

Pól. Taž se.

Chair. Již se táži. Kdyby byl Gorgias odborníkem v tom umění jako jeho bratr Hérodikos, jak bychom ho po právu nazývali? Ne tak jako onoho?

Pól. Ovšemže.

Chair. Tedy bychom dobře říkali, kdybychom ho nazývali lékařem?

Pól. Ano.

Chair. A kdyby byl znalý toho umění jako Aristofón Aglaofóntův nebo jeho bratr,² kým bychom ho správně nazývali?

c *Pól.* Je jasné, že malířem.

Chair. Kterého umění je tedy doopravdy znalý, a kým bychom jej proto správně nazývali?

Pól. Ó, Chairefónte, mnoho je rozličných znalostí na světě, zkušeně vynalezených ze zkušeností; zkušenost totiž působí, že cesta našeho života je řízena znalostí, ale nezkušenost ji ponechává náhodě. Ze všech těchto znalostí jedni nabývají těch, druhí oněch, každý jiným způsobem, nejlepší pak lidé

nejlepších; z těchto je i tuhle Gorgias a jemu náleží umění ze všech nejkrásnější.

Sókr. Je vidět, Gorgio, že je Pólos dobře připraven k slovním výkonům; ale vždyť nedělá to, co slíbil Chairefóntovi.

Gorg. Co právě, Sókrate?

Sókr. Vidím, že neodpovídá zcela na otázku.

Gorg. Nuže chceš-li, otaž se ho ty.

Sókr. Ne, ale mnohem raději bych se tázal tebe, jestliže je tobě samému po chuti odpovídat. Neboť Pólos, jak je mi patrné už z toho, co řekl, je více vycvičen v tak řečené rétorice než v dialogu.

Pól. Jak to, Sókrate?

Sókr. Protože, Póle, na otázku Chairefóntovu, kterého umění je Gorgias znalý, ty pronášíš chvalořeč na jeho umění, jako kdyby je někdo haněl, ale které to umění je, to jsi neodpověděl.

Pól. Což jsem neodpověděl, že to je nejkrásnější umění?

Sókr. Jistě. Ale nikdo se netáže, jaké je Gorgiovo umění, nýbrž které a kým je třeba nazývat Gorgiu; jako když ti Chairefón dal předešlé otázky a ty jsi mu dobře a stručně odpověděl, řekni i nyní takto, které je to umění a kým máme nazývat Gorgiu. Raději však, Gorgio, řekni nám ty sám, kterého umění jsi znalý, a kým je proto třeba tě nazývat.

Gorg. Rétoriky, Sókrate.

Sókr. Je tedy třeba tě nazývat rétorem?

Gorg. A to dobrým, Sókrate, jestliže mě chceš nazývat podle toho, čím jsem a čím se honosím, jak řekl Homér.³

Sókr. Však chci.

Gorg. Tak tedy nazývej.

Sókr. Jistě pak si máme myslet, že jsi schopen dělat i jiné takovými.

Gorg. Vskutku to o sobě prohlašuji, nejenom zde, nýbrž i jinde.

Sókr. Zdalipak bys tedy byl ochoten, Gorgio, po způsobu našeho nynějšího rozhovoru i dále dávat jednak otázky, jednak

odpovědi, ale tyhle dlouhé řeči, jaké začal i Pólos, odložit na jindy? Než buď věren svému slibu a rač na tu otázku stručně odpovědět.

- c *Gorg.* Jsou, Sókrate, některé odpovědi, které nutně vyžadují obšírnosti v slovním výrazu; ale přesto se pokusím promluvit co nejstručněji. **Vždyť také i to je jedna věc z mého umění, že by nikdo nepověděl totéž stručněji nežli já.**

Sókr. Toho je jistě potřebí, Gorgio; a podej mi ukázkou právě téhle věci, krátkomluvnosti, kdežto dlouhomluvnost mi ukážeš až jindy.

Gorg. To také podám a řekneš, že jsi neslyšel nikoho stručnějšího.

- d *Sókr.* Nuže, když tvrdíš, že jsi znalý umění řečnického a že bys i jiného udělal řečníkem, řekni mi, **které věci se týká rétorika? Například tkalcovství se týká výroby oděvu, že ano?**

Gorg. Ano.

Sókr. Tak i hudební umění se týká vytváření písní, pravda?

Gorg. Ano.

Sókr. U Héry, Gorgio, obdivuji se tvým odpovědím, že odpovídáš tak stručně, jak jen možno.

Gorg. Ano, Sókrate, myslím si, že to dělám docela slušně.

Sókr. Máš pravdu. Nuže tedy mi takto odpověz i o rétorice, které věci znalost to je.

Gorg. Řečí.

- e *Sókr.* **Jakých to, Gorgio? Zdali takových, které ukazují nemocným, co by měli dělat, aby byli zdraví?**

Gorg. Ne.

Sókr. Tedy rétorika se netýká všech řečí.

Gorg. Jistě ne.

Sókr. Ale ovšem činí lidi schopnými mluvit.

Gorg. Ano.

Sókr. A zajisté nejen mluvit, nýbrž o týchž věcech i rozumně myslet?⁴

Gorg. Jak by ne?

Sókr. Lékařství, o němž jsme prve mluvili, činí lidi schopnými 450
mi myslet a mluvit o nemocných, že ano?

Gorg. Nutně.

Sókr. Tedy i lékařství, jak se podobá, má za předmět řeči.

Gorg. Ano.

Sókr. A to řeči týkající se nemocí?

Gorg. Zajisté.

Sókr. Zdalipak i gymnastika⁵ nemá předmětem řeči, ty, které
se týkají dobrého a špatného stavu těl?

Gorg. Ovšem.

Sókr. A jistě se to takto má, Gorgio, i s ostatními uměními;
každé z nich má předmětem ty řeči, které se týkají oboru kaž- b
dého jednotlivého umění.

Gorg. Patrně.

Sókr. Pročpak tedy asi nenazýváš řečnickými ta jiná umění,
když mají předmětem řeči, jestliže podle tvého výměru řečnic-
ké umění je to umění, které má předmětem řeči?

Gorg. Protože, Sókrate, při těch jiných uměních takřka
veškerá znalost záleží v ručních výkonech a podobných čin-
nostech, kdežto při rétorice není žádného takového ručního
díla, nýbrž všechna její činnost a její uplatňování se děje řečmi. c
Z tohoto důvodu já soudím, že rétorika je umění mající předmě-
tem řeči, a mám pravdu, jak já myslím.

Sókr. Zdalipak rozumím, jakým to uměním ji chceš nazývat?
Však brzy se to dofvím jasněji. Nuže odpověz: máme rozličná
umění, že ano?

Gorg. Ano.

Sókr. Ze všech pak umění, myslím, při jedněch je hlavní
věcí činnost; řeči potřebují jen málo, některá pak docela nic,
a odborná práce by se při nich mohla provádět i mlčky, jako je
tomu při malířství, sochařství a mnoha jiných. Taková máš, jak d
se mi zdá, na mysle a o těch tvrdíš, že k nim rétorika nenáleží;
či ne?

Gorg. Ano, docela dobře předpokládáš, Sókrate.

Sókr. Jiného pak druhu jsou ta umění, která všechno provádějí řečí a činu takřka buď žádného nepotřebují nebo jen zcela málo, jako například nauka o číslech, počtářství,⁶ geometrie, umění hrát mlýnek⁷ a mnohá jiná umění, z nichž některá mají skoro stejně řečí jako úkonů, většina však jich má více a namnoze veškerá činnost i veškeré uplatňování záleží jim v řečech. Za jedno z těchto pokládáš, jak se mi zdá, rétoriku.

Gorg. Pravdu mluvíš.

Sókr. Avšak jistě žádné z těchto, myslím, nechceš nazývat rétorikou, ačkoli ses tak vyjádřil, že rétorika je to umění, které se uplatňuje řečí, a někdo by mohl namítnout, kdyby chtěl chytat za slovo, „ty tedy, Gorgio, nazýváš aritmetiku rétorikou“? Ale domnívám se, že nenazýváš rétorikou ani aritmetiku ani geometrii.

451 *Gorg.* Vskutku správně se domníváš, Sókrate, a tvůj předpoklad je oprávněn.

Sókr. Nuže tedy i ty dokonči odpověď na mou otázku. Když totiž je rétorika jedno z těch umění, která užívají většinou řeči, a když jsou i jiná taková, pokus se říci, které z nich je rétorika a k čemu se vztahuje její uplatňování řečmi. Jako kdyby se mne někdo tázal o kterémkoli z umění, o kterých jsem právě mluvil: „Sókrate, které umění je nauka o číslech?“, řekl bych mu, jako právě ty, že je to jedno z umění, která se uplatňují řečí. A kdyby se mne dále tázal: „Co jest předmětem toho druhu umění?“, řekl bych, že jeho předmětem jsou pojmy sudého a lichého bez ohledu na to, kolik je kde jednoho i druhého. A kdyby se zase zeptal: „Které umění nazýváš počtářstvím?“, řekl bych, že i toto náleží mezi umění, která se veskrze uplatňují řečí; a kdyby se dále tázal: „Co jest předmětem toho umění?“, řekl bych jako ti, kdo sestavují na sněmu návrh, že v ostatních věcech je počtářství jako nauka o číslech⁸ – neboť má tentýž předmět, sudé a liché –, ale rozdíl je ten, že počtářství přihlíží i k tomu, jaké je liché a sudé co do množství, jednak každé v poměru k sobě samému, jednak obojí k sobě

navzájem. A kdyby se někdo tázal na astronomii, řekl bych, že i tato se ve všem uplatňuje řečí, a kdyby se optal: „A co je předmětem řeči astronomie, Sókrate?“, řekl bych, že pohyby hvězd a Slunce i Měsíce, jaký je vzájemný poměr jejich rychlostí.

Gorg. A to bys mluvil správně, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy hled i ty, Gorgio, tak mluvíti. Rétorika tedy je jedno z umění, která všechno provádějí a uplatňují řečí, že ano? d

Gorg. Tak jest.

Sókr. Řekni pak, co je předmětem toho druhu umění? Která to je věc, jíž se týkají tyto řeči, kterých užívá rétorika?

Gorg. Jsou to největší z lidských věcí, Sókrate, a nejlepší.

Sókr. Ale, Gorgio, i tohle, co říkáš, je sporné a ještě to není nic jasného. Myslím, že jsi slyšel při symposiích zpívat to skolion,⁹ v kterém se vypočítává, že největší dobro je být zdrav, za druhé být krásný a za třetí, jak praví skladatel skolia, být bohat bez nepoctivosti. e

Gorg. Ano, slyšel jsem; ale k čemu to říkáš?

Sókr. Představ si, že by hned k tobě přistoupili výrobci těchto druhů dobra, které vychválil skladatel skolia, totiž lékař, učitel tělocviku a peněžník, a nejprve by řekl lékař: „Sókrate, klame tě Gorgias; neboť to, co je největší dobro pro lidi, není předmětem jeho umění, nýbrž mého“ – a tu kdybych se ho otázel, kdo jest, že takto mluví, řekl by asi, že lékař. „Co to mluvíš? Což dílo tvého umění je největší dobro?“ „Jak by ne, Sókrate,“ řekl by asi, „zdraví! Co je pro lidi větší dobro než zdraví?“ Kdyby pak zase po něm učitel tělocviku řekl: „Divíš bych se věru, Sókrate, i já sám, kdyby ti Gorgias dovedl ukázat, že jeho umění dává větší dobro než mé,“ řekl bych i tomuto: „A kdopak jsi ty, člověče, a co je tvé dílo?“ „Učitel tělocviku,“ odpověděl by, „a mé dílo je činit lidi, jejich těla, krásnými a silnými.“ A po učiteli tělocviku řekl by peněžník, jak se domnívám, pln pohrdání ke všem: „Podívej se, Sókrate, zdali se ti ukáže buď u Gorgia nebo u kohokoli jiného nějaké větší 452
b
c

dobro nad bohatství.“ Tu bychom mu řekli: „Jakže? Což ty jsi výrobce bohatství?“ Odpověděl by, že ano. „Kdo jsi?“ „Peněžník.“ „Jakže,“ řekneme, „ty snad soudíš, že největším dobrem pro lidi je bohatství?“ „Jak by ne?“ řekne. „Ale vždyť přece tuhle Gorgias proti tomu tvrdí, že jeho umění je příčinou většího dobra nežli tvé,“ řekli bychom my. Tu je zřejmé, že by se potom zeptal: „A které je to dobro? Ať Gorgias odpoví.“ Nuže tedy, Gorgio, pomysli si, že jsi tázán i od oněch i ode mne, a odpověz, co jest to, o čem ty tvrdíš, že to je největší dobro pro lidi a že ty jsi jeho výrobcem.

Gorg. To, Sókrate, co je vpravdě největším dobrem a příčinou jednak osobní svobody pro lidi samy vůbec, jednak zároveň i příčinou i možností pro každého jednotlivce zvlášť, aby vládl nad jinými ve své obci.

Sókr. Co tedy tím myslíš?

Gorg. Já tím myslím schopnost přemlouvati řečmi i na soudě soudce i v radě členy rady i na sněmu sněmovníky i v každém jiném občanském shromáždění, kterékoli se koná. A jistě budeš mít při této moci svým sluhou lékaře a sluhou budeš mít učitele tělocviku; a co se týče tohoto peněžníka, ukáže se, že získává peníze ne pro sebe, nýbrž pro jiného, totiž pro tebe, který dovedeš mluvit a přemlouvat zástupy.

Sókr. Nyní se mi zdá, Gorgio, že jsi z největší blízkosti ukázal, za které umění pokládáš rétoriku, a jestliže dobře rozumím, pravíš, že rétorika je výrobkyně přemlouvání¹⁰ a všechna její činnost i všechn její obsah že směřuje k tomuto cíli; či můžeš snad říci, že moc rétoriky má větší rozsah než to, způsobovat v duších posluchačů přemluvu?

Gorg. Nikterak, Sókrate, nýbrž zdá se mi, že ji náležitě vymezuješ; to je totiž její hlavní obsah.

Sókr. Nuže poslyš, Gorgio. Jestliže jsou lidé, kteří když vespolek rozmlouvají, chtějí znát právě to, o čem se mluví, dobře věz, že jeden z nich jsem, jak si namlouvám, také já; a mám za to, že i ty.

Gorg. A co dále, Sókrate?

Sókr. Hned ti to povím. Co se týče toho přemlouvání způsobovaného rétorikou, o které ty mluvíš, dobře věz, že jasně nevím, co to jest a kterých věcí se týká, avšak tuším, co asi myslíš, že to je a co je jeho předmětem; nicméně však se tě otáží, **co je podle tvého mínění to přemlouvání způsobované rétorikou a kterých věcí se týká.** A proč se otáží tebe, když mám o tom sám tušení, a proč to neříkám sám? Ne kvůli tobě, nýbrž pro rozpravu, aby postupovala tak, že by nám co nejvíce vyjasňovala předmět řeči. Pozoruj, zdali se ti zdá, že se tě dotazují právem; například kdybych se tě tázal, který malíř je Zeuxis, a ty bys mi řekl, že ten, co maluje obrazy, zдалipak bych se tě právem neotázel, jaké že obrazy maluje a kde?¹¹

Gorg. Ovšem.

Sókr. Ne snad proto, že jsou i jiní malíři, kteří malují mnoho jiných obrazů?

Gorg. Ano.

Sókr. Kdyby však nikdo jiný nemaloval než Zeuxis, byla by tvá odpověď dobrá?

Gorg. Jak by ne?

Sókr. Nuže tedy řekni i o rétorice: zdá se ti, že jediná rétorika přemlouváním způsobuje změnu mínění, či že to dělají i jiná umění? Myslím to takhle: kdokoli vyučuje kterékoli věci, zдалipak způsobuje změnu mínění v tom, čemu vyučuje, či ne?

Gorg. Ano, Sókrate, způsobuje změnu mínění, a to co nejvíce.

Sókr. Vraťme se k týmž uměním, o kterých jsme právě teď mluvili; zдалipak nás aritmetika, nauka o číslech, nepoučuje o všem, co souvisí s číslem, a tak také i aritmetik?

Gorg. Ovšem.

Sókr. Nezpůsobuje tedy i změnu mínění?

Gorg. Ano.

Sókr. Jest tedy i aritmetika výrobkyň přemlouvání?

Gorg. To je zjevné.

454 *Sókr.* Nuže tedy, jestliže se nás někdo bude ptát, jakého přemlouvání a v které věci, odpovíme mu asi, že naučného, a to o veškerém oboru sudého a lichého; a tak i o všech ostatních uměních, o kterých jsme právě mluvili, budeme moci ukázati, že se zabývají výrobou přemlouvání a kterého i v které věci, či ne?

Gorg. Ano.

Sókr. Není tedy rétorika sama jediná výrobkyní přemlouvání.

Gorg. Máš pravdu.

Sókr. Když tedy nevykonává sama toto dílo, nýbrž dělají to i jiná umění, právem bychom se potom zeptali mluvčího, jako když šlo o malíře: „Jaké je to přemlouvání a co je předmětem b toho přemlouvání, které je oborem rétoriky?“ Či nezdá se ti tato otázka oprávněna?

Gorg. Arciže.

Sókr. Odpověz tedy, Gorgio, když se i tobě takto zdá.

Gorg. Myslím tedy, Sókrate, že je to přemlouvání, které se děje na soudech i v jiných shromážděních, jak jsem právě říkal, a že jeho předmětem je to, co je spravedlivé a nespravedlivé.

Sókr. I já jsem tušil, Gorgio, že myslíš toto přemlouvání a o těchto věcech; ale aby ses nedivil, jestliže se tě i o něco později na něco takového zeptám, co se sice zdá zřejmé, ale já se na to přece ptám – jak pravím, dávám tu otázku, aby řeč šla nepřetržitým chodem k svému cíli, ne kvůli tobě, ale abychom si nezvykali druh druhu podkládati jisté myšlenky a předbíhati jeden slova druhého, nýbrž abys ty podle svého předpokladu vedl k cíli své myšlenky, jakým způsobem bys chtěl.

Gorg. A správně to děláš, Sókrate, zdá se mi.

Sókr. Nuže tedy podívejme se i na toto. Jest něco, čemu říkáš „vědět“?

Gorg. Ano.

Sókr. A což „věřit“?

Gorg. Arciže.

Sókr. Zdalipak tedy se ti zdá, že věděti a věřiti, vědění a víra, d
je totéž, či že to je něco jiného?

Gorg. Já se domnívám, Sókrate, že něco jiného.

Sókr. Ano. Dobře se domníváš; a poznáš to z tohoto. Kdyby se tě totiž někdo otázel: „Zdalipak jest, Gorgio, některá víra nepravdivá a některá pravdivá?“, odpověděl bys, jak myslím, kladně.

Gorg. Ano.

Sókr. A což jest nepravdivé a pravdivé vědění?

Gorg. Nikoli.

Sókr. I tak je tedy zřejmo, že to není totéž.

Gorg. Máš pravdu.

Sókr. Avšak jistě i ti, kdo získali vědění, i ti, kdo uvěřili, e
jsou přemluveni.

Gorg. Tak jest.

Sókr. Chceš tedy, abychom uznali dva druhy přemluvy, jeden, který dává víru bez vědění, a druhý, který dává vědění?

Gorg. Ovšemže.

Sókr. Nuže kterou přemluvu o věcech spravedlivých a nespravedlivých způsobuje rétorika na soudech i v jiných shromážděních? Tu, z které vzniká věření bez vědění, či z které vzniká vědění?

Gorg. To je přece zřejmé, Sókrate, že tu, z které vzniká věření.

Sókr. Rétorika je tedy, jak se podobá, výrobkyně přemluvy věřivé, a ne naučné, o spravedlivu a nespravedlivu. 455

Gorg. Ano.

Sókr. Tedy ani rétor není učitelem soudů a jiných shromáždění o věcech spravedlivých a nespravedlivých, nýbrž toliko způsobovatelem víry; vždyť by jistě nemohl naučiti tak četné shromáždění v krátkém čase tak velikým věcem.

Gorg. To jistě ne.

Sókr. Nuže tedy vizme, jaký asi význam má to, co říkáme o rétorice; já totiž ani sám ještě nedovedu si plně uvědomit vý- b

znam svých slov. Kdykoli se koná v obci schůze o volbě lékařů nebo o stavitelích lodí nebo o některém jiném druhu odborných pracovníků, tehdy, rozumí se samo sebou, nebude radit odborník v rétorice? Neboť je zřejmé, že při každé volbě je třeba voliti nejlepšího odborníka. Ani nebude radit rétor, kdykoli jde o stavbu hradeb nebo zařízení přístavů nebo loděnic, c nýbrž stavitel; dále ani kdykoli je porada o volbě vojevůdců nebo o nějakém postavení vojska proti nepřítelům nebo o dobytí míst, nýbrž tehdy budou radit vojenští odborníci, a ne odborníci v rétorice; či jak soudíš, Gorgio, o takových věcech? Neboť když i sám o sobě říkáš, že jsi rétor i že jiné děláš odborníky v rétorice, je na místě vyptávat se tebe na věci tvého umění. A měj za to, že se i já nyní zastávám tvé věci; možná totiž, že mezi přítomnými tu je někdo, kdo se chce stát tvým d žákem, jako já pozoruji některé dosti četné, kteří však by se snad ostýchali se tě zeptati. Když jsi tedy tázán ode mne, měj za to, že jsi i od oněch tázán: „Čeho se nám dostane, Gorgio, budeme-li tvými žáky? O kterých věcech budeme schopni radit obci? Zdalipak jediné o spravedlivém a nespravedlivém, či také o těch věcech, o kterých právě teď mluvil Sókratés?“
Nuže pokus se jim odpovědětí.

Gorg. Však já se pokusím, Sókrate, zřejmě ti odhalit veškeru moc rétoriky; vždyť ty sám jsi dal dobrý návod. Jistě přece víš, e že tyto athénské loděnice a hradby i zařízení přístavů vzniklo z rady Themistokleovy a dílem z Perikleovy, ale ne od odborných stavitelů.

Sókr. Ano, Gorgio, říká se to o Themistokleovi; Periklea pak jsem sám slyšel, když nám dával rady o střední zdi.¹²

456 *Gorg.* A kdykoli je nějaká volba, o jakých jsi právě teď mluvil, Sókrate, vidíš, že to jsou řečníci, kteří radí a jejichž mínění o takových věcech vítězí.

Sókr. Tomu se také dívím, Gorgio, a proto se tě již dlouho ptám, jaká že je to moc rétoriky. Mně se totiž jeví, když ji takto pozoruji, její velikost přímo daimonská.

Gorg. Jen kdybys všechno znal, Sókrate, že v sobě obsahuje a má pod svou mocí, můžeme říci, všechny síly! A povím ti velké svědectví té věci: již mnohokrát jsem navštívil se svým bratrem i s jinými lékaři nemocného, jenž nechtěl ani vypít lék, ani se dát lékaři řezat nebo pálit, a tu když ho nedovedl přemluvit lékař, já jsem ho přemluvil, a to žádným jiným uměním než řečnickým. A kdyby přišel kamkoli do města muž znalý řečnění a s ním lékař a kdyby bylo třeba řečnickým zápasem rozhodnouti na sněmu nebo v některém jiném shromáždění, který z obou by měl být zvolen lékařem, tvrdím, že by lékař neznamenal nic a že by byl zvolen, kdyby chtěl, ten, který dovede promluvit. A také kdyby zápasil s kterýmkoli jiným odborníkem, přemluvil by znalec řečnění spíše než kdokoli jiný, aby jeho zvolili, neboť nic není, o čem by nedovedl promluvit před množstvím lidí odborný řečník přesvědčivěji než kdokoli jiný z odborníků. Tedy tak veliká a taková je moc toho umění; ovšem je třeba, Sókrate, užívatí rétoriky jako každého jiného druhu zápasnictví. Jiných druhů zápasnictví se totiž nesmí užívat proti všem lidem jen z toho důvodu, že se někdo naučil například rohovat a zápasit v křížku a bojovat ve zbroji, takže má vrch nad přáteli i nepřáteli; proto ještě nesmí zasazovat rány přátelům, ani je bodat a zabíjet. A naopak, při Diovi, jestliže si někdo navštěvováním palaistry dobře vypěstuje tělo a stane se rohovníkem a potom zasazuje rány otci a matce nebo některému jinému z blízkých nebo z přátel, proto ještě nelze mít v nenávisti a vyháněti z obcí cvičitele mládeže a učitele boje ve zbroji. Oni totiž naučili svému umění, aby se ho spravedlivě užívalo proti nepřátelům a škůdcům, k obraně, a ne k útoku; tito to však obrátili a užívají své síly a svého umění nesprávně. Tedy učitelé nejsou špatní lidé, ani to umění není proto vinno nebo špatné, nýbrž podle mého mínění ti, kteří ho neužívají správně. Totéž jest říci i o rétorice. Rétor je totiž schopen mluvit přede všemi a o všem, takže působí na množství s větší přesvědčivostí zkrátka ve všem, cokoli by

chtěl; nicméně však proto ještě nesmí odnímatí význam ani lékařům – jen proto, že by měl moc to udělat – ani ostatním odborníkům, nýbrž je třeba i rétoriky užívat spravedlivě právě tak jako umění zápasnického. Pakli však někdo se stane dobrým řečníkem a potom touto silou a tímto uměním činí bezpráví, nesmíme mít v nenávisti učitele a vyhánět ho z obcí.

- c Onen totiž vyučil svému umění k spravedlivému užívání, tento však ho užívá opačně. Tedy spravedlivě je nenávidět a vyhánět a zabít toho, kdo nesprávně užívá, ale ne učitele.

Sókr. Myslím, Gorgio, že i ty máš mnoho zkušeností z rozprav a vypožoroval jsi při nich to, že si lidé nesnadno dovedou navzájem ujasnit předmět, o kterém se pokusí rozmlouvat, a s přijatým i daným poučením končit své schůzky; naopak, kdykoli se o něčem dostanou do sporu a jeden o druhém tvrdí, že mluví nesprávně nebo nejasně, horší se a jeden se domnívá o druhém, že mluví ze zloby; každý chce mít pravdu a nehledají, oč jde v jejich rozpravě. A někteří se nakonec rozcházejí velmi hanebně, s nadávkami, a když byli jeden o druhém řekli takové věci, že se i přítomní sami na sebe mrzí, že se jim chtělo

- e býti posluchači takových lidí. A proč to říkám? Protože se mi nyní zdá, že nemluvíš zcela důsledně ani shodně s tím, co jsi mluvil o rétorice na začátku; a tu se bojím tě vyvracet, aby sis o mně nemyslel, že nemluvíš k věci a že mi nejde o to, aby se stala jasnou, nýbrž že mluvím proti tobě. Jestliže i ty jsi z lidí, z kterých jsem také já, věru rád bych ti dával otázky; pakli ne, 458 nechal bych toho. A z kterých lidí jsem já? Z těch, kteří by se rádi dali usvědčit, jestliže mluvím něco nepravdivého, a kteří by rádi usvědčili, kdyby někdo mluvil něco nepravdivého, a kteří by neméně rádi se dali usvědčiti, nežli by sami usvědčili; pokládám to totiž za větší dobro, a to tou měrou, jako je větší dobro sám býti zbaven největšího zla nežli zbavit ho jiného. Nic není totiž, myslím, tak veliké zlo pro člověka jako nepravdivé mínění o těch věcech, které jsou právě nyní předmětem naší řeči. Jestliže tedy i ty řekneš, že jsi takový,

rozmlouvejme; pakli však se ti snad zdá, že by se toho mělo nechat, nechme to již být a přerušme rozmluvu.

Gorg. Mohu říci, Sókrate, že i já sám jsem takový, jakého ty představuješ; avšak snad bychom si měli všimati i přání svých posluchačů. Neboť už dávno, dříve než jste i vy přišli, mnoho jsem přednášel svým posluchačům a nyní snad to protáhneme příliš daleko, jestliže budeme rozmlouvat. Je tedy třeba hleděti i na jejich přání, zdali snad některé z nich nezdržujeme, zatímco chtějí dělat něco jiného.

Chair. Sami slyšíte, Gorgio a Sókrate, hlučný odpor těchto mužů, chtějících poslouchati, jestliže budete něco mluvit; a co se mne lýče, kéž nemám tak veliký nedostatek času, abych musel opustit takovéto řeči a taktó mluvené a dělat něco pilnějšího!

Kall. Při bozích, Chairefónte, také já sám jsem byl již při mnohých rozmluvách, ale nevím, zdali jsem kdy měl takovou radost jako nyní; mně se proto zavděčíte, i kdybyste chtěli rozmlouvat celý den.

Sókr. Buď jist, Kallikle, že z mé strany není žádné překážky, jen jestliže chce Gorgias.

Gorg. Po tom všem, Sókrate, by bylo hanba, abych já nechtěl, když jsem sám veřejně vyzval, aby se každý dotazoval, co kdo chce. Nuže tedy, jestliže je našim posluchačům libo, pokračuj v rozmluvě a taž se, nač chceš.

Sókr. Tedy poslyš, Gorgio, čemu se dívím v tvých řečech; možná totiž, že ty mluvíš správně a já nesprávně rozumím. **Pravíš, že jsi schopen udělat toho, kdokoli by se chtěl u tebe učit, odborníkem v rétorice?**

Gorg. Ano.

Sókr. **Zdalipak ne tak, že by ve všech věcech s úspěchem působil na mínění lidu, a to ne poučováním, nýbrž přemlouváním?**

Gorg. Ovšemže ano.

Sókr. Právě jsi říkal, že také ve věcech týkajících se zdraví bude rétor přesvědčivější než lékař.

Gorg. Ano, říkal jsem to, že aspoň u lidu.

Sókr. U lidu, to znamená u znalců, že ano? Vždyť přece jistě mezi znalci nebude přesvědčivější než lékař.

Gorg. Máš pravdu.

Sókr. Tedy jestliže bude přesvědčivější než lékař, je podle toho přesvědčivější než znalec?

Gorg. Ovšem.

b *Sókr.* A to aniž je lékařem, že ano?

Gorg. Ano.

Sókr. Kdo není lékařem, patrně je neznalý těch věcí, kterých je lékař znalý.

Gorg. To je jasné.

Sókr. Tedy nevědomý bude mezi nevědomými přesvědčivější nežli vědomý, když bude rétor přesvědčivější než lékař. Tohle z toho vyplývá, či něco jiného?

Gorg. Ano, zde vyplývá tohle.

Sókr. Jistě tedy je rétor a rétorika v právě takovém poměru i ke všem ostatním uměním; o věcech samých nepotřebuje vědění nic, nýbrž stačí jí míti vynalezen nějaký prostředek přemlouvání, aby se nezalcům jevílo, že zná více nežli znalci.

c *Gorg.* Není-li pak to, Sókrate, velké pohodlí, nenaučit se jiným uměním, nýbrž jen tomuhle jedinému, a přece nezůstávat za odborníky?

Sókr. Zdali pro tyto své vlastnosti rétor zůstává či nezůstává za ostatními, na to se podíváme hned, bude-li nám to prospěšné pro naši rozpravu; nyní však se podívejme dříve na to, zdali je odborník v řečnictví v takovém poměru i ke spravedlivu a nespravedlivu, k ošklivu i ke krásnu i k dobru a ke zlu jako ke zdraví a k ostatnímu, co je předmětem jiných umění: že totiž věcí samých nezná, co je dobré nebo co je zlé nebo co krásné nebo co ošklivé nebo spravedlivé nebo nespravedlivé, že však je opatřen schopností působit na mínění o těch věcech, takže ačkoli jich nezná, mezi nezalci se zdá, že je zná lépe nežli znalec. Je tomu tak, či je nutno mít znalosti, a kdo se chce vyu-

čit rétorice, musí k tobě přijít připraven věděním o těchto věcech? Pakli ne, tu asi ty, učitel rétoriky, nenaučíš svého žáka ničemu z těchto věcí – neboť to není tvé dílo –, nýbrž způsobíš, že se před lidmi bude zdát, že zná takové věci, ač jich ve skutečnosti nebude znát, a že se bude zdát dobrý, aniž takový bude, pravda? Či snad vůbec nebudeš s to, abys ho naučil rétorice, jestliže nebude napřed znát pravdu o těchto věcech? Či jak tomu je, Gorgio? A při Diuvi, odhal moc rétoriky, jak jsi právě řekl, a řekni, co to asi jest.

460

Gorg. Já si myslím, Sókrate, že se i tomuto ode mne naučí, jestliže to snad nebude napřed znát.

Sókr. Vida, to je dobré, co říkáš. Jestliže ty někoho uděláš odborníkem v řečnění, je pro něj nutné znáti spravedlivé a nespravedlivé věci, buď od dřívějšíka nebo že se tomu později naučil od tebe?

Gorg. Ovšem.

Sókr. A což, kdo se vyučil stavitelským věcem, je odborník stavitelský, či ne?

b

Gorg. Ano.

Sókr. Zajisté také kdo hudebnickým věcem, je hudebnický?

Gorg. Ano.

Sókr. A kdo lékařským, lékařský? A tak dále podle téhož poměru, kdo se vyučil jednotlivým oborům, je takový, jakým koho dělá ona nauka?

Gorg. Ovšem.

Sókr. Jistě tedy podle toho také kdo se naučil spravedlivým věcem, je spravedlivý?

Gorg. Docela jistě.

Sókr. A spravedlivý patrně koná spravedlivé věci?

Gorg. Ano.

Sókr. Jistě je tedy nutné, že odborník v rétorice je spravedlivý, spravedlivý pak že chce konati spravedlivé věci?

c

Gorg. To je patrné.

Sókr. Spravedlivý tedy nikdy nebude chtít jednati nespravedlivě?

Gorg. Nepochybně.

Sókr. Odborník v rétorice je, jak vyplývá z řeči, nutně spravedlivý.

Gorg. Ano.

Sókr. Nikdy tedy nebude chtít odborník v rétorice jednati nespravedlivě.

Gorg. Je vidět, že ne.

- d *Sókr.* Jistě se pamatuješ, že jsi před malou chvílí řekl, že se nesmí vytýkat učitelům tělocviku, ani že se nesmějí vyhánět z obcí, jestliže rohovník užívá rohovnického umění a užívá ho nespravedlivě a nespravedlivě jedná, a zrovna tak i jestliže rétor nespravedlivě užívá umění řečnického, že se to nesmí vytýkat jeho učitelům, ani že se za to nemá vypuzovat z obce, nýbrž že se to má vytýkat tomu, kdo nespravedlivě jedná a nesprávně užívá řečnického umění; bylo to řečeno, či ne?

Gorg. Bylo to řečeno.

- e *Sókr.* Nyní však o témž muži, o odborníku v řečnění, vychází najevo, že by nikdy nejednal nespravedlivě. Či ne?

Gorg. Ano.

Sókr. A na začátku, Gorgio, bylo řečeno, že předmětem rétoriky jsou řeči ne o sudém a lichém, nýbrž o spravedlivém a nespravedlivém; ano?

Gorg. Ano.

- 461 *Sókr.* A tu jsem si já pomyslel, když jsi to tehdy říkal, že by rétorika nikdy nemohla být zlá věc, když se stále zabývá řečmi o spravedlnosti; když jsi však o něco později pravil, že by rétor mohl užívat rétoriky i nespravedlivě, tu jsem se podívil, a usoudiv, že ty výroky vespolek nesouhlasí, řekl jsem ta slova, že kdybys jako já pokládal za zisk být usvědčován, stálo by za to rozmlouvat, pakli ne, abychom toho nechali. A při dalším našem zkoumání vidíš přece i sám, že se zase uznává, že odborník v řečnictví je neschopen nespravedlivě užívat rétoriky a chtít nespravedlivě jednat. U psa, Gorgio, bylo by k tomu potřebí dlouhého rozhovoru, abychom dostatečně prozkoumali, jak se vlastně tyto věci mají.
- b

Pól. Jakže, Sókrate, ty o rétorice takto i smýšlíš,¹³ jako nyní mluvíš? Či si myslíš – protože byl Gorgias ostychem donucen s tebou souhlasit –, že muž znalý řečnictví zná také spravedlivé a krásné a dobré věci, a jestliže někdo k němu přijde, kdo to nezná, že sám ho tomu naučí, ale potom z tohoto souhlasu vzniklo snad v řečech něco opačného – co ty máš rád, když jsi sám zavedl řeč do takových otázek –, copak si myslíš, že někdo zapře, že sám zná spravedlivé věci a že jiné jim naučí? –, ale do takovýchto konců zavádět řeči je velký nezpůsob.

Sókr. Roztomilý Póle, však právě proto chceme mít přátele a syny, abyste vy mladší, až my sami zestárneme a budeme klesat, stáli u nás a vzpřimovali náš život v skutcích i v řečech. A tak i nyní, jestliže já a Gorgias v rozmluvě nějak klesáme, ty stůj u nás a vzpřimuj nás – je to tvá povinnost – a já jsem ochoten odvolati, cokoli bys chtěl, ze svých tvrzení, jestliže něco podle tvého mínění nebylo dobře tvrzeno – jen jestliže mi splníš jedinou věc.

Pól. Co to myslíš?

Sókr. Jestliže, Póle, budeš držet v mezích tu mnohomluvnost, s kterou ses pokusil začítí.

Pól. Jak to? Nebude mi dovoleno mluvíti, kolik bych chtěl?

Sókr. To by bylo věru pro tebe hrozné, můj milý, když jsi přišel do Athén, kde je z celé Hellady největší volnost slova, kdyby se tam tobě jedinému nedostalo tohoto práva. Než podívej se z druhé strany: když ty budeš dlouze mluvit a nebudeš chtít odpovídat na otázky, zdalipak by zase pro mne nebylo hrozné, jestliže mi nebude dovoleno odejít a neposlouchat tě? Avšak jestliže máš nějaký zájem o promluvenou řeč a chceš ji opravit, vezmi nazpět, co ti je libo, a střídavě dáváje i dostáváje otázky jako já a Gorgias, usvědčuj z nepravdy a dej se usvědčovati. Vždyť přece tvrdíš, že i ty umíš právě to, co Gorgias; či ne?

Pól. Zajisté.

Sókr. Tedy i ty vybízíš, aby ti pokaždé dávali otázky, jakoukoli by kdo chtěl, jsa jist, že dovedeš odpovéděti?

Pól. Ovšemžc ano.

- b *Sókr.* Tak tedy i nyní dělej jedno nebo druhé, podle své libosti, buď se taž nebo odpovídej.

Pól. **Však to udělám. Nuže, odpověz mi, Sókrate! Když se ti zdá, že je Gorgias v nejistotě stran rétoriky, zač pak ji pokládáš ty?**

Sókr. To se tážeš, za jaké umění ji pokládám?¹⁴

Pól. Ano.

Sókr. **Abych ti řekl pravdu, Póle, zdá se mi, že to není žádné umění.**

Pól. Nuže, co je podle tvého zdání rétorika?

- c *Sókr.* Věc, o které ty tvrdíš, že jsi ji udělal uměním, ve spise, který jsem nedávno přečetl.¹⁵

Pól. Co to myslíš?

Sókr. **Jakousi zběhlost.**

Pól. Tedy tobě se zdá, že je rétorika zběhlost?

Sókr. Ano, jestliže ty nic nenamítáš.

Pól. Zběhlost v čem?

Sókr. **V způsobování jakési libosti a příjemnosti.**

Pól. Nezdá se ti tedy snad, že je rétorika krásná věc, když je schopna způsobovat lidem libost?

- d *Sókr.* Jak to, Póle? Už ses ode mne dověděl, zač ji pokládám, že se dále ptáš, nezdá-li se mi krásná?

Pól. Což jsem se nedověděl, že ji pokládáš za jakousi zběhlost?

Sókr. Chtěl bys tedy, když tak ceníš způsobování libosti, udělat něco maličkého mně k libosti?

Pól. Zajisté.

Sókr. Zeptej se mne nyní, jakým uměním se mi zdá **kuchařství.**

Pól. Nuže, táži se, jaké umění je kuchařství?

Sókr. Žádné, Póle. Teď řekni: Tedy co?

Pól. Říkám to.

Sókr. Jakási zběhlost. Teď řekni: V čem?

Pól. Říkám to.

Sókr. Zběhlost v způsobování libosti a příjemnosti, Póle.

Pól. Tedy kuchařství a rétorika je totéž?

Sókr. Nikoli, nýbrž každé je jeden druh téhož zaměstnání.

Pól. Kterého to myslíš?

Sókr. Jen aby nebylo příliš drsné povědět pravdu; ostýchám se totiž to říci kvůli Gorgiovi, aby se nedomníval, že zesměšňuji jeho zaměstnání. Co se mne týče, já nevím, zdali to platí o té rétorice, kterou se zabývá Gorgias – neboť právě teď se nám z naší rozmluvy nic jasně neukázalo, zač asi ji on pokládá –, ale co já nazývám rétorikou, to je druh kteréési věci, jež nijak nenáleží mezi krásné.

Gorg. Které, Sókrate? Pověz to a nic se mne neostýchej.

Sókr. Nuže tedy, zdá se mi, Gorgio, že to je jakési zaměstnání ne sice odborně naučné, ale zaměstnání, které vyžaduje duše obratné, zmužilé a od přirozenosti schopné zacházeti s lidmi; nazývám pak jeho celkovou podstatu úlisným lahoděním. Tato činnost má podle mého mínění i mnoho jiných druhů a jeden z nich je také kuchařství; to se sice zdá uměním, ale, jak já o tom soudím, není to umění, nýbrž zběhlost a cvik. Druhem tohoto lahodění nazývám i rétoriku a kosmetiku¹⁶ i sofistiku, čtyři to druhy ve čtyřech různých oborech. Jestliže tedy Pólos se chce vyptávat, ať se vyptává; neboť ještě se nedověděl, za jaký druh lahodění já pokládám rétoriku, nýbrž nepozoruje, že ji nepokládám za krásnou věc. Avšak já mu dříve neodpovím, zdali pokládám rétoriku za krásnou, či za ošklivou věc, až nejprve odpovím, co jest rétorika. Vždyť by to nebylo v pořádku, Póle; ale jestliže se to chceš dovědět, taž se, za jaký druh lahodění já pokládám rétoriku.

Pól. Tedy se táží a odpověz, za jaký druh.

Sókr. Zdalipak bys to vyrozuměl z mé odpovědi? Jest totiž rétorika podle mého soudu přelud jedné části politiky.

Pól. Co tedy? Myslíš, že to je věc krásná, či ošklivá?

Sókr. Věru ošklivá – neboť zlé věci nazývám ošklivými –,

když ti musím odpovědět, jako bys už věděl, co já mám na mysli.

Gorg. Při Diovi, Sókrate, však ani já sám nerozumím tvým slovům.

- c *Sókr.* Přirozeně, Gorgio; neboť dosud ještě nic nemluvíím jasně, ale **tuhle Pólos je mladý a prudký.**

Gorg. Ale jeho nech být a mně pověz, jak to myslíš, že rétorika je přelud jedné části politiky.

- 464 *Sókr.* Nuže, já se pokusím vyjádřit, čím se mi jeví rétorika; a jestliže tím není, tuhle Pólos dokáže, že nemám pravdu. Jest tuším něco, čemu říkáš tělo a duše?

Gorg. Jak by ne?

Sókr. Nemyslíš-li také, že u jednoho i u druhého jest jistý dobrý stav?

Gorg. Zajisté.

Sókr. A což zdánlivý dobrý stav a ne skutečný? Jako například o mnohých lidech se zdá, že jejich těla jsou v dobrém stavu, a nesnadno by někdo o nich zpozoroval, že nejsou v dobrém stavu, leda lékař a některý učitel gymnastiky.

Gorg. Máš pravdu.

- b *Sókr.* Něco takového je podle mého soudu i v těle i v duši, co způsobuje zdání, že tělo i duše je v dobrém stavu, zatímco tomu tak není.

Gorg. Tak jest.

- c *Sókr.* Hned ti ukáži, budu-li moci, ještě jasněji, co si myslím. **Jako jsou ty dvě věci, tak rozeznávám i dvojí umění: to, které se vztahuje k duši, nazývám politikou, to pak, které se vztahuje k tělu, nemohu ti pojmenovat takto jednotně, nýbrž rozeznávám u ošetřování těla, jež je jedním oborem, dva druhy, jednak gymnastiku, jednak lékařství; a u politiky odpovídá gymnastice zákonodárství a proti lékařství kladu soudnictví.** Obě dvě umění v každé z těchto skupin mají vespolek mnoho společného, protože mají spolu týž předmět, lékařství s gymnastikou a soudnictví se zákonodárstvím; ale přece se v něčem vespolek

liší. Takto jsou to čtyři umění a ta stále hledí zachovati v nejlepšímu stavu jedna tělo, druhá pak duši; tu pak lahodivá dovednost zpozorujíc to – neříkám, že by to poznała, nýbrž že to obratně zasáhne¹⁷ – rozdělí se na čtyři díly, a vplíží se do každého jednotlivého z těch druhů, vydává se za to, do čeho se vplížila; o největší dobro se nic nestará, nýbrž tím, co je pro každé nejpříjemnější, loví nerozumnost a oklamává, takže se zdá něčím velmi cenným. Tak do lékařství se vplížilo kuchařství a osobuje si, že zná nejlepší pokrmy pro tělo, takže kdyby se mělo před dětmi nebo před muži tak nerozumnými, jako jsou děti, rozhodovat mezi kuchařem a lékařem, kdo z obou rozumí, které pokrmy jsou zdravé a které nezdravé, zdali lékař či kuchař, hlady by zemřel lékař. To tedy já nazývám úlisným lahoděním a tvrdím, že taková věc je ošklivá, Póle – tohle totiž mluvím k tobě –, protože směřuje k tomu, co je příjemné, bez ohledu na to, co je nejlepší; i nepokládám pak to za umění, nýbrž za zběhlost proto, že nedovede podat žádného rozumového výkladu, jaké jsou svou přirozeností ty prostředky, které přináší k užívání, takže nedovede povědět příčinu jednoho každého z nich. A já nenazývám uměním to, co je bez rozumového výkladu; jestliže máš o tomhle jiné mínění, jsem ochoten dát se do rozpravy.

Pod lékařstvím tedy, jak jsem řekl, se ukrývá jako druh lahodění kuchařství; pod gymnastikou pak právě týmž způsobem kosmetika, věc ničemná, ošemetná, nízká a sprostá, klamající tvary i barvami, hladkostí a oděvem, čímž způsobuje, že lidé honíce se za krásou vypůjčenou zanedbávají svou vlastní, kterou dává gymnastika. Abych dlouze nemluvil, chci ti říci jako geometrové¹⁸ – pak už bys mi snad porozuměl –, že jako se má kosmetika ke gymnastice, tak se má sofistika k zákonodárství, a jako se má kuchařství k lékařství, tak se má rétorika k soudnictví. Avšak, jak pravím, tyto věci jsou svou podstatou takto rozdílné, ale protože si jsou blízké, míchají se v témž oboru a kolem týchž předmětů sofisté a rétoři a ani si nevědí rady

sami se sebou, ani ostatní lidé s nimi. Jistě kdyby duše neřídila
 d tělo, nýbrž ono se řídilo samo, a kdyby kuchařství a lékařství ne-
 bylo zkoumáno a rozeznáváno od ní, nýbrž kdyby samo tělo po-
 suzovalo, měříc všechno libostmi jemu poskytovanými, bylo by
 tu plno té myšlenky Anaxagorovy,¹⁹ milý Póle – ty jsi jistě
 těch nauk znalý –: všechny věci by se spolu mísily v jedné
 hromadě a nebylo by lze rozeznat, co náleží k lékařství a zdra-
 ví a co náleží ke kuchařství. Zač tedy já pokládám rétoriku, již
 e jsi slyšel: za protějšek kuchařství, jako jest ono pro tělo, tak
 tato pro duši. Tu jsem snad udělal něco podivného, že jsem
 sám rozpředl obšrnou řeč, kdežto jsem tobě nedovoloval
 mluvit dlouhé řeči. Tu zasluhuji odpuštění; neboť když jsem
 mluvil krátce, ty jsi nerozuměl, ani jsi nevěděl, co dělat s od-
 povědí, kterou jsem ti dal, nýbrž žádal jsi výkladu. Jestliže
 466 tedy i já nebudu vědět, co dělat s tvou odpovědí, prodlužuj i ty
 svou řeč, pakli však budu vědět, nech mě dělat; tak je to jistě
 spravedlivé. A tak i nyní, můžeš-li co dělat s touto odpovědí,
 dělej.

Pól. Co tedy tvrdíš? Rétorika se ti zdá lahoděním?

Sókr. Já jsem řekl druh lahodění. Což se nepamatuješ, ačkoli
 jsi tak mlád? Co to s tebou bude?

Pól. Což se ti tedy zdá, že dobří řečníci mají jakožto li-
 chotníci v obcích malou váhu.

b *Sókr.* Dáváš to otázku, či pronášíš začátek nějaké řeči?

Pól. Dávám otázku.

Sókr. Mně se zdá, že vůbec nemají váhy.

Pól. Jak to, že nemají váhy? Což nemají v obcích největší
 moc?

Sókr. Nikoli, jestliže pod slovem „moc“ myslíš něco dobré-
 ho pro toho, kdo má moc.

Pól. Ale ovšemže to myslím.

Sókr. Pak tedy se mi zdá, že řečníci mají ze všech lidí v obci
 nejmenší moc.

Pól. Jakže, což není pravda, že právě tak jako samovládco-

vé, tak i řečníci zbavují života, kohokoli chtějí, a odnímají
jmění a vyhánějí z obcí, kohokoli jim je libo? c

Sókr. U psa, při každém tvém výroku, Póle, jsem věru v pochybnostech, zdali to sám tvrdíš a projevuješ své vlastní mínění, či se mne tážeš.

Pól. Já se tebe táži.

Sókr. Dobrá, příteli; pak se mne tážeš na dvě věci najednou?

Pól. Jak na dvě?

Sókr. Právě jsi řekl asi takto: „Což není pravda, že řečníci
zbavují života, kohokoli chtějí, právě tak jako samovládcové,
a odnímají jmění i vyhánějí z obcí, kohokoli jim je libo?“ Že
ano? d

Pól. Arciže.

Sókr. Nuže pravím ti, že to jsou dvě otázky, a odpovím ti na
obě. Já tvrdím, Póle, že i řečníci i samovládcové mají v obcích
velmi malou moc, jak jsem právě řekl; neboť nedělají takřka
nic z toho, co chtějí, ale ovšem dělají, cokoli se jim zdá
nejlepším. e

Pól. A není-li pak tohle mít velikou moc?

Sókr. Není, jak tvrdí Pólos.

Pól. Já tvrdím, že není? Já přece tvrdím, že jest.

Sókr. U – neříkám koho –, ty tvrdíš, že není, když jsi řekl, že
mít velikou moc je dobré pro toho, kdo má moc.

Pól. Ano, to říkám.

Sókr. Domníváš se tedy, že je dobré, jestliže někdo dělá to,
cokoli se mu zdá nejlepším, a přitom nemá rozum?²⁰ A to-
muhle ty říkáš mít velikou moc? *okřik*

Pól. To ne.

Sókr. Tedy mě usvědč z omylu a dokaž, že řečníci mají
rozum a že rétorika je umění, a ne lahodění. Pakli však mě
necháš bez vyvrácení, řečníci i samovládci dělají v obcích, co
se jim zdá, nebudou z toho mít nic dobrého; moc jest, jak ty
tvrdíš, dobro, ale dělat bez rozumu, cokoli se zdá, o tom i ty
souhlasíš, že to je zlé; či ne? 467

Pól. Arciže.

Sókr. Jakpak by tedy řečníci nebo samovládci měli v obcích velikou moc, jestliže Sókratés nebude od Póla přinucen uznat, že dělají, co chtějí?

b *Pól.* Tento muž –²¹

Sókr. Tvrdím, že nedělají, co chtějí; nuže, dokaž mi, že nemám pravdu.

Pól. Což jsi právě nesouhlasil, že dělají, co se jim zdá nejlepším, právě před chvílí?

Sókr. Ano, také nyní souhlasím.

Pól. Což tedy nedělají, co chtějí?

Sókr. Tvrdím, že ne.

Pól. Když však dělají, co se jim zdá?

Sókr. Ano.

Pól. Hrozná věc mluvíš a přepjaté, Sókrate.

c *Sókr.* Nic mi nevytýkej, hodný Póle, abych tě oslovil podle tvého způsobu;²² ale jestliže můžeš mi dávat otázky, dokaž, že mluvím nepravdu, pakli ne, odpovídej sám.

Pól. Ale ano, jsem ochoten odpovídat, jen abych věděl, co chceš říci.

Sókr. Zdalipak tedy podle tvého mínění lidé chtějí to, co pokaždé dělají, či ono, co je účelem jejich činnosti? Tak například ti, kteří pijí léky podané od lékařů, zdalipak podle tvého mínění chtějí to, co právě dělají, totiž pít lék a mít nepříjemné pocity, či ono, proč ten lék pijí, totiž aby byli zdraví?

Pól. To je jasné, že aby byli zdraví.

d *Sókr.* Tedy jistě i ti, kdo podnikají plavby anebo jiným způsobem jdou za výdělkem, nechtějí to, co pokaždé dělají – neboť kdo by chtěl plout a podstupovat nebezpečnost a snášet námahy? –, nýbrž myslím to, proč podnikají plavby, totiž aby byli bohatí; neboť pro bohatství se podnikají plavby.

Pól. Ovšemže.

Sókr. Není-li tomu tak i se všemi činnostmi? Jestliže někdo

něco dělá za nějakým účelem, nechce to, co dělá, nýbrž ono, proč to dělá, že ano?

Pól. Ano.

Sókr. Je snad něco na světě, co není buď dobré nebo zlé nebo něco středního mezi tímto obojím, ani dobré ani zlé? e

Pól. Zcela nutně, Sókrate, musí být buď to, nebo ono.

Sókr. Nenazýváš snad moudrost i zdraví, bohatství a jiné takové věci dobrem a jejich opaky zlem?

Pól. Arciže.

Sókr. A věcmi ani dobrými ani zlými nazýváš asi takové věci, které jsou někdy účastny dobra, jindy zla, jindy pak ani toho ani onoho, jako je seděti, kráčet, běžet, plouti a jako je 468
na druhé straně kamení, dříví a jiné takové věci. Nemyslíš toto? Či jsou to některé jiné věci, kterým dáváš jméno „ani dobré ani zlé“?

Pól. Nikoli, nýbrž tyto.

Sókr. Zdalipak tedy lidé dělají tyto střední věci pro ty dobré, či dobré pro ty střední?

Pól. Jistě přece střední pro dobré.

Sókr. Tedy ze snahy po dobru jednáme, kdykoli chodíme, 469
myslíce, že to je dobré; a jindy naopak za tímž účelem, pro dobro, stojíme; či ne? b

Pól. Ano.

Sókr. Tedy jistě i zbavujeme života i vyháníme z obcí i odnímáme jmění, protože se domníváme, že je pro nás lépe to dělat nežli nedělat?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Tedy pro dobro dělají lidé všechny tyhle věci.

Pól. Ano.

Sókr. Zdalipak jsme souhlasně neuznali, že když děláme některé věci za jistým účelem, nechceme je samy, nýbrž to, 470
proč je děláme? c

Pól. Dozajista.

Sókr. Tedy nechceme prostě usmrcovat ani vyhánět z obcí

ani odnímat jmění, nýbrž tyto věci chceme dělat jen tehdy, kdykoli jsou prospěšné, ale jsou-li škodlivé, nechceme. Dobré věci totiž chceme, jak ty tvrdíš, ale těch, které nejsou ani dobré ani zlé, nechceme, ani těch, které jsou zlé, že ano? Zdá se ti, že mám pravdu, Póle, či ne? Proč neodpovídáš?

Pól. Máš pravdu.

- d *Sókr.* Tedy podle toho, jestliže někdo někoho zbavuje života nebo vyhání z obce nebo mu odnímá jmění – ať už to je samovládce nebo řečník, protože to je podle jeho mínění pro něj dobré, ale ve skutečnosti to je zlé –, ten přece dělá, co se mu zdá, že ano?

Pól. Ano.

Sókr. Zdalipak také, co chce, když je to, co dělá, zlé? Proč neodpovídáš?

Pól. Ne, mně se zdá, že nedělá, co chce.

- e *Sókr.* Jest tedy možné, že by takovýto muž měl velikou moc v této obci, jestliže mít velikou moc je podle tvého uznání něco dobrého?

Pól. Není možné.

Sókr. Měl jsem tedy já pravdu, že je možné, že člověk, který v obci dělá, co se mu zdá, nemá velkou moc ani nedělá, co chce.

Pól. To je tak pravda, Sókrate, jako že by sis ty nevybral, abys směl dělat v obci, cokoli se ti zdá, raději nežli abys to nesměl, nebo jako že někomu nezávidíš, kdykoli uvidíš, že buď zabil, koho se mu zdálo, nebo mu odňal jmění nebo ho vsadil do vězení.

- 469 *Sókr.* To myslíš, že to udělal spravedlivě, či nespravedlivě?

Pól. Ať to dělá tak nebo onak, což to není v obou případech hodno závidění?

Sókr. Nehřeš, Póle.

Pól. A proč?

Sókr. Protože nesmíme závidět těm, kteří nemají, co by se jim závidělo, ani ubohým, nýbrž musíme jich litovat.

Pól. Jak to? Zdá se ti, že tak tomu je s lidmi, o kterých já mluvím?

Sókr. Jak by ne?

Pól. Kdokoli tedy zabíjí, koho se mu uzdá, a to spravedlivě, ten je podle tvého mínění ubohý a hoden politování?

Sókr. To ne, ale jistě také není hoden závisti.

Pól. Což jsi právě neřekl, že je ubohý?

Sókr. Ano, přáteli, ten, který zabil nespravedlivě, a k tomu hoden politování; který však spravedlivě, ten že není hoden závisti. b

Pól. Ubohý a hoden politování je asi jistě ten, kdo je nespravedlivě zbavován života.

Sókr. Méně nežli ten, kdo ho zbavuje života, Póle, a méně nežli ten, kdo je zbavován života spravedlivě.

Pól. Jak to, Sókrate?

Sókr. Tak, že největší zlo je nespravedlivě jednat.

Pól. Je opravdu tohle největší zlo? Není větší zlo bezpráví trpět?

Sókr. Nikoli.

Pól. Ty bys tedy raději chtěl trpět bezpráví než je činit?

Sókr. Já bych nechtěl ani jedno ani druhé; ale kdyby bylo nutné buď činit bezpráví, nebo je trpět, raději bych si zvolil trpět bezpráví nežli je činit. c

Pól. Ty bys tedy nechtěl být tyranem?

Sókr. Ne, jestliže slovy být tyranem myslíš totéž, co já.

Pól. Já myslím totéž, co právě před chvílí, totiž když člověk smí v obci dělat to, cokoli se mu zdá, i zabíjet i vyhánět a dělat všechno podle svého zdání.

Sókr. Můj drahý, nech mne mluvit a pak mě popadni svou řečí.

Představ si, že bych já na agoře plné lidí, s mečem skrytým v podpaždí, tobě řekl: „Póle, mně se právě dostalo jakési podivuhodné síly a samovládné moci; jestliže tedy se mi uzdá, že někdo z těchhle lidí, které vidíš, by měl být na místě usmrčen, hned bude ten, o kom se mi to uzdá, mrtev; a jestliže se mi o někom z nich d

uzdá, že by mu měla být rozbítá hlava, na místě ji bude mít rozbitu, a jestliže se mi uzdá, že by mu měl být roztržen šat, bude roztržen –
 c tak velikou já mám moc v této obci.“ Kdybys pak ty nevěřil a já ti ukázal svůj meč, snad bys při pohledu na něj řekl: „Sókrate, takto by všichni mohli mít velkou moc, neboť tímto způsobem by mohl být i zapálen dům, který by se ti zdálo, i athénské loděnice i triéry a všechny lodi, jak státní, tak soukromé.“ **Ale pak tedy není tohle mít velkou moc, dělat, co se ti zdá; či ty si myslíš?**

Pól. Takhle jistě ne.

470 *Sókr.* Můžeš tedy říci, proč se ti takováto moc nelíbí?

Pól. Zajisté.

Sókr. Co tedy? Mluv!

Pól. **Protože je nutné, že ten, kdo si takto počíná, je trestán.**

Sókr. A býti trestán je bezpochyby zlé?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Tak tedy, můj milý, teď zase se ti objevuje, že „**mít velkou moc**“ je dobré, kdykoli člověka dělajícího, co chce, **provází prospěch, a to pravděpodobně že znamená mít velkou**
 b **moc; pakli ne, že to je zlé a znamená mít malou moc.** Podívejme se však i na tohle: neuznáváme snad, že někdy je lépe dělati tyhle věci, o kterých jsme právě mluvili, usmrcovat a vyhánět lidi a odnímat jim majetek, jindy však ne?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Tedy v uznávání toho, jak se podobá, já a ty spolu souhlasíme.

Pól. Ano.

Sókr. Nuže tedy, kdy je podle tvého mínění lépe dělati tyhle věci? Pověz, kterou tu vedeš mez.

Pól. Odpověz ty, Sókrate, na tuto otázku.

c *Sókr.* Já tedy tvrdím, Póle, jestliže ti je milejší slyšeti to ode mne, že **kdykoli někdo dělá tyto věci spravedlivě, to že je dobré, a když nespravedlivě, zlé.**

Pól. To je nějak těžká věc, Sókrate, usvědčit tě z omylu!²³ Zdalipak by tě i dítě neusvědčilo, že nemáš pravdu?

Sókr. Budu tedy velmi vděčen tomu dítěti a stejně i tobě, jestliže mě usvědčíš z omylu a zbavíš prázdného mluvení. Nuže, neobtěžuj si činiti dobře svému příteli a usvědčuj mě.

Pól. Avšak, Sókrate, jistě není potřeba tě usvědčovat starými příklady; neboť věci, které se staly včera a předevčírem, stačí, aby tě usvědčily z omylu a dokázaly, že mnozí lidé činící bezpráví jsou šťastni. d

Sókr. Jaké to věci?

Pól. Vidíš přece toho Archelaa, syna Perdikkova,²⁴ jak vládne Makedonii?

Sókr. Jestliže nevidím, aspoň o něm slyším.

Pól. Nuže, zdá se ti šťastný, či ubohý?

Sókr. Nevím, Póle, neboť ještě nikdy jsem se s tím mužem nesetkal.

Pól. Cože? Kdyby ses s ním setkal, to bys to poznal, ale jinak, odsud, nemůžeš poznat, že je šťasten? e

Sókr. Při Diovi, jistě ne.

Pól. Tu je zřejmé. Sókrate, že i o velkém králi řekneš, že nemůžeš poznat, zdali je šťasten.

Sókr. A to řeknu pravdu; neboť nevím, jak je na tom se vzděláním a spravedlností.

Pól. Cože? V tomhle záleží veškeré štěstí?

Sókr. Ano, Póle, aspoň jak já myslím; neboť krásný a dobrý muž i žena jest podle mého soudu šťasten, kdežto nespravedlivý a špatný nešťasten.

Pól. Tedy tenhle Archelaos je podle tvého soudu nešťasten? 471

Sókr. Ano, příteli, jestliže je nespravedlivý.

Pól. Ale jakpak by nebyl nespravedlivý? Vždyť mu nenáleželo nic z té vlády, kterou má nyní, neboť je syn ženy, která byla otrokyní Alketa, bratra Perdikkova, a podle práva byl otrokem Alketovým, a kdyby chtěl dělat po právu, sloužil by Alketovi a byl by podle tvého soudu šťasten. Takto však se stal neobyčejně nešťastným, když se dopustil největšího bezpráví; nejprve pozval k sobě tohoto samého svého pána a strýce pod b

- záminkou, že mu vrátí vládu, kterou mu byl Perdikkas odňal, pak pohostil a opil jeho samého i jeho syna Alexandra, svého bratrance a skoro vrstevníka, naložil oba na vůz, v noci vyvezl, usmrtil a všechny stopy po nich zahladil. A když spáchal tato bezprávi, neuvědomil si, že se stal velkým ubožákem, a nepojala ho lítost, nýbrž o něco málo později se dopustil nového:
- c podle práva měla se vláda dostat jeho bratru, manželskému synu Perdikkovu, chlapci asi sedmiletému, **ale Archelaos neza-
toulil po tom, aby se stal šťasten tím, že by ho, jak spravedливо,
vychoval a pak mu odevzdal vládu, nýbrž hodil ho do studně
a utopil a potom řekl jeho matce Kleopatře, že chlapec honil
husu a přitom tam spadl a zahynul.** Protože se dopustil nej-
větších bezpráví z celé Makedonie, jistě je tedy nyní ze všech
Makedonů nejnešťastnější, a ne nejšťastnější, a asi leckdo
- d z Athéňanů, počínajíc tebou, by si raději vybral stát se kýmkoli
jiným z Makedonů nežli Archelaem.

Sókr. Již na začátku rozmluvy, Póle, jsem tě pochválil, že jsi podle mého zdání dobře připraven k rétorice, ale v dialogu že jsi zanedbaný; a nyní tohle že je ten důvod, kterým by mě i dítě usvědčilo, a já jsem nyní od tebe, jak se domníváš, tímto důvodem usvědčen, že nemám pravdu, když tvrdím, že člověk činící bezprávi není šťasten? Jak to, příteli? Vždyť v ničem z těchto tvých řečí s tebou nesouhlasím.

- e *Pól.* Totiž nechceš souhlasit, neboť ve skutečnosti máš takové mínění jako já.

- Sókr.* Ó, můj drahý, pokoušíš se rétoricky mě usvědčit z nepravdy, jako ti, kteří na soudech domněle usvědčují. **Neboť tam
jedni druhé zdánlivě usvědčují, jestliže pro svá tvrzení přive-
dou mnoho slovutných svědků, kdežto jejich odpůrce přivede
jen jednoho nebo žádného. Ale tento důkaz nemá žádné váhy,
pokud jde o pravdu; neboť někdy se může státi, že je člověk
přemožen i křivým svědectvím od četných a jen zdánlivě vý-
znamných svědků.** Tak i nyní ve věci, o které mluvíš, bezmála
všichni Athéňané i cizinci budou stejně mluvit s tebou, budeš-

-li chtít proti mně uvést svědky, že nemám pravdu; svědčit ti budou, budeš-li chtít. Nikias Nikératův i jeho bratři s ním, jejichž trojnože jsou postaveny řadou v Dionysiu, a budeš-li chtít, Aristokratés Skelliův, od něhož zase jest ten krásný věnovací dar v chrámě Apollóna Pythijského, a budeš-li chtít, celá rodina Perikleova nebo jiné příbuzenstvo,²⁵ kterékoli by sis chtěl vybrat ze zdejších občanů. Ale já, já jediný, s tebou nesouhlasím; neboť ty mě k tomu uvnitř nedonucuješ, nýbrž přivedl jsi proti mně mnoho křivých svědků a pokoušíš se mě vyhnat ze statku jistoty a pravdy. Avšak jestliže nepřivedu tebe samého, jediného, za svědka pro svou řeč, domnívám se, že jsem ve věci, o které rozprávíme, nevykonal nic, co by stálo za řeč; domnívám se pak, že stejně i ty, jestliže já, jeden jediný, ti nebudu svědčit a jestliže tyhle všechny ostatní nenecháš být. Jest tedy tohle jeden způsob důkazu, jak se domníváš ty a mnozí jiní; jest pak i jiný, který zase já myslím. Postavme je tedy vedle sebe a podívejme se, zdali se budou od sebe vespolek něčím lišit. Vždyť předmět našich sporných úvah není zrovna malý, nýbrž je to snad to, o čem věděti pravdu je věc nejkrásnější, a nevěděti nejošklivější; neboť jejich jádro je buď znáti, nebo neznáti, kdo jest šťasten a kdo ne. Tak abychom se vrátili k předmětu své řeči, ty se za prvé domníváš, že je možno, aby byl blažen muž, který činí bezpráví a je nespravedlivý, jestliže Archelaa pokládáš za nespravedlivého, ale šťastného. Je pravda, že si máme myslet, že takové je tvé mínění?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Já však tvrdím, že to je nemožné. Tohle je jedna věc, o které je mezi námi spor. Dobrá; a když činí bezpráví, zdali pak bude šťasten, jestliže dojde spravedlivé odplaty a trestu?

Pól. Nikoli, neboť takto by byl velmi nešťasten.

Sókr. Ale jestliže tedy člověk činí bezpráví nedojde spravedlivé odplaty, bude podle tvého soudu šťasten?

Pól. Tvrdím, že ano.

Sókr. Avšak podle mého mínění, Póle, je člověk čínící bezprávní a nespravedlivý za všech okolností nešťasten, avšak věru nešťastnější, když za své bezprávné jednání neplatí spravedlivou pokutu a nedochází trestu, a méně nešťastný, jestliže platí pokutu a dochází spravedlivého trestu od bohů i od lidí.

473 *Pól.* Podivné věci se to, Sókrate, pokoušíš mluvit.

Sókr. A pokusím se způsobit, abys i ty, příteli, mluvil totéž, co já, neboť tě pokládám za svého milého přítele. Nyní tedy je toto, v čem se neshodujeme; pozoruj pak i ty sám. Řekl jsem já kdesi v dřívější části své řeči, že horší je činit bezprávní nežli je snášet.

Pól. Ovšemže.

Sókr. Ty pak, že snášet bezprávní.

Pól. Ano.

Sókr. A tvrdil jsem, že lidé čínící bezprávní jsou nešťastní, a byl jsem od tebe usvědčen z omylu.

Pól. Ano, při Diovi.

b *Sókr.* Aspoň jak se ty domníváš, Póle.

Pól. A mé domněnání je pravdivé.

Sókr. Snad. A ty zase jsi tvrdil, že lidé čínící bezprávní jsou šťastní, jestliže nejsou trestáni.

Pól. Ovšemže ano.

Sókr. Já však tvrdím, že ti jsou nejnešťastnější, kdežto kteří jsou trestáni, jsou méně nešťastní. Chceš i toto vyvracet?

Pól. Však tohle je asi ještě těžší než ono, Sókrate, vyvrátit to!

Sókr. To ne, Póle, nýbrž zcela nemožné; neboť pravdu nelze nikdy vyvrátit.

c *Pól.* Jak to myslíš? Jestliže je člověk dopaden při bezprávní, jak činí úklady samovládě, a jsa dopaden je natahován na skřipci, vykleštěn a oči mu jsou vypáleny a mnoha jinými velkými a rozmanitými mukami sám je zohaven i uvidí tak mučit své děti i svou ženu a nakonec je ukřižován nebo upálen v smole: bude takto šťastnější, než jestliže unikne a stane se sám vládcem a po celý život bude v obci panovat a dělat, cokoli by chtěl, takže

mu budou závidět a za blaženého jej pokládat i jeho spoluobčané i cizinci? Tohle je podle tvého mínění nemožno vyvrátit?

Sókr. To zase pouštíš strašáky, ušlechtilý Póle, a nic nevyvracíš důkazy; a právě před chvílí jsi vedl svědky. Přesto však mi opakuj jednu maličkost: řekl jsi „jak činí bezprávně úklady samovládě“?

Pól. Zajisté.

Sókr. To tedy nikdy nebude ani jeden ani druhý z nich šťastnější, ani ten, kdo si bezprávně získal tyranidu, ani kdo je trestán – neboť u dvou lidí nešťastných by se nemohlo mluvit o šťastnějším –, ale ovšem nešťastnější je ten, který unikne a stane se samovládce. Co to, Póle? Ty se směješ. Je to snad zase jiný druh vývratného důkazu, vysmívat se, když někdo něco řekne, beze všeho vyvracení?

Pól. Nemyslíš, Sókrate, že je tvé stanovisko úplně vyvráceno, když mluvíš takové věci, jaké by nikdo na světě neřekl? Jen se zeptej někoho z těchto přítomných!

Sókr. Ó Póle, nejsem z mužů zběhlých ve veřejném jednání a loňského roku, kdy jsem byl vylosován do rady, když naše fylo úřadovala a já jsem měl řídit hlasování, utřžil jsem smích a nedovedl jsem řídit hlasování. Nevybízej mne tedy ani teď, abych dal hlasovat mezi přítomnými, nýbrž nemáš-li lepšího důkazu než tyto, tu, jak jsem já právě navrhoval, postup to dokazování mně a poznej ze zkušenosti, jaký má být důkaz podle mého mínění. **Já totiž dovedu předvésti jen jednoho svědka svých slov, právě toho, s kým rozmlouvám, kdežto o množství jich nestojím, a jednoho se dovedu tázat na jeho hlas, kdežto s množstvím ani nemluví.** Viz tedy, zdali budeš ochoten zase ty umožnit provedení důkazu, odpovídaje na mé otázky. Tedy já se domnívám, že i já i ty i ostatní lidé pokládáme za horší činit bezpráví nežli je snášet a nebýti trestán nežli býti.

Pól. A já se domnívám, že tak nesoudím ani já ani žádný jiný na světě. Neboť řekni: ty by sis raději vybral bezpráví snášet nežli je činit?

Sókr. Ano, a také i ty, i všichni ostatní.

Pól. To se velice mylíš; ani já, ani ty, ani kdo jiný.

c *Sókr.* Zdalipak mi odpovíš?

Pól. Ovšemže ano; vždyť toužím vědět, co asi řekneš.

Sókr. Tedy abys to věděl, odpovídej mi, jako kdybich se tě tázal ze začátku: co z obého se ti zdá, Póle, horší, činit bezpráví, či bezpráví snášet?

Pól. Co se mne týče, snášet bezpráví.

Sókr. A což, co z obého ošklivější, činit bezpráví, či bezpráví snášet? Odpověz!

Pól. Činit bezpráví.

Sókr. Není-li to tedy také horší, když to je ošklivější?

Pól. Nikoli.

d *Sókr.* Rozumím; ty, jak se podobá, neuznáváš totožnost krásného a dobrého, ani zlého a ošklivého.

Pól. To jistě ne.

Sókr. Všechny krásné věci, jako například těla, barvy, tvary, zvuky, činnosti – to nepřihlížíš k ničemu, když je nazýváš krásnými? Tak například pokud jde o krásná těla, nenazýváš je krásnými buď podle užitečnosti, hledě k tomu, k čemu je které užitečné, nebo podle jakési libosti, jestliže při dívání způsobuje radost těm, kteří se na ně dívají? Můžeš říci ještě něco kromě tohoto o kráse těla?

e *Pól.* Nemohu.

Sókr. Jistě tedy nazýváš takto krásnými i všechny ostatní věci i tvary i barvy, totiž buď pro nějakou libost nebo pro užitečnost nebo pro oboje.

Pól. Zajisté.

Sókr. A právě tak i zvuky a všechno, co náleží k músicským uměním?

Pól. Ano.

Sókr. Dále pak ani ty krásné věci, které náleží do oboru zákonů a činností, jistě nejsou mimo tento rozsah a jsou buď užitečné nebo libé nebo obojí.

Pól. Mně se zdá, že nejsou mimo.

Sókr. Není-li tomu právě tak i s krásou nauk?

475

Pól. Ovšemže; a dobře nyní vymezuješ, Sókrate, když vymezuješ krásno libostí a dobrem.²⁶

Sókr. Jistě tedy i ošklivo opakem, nelibostí a zlem.

Pól. To je nutné.

Sókr. Kdykoli tedy je ze dvou krásných věcí jedna krásnější, je krásnější tím, že vyniká buď jednou nebo druhou z těchto vlastností nebo oběma, buď libostí nebo prospěšností nebo obojím.

Pól. Ovšemže.

Sókr. A kdykoli tedy ze dvou ošklivých věcí je jedna ošklivější, bude ošklivější tím, že vyniká buď nelibostí nebo zlem; či není to nutné? b

Pól. Ano.

Sókr. Nuže tedy, jak to bylo právě teď řečeno o činění a snášení bezpráví? Neřikal jsi, že snášení bezpráví je horší a činiti bezpráví ošklivější?

Pól. Řekl jsem.

Sókr. Jestliže tedy činiti bezpráví je ošklivější nežli je snášení, jistě jest buď nelibější a bylo by ošklivější tím, že vyniká nelibostí nebo zlem nebo obojím. Není i toto nutné?

Pól. Jakpak by ne?

Sókr. Tu se nejprve podívejme, zdali činit bezpráví vyniká nad snášení bezpráví nelibostí a zdali ti, kteří bezpráví činí, cítí větší bolest nežli ti, kteří je snášejí. c

Pól. To naprosto ne, Sókrate.

Sókr. Tedy nevyniká nelibostí.

Pól. Jistě ne.

Sókr. Jestliže tedy ne nelibostí, nemohlo by už vynikat obojím.

Pól. Patrně ne.

Sókr. Tak tedy nezbyvá, než že vyniká tím druhým.

Pól. Ano.

Sókr. Zlem.

Pól. Podobá se.

Sókr. Když tedy činiti bezpráví vyniká zlem, je patrně horší než snášeti bezpráví.

d *Pól.* Zřejmě, že ano.

Sókr. Zdalipak se nám před chvílí neukázalo, že většina lidí i ty se přidáváte k mínění, že je ošklivější bezpráví činit nežli snášet?

Pól. Ano.

Sókr. Nyní pak se ukázalo, že to je horší.

Pól. Podobá se.

e *Sókr.* Vybral by sis ty tedy raději horší věc a ošklivější místo méně zlé a méně ošklivé? Neváhej odpovědět, Póle, vždyť se ti nic nestane; jen se hezky svěř rozumu jako lékaři a odpovídej na mé otázky buď ano, nebo ne.

Pól. To bych si nevybral, Sókrate.

Sókr. Však někdo jiný z lidí?

Pól. Zdá se mi, že ne, aspoň podle této úvahy.

Sókr. Měl jsem tedy já pravdu, že ani já ani ty ani žádný jiný z lidí by si nevybral raději bezpráví činit nežli snášet.

Pól. Patrně.

476 *Sókr.* Tak tedy vidíš, Póle, že důkaz, jsa postaven vedle důkazu, nejvíce žádné podobnosti,²⁷ nýbrž s tebou souhlasí všichni ostatní kromě mne, kdežto mně stačíš ty sám jediný i svým souhlasem i svým svědectvím a já se táži na úsudek tebe jediného a ostatní nechávám být. A o tom dosti; dále však se podívejme na to, o čem jsme měli na druhém místě sporné mínění, zdali je pro toho, kdo činí bezpráví, trest největším zlem, jak ses ty domníval, či větším zlem je nebýt trestán, jak jsem se domníval zase já.

Uvažujme pak takto: platiti pokutu a být spravedlivě trestán,²⁸ když člověk činí bezpráví – je to podle tebe jedno a totéž?

Pól. Zajisté.

b *Sókr.* Můžeš-li pak říci, že není pravda, že všechny spra-

vedlivé věci jsou krásné jakožto spravedlivé? Rozvaž si to a mluv!

Pól. Zdá se mi, Sókrate, že jsou.

Sókr. Zkoumej pak i tohle: jestliže někdo něco dělá, zdalipak není nutně i něco trpně zasahovaného touto činností?

Pól. Mně se zdá.

Sókr. Zdalipak je zasahováno tím, co dělající činitel dělá, a takovým, jaké to dělající činitel dělá? Myslím něco takového: jestliže někdo bije, nutně je něco bito?

Pól. Nutně.

Sókr. A jestliže ten, kdo bije, bije silně nebo rychle, nutně je bitý předmět bit takovým způsobem?

Pól. Ano.

Sókr. Předmětu bití tedy vzniká takový trpný stav, jaký způsobuje to, co jej bije?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Jistě také jestliže někdo pálí, nutně je něco páleno.

Pól. Jakkak by ne?

Sókr. A jestliže silně pálí nebo bolestně, je pálený předmět tak pálen, jak pálí pálicí činitel?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Jistě také jestliže něco řeže, je to obdobné; něco je totiž řezáno.

Pól. Ano.

Sókr. A jestliže je řez veliký nebo hluboký nebo bolestný, je řezaný předmět řezán takovým řezem, jaký způsobuje řezající činitel?

Pól. Patrně.

Sókr. Zkrátka tedy viz, zdali uznáváš, co jsem právě řekl, o všech věcech, že jaký jest děj, který způsobuje dělající činitel, takový že trpí jeho předmět.

Pól. Uznávám.

Sókr. Když toto souhlasně uznáváme, řekni mi, zdali platiti pokutu je děj trpný či činný?

Pól. Nutně trpný, Sókrate.

Sókr. Není-li způsobován od kohosi činného?

Pól. Jakkak by ne? Od trestajícího.

e *Sókr.* A kdo náležitě trestá, trestá spravedlivě?

Pól. Ano.

Sókr. Dělá věci spravedlivé, či ne?

Pól. Spravedlivé.

Sókr. Tedy kdo je pokutou trestán, trpí věci spravedlivé?

Pól. Patrně.

Sókr. Ale o spravedlivých věcech bylo tuším uznáno, že jsou krásné?

Pól. Ovšemže.

Sókr. Z těchto tedy jeden krásnou věc činí, druhý, trestaný, trpí.

Pól. Ano.

477 *Sókr.* A jestliže je krásná, je tedy jistě dobrá, že ano? Bud'to je totiž libá nebo užitečná.

Pól. Nutně.

Sókr. Dobrou věc tedy trpí, kdo platí pokutu?

Pól. Podobá se.

Sókr. Dostává se mu tedy užitku?

Pól. Ano.

Sókr. Zdalipak toho užitku, který si já představuji? Stává se lepší na duši, jestliže jest spravedlivě trestán?

Pól. Podobá se pravdě.

Sókr. Tedy kdo platí pokutu, je zbavován špatnosti své duše?

Pól. Ano.

b *Sókr.* Není snad tedy zbavován největšího zla? Uvažuj takto: jde-li o péči o peníze, vidíš snad u člověka nějaké jiné zlo nežli chudobu?

Pól. Nikoli, nýbrž právě chudobu.

Sókr. A co v péči o tělo? Nazval bys tu zlem slabost, nemoc, ošklivost a takové věci?

Pól. Zajisté.

Sókr. A nemyslíš, že může být i v duši nějaká vadnost?

Pól. Jak by ne?

Sókr. A nenazýváš takovou vadností **nespravedlivost, nevědomost, zbabělost a takové věci?**

Pól. Ovšemže ano.

Sókr. **Tedy k trojí věci, k penězům, k tělu a k duši, náleží podle tvých slov trojí druh vadnosti, chudoba, nemoc, nespravedlnost?** c

Pól. Ano.

Sókr. Která z těchto vadností je nejošklivější? Není to nespravedlnost a vůbec vadnost duše?

Pól. Ano, ve velké míře.

Sókr. Jestliže pak nejošklivější, také nejhorší?

Pól. Jak to myslíš, Sókrate?

Sókr. **Takto: podle toho, co jsme svrchu souhlasně uznali, je nejošklivější věc vždycky nejošklivější tím, že přináší buď největší strážení nebo škodu nebo obojí.**

Pól. Dozajista.

Sókr. Nyní pak jsme uznali, že nejošklivější věc je nespravedlnost a veškerá vadnost duše? d

Pól. Ano, uznali jsme.

Sókr. Tedy jistě je to věc buď nejtrapnější a je nejošklivější z těchto tím, že vyniká trapností, nebo vyniká škodlivostí nebo obojím.

Pól. Nutně.

Sókr. Zdalipak tedy býti nespravedliv a nezřízený a zbabělý a nevědomý není bolestnější než strádání a nemoc?

Pól. Mně se nezdá, Sókrate, aspoň to neplyne z toho, co bylo řečeno.

Sókr. **Tedy vadnost duše převyšuje ostatní vadnosti jakousi nad pomyšlení velikou škodlivostí a neobyčejným zlem, a tím je ze všeho nejošklivější, když ne – podle tvé řeči – bolestností.** e

Pól. Patrně.

Sókr. Avšak co vyniká největší škodlivostí, je jistě asi největší zlo na světě.

Pól. Ano.

Sókr. Tedy nespravedlnost a nezřízenost a ostatní vadnost duše je největší zlo na světě?

Pól. Patrně.

Sókr. Kterépak umění zbavuje chudoby? Ne umění peněžnické?

Pól. Ano.

Sókr. A které zbavuje nemoci? Ne lékařské?

Pól. Nutně.

478 *Sókr.* A které vadnosti duše a nespravedlivosti? Jestliže ti to není takto nasnadě, uvažuj takhle: kam a ke komu vodíme ty, kteří jsou tělesně nemocní?

Pól. K lékařům, Sókrate.

Sókr. A kam vodíme lidi, jestliže činí bezpráví a trpí nezřízeností?

Pól. Chceš říci k soudcům?

Sókr. Ne snad proto, aby dostali pokutu?

Pól. Ano.

Sókr. A zdalipak ti, kteří náležitě trestají, neužívají při trestání jisté spravedlnosti?

Pól. To je zřejmé.

b *Sókr.* Peněžnictví tedy zbavuje chudoby, lékařství nemoci a vykonávání práva nezřízenosti a nespravedlnosti.

Pól. Patrně.

Sókr. Nuže, co je z těchto věcí nejkrásnější?

Pól. Z kterých to myslíš?

Sókr. Z peněžnictví, lékařství, práva.

Pól. Daleko vyniká, Sókrate, právo.

Sókr. Jistě tedy způsobuje buď největší libost nebo užitek nebo obojí, jestliže je nejkrásnější?

c *Pól.* Ano.

Sókr. Je snad býti léčen příjemné a léčení pociťují radost?

Pól. Mně se zdá, že ne.

Sókr. Ale je to užitečné. Ano?

Pól. Ano.

Sókr. Neboť léčený je zbavován velikého zla, takže je prospěšno podstoupiti bolest a býti zdrav.

Pól. Jak by ne!

Sókr. Zdalipak je asi člověk hledíc k tělu nejšťastnější takto, když je léčen, či kdyby vůbec ani nebyl nemocen?

Pól. Patrně, že kdyby ani nebyl nemocen.

Sókr. Ano, neboť štěstím není, jak se podobá, to zbavení zla, nýbrž vůbec ani zla nepocítit.

Pól. Tak jest.

Sókr. A což, který ze dvou lidí majících něco zlého buďto na těle nebo v duši je nešťastnější: ten, který se léčí a je zbavován toho zla, či ten, kdo se nedává léčit a má je?

Pól. Zdá se mi, že ten, který se neléčí.

Sókr. Nuže zdalipak se neukázalo, že platiti pokutu je zbavování největšího zla, vadnosti duše?

Pól. Ano, ukázalo se.

Sókr. Neboť spravedlivá pokuta patrně přivádí k rozumu a činí lidi spravedlivějšími a stává se léčením vadnosti.

Pól. Ano.

Sókr. Nejšťastnější tedy je ten, kdo nemá zla v duši, když se toto ukázalo největší ze zlých věcí.

Pól. To je zřejmé.

Sókr. Na druhém místě je asi ten, kdo je takového zla zbavován.

Pól. Podobá se.

Sókr. A to jest, jak se ukázalo, kdo je napomínán, kárán a kdo platí pokutu.

Pól. Ano.

Sókr. Nejhůře tedy žije, kdo má v sobě nespravedlnost a nezbavuje se jí.

Pól. Patrně.

479 *Sókr.* To je jistě právě ten, kdo páchá největší bezpráví, počíná si s největší nespravedlností a přitom dosáhne, že není ani napomínán ani trestán ani neplatí pokutu; tak má, jak pravíš, zařízení svůj život Archelaos i ostatní tyranové a rétoři a držitelé moci.

Pól. Podobá se.

Sókr. Tito, přáteli, dosáhli asi právě téhož, jako kdyby někdo sužovaný nejtěžšími chorobami dosáhl toho, že by lékařům platil pokutu za své tělesné chyby a neléčil se, boje se jako dítě b palení a řezání, že to je bolestné. Či nezdá se tak i tobě?

Pól. Zajisté.

Sókr. To nezná, jak se podobá, jaká věc je zdraví a dobrý stav těla. Podle toho, co jsme nyní souhlasně uznali, skoro se zdá, že totéž dělají i ti, kdo se vyhýbají spravedlivému trestu, Póle, totiž že se dívají jenom na jeho bolestnou stránku, ale k jeho prospěšnosti jsou slepí a neznají, oč větší neštěstí je být spojen s nezdravou duší nežli s nezdravým tělem, s duší vadnou, nespravedlivou a bezbožnou; proto také dělají všechno, aby nemuseli platit pokutu a zbavovat se onoho největšího zla, opatřují si peníze i přátele i to, jak by byli v řeči co nejpřemluvnější. Jestliže je pravda, co jsme spolu uznali, Póle, zdalipak pozoruješ, co z té úvahy vychází? Či chceš, abychom to spolu shrnuli?

Pól. Ano, jestliže ti je líbo.

Sókr. Vychází snad tedy, že největší zlo je nespravedlnost a činit bezpráví?

Pól. Patrně.

d *Sókr.* Dále pak se ukázalo, že platit pokutu je zbavování se tohoto zla?

Pól. Zdá se.

Sókr. A neplatit pokutu žc je udržením toho zla?

Pól. Ano.

Sókr. Tedy činit bezpráví je co do velikosti druhá ze všech zlých věcí, kdežto činit bezpráví a přitom neplatit náležitou pokutu je ze všech zel největší a první.

Pól. Podobá se.

Sókr. A právě o tom jsme se, příteli, rozcházel ve svých míněních: ty jsi za šťastného prohlašoval Archelaa, člověka, který činí největší bezpráví a neplatí žádnou pokutu, kdežto já jsem se naopak domníval, že jestliže buď Archelaos nebo kdokoli jiný z lidí neplatí za svá bezpráví pokutu, ten že je nezbytně ze všech ostatních lidí daleko nejnešťastnější; a vždycky že je ten, kdo činí bezpráví, nešťastnější, než kdo bezpráví snáší, a ten, kdo neplatí pokutu, nešťastnější než ten, kdo ji platí. Nebyla tohle má slova?

Pól. Ano.

Sókr. Není-li tedy dokázáno, že jsem měl pravdu?

Pól. Patrně.

Sókr. Dobrá; jestliže tedy je toto pravda, Póle, kde je ta velká užitečnost rétoriky? Vždyť podle toho, co jsme nyní uznali, člověk musí sám sebe co nejvíce hlídat, aby se nedopustil bezpráví, sice že si získá pořádné zlo. Či ne? 480

Pól. Ovšemže.

Sókr. Kdykoli však se dopustí bezpráví buď sám nebo někdo jiný z těch, na kterých mu záleží, musí sám dobrovolně jít tam, kde by co nejdříve dostal trest, k soudci, jako k lékaři, spěcháje, aby choroba nespravedlnosti nezastarala a neučinila duši rozhlodanou a nezhojitelnou. Či jak můžeme soudit, Póle, jestliže zůstávají v platnosti myšlenky, o kterých jsme se dříve shodli? Není nutno, aby tyto závěry s nimi takto souhlasily a ne jinak? b

Pól. Co bychom také řekli, Sókrate?

Sókr. Tedy k obraně nespravedlivého jednání buď vlastního nebo rodičů nebo přátel nebo dětí nebo k obraně nespravedlivého skutku vlastní není nám rétorika nijak užitečná, Póle, leda že by si někdo pomyslel, že k něčemu opačnému – že je třeba žalovat za prvé sebe sama, potom i své blízké a ostatní přátele, kdokoli by kdy činil bezpráví, a neskrývat nespravedlivé jednání, nýbrž přiváděti je na světlo, aby takový člověk dostal c

trest a se uzdravil; že je třeba nutiti sebe sama i ostatní nebýt bojácný, nýbrž se zamhouřenýma očima dobře a zmužile se dát jakoby lékaři řezat a pálit za účelem dobra a krásna, bez pomýšlení na bolest; jestliže spáchané bezpráví zasluhuje ran, dáti se bít, jestliže vězení, dáti se uvěznit, jestliže pokuty, zaplatit ji, jestliže vyhnanství, odejít z vlasti, jestliže smrti, zemřít: přitom musí být každý prvním žalobcem i sebe samého i ostatních blízkých a k tomu užívat rétoriky, aby nespravedlivé činy vycházely najevo a viníci byli zbavováni největšího zla, nespravedlnosti. Je to tak, Póle, či není?

e *Pól.* Mně se to zdá, Sókrate, divné, ale s tím, co bylo řečeno dříve, se ti to snad shoduje.

Sókr. Tedy jistě buď je zapotřebí tamto zrušit, nebo je nutno uznat tyhle závěry?

Pól. Ano, je tomu tak.

Sókr. A naopak zase z druhé strany obráceně, jestliže je tedy třeba někomu činit zle, buď nepříteli nebo komukoli, jen když ten sám nezakouší bezpráví od svého nepřítele²⁹ – toho totiž jest se varovati –, nýbrž když se ten nepřítel dopouští bezpráví na někom jiném, je třeba vším způsobem, i skutky i slovy, to zařídit tak, aby nebyl trestán a nepřišel před soudce; pakli však přijde, jest to nastrojiti tak, aby byl nepřítel osvobozen a nebyl trestán, naopak kdyby například nespravedlivě získal mnoho peněz, aby jich nevracel, nýbrž aby je podržel a nespravedlivě a bezbožně jich užíval i pro sebe i pro své blízké, a kdyby jeho spáchané bezpráví zasluhovalo smrti, aby nezemřel – nejraději aby nezemřel vůbec nikdy, nýbrž byl se svou špatností nesmrtelný, a když ne to, aby žil v tomto stavu co nejdelší čas. K takovýmto věcem se mi zdá, Póle, rétorika užitečná, neboť pro toho, kdo nehodlá činit bezpráví, nezdá se mi být její užitečnost nějak veliká, ač je-li tu vůbec nějaká užitečnost, když se v předcházejících úvahách nikde neukázala.

Kall. Rekní mi, Chairefónte, mluví tohle Sókratés vážně, či žertuje?

Chair. Mně se zdá, Kallikle, že mluví až příliš vážně; ale nejlépe bude se zeptat jeho samého.

Kall. Při bozích, však po tom dychtím. Řekni mi, Sókrate, máme si myslet, že nyní mluvíš vážně, či že žertuješ? Jestliže totiž mluvíš vážně a je tohle pravda, co říkáš, **nebyl by snad náš lidský život převrácený a neděláme, jak se podobá, všechno naopak, než jak bychom měli?**

Sókr. Kallikle, kdyby lidé neměli žádného stejného dojmu – jedni ten, druhí onen –, nýbrž každý z nás cítil nějaký zvláštní dojem, jiný než ostatní, nebylo by snadné projevit druhému své cítění. Říkám to, když jsem si uvědomil, že já a ty cítíme právě nyní cosi stejného, neboť my dva máme každý dvě lásky, já Alkibiada Kleiniova a filosofii,³⁰ a tvé lásky jsou také dvě, démos athénský a Démos Pyrilampův.³¹ Tu pak pokaždé pozoruji, že ať tvůj miláček řekne cokoli a jakkoli se na věc dívá, že ty, ačkoli jsi tak zdatný, nemáš síly mu odporovat, nýbrž sem a tam se obrácíš; i ve shromáždění národa, kdykoli ti při tvé řeči řekne athénský lid, že tomu tak není, obrátíš a říkáš, co on chce, a podobně se chováš k tomu krasavci, hochu Pyrilampovu. **Neboť choutkám a řečem svých lásek nejsi schopen odporovati, takže kdyby někdo slyšel tvé řeči, které mluvíváš kvůli nim, a divil se, jak jsou podivné, snad bys mu řekl – kdybys chtěl mluvit pravdu –, že jestliže někdo nepříměje tvé lásky, aby ustaly od těchto řečí, ani ty nikdy nepřestaneš takto mluvit. Měj tedy za to, že musíš i ode mne slyšet jiná taková slova, a nediv se, že já tak mluvím, nýbrž přiměj filosofii, mou lásku, aby ona přestala tak mluvit.** Mluví totiž, milý příteli, co nyní ode mne slyšíš, a je mi mnohem méně vrtkavá nežli jiné lásky; tuhle ten syn Kleiniův má totiž pokaždé jiné řeči, ale filosofie stále tytéž: mluví, čemu se ty nyní divíš, a byl jsi i sám při té řeči. Buďto ji tedy usvědč z omylu, jak jsem právě říkal, a dokaž, že není nejvyšším ze všech zel činit bezpráví a při činění bezpráví neplatití pokutu; anebo jestliže toto necháš nevyvráceno, při psu, bohu Egypta-

nů,³² nebude s tebou, Kalliklee, Kalliklés souhlasiti,³³ nýbrž bude v nesouhlasu po celý život. A přece já se domnívám, můj milý, že by bylo lépe, aby má lyra byla rozladěna a falešně hrála a aby falešně zpíval sbor, který bych řídil, a aby celý svět se mnou nesouhlasil a mluvil opačné věci, nežli abych já sám jediný byl se sebou v nesouladu a sobě odporoval.

Kall. Sókrate, zdá se mi, že si vedeš ve svých řečech bujaře, jako pravý politický řečník; a nyní takto řečníš, když se Pólovi stalo totéž, co vytýkal Gorgiovi, že se mu stalo před tebou. Řekl totiž asi, že Gorgias jsa od tebe tázán, zdali když k němu někdo přijde, kdo se chce naučit rétorice a nezná právo, zdali ho Gorgias tomu naučí, se zastyděl a řekl – podle zvyku lidí, protože by se horšili, kdyby někdo řekl ne –, že ho to naučí; pro toto přiznání byl donucen sám sobě odporovat – a to právě že ty máš rád – a vysmíval se ti,³⁴ jak se mi zdá, a to tehdy právem; nyní se však zase stalo totéž jemu samému. A já právě v tom neschvaluji počínání Pólovo, že ti připustil, že činit bezpráví je ošklivější než je snášet; neboť po tomto přiznání zase sám byl od tebe v řečech zapleten a jakoby zkrocen uzdou i zastyděl se říci, co měl na mysli. Ty totiž vskutku, Sókrate, zavádíš do takovýchto nechutných a k davu mluvených zásad, které od přírody nejsou krásné, avšak zákonem ano, a přitom tvrdíš, že jdeš za pravdou. A namnoze jsou si tyto věci navzájem protivné, příroda a zákon;³⁵ jestliže tedy se někdo stydí a neodvažuje se mluvit, co má na mysli, je nucen pronášet protimluvy. Tu pak jsi i ty vypožoroval tuhle moudrost a nepoctivě si vedeš ve svých řečech: jestliže někdo mluví hledě k zákonu, ty pokládáš otázky podle přírody, pakli mluví o věcech přírody, ty o věcech zákona. Jako například hned v této věci, v otázce o činění a snášení bezpráví; kdežto Pólos mluvil o ošklivějším podle zákona, ty jsi chytl jeho řeč ve smyslu přírody. Od přírody je totiž ošklivější všechno, cokoli je také horší, tedy bezpráví snášet, podle zákona však bezpráví činit. Vždyť tento stav, snášet bezpráví, ani nesluší muži, nýbrž

nějakému otroku, jemuž je lépe býti mrtev nežli žít, když sná-
 šeje bezpráví a ústrky není s to, aby pomáhal sám sobě nebo ji-
 němu, o koho by dbal. Avšak podle mého mínění zákony
 dávají lidé slabí a množství. K sobě samým tedy hledí a k své-
 mu prospěchu, když dávají zákony i když udělují pochvaly a c
 vyslovují hany; zastrašujíce silnější lidi a schopné míti více,³⁶
 říkají – právě aby neměli více než oni sami –, že míti více je
 ošklivé a nespravedlivé a právě v tom že záleží bezpráví, ve
 snaze míti více než ostatní; sami totiž jsou, tuším, rádi, jestliže
 mají stejně, ačkoli jsou slabší. Proto tedy toto je zákonem na-
 zýváno nespravedlivým a ošklivým, snaha míti více než
 množství, a jmenují to činěním bezpráví; ale podle mého mí-
 nění sama příroda ukazuje, že je spravedливо, aby lepší měl d
 více než horší a mocnější než méně mocný. A že tomu tak jest,
 je zhusta vidět jak u jiných tvorů, tak i mezi lidmi v celých
 obcích a rodech, že totiž to je podstatná známka spravedlnosti,
 aby silnější vládl slabšímu a měl více nežli on. Neboť podle ja- e
 kého práva vytáhl Xerxés proti Helladě nebo jeho otec proti
 Skythům? A bylo by možno uvést nesčíslně jiných takových
 příkladů. Ale ti, myslím, dělají tyto věci podle přirozeného
 pojmu spravedlnosti a, bůh je svědek, podle přirozeného záko-
 na, a ne snad podle toho, který si my dáváme; my utváříme
 nejlepší a nejsilnější z nás samých, berouce je již z mládí jako lví-
 čata, a zařikáváním i kouzelnými prostředky si je zotročujeme ří- 484
 kajíce, že je třeba zachovávat rovnost a v tom že záleží krásno i
 spravedливо. Avšak myslím jestliže se vyskytne muž náležitě od
 přírody nadaný, ten všechno to ze sebe setřese, prorazí a unikne
 ven, pošlape všechny ty naše zápisy, kejkle, zařikadla a nepři-
 rozené zákony, povstane a náhle se objeví ten otrok naším pánem
 a tu jako plamen vyšlehne právo přírody. Zdá se mi, že i Pindaros b
 ukazuje právě to, co já říkám, v básni, v které praví:³⁷

zákon, všech král smrtelných i nesmrtelných

a ten, jak dí,

*řídí, právem čině největší násilí, svrchovanou rukou;
svědčí mi o tom činy Hérakleovy, když nekoupené –*

říká to nějak takto – neboť neumím tu píseň nazpaměť –, ale smysl je, že Héraklés si odehnal krávy, kterých si ani nekoupil ani nedostal
c od Géryona darem,³⁸ jsa přesvědčen, že to je od přírody spravedlivé a že i krávy i všechny ostatní statky lidí horších a slabších náleží člověku lepšímu a silnějšímu.

Pravda se má tedy takto a ty to poznáš, jestliže už necháš fil-
losofie a oddáš se větší věci. Filosofie je totiž, Sókrate,
pěkná věc, jestliže se jí člověk mírně chopí v příslušném věku;
pakli však u ní setrvá přes náležitou míru, je to zkáza lidí.
Neboť i kdyby byl velmi nadaný, jestliže se zabývá filosofií
d ještě v pokročilém věku,³⁹ nutně se stane neznalým všech věcí,
kterých musí být znalý ten, kdo chce být mužem dokonalým
a váženým. Vždyť takoví lidé se stávají neznalými zákonů
vztahujících se k obci, i řečí, kterých je třeba užívat ve styku
s lidmi při soukromých i veřejných smlouvách, i lidských zálib
a žádostí, a **vůbec se stávají docela neznalými člověka a jeho
povahy.** A tu kdykoli přijdou k některému soukromému nebo
e obecnému jednání, bývají směšnější, právě tak jako zase politiko-
vé, myslím, jsou směšnější, kdykoli přijdou do vašich schůzek
a k vašim hovorům. Stává se totiž, jak praví Euripidés:⁴⁰ každý
je skvělý v tom a k tomu spěje

*a tomu dává ze dne část vždy největší,
v čem ze všeho, co umí, nejvíc vyniká;*

485 ale v čem je slabý, tomu se vyhýbá a to haní, kdežto to druhé
chválí, z přízně k sobě samému, neboť má za to, že takto chválí
sám sebe. **Ale podle mého mínění je nejsprávnější poznati
obojí. Filosofii poznávat je krásné potud, pokud toho je potřebí
pro obecné vzdělání, a dokud je člověk mlád, není pro něj
ošklivé zabývat se filosofií; ale když je člověk už starší a ještě
se zabývá filosofií, tu se stává, Sókrate, ta věc směšnou a na**

mne působí lidé zabývající se filosofií zcela podobným dojmem jako ti, kteří po dětsku žvatlají a si hrají. Kdykoli totiž uvidím malé dítě, kterému ještě sluší takto hovořiti, jak žvatlá a si hraje, baví mě to a zdá se mi to milé a způsobné a vhodné k věku toho dítěte, kdežto kdykoli uslyším malé dítě hovořit čistě a správně, zdá se mi to jaksi odporné a týrá mi to uši a zdá se mi to něčím otrockým; kdykoli však uslyšíme dospělého muže žvatlat nebo ho vidíme si hrát, je to zřejmě směšné a nemůžné a zdá se, že to zasluhuje bití.

A právě týž dojem tedy cítím i z lidí filosofujících. Vidím-li totiž filosofii u mladého jinocha, radostně to schvaluji a zdá se mi, že mu to sluší, a pokládám toho člověka za zvláště hodna svobodného rodu, kdežto toho, který se nezabývá filosofií, za nesvobodného, jenž se nikdy nevzchopí k žádné krásné nebo ušlechtilé věci; kdykoli však uvidím staršího člověka, že se ještě zabývá filosofií a neodchází od ní, tento muž podle mého zdání, Sókrate, zasluhuje už bití. Neboť jak jsem právě řekl, na takového člověka čeká, i kdyby byl velmi nadaný, že se stane nemůžným, že se bude vyhýbat středním částem města a shromaždištím občanů, na kterých se, jak řekl básník,⁴¹ muži vyznamenávají, ale zaleze a prožije ostatek života někde v zákoutí ve společnosti tří nebo čtyř mladíčků a tam bude žvatlat, nikdy však nepronese slova svobodného, velkého a mužného.

Já jsem k tobě, Sókrate, v poměru hezky přátelském; tu pak se skoro zdá, že nyní cítím právě to, co cítí u Euripida, o němž jsem se prve zmínil, Zéthos k Amfionovi.⁴² I mně totiž přichází na mysl říci tobě něco takového, jako onen mluví ke svému bratru, totiž: „Zanedbáváš, Sókrate, to, oč by ses měl starat, a porušuješ přirozený stav své duše, tak ušlechtilý, jakýmsi dětinským pitvořením a ani při poradách o právu bys nepřidal správně své slovo, ani bys nevystihl, co je podobno pravdě a přesvědčivé, ani bys ve prospěch jiného nedal smělou radu.“ Avšak, milý Sókrate – a nic se na mne nezlob, neboť budu tak

- mluvit proto, že to s tebou dobře myslím –, **nezdá se ti ošklivé být v takovém stavu, v jakém, myslím, jsi i ty i ostatní, kteří kdy zabíhají ve filosofii příliš daleko?** Jak to nyní jest, kdyby někdo popadl tebe nebo někoho jiného z takovýchto lidí
- b a odváděl do vězení, tvrdě o člověku nevinném, že se provinil, víš sám, že by sis nevěděl rady, nýbrž točila by se ti hlava a otvíral bys ústa nevěda, co říci, a kdybys předstoupil před soud a náhodou měl žalobce sebe slabšího a horšího, přece bys byl odsouzen k smrti, jestliže by se mu chtělo navrhnout ti trest smrti. Avšak jakápak je v tom moudrost, Sókrate, když *umění vezme muže s dobrými vlohami a učiní jej horším*,⁴³ že nedovede ani sám sobě pomáhat ani vysvobodit z největších nebezpečností ani sebe ani nikoho jiného, nýbrž je od svých nepřátel
- c olupován o všechno své jmění, a vůbec žije beze cti ve své obci? Takovému člověku můžeš – i když to je snad příliš hrubé slovo – dávat pohlavky a nic se ti za to nestane. **Nuže, příteli, poslouvej mne a přestaň se zkoušením a provozuj krásnou hudbu činiť a provozuj to, čím si získáš pověst rozumného muže, jiným ponechaje tyto chytrosti, ať už jim třeba říkat tlachy nebo žvanění, z nichž získáš to, že v prázdném budeš**
- d *bydlit domě*; neber si za vzor muže, kteří rozumují o těchto malichernostech, nýbrž ty, kteří mají i postavení i vážnost a mnoho jiných dobrých věcí.

Sókr. **Kdybych měl zlatou duši, Kallikle, nemyslíš, že bych rád našel některý z těch kamenů, kterým zkoušejí zlato, ten dokonalý?** Přivedl bych ji k němu, a kdyby mi ten kámen uznal, že mám duši dobře vypěstovanou, mohl bych být jist, že jsem v náležitém stavu a že mi nic není potřebí jiné zkoušky.

- e *Kall.* K čemupak se na to ptáš, Sókrate?

Sókr. Já ti to řeknu: já se domnívám, že nyní, když jsem přišel na tebe, přišel jsem na takový poklad.

Kall. Jak to?

Sókr. Dobře vím, že jestliže ty budeš se mnou souhlasit ve věcech, o kterých má moje duše jisté mínění, že to již je čistá

pravda. Myslím totiž, že kdo má náležitě vyzkoušet duši, zdali žije správně, či ne, musí mít k tomu tři vlastnosti, jež ty všechny máš, vědění, přízeň a otevřenost. Já se totiž setkávám s mnohými, kteří nejsou schopni mě zkoušet, protože nejsou tak moudří jako ty; jiní jsou sice moudří, ale nechtějí mi říci pravdu, protože o mne tak nedbají jako ty; i tihle dva hosté, Gorgias a Pólos, jsou sice moudří a jsou to moji přátelé, ale trochu se jim nedostává otevřenosti a jsou ostýchavější více, než je třeba. Že ne? Vždyť ve své ostýchavosti došli tak daleko, že se pro samý ostych jeden i druhý z nich odvažuje před četnými lidmi sám sobě odporovat, a to v nejdůležitějších věcech.

Avšak ty máš všechny ty vlastnosti, kterých ostatní nemají; jsi totiž náležitě vzdělán, jak by potvrdili mnozí Athéňané, a se mnou to dobře myslíš. Jaké mám pro to svědectví? Já ti to povím. Vím, Kallikle, že vy čtyři jste byli společníky v pěstování moudrosti, ty, Teisandros z Afiden, Andrón Androtiónův a Nausikydés z Cholargu;⁴⁴ a jednou jsem vás slyšel, jak jste se radili, až jak daleko je pěstovat filosofii, a vím, že zvítězilo mezi vámi asi takovéto mínění, nesnažit se jíti ve filosofování až do jemností, nýbrž napomínali jste se vespolek k ostražitosti, abyste se nestali moudřejšími více, než je třeba, a tak se mimo nadání nezkazili. Když tedy tě slyším, jak mi radíš totéž, co svým nejlepším druhům, je mi to dostatečným svědectvím, že to se mnou opravdu dobře myslíš. A dále, že jsi schopen svobodně mluvit a neostýchat se, to i sám tvrdíš a také řeč, kterou jsi před chvílí promluvil, v tom s tebou souhlasí. Tu pak se to má s touto věcí nyní patrně takto: jestliže v našem rozhovoru ty budeš v něčem se mnou souhlasit, bude to již dostatečně vyzkoušeno ode mne i od tebe a již nebude třeba to podrobovat jině zkoušce. Neboť jinak bys to byl nikdy nepřipustil – buď z nedostatku moudrosti nebo z nadbytku ostýchavosti – a také bys to nepřipustil, že bys mne chtěl oklamat; vždyť jsi můj přítel, jak i sám tvrdíš. Tedy můj a tvůj souhlas vskutku bude zna-

menati už dosažení pravdy. Ze všeho nejkrásnější je, Kallikle, zkoumání o tom, co jsi mi ty vytkl, jaký asi má být muž a čím se zaměstnávat a až pokud, a to i ve stáří i v mládí. Co se totiž 488 mne týče, jestliže ve způsobu svého života nejednám v něčem správně, dobře věz, že to nechybují úmyslně, nýbrž pro svou nevědomost; ty tedy, jako jsi začal mě napomínat, nepřestávej, nýbrž náležitě mi ukaž, co je to, čím se mám zabývat, a jakým způsobem bych se k tomu dostal, a jestliže mě zastihneš, že jsem nyní sice projevils s tebou souhlas, ale později že nedělám totéž, v čem jsem s tebou souhlasil, pokládej mě docela za slabocha a nikdy už potom mne nenapomínej, člověka, který za nic nestojí. Nuže opakuj mi od začátku, co myslíš ty i Pindaros,⁴⁵ jak je to s tím právem podle přírody? Aby mocnější násilím uchvacoval věci slabších a aby vládl lepší nad horšími a aby zdatnější měl více než méně zdatný? Pokládáš snad něco jiného za právo, či jsem si to pamatoval správně?

Kall. Ano, toto jsem tehdy tvrdil a také nyní tvrdím.

Sókr. Dáváš snad slovům „lepší“ a „mocnější“ též význam? c Neboť ani tehdy jsem nebyl s to pochopit smysl tvé řeči. Nazýváš mocnějšími silnější a mají slabší poslouchat silnějšího – tak jsi podle mého zdání i tehdy ukazoval, že veliké obce napadají malé podle přirozeného práva, protože jsou mocnější a silnější, neboť mocnější a silnější a lepší je totéž –, či je d možno být lepší, ale přitom slabší a s menšími silami, a být mocnější, ale špatnější? Či je výměr lepšího a mocnějšího tentýž? Právě toto mi jasně určí, zdali je mezi pojmy „mocnější“ a „lepší“ a „silnější“ totožnost, či různost.

Kall. Však já ti říkám jasně, že to je totéž.

Sókr. Množství je přirozeně mocnější než jednotlivec, že ano? Množství vskutku také dává zákony jednotlivci, jak jsi i ty právě říkal.

Kall. Jak by ne?

Sókr. Tedy zákonná ustanovení množství jsou ustanovení mocnějších.

Kall. Ovšemže.

Sókr. A zajisté ustanovení lepších? Neboť mocnější jsou podle tvých slov mnohem lepší. c

Kall. Ano.

Sókr. Jistě tedy jsou jejich zákonná ustanovení přirozeně krásná, když pocházejí od mocnějších?

Kall. Tvrdím, že ano.

Sókr. Nuže, zdalipak množství nesoudí, jak jsi také ty prve říkal, že spravedlivé je mít stejně a že je ošklivější bezpráví činit nežli snášet? Je tomu tak, či ne? A jen abys tu nebyl přistižen zase ty, že se stydíš. Soudí množství, či ne, že spravedlivé je mít stejně, a ne mít více, a že je ošklivější bezpráví činit nežli snášet? Neodepři mi, Kalliklece, odpověď na tuto otázku, abych byl, budeš-li se mnou souhlasit, od tebe již utvrzen ve svém mínění souhlasem muže schopného úsudku. 489

Kall. Ano, množství takto soudí.

Sókr. Tedy činit bezpráví není ošklivější nežli je snášeti jenom podle zákona, ani není rovnost spravedlivou věcí jen podle zákona, nýbrž i přirozeně; takže se skoro zdá, že jsi neměl pravdu v tom, co jsi dříve říkal, a že jsi mě nesprávně vinil z nepravdy říka, že zákon a příroda je něco opačného a že i já to znám, ale nepoctivě si vedu ve svých řečech, neboť jestliže někdo mluví hledě k přírodě, že já převádím řeč k zákonu, pakli však někdo mluví hledě k zákonu, já k přírodě. b

Kall. Tenhle muž nepřestane zvanit. Řekni mi, Sokrate, nestydíš se, ty, ve svém věku, chytat za slovo a pokládat za šťastný nález, jestliže někdo v slově pochybí? Copak se domníváš, že já dělám nějaký rozdíl mezi pojmy „mocnější“ a „lepší“? Což ti už dávno neříkám, že pro mne je „lepší“ a „mocnější“ totéž? Či se domníváš, že podle mého mínění, kdykoli se shromáždí sběh otroků a všelijakých lidí, úplně nicotných, snad až na to, že se mohou prokázat tělesnou silou, a ti něco prohlásí, že tohle je ustanovení zákona? c

Sókr. Dobře, přemoudrý Kalliklece; tak si to myslíš?

d *Kall.* Ovšemže ano.

Sókr. Však já sám, můj drahý, se už dávno dohaduji, že dáváš pojmu „mocnější“ asi takovýto význam, a ptám se, protože dychtím jasně věděti, co si myslíš. Vždyť přece ty se nedomníváš, že dva lidé jsou lepší nežli jeden, ani že tvoji otroci jsou tebe lepší, protože jsou silnější nežli ty. Ale řekni ještě jednou ze začátku, co asi myslíš slovem „lepší“, když ne lidi silnější? A poučuj mě, podivný muži, trochu vlídněji, abych ti z učení neutekl.

e *Kall.* Ironizuješ, Sókrate.

Sókr. Zéthos ví, že ne,⁴⁶ Kalliklece, jehož ses ty dovolával, když jsi právě mluvil mnoho ironicky ke mně; ale tak řekni, kdo jsou podle tebe ti lepší?

Kall. Zajisté ti zdatnější.

Sókr. Vidíš tedy, že ty sám mluvíš jen slova a nic neobjasňuješ? Neřekneš, zdali těmi lepšími a mocnějšími míníš rozumnější, či některé jiné?

Kall. Ano, při Diovi, tyto míním, rozhodně.

490 *Sókr.* Často tedy je podle tvé řeči jeden člověk mající rozum mocnější nežli tisíce nerozumných a ten má vládnouti, oni pak mají být ovládáni, a více má mít vládnoucí před ovládanými; tohle totiž podle mého zdání chceš říci – a nechytám za slovo –, jestliže je ten jeden mocnější než tisíce.

Kall. Ano, toto je, co myslím. Tohle totiž je, jak se já domnívám, přirozeně spravedlivé, aby lepší a rozumnější vládl nad horšími a měl více než oni.

b *Sókr.* Počkej! Copak asi zase teď myslíš? Dejme tomu, že je nás mnoho pohromadě na jednom místě, právě tak jako nyní, a máme společně mnoho jídel i nápojů, a jsme všelijací, jedni silní, druzí slabí, a jeden z nás, který je lékař, je v těchto věcech rozumnější, ač, jak je přirozeno, je proti jednomu silnější a proti druhým slabší: zdalipak jistě nebude tento muž, protože je rozumnější než my, lepší a mocnější, co se týče těch věcí?

Kall. Ovšem.

Sókr. Zdalipak tedy má mít z těchto jídel více nežli my, protože je lepší? Či má sice, protože je první, všechno rozdělovat, ale v používání a spotřebování pro své vlastní tělo nemá mít více, nechce-li, aby ho to vytrestalo, nýbrž má dostat proti jednom více, proti druhým pak méně? A jestliže je náhodou ze všech nejslabší, má se mu dostat, Kalliklee, jemu, ze všech nejlepšímu, ze všech nejméně? Není tomu tak, můj milý?

Kall. Mluvíš o jídlech, o nápojích, o lékařích a o hloupostech; ale já nemyslím tyhle věci.

Sókr. Nenazýváš snad lepším rozumnějšího? Řekni ano, nebo ne!

Kall. Arciže.

Sókr. A netvrdíš, že lepší má mít více?

Kall. Ale ne jídel, ani nápojů.

Sókr. Rozumím, ale snad šatů, a kdo se nejlépe vyzná v tkalcovství, má mít největší šat a má toho mít na sobě navlečeno nejvíce a nejkrásnějšího a tak chodit?

Kall. Jakých šatů?

Sókr. Ale co se týče obuvi, je patrné, že musí mít přednost nejrozumnější v této věci a nejlepší. Snad musí mít švec na nohou nejvíce obuvi a největší a tak chodit.

Kall. Jaké obuvi? Mluvíš samé hlouposti.

Sókr. Ale jestliže nemyslíš takovéto věci, snad takovéhle: například rolník, rozumný a dokonalý, co se týče zemědělství, ten snad má mít větší hojnost zrní a má užívat co největšího množství zrní pro svou zemi.

Kall. Jak stále mluvíš totéž, Sókrate!

Sókr. Nejen to, Kalliklee, nýbrž i o týchž věcech.

Kall. Při bozích, bez přestání mluvíš pořád o ševcích a valchářích a kuchařích a lékařích, jako by ti byli předmětem naší rozmluvy.

Sókr. Nuže neřekneš, čeho se musí týkat ta větší míra člověka mocnějšího a rozumnějšího, aby jí vynikal spravedlivě? Či ani nesneseš mých náповědí ani to sám neřekneš?

Kall. Však já to už dlouho říkám. Za prvé těmi mocnějšími
 b nemyslím ševce ani kuchaře, nýbrž ty, kdo jsou rozumní ve vě-
 cech obce, jakým způsobem by byla dobře spravována, a neto-
 liko rozumní, nýbrž i zmužilí, schopní prováděti, cokoli by si
 usmysleli, a kteří neochabují pro malátnost své duše.

Sókr. Vidíš, nejmilejší Kalliklee, jaký je rozdíl mezi tím, co
 ty mně vytýkáš, a tím, co já tobě? Ty totiž o mně tvrdíš, že
 mluvím stále totéž, a to mi máš za zlé; já však tobě naopak vy-
 týkám, že nikdy nemluvíš totéž o týchž věcech, nýbrž jednou
 c jsi ve svém výměru za lepší a mocnější pokládal silnější, po-
 tom zase rozumnější, a nyní zase přicházíš s něčím jiným:
 mocnější a lepší jsou od tebe nazýváni jakýmisi zmužilejšími.
 Nuže, příteli, kdo asi jsou podle tvého soudu lepší a mocnější
 a v čem? Jen ven s tím!

Kall. Vždyť jsem řekl, že to jsou lidé rozumní ve věcech
 d obce a stateční. Těm totiž náleží vládnout obcím a spravedlnost
 záleží v tom, aby ti měli více proti ostatním, vládnoucí proti
 ovládaným.

Sókr. A což, příteli, jaký je u nich poměr k sobě samým?
 Jsou vládnoucí či ovládaní?

Kall. Jak to myslíš?

Sókr. Myslím si jednoho každého, jak vládne nad sebou
 samým; či toho není nic potřebí, vládnout sám nad sebou,
 nýbrž jen nad ostatními?

Kall. Jak to myslíš, vládnout sám nad sebou?

Sókr. Nemyslím tím nic zvláštního, nýbrž jako se obecně
 e myslí, být uměřený a mocen sám sebe, ovládat v sobě své li-
 bosti a žádosti.

Kall. Ty jsi dobrý: pošetilce nazýváš uměřenými.

Sókr. Jak to? Nikdo by nemohl nepoznat, že tohle není mé
 mínění.

Kall. Ba zcela jistě, Sókrate. Neboť jak by mohl být člověk
 šťasten, kdyby komukoli otročil? Ale tohle je po přirozenosti
 krásné a spravedlivé, co já ti nyní otevřeně pravím, že totiž kdo

chce správně žít, musí ponechat svým žádostem co největší vzrůst a nesmí je krotit; a když jsou co největší, musí být schopen jim sloužit svou statečností a moudrostí a splňovat, čeho-
 492 koli by se mu kdy zachtělo. Ale toto, myslím, není obecnému množství možné; proto ze studu takové jednotlivce haní, zakrývající tak svou vlastní nemohoucnost, a nazývají onu nezkrocenost něčím ošklivým, jak jsem řekl svrchu, snažíce se lidi od přirozenosti lepší učinit raby, a když sami nemohou zjednat svým choutkám ukojení, tu pro svůj vlastní nedostatek mužnosti vychvalují uměřenost a spravedlnost. Neboť když je některý člověk buď od původu z rodu královského nebo je sám svou přirozeností schopen získat si nějaké vůdčí místo nebo samovládu nebo svrchovanou moc, co by bylo pro takovéto lidi vpravdě ošklivější a horší nežli uměřenost a spravedlnost, pro lidi, kterým bylo volno užívat dobrých věcí a nikdo jim v tom nepřekážel, kteří si však sami ustanovili nad sebou pánem zákon, úsudek a hanu obecného množství? Nebo jak by mohli nebyť nešťastní od té mravní krásy spravedlnosti a uměřenosti, když by nedávali svým přátelům nic více nežli nepřátelům, a to majíce vládu ve své obci? Ale podle pravdy, Sókrate – kterou ty, jak pravíš, hledáš –, má se to takto: blahobyť, nezkrocenost a svoboda, jestliže má podporu, je dobrost⁴⁷ a štěstí, kdežto ostatní, tyhle příkrasy, ty dohody lidí proti přírodě, to je žvást a za nic to nestojí.

Sókr. Chrabře, Kalliklee, a otevřeně dorážíš svou řečí; neboť ty nyní zřejmě vyslovuješ, co si jiní sice myslí, ale nechťejí to říci. Prosím tě tedy, abys žádným způsobem nepovoloval, tak aby se vskutku jasně ukázalo, jak jest žítí. A řekni mi: je pravda, že ty tvrdíš, že se žádosti nemají omezovat, má-li člověk být takový, jak je třeba, nýbrž že je má nechávat co největší a odkudkoli jim zjednávat naplnění, a to že je dobrost? = *virtú*
 e

Kall. Ano, já to tvrdím.

Sókr. Tedy se nesprávně říká o lidech, kteří ničeho nepotřebují, že jsou šťastní.

Kall. Ano, neboť takto by byly nejšťastnější kameny a mrtvolly;

Sókr. Ale jistě, i jak ty líčíš, je to hrozný život. Nic bych se totiž nedivil, že snad má pravdu Euripidés v těchto slovech:

*kdo ví, zda toto žítí není mrtev být
a smrt zda není žítí?*⁴⁸

- 493 a my jsme snad opravdu mrtvi; já jsem totiž také už slyšel od kteréhosi z moudrých mužů,⁴⁹ že my nyní jsme mrtvi a naše tělo že nám je hrobem,⁵⁰ ta pak část duše, v které jsou žádosti, že má vlastnost dát se přemlouvat a obracet se sem a tam; a tuto část duše, pro její schopnost dáti se přemluvit a uvěřit, kterýsi vtipný spisovatel, snad ze Sicílie nebo z Itálie,⁵¹ obrazně nazval, užívaje
- b slovní hříčky,⁵² sudem, nerozumné lidi nezasevěnými, a u nerozumných lidí přirovnal tu část duše, v které jsou žádosti, nezřízenou její složkou a bez pevných stěn, k dřevému sudu, narážející na její nenasytnost. A právě proti tobě, Kallikle, ukazuje tento muž, že z těch, kdo jsou v říši Hádově – on mluví o „neviditelném“ světě⁵³ –, tito jsou nejnešťastnější, ti nezasevěnění, a nosí vodu do dřevého sudu jinou takovou dřevou
- c nádobou, sítem. Tím sítem tedy myslí, jak řekl můj vyprávěč, duši; a k sítu přirovnal duši nerozumných, jako by byla dřevá, protože nemůže v sobě nic držet pro svou nespolehlivost a zapomnětlivost. Tohle je sice ovšem poněkud podivné, ale přece to objasňuje, co ti chci ukázat, abych tě, budu-li jen trochu s to, přemluvil ke změně zásad, aby sis totiž místo života nenasytného a nezřízeného zvolil život uspořádaný, spokojený i vystačující s tím, co má. Nuže, zdalipak se mi podařilo poněkud tě
- d přemluvit i ke změně mínění v tom smyslu, že lidé spořádaní jsou šťastnější než nezřízení, či nezměníš ani dost málo své mínění, ani kdybich ti vykládal mnoho takových mýtů?

Kall. V tom druhém máš spíše pravdu, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy ti povím jiné podobnosti z téže školy jako

tohle. Pozoruj, zdali soudíš o obojím životě, o životě uměřeném a životě nezřízeném, takto: představ si, že jsou dva muži a jeden i druhý má mnoho sudů, a to jeden sudy zdravé a plné a v jednom má víno, v druhém med, v třetím mléko a v mnoha jiných mnoho rozmanitých věcí, zdroje pak každé z těchto tekutin že jsou vzácné a nesnadno přístupné, jaké je možno si opatřovat jen s velikou a těžkou námahou. Ten jeden tedy, když by je naplnil, už by tam nenaléval a o nic by se nestaral, nýbrž měl by po této stránce pokoj; tomu druhému by sice bylo jako onomu možno, ale nesnadno opatřovat si tekutiny, avšak nádoby by měl děravé a chatrné a byl by nucen ve dne v noci je naplňovat, sice by měl nejhorší trápení. Když je takový život jednoho i druhého, řekneš snad, že život nezřízeného člověka je šťastnější nežli spořádaného? Podařilo se mi poněkud tímto výkladem tě přemluvit, abys uznal, že spořádaný život je lepší než nezřízený, či nepodařilo?

c

494

Kall. Nepodařilo se ti to, Sókrate. Neboť ten, který si naplnil sudy, už nemá žádné radosti, nýbrž to je to, co jsem právě říkal, žít jako kámen, po tom naplnění, a necítit už ani radosti ani strážně. Avšak v tom záleží příjemné žítí, v tom, když co nejvíce přitéká.

b

Sókr. Není-li pak nutné, jestliže mnoho přitéká, aby také mnoho odcházelo a aby byly jakési veliké díry pro ty odtoky?

Kall. Ovšemže ano.

Sókr. To, co ty mluvíš, je zase jakýsi život žravého kulíka, a ne mrtvoly ani kamene. A řekni mi: myslíš tím něco takového jako mít hlad a hladov jíst?

Kall. Arciže.

Sókr. A mít žízeň a žízniv pít?

c

Kall. Ano, a když má člověk všechny jiné žádosti a může je ukojovat, cítí z toho radost a tak šťastně žije.

Sókr. Výborně, můj milý; jen pokračuj, jak jsi začal, a ať se od toho nedáš odvrátit studem! Avšak ani já nesmím, jak se podobá, dát se odvrátit studem. A nejprve rci, zdali může i praši-

vý člověk a cítící svrbění, má-li v zásobě hojnost drbání,⁵⁴
drbat se po celý život a tak šťastně žít?

d *Kall.* Jaký jsi podivín, Sókrate, a docela jako bys mluvil k davu.

Sókr. Tak tedy, Kalliklee, Póla a Gorgia jsem ohromil a způsobil jsem, že se styděli, ale ty se nedáš ohromit ani se nezastydíš, vždyť jsi zmužilý. Ale jen odpovědej.

Kall. Tvrdím tedy, že i ten drbající se člověk by prožil život příjemně.

Sókr. Jestliže příjemně, zdalipak ne i šťastně?

Kall. Ovšemže.

e *Sókr.* Zdalipak když si drbe jen hlavu – či ještě se tě mám dále ptát? Viz, Kalliklee, co odpovíš, bude-li se tě někdo ptát na všechno, co s tímto přímo souvisí. A souhrn takovýchto věcí, život pederastů, ten není hrozný, ošklivý a nešťastný? Či o těch se odvážíš říci, že jsou šťastni, jestliže mají hojnost toho, čeho si žádají?

Kall. Nestyďš se, Sókrate, zavádět řeči na takové věci?

495 *Sókr.* Zavádím je tam já, ušlechtilý příteli, či ten, kdo takto bez obalu tvrdí, že lidé žijící v radostech jsou šťastni, ať je ta jejich radost jakákoli, a nedělá rozdíl, které ze slastí jsou dobré a které zlé? Ale řekni ještě i nyní, zdali tvrdíš, že příjemné a dobré je totéž, či že je něco mezi příjemnými věcmi, co není dobré?

Kall. Nuže, aby si má řeč neodporovala, kdybych řekl, že to je něco různého, tvrdím, že to je totéž.

Sókr. Kazíš, Kalliklee, předešlé úvahy a již bys se mnou nemohl náležitě zkoumat skutečnou pravdu, jestliže budeš mluvit proti svému mínění.

b *Kall.* Vždyť to děláš i ty, Sókrate.

Sókr. Tedy ani já nejednám správně, jestliže tohle dělám, ani ty. Avšak, můj drahý, hled, že snad dobro není v této věci, vším způsobem žít v radostech; neboť jestliže tomu tak jest, vyplývají z toho zjevně ty mnohé ošklivé věci, které jsem právě naznačil, i mnoho jiných.

Kall. Jak se ty domníváš, Sókrate.

Sókr. Ty doopravdy na tom stojíš, Kallikleee?

Kall. Arciže.

Sókr. Máme se tedy dát do rozpravy za předpokladu, že to je tvé vážné mínění?

Kall. Ano, velmi vážné.

Sókr. Nuže tedy, když se ti takto zdá, urči mi přesně toto: **je c**
snad něco, čemu říkáš vědění?

Kall. Zajisté.

Sókr. **Neřikal jsi prve, že vedle vědění jest i jakási statečnost?**

Kall. Ano, říkal jsem.

Sókr. **O těchto dvou věcech jsi tedy mluvil jako o dvou proto, že statečnost pokládáš za něco různého od vědění, není-li pravda?**

Kall. Ano, za něco docela různého.

Sókr. **A co slast a vědění, pokládáš to za totéž či za různé?**

Kall. Jistě přece za různé, ty mudrci!

Sókr. **Zdalipak také statečnost za rozdílnou od slasti?**

Kall. Jak by ne?

Sókr. Nuže, tedy si pamatujme, že Kalliklés z dému Acharnai tvrdil,⁵⁵ **že příjemné a dobré je totéž, ale vědění a statečnost že se různí i od sebe vespolek i od dobra.**

Kall. A Sókratés z dému Alópeké s námi v tom nesouhlasí. Či souhlasí?

Sókr. Nesouhlasí; a myslím, že ani Kalliklés nebude souhlasit, až se sám na sebe správně podívá. Řekni mi: nemyslíš, že ti, kteří se mají dobře, jsou v opačném stavu nežli ti, kteří se mají zle?

Kall. Zajisté.

Sókr. **Jestliže tedy jsou tyto stavy mezi sebou opačné, zdalipak se to s nimi nemá zrovna tak jako se zdravím a nemocí?** Jistě totiž není člověk zároveň zdrav i nemocen, ani se zároveň nezbavuje zdraví i nemoci.

Kall. Jak to myslíš?

Sókr. Pozoruj například kteroukoli část těla zvlášť. Stává se **496**
snad, že člověk má nemocné oči, což se jmenuje krhavost?

Kall. Jakkpak by ne?

Sókr. Tu tedy jistě tytéž oči u něho nejsou zároveň zdravé?

Kall. Ani dost málo.

Sókr. A co když se zbaví té oční nemoci? Pozbývá snad tehdy také zdraví očí a nakonec je zbaven zároveň obojího?

Kall. Nikoli.

Sókr. To by bylo jistě podivné a nesmyslné, že ano?

b *Kall.* Velice.

Sókr. Tedy, myslím, nabývá i pozbývá jednoho i druhého střídavě?

Kall. Tak jest.

Sókr. Zdalipak tomu není tak i se silou a slabostí?

Kall. Ano.

Sókr. A s rychlostí a pomalostí?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A co se týče dobrých věcí a štěstí, i jejich opaku, věcí zlých a života nešťastného, zdalipak i tu střídavě nenabývá a střídavě nepozbývá jednoho i druhého?

Kall. Jistěže ano.

c *Sókr.* Jestliže tedy nalezneme jisté věci, jichž člověk zároveň pozbývá nebo zároveň je má, je jasno, že by ty věci nebyly dobro a zlo. Shodujeme se v tom? Rozvaž si to velmi dobře, než odpovíš!

Kall. Ó, nadmíru s tím souhlasím.

Sókr. Nuže, vraťme se k tomu, co jsme dříve souhlasně uznali. O hladu jsi řekl, že to je věc příjemná, či nepříjemná? Myslíme hlad sám o sobě.

Kall. Jistěže nepříjemná; avšak jísti, když má člověk hlad, to pokládám za příjemné.

d *Sókr.* Rozumím; ale tedy sám hlad je věc nepříjemná. Či ne?

Kall. Ano.

Sókr. Zdalipak ne i žízeň?

Kall. Tuze nepříjemná.

Sókr. Zdalipak se mám ještě dále tázat, či souhlasíš, že každá potřeba a žádost je nepříjemná?

Kall. Souhlasím a netaž se dále.

Sókr. Dobrá; a pít, když má člověk žízeň, nepokládáš to snad za příjemné?

Kall. Arciže.

Sókr. Jistě tedy v tomto případě, o kterém mluvíš, jedna věc, ta žízeň, je patrně nelibá?

Kall. Ano.

Sókr. Avšak druhá věc, pití, je ukojování potřeby a libý pocit?

Kall. Ano.

Sókr. Tedy při pití podle tvého soudu člověk cítí radost?

Kall. Zajisté.

Sókr. A to, když má žízeň?

Kall. Ano.

Sókr. Pocit nelibý?

Kall. Ano.

Sókr. Nuže pozoruješ, co z toho vychází? Když pravíš, že žízňící pije, že tím říkáš, že člověk mající nelibý pocit cítí zároveň radost? Či se to neděje zároveň na témž místě a v témž čase, ať už myslíš, že v duši nebo v těle? Na tom rozdílu totiž podle mého mínění nezáleží. Jest tomu tak, či ne?

Kall. Jest.

Sókr. Ale vždyť pokládáš za nemožné, aby člověku, kterému je dobře, bylo zároveň zle?

Kall. Ano, pokládám.

Sókr. Avšak uznáváš za možné, aby člověk cítící nepříjemnost cítil radost. 497

Kall. Patrně.

Sókr. Není tedy pravda, že cítit radost jest dobře se mít, ani že cítit nepříjemnost je mít se zle, takže vychází, že příjemné je různé od dobrého.

Kall. Nevím, co to mudruješ, Sókrate.

Sókr. Víš, ale děláš, jako bys nevěděl, Kalliklee; a postup ještě dále, abys věděl, jak jsi moudrý ty, který mě napomínáš.

- b Není-li pravda, že u každého z nás, když přestává žíznět, přestává zároveň i libost způsobovaná pitím?

Kall. Nevím, co tím myslíš.

Gorg. Nemluv tak, Kalliklee, nýbrž odpovídej i kvůli nám, aby byl ten rozhovor přiveden ke konci.

Kall. Ale Sókratés je stále stejný, Gorgio; dotazuje se na malicherné a nicotné věci a ty si bere za předmět svého dokazování.

Gorg. Ale co ti na tom záleží? Jistě není tvá věc to oceňovat, Kalliklee; ale popřej Sókratovi, aby provedl svůj důkaz, jak mu je libo.

- c *Kall.* Tak se tedy taž na tyhle maličké a drobné věci, když se Gorgiovi tak zdá.

Sókr. Blažen jsi, Kalliklee, že jsi zasvěcen dříve do velkých mystérií nežli do malých;⁵⁶ já jsem si nemyslel, že to je dovoleno. Nuže tedy odpovídej, kde ses zastavil, zdali nepřestává u každého z nás zároveň s žízní i libost.

Kall. Ano.

Sókr. Nepřestávají-li také zároveň s hladem a ostatními žádostmi libé pocity?

Kall. Tak jest.

- d *Sókr.* Tedy nepříjemné a libé pocity přestávají člověku zároveň?

Kall. Ano.

Sókr. Avšak dobré a zlé nepřestává u člověka zároveň, jak jsi uznával; a nyní to neuznáváš?

Kall. Zajisté; a co z toho?

Sókr. Že z toho vychází, přáteli, že není totéž dobré s příjemným, ani zlé s nepříjemným. U jedné z těch dvojic nastává totiž konec zároveň, u druhé ne, z čehož je vidět, že jsou různé; jak by tedy bylo příjemné totéž s dobrým nebo nepříjemné se zlým? Budeš-li však chtít, podívej se na to i takhle (já myslím, že ani takto není s tebou shody, ale hled): nenazýváš snad

e

dobré dobrými proto, že v nich je přítomno dobro, právě tak jako krásnými ty, v kterých je přítomna krása?

Kall. Zajisté.

Sókr. A co, nazýváš dobrými muži muže nerozumné a zbabělé? Před chvílí ne, nýbrž takto jsi nazýval statečné a rozumné; či nenazýváš dobrými tyto?

Kall. Ovšemže ano.

Sókr. A co, viděl jsi už někdy nerozumné dítě, jak se raduje?

Kall. Zajisté.

Sókr. A nerozumného muže jsi ještě neviděl se radovat?

498

Kall. Myslím, že ano; ale co s tím?

Sókr. Nic, jen odpovídej!

Kall. Viděl.

Sókr. A co, rozumného jsi viděl, jak se trápí i jak se raduje?

Kall. Ano.

Sókr. A kteří se více radují a více trápí, rozumní, či nerozumní?

Kall. Já myslím, že v tom není velkého rozdílu.

Sókr. I to stačí. A ve válce jsi už viděl muže zbabělého?

Kall. Jak by ne!

Sókr. Což když nepřátelé ustupovali, kdo měli podle tvého zdání větší radost, zbabělí, či stateční?

Kall. Myslím, že obojí stejnou; pakli ne, aspoň podobnou.

b

Sókr. Na tom nezáleží. Tedy i zbabělí se radují?

Kall. Tuze.

Sókr. I nerozumní, jak se podobá.

Kall. Ano.

Sókr. A když se nepřátelé přibližují, mají nepříjemný pocit jen zbabělí, či také stateční?

Kall. Obojí.

Sókr. Zdalipak stejně?

Kall. Snad více zbabělí.

Sókr. A když ustupují, nemají větší radost?

Kall. Snad.

c *Sókr.* Tedy nerozumní i rozumní a zbabělí i stateční mají podobným způsobem nepříjemné pocity i pocity radosti, jak ty pravíš, ale více zbabělí než stateční?

Kall. Tak jest.

Sókr. Avšak rozumní a stateční jsou zajisté dobří, kdežto zbabělí a nerozumní špatní?

Kall. Ano.

Sókr. Podobným způsobem tedy cítí radost i strážení dobří i špatní?

Kall. Tak jest.

Sókr. Zdalipak tedy jsou dobří a špatní podobným způsobem dobří a špatní? Či snad jsou špatní ještě více dobří?

d *Kall.* Při Diovi, nevím, co si to myslíš.

Sókr. Což nevíš, že dobří jsou podle tvého tvrzení dobří pro přítomnost dobra, a špatní špatní pro přítomnost zla? A dobrými věcmi že jsou příjemné pocity a zlými věcmi stavy nepříjemné?

Kall. Zajisté.

Sókr. Jestliže se tedy radující radují, není snad v nich přítomno dobro, totiž příjemné pocity?

Kall. Jak by ne?

Sókr. Tedy radující se jsou patrně dobří pro přítomnost dobra?

Kall. Ano.

Sókr. A což ti, kteří se trápí, zdalipak v nich není přítomno zlo, totiž strážné?

Kall. Ano, jest.

e *Sókr.* A ty tvrdíš, že špatní jsou špatní pro přítomnost zla; či už to netvrdíš?

Kall. Arciže.

Sókr. Tedy dobří jsou, kdokoli se radují, a špatní, kdokoli se trápí?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A kteří se více radují nebo trápí, jsou více dobří nebo

špatní, kteří pak méně, jsou méně takoví, a kteří podobným způsobem, podobně?

Kall. Ano.

Sókr. Nuže, netvrdíš, že podobným způsobem cítí radost i strážení rozumní jako nerozumní a zbabělí jako stateční, nebo snad ještě více zbabělí?

Kall. Zajisté.

Sókr. Usud' tedy společně se mnou, co nám vychází z toho, co jsme souhlasně uznali; vždyť se říká, že je krásné dvakrát i třikrát opakovat krásné věci a pozorovat je. **Podle naší řeči je dobrým člověkem rozumný a statečný, pravda?** 499

Kall. Ano.

Sókr. A špatným nerozumný a zbabělý?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A na druhé straně dobrý je ten, kdo cítí radost?

Kall. Ano.

Sókr. A špatný, kdo se trápí?

Kall. Nutně.

Sókr. A dobrý a špatný se podle našich slov trápí i radují podobně, snad ještě více špatný?

Kall. Ano.

Sókr. **Není-li tedy pravda, že člověk špatný bývá stejně špatný i dobrý jako člověk dobrý, nebo snad ještě více dobrý? Nevychází-li tento závěr i ten dřívější, jestliže někdo tvrdí, že příjemné a dobré je totéž? Není-li pak tohle nutný závěr, Kallikle?** b

Kall. Jak tě tak poslouchám, Sókrate, a přisvědčuji na tvé otázky, již dávno si uvědomuji, že kdykoli by ti kdo i žertem v něčem dal za pravdu, ty se toho s radostí chápeš jako děti. **Jak si jen můžeš myslet, že já nebo kdokoli jiný na světě nepokládám jedny slasti za lepší, druhé za horší!**

Sókr. Ach Kallikle, jaký jsi ty šibal! Zacházíš se mnou jako s dítětem, mluvě o týchž věcech hned tak, hned onak, a chceš mě klamat. A přece jsem si na začátku nemyslel, že snad budu c

od tebe úmyslně oklamán, neboť jsem věřil, že jsi můj přítel; ale nyní vidím, že jsem se zmýlil, a patrně musím podle starého rčení zamhouřit jedno oko a brát to, co mi dáváš. Nuže tedy, smysl toho, co nyní říkáš, jest, jak se podobá, ten, že slasti jsou jedny dobré, druhé pak zlé; pravda?

Kall. Ano.

- d *Sókr.* Nejsou snad tedy dobré ty, které jsou prospěšné, a zlé ty, které jsou škodlivé?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A prospěšné jsou ty, které dělají něco dobrého, zlé pak, které něco zlého?

Kall. Tak jest.

Sókr. Myslíš snad tedy takové, jako jsou tělesné libosti, o kterých jsme právě mluvili, záležitosti v jídle a pití? Zdalipak tedy ty z nich, které způsobují v těle zdraví nebo sílu nebo nějakou jinou dobrou vlastnost těla, ty jsou dobré, kdežto ty, které způsobují opak toho, zlé?

Kall. Ovšemže.

- e *Sókr.* Nejsou-li pak i strážně právě tak jedny dobré a druhé špatné?

Kall. Jakpak by ne?

Sókr. Nemáme-li tedy dobré slasti i strážně volit a způsobovat?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Špatné však ne?

Kall. To je jasné.

- 500 *Sókr.* Ano, neboť všechno máme dělat pro dobro, jak se ukázalo, jestliže se pamatuješ, mně a Pólovi.⁵⁷ Zdalipak se i tobě v souhlase s námi zdá, že cílem veškerého jednání je dobro a že pro ně se musí všechny ostatní věci dělat, a ne ono pro ty ostatní? Přidáváš nám i ty svůj hlas, abychom byli tři?

Kall. Zajisté.

Sókr. Tedy pro dobré věci je třeba dělat jak všechny ostatní věci, tak i příjemné, ale ne dobré pro příjemné.

Kall. Ovšemže.

Sókr. Dovede snad každý člověk rozeznat, které z příjemných věcí jsou dobré a které zlé, či je potřebí pro každý případ odborného znalce?

Kall. Odborného znalce.

Sókr. Nuže vzpomeňme si zase na to, co jsem já mluvil k Pólovi a Gorgiovi.⁵⁸ Právil jsem totiž, jestliže se pamatuješ, že jsou zařízení, která mají cílem slast, připravující právě jen to jediné a neznající, co je lepší a co horší, kdežto druhá znají, co je dobré a co zlé; a mezi zařízení směřující ke slastem jsem kladl kuchařství – zběhlost, a ne odborné umění –, kdežto mezi obory mající vztah k dobru lékařské umění: a při bohu přátelství, Kalliklee, ani sám se nedomnívej, že bys měl se mnou žertovat, ani neodpovídej, cokoli tě napadne, proti svému pravému mínění, ani zase mých slov nepřijímej tak, jako bych já žertoval! Neboť, jak vidíš, předmět našich řečí je takový, že by o žádném nemohl vážněji mluvit člověk jen trochu rozumný, totiž to, jakým způsobem je třeba žít, zdali tím, ke kterému ty mne vyzýváš, konati tyhle věci prý muži slušející, řečnit před lidem a pěstovat rétoriku a zabývat se politikou tímto způsobem, jak se jí nyní vy zabýváte – či je-li žítí tímto životem věnovaným filosofii a čím asi tento nad onen vyniká. Snad by tedy bylo nejlépe udělat tak, jak jsem se já právě pokusil, rozlišit je vespolek, a pak, když bychom je rozlišili a spolu souhlasně uznali, že to jsou dva způsoby života, uvážit, čím se navzájem liší a kterým z nich je třeba žít. Tu snad ještě nevíš, co myslím.

Kall. To také ne.

Sókr. Nuže, povím ti to jasněji. Když jsme souhlasně uznali já a ty, že něco je dobré, že něco je příjemné, že příjemné je různé od dobrého, že ke každému z obojího směřuje jistá snaha a příprava, aby se to získalo, na jedné straně honba za příjemným, na druhé za dobrým – ale nejprve projev mi jen v této věci buď souhlas, nebo nesouhlas. Souhlasíš?

Kall. Tak jest.

- Sókr.* Nuže tedy, i pokud jde o má slova promluvená ke Gorgiovi a Pólovi, projev mi svůj souhlas, zdali jsem podle tvého mínění tehdy mluvil pravdu. Řekl jsem asi, že se mi kuchařství nezdá uměním, nýbrž zběhlostí, kdežto lékařství ano; uváděl jsem, že
- 501 toto, lékařství, má prozkoumánu i přirozenost předmětu své péče i příčinu toho, co dělá, a může vědecky odůvodnit každou z těchto věcí; proti tomu to druhé, náležící ke slasti, jíž jest věnována veškerá jeho péče, docela bez umění jde za tímto svým cílem, nic neprozkoumavši ani přirozenost slasti ani příčinu, vede si takřka veskrze bez rozumné úvahy a nic nerozpočítá, zachovávajíc cvikem a zběhlostí jedině paměť zvyklého dění, a tím také opatřuje příjemné požitky. Pozoruj tedy nejprve tohle, zdali to je podle tvého zdání náležitá řeč a jsou-li i v poměru k duši jiná taková zaměstnání, jedna odborná v plném smyslu toho slova, mající jakousi péči o největší dobro pro duši, a druhá k tomuto lhostejná, jež však zase mají vyzozorováno, jako tomu je tam, jediné to, jakým způsobem by duši vznikala slast, kdežto o tom, která ze slastí je lepší či horší, ani nezkoumají, ani se o nic jiného nestarají
- b než jedině o to, aby způsobovala libost, ať už lépe nebo hůře. Mně se totiž, Kallikleee, zdá, že jsou, a já tvrdím, že něco takového je lahodění, ať už jde o tělo nebo o duši nebo o něco jiného, čemu by se připravovala libost bez zření na to, co je lepší a co je horší.
- c Nuže, co ty? Přidáváš se ke mně s týmž míněním o těchto věcech, či mi odporuješ?

Kall. Neodporuji, naopak připouštím to, aby ti tvá rozprava došla konce a abych se zavděčil tuhle Gorgiovi.

- d *Sókr.* Zdalipak se tahle věc může vztahovat jen k jedné duši, a ke dvěma nebo mnohým nemůže?

Kall. Nikoli, nýbrž může se vztahovat i ke dvěma i k mnohým.

Sókr. Tedy je zajisté možno působit libost zároveň celému shromáždění, beze všeho zření na to, co je nejlepší?

Kall. Já myslím, že ano.

Sókr. Můžeš tedy říci, která to jsou zaměstnání, která tohle dělají? Nebo raději, chceš-li, já budu dávat otázky, a o kterém zaměstnání se ti bude zdát, že mezi ně náleží, řekni ano a v opačném případě ne. Nejprve se podívejme na hru na píšťalu. Není-li to podle tvého mínění, Kalliklece, taková věc, že sleduje jen naši libost a o nic jiného se nestará?

Kall. Mně se zdá, že ano.

Sókr. A stejně zajisté i všechny takové výkony, jako například hra na kitharu, ta o závodech?

Kall. Ano.

Sókr. A co cvičení sborů a skládání dithyrambů? Nezdá se ti, že je také takové? Domníváš se, že se Kinésias, syn Melétův,⁵⁹ nějak o to stará, aby pověděl něco takového, čím by se posluchači stávali lepšími? Či naopak předvádí, co by bylo líbivé pro zástup diváků?

Kall. Toto druhé je jasné, Sókrate, aspoň pokud jde o Kinésia.

Sókr. A co jeho otec Melés? Myslíš, že hleděl na největší dobro, když zpíval ke kithaře? Nebo snad nehleděl ani na největší libost – vždyť svým zpěvem nudil diváky. Nuže tedy pozoruj: nezdá se ti, že všechno hraní na kitharu i skládání dithyrambů je vynalezeno pro libost?

Kall. Zajisté.

Sókr. A co tenhle velebný a podivuhodný druh básnictví, tragédie,⁶⁰ oč ta usiluje? Je snad podle tvého mínění její snahou a úsilím jediné to, aby způsobovala libost divákům, či také vším způsobem se přičiňovat, aby neřekla nic takového, cokoli by jim sice bylo příjemné a po chuti, ale co by bylo mravně špatné, kdežto je-li něco nepříjemné a přitom prospěšné, aby to i mluvila i zpívala, ať z toho mají radost nebo ne? Kterým z obou způsobů je podle tebe zařízeno tragické básnictví?

Kall. Je jasné, Sókrate, že směřuje spíše k libosti a aby se zavděčilo divákům.

Sókr. A neřekli jsme prve, Kalliklece, že takováto věc je lahodění?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Nuže, kdyby někdo sňal z poezie hudbu i rytmus i metrum, zдалipak nezbyvají pouhé řeči?

Kall. Nutně.

Sókr. A tyto řeči jsou mluveny k velkému zástupu a k lidu?

Kall. Ano.

d *Sókr.* Tedy básnictví je jakási démégorie.⁶¹

Kall. Patrně.

Sókr. Je to patrně rétorická démégorie; či se ti nezdá, že básníci v divadlech řeční?

Kall. Zajisté.

Sókr. Nyní tedy jsme našli jistý druh rétoriky, jehož se užívá před takovým shromážděním, v kterém jsou společně i děti i ženy i muži a otroci i svobodní, rétoriky, která se nám příliš nelíbí; neboť o ní tvrdíme, že slouží k lahodění.

Kall. Ovšemže.

c *Sókr.* Dobrá; a co rétorika před shromážděním lidu v Athénách a před shromážděními svobodných mužů v jiných obcích, čím je nám asi tato? Zdalipak podle tvého mínění řečníci, když mluví, hledí vždy k největšímu dobru a mají ten cíl, aby občané působením jejich řečí byli co nejlepší, či i tito mají snahu zavděčovat se svým spoluobčanům, a ne-
503 dbajíce pro svůj vlastní zájem zájmu společného, zacházejí s lidem jako s dětmi, toliko se pokoušejí se mu zavděčovat, ale nic se nestarají o to, bude-li působením toho lepší či horší?

Kall. Tohle už není jednoduchá otázka; jsou totiž řečníci, kteří se při svých řečech starají o občany, ale jsou i takoví, o jakých ty mluvíš.

Sókr. To stačí. Neboť i když je tahle věc dvojí, jeden její druh je patrně lahodění a ošklivá démégorie, kdežto druhý je krásný, totiž činit, aby duše občanů byly co nejlepší, a vším způsobem se snažit mluvit, co je nejlepší, ať to bude posluchačům příjemné nebo nepříjemné. Ale ty jsi ještě nikdy neviděl

b

takovéto rétoriky; nebo jestliže můžeš jmenovati z řečníků někoho takového, proč o něm nepovíš i mně, kdo to je?

Kall. Ne, bůh ví, nemožu ti jmenovat žádného, aspoň z nyníjších řečníků.

Sókr. A co ze starých, můžeš některého jmenovat, jehož působením se Athéňané stali lepšími od té doby, co on začal mluvit k lidu, kdežto v dřívější době byli horší? Já totiž nevím, kdo to je. c

Kall. Což o Themistokleovi jsi neslyšel, že to byl dobrý muž, i Kimón i Miltiadés i tenhle nedávno zemřelý Periklés,⁶² jehož jsi i ty slychal mluvit?

Sókr. Ano, ač jestliže to je pravá dobrost, Kalliklee, o čem jsi dříve mluvil, naplňovat žádosti i své vlastní i ostatních; pakli však ne tohle, nýbrž to, co jsme byli nuceni uznati později v průběhu rozpravy – totiž splňovat jen ty žádosti, jejichž naplňování dělá člověka lepším, kdežto ty, jejichž naplňování jej dělá horším, nesplňovat, a to že je jisté umění –, že by se byl některý z těch mužů osvědčil takovýmto, to nevím, jak bych mohl říci. d

Kall. Však nalezneš, budeš-li dobře hledat.

Sókr. Nuže hezky klidně pozorujme a vizme, zdali se některý z nich osvědčil takovým. Tedy hled, je-li pravda, že muž dobrý a mluvící ve prospěch největšího dobra nebude mluvit své řeči jen tak maně, nýbrž se zřením na jistý cíl. Je tomu právě tak jako u všech jiných odborných pracovníků, z nichž každý postupuje ve svém díle ne se slepým výběrem prostředků, nýbrž tak, aby mu to, na čem pracuje, nabylo jistého tvaru. Tak například se podívej, chceš-li, na malíře, stavitele domů, stavitele lodí, na všechny ostatní odborníky, na kterékoli z nich chceš, jak každý z nich klade každou kladenou složku v jistém řádu a přinucuje, aby se jedno k druhému hodilo a bylo s tím v souladu, až by bylo celé dílo sestaveno, uspořádáno a upraveno. A mezi jinými odborníky také ti, o kterých jsme před chvílí mluvili, odborníci zabývající se těly, učitelé tělocvi- e 504

ku a lékaři, takto upravují tělo a pořádají. Uznáváme, že tomu tak je, či ne?

Kall. Budiž tomu tak.

Sókr. Tedy jestliže se dostane domu pořádku a úpravy, je dobrý, pakli je neuspořádán, špatný?

Kall. Ano.

Sókr. Není-li to také tak s lodí?

b *Kall.* Ano.

Sókr. A jistě, řekneme, i s našimi těly?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A co s duší? Bude dobrá, jestliže se dostane do nepořádku, či nabude-li jistého pořádku a jisté úpravy?

Kall. Podle toho, co předchází, je nutno uznati i toto.

Sókr. A jaké jméno má u těla ten stav, který vzniká z pořádku a úpravy?

Kall. Myslíš asi zdraví a sílu.

c *Sókr.* Ano. A jaké zase ten stav, který vzniká z pořádku a úpravy v duši? Pokus se nalézt i říci to jméno právě tak jako onde.

Kall. Pročpak je neříkáš sám, Sókrate?

Sókr. Je-li ti to milejší, já je řeknu; a ty, bude-li se ti zdát, že mám pravdu, přisvědč, pakli ne, dokaž, že to není správné, a nepřipouštěj to. Podle mého mínění tedy spořádanost těla má jméno „zdravý stav“ a z něho v něm vzniká zdraví i jiné dobré vlastnosti těla. Je tomu tak, či není?

Kall. Jest.

d *Sókr.* A spořádanost a úpravnost duše má jméno „zákonitý stav“ a „zákon“ a jím se lidé stávají zákonitými a řádnými; a to je spravedlnost a uměřenost. Ano, či ne?

Kall. Budiž.

Sókr. Nuže tedy jistě k tomuto bude hleděti onen řečník, řečník vzdělaný a dobrý, a podle toho bude předkládati duším všechny své řeči i všechno své jednání, a bude-li dávat nějaký dar, podle toho jej dá, a jestliže bude něco brát, podle toho to

odejme, **maje svou mysl stále obrácenu k tomu, aby jeho spoluobčanům vznikala v duších spravedlnost a opouštěla je nespravedlnost, a aby v nich vznikala uměřenost a opouštěla je nezřízenost, a aby v nich vznikala jiná dobrota a odcházela z nich špatnost.** Připouštíš to, či ne?

Kall. Připouštím.

Sókr. Ano, neboť jaký by byl v tom prospěch, Kalliklee, dávat nemocnému tělu, které by bylo v špatném stavu, množství nejchutnějších jídel nebo nápojů nebo cokoli jiného, co mu nijak více neprospěje nebo naopak podle spravedlivého úsudku udělá ještě hůře? Je tomu tak?

Kall. Budiž.

Sókr. Ano, neboť není, myslím, pro člověka prospěšno žít se špatným stavem těla; vždyť tak je nezbytně i jeho žití špatné. Či není tomu tak?

Kall. Ano.

Sókr. Jistě také zdravému člověku lékaři ve většině případů dovolují ukájeti své žádosti, jako například, aby se, má-li hlad, po chuti najedl nebo, má-li žízeň, napil, kdežto nemocnému takřka nikdy nedovolují, aby si dopřával, čeho se mu chce. Uznáváš tohle i ty?

Kall. Arciže.

Sókr. A co se týče duše, můj milý, není tu tatáž zásada? Pokud je v špatném stavu tím, že je nerozumná, nezřízená, nespravedlivá a bezbožná, jest ji třeba uzavírat před žádostmi a nenechávat ji dělat něco jiného, než z čeho by byla lepší; ano, či ne?

Kall. Ano.

Sókr. Takto je totiž asi lépe pro duši samu?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Uzavírat ji před tím, čeho si žádá, zдалipak to není držet ji v kázni?

Kall. Ano.

Sókr. Býti držena v kázni je tedy pro duši lepší nežli neukázněnost, jak ses ty prve domníval.

- c *Kall.* Nevím, co tím myslíš, Sókrate; ale ptej se někoho jiného.

Sókr. Tento muž nesnáší,⁶³ aby také sám nabýval prospěchu, kdyby se poddával tomu, o čem je řeč, kázni!

Kall. Také mi nic na tom nezáleží, co ty hovoříš, a až dosud jsem ti odpovídal jen kvůli Gorgiovi.

Sókr. Dobrá; co tedy uděláme? Přerušíme svou rozpravu uprostřed?

Kall. To je tvá věc.

- d *Sókr.* Ale říká se, že ani pohádka se nesmí nechávat uprostřed vypravování, nýbrž až se jí nasadí hlava, aby nechodila bez hlavy. Nuže tedy odpověz i na zbylé otázky, aby nám naše rozprava dostala hlavu.

Kall. Jaký jsi násilník, Sókrate! Ale buď tak laskav a nech tuhle rozpravu být, anebo rozmlouvej s někým jiným!

Sókr. Nuže tedy, kdo jiný je k tomu ochoten? Totiž jen abychom nenechali rozpravu nedokončenu!

Kall. A sám bys nemohl tu věc probrat, buď že bys sám souvisle vykládal nebo že by sis sám odpovídal?

- e *Sókr.* Ano, aby se mi stalo podle Epicharma,⁶⁴ že bych sám jediný stačil na to, co předtím mluvili dva muži. Avšak bojím se, že tak je to nezbytně nutné. Ovšem jestliže to učiníme, musíme, jak myslím, my všichni mít horlivou snahu dovědět se, co je pravda a co nepravda ve věcech, o kterých mluvíme; neboť je společné dobré pro všechny, aby se to jasně ukázalo.

- 506 Já tedy vyložím, jak se to podle mého mínění má; jestliže pak se někomu z vás bude zdát, že sám sobě projevuji souhlas proti skutečné pravdě, musíte mě zadržovat a vyvracet má tvrzení. Vždyť ani já nemám vědění o tom, o čem kdy mluvím, nýbrž hledám společně s vámi, takže jestliže se ukáže, že můj odpůrce má v něčem pravdu, já první mu to připustím. Toto ovšem pravím, jestliže se vám zdá, že je třeba přivést naši rozpravu ke konci; pakli nechcete, nechme ji už být odejďme.

Gorg. Mně se nezdá, Sókrate, že bychom měli již odejít, nýbrž myslím, že bys ty měl tu věc probrat do konce; a patrně se tak zdá i ostatním. Přeji si totiž i já sám tě slyšet, jak sám probíráš, co ještě zbývá. b

Sókr. Však i já sám, Gorgio, bych rád ještě rozmlouval tuhle s Kallikleem, dokud bych mu nesplatil řečí Amfionovou za řeč Zéthovu.⁶⁵ Když však ty, Kalliklee, nechceš spolu se mnou dokončit rozpravu, aspoň tedy mě poslouchej a zadržuj mě, bude-li se ti zdát, že v něčem nemám pravdu. A jestliže mi budeš dokazovat nepravdu, nebudu se na tebe mrzet jako ty na mne, nýbrž budeš u mne zapsán jako největší dobrodinec.⁶⁶ c

Kall. Mluv, příteli, sám a dokonči to.

Sókr. Poslouchej tedy a já zopakuji od začátku naši rozmluvu. Je snad příjemné a dobré totéž? – Není to totéž, jak jsme souhlasně uznali já a Kalliklés. – A má se příjemné dělat pro dobré, či dobré pro příjemné? – Příjemné pro dobré. – Příjemné pak jest to, co svým příchodem působí, že cítíme libost, dobré pak, čeho přítomností jsme dobří? – Ovšemže. – Avšak dobří jsme i my i všechno ostatní, cokoliv je dobré, příchodem nějaké dobrosti? – Mně se zdá, že to je nutné, Kalliklee. – Avšak dobrost každé jednotlivé věci, i náradí i těla a také duše i každého živočicha, nedostavuje se náhodou, nýbrž pořádkem, správností a uměním, které jest každé z těch věcí věnováno; je tomu tak? – Ano, já tak soudím. – Tedy dobrost každé věci jest v tom, aby byla pořádně urovnána a uspořádána? – Řekl bych, že ano. – Tedy když vznikne ve věci jistý řád, jí samé vlastní, činí každou jednotlivou věc dobrou? – Mně se zdá. – A tak tedy i duše mající svůj řád je lepší než duše neuspořádaná? – Nutně. – Avšak duše mající řád je jistě spořádaná? – Ano, jak by nebyla? – A spořádaná duše je uměřená? – Zcela nutně. – Tedy uměřená duše je dobrá. Já nemám, co bych k tomu řekl jinak, milý Kalliklee; jestliže ty máš, pouč nás. d

Kall. Mluv, příteli.

Sókr. Tvrdím tedy, že je-li uměřená duše dobrá, je duše, 507

kteřá je v opačném stavu proti uměřené, špatná; to pak je, jak jsme viděli, duše nerozumná a nezřízená. – Ovšemže. – A člověk uměřený patrně koná, co se patří, stran bohů i stran lidí; neboť by nebyl uměřený, kdyby nekonal, co náleží, pravda? –

- b Nutně je tomu tak. – A když koná, co se patří, stran lidí, jedná patrně spravedlivě, a když stran bohů, zbožně; kdo pak jedná spravedlivě a zbožně, je nutně spravedlivý a zbožný. – Tak jest. – A dále nutně i statečný; vždyť není vlastností uměřeného muže ani pronásledovat ani utíkat, kde nenáleží, nýbrž jen tam, kde je třeba utíkat nebo se za něčím hnát, ať to jsou činy nebo lidé a slasti nebo strážně, a kde je třeba, pevně vytrvávat; takže
- c je zcela nutno, Kallikle, že uměřený muž, jak jsme vyložili, když je spravedlivý a statečný a zbožný, je dokonale dobrý, a že cokoli dobrý dělá, dělá dobře a krásně, a kdo dobře jedná, že se má dobře a je blažen a šťasten,⁶⁷ kdežto člověk špatný a zle jednající nešťasten; to je patrně ten, kdo je v opačném stavu nežli uměřený, člověk nevázaný, jehož ty jsi vychvaloval.

- Já tedy soudím o těchto věcech takto a tvrdím, že to je pravda; a jestliže to je pravda, musí, jak se podobá, ten, kdo
- d chce být šťasten, jíti za uměřeností a cvičiti se v ní, kdežto před nezřízeností má každý z nás ubíhat, co mu nohy stačí, a zařizovat svůj život nejraději tak, aby nic nepotřeboval trestání, ale kdykoli se ukáže taková potřeba buď u něho samého nebo u někoho jiného z blízkých, u jednotlivce nebo u obce, je třeba uložit pokutu a trestat, jestliže má být šťasten. To je podle mého zdání cíl, na který jest v životě hleděti, a k tomu má člověk napínat všechny síly i své vlastní i obce, aby byla spravedlnost a uměřenost tam, kde má být blaženost; tak má jednat, a ne aby nechával své žádosti nezřízeny a usiloval je naplňovati, zlo neúkojně, veďa život lupiče. Vždyť by takový člověk nebyl milý ani jinému člověku, ani bohu; neboť není schopen žít ve společnosti, a s kým není společenství, s tím
- 508 patrně není přátelství. Říkají moudří mužové, Kallikle, že

i nebe a země i bozi a lidé mají mezi sebou společenství, přátelství, uspořádanost, uměřenost a spravedlnost, a proto nazývají, milý druhu, tento svět kosmem,⁶⁸ řádem, a ne nespořádaností ani nevázaností. Ale ty, jak se mi zdá, přes všechnu svou moudrost si těchto věcí nevšímáš a nepozoruješ, že rovnost, ta geometrická,⁶⁹ má velký význam i mezi bohy i mezi lidmi, kdežto podle tvého mínění je třeba pěstovat zásadu „mítí víc“; nedbáš totiž **geometrie**. Dobrá; buďto tedy musíme vyvrátit tuhle myšlenku a dokázat, že šťastní nejsou šťastni získáním spravedlnosti a uměřenosti, nešťastní pak získáním špatnosti, nebo je-li tato myšlenka správná, je **třeba zkoumat, které důsledky z ní vycházejí**. Vycházejí z ní, Kallikle, všechny ony dříve řečené věci, při kterých ty ses mne tázal, zdali je myslím vážně, když jsem tvrdil, že je třeba žalovat i sebe sama i svého syna i přítele, jestliže dělá něco nespravedlivého, a k tomu že jest užívati rétoriky. A o čem ses domníval, že to Pólos připouští jen ze studu, to tedy bylo pravda, že činit bezpráví je právě o tolik horší nežli bezpráví snášet, o kolik je to ošklivější; a kdo chce být v správném smyslu odborníkem v rétorice, musí tedy být spravedlivý a znalý věcí spravedlivých, což zase podle **slov Pólových uznal Gorgias, dohnán bvv k tomu studem**.

Když tomu tak jest, podívejme se, co asi je to, co ty mi vytýkáš, zdali to je správné, či ne. **Tvrdíš tedy, že já nedovedu pomoci ani sám sobě ani žádnému z přátel nebo blízkých, ani zachránit z největších nebezpečí, nýbrž že jsem vydán na milost a nemilost každému, kdo chce, právě tak jako lidé stížení bezectím jsou v číkoli moci, ať už je chce – abych užil tvého silného výrazu – pohlavkovat nebo jim odnímat jmění nebo je vypuzovat z obce nebo dokonce zabít; a býti v takovémto stavu je prý ze všeho nejošklivější, jak praví tvá řeč.** Která je proti tomu má řeč, bylo již opětovně pověděno, ale nic nebrání říci to ještě jednou: Já tvrdím, **Kallikle, že dostávat neprávem políčky není nejošklivější věc, ani snášet, když mi někdo řeže mé tělo nebo uřezává mi měšec s penězi, nýbrž bítí mne a mé**

- a řezat neprávem, to že je i ošklivější i horší, a okrádati i v otroctví uváděti i vloupávat se do domu a vůbec dopouštěti se jakéhokoli bezpráví i na mně i na mých věcech že je pro toho, kdo bezpráví činí, i horší i ošklivější nežli pro mne, jenž to bezpráví snáším. Tyto myšlenky, které se nám tam nahoře
- 509 v dřívější části rozpravy ukázaly, jsou, jak já tvrdím, drženy a svázány – i když je to poněkud silný výraz – železnými a ocelovými důvody, jak by se aspoň takhle zdálo; jestliže ty jich nerozvážeš nebo někdo silnější než ty, není možno, aby měl pravdu, kdo by mluvil jinak, než mluvím nyní já; neboť má řeč je stále táž, že totiž já nevím, jak se tyto věci mají, že však nikdo z těch, s kterými jsem se setkal, jako právě nyní, nemůže
- b ujít posměchu, jestliže mluví jinak. Já tedy zase soudím, že se ty věci mají takto; a jestliže tomu tak jest a jestliže je bezpráví největším zlem pro toho, kdo je činí, a ještě větším nad toto největší – je-li to možno – činit bezpráví a nebýt trestán, jaká je to pomoc, o které lze říci, že by byl člověk doopravdy směšný, kdyby jí sám pro sebe nedovedl užítí? Ne snad ta, která by od nás odvrátila největší škodu? Zcela nutně nejošklivější je, když
- c člověk nemůže poskytnout ani sám sobě ani svým přátelům a blízkým pomoc v tomto případě, na druhém místě pak, jde-li o pomoc při druhém zlu, na třetím, jde-li o třetí, a tak dále; podle toho, jaká je velikost každého zla, taková je i krása schopnosti pomáhat proti každému z nich a taková je i hanba to nedovést. Je tomu snad jinak, či takto, Kallikle?

Kall. Jinak ne.

- Sókr.* Pokud tedy jde o ty dvě věci, činit bezpráví a snášeti je, tvrdíme, že větší zlo je bezpráví činit a menší bezpráví snášeti. Co by si tedy člověk měl opatřit, aby si pomohl tak, že by měl tento obojí prospěch, i z toho, že by nečinil bezpráví,
- d i z toho, že by jemu nebylo činěno? Moc, či chťení? Myslím to takto: zdalipak mu tehdy nebude činěno bezpráví, jestliže nebude chťení, aby mu bylo činěno, či mu nebude činěno tehdy, jestliže si opatří moc, aby mu nebylo činěno?

Kall. Zřejmě je pravda toto druhé, opatří-li si moc.

Sókr. A jak je to s činěním bezpráví? Stačí snad již to, když nechce činit bezpráví – tu totiž nebude činit bezpráví –, či je třeba ještě k tomu si opatřit jakousi moc a jakési umění, protože jinak bude činit bezpráví, když se tomu nenaučí a v tom se nevyvíčí? Odpověz mi, Kalliklece, přímo na tuto věc: Zdá se ti, že jsme byli já a Pólos správně přinuceni v dřívější části rozpravy uznat, že nikdo dobrovolně nečiní bezpráví, nýbrž že ti, kteří činí bezpráví, dělají to všichni bez své vůle? Či ne?

Kall. Mysli si, Sókrate, že tomu tak jest, abys přivedl ke konci svou rozpravu. 510

Sókr. A k tomu tedy, abychom nečinili bezpráví, jest si opatřiti, jak se podobá, jakousi moc a jakési umění.

Kall. Ovšemže.

Sókr. Kterépak je to tedy umění připravující k tomu, aby se člověku nedělo žádné bezpráví nebo aspoň co nejméně? Pohléd', máš-li na mysli totéž jako já. Mně se zdá, že to je tohle. Buď musí být člověk sám členem vlády ve své obci nebo snad i samovládcem, anebo aspoň přítelem vládnoucí ústavy.

Kall. Vidíš, Sókrate, jak jsem já hotov pochválit, kdykoli co řekneš dobře? Tohle jsi podle mého mínění pověděl velmi dobře. b

Sókr. Nuže dívej se i na toto, bude-li se ti zdát, že mám pravdu. Přátelství mezi jednotlivými lidmi je podle mého mínění co možná největší tam, kde je přítelem, jak říkají staří a moudří, podobný podobnému.⁷⁰ Nemyslíš tak i ty?

Kall. Zajisté.

Sókr. Kde tedy je vládcem surový a nevzdělaný tyran, tu jestliže by byl v jeho obci někdo mnohem lepší, jistě by se ho tyran bál a nikdy by se upřímně nemohl stát jeho přítelem. c

Kall. Tak jest.

Sókr. Ani kdyby byl někdo mnohem horší, ani toho; neboť tyran by jím opovrhoval a nikdy by o něho vážně nestál jako o přítele.

Kall. I to je pravda.

d *Sókr.* Zbývá tedy jako vážný přítel pro takového tyрана jedině ten, kdo je s ním stejné povahy, totéž jako on haní i chválí a přitom je ochoten dát nad sebou vládnout a být poddán vladaři. Ten bude mít v téhle obci velikou moc, tomu nikdo bez trestu neučiní bezpráví. Není tomu tak?

Kall. Ano.

Sókr. Kdyby si tedy v této obci některý mladý muž pomyslel: „Jakým způsobem bych já měl velkou moc a nikdo mi nečinil bezpráví?“, pro toho je, jak se podobá, tato cesta, aby si hned z mládí zvykal mít z téhož radost a totéž nelibě nést jako jeho pán a připravoval se, aby byl onomu co nejvíce podoben. Není tomu tak?

Kall. Ano.

e *Sókr.* Tímto tedy jistě dosáhne, že mu nebude činěno bezpráví a že bude mít, jak vy říkáte, velkou moc ve své obci.

Kall. Ovšemže.

Sókr. Dosáhne snad i toho, aby nečinil bezpráví? Či ani zdaleka ne, ač bude-li podoben vladaři, člověku nespravedlivému, a u toho bude mít velkou moc? Já myslím, že právě naopak bude ta příprava u něho směřovat k tomu, aby byl schopen činit co nejvíce bezpráví a přitom nebyl trestán, což?

Kall. Je patrné, že ano.

511 *Sókr.* Tedy jeho údělem bude největší zlo, když bude mít duši bídnou a zohavenou pro napodobování pána i pro svou moc.

Kall. Nevím, jak to pokaždé obracíš své řeči sem a tam, Sókrate; či nevíš, že tenhle napodobitel připraví onoho nenapodobujícího o život, bude-li chtít, a odejme mu jeho jmění?

b *Sókr.* Víím, dobrý Kallikleee, neboť nejsem hluchý a mnohokrát jsem to slyšel prve od tebe a od Póla i skoro ode všech ostatních v naší obci;⁷¹ ale poslouvej i ty mne, že ho sice připraví o život, bude-li chtít, ale že to udělá člověk špatný člověku dobrému.

Kall. A není právě tohle urážlivé?

Sókr. Ne, aspoň pro toho ne, kdo má rozum, jak ukazuje úvaha. Či se domníváš, že si má člověk připravovat to, aby co nejdelší dobu žil, a že je třeba pěstovat ta umění, která nás po-
 každé zachraňují z nebezpečí, jako je ta rétorika, kterou ty mne
 vybízáš pěstovat, jež zachraňuje na soudech? c

Kall. Ano, při Diovi, a dobře ti radím!

Sókr. Tak, můj milý? Zdá se ti snad i umění plovat nějakým
 vznešeným uměním?

Kall. Ví bůh, že ne.

Sókr. A přece i to zachraňuje lidi ze smrti, kdykoli se octnou
 v něčem takovém, kde je třeba tohoto umění. Jestliže však se ti
 zdá toto malicherným, já ti povím důležitější, než je toto, totiž d
 umění kormidelnické, které zachraňuje ze svrchovaných ne-
 bezpečí netoliko duše, nýbrž i těla i statky, právě tak jako rétorika.
 A toto umění je nenáročné a skromné a netváří se honosně, jako
 by vykonávalo něco znamenitého, nýbrž když vykoná totéž, co
 řečnické umění na soudě, že totiž šťastně sem někoho dopra-
 ví přes nebezpečné moře z Aiginy, vezme za to, tuším, dva
 oboly, a jestliže z Egypta nebo z Pontu, tu za tohle veliké e
 dobrodiní – že zachránilo, jak jsem právě řekl, i cestujícího
 i jeho děti a jmění a ženy – po vylodění v přístavu vezme na-
 nejvýš dvě drachmy a sám mistr toho umění, který to vykonal,
 vystoupí z lodi a chodí podél moře a podél lodi se skrom-
 ným vzhledem.⁷² Umí si totiž, myslím, rozvážit, že není
 zjevné, kterým z cestujících prospěl, když je nenechal uto-
 nout, a kterým uškodil, neboť ví, že je nevylodil o nic lepší- 512
 mi, než jací byli, když vstoupili na loď, ani na těle ani na
 duši. Tu tedy rozvažuje, že není správné soudit takto: jestli-
 že někdo, kdo je stížen na těle velikými a nezhojitelnými ne-
 mocemi, neutonul, ten prý je nešťasten, že nezahynul,
 a žádný prospěch mu od něho nebyl prokázán, kdežto jestli-
 že někdo má mnoho nezhojitelných nemocí v tom, co je
 cennější než tělo, ve své duši, ten prý má žít a tomu prospě-
 je, jestliže bude zachráněn buď z moře nebo ze soudu nebo

- b odněkud odjinud – ne, nýbrž ví, že pro člověka zkaženého není lépe žít, neboť jeho život je nutně špatný.

Z těchto důvodů není zvykem, aby se kormidelník velebil, ačkoli nás zachraňuje, ani, můj milý, stavitel válečných strojů, jenž druhdy dovede zachránit ne méně než vojevůdce, nežku-li než kormidelník; vždyť někdy zachraňuje celá města.⁷³ Zdá se ti snad, že je na úrovni soudního řečníka? A přece, Kallikle, e

- c kdyby chtěl mluvit jako vy a velebit své dílo, mohl by vás zasypat důvody, kdyby mluvil a vybízel, že se musíte stát staviteli strojů, že ostatní zaměstnání nejsou nic; látky by měl jistě dostatek. Ale ty nicméně jím pohrdáš i jeho uměním a jména „strojník“ bys o něm užil jako nadávky a nechtěl bys dát jeho synovi svou dceru, ani by sis sám nechtěl vzít jeho dceru.

- A přece hledíme-li k tomu, jak vychvaluješ svou věc, jakým právem pohrdáš stavitelem strojů a těmi ostatními, o kterých d jsem právě mluvil? Víš, že bys řekl, že jsi lepší a z lepší krve. Avšak jestliže pojem lepší neobsahuje to, co si já myslím, nýbrž pouze v tom záleží dobrost, zachraňovat sebe i své věci, a přitom být jakýkoli, tu se stává směšným to tvé hanění i stavitele strojů i lékaře i všech ostatních umění, která jsou vytvořena pro záchranu. Ale, můj drahý, viz, zdali ušlechtilé a dobré není něco jiného nežli zachraňovati a býti zachraňo-

- e ván. Možná totiž, že tuto věc, žít kratší nebo delší čas, má opravdový muž nechat být a nemá lpěti na životě, nýbrž má tyto věci odevzdati bohu a uvěřit ženám, že nikdo nemůže uniknouti svému osudu,⁷⁴ a má hledět na druhou věc, jakým způsobem by tento život, který má prožít, prožil co nejlépe, zdali

- 513 tak, že by se připodobňoval tomu zřízení obce, v kterém žije⁷⁵ – a podle toho tedy ty se máš nyní stát co nejpodobnějším athénskému lidu, jestliže chceš být u něho oblíben a mít velikou moc ve své obci. Viz, zdali tohle prospívá tobě i mně, aby se nám nestalo, můj drahý, co se vypravuje o těch, které strhují měsíc z nebe, o Thessalkách:⁷⁶ dobytí této moci v naší obci bude nám spojeno s nasazením toho, co máme nejmilejšího.

Jestliže však se domníváš, že tě některý člověk naučí nějakému takovému umění, které tě udělá velmi mocným v této obci, aniž b
 bys byl podoben jejímu zřízení, ať v lepším nebo v horším směru, nesprávně uvažuješ, jak se mi zdá, Kalliklee; **nestačí totiž být pouhým napodobitelem, nýbrž musíš jim být od přirozenosti podoben, jestliže chceš mít opravdový úspěch v přátelství s démem athénským, a ví bůh, i s Démem Pyrilampovým.**⁷⁷ Kdo tě tedy udělá jemu nejpodobnějším, ten tě učiní, když toužíš být poli
 tikem, odborníkem v politice i v rétorice; neboť každý má rád, když se mluví řeči podle jeho vlastního způsobu, kdežto na cizí způsob se mrzí – ač nemáš-li ty nějaké jiné mínění, ty máš milá duše. Máme proti tomu nějakou námitku, Kalliklee? c

Kall. Tak nějak – nevím, jak – se mi zdá, že máš pravdu, Sókrate, ale děje se se mnou totéž, co s většinou lidí: nejsem od tebe zcela přesvědčen.

Sókr. **To proto, Kalliklee, že láska, kterou tě poutá démos⁷⁸ a která je v tvé duši, se staví proti mně; ale jestliže budeme opět a opět prohlížet tyto samé věci, budeš přesvědčen.** Nuže d
 vzpomeň si, že jsme řekli, že jsou dva druhy činností směřujících k pěstování jednak těla, jednak duše, jeden hledící na libost, druhý, při kterém se člověk nechce zavděčiti, nýbrž usilovně bojuje, hledící na největší dobro. Nebylo to tohle, co jsme tehdy zjistili?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A není-li pravda, že jeden druh, ten, který směřuje k libosti, je nedůstojný a není to nic jiného než lahodění, ano?

Kall. Budiž ti to tak, jestliže chceš. e

Sókr. A druhý způsob, aby to, co pěstujeme, bylo co nejlepší, ať to je tělo nebo duše?

Kall. Ovšemže.

Sókr. **Nemáme se tedy snad přičiňovat, abychom takto pěstovali svou obec i své spoluobčany, že bychom samy občany dělali co nejlepšími? Neboť bez této věci, jak jsme nalézali předtím, není nic platno poskytovat nějaké dobrodiní, jestliže** 514

totiž u těch, kteří hodlají získat buď mnoho peněz nebo vládu nad někým nebo kteroukoli jinou moc, nebude ušlechtilé a dobré smýšlení. Řekneme, že tomu tak je?

Kall. Ovšem, je-li ti libo.

Sókr. Nuže, Kalliklee, kdybychom se s úmyslem být veřejně činní navzájem pobízeli k stavění, k provádění největších staveb, buď hradeb nebo loděnic nebo chrámů, zdalipak bychom nemuseli prozkoumat sebe samy a nejprve vyšetřit, zdali rozumíme tomu umění stavitelství, či nerozumíme, a u koho jsme se mu naučili? Ano, či ne?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Za druhé jistě to, zdali jsme kdy soukromě vystavěli nějakou stavbu, buď pro některého z přátel nebo pro sebe samy, a zdali je tato stavba krásná, či ošklivá. A kdybychom při tom zkoumání nalézali, že naši učitelé byli dobří a proslulí a že jsme vystavěli mnoho krásných staveb, jednak společně se svými učiteli, jednak i po odloučení od nich sami o sobě, tehdy, když by tomu s námi tak bylo, bylo by rozumné dáti se do děl veřejných; pakli bychom nemohli poukázat ani na svého učitele ani se vykázat stavbami, buď že bychom neměli žádnou nebo sice mnoho, ale takových, které by za nic nestály, tu by věru bylo nerozumné pokoušeti se o veřejné stavby a vespolek se k nim pobízet. Řekneme, že to je správná řeč, či ne?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Tak je tomu jistě se vším, například kdybychom se při pokuse o veřejnou činnost navzájem pobízeli, vydávající se za schopné lékaře, podívali bychom se jistě já na tebe a ty na mne: „Nuže, pro bohy, jak se má sám Sókratés se zdravím svého těla? Nebo byl již někdo jiný příčiněním Sókratovým zbaven nemoci, buď otrok nebo svobodný?“ A já, myslím, bych se díval na podobné věci u tebe; a kdybychom nalézali, že se naším přičiněním nezlepšil zdravotní stav nikoho ani z cizinců ani z města, ani muže ani ženy, tu by, Kalliklee, ví bůh, bylo věru směšno, aby lidé dostoupili takového stupně nerozumnosti, že dříve, než by-

chom v soukromí mnoho vykonali jakž takž a také mnoho s úspěchem a než bychom se dostatečně vycvičili ve svém umění, že bychom se pokoušeli, jak se říká, učit se hrnčářství na džbánu⁷⁹ a i sami se pokoušeli být veřejně činní i jiné takové k tomu vybízeti: nezdá se ti nerozumným takto jednat?

Kall. Arciže.

Sókr. A nyní, příteli, když se ty sám právě začínáš zabývat veřejnou činností a také mne k ní vybízíš a káráš mě, že se jí nezabývám, měli bychom se navzájem prozkoumat: „Podívejme se, Kalliklese už udělal lepším někoho z občanů? Jest někdo, kdo byl dřív špatný, nespravedlivý, nezřízený a nerozumný a přičiněním Kallikleovým se stal ušlechtilým a dobrým, buď cizinec nebo z města, buď otrok nebo svobodný?“ Pověz mi, Kallikle, co řekneš, bude-li se tě někdo takto dotazovat? Kterého člověka budeš jmenovat, že jsi ho udělal svým stykem lepším? Proč váháš odpovědět, je-li pravda, že je tu nějaké tvé dílo vykonané ještě v soukromí, dříve než ses pokoušel o činnost veřejnou?

Kall. Chceš mít vždycky vrch, Sókrate.

Sókr. Ale vždyť se netáži proto, že bych chtěl mít vrch, nýbrž že doopravdy chci vědět, jakým způsobem by se měla podle tvého mínění u nás vésti správa veřejného života. Budeš se nám snad starat, až přijdeš k obecním věcem, o něco jiného, než abychom my občané byli co nejlepší? Což jsme už někdy souhlasně neuznali, že tohle má dělat politik? Uznali jsme, či ne? Odpovídej! Uznali jsme, já odpovídám za tebe. Jestliže tedy má dobrý muž opatřovat své obci toto, nyní si vzpomeň na ony muže, o kterých jsi mluvil před malou chvílí, a řekni mi o nich, zdali se ti ještě zdá, že byli dobrými politiky, Periklés, Kimón, Miltiadés a Themistoklés.

Kall. Zajisté.

Sókr. Tedy jestliže byli dobří, je patrné, že každý z nich dělal své spoluobčany z horších lepšími. Dělal, či ne?

Kall. Ano.

Sokr. Tedy když Periklés začal řečnit před lidem, byli tenkrát Athéňané horší, nežli když řečnil naposled?

Kall. Snad.

Sokr. Ne snad, můj milý, nýbrž nutně to vyplývá z uznané myšlenky, je-li pravda, že on byl dobrý politik.

Kall. Nu a co?

- e *Sokr.* Nic. Ale řekni mi ještě tohle, zdali se říká o Athéňanech, že se činností Perikleovou stali lepšími, či zcela naopak, že byli od něho zkaženi. Já totiž slyším, že Periklés udělal Athéňany línými, zbabělými, žvanivými a chtivými peněz, když jim první stanovil platy za občanské úkony.⁸⁰

Kall. To jsi slyšel od těch s rozbitýma ušima,⁸¹ Sókrate.

- 516 *Sokr.* Ale tohle už nemám z doslechu, nýbrž vím to jistě, já jako ty, že zpočátku byl Periklés ve vážnosti a že ho Athéňané neodsoudili žádným potupným rozsudkem, dokud byli horší; avšak když se jeho působením stali dokonalými, odsoudili Perikleia na konci jeho života pro krádež a málem by ho byli potrestali i smrtí, patrně jako člověka nedobrého.⁸²

Kall. A co? Proto snad byl Periklés špatný?

- Sokr.* Aspoň kdyby byl takový opatrovatel oslů, koní a volů, jistě by se zdál špatným, kdyby se ukázalo, že v době, kdy je přijal do své péče, ani ho nekopali ani netrkali ani nekousali, a on způsobil, že z divokosti tohle všechno dělají. **Či se ti nezdá špatným**
b **kterýkoli opatrovatel kteréhokoli zvířete, který přijme zvířata krotší a udělá je divočejšími, než je přijal? Zdá se ti, či ne?**

Kall. Ovšemže, abych ti udělal po vůli.

Sokr. Udělej mi tedy i tohle k vůli a odpověz: Je i člověk jeden z živočichů, či ne?

Kall. Ano, jak by ne?

Sokr. Nepečoval Periklés o lidi?

Kall. Ano.

Sokr. Nuže tedy zdalipak by se nebyli měli, jak jsme právě uznávali, státi jeho působením z nespravedlivějších spravedlivějšími, jestliže je pravda, že o ně pečoval on, dobrý politik?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A spravedliví jsou jistě mírní, jak řekl Homér;⁸³ co říkáš ty? Není tomu tak?

Kall. Ano.

Sókr. Avšak on je věru udělal divočejšími, než jak je přijal, a to proti sobě samému, čeho by si byl nejméně přál.

Kall. Chceš, abych s tebou souhlasil?

Sókr. Ano, jestliže se ti zdá, že mám pravdu.

Kall. Tedy budiž tomu tak.

Sókr. Jestliže je učinil divočejšími, jistě také i nespravedlivějšími a horšími?

Kall. Budiž.

Sókr. Podle toho tedy Periklés nebyl dobrým politikem.

Kall. Ty říkáš, že ne.

Sókr. Ví bůh, že také ty, podle toho, co jsi uznával. **Ted' mi zase pověz o Kimónovi:**⁸⁴ nevypověděli ho ti, které pěstoval, ostrakismem z obce, aby po deset let nezaslechli jeho hlasu? A neudělali Themistokleovi zrovna totéž a nepotrestali ho k tomu vyhnanstvím?⁸⁵ A neodsoudili Miltiada Marathónského k tomu, aby byl vhozen do propasti, a nebyl by tam býval vskutku uvržen, kdyby nebyl zakročil úřadující člen rady?⁸⁶ A přece, kdyby to byli bývali dobří muži, jak ty tvrdíš, nikdy by se jim tyhle věci nebyly staly. Jistě nevidíme, že by dobří řidiči vozů zpočátku pevně seděli na vozech, ale když si své koně vypěstují a sami se stanou lepšími vozataji, tehdy že by vypadávali; není tomu tak ani při vozatajském umění, ani v žádné jiné činnosti; či tobě se zdá, že ano?

Kall. To ne.

Sókr. Pravdivá tedy byla, jak se podobá, výše řečená slova, že se, pokud víme, nevyskytl v této naší obci žádný dobrý politik. Ty jsi uznával, že za naší doby žádný, ale za dřívější že jistě takoví byli, a vybral jsi za příklad tyto muže; avšak o nich se ukázalo, že byli rovni nynějším, takže jestliže byli řečníky, neužívali ani pravé rétoriky – neboť to by byli nepadlí – ani rétoriky lahodící.

b *Kall.* Avšak žádný z nynějších politiků, Sókrate, nikdy nevykoná ani zdaleka takové činy, jaké vykonal kterýkoli z těchto.

Sókr. Můj drahý, ani já nekárám ty muže jakožto služebníky obce, ale zdá se mi, že byli služebnější než nynější a dovednější pro to, aby opatrovali obci, čeho si žádala. Ale aby dali těm žádostem jiný směr a nepovolovali jim, přemlouvajíce a donucující k tomu, čím by se občané byli měli státi lepšími, c v tom se oni politikové takřka nic nelišili od nynějších; a to jest jediný úkol dobrého politika. Co se týče zřizování lodí a hradeb a loděnic a mnoha jiných takových věcí, i já s tebou souhlasím, že v tom byli oni schopnější nežli nynější. Směšnou tedy věc děláme já a ty ve své rozmluvě; neboť po všechn ten čas, co spolu rozmlouváme, bez přestání se stále točíme kolem jedné a téže věci a navzájem si nerozumíme. Já aspoň myslím, d že jsi mnohokrát uznal a pochopil, že tahle pěstící činnost je i v oboru těla i v oboru duše dvojitá; jedna je služební, kterou je možno opatrovati pokrm, kdykoli naše těla mají hlad, a nápoj, kdykoli žízní, a kdykoli mrznou, oděv, pokrývky, obuv a jiné věci, kterých si obyčejně těla žádají – a schválně ti uvádím tytéž příklady, abys to snáze pochopil. Opatrovatelem těchto věcí jest buď kramář nebo obchodník nebo výrobce některé e z těchto věcí, pekař nebo kuchař nebo tkadlec nebo švec nebo koželuh; a tu není divu, že když je takovým opatrovatelem, že se zdá sám sobě i ostatním lidem pěstitelem těla každému, kdo neví, že vedle všech těchto umění jest zvláštní umění gymnastické a lékařské, jež jest vskutku pěstování těla a kterému také přísluší vládnouti nade všemi těmito uměními a užívati jejich výkonů, protože ví, který druh jídel nebo nápojů je 518 prospěšný pro zdraví těla, kdežto všechna tahle ostatní umění to nevědí. Proto tedy jsou mezi činnostmi zabývajícími se tělem ta ostatní umění otrocká, služební a sprostá, kdežto umění gymnastické a lékařské jsou po právu jejich pány.

Že je tomu právě tak i v oboru duše, někdy se mi zdá, že to

chápeš, když to pravím, a souhlasíš, jako bys věděl, co říkám; ale za malou chvíli přicházíš s tvrzením, že v naší obci byli dokonalí politikové, a když se tě ptám, kteří, ukazuješ mi, jak se mi zdá, lidi v politice velmi podobné těm, jako kdybys mi v oboru gymnastiky na mou otázku po dobrých pěstitelích těla buď z minulé nebo z přítomné doby zcela vážně tvrdil, že to je pekař Thearión a Mithaikos, spisovatel díla o sicilském kuchařství, a vinárník Sarambos,⁸⁷ to že byli neobyčejní pěstitelé těl, jeden že měl podivuhodné koláče, druhý masa, třetí vína. Tu by ses snad zlobil, kdybych ti já řekl: „Človče, nic nerozumíš gymnastice; ty mi jmenuješ přísluhovatele a dodavatele žádostí, kteří však ničemu řádnému o nich nerozumějí, kteří při příležitosti naplní a vykrmí lidem jejich těla, budou od nich chváleni, ale přitom jim zkazí i staré maso; ale oni ve své nezkoušenosti nebudou dávat vinu svých nemocí a ztráty starého masa svým hostitelům, nýbrž až jim o mnoho později někdejší přesyčování přinese nemoc, protože se dělo nezdravě, budou vinit a kárat ty a těm, budou-li moci, udělají něco zlého, kteří jim tehdy budou právě nablízku a budou jim něco radit, kdežto ony dřívější, právě viníky svého neštěstí, budou velebit.“

I ty, Kalliklece, děláš nyní něco tomuto velmi podobného: velebíš lidi, kteří hostili Athéňany, častující je tím, čeho si žádali. A říká se, že oni učinili obec velikou; že však je působením oněch starých politiků zduřelá a naběhlá, to nepozorují. Neboť bez uměřenosti a spravedlnosti naplnili obec přístavy a loděnicemi a hradbami a poplatky a takovými hloupostmi; a když pak přijde tento záchvat té nemoci, současné rádce budou obviňovat, ale Themistoklea a Kimóna a Perikleia budou velebit, právě viníky toho neštěstí; snad se vrhnou na tebe, nedáš-li si pozor, a na mého přítele Alkibiada, až budou pozbývat kromě toho, čeho nově nabyli, i svých starých statků, ačkoli nejste viníky toho neštěstí, nýbrž snad jen spoluviníky.

Však jest jistá nerozumná věc, která se, jak vidím, i nyní

děje a kterou slyším i o těch mužích staré doby. Pozoruj totiž, že kdykoli obec jedná s některým z politiků jako s provinilcem, že to těžce nesou a nařkají, jako by se jim děly hrozné věci: když prokázali obci – tak mluví – mnoho dobrodiní, tu prý jsou od ní nespravedlivě ničení. Ta celá věc je nepravda, **neboť žádný náčelník obce by nikdy nemohl být nespravedlivě zahanben od té obce samé, které stojí v čele.** Skoro se totiž zdá, že se totéž stává těm, kteří se vydávají za politiky, jako těm, kdo se činí odborníky v moudrosti. Neboť i ti sofisté, muži v jiných věcech tak moudří, dělají tuhle pošetilost: **tvrdí, že jsou učitelé dobrosti, a přitom mnohokrát žalují své žáky, že jim činí bezpráví tím, že jim nechtějí platit mzdu a prokazovat jim i jinou povinnou vděčnost,** ačkoli jim bylo od nich prokázáno dobrodiní. Která věc by mohla být více proti rozumu než tato řeč? Jak by mohli lidé, kteří se stali dobrými a spravedlivými, když jim byla od učitele odňata nespravedlivost a dána spravedlivost, křivdit tím, co již nemají?⁸⁸ Nezdá se ti tohle podivné, příteli? – Přinutil jsi mě, Kallikle, pronést doopravdy celou řeč, že jsi mi nechtěl odpovídat.

Kall. Ty bys nedovedl mluvit, kdyby ti nikdo neodpovídal?
 e *Sókr.* Podobá se, že ano; aspoň nyní rozpřádám dlouhé řeči, když mi nechceš odpovídat. Avšak, příteli, řekni, při bohu, který chrání přátelství, nezdá se ti něčím proti rozumu, když někdo, kdo tvrdí, že někoho udělal dobrým, vytýká tomu člověku, že když jeho působením se stal dobrým a jest dobrý, že je pak špatný?

Kall. Ano, mně se zdá.

Sókr. Neslycháš takové řeči od těch, kteří tvrdí, že vychovávají lidi k dobrosti?

520 *Kall.* Zajisté; ale proč bys mluvil o bezvýznamných li-
 dech?⁸⁹

Sókr. Co však bys řekl o těch, kteří tvrdí, že stojí v čele obce a o ni pečují, aby byla co nejlepší, a přitom si zase na ni stěžují, když se jim naskytne příležitost, jako na nejhorší? Domníváš

se, že se tihle něčím liší od oněch? Totéž, vzácný příteli, je sofist a rétor, nebo něco blízkého a podobného, jak jsem já pravil Pólovi; ale ty pro neznalost myslíš o jedné věci, o rétorice, že to je něco velmi krásného, kdežto druhou pohrdáš. **Vpravdě však je sofistika o tolik krásnější věc než rétorika, oč je krásnější zákonodárství než soudnictví a gymnastika než lékařství.** Já také jsem se domníval, že jedině politickým řečníkům a sofistům nenáleží, aby činili výčitky tomu, co sami vychovávají, že je k nim zlé, sice že touto samou řečí zároveň žalují i sami na sebe, že nic neprospěli těm, kterým, jak tvrdí, prospívají. Není tomu tak?

Kall. Ovšemže.

Sókr. A jedině těmto by jistě náleželo, jak se podobá, dát své dobrodiní na úvěr bez mzdy, ač je-li pravda, co říkají. Neboť když se někomu dostane nějakého jiného dobrodiní, například že se působením učitele tělocviku stane rychlým běžcem, ten by snad mohl nedat povinnou odplatu, kdyby mu učitel tělocviku dal svou práci na úvěr a ne tak, že by si s ním smluvil mzdu a nejraději zároveň s vyučováním rychlosti si bral ty peníze; vždyť lidé, myslím, nečiní bezpráví pomalostí, nýbrž nespravedlností; pravda?

Kall. Ano.

Sókr. **Nuže tedy jestliže někdo odnímá právě tuto věc, nespravedlnost, nemusí se bát, že mu bude někdy učiněno bezpráví, nýbrž on jediný může bezpečně dát na úvěr toto dobrodiní, ač jestliže vskutku někdo dovede lidi činit dobrými. Není tomu tak?**

Kall. Ano.

Sókr. Z těchto důvodů tedy, jak se podobá, dávat za peníze rady jiného druhu, jako například ve stavitelství nebo v ostatních uměních, není nic ošklivého.

Kall. Podobá se.

Sókr. Ale když jde o tu věc, jakým způsobem by byl někdo co nejlepší a jak by co nejlépe spravoval svůj dům nebo svou

obec, tu se pokládá za ošklivé odepřítí radu, jestliže se za to nezaplatí; pravda?

Kall. Ano.

Sókr. Patrně totiž je příčina toho ta, že jediné toto dobrodiní způsobuje v tom, komu se ho dostalo, snahu odměniti se dobrodiním, takže se to zdá krásný zjev, jestliže se dobrodinci tohoto způsobu navzájem dostane dobrodiní, pakli však ne, ošklivý. Mají se ty věci takto?

521 *Kall.* Mají.

Sókr. Urči mi tedy, ke kterému druhu péče o obec mě vybízíš, k tomu, abych vši silou pracoval, aby byli Athéňané co nejlepší, podobně jako lékař, či abych jim sloužil a hleděl se jim svým jednáním zavděčit? Řekni mi pravdu, Kallikleee, neboť jako jsi začal ke mně upřímně mluvit, je spravedlivě, abys až do konce mluvil, co si myslíš. I nyní odpověz hezky přímo!

Kall. Pravím tedy, že abys jim sloužil.

b *Sókr.* To mě tedy vybízíš, ušlechtilý muži, k lahodění.

Kall. Libo-li ti, nazývej mě třeba Mysem,⁹⁰ Sókrate; neboť jestliže to nebudeš dělat –

c *Sókr.* Neopakuj, co jsi už mnohokrát řekl, že mě připraví o život, kdokoli bude chtít, abych ti zase já neopakoval, že zbaví života člověk špatný člověka dobrého; ani mi neříkej, že mi odejme, jestliže něco budu mít, abych zase já neřekl, že když mi to odejme, nebude toho moci dobře užít, nýbrž jako mi to nespravedlivě odňal, tak toho bude potom nespravedlivě užít, a jestliže nespravedlivě, ošklivě, a jestliže ošklivě, zle.

Kall. Zdá se mi, Sókrate, že příliš důvěřuješ, že by se ti nic z toho nemohlo stát, jako bys žil docela stranou a nemohl být pohnán před soud od člověka snad zcela špatného a ničemného!

d *Sókr.* Jsem tedy opravdu nerozumný, Kallikleee, jestliže nemyslím, že by se v této naší obci mohlo každému cokolí stát. Avšak tohle vím dobře, že budu-li snad postaven před soud a bude mi hrozit něco z toho, o čem ty mluvíš, bude můj za-

lobce nějaký špatný člověk – neboť žádný řádný člověk by nepohnal před soud člověka nevinného –, a nebylo by nic divného, kdybych byl odsouzen k smrti. Chceš, abych ti řekl, proč to očekávám?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Myslím, že já jsem jeden z mála Athéňanů, abych neřekl jediný, který pěstuje politické umění v pravém smyslu toho slova, a že jediný z lidí naší doby provozují pravou politiku. Protože tedy ty řeči, které mluvívám, nemluví s úmyslem se zavděčit, nýbrž se zřením na největší dobro, a ne na největší příjemnost, a nechci dělat to, co mi ty doporučuješ, „tyto chytrosti“,⁹¹ nebudu mít před soudem co mluvit. Tu mě napadá táž řeč, kterou jsem mluvil k Pólovi; budu totiž souzen, jako by byl před dětmi souzen lékař na žalobu kuchařovu. Podívej se, jak by se hájil takový člověk postavený před tyto soudce, kdyby proti němu někdo pronášel tuto žalobu: „Děti, mnoho zlého učinil tento muž vám samým a nejmladší z vás kazí řezáním a pálením, trápí a do nesnází uvádí způsobováním hubenosti⁹² a dušením, dává nejtrpčí nápoje a nutí hladovět a žíznit – ne jako já jsem vás častoval mnoha chutnými a rozmanitými lahůdkami.“ Co by asi mohl říci lékař uvržený do tohoto zlého postavení? Kdyby řekl pravdu: „Toto všechno jsem já dělal, děti, pro vaše zdraví,“ jaký by asi strhli křik takovíto soudcové? Ne snad veliký?

Kall. Snad; musíme si to mysletí.

Sókr. Nemyslíš, že by byl ve velkých nesnázích, co říci?

Kall. Ovšemže.

Sókr. Víím, že by se jistě i mně něco takového stalo, kdybych byl postaven před soud. Neboť nebudu moci jim jmenovat příjemnosti, které jsem jim opatřil; ty oni pokládají za dobrodiní a za prospěch, kdežto já nezávidím ani těm, kteří je opatřují, ani těm, pro které jsou takové věci opatřovány. A jestliže někdo o mně řekne, buď že kazím mladší lidi, uváděje je do nesnází, nebo že tupím starší svými trpkými slovy, pronášený-

- c mí buď soukromě nebo veřejně, nebudu moci říci pravdu: „Spravedlivě já toto všechno mluvím a k vašemu prospěchu jedním, soudcové,“ ani nic jiného; a tak snad budu muset snést, cokoli mě potká.

Kall. A zdá se ti, Sókrate, že se má dobře člověk, když je v obci v takovémto postavení a **není schopen sám sobě pomáhat?**

- Sókr.* Ano, Kalliklee, jestliže má tu jednu věc, kterou jsi ty mnohokrát uznal: **jestliže zjednal pomoc sám sobě tím, že se ani k lidem ani k bohům nedopustil ničeho nespravedlivého ani slovem ani činem. O tomto způsobu pomáhání samému sobě jsme totiž mnohokrát uznali, že je nejlepší. Kdyby mi tedy někdo dokazoval, že nejsem schopen poskytnouti tuto pomoc ani sám sobě, ani nikomu jinému, styděl bych se, ať bych byl usvědčován před mnoha lidmi nebo před málo nebo sám jediný od sebe jediného, a kdybych měl pro tuto neschopnost umřít, mrzelo by mě to;** ale kdybych končil život pro nedostatek lahodící rétoriky, vím dobře, že bys mě uviděl snášeti smrt lehce. Neboť samého umírání se nikdo nebojí, kdo není docela nerozumný a nemužný, ale strach je před pácháním bezpráví; vždyť přijít do říše Hádovy s duší plnou mnohých vin je nejhorší ze všech neštěstí. Jestliže chceš, jsem ochoten ti dokázat vypravováním, že tomu tak jest.

Kall. Když jsi dovyložil i ostatní věci, vylož i toto.

- 523 *Sókr.* Nuže poslouchej – tak začínají – velmi krásné vypravování, jež ty snad budeš pokládat za báji, jak se domnívám, já však za vypravování skutečnosti; věci, které hodlám vypravovat, budu ti vypravovat s předpokladem, že jsou pravdivé. Jak praví Homér, rozdělili si vládu Zeus, Poseidón a Plútón,⁹³ když ji dostali od otce. Byl pak za Krona ten zákon o lidech – a ještě i nyní stále jest mezi bohy –, aby ten člověk, který prožil svůj život spravedlivě a zbožně, odešel po smrti na ostrovy blažených a tam bydlil ve vší blaženosti daleko od všeho zlého, ale kdo žil nespravedlivě a bezbožně, aby šel do

žaláře pokuty a trestu, jež nazývají Tartaros. Soudci byli za Krona a ještě v novější době, za vlády Diovy, živí nad živými, a ti konali soud v onen den, kdy měl člověk skonati; tu se rozsuzovalo špatně. Tedy Plútón i správcové z blažených ostrovů šli a řekli Diovi, že jim chodí na obojí místa lidé, kteří toho nezasluhují. I řekl Zeus: „Však já tomu učiním konec. Nyní se špatně rozsuzuje. Neboť souzení podstupují soud oblečení; jsou totiž souzeni zaživa. A tu mnozí,“ pravil, „kteří mají duše špatné, jsou oděni v krásná těla i v urozenost a bohatství, a když se koná soud, přicházejí jim mnozí svědkové dosvědčit, že žili spravedlivě; a tu soudcové jednak jsou od těchto uváděni ve zmatek a zároveň i sami soudí oblečení, majíce před svou duší jako závoje oči, uši i celé tělo. Toto všechno se jim staví do cesty, i jejich vlastní obleky i obleky souzených. Nejprve tedy,“ řekl, „jest učiniti konec tomu, aby napřed věděli o své smrti; nyní totiž o ní vědí napřed. Toto jest tedy již přikázáno Prométheovi, aby tomu u nich učinil konec. Dále jest je souditi svlečené ze všech těchto věcí; proto jest třeba je souditi po smrti. I soudce musí být nahý, po smrti, aby svou duší samou prohlížel samu duši každého člověka přímo po jeho smrti, beze všech příbuzných a zanechaje na zemi všechnu onu výpravu, aby bylo rozsuzování spravedlivé. Já tedy, maje známost těchto věcí dříve nežli vy, učinil jsem soudci své syny, dva z Asie, Minóa a Rhadamanthya, a jednoho z Evropy, Aiaka; tito tedy, až zemřou, budou souditi na louce, na rozcestí, z kterého vedou dvě cesty, jedna na ostrovy blažených, druhá do Tartaru. A lidi z Asie bude souditi Rhadamanthys, lidi z Evropy Aiakos; Minóovi pak dám právo rozhodovati, jestliže by ti druzí dva byli na pochybách, aby se lidem dostávalo co nejspravedlivějšího rozsudku o jejich cestě.“⁹⁴

To je, Kalliklece, co jsem já slyšel a o čem věřím, že to je pravda; a z toho vypravování vychází podle mého úsudku asi toto. Smrt není, jak se mi zdá, nic jiného než rozloučení dvou věcí, duše a těla, od sebe navzájem; když pak se tedy od sebe

- rozloučí, jedno i druhé z nich skoro stejně podržuje svůj stav, který mělo, i když člověk žil. Tělo má svou přirozenost i všechny zjevné známky pěstění a přestálých dějů. Tak například jestliže něčí tělo bylo zaživa velké buď od přirozenosti nebo výživou nebo obojím, i po smrti je jeho mrtvola veliká, a jestliže byl tlustý, je tlustý i po smrti a tak dále; anebo jestliže nosil dlouhé vlasy, je i jeho mrtvola vlasatá. Anebo jestliže byl někdo trestanec a měl zaživa na těle jako stopy po ranách jizvy buď od bičů nebo od jiných způsobů zranění, jest to viděti i na těle mrtvého; nebo jestliže něčí údy byly zaživa zlomené nebo vymknuté, jsou tytéž věci patrné i na mrtvém. Jedním slovem, jak měl kdo uzpůsobeno tělo zaživa, takové vlastnosti jsou patrný i po smrti, buď všechny nebo většina jich, na nějaký čas. A právě totéž je podle mého zdání i s duší, Kalliklee; všechno je patrné na duši, když se svleče z těla, i přirozené znaky i dojmy, které člověk přijal do duše od každé jednotlivé věci, kterou se zabýval. Když tedy přijdou před soudce, ti z Asie před Rhadamanthya, Rhadamanthys je zastaví a prohlídí duši jednoho každého, nevěda, čí jest, ale často, chopě se velikého krále nebo některého jiného krále nebo vladaře, uvidí, že na jeho duši není nic zdravého, nýbrž že je zešlehána a plna jizev od křivých přísah a nespravedlnosti, kteréž známky mu vtiskl do duše každý jeho skutek, a že je všechno pokřiveno od lži a ješitnosti a nic že na ní není přímého, protože vyrostla bez pravdy; a uvidí, že duše je od zvůle, rozmařilosti, zpupnosti a nemírnosti v jednání naplněna nesouladem a ošklivostí; když pak to uvidí, beze cti pošle tuto duši hned do vězení, kde má pak snášeti náležitá muka.

- 525 Uloženo pak je každému, komu se dostává trestu, je-li od jiného správně trestán, buďto aby se stával lepším a měl z toho prospěch, nebo aby se stával příkladem pro ostatní, aby jiní vidouce utrpení, která snáší, ze strachu se polepšovali. Prospěchu nabývají s trestem od bohů i od lidí ti, kteří se proviní vinami zhojitelnými; přece však jim vzniká ten prospěch i zde i v říši

Hádově z utrpení a bolestí; neboť jinak není možno se zbavovati nespravedlnosti. **Kteří se však proviní nejhoršími způsoby a pro tyto viny se stanou nezhojitelnými, z těch se stávají příklady; ti sami již nenabývají žádného prospěchu, protože jsou nezhojitelní, ale jiní nabývají prospěchu, kdo je vidí, jak navždy trpí největší a nejbolestnější a nejhroznější muka, jsouce tam v Hádu v tom žaláři vystaveni přímo jako příklady, na podívanou a na výstrahu nespravedlivým, kteří tam kdy přicházejí.** Z těch bude jedním podle mého soudu i **Archelaos**, je-li pravda, co říká Pólos, i každý jiný, kdokoli je takovým tyranem; domnívám se pak, že se mezi tyto výstražné příklady dostali většinou lidé z třídy tyranů, králů, vladařů a politiků, neboť ti se pro svou volnost jednání dopouštějí největších a nejbezbožnějších provinění. **Svědčí o tom i Homér; ti totiž, kteří jsou podle jeho líčení v Hádu na věčné časy trestáni, Tantalos, Sisyfos a Tityos,⁹⁵ jsou králové a vladaři; ale o Therisitovi⁹⁶ a o kterémkoli jiném špatném člověku soukromém nikdo v žádné básni nevypravuje, že je trápen velkými tresty jakožto nezhojitelný – proto, tuším, že neměl moci; proto také byl šťastnější nežli ti, kteří měli moc.** Jistě, Kalliklee, z mocných bývají ti lidé, kteří se stávají i velmi špatnými; ale nic nepřekáží, aby se i mezi těmito vyskytovali mužové dobří, a ti velmi zasluhují našeho obdivu. Je totiž těžké, Kalliklee, a hodno velké chvály, jestliže ten, komu se dostane veliké zvláště k nespravedlivému jednání, prožije svůj život spravedlivě. Takových bývá málo; ale i zde i jinde byli a myslím budou lidé dokonalí v této ctnosti spravedlivě spravovat, cokoli se jim svěří. Jeden z nich, a to velmi slavný i u ostatních Hellénů, byl Aristeidés, syn Lysimachův;⁹⁷ ale většina mocných, vzácných přáteli, jsou špatní lidé.

Jak jsem tedy řekl, když ten Rhadamanthys některého takového dostane, jiného o něm neví nic, ani kdo je ani z jakého rodu, jenom že je to nějaký špatný člověk; a když to uvidí, pošle ho do Tartaru a **opatří ho zvláštním znamením, zdali se**

- c mu zdá zhojitelným, či nezhojitelným; ten pak, když tam přijde, trpí to, co mu náleží. Někdy zase uvidí jinou duši, která žila zbožně a ve styku s pravdou, duši muže, který žil pro sebe v soukromí, nebo některého jiného, nejčastěji, jak já myslím, Kallikle, filosofa, který si ve svém životě hleděl svého a neoddával se mnohodělnosti; tu je potěšen a pošle ji na ostrovy blažených. Právě totéž dělá i Aiakos – jeden i druhý z nich soudí drže v ruku soudcovskou hůl –, ale Mínós sedí a dozírá, d jediný drže zlaté žezlo, jak praví u Homéra Odysseus,⁹⁸ že ho viděl,

se zlatým žezlem v ruku jak mrtvých duše tam soudí.

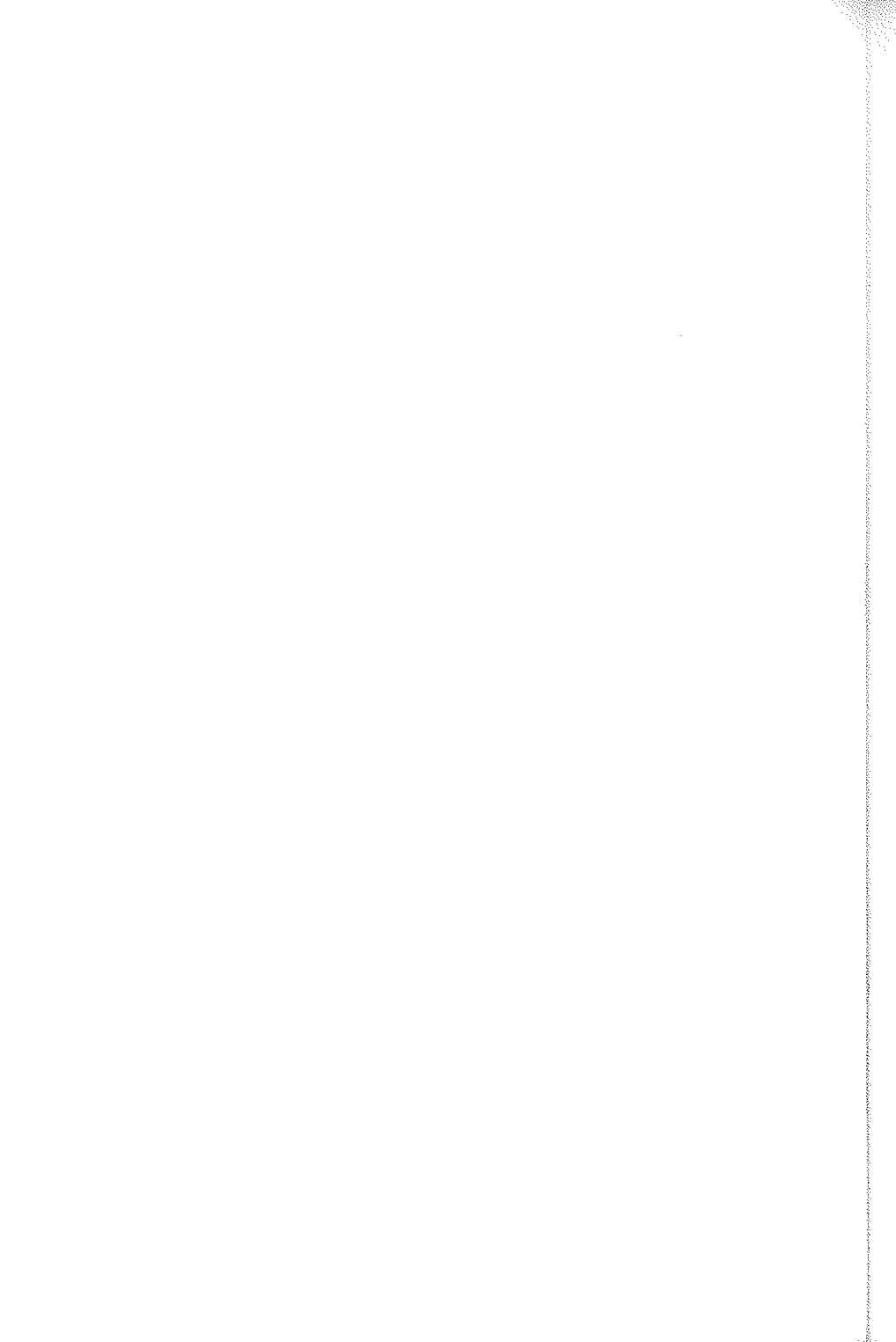
- Já tedy, Kallikle, jsem tímto vypravováním přesvědčen a hledím, abych ukázal tomu soudci duši co nejzdravější; nechám tedy být pocty lidí a pěstuje pravdu doopravdy se vynasnažím, e abych žil a také, až budu umírat, umíral co možná nejlepší. Vybízím pak i všechny ostatní lidi, pokud mohu, a také i tebe – odpovídaje tak tvému vybízení – k tomuto životu a k tomuto zápasu, který já stavím nad všechny u nás obvyklé zápasy, a mám ti za zlé, že nebudeš s to si pomoci, až ti nastane soud, o kterém jsem právě mluvil, nýbrž až přijdeš před toho soudce, syna Aiginina,⁹⁹ a on se tě chopí a povede tě k sobě, ty tam budeš 527 stát s otevřenými ústy a budeš mít závrať ne méně než já tady a snad tě někdo i po lici potupně udeří a všelijak tě pohaní.

- Snad se ti tedy tyto názory zdají jako babskou pohádkou a pohrdáš jimi; a nebylo by nic divného jimi pohrdati, kdybychom hledající mohli naléztí názory lepší a pravdivější, než jsou ony. Takto však vidíš, že vy tři, kteří jste nejmoudřejší b z nynějších Hellénů, ty a Pólos a Gorgias, nemůžete dokázat, že je třeba žítí nějakým jiným způsobem než právě tímto, který se ukazuje prospěšným i na onom světě. Naopak, v tak velikém množství myšlenek proti ostatním vyvráceným pevně stojí jediné tato myšlenka: máme se více stříci, abychom nečinili

bezpráví, než abychom je nesnášeli, a muž se má nade všechno více přičiňovat ne o to, aby se zdál dobrý, nýbrž aby byl dobrý, a to i v soukromém i ve veřejném životě; jestliže pak se stane, že je někdo v něčem zlý, má býti trestán, a to je druhé dobro – první je býti spravedliv –, totiž trestem platit pokutu, a tak se stáváti spravedlivým; máme se vyhýbati všemu lahodění, ať jde o nás samy nebo o ostatní, o málo lidí i o množství; a rétoriky i veškerého jiného jednání jest takto užívat vždy k spravedlivému účelu

Poslechni mne tedy a pojď spolu se mnou tam, kde budeš šťasten i zaživa i po smrti, jak ukazuje naše rozprava. A nebraň se, jestliže bude tebou někdo chtít opovrhovat jako nerozumným a jestliže tě pohaní, ano, při Diovi, klidně snes i ten poputný políček; neboť se ti nestane nic hrozného, jestliže se budeš cvičit v dobrotě a budeš vskutku řádný člověk. A teprve potom, až se takto společně vycvičíme, tehdy už se dáme – bude-li se zdát potřebí – do politiky, nebo tehdy budeme rozvažovat, o čemkoli by se nám zdálo, když budeme k uvažování schopnější, než jsme nyní. Je totiž ošklivé, když se takoví lidé, jakými se nyní ukazujeme, vypínají, jako by byli kdovíco, lidé, kteří nikdy nemají o týchž věcech téhož mínění, a to o věcech nejdůležitějších – takového stupně nevzdělanosti jsme došli. Vezměme si tedy jako za vůdce tu myšlenku, která se tu nyní objevila a která nám ukazuje, že tohle je nejlepší způsob života – cvičit se v spravedlnosti i v ostatní dobrotě a tak žít i umírat. Této myšlenky tedy následujme a vybízejme k následování i ostatní lidi, a ne té, které ty důvěřuješ a ke které mne vybízíš; neboť ta je bezcenná, Kallikle.

Menón

*Menón, Sókratés,
Menónův otrok, Anytos*

Menón Můžeš mi říci, Sókrate, zdali je zdatnost věc učení? Či sv. II
to není věc učení, nýbrž cvičení? Nebo ani cvičení, ani učení 70
se, nýbrž se jí dostává lidem přirozeností, či nějakým jiným
způsobem?

Sókr. Menóne, dříve byli Thessalové proslulí mezi Řeky
a docházeli obdivu pro své jezdecké umění a pro bohatství, b
avšak nyní, jak se mi zdá, i pro moudrost, a to ne nejméně La-
risané,¹ spoluobčané tvého přítele Aristippa.² Za to máte děko-
vat Gorgiovi; když totiž přišel do vašeho města, získal si pro
moudrost milovníky mezi předními z Aleuovců, z nichž je
tvůj milovník Aristippos, i z ostatních Thessalů. I tomu
zvyku vás navykl, bez bázně a vybraně odpovídat, kdykoli
se někdo na něco otáže, jak je přirozené u těch, kteří mají
vědění, protože také on sám dává příležitost každému z Hel-
lénů, kdo si přeje, aby se ho tázal, nač kdo chce, a nikomu
nezůstává dlužen odpověď. Avšak zde u nás, milý Menóne,
je tomu právě naopak; nastalo jakoby jakési sucho v oboru 71
moudrosti a skoro se zdá, že moudrost odešla z těchto míst
k vám. Aspoň jestliže chceš se takto otázat někoho ze zde-
jších lidí, každý se dá do smíchu a řekne: „Cizínče, bojím se,
že se ti zdám jakýmsi šťastným tvorem – jenž aspoň ví
o zdatnosti, zdali jí je možno učit či jakým způsobem se jí na-
bývá –, avšak já jsem tak dalek toho, abych věděl, zdali jí je
možno, či není možno učit, že nevím ani to, co vůbec je
zdatnost.“

Nuže takto je tomu, Menóne, i se mnou samým; sdílím v této b
věci bídu svých spoluobčanů a vyčítám sám sobě, že vůbec
nemám vědění o zdatnosti; a o čem nevím, co to jest, jak bych
mohl vědět, jaké to je? Či zdá se ti možné, aby ten, kdo vůbec

nezná, kdo je Menón, o něm věděl, zdali je krásný nebo bohatý nebo urozený či naopak? Zdá se ti to možné?

- c *Men.* Jistě ne. Ale ty, Sókrate, doopravdy nevíš, ani co je zdatnost, a mám tuhle zprávu o tobě přinést i domů?

Sókr. Nejenom tu, příteli, ale také, že jsem se dosud, jak se mi zdá, nesetkal ani s někým jiným, kdo by to věděl.

Men. Cože? Nesetkal ses s Gorgiou, když zde byl?

Sókr. Zajisté.

Men. A to se ti nezdálo, že to ví?

- d *Sókr.* Nemám tuze dobrou paměť, Menóne, takže v přítomné chvíli nemohu říci, jak se mi tehdy zdál. Ale snad on to ví a snad ty víš, co on mluvil; upamatuj mě tedy, jak o tom mluvil. Jestliže však raději chceš, pověz to sám; vždyť přece máš o tom právě takové mínění jako on.

Men. Zajisté.

Sókr. Jeho tedy nechme být, zvláště také, když není přítomen; avšak co myslíš, probohy, ty sám, Menóne, o zdatnosti, co to jest? Pověz a neodepři mi to, aby to byla nejšťastnější nepravda, kterou jsem pronesl, jestliže se ukáže, že ty to víš a Gorgias také, kdežto já jsem řekl, že jsem se ještě nikdy nesetkal s nikým, kdo by to věděl.

- e *Men.* Však není těžké, Sókrate, to povědět. Za prvé, jestliže si přeješ zdatnost muže, je nasnadě, že to je zdatnost muže, býti schopen spravovat věci obce a při té činnosti dělat přátelům dobře, nepřítelům zle, a sám se mít na pozoru, aby se mu nic takového nestalo. Jestliže pak chceš zdatnost ženy, není nsnadné vyložit, že má dobře spravovat dům, opatrujíc věci domácnosti a jsouc poslušna svého muže. A jiná je zdatnost dítěte, děvčete i hochy, a jiná staršího muže, buď svobodného nebo otroka. A je přemnoho jiných zdatností, takže nepůsobí nesnáze říci o zdatnosti, co jest; neboť v každém oboru činnosti a v každém věku i ke každému úkonu náleží každému z nás zdatnost a právě tak, myslím, Sókrate, i špatnost.
- 72

Sókr. Podobá se, Menóne, že mě potkalo jakési veliké štěstí, jestliže jsem hledal jen jednu zdatnost, ale našel jsem celý roj zdatností u tebe ležící. Avšak, Menóne, abych užil tohoto obrazu o rojích, dejme tomu, že bys na mou otázku, co je včela, řekl, že jich je mnoho a rozmanitých; co bys mi odpověděl, kdybych se tě zeptal: „Myslíš snad, že tím jich je mnoho a rozmanitých a vespolek se lišících, že jsou včely? Či se tímto nic neliší, nýbrž něčím jiným, jako například buď krásou nebo velikostí nebo některou jinou z takových vlastností?“ Pověz, co bys odpověděl, kdybys dostal takovou otázku?

Men. Jistě to, že se jakožto včely nic neliší jedna od druhé.

Sókr. Kdybych tedy potom řekl: Nuže pověz mi právě toto, Menóne: Co je podle tvého mínění to, čím se nic neliší, nýbrž všechny jsou totéž? Přece bys měl mi co říci?

Men. Zajisté.

Sókr. Tak tomu je tedy i se zdatnostmi; i když jich je mnoho a rozmanitých, všechny mají jakýsi jeden totožný druhový vid,³ pro který jsou zdatnostmi; na něj se má podívat ten, kdo odpovídá tazateli, a pak objasnit, co je zdatnost. Či nerozumíš, co myslím?

Men. Zdá se mi, že rozumím, avšak ještě nechápu tu otázku tak, jak bych chtěl.

Sókr. Zdá se ti tak snad toliko o zdatnosti, Menóne, že jiná je u muže, jiná u ženy a u ostatních, či zrovna tak i o zdraví a o velikosti a o síle? Zdá se ti, že jiné je zdraví muže a jiné ženy? Či je to všude tentýž druhový vid, jestliže to je zdraví, ať je v muži nebo v komkoli jiném?

Men. Zdá se mi, že zdraví u muže i u ženy je totéž.

Sókr. Snad také velikost a síla? Bude-li žena silna, bude silna týmž druhovým videm a touž silou? „Touž“ pravím v tomto smyslu: síla jakožto síla se nic neliší, ať je v muži nebo v ženě. Či se ti zdá, že se něčím liší?

Men. Jistě ne.

Sókr. A zdatnost se bude něčím lišiti jakožto zdatnost, ať bude v dítěti nebo v starci, ať v ženě nebo v muži?

Men. Mně se jaksí zdá, Sókrate, že toto již není podobno těm ostatním případům.

Sókr. Cože? Neřikal jsi, že zdatností muže je dobře spravovat obec a ženy domácnost?

Men. Zajisté.

Sókr. Nuže je snad možno dobře spravovat buď obec nebo domácnost nebo cokoli jiného, když by se to nespravovalo rozumně a spravedlivě?

b *Men.* To přece ne.

Sókr. Budou-li tedy spravovat spravedlivě a rozumně, budou to spravovat spravedlností a rozumností, že ano?

Men. Nutně.

Sókr. Tedy oba, i žena i muž, potřebují téhož, jestliže mají být dobří, spravedlnosti a rozumnosti.

Men. Nutně.

Sókr. A což dítě a stařec? Mohli by se kdy stát dobrými, kdyby byli nevázaní a nespravedliví?

Men. To přece ne.

Sókr. Naopak musí být rozumní a spravedliví?

c *Men.* Ano.

Sókr. Tedy všichni lidé jsou dobří tímž způsobem; neboť se stávají dobrými, když dosáhnou týchž vlastností.

Men. Podobá se.

Sókr. Přece by nebyli tímž způsobem dobří, kdyby jejich zdatnost nebyla táž.

Men. Ovšemže ne.

Sókr. Když tedy zdatnost všech je táž, pokoušej se říci a vzpomenouti si, jak ji vymezuje Gorgias a ty s ním.

d *Men.* Jak jinak, nežli že to je schopnost vládnouti nad lidmi?

Sókr. Ale ovšemže hledám. Ale zdali pak je, Menóne, tatáž zdatnost i u dítěte i u otroka, totiž aby byli schopni vládnouti nad pánem, a zdá se ti, že by vládnoucí byl ještě otrokem?

Men. To se mi zrovna nezdá, Sókrate.

Sókr. Vždyť to není podobno pravdě, můj nejmilejší. Neboť uvažuj ještě i toto. Pravíš „schopnost vládnouti“. Nepřidáme tam slova „spravedlivě, a ne nespravedlivě“?

Men. Myslím, že ano; vždyť spravedlnost, Sókrate, je ctnost a patří ke zdatnosti.⁴

Sókr. Zdali pak ctnost vůbec, Menóne, či jistá ctnost? e

Men. Jak to myslíš?

Sókr. Jako o čemkoli jiném. Jako například, chceš-li, o kulatosti bych já řekl, že to je jistý tvar, nikoli prostě, že to je tvar. Řekl bych tak proto, že jsou i jiné tvary.

Men. A měl bys pravdu, neboť i já pravím, že není jenom spravedlnost, nýbrž že jsou i jiné ctnosti.

Sókr. Které to? Pověz! Jako bych ti i já řekl také jiné tvary, 74
kdybys mě vybízel; tedy i ty mně řekni jiné ctnosti.

Men. Nuže tedy ctností je, jak se mně zdá, statečnost a rozumnost a moudrost a velkomyslnost a přemnoho jiných.

Sókr. Opět se nám, Menóne, stalo totéž: zase jsme našli mnoho ctností, když jsme hledali jednu, a to jiným způsobem než před chvílí; avšak tu jednu, která je všechny proniká, nemůžeme naléztí.

Men. Ano, neboť ještě nemohu, Sókrate, jak ty hledáš, b
postihnout jednu ctnost u všech případů tak jako v ostatních věcech.

Sókr. Přirozeně; ale já se vynasnažím, budu-li s to, dostati nás dopředu. Chápeš asi, že takto se to má se vším. Dejme tomu, že by se tě někdo otázel na to, co jsem já před chvílí říkal: „Co jest tvar, Menóne?“ Kdybys mu řekl, že kulatost, a kdyby on ti řekl, co právě já: „Zdalipak je kulatost tvar vůbec, či jistý tvar?“, jistě bys řekl, že jistý tvar.

Men. Ovšemže.

Sókr. Ne-li proto, že jsou i jiné tvary? c

Men. Ano.

Sókr. A kdyby se tě dále tázal, které, jmenoval bys je?

Men. Zajisté.

Sókr. A dejme tomu, že by se tě právě tak otázel zase, co je barva, a kdybys ty řekl, že bělost, že by tazatel potom dal novou otázku: „Zdalipak je bělost barva vůbec, či jistá barva?“ Řekl bys, že jistá barva, protože jsou také jiné?

Men. Zajisté.

d *Sókr.* A kdyby tě vybízeli, abys jmenoval jiné barvy, jmenoval bys jiné, které nejsou o nic méně barvami než bělost?

Men. Ano.

Sókr. Tu si představme, že by pokračoval v řeči právě tak jako já a že by pravil: „Stále přicházíme k množství věcí. Ale tak mi nemluv, nýbrž když nazýváš tyto mnohé věci jakýmsi jedním jménem a když tvrdíš, že každá z nich bez výjimky je tvar, a to i když si jsou vespolek protivami, pověz, co jest to,⁵ co o nic méně v sobě neobsahuje kulatost nežli přímost, to, co e nazýváš tvarem a o čem tvrdíš, že kulatost není o nic více tvar nežli přímost.“ Či tak nemluvíš?

Men. Zajisté.

Sókr. Nuže, když takto mluvíš, myslíš tím snad, že kulatost není o nic více kulatá nežli přímá, ani přímost o nic více přímá nežli kulatá?

Men. To přece ne, Sókrate?

Sókr. Ale jistě myslíš, že kulatost není o nic více tvar nežli přímost a naopak.

Men. Máš pravdu.

75 *Sókr.* Co tedy asi je to, co má toto jméno tvar? Pokoušej se to říci! Kdybys tedy na takovou otázku buď o tvaru nebo o barvě řekl: „Ale já, člověče, ani nechápu, co chceš, ani nevím, co myslíš“, snad by se tazatel podivil a řekl by: „Nechápeš, že hledám, co je u všech těchto věcí totéž?“ Či snad ani v tom případě, Menóne, bys nedovedl odpovědět, kdyby se tě někdo tázal: „Co je u kulatosti a přímosti a u všech ostatních tvarů, jak je nazýváš, totožné?“ Pokoušej se to říci, aby to byl pro tebe cvik k odpovědi o zdatnosti.

b *Men.* Nikoli, ale ty, Sókrate, to řekni.

Sókr. Chceš, abych ti udělal po vůli?

Men. Ovšemže.

Sókr. Budeš tedy ochoten i ty mně říci o zdatnosti?

Men. Zajisté.

Sókr. Je tedy třeba se vynasnažit, neboť to stojí za to.

Men. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže tedy pokoušejme se ti říci, co je tvar. Tedy hled, zdali přijímáš tento výměr: řekněme, že tvar je to, co jediné ze jsoucen je vždy sdruženo s barvou. Stačí ti to, či hledáš něco jiného? Já věru bych byl spokojen, kdybys mi jen takto určil zdatnost.

Men. Ale toto je pošetilé, Sókrate.

Sókr. Jak to myslíš?

Men. Že podle tvé řeči je tvar to, co je vždy sdruženo s barvou. Dobrá; avšak kdyby někdo řekl, že neví, co je barva, a byl v této věci právě tak v nejistotě jako o tvaru, jaká myslíš že by byla ta tvá odpověď?

Sókr. Jistě pravdivá. A kdyby byl tazatel některý z mudrců a z odborníků v hádání a ze slovních zápasníků, řekl bych mu: „Má výpověď je tu; jestliže nemluvíš správně, je tvůj úkol ujmouti se řeči a usvědčovat z nesprávnosti.“ Kdyby však chtěli vespolek rozmlouvat přátelé, jako nyní já a ty, je ovšem potřebí odpovídat nějak vlídněji a způsobem přiměřenějším rozmluvě.⁶ Jest pak snad ten způsob přiměřenější rozmluvě, netoliko odpovídat pravdu, nýbrž i s užitím těch pojmů, o nichž tázaný souhlasí, že je zná. Také já se tedy pokusím něco ti takto říci. Pověz mi: Nazýváš něco koncem? Myslím něco takového jako mez a kraj – všechny tyto výrazy pokládám za něco totožného; Prodikos by se snad s námi neshodoval, ale ty snad o něčem užíváš názvů, že je omezeno a ukončeno –, takového něco chce říci, nic složitého.

Men. Však užívám a myslím, že rozumím, co pravíš.

Sókr. A což, nazýváš něco plochou a něco jiného zase tělesem, jako se užívá těchto výrazů v geometrii?

Men. Jistěže nazývám.

Sókr. Z těchto pojmů bys tedy již pochopil, co nazývám tvarem. Pravím totiž o každém tvaru, že tvar je to, čím se omezuje těleso; totéž bych řekl stručně slovy, že tvar je omezení tělesa.

Men. A co nazýváš barvou, Sókrate?

Sókr. Jsi posměvač, Menóne: starému člověku ukládáš těžkou práci, aby odpovídal, avšak sám si nechceš vzpomenout a říci, co praví Gorgias, že je zdatnost.

Men. Řeknu ti to, Sókrate, až ty mi povíš toto.

Sókr. I kdyby měl člověk zavázané oči, poznal by, Menóne, při rozmluvě s tebou, že jsi krásný a že máš ještě milovnický.

Men. Proč to?

Sókr. Protože v řečech jen pořád poroučíš, což dělají zhýčkaní lidé, kteří si vedou jako tyrani, dokud jsou v květu mládí; zároveň jsi snad na mně poznal, že jsem slaboch vůči krasavcům. Tedy ti udělám po vůli a odpovím ti.

Men. Ano, udělej mi hodně po vůli!

Sókr. Chceš tedy, abych ti odpovídal po způsobu Gorgiovu, jak bys mě nejlépe mohl sledovat?

Men. Chci, jak by ne?

Sókr. Nuže nemluvíte snad podle Empedoklea o jakýchsi výronech věcí??

Men. Rozhodně.

Sókr. A o pórech, do nichž a skrze něž ty výrony procházejí?

Men. Ovšemže.

Sókr. A z těch výronů že jedny se shodují s některými z pórů, jiné však jsou menší nebo větší?

Men. Tak jest.

Sókr. Nenazýváš také něco zrakem?

Men. Zajisté.

Sókr. Z toho tedy pochop, co ti pravím, jak řekl Pindar.⁸ Jest totiž barva výronů tvarů přiměřený zraku a vnímatelný.

Men. Výborně jsi vyslovil tuto odpověď, Sókrate, jak se mi zdá.

Sókr. Ano, vždyť snad byla vyslovena, jak ty jsi zvyklý; a zá-

roveň, myslím, pozoruješ, že bys mohl podle ní říci, i co je zvuk, vůně a mnoho jiných takových věcí.

Men. Ovšemže ano.

Sókr. Vždyť je ta odpověď, Menóne, vznosná jako verš tragédie, a proto se ti líbí více nežli ona odpověď o tvaru.

Men. Zajisté.

Sókr. Ale podle mého přesvědčení není lepší, synu Alexidémův, nýbrž tamta; a myslím, že by se ani tobě nezdála lepší, kdybys nebyl nucen, jak jsi včera říkal, odejítí před mystériemi,⁹ nýbrž kdybys zůstal a byl zasvěcen.

Men. Však bych zůstal, Sókrate, kdybys mi mluvil mnoho takových věcí. 77

Sókr. Věru ochoty k takovým řečem se mi nijak nebude dostávat, kvůli tobě i kvůli mně samému; ale bojím se, že nebudu s to mluvit mnoho takových věcí. Než nuže pokoušej se i ty mně splnit svůj slib a řekni obecně o zdatnosti, co to jest; přestaň dělat mnoho z jednoho, jak říkávají vtipkáři o těch, kteří něco rozbíjejí, avšak nech zdatnost celou a neporušenou a řekni o ní, co jest. Příklady jsi ode mne dostal.

Men. Nuže tedy zdá se mi, Sókrate, že zdatnost je, jak praví básník, *těšiti se z krásných věcí a míti moc*;¹⁰ a já nazývám zdatností to, toužit po krásných věcech a býti schopen si je opatřovat.

Sókr. Myslíš, že ten, kdo touží po krásných věcech, je člověk toužící po dobrých věcech?

Men. Zajisté.

Sókr. Snad se přitom domníváš, že jsou lidé, kteří touží po zlých věcech, a zase jiní, kteří touží po dobrých? Což se ti nezdá, můj nejmilejší, že všichni touží po dobrých věcech?

Men. Jistě nezdá.

Sókr. Tedy že někteří touží po zlých?

Men. Ano.

Sókr. Chceš říci, že přitom pokládají zlé věci za dobré, či že sice znají, že jsou zlé, ale přece po nich touží?

Men. Zdá se mi, že obé.

Sókr. To se ti tedy zdá, Menóne, že někdo sice ví o zlých věcech, že jsou zlé, ale přece po nich touží?

Men. Zajisté.

Sókr. Čemu říkáš toužit po něčem? Snad chtít, aby se člověku toho dostalo?

d *Men.* Aby se dostalo, neboť co jiného?

Sókr. Zdali pak v domnění, že zlé věci prospívají onomu, komu se jich dostane, či v poznání, že zlé věci škodí tomu, u koho jsou?

Men. Někteří v domnění, že zlé věci prospívají, avšak někteří také v poznání, že škodí.

Sókr. A zdá se ti, že lidé, kteří se domnívají, že zlé věci prospívají, vědí o zlých věcech, že jsou zlé?

Men. To se mi zrovna nezdá.

e *Sókr.* Tedy je zřejmé, že tito netouží po zlých věcech, kteří jich neznají, nýbrž po oněch, které pokládali za dobré, které však jsou ve skutečnosti zlé; takže ti, kteří jich neznají a pokládají je za dobré, zřejmě touží po dobrých věcech. Či ne?

Men. Skoro se to o nich zdá.

Sókr. A což ti, kteří touží po zlých věcech, jak ty tvrdíš, ale domnívají se, že zlé věci škodí onomu, komu se jich dostává, ti přece vědí, že od nich budou poškozeni?

Men. Nutně.

78 *Sókr.* Ale což snad se tito nedomnívají, že poškozování, pokud jsou poškozováni, jsou ubozí?

Men. I to je nutné.

Sókr. A ubozí že jsou nešťastní?

Men. Jistě si tak myslím.

Sókr. Nuže je někdo, kdo si přeje být ubohý a nešťastný?

Men. Zdá se mi, že ne, Sókrate.

Sókr. Tedy nikdo si, Menóne, nepřeje zlých věcí, jestliže si nepřeje být takový. Neboť co jiného je být ubohý než toužit po zlých věcech a nabývati jich?

Men. Skoro se zdá, Sókrate, že máš pravdu a že nikdo si nepřejí zlych věcí. b

Sókr. Zdalipak jsi před chvílí neříkal, že zdatnost je chtít dobré věci a mít moc?

Men. Ano, řekl jsem to.

Sókr. Není-li pravda, že z toho výměru ono chtění náleží všem a že po té stránce není jeden zdatnější než druhý?

Men. Patrně.

Sókr. Ale je zřejmé, že jestliže je jeden zdatnější než druhý, byl by lepší, co se týče moci.

Men. Ovšemže.

Sókr. Toto je tedy, jak se podobá, podle tvého výměru zdatnost, moc opatřovati si dobré věci. c

Men. Docela tak je tomu, zdá se mi, Sókrate, jak ty to nyní pojímáš.

Sókr. Podívejme se tedy i na toto, zdali máš pravdu; neboť snad to pravíš správně. Tvrdíš, že být schopen opatřovati si dobré věci je zdatnost?

Men. Zajisté.

Sókr. A nenazýváš snad dobré takové věci jako zdraví a bohatství?

Men. Také tam počítám získávati si zlato a stříbro a pocty v obci a úřady.

Sókr. Pokládáš snad za dobra některé jiné věci než takovéto?

Men. Nikoli, nýbrž myslím vesměs takovéto věci.

Sókr. Dobře; tedy opatřovati si zlato a stříbro je zdatnost, jak tvrdí Menón, dědičný host velikého krále. Přidáváš, Menóne, k tomuto opatřování určení „spravedlivě“ a „zbožně“, či ti na tom nic nezáleží, a i když si někdo opatřuje ty věci nespravedlivě, ty je stejně nazýváš zdatností? d

Men. To přece ne, Sókrate.

Sókr. Nýbrž špatností?¹¹

Men. Ovšemže, rozhodně.

Sókr. Je tedy třeba, jak se podobá, aby při tomto opatřování

c byla spravedlnost nebo rozumnost nebo zbožnost nebo některá jiná část zdatnosti; pakli tu nebude, nebude to zdatnost, třeba by opatrovala dobré věci.

Men. Ano, neboť jak by mohla být zdatnost bez těch vlastností?

Sókr. A neopatrovat zlato a stříbro, kdykoli to není spravedlivé, ani sobě samému ani jinému, není snad i toto neopatrování zdatnost?

Men. Patrně.

Sókr. Tedy o nic více asi není zdatností opatrování takovýchto dobrých věcí nežli neopatrování, nýbrž, jak se podobá, cokoli se bude dít se spravedlností, bude zdatnost, co však beze
79 všech takovýchto vlastností, špatnost.

Men. Zdá se mi, že to je nutně tak, jak pravíš.

Sókr. A neřekli jsme před malou chvílí, že každá z těchto vlastností je část zdatnosti, totiž spravedlnost a rozumnost i všechny takové?

Men. Ano.

Sókr. Pak tedy, Menóne, se mnou žertuješ?

Men. Jak to, Sókrate?

Sókr. Protože, ačkoli jsem tě dříve požádal, abys zdatnost nelámal a nedrobit, a ačkoli jsem dal příklady, podle kterých
bys měl odpovídat, ty sis toho nevšímal a říkáš mi, že zdatnost je schopnost opatrovat si dobré věci se spravedlností; a o té
b tvrdíš, že je část zdatnosti?

Men. Zajisté.

Sókr. Nuže tedy z tvých výpovědí vychází, že dělat s částí zdatnosti, cokoli člověk dělá, to že je zdatnost; neboť o spravedlnosti tvrdíš, že je část zdatnosti, a stejně tak i o všech těch vlastnostech. Co tedy tím myslím? Že ačkoli jsem tě požádal, abys vymezil zdatnost vcelku, jsi dalek toho, abys o ní pově-
c děl, co jest, avšak tvrdíš, že každý úkon je zdatnost, jestliže se koná s částí zdatnosti; jako bys byl již řekl, co je zdatnost vcelku, a jako bych já ji už měl poznat, i jestliže ji budeš drobit

na části. Je ti tedy třeba, jak se mi zdá, znova ze začátku téže otázky, milý Menóne: co je zdatnost, jestliže může být zdatnost každý úkon konaný s částí zdatnosti? Neboť to se myslí, když někdo praví, že každý úkon konaný se spravedlností je zdatnost. Či se ti nezdá, že je třeba znova téže otázky, a domníváš se, že někdo ví, co je část zdatnosti, když neví, co je ona sama?

Men. Mně se zdá, že ne.

Sókr. Vždyť jestliže se snad pamatuješ, když jsem ti já před chvílí dal odpověď o tvaru, odmítali jsme, tuším, takovou odpověď, která se pokoušela užívat pojmů teprve hledaných a ještě neuznaných.

Men. A správně jsme ji odmítali, Sókrate.

Sókr. Tedy ani ty se nedomnívej, můj nejmilejší, že když se teprve hledá, co je celá zdatnost, že ji někomu objasníš, když budeš v odpovědi užívat jejích částí nebo když budeš tímž způsobem vykládat cokoli jiného; ale měj za to, že bude znova třeba téže otázky, co je zdatnost, o které mluvíš ve svém výkladu. Či se ti zdá, že po mé řeči nic není?

Men. Mně se zdá, že mluvíš správně.

Sókr. Odpověz tedy znova ze začátku: Co říkáš, že je zdatnost, i ty i tvůj přítel?

Men. Sókrate, slyšel jsem ještě dříve, než jsem se s tebou setkal, že ty neděláš nic jiného, nežli že sám jsi v nejistotě, a způsobuješ, že i ostatní jsou v nejistotě. Také nyní, jak se mi zdá, na mne působíš čáry, kouzly a přímo zaříkáváním, že jsem naplněn nejistotou. A zdá se mi, má-li se udělat nějaký vtíp, že jsi docela velmi podoben i zevnějškem i ostatními vlastnostmi tomu širokému rejnokou mořskému. Neboť ten způsobuje strnutí tomu, kdo se k němu přibližuje a dotýká se ho; také ty, zdá se mi, jsi nyní udělal něco takového mně, neboť já jsem doopravdy strnulý na duši a mám strnulá ústa a nevím, co bych ti odpověděl. A přece jsem již tisíckrát promluvil velmi dlouhé řeči o zdatnosti, před mnohými posluchači a zcela dobře, jak se

aspoň mně zdálo; avšak nyní vůbec nemohu ani říci, co zdatnost je. A zdá se mi, že máš dobře, že odtud ani neodplouváš ani neodcházíš na cesty; neboť kdybys dělal takové věci jako cizinec v jiné obci, brzy bys byl odveden do vězení jakožto kouzelník.

Sókr. Jsi ošemetný, Menóne, a málem bys mě byl oklamal.

Men. Jak to, Sókrate?

c *Sókr.* Poznávám, proč jsi mě takto přirovnal.

Men. Pročpak? Co myslíš?

Sókr. Abych ti oplatil přirovnání. Já to vím o všech krásavcích, že se rádi dávají přirovnávat – vždyť jim to prospívá, neboť obrazy krásných lidí jsou také krásné –, ale neoplatím ti přirovnání. Co se mne týče, jestliže rejnok je sám strnulý, když způsobuje strnutí ostatním, tedy se mu podobám, pakli však není, ne. Věřu není pravda, že sám mám jistotu, když uvádím ostatní do nejistoty, nýbrž především sám jsem v nesnázích, a tak způsobuji,

d že i ostatní jsou v nejistotě. Také nyní já nevím, co je zdatnost, avšak ty jsi to snad dříve věděl, nežli ses mne dotkl, avšak nyní jsi podoben nevědoucímu. Přece však chci s tebou to uvážít a společně podniknout hledání, co to vlastně jest.

Men. A jakým způsobem budeš hledat, Sókrate, to, o čem vůbec nevíš, co to je? Kterou věc z těch, které neznáš, uděláš předmětem svého hledání? Nebo i kdybys nakrásně na ni připadl, jak budeš vědět, že to je to, co jsi neznal?

e *Sókr.* Rozumím, co chceš říci, Menóne. Vidíš, s jakou to přicházíš eristickou myšlenkou,¹² že prý člověku nelze hledat, ani co zná, ani co nezná? Vždyť by nehledal, ani co zná – neboť to zná, a takovému není třeba hledání – ani co nezná – vždyť ani nezná, co by hledal.

81 *Men.* Což se ti nezdá, Sókrate, že je tato myšlenka dobrá?

Sókr. Jistě ne.

Men. Můžeš říci proč?

Sókr. Zajisté; slyšel jsem totiž od mužů a žen moudrých v božských věcech.

Men. Jakou řeč mluvit?

Sókr. Pravdivou, jak se mně zdá, a krásnou.

Men. Kterou to a kdo byli ti mluvčí?

Sókr. Ti mluvčí jsou z kněží a kněžek, kterým záleží na tom, aby byli s to vydávat počet z věcí, kterými se zabývají; mluví to také Pindaros a mnozí jiní básníci, kteří jsou božští. Co mluví, je toto – ale pozoruj, zdali se ti zdá, že mluví pravdu –, praví totiž, že duše člověka je nesmrtelná a že jednou skonává – což nazývají umíráním – jindy zase se znova rodí, avšak nikdy nehyne; proto tedy že je třeba co nejzbožněji prožít život; neboť

*kterým Fersefona přijme pokutu za starou vinu, jejich duše znovu posílá v devátém roce k hořejšímu slunci; z těch vyrůstají věhlasní králové a muži silou hbití i moudrostí velicí; a pro ostatní čas jsou zvaní u lidí svatými héraí.*¹³

Protože tedy je duše nesmrtelná a mnohokrát se narodila a viděla, co je zde i co je v Hádu, i všechny věci, není nic, co by nebyla poznala; proto není nic divného, že je schopna i o zdatnosti a o jiných věcech si vzpomenout na to, co již dříve věděla. Protože totiž je celá příroda¹⁴ sourodá a duše poznala všechny věci, nic nebrání, když si člověk vzpomene toliko na jednu – což lidé nazývají učením se –, aby všechny ostatní našel sám, je-li statečný a neúnavný v hledání; neboť hledání a učení se je tedy vůbec vzpomínání. Nesmí se tedy věřit té erstické myšlence; neboť ta by nás udělala lenivými a je příjemná na poslech lidem chabým, avšak tato činí dělnými a bádavými; protože já věřím, že je pravdivá, chci s tebou hledat, co je zdatnost.

Men. Ano, Sókrate; ale jak to myslíš, že nenabýváme poznatků, nýbrž že to, co nazýváme učením se, je vzpomínání? Můžeš mě o tom poučit, že je tomu tak?

Sókr. Již před chvílí jsem řekl, Menóne, že jsi ošemetný; a nyní se tážeš, zdali tě mohu poučit, já, jenž tvrdím, že není

učení, nýbrž vzpomínání, to aby bylo hned vidět, že sám sobě odporuji.

Men. Nikoli, při Diovi, Sókrate, neřekl jsem to s tímto úmyslem, nýbrž ze zvyku; ale jestliže mi můžeš nějak dokázat, že je tomu tak, jak pravíš, dokaž.

Sókr. Není to snadné, ale přece se chci o to vynasnažit kvůli tobě. Nuže zavolej z těch četných svých průvodčích jednoho, kterého chceš, abych ti to na něm ukázal.

Men. Dobře. – Pojď sem!¹⁵

Sókr. Je to Řek a mluví řecky?

Men. Ovšemže, jistě, narodil se u mne.

Sókr. Dávej tedy pozor, co se ti bude zdát, zdali že si vzpomíná, či že se ode mne učí.

Men. Však si dám pozor.

Sókr. Řekni mi, hochu, poznáváš, že takovýto obrazec je čtverec?¹⁶

Otrok. Zajisté.

Sókr. A má čtverec všechny tyhle čtyři strany stejné?

Otr. Ovšem.

Sókr. Nemá snad stejné i tyhle čáry, které jdou středem?¹⁷

Otr. Ano.

Sókr. Nuže mohl by snad být takovýto čtverec i větší i menší?

Otr. Ovšemže.

Sókr. Jestliže tedy má tato strana dvě stopy a tato také dvě, kolik stop má to celé? Uvažuj takhle: kdyby to mělo zde dvě stopy, avšak zde jen jednu stopu, zdalipak by ta plocha neměla jedenkrát dvě stopy?

Otr. Ano.

Sókr. Když však má i zde dvě stopy, zdalipak to nedává dvakrát dvě?

Otr. Dává.

Sókr. Má tedy dvakrát dvě stopy?

Otr. Ano.

Sókr. Kolik je dvakrát dvě stopy? Vypočítej a pověz!

Otr. Čtyři, Sókrate.

Sókr. Nemohl by snad být jiný čtverec dvojnásobný proti tomuto, ale také takový, mající všechny strany stejné právě jako tento?

Otr. Ano.

Sókr. Kolik tedy bude mít stop?

Otr. Osm.

Sókr. Nuže pokus se mi říci, jak dlouhá asi bude každá jeho strana. Strana tohoto má dvě stopy; a co strana onoho dvojnásobného?

Otr. Je zřejmé, Sókrate, že bude dvojnásobná.

Sókr. Vidíš, Menóne, že já ho ničemu neučím, nýbrž na všechno se jen táži? A on se nyní domnívá, že ví, jak dlouhá je strana, z které vznikne čtverec o osmi stopách; či se ti nezdá?

Men. Zajisté.

Sókr. A ví to tedy?

Men. To přece ne.

Sókr. Ale domnívá se, že z dvojnásobné?

Men. Ano.

Sókr. Nuže dívej se na něj, jak se postupně rozpomíná, tak jak se má člověk rozpomínat. – A ty mi řekni: Z dvakrát tak dlouhé strany, pravíš, že vzniká dvakrát tak veliký čtverec? Myslím takovou plochu, ne tady dlouhou a tady krátkou, nýbrž má být všude stejná, jako je tenhle čtverec, ale dvakrát větší, než je on, osmistopou. Nuže hled, zdali se ti ještě zdá, že bude z dvojnásobné strany. 83

Otr. Zajisté.

Sókr. Nevzniká snad ta dvojnásobná proti této tak, jestliže zde odsud k ní přidáme ještě jednu tak dlouhou?¹⁸

Otr. Ovšemže.

Sókr. Z této tedy pravíš, bude ten osmistopý čtverec, jestliže se stanou čtyři strany tak dlouhými?

Otr. Ano.

- b *Sókr.* Nakresleme si tedy podle ní čtyři strany stejně dlouhé. Není-li pravda, že tohle by byl ten čtverec, o kterém pravíš, že má osm stop?¹⁹
Otr. Ovšemže.
Sókr. Nejsou v něm snad tuhle ty čtyři,²⁰ z kterých je každý stejný s tímto čtyřstopým?
Otr. Ano.
Sókr. Jak veliký tedy vychází? Ne snad čtyřikrát tak veliký?
Otr. Jak by ne?
Sókr. Je tedy to, co je čtyřikrát tak veliké, dvojnásobné?
Otr. Při Diovi, to ne.
Sókr. Tedy kolikanásobné?
Otr. Čtyřnásobné.
- c *Sókr.* Tedy z dvojnásobné strany, hochu, nevzniká dvojnásobný čtverec, nýbrž čtyřnásobný.
Otr. Máš pravdu.
Sókr. Ano, neboť čtyřikrát čtyři je šestnáct, ne?
Otr. Ano.
Sókr. Avšak z jaké strany bude osmistopý? Nevzniká snad z téhle čtyřnásobný?
Otr. Ano.
Sókr. A tento čtyřstopý z téhle poloviční?
Otr. Ano.
Sókr. Dobře; a není snad plocha osmistopá proti tomuhle dvojnásobná a proti tomuto poloviční?
Otr. Ano.
- d *Sókr.* Nebude snad z větší strany, než je tahle, avšak z menší, než je tato zde? Či ne?
Otr. Mně se tak zdá.
Sókr. Výborně; jen odpovídej to, co se ti zdá. A řekni mi: Neměla tahle strana dvě stopy a ta čtyři?
Otr. Ano.
Sókr. Tedy strana osmistopého čtverce musí být větší než tahle dvojestopá, ale menší než čtyřstopá.

Otr. Musí.

Sókr. Pokus se tedy říci, jak myslíš, že je dlouhá. e

Otr. Tři stopy.

Sókr. Jestliže bude dlouhá tři stopy, to patrně přibereme polovici této, a bude mít tři stopy, pravda? Tohle jsou totiž dvě stopy a toto jedna; a zde odsud právě tak tuhle dvě a toto jedna; a tak vzniká ten čtverec, který myslíš.

Otr. Ano.

Sókr. Nuže jestliže má tuhle tři stopy a tuhle tři, nemá snad celý čtverec třikrát tři stopy?²¹

Otr. Patrně.

Sókr. A kolik to je, třikrát tři stopy?

Otr. Devět.

Sókr. A kolik stop měl mít dvojnásobný čtverec?

Otr. Osm.

Sókr. Tedy ani ze třístopé strany ještě nevzniká osmistopý čtverec.

Otr. Jistě ne.

Sókr. Tedy z jaké? Pokus se nám to říci přesně; a jestliže 84
nechceš počítat, aspoň ukaž, z jaké.

Otr. Ale, Sókrate, při Diovi, já to nevím.

Sókr. Pozoruješ zase teď, Menóne, jak daleko už pokročil ve vzpomínání? Nejprve sice nevěděl, která je strana osmistopého čtverce, jako to neví ještě ani nyní, ale tehdy se domníval, že to ví, a směle odpovídal, jako by to věděl, a nemyslel, že je v nejistotě; avšak nyní již myslí, že je v nejistotě, a jako neví, tak se ani nedomnívá, že ví. b

Men. Máš pravdu.

Sókr. Není-li nyní na tom lépe v té věci, kterou nevěděl?

Men. I to se mi zdá.

Sókr. Když jsme ho tedy uvedli do nejistoty a když jsme mu jako rejnok způsobili strnutí, snad jsme mu tím nějak uškodili?

Men. Mně se zdá, že ne.

Sókr. Věřu tedy jsme pořídili, jak se zdá, něco platného k nalezení, jak se ta věc má; neboť nyní by se s chutí dal do hledání, c když to neví, avšak tehdy se domníval, že by snadno a před mnoha lidmi a mnohokrát mluvil pravdu o dvojnásobném čtverci, kdyžby tvrdil, že musí mít stranu dvojnásobné délky.

Men. Podobá se.

Sókr. Myslíš tedy, že by se byl přičinil hledat to nebo učit se tomu, o čem se domníval, že to ví, ač to nevěděl, dříve než upadl do nejistoty, uznáv, že to neví, a než zatoužil po vědění?

Men. Zdá se mi, že ne, Sókrate.

Sókr. Měl tedy prospěch ze svého strnutí?

Men. Zdá se mi.

Sókr. Nuže pozoruj, co v důsledku této nejistoty nalezne, d hledaje spolu se mnou, přičemž já se budu toliko tázat a nebudu poučovat; buď tedy na stráž, jestliže snad o mně shledáš, že ho poučuji a dělám mu výklady, místo abych se ho dotazoval na jeho mínění.

Ty, pověz mi: Nemáme zde tento čtverec čtyřstopý?²² Rozumíš?

Otr. Zajisté.

Sókr. A mohli bychom k němu přidat tento druhý, stejně veliký?

Otr. Ano.

Sókr. A tuhle ten třetí, stejný s jedním i druhým z nich?

Otr. Ano.

Sókr. Nemohli bychom snad doplnit zde ten v rohu?

Otr. Ovšemže.

Sókr. Tu by vznikly tyhle čtyři stejné čtverce, pravda?

c *Otr.* Ano.

Sókr. A což, kolikanásobný je celý tenhle čtverec proti tomuto?

Otr. Čtyřnásobný.

Sókr. Avšak měl nám vyjít dvojnásobný; či se nepamatuješ?

Otr. Ovšemže.

Sókr. Zdalipak tato přímka vedená z rohu do rohu²³ neroztí- 85
ná každý z těchto čtverců na dvě polovice?

Otr. Ano.

Sókr. Nevznikají snad tyto čtyři stejné přímky, jež omezují
zde tento čtverec?

Otr. Ano, vznikají.

Sókr. Nuže, uvažuj: Jak veliký je asi tento čtverec?²⁴

Otr. Nerozumím.

Sókr. Tyto jsou čtyři a u každého z nich odřála každá ta přímka
uvnitř polovici; či ne?

Otr. Ano.

Sókr. Tedy kolik je takových půlek v tomto čtverci?

Otr. Čtyři.

Sókr. A kolik v tomhle?

Otr. Dvě.

Sókr. A co je čtyři proti dvěma?

Otr. Dvakrát tolik.

Sókr. Kolik stop má tedy tenhle čtverec? b

Otr. Osm stop.

Sókr. Z které strany vzniká?

Otr. Z této.

Sókr. Z té, která se táhne z rohu do rohu čtyřstopého čtver-
ce?

Otr. Ano.

Sókr. Odborníci ji nazývají úhlopříčkou; takže jestliže se tato
přímka jmenuje úhlopříčka, z úhlopříčky, jak tvrdíš ty, Menó-
nův hochu, by vznikal dvojnásobný čtverec.

Otr. Ovšemže ano, Sókrate.

Sókr. Co se ti zdá, Menóne? Pronesl tento člověk ve svých
odpovědích nějaké mínění, které by nebylo jeho?

Men. Nikoli, nýbrž jen svá vlastní. c

Sókr. A přece to nevěděl, jak jsme zjistili před malou chvílí.

Men. Máš pravdu.

Sókr. Avšak tato mínění v něm byla; či ne?

Men. Ano.

Sókr. Tedy v nevědoucím, kdykoli o některých věcech neví, jsou pravdivá mínění o těch věcech, které neví?

Men. Patrně.

Sókr. A nyní v něm tato mínění právě vyvstala jako sen; jestliže však se ho bude někdo tázat na tytéž věci mnohokrát a mnohými způsoby, můžeš být jist, že se nakonec každému d vyrovná důkladným věděním o těchto věcech.

Men. Podobá se.

Sókr. Ačkoli tedy neměl učitele a jen dostával otázky, bude vědět, nabrav své vědění sám ze sebe, že ano?

Men. Ano.

Sókr. Avšak nabírat sám v sobě vědění, není to vzpomínání?

Men. Ovšemže.

Sókr. Není-li tedy tomu tak, že toho vědění, které tento člověk nyní má, buď někdy nabyl nebo je vždycky měl?

Men. Ano.

Sókr. Nuže tedy jestliže je vždycky měl, byl také vždycky vědoucí; pakli ho někdy nabyl, nenabyl ho patrně v nynějším e životě. Či naučil ho někdo geometrii? On totiž bude mít právě takové výsledky v celé geometrii i ve všech ostatních naukách. Naučil ho snad tedy někdo všem věcem? Ty totiž bys to asi měl vědět, zvláště když se v tvém domě narodil a v něm vyrostl.

Men. Nikoli, já vím, že ho nikdo nikdy neučil.

Sókr. Avšak má tato mínění, či ne?

Men. Nutně má, Sókrate, jak je vidět.

Sókr. Jestliže však jich nenabyl v nynějším životě, není již 86 zřejmé to, že je měl a že se jim naučil v kterémsi jiném čase?

Men. Patrně.

Sókr. Není to tedy ta doba, kdy nebyl člověkem?

Men. Ano.

Sókr. Jestliže tedy v něm jsou pravdivá mínění po ten čas, kdy je i kdy není člověkem, a ta se stávají věděním, když jsou

otázkou vzbuzena, zdalipak tedy je nemá jako duše naučena po všechen čas? Je totiž zřejmé, že doby, kdy člověk jest a kdy není, tvoří všechen čas.

Men. Patrně.

Sókr. Jestliže tedy pravda o tom, co jest, je v naší duši vždycky, je patrně duše nesmrtelná, takže co právě nyní nevíš – to jest, co právě nemáš v paměti – to máš směle se snažit hledat a vzpomínat si na to. b

Men. Zdá se mi, že mluvíš správně, Sókrate, nevím jak.

Sókr. Vždyť i mně se tak zdá, Menóne. A co se týče ostatních myšlenek, to bych tak rozhodně netvrdil správnost té řeči; že však bychom byli lepší a mužnější a méně leniví, když bychom mínili, že má člověk hledat, co neví, nežli když bychom se domnívali, že co nevíme, ani není možno nalézt, ani není třeba hledati, za tu myšlenku bych rozhodně bojoval, kdybych byl s to, i slovem i skutkem. c

Men. I to mluvíš správně, Sókrate, jak se mi zdá.

Sókr. Když tedy souhlasíme, že je třeba hledat, o čem člověk nemá vědění, chceš, abychom se společně pokusili hledat, co asi je zdatnost? T

Men. Ovšemže ano. Avšak ne, Sókrate, nýbrž já bych nejraději uvažoval a slyšel o tom, nač jsem se otázel nejprve, zdali se jí máme zabývat jako věcí, které je možno učit, či zdali se zdatnosti dostává lidem od přirozenosti či jakým asi způsobem. d

Sókr. Ale kdybych já byl pánem, Menóne, netoliko sám nad sebou, nýbrž i nad tebou, nedali bychom se do zkoumání, zdali lze zdatnosti učit či nelze, dříve než bychom nejprve podnikli hledání, co je zdatnost. Avšak když ty se ani nepokoušíš být pánem sám nad sebou, patrně abys byl svoboděn, ale mne se pokoušíš ovládat a také ovládáš, povolím ti – vždyť co mám dělat?

Podobá se tedy, že máme uvažovat, jaké asi je to, o čem ještě nevíme, co to jest. Nuže uvolni mi aspoň něco málo svou vládu a dovol mi to zkoumat s užitím předpokladu, zdali lze e

- zdatnosti učit či jak. Slovy „s užitím předpokladu“ rozumím zkoumati tak, jak to často dělají geometrové. Když se jich 87 někdo otáže například o ploše, zdali je možno do tohoto kruhu vepsat tento čtverec jako trojúhelník,²⁵ řekl by některý: „Ještě nevím, zdali je tato plocha taková, ale myslím, že mám jistý vhodný předpoklad pro tu věc, a to takový: jestliže je tento čtverec takový, že když sestrojíme trojúhelník k jeho dané úsečce, je o takovou plochu menší, jako je sám ten přidaný obrazec,²⁶ zdá se mi, že vychází něco jiného, a zase něco jiného, jestliže není možné, aby se to s ním stalo. S užitím před-
- b pokladu tedy ti chci říci, co vychází o jeho vepsání do kruhu, zdali je nemožné, či možné.“ Takto tedy dělejme i my při otázce o zdatnosti. Když nevíme, ani co jest, ani jaká asi jest, zkoumejme s užitím předpokladu, zdali jí lze učit či nelze, soudíce takto: Jaká věc asi musí být zdatnost mezi věcmi, které se týkají duše, aby jí bylo lze učit, nebo aby nebylo lze učit? Především jestliže to je jinačí věc nežli vědění, zdalipak je, či není možno jí učit, nebo jak jsme před chvílí říkali, si na ni vzpomínat – avšak nedělejme žádný rozdíl, ať užíváme toho nebo onoho slova – tedy zdalipak je možno jí učit? Či snad je
- c každému zřejmé, že se člověk nevyučuje ničemu jinému než vědění?

Men. Mně se zdá, že ano.

Sókr. Jestliže tedy je zdatnost nějaké vědění, je zřejmé, že by bylo možno jí učit.

Men. Jak by ne?

Sókr. S tím jsme tedy brzy hotovi, že je-li něco takového, je možno jí učit, a je-li něco jinačího, není možno.

Men. Ovšemže.

Sókr. Potom je tedy třeba, jak se podobá, uvážít, zdali je zdatnost vědění, či něco jiného než vědění.

- d *Men.* Mně se zdá, že se to potom musí uvažovat.

Sókr. Nuže co? Tvrdíme, není-li pravda, že zdatnost je dobro samo, a tento předpoklad nám trvá, že to je dobro?

Men. Ovšemže ano.

Sókr. Jestliže tedy je ještě nějaké jiné dobro, nesouvisící s věděním, snad by mohlo být pravda, že zdatnost není nějaké vědění; pakli však není žádné dobro, kterého by neobjímalo vědění,²⁷ správně bychom se domýšleli, že to je nějaké vědění.

Men. Tak jest.

Sókr. Zdatností jsme zajisté dobří?

Men. Ano.

Sókr. A jestliže dobří, tedy prospěšní; neboť všechny dobré věci jsou prospěšné. Či ne? c

Men. Ano.

Sókr. I zdatnost je tedy prospěšná věc?

Men. To nutně vyplývá z toho, co jsme uznali.

Sókr. Uvažme tedy, jaké jsou ty věci, které nám prospívají, probírajíce každou zvlášť. Je to zejména zdraví, síla, krása a ovšem bohatství; o těchto a takových věcech říkáme, že jsou prospěšné. Či ne?

Men. Ano.

Sókr. Avšak o týchž věcech soudíme, že někdy také škodí; či ty soudíš jinak než takto? 88

Men. Nikoli, nýbrž takto.

Sókr. Nuže uvažuj, co řídí každou z těchto věcí, když nám prospívá, a co, když nám škodí. Neprospívá snad, když ji řídí správné užívání, a není snad škodlivá, když nesprávné?

Men. Ovšemže.

Sókr. Teď ještě obraťme pozornost také na věci duševní. Znamenají pro tebe něco slova jako rozumnost, spravedlnost, statečnost, učenlivost, paměť, velkomyslnost a všechna taková?

Men. Zajisté. b

Sókr. Uvažuj tedy, zdali ty z těchto věcí, které podle tvého zdání nejsou vědění, nýbrž něco jiného než vědění, zdali ty nejsou takové, že jednou škodí a jindy prospívají? Tak například

statečnost, jestliže statečnost není rozumovost, nýbrž jakoby nějaká smělost; není tomu tak, že kdykoli člověk je smělý bez rozumu, má z toho škodu, avšak kdykoli s rozumem, prospěch?

Men. Ano.

Sókr. Není tomu snad právě tak i s rozumností a s učenlivostí? Že čemu se učíme a co zařizujeme s rozumem, je prospěšné, avšak bez rozumu škodlivé?

Men. Zcela jistě.

Sókr. Nuže neplatí zkrátka o všem, co duše podniká a co snáší, že se to za řízení rozumovosti končí v štěstí, kdežto za řízení nerozumnosti v opak?

Men. Podobá se.

Sókr. Jestliže tedy je zdatnost jedna z věcí, které jsou v duši, a jestliže je nutně prospěšná, musí to být rozumovost, když všechny duševní věci nejsou samy o sobě ani prospěšné ani škodlivé, nýbrž se stávají škodlivými i prospěšnými podle toho, přibude-li k nim rozumovost nebo nerozumovost. Podle této úvahy tedy musí být zdatnost, když je prospěšná, jakási rozumovost.

Men. Mně se tak zdá.

Sókr. A tak pozorujme i ostatní věci, o kterých jsme před chvílí mluvili, že jsou hned dobré a hned zase škodlivé, jako je bohatství a jiné takové. Jako když rozumovost řídí ostatní duši, dělá, jak jsme viděli, duševní schopnosti prospěšnými, avšak nerozumovost škodlivými, tak zase když duše správně užívá těchto věcí a správně je řídí, dělá je prospěšnými, ale když nesprávně, škodlivými; není-li tomu tak?

Men. Ovšemže.

Sókr. A správně řídí duše rozumná, avšak pochybeně nerozumná?

Men. Tak jest.

Sókr. Jistě je tedy možno takto říci o všech věcech: u člověka všechny ostatní věci závisí na duši, mají-li býti dobré, avšak věci duše samé na rozumovosti; a podle této myšlenky by byla

rozumovost ta prospěšná věc; tvrdíme pak, že zdatnost je věc prospěšná?

Men. Ovšemže.

Sókr. Tedy pravíme, že rozumovost je zdatnost, buď veškera nebo nějaká část?

Men. Zdá se mi, Sókrate, že ty výpovědi jsou dobré.

Sókr. Jestliže se to tak má, jistě by tedy dobří nebyli od přirozenosti.

Men. Mně se zdá, že ne.

Sókr. Vždyť také jinak by se, tuším, dělo toto: kdyby se dobří stávali dobrými od přirozenosti, byli by asi u nás lidé, kteří by mezi mladými poznávali jednotlivce přirozeným založením dobré; ty bychom my na jejich poukázání vzali a hlídali bychom je na akropoli,²⁸ opatříce je pečeti mnohem důkladněji než zlato, aby je nikdo nezkazil, nýbrž aby se, až přijdou do věku, stávali užitečnými obcím. b

Men. Podobá se pravdě, Sókrate.

Sókr. Když se tedy dobří nestávají dobrými přirozeností, zdalipak učením? c

Men. To se mi zdá již nutné; a je zřejmé, Sókrate, podle našeho předpokladu, že je-li zdatnost vědění, je možno jí učit.

Sókr. Snad, u Dia; ale neuznali jsme to snad nesprávně?

Men. Ale přece se nám prve zdálo, že to je dobrá myšlenka.

Sókr. Ale pozor, nestačí jenom, aby se bylo prve zdálo, že to je dobrá myšlenka, nýbrž musí se to zdát i nyní i potom, má-li na ní být něco zdravého.

Men. Nuže co? K čemu hledíš, že to odmítáš a nevěříš, že zdatnost je vědění? d

Sókr. Já ti to řeknu, Menóne. Že by jí bylo možno učit, je-li vědění, to neodvolávám, jako by to nebylo správné; avšak já myslím, že ona není vědění, a ty uvaž, zdali se ti bude zdát má pochybnost oprávněnou. Řekni mi toto: Jestliže lze kterékoli věci učit, netoliko zdatnosti, není snad nutné, aby byli také její učitelé a žáci?

c *Men.* Mně se zdá, že ano.

Sókr. A tedy zase naopak, jestliže by pro některou věc nebyli ani učitelé ani žáci, nedomyšleli bychom se o ní správně, že jí nelze učit?

Men. Tak jest; ale zdá se ti snad, že nejsou učitelé zdatnosti?

Sókr. Aspoň já, ačkoli jsem mnohokrát hledal, zdali jsou nějakí její učitelé, přes všechno své úsilí je nemohu naléztí. A přece hledám spolu s mnoha jinými, a to nejvíce s těmi, o kterých se domnívám, že jsou v té věci nejzkušenější. **A hle, právě nyní, Menóne, jako na zavalanou si k nám přisedl tuhle Anytos,²⁹ abychom mu dali podíl v tom hledání. A právem bychom mu v něm dali podíl; vždyť tento Anytos je předně syn bohatého a moudrého otce, Anthemióna, který se nestal boháčem náhodou, ani z něčeho daru jako Isménias z Théb, jenž nedávno dostal polykratovské jmění,³⁰ nýbrž si získal bohatství svou vlastní moudrostí a příčinlivostí, a pak má i v ostatních věcech pověst nikoli vypínavého, nebo nadutého a protivného občana,**
 90 **nýbrž mírného a slušného muže; dále dobře vychoval a vzdělal tohoto svého syna, jak se zdá athénskému lidu – aspoň ho volí na nejvyšší úřady. Je tedy právo i povinnost hledat spolu s takovými muži učitele zdatnosti, zdali jsou, či ne, a kteří.**

Ty tedy, Anyte, dej se do hledání s námi, se mnou a tuhle se svým hostem Menónem, kdo jsou asi učitelé v tomto oboru. A podívej se na to takto: kdybychom chtěli, aby se tuhle
 c Menón stal dobrým lékařem, ke kterým učitelům bychom ho posílali? Ne snad k lékařům?

An. Ovšemže.

Sókr. Což kdybychom chtěli, aby se stal dobrým ševcem, neposílali bychom ho k ševcům?

An. Ano.

Sókr. A v ostatních oborech také tak?

An. Ovšemže.

Sókr. Teď mi pověz ještě jednou o týchž věcech takto. Správně bychom ho posílali k lékařům, pravíme, kdybychom

chtěli, aby se stal lékařem; kdykoli takto mluvíme, myslíme d nepochybně to, že bychom rozumně jednali, kdybychom ho spíše poslali k těm, kteří se zaměstnávají tím uměním, nežli k těm, kteří se jím nezaměstnávají, a k těm, kteří si právě tím vydělávají mzdu, veřejně se nabídnuvše za učitele každého, kdo chce k nim chodit a učit se. Zdalipak bychom k nim neposílali správně, když bychom přihlíželi k těmto okolnostem?

An. Ano.

Sókr. Nuže není tomu právě tak i s pískáním na aulos a s ostatními obory? Byl by veliký nerozum, kdybychom si přáli e udělat někoho pištcem, a přitom ho nechtěli posílat k těm, kteří slibují, že vyučí tomu umění, a vydělávají si tím mzdu, nýbrž chtěli obtěžovat některé jiné, hledající učení u těch, kteří se ani nevydávají za učitele, ani nemají žádného žáka v té nauce, které by se u nich podle našeho rozhodnutí měl učit ten, koho bychom k nim posílali. Nezdá se ti, že by to byl velký nedostatek soudnosti?

An. Při Diovi, zajisté, a k tomu nevědomost.

Sókr. Správně díš. Nyní tedy je volno, aby ses společně se 91 mnou radil zde o tomto našem hostu Menónovi. On totiž, Anyte, již dávno mi říká, že touží po té moudrosti a zdatnosti, kterou lidé dobře spravují své domácnosti i obce, kterou ctí své rodiče a kterou dovedou přijmouti u sebe spoluobčany i cizince a také se s nimi rozloučit tak, jak je důstojno řádného muže. O této zdatnosti tedy uvažuj, ke kterým učitelům bychom ho správně posílali. b Či je snad podle úvahy právě vyslovené zřejmo, že k těm, kteří slibují, že budou učiteli zdatnosti, a kteří veřejně nabídli své služby každému z Hellénů, kdo by se chtěl učit, za stanovený a vybraný plat?

An. A které to myslíš, Sókrate?

Sókr. Víš přece jistě i ty, že to jsou ti, kterým lidé říkají so- c fisté.

An. U Héraklea, nevyslovuj to jméno, Sókrate! Kéž nikoho z mých příbuzných a přátel, ani domácího ani cizince, nepojme

taková šílenost, aby k nim šel a dal se mrzce zkazit, neboť oni jsou zřejmá zkáza a zhouba těch, kdo se s nimi stýkají.

- Sókr.* Jak to, Anyte? Tedy tito jediní z těch, kteří si osobují
 d umění dělat něco dobrého, tolik se liší od ostatních, že netoliko
 neprospívají, jako ti ostatní, tomu, cokoli jim někdo svěří,
 nýbrž naopak ještě to kazí? A za to se odvažují veřejně brát pe-
 níze? To tedy ti nijak nemohu uvěřit; **vždyť vím, že jediný Pró-**
tagoras získal z této moudrosti více peněz nežli Feidias, který
dělal tak uznaně krásné práce, a nežli deset jiných sochařů. To
 by byl přece div divoucí, co říkáš: ševci spravující staré střeví-
 e ce a krejčí látající pláště by nemohli zůstat nepozorováni ani
 třicet dní, kdyby odváděli pláště a střevíce v horším stavu,
 nežli je přijali, nýbrž kdyby dělali takové věci, brzy by zemřeli
 hladem, ale Prótagoras podle tvé řeči zůstával nepozorován ce-
 lému Řecku po více než čtyřicet let, když kazil své žáky a pro-
 pouštěl je v horším stavu, nežli je přijímal – zemřel totiž, jak
 myslím, ve věku skoro sedmdesáti let, byv čtyřicet let činný ve
 svém povolání –, a po všechen ten čas až do dnešního dne nic
 92 neztratil ze své slávy; a netoliko Prótagoras, nýbrž i velmi
 mnoho jiných, někteří v době před ním, jiní ještě dosud žijící.
Zdaliplik si tedy máme myslit, že klamali a kazili, jak ty tvrdíš,
mladé lidi vědomě, či že o tom ani sami nevěděli? A odvážíme
 se přičítat takovou šílenost těm, které někteří prohlašují za
 nejmoudřejší z lidí?

- An.* Jsou dalecí toho, Sókrate, aby šíleli; naopak mnohem
 více šílejí ti mladí lidé, kteří jim dávají peníze, a nad ty ještě
 b více ti, kteří jim mladé lidi svěřují, přfbuzní, avšak daleko
 nejvíce ze všech obce, že je nechávají vcházeti a nevyhánějí
 jich, když se někdo pokouší něco takového dělat, ať to je cizi-
 nec nebo domáci.

Sókr. Ukřivdil ti snad, Anyte, některý z těch sofistů, či proč
 jsi na ně tak zlý?

An. **Při Diovi, já jsem se ještě nikdy se žádným z nich nestýkal**
a také bych to nedovolil nikomu jinému ze svých blízkých.

Sókr. Tedy ze své zkušenosti vůbec neznáš těch mužů?

An. A kéž jich nepoznám!

c

Sókr. Jak tedy, můj drahý, můžeš vědět o této věci, zdali má v sobě něco dobrého či špatného, když ji ze své zkušenosti vůbec neznáš?

An. Snadno; o nich aspoň jistě vím, jací jsou, ať je tedy ze své zkušenosti neznám nebo znám.

Sókr. To jsi asi nějaký věštec, Anyte; neboť jak jinak bys o nich věděl? Tomu bych se podle toho, co sám říkáš, divil. Ale to jsme nehledali, kdo jsou ti, u kterých by se Menón zka- zil, kdyby k nim přišel – dejme tomu, chceš-li, že to jsou sofisté –, ale uveď nám ty jiné a prokaž dobrodiní tomuto příteli vaší rodiny tím, že mu povíš, ke kterým učitelům by měl přijít, aby vynikl v té zdatnosti, o níž jsem já právě vyložil.

d

An. Proč jsi mu to nepověděl ty?

Sókr. Však já jsem uvedl, které jsem pokládal za učitele těchto věcí, ale dohromady na mé řeči nic není, jak ty tvrdíš; a snad máš pravdu. Nuže teď je na tobě, abys mu řekl, ke kterým z Athéňanů má jít; pověz jméno, či chceš.

e

An. Proč je třeba slyšet jméno jednoho člověka? Vždyť s kterýmkoli se setká ze slušných Athéňanů,³¹ každý ho učiní lepším nežli ti sofisté, jen když bude chtít poslouchat.

Sókr. Zdalipak se tito slušní lidé stali takovými sami od sebe, a ačkoli se u nikoho nevyučili, přece jsou s to učit jiné těm věcem, kterým se sami nenaučili?

93

An. I o těch já soudím, že se naučili od dřívějších, kteří byli slušní; či se ti nezdá, že v této obci bylo mnoho zdatných mužů?

Sókr. Mně se zdá, Anyte, i že tu jsou muži zdatní ve spravování obecních věcí i že jich tu bylo ne méně, nežli jich jest; ale byli snad také dobrými učiteli své zdatnosti? To je totiž, o čem právě mluvíme, nikoli zdali tu jsou, či nejsou zdatní muži, ani zdali byli v dřívějším čase, nýbrž zdali lze zdatnosti učit, to již dávno zkoumáme. A při tom zkoumání zkoumáme to, zdali ti

b

zdatní muži i nynější i dřívější doby uměli i jinému odevzdat tu zdatnost, kterou se sami vyznačovali, či zdali to je věc, kterou nelze odevzdat a kterou nemůže převzít jeden člověk od druhého; to je, co už dávno hledáme, já i Menón. Nuže tedy uvažuj takto, vycházej ze své myšlenky: o **Themistokleovi** bys nemyslíl,³² že byl zdatný muž?

An. Zajisté, ze všech nejvíce.

Sókr. A jestliže byl někdo jiný učitelem své vlastní zdatnosti, že také on byl dobrým učitelem?

An. Myslím, že ano, aspoň jestliže chtěl.

Sókr. Ale nebyl by snad chtěl, myslíš, aby se někteří jiní stali slušnými, a nejvíce snad jeho vlastní syn? Či si myslíš, že mu nepřál a že mu úmyslně neodevzdával tu zdatnost, kterou se sám vyznačoval? Či jsi neslyšel, že **Themistoklés dal vyučit svého syna Kleofanta dobrým jezdcem**? Aspoň vydržel zpříma stát na koních a ze stoje házel s koní oštěpy a prováděl mnoho jiných podivuhodných věcí, v kterých ho on dal vzdělat a učinit znalým, pokud závisely na dobrých učitelích; či snad jsi to neslyšel od starších?

An. Slyšel jsem.

Sókr. Tedy nikdo by nemohl vinit vlohy jeho syna, že byly špatné.

An. Snad ne.

Sókr. Avšak co říci této věci: Slyšel jsi již od někoho, mladého nebo starého, že se Kleofantos, syn Themistokleův, stal mužem zdatným a moudrým v tom, v čem byl zdatný a moudrý jeho otec?

An. To jistě ne.

Sókr. Myslíme si tedy snad, že v těchto věcech on chtěl svého syna vzdělat, avšak v té znalosti, kterou měl sám, ho neudělal o nic lepším nad sousedy, ač jestliže bylo lze zdatnosti učít?

An. Při Diovi, to snad ne.

94 *Sókr.* To ti je tedy takový učitel zdatnosti, o kterém i ty u-

znáváš, že byl jeden z nejlepších dřívější doby. Teď se podívejme na jiného, **Aristeida Lysimachova,**³³ či o tom neuznáváš, že byl zdatný?

An. Uznávám, ovšemže, jistě.

Sókr. **Také tento vychoval svého syna Lysimacha ve všem,**³⁴ co záviselo na učitelích, nejlépe z Athéňanů, avšak zdá se ti, že ho udělal zdatnějším nad kohokoli jiného? Vždyť toho asi znáš i z osobního styku a vidíš, jaký je. A chceš-li dále, o Perikleovi, tak skvěle moudrém muži, víš, že vychoval dva syny, Parala a Xanthippa?³⁵

An. Zajiště.

Sókr. Tyto, jak víš i ty, dal věru vyučit jezdcí nezůstávajícími za žádným z Athéňanů a vzdělal je i v hudbě, v zápasnictví a v ostatních předmětech, že nebyli nikoho horší; avšak zdatnými muži je tedy nechtěl udělat? Zdá se mi, že chtěl, ale asi tomu nelze učit. A aby ses nedomníval, že snad jen málokterší a nejméně významní z Athéňanů byli neschopni v této věci, uvaž dále, že i **Thúkydídés vychoval dva syny,**³⁶ **Melésiu a Stefana, a dobře je vzdělal jak v ostatních oborech, tak zvláště v zápasení, takže zápasili nejlépe z Athéňanů** – jednoho totiž dal do učení ke Xanthiovi, druhého k Eudórovi; a ti byli, tuším, pokládáni za nejlepší zápasníky své doby –, či se nepamatuješ?

An. Ano, z doslechu.

Sókr. Není snad zřejmé, že si nelze mysliti, že by byl tento vyučil své syny těm věcem, kde bylo třeba je dát učit s vynakládáním peněz, avšak kde nebylo třeba žádného nákladu k tomu, aby je udělal zdatnými muži, tomu že by je nebyl vyučil, kdyby tomu bylo lze učit? Ano, ale byl snad Thúkydídés nepatrný muž a neměl veliké množství přátel mezi Athéňany i spojenci? Byl z velkého domu a měl velkou moc ve své obci i u ostatních Hellénů, takže kdyby bylo lze tomu učit, byl by našel někoho, kdo by byl udělal jeho syny zdatnými, buď někdo z domácích nebo z cizinců, jestliže sám neměl kdy, jsa

zaměstnán činností pro obec. Ale, příteli Anyte, snad přece nelze zdatnosti učit.

- An.* Sókrate, zdá se mi, že lehkomyšlně pomlouváš lidi. Tu bych ti já poradil, chceš-li mě poslouchat, aby ses měl na pozoru; neboť snad je i v jiné obci snazší dělat lidem zle než dobře, avšak v této zvláště; myslím, že i ty sám to víš.

Sókr. Menóne, Anytos, jak se mi zdá, se zlobí, a nic se nedívím; neboť za prvé se domnívá, že já ty muže pomlouvám, a potom si myslí, že i sám je jeden z nich. Ale jestliže někdy pozná, jaká věc to je pomlouvati, přestane se zlobit; nyní to neví. Ty však mi řekni: Nejsou i u vás slušní muži?

Men. Ovšemže.

- b *Sókr.* Nuže jsou tito ochotni nabízet se za učitele mladým lidem a říkají o sobě, že jsou učiteli a že lze zdatnosti učit?

Men. Při Diovi, nikoli, Sókrate, nýbrž jednou bys od nich slyšel, že jí lze učit, a jindy, že ne.

Sókr. Máme je tedy pokládat za učitele této věci, když nemá jí ani o tom souhlasného mínění?

Men. Mně se zdá, Sókrate, že ne.

- c *Sókr.* Nuže co tedy? Tito sofisté, kteří jediní tu činnost veřejně ohlašují, jsou podle tvého zdání učiteli zdatnosti?

Men. Však u Gorgii, Sókrate, se nejvíce obdivuji tomu, že bys od něho nikdy neslyšel to slibovat, nýbrž i ostatním se vysmívá, kdykoli uslyší, že to slibují; ale míní, že je třeba dělat žáky dobrými řečníky.

Sókr. Tedy ani tobě se nezdá, že sofisté jsou učiteli?

Men. Nedovedu říci, Sókrate. Jsem totiž na tom právě tak jako většina lidí: někdy se mi zdá, že jsou, jindy zase, že nejsou.

- d *Sókr.* Víš-li pak, že se o tom zdá netoliko tobě a ostatním politikům, hned že tomu lze učit, hned zase že ne, nýbrž že totéž praví i básník Theognis?³⁷

Men. V kterých verších?

Sókr. V elegiích, kde praví:

*...vedle těch pij a vedle těch jez, a pospolu s těmi seď
a vyhovuj těm, kdo mají velikou moc;
od řádných lidí se řádnému naučíš; pakli však vejdeš s lidmi
špatnými v styk, ztratíš i rozum, co máš.*

e

Víš, že v těchto verších mluví, jako by bylo lze zdatností učít?

Men. Patrně.

Sókr. Avšak v jiných o něco dále,

kdyby šlo udělat rozum a do člověka jej vložit,

praví, že

mnohé a veliké mzdy mohli by odměnou brát

ti, kteří by to dovedli dělat, a

*nikdy by z dobrého otce špatný se nezrodil syn,
protože poslouchal rozumných slov. Ale učením
nelze nikdy dokázat to, špatný by dobrým se stal.*

96

Pozoruješ, že si tu zase sám sobě o týchž věcech odporuje?

Men. Patrně.

Sókr. Nuže, můžeš říci o některé jiné věci, že ti, kteří se vydávají za její učitele, netoliko nejsou od jiných uznáváni za učitele, nýbrž se o nich soudí, že ji ani sami neumějí a že jsou naopak chatrní právě v té věci, za jejíž učitele se vydávají? A naopak, že lidé uznávají za slušné jednou o ní říkají, že jí lze učít, a jindy, že ne? Tedy pokládal bys lidi takto zmatené v názoru na kteroukoli věc za povolané učitele?

b

Men. Při Diovi, jistě ne.

Sókr. Jestliže tedy nejsou učiteli té věci ani sofisté ani lidé, kteří jsou sami slušní, není-li zřejmé, že jimi asi nejsou ani jiní?

Men. Zdá se mi, že nejsou.

Sókr. A jestliže nejsou učitelé, že nejsou ani žáci?

c

Men. Zdá se mi, že je tomu tak, jak pravíš.

Sókr. A uznali jsme, že když nejsou pro některou věc ani učitelé ani žáci, že té ani nelze učit?

Men. Uznali.

Sókr. Tedy nikde není vidět učitele zdatnosti, že ano?

Men. Tak jest.

Sókr. A jestliže ne učitele, ani žáky?

Men. Zdá se tak.

Sókr. Zdatnosti tedy asi nelze učit?

- d *Men.* Podobá se, že ne, ač je-li naše úvaha správná. Proto se také ovšem s podivem ptám, zdali snad vůbec ani nejsou zdatní muži, či jaký by asi byl způsob, kterým by zdatní vznikali.

- Sókr.* Bojím se, Menóne, že já a ty jsme nějakí slabí myslitelé a že nevzdělal dostatečně tebe Gorgias a mne Prodikos.³⁸ Tu musíme především obrátit pozornost k sobě samým a hledat, kdo by nás aspoň nějakým jedním způsobem udělal lepšími. Pravím to s ohledem na naše dřívější zkoumání, že nám až směšně ušlo, že lidé vykonávají správně a dobře své věci ne jedině za vůdcovství vědění, a proto snad nám také uniká poznání, jakým způsobem vznikají zdatní muži.

Men. Jak to myslíš, Sókrate?

- 97 *Sókr.* Takto: že řádní muži musí být prospěšni, o tom jsme správně uznali, že by tomu nemohlo být jinak, pravda?

Men. Ano.

Sókr. A že budou prospěšni, jestliže nám správně povedou naše věci, i to snad uznáváme dobře?

Men. Ano.

Sókr. Že však není možno správně vésti, nemá-li vedoucí rozumové vědění,³⁹ to jsme, jak se podobá, neuznali správně.

Men. Jak to myslíš?

Sókr. Já ti to povím. Jestliže by někdo, kdo zná cestu do Larisy,⁴⁰ nebo kam chceš jinam, tam šel a jiné tam vedl, není-li pravda, že by asi vedl správně a dobře?

Men. Ovšemže.

Sókr. Avšak co kdyby měl někdo jen správné mínění, která je ta cesta, ale nikdy po ní nešel a neznal ji, nevedl by i ten správně? b

Men. Ovšemže.

Sókr. A pokud asi bude mít správné mínění o věcech, o kterých má druhý vědění, nebude o nic horším vůdcem, ač dosahuje pravdy jen domněnkou, a nikoli rozumem, nežli ten, kdo to zná rozumově.

Men. Ano, o nic horším.

Sókr. Tedy pokud jde o správnost jednání, není pravdivé mínění o nic horším vůdcem nežli rozumovosti, a to je to, co právě vynecháváme při zkoumání o zdatnosti, jaká to asi je věc, když tvrdíme, že jedinež rozumové vědění vede správné jednání; avšak ve skutečnosti, jak se ukázalo, to dělá i pravdivé mínění. c

Men. Podobá se pravdě.

Sókr. Tedy správné mínění není o nic méně prospěšno nežli vědění.

Men. Jen potud, Sókrate, že ten, kdo má vědění, asi vždycky zasahuje to pravé, kdežto ten, kdo má jen správné mínění, někdy zasahuje a jindy ne.

Sókr. Co pravíš? Kdo má vždy správné mínění, že by nezasahoval vždy to pravé, pokud by správně mnil?

Men. Zdá se mi, že nutně ano; proto se divím, Sókrate, když tomu tak jest, že se vůbec vědění přikládá větší cena než správnému mínění a proč je jedno různé od druhého. d

Sókr. Nuže víš, proč se divíš, či ti to mám já říci?

Men. Ovšem, řekni!

Sókr. Protože sis nevšiml Daidalových soch;⁴¹ avšak snad u vás ani nejsou.

Men. A k čemu o tom mluvíš?

Sókr. Protože i ony, jestliže nejsou svázány, odbíhají a utíkají, pakli však jsou svázány, zůstávají.

Men. Co tedy? e

Sókr. Míti z jeho výtvorů některý uvolněný nemá zvláště velikou cenu, právě tak jako utíkávého člověka – neboť nezůstává –, avšak mítí svázaný stojí za mnoho, neboť to jsou velmi krásná díla. K čemu tedy o tom mluvím? Vztahuji to k pravdivým míněním. **Vždyť také pravdivá mínění, pokud zůstávají, jsou krásná věc a způsobují všechno dobré; avšak dlouho nechtějí zůstávat, nýbrž utíkají z duše člověka, takže nemají velkou cenu, dokud je někdo nesváže rozumovým výkladem příčiny.** To pak jest, příteli Menóne, vzpomínání, jak jsme v dřívější úvaze uznali. Ale když jsou svázána, nejprve se stávají věděními a potom trvalými; a proto je vědění cennější než správné mínění a od správného mínění se vědění liší svázáním.

Men. Při Diovi, Sókrate, podobá se něčemu takovému.

b *Sókr.* Ale ovšem i já to mluvím ne tak, že bych to věděl, nýbrž z domněnky; že však je správné mínění a vědění něco rozdílného, to, zdá se mi, naprosto není má domněnka, nýbrž jestliže bych vůbec o něčem tvrdil, že to vím – a tvrdil bych to o málo věcech –, tu bych i toto pokládal za jednu z těch věcí, které vím.

Men. A mluvíš správně, Sókrate.

Sókr. A což toto nemluvíš správně, že pravdivé mínění, když je vůdcem, neprovádí dílo každého jednání o nic hůře nežli vědění?

Men. I to máš, jak se mi zdá, pravdu.

c *Sókr.* **Tedy správné mínění nebude pro praktická jednání nic horšího ani méně prospěšné nežli vědění, a tak ani muž, který má správné mínění, proti tomu, který má vědění.**

Men. Tak jest.

Sókr. Avšak o zdatném muži jsme uznali, že je prospěšný.

Men. Ano.

Sókr. Když by tedy muži byli zdatní a obcím prospěšní, pokud takoví jsou, netoliko skrze vědění, nýbrž i skrze správné mínění, a **ani jedno ani druhé z toho nemají lidé od přirozenosti, ani vědění ani pravdivé mínění, věci to nabývané⁴²** – či se

d ti zdá, že jedno nebo druhé z toho je od přirozenosti?

Men. Jistě ne.

Sókr. Tedy jestliže to není od přirozenosti, ani zdatní lidé by nebyli od přirozenosti.

Men. Věřu ne.

Sókr. Když pak ne od přirozenosti, potom jsme zkoumali, zdali tomu lze učit.

Men. Ano.

Sókr. Nezdálo se nám, že tomu lze učit, jestliže zdatnost je rozumovost?

Men. Ano.

Sókr. A jestliže by tomu bylo lze učit, že by to byla rozumovost?

Men. Ovšemže.

Sókr. A jestliže by pro to byli učitelé, že by to byla věc učení, avšak kdyby nebyli, že by to nebyla věc učení?

Men. Tak jest.

Sókr. Ale vskutku jsme uznali, že nejsou učitelé té věci?

Men. To je pravda.

Sókr. Uznali jsme tedy, že ani tomu nelze učit ani že to není rozumovost?

Men. Ovšemže.

Sókr. Ale že to je dobrá věc, to věru uznáváme?

Men. Ano.

Sókr. A že je prospěšné a dobré, co správně vede?

Men. Ovšemže.

Sókr. Že však správně vedou jediné tyto dvě věci, pravdivé mínění a vědění; ty musí mít člověk, aby správně vedl. Neboť co se správně děje z nějaké náhody, neděje se lidským vedením, avšak co činí člověka vůdcem k správnosti,⁴³ jsou tyto dvě věci, pravdivé mínění a vědění.

Men. Zdá se mi tak.

Sókr. Když tedy zdatnosti nelze učit, to již zdatnost ani není vědění?

Men. Patrně ne.

- b *Sókr.* Tedy ze dvou dobrých a prospěšných věcí jedna odpadla a v politické činnosti tedy asi není vůdcem vědění.

Men. Zdá se mi, že ne.

Sókr. Tedy takoví Themistokleové a muži, které před chvílí jmenoval tuhle Anytos, nevedli své obce moudrostí, ani že by byli moudří; proto také nejsou schopni dělat jiné takovými, jací jsou sami, protože nejsou takoví věděním.

Men. Podobá se, Sókrate, že tomu je tak, jak pravíš.

- c *Sókr.* Jestliže se to tedy nedělá věděním, nezbyvá, než že se to děje dobrým zdáním; toho užívají politikové a udržují v dobrém stavu své obce, nijak se nelišíce svým poměrem k rozumovému vědění od věštců a hadačů; neboť tito, když jsou v božském vytržení, mluví sice mnoho pravdivých věcí, ale nevědí nic z toho, co mluví.

Men. Zdá se, že je tomu tak.

Sókr. Není, Menóne, záhodno nazývat tyto muže božskými, když přes to, že nemají rozumového poznání, přece dosahují mnoha velkých úspěchů ve svých činech i slovech?

Men. Ovšemže.

- d *Sókr.* Správně bychom tedy nazývali božskými i věstce a hadače, o nichž jsme právě mluvili, a všechny básnické duchy; a z těch, řekli bychom, ne nejméně jsou božští a božským vytržením uchvacování politikové, protože jsou naplňováni božím duchem a bohem jímání, kdykoli svými řečmi s úspěchem provádějí mnoho velikých věcí, ačkoli nemají vědění o ničem z toho, co mluví.

Men. Ovšemže.

Sókr. Jistě i ženy, Menóne, nazývají zdatné muže božskými; a Lakóni, kdykoli oslavují někoho jako zdatného muže, říkají „božský to je muž“.

- e *Men.* A patrně tak mluví, Sókrate, správně. Avšak snad tuhle Anytos ti má za zlé takovou řeč.

An. Mně na tom nic nezáleží.⁴⁴

Sókr. S ním si, Menóne, promluvíme až jindy. Jestliže však

jsme my nyní v celé této své rozpravě zkoumali a hledali správně, nebyla by zdatnost ani od přirozenosti ani věc učení, nýbrž božím údělem a bez rozumového poznání se jí dostává těm, kterým se jí dostává, ač není-li některý z politiků schopen udělat i jiného politikem. Kdyby byl, skoro by se o něm mohlo říci, že je mezi žijícími takový, jaký je podle Homérových slov mezi zemřelými Teiresias,⁴⁵ o němž básník praví, že jediný je při smyslech z obyvatelů podsvětí, ti však jsou těkové stíny. Tak i zde by byl takový muž co do zdatnosti jako skutečná věc proti stínům.

100

Men. Zdá se mi, že mluvíš velmi dobře, Sókrate.

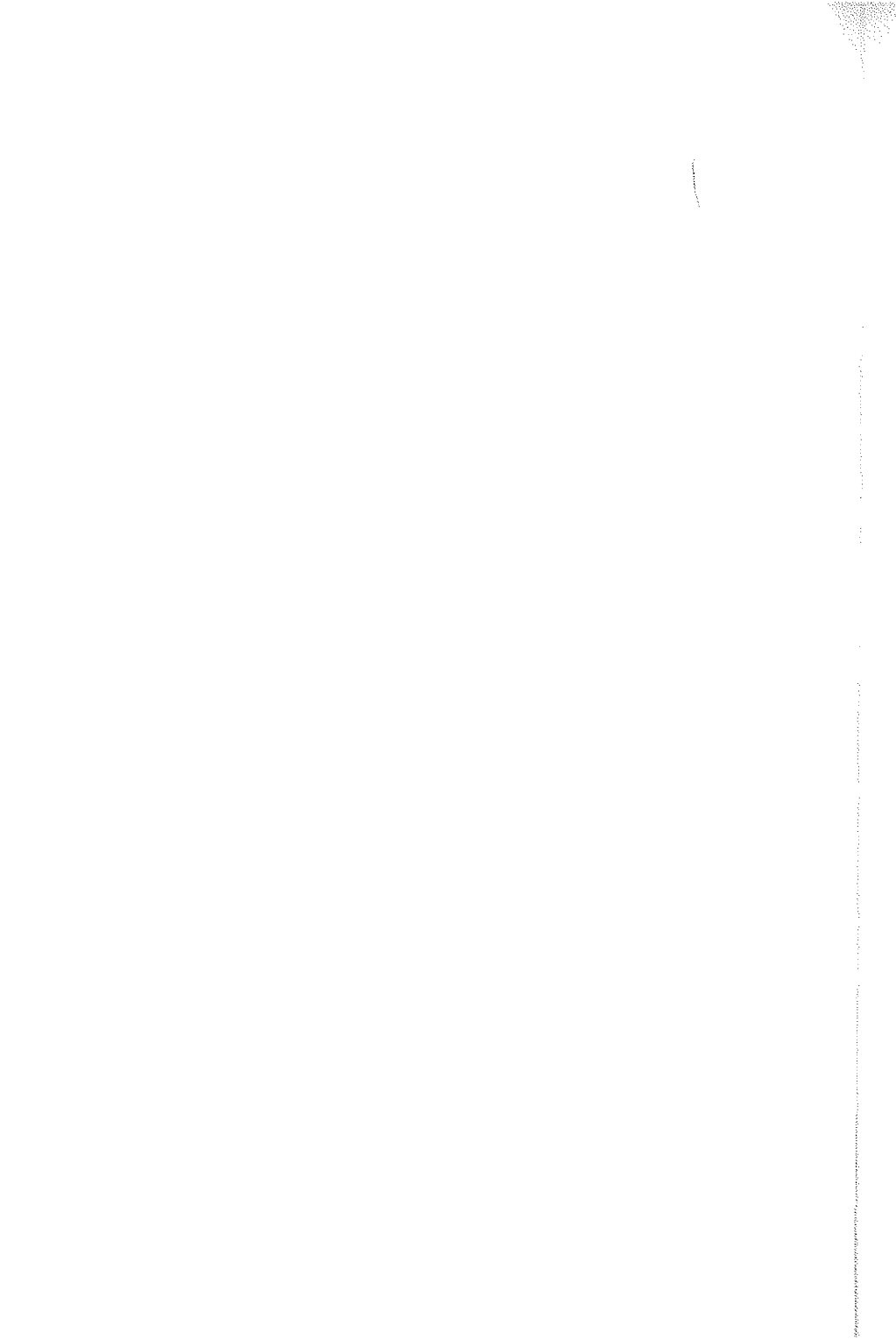
b

Sókr. Nuže, z této úvahy, Menóne, je patrné, že se zdatnosti dostává božím údělem těm, kterým se jí dostává; avšak určitě o tom budeme vědět tehdy, až se před otázkou, jakým způsobem se lidem dostává zdatnosti, dříve dáme do hledání, co je zdatnost sama o sobě.

Avšak pro mne je nyní čas, abych kamsi šel; ty pak, o čem jsi sám přesvědčen, přesvědčuj o témž i zde svého přítele Anyta, aby byl mírnější; neboť jestliže ho přesvědčíš, možná že prospěješ i Athéňanům.

c

Hippias Větší

Sókratés, Hippias

Sókratés Aj, krásný a moudrý Hippias! Jak dávno jsi už nezavítal k nám do Athén! sv. III
281

Hipp. Vždyť nemám kdy, Sókrate. Neboť Élis,¹ kdykoli potřebuje něco vyřídit s některou z obcí, pokaždé se obrací ke mně prvnímu, volá mě za vyslance, protože mě pokládá za nejschopnějšího soudce a zvěstovatele řečí, které jsou vzkazovány od jednotlivých obcí. Tu jsem šel mnohokrát jako vyslanec také do jiných obcí, ale nejčastěji, a to ve velmi mnohých a velmi důležitých věcech, do Lakedaimonu; proto tedy, nač se ty ptáš, nepřicházím tak často do těchto míst. b

Sókr. Něco takového, Hippiu, to věru je být mužem vpravdě moudrým a dokonalým. Neboť ty jsi i v soukromém životě schopen brát od mladých lidí velké peníze a ještě více jim prospívat, než jakou hodnotu má to, co dostáváš, a také ve veřejném životě jsi schopen prokazovat dobré služby své obci, jak má dělat ten, kdo chce být mezi lidmi ne v nevážnosti, nýbrž v dobré pověsti. Avšak co je asi příčinou, Hippiu, že ti staří, kteří mají veliké jméno pro moudrost, Pittakos, Bias, mužové jako Thalés Milétský² a také ještě pozdější až po Anaxagoru,³ že se buď všichni nebo většina jich, jak patrně, zdržovali politické činnosti? c

Hipp. Co jiného myslíš, Sókrate, nežli to, že byli slabí a neschopní stačiti rozumem k oběmu, i k veřejným věcem i k soukromým? d

Sókr. Což si tedy máme, u Dia, myslit, že jako ostatní umění pokročila a jako jsou staří řemeslníci chatrní proti nynějším, že také tak pokročilo vaše sofistické umění a že pěstovatelé moudrosti ze staré doby jsou chatrní proti vám?

Hipp. Zcela správně.

Sókr. Kdyby nám tedy, Hippiu, ožil Bias, utřil by si u vás

282 posměch, jako také říkají sochaři o Daidalovi,⁴ že by byl k smíchu, kdyby nyní žil a vytvářel taková díla, jako byla ta, pro která nabyl jména.

Hipp. Je tomu, Sókrate, tak, jak ty pravíš; avšak já mám ve zvyku ty staré a naše předchůdce dříve a více vychvalovat nežli muže nynější doby, varuje se sice závisti živých, avšak obává se hněvu zemřelých.

- b *Sókr.* A dobře, Hippio, soudíš a uvažuješ,⁵ jak se mi zdá. Mohu ti dosvědčit, že mluvíš pravdu, a vskutku vaše umění udělalo pokroky ve schopnosti zabývat se i obecními věcmi spolu se soukromými. Neboť například takový Gorgias,⁶ sofista z Leontin, přišel sem z vlasti úředně jako vyslanec, jakožto nejzpůsobilejší z Leontiňanů k politickým úkolům, a i ve shromáždění lidu se ukázal výborným řečníkem i v soukromí konáním přednášek a vyučováním mládeže si vydělával a od-
- c nesl z této naší obce mnoho peněz. A jestliže chceš jiný příklad, takový Prodikos, můj přítel, i jindy mnohokrát sem přišel úředně, avšak když přišel naposled nedávno úředně z Keu, velmi se vyznamenal svou řečí v radě a také za soukromé přednášky a vyučování mladých lidí dostal úžasné peníze. Avšak z oněch starých žádný nikdy neuznal za vhodné brát peněžitou
- d odměnu ani mezi všelikými lidmi přednášet ukázky své moudrosti; tak byli prostomyslní a neměli tušení, jakou cenu mají peníze. Ale z těchto dvou každý si vydělal svou moudrostí více peněz než jiný odborný pracovník kterýmkoli uměním; a ještě dříve před nimi Prótagoras.

- Hipp.* Ne, ty nevíš nic, Sókrate, o krásných úspěších v této věci. Neboť kdybys věděl, kolik peněz jsem si vydělal já, to bys užasl. Ostatní případy vynechávám; avšak kdysi jsem přišel na
- c Sicílii, když tam dlel Prótagoras, proslulý a starší, a tu jsem si já, mnohem mladší, v krátké době vydělal mnohem více než sto padesát min, a jen z jedné velmi malé osady, Inyku, více než dvacet min; když jsem přišel s těmi penězi domů a dal jsem je svému otci, on i ostatní spoluobčané žasli a byli ohro-

meni. A skoro myslím, že já jsem si vydělal více peněz než kteříkoli dva jiní sofisté dohromady.

Sókr. To uvádíš, Hippio, pěkný a závažný důkaz o své vlastní moudrosti i nyníjších lidí, jak velice vynikají proti starým. Neboť dřívější lidé se vyznačovali podle tvé řeči velikou nevědomostí. S Anaxagorou se prý stalo právě naopak než s vámi; bylo mu totiž zanecháno velké dědictví, ale on se o ně nestaral, a o všechno přišel – tak nerozumně prý mudroval – a také o jiných starých se vypravují jiné takové věci. Nuže, to uvádíš, jak se mi zdá, pěkný důkaz o moudrosti nyníjší doby proti dřívější, a mnohým se stejně zdá, že moudrý muž má být moudrý nejvíce sám pro sebe; známkou toho je tedy, kdo si vydělá nejvíce peněz. A o tom dosti; ale pověz mi toto: V kterém z těch měst, do kterých chodíš, sis ty sám vydělal nejvíce peněz? Či je patrné, že v Lakedaimonu, kam jsi také nejčastěji přišel?

Hipp. Při Diovi nikoli, Sókrate.

Sókr. Co pravíš? Snad naopak nejméně?

Hipp. Vůbec nikdy nic.

Sókr. To je neobyčejná věc a podivná, Hippio. A řekni mi, zdalipak ta tvá moudrost není s to dělat ty, kteří se s ní stýkají a jí se učí, lepšími v zdatnosti?

Hipp. Ba mnoho, Sókrate.

Sókr. Avšak syny Inyčanů jsi byl s to udělat lepšími, ale syny Sparťanů jsi nedovedl?

Hipp. To je u mne vyloučeno.

Sókr. Ale tedy Sicilané mají touhu stávat se lepšími, a Lakedaimoňané nemají?

Hipp. Jistě, Sókrate, i Lakedaimoňané.

Sókr. Snad se tedy z nedostatku peněz vyhýbají tvé společnosti?

Hipp. To přece ne, vždyť jich mají dost.

Sókr. Čím to tedy asi je, že ačkoli mají touhu i peníze a ačkoli ty jsi jim mohl převelice prospět, že tě nepropustili plného peněz? Snad přece ne to, že by Lakedaimoňané dovedli vycho-

vat své děti lépe než ty? Či máme si to tak myslet a ty to připouštíš?

c *Hipp.* Ani dost málo.

Sókr. Zdalipak jsi tedy nebyl s to přesvědčit mladé lidi v Lakedaimonu, že by učením u tebe udělali větší pokroky v zdatnosti nežli u svých, či jsi nedovedl přesvědčit jejich otce, že je mají spíše odevzdávat tobě, než aby se jimi sami zabývali, ač jestliže o své syny nějak pečují? Vždyť přece snad si nelze myslet, že nepřáli svým synům, aby se stali co nejlepšími.

Hipp. Já nemyslím, že jim to nepřáli.

Sókr. Avšak Lakedaimón je přece spořádaná obec.

Hipp. Jak by ne?

284 *Sókr.* A v spořádaných obcích má největší cenu zdatnost.

Hipp. Ovšemže.

Sókr. A ty nejlépe z lidí ji umíš podávat jinému.

Hipp. Ba mnohem nejlépe, Sókrate.

Sókr. Nuže, kdo nejlépe umí podávat umění jezdecké, zdalipak by nebyl z celé Hellady v největší vážnosti a nedostával nejvíce peněz v Thessalii i jinde, kde je o tuto věc zájem?

Hipp. Pravděpodobně.

Sókr. Kdo však dovede podávat nauky nejvzácnější pro zdatnost, nebude snad v největší vážnosti a nevydělá si nejvíce
b v Lakedaimonu, bude-li chtít, i v jiné obci, která má mezi hellénskými obcemi dobré zřízení? Nebo snad myslíš, příteli, že více na Sicílii a v Inyku? Máme tomu věřit, Hippio? Jestliže totiž ty k tomu vyzveš, musím věřit.

Hipp. Vždyť u Lakedaimoňanů, Sókrate, není národní zvyklostí hýbatí zákony ani vychovávat syny proti obvyklým řádům.

Sókr. Jak pravíš? U Lakedaimoňanů není národní zvyklostí
c jednat správně, nýbrž chybovat?

Hipp. To bych já neřekl, Sókrate.

Sókr. Nuže, nejednali by správně, kdyby vychovávali svou mládež lépe a ne hůře?

Hipp. Správně; ale vychovávat cizí vychovávací soustavou

není u nich zákonné, neboť dobře věz, že kdyby byl někdo jiný tam kdy dostal peníze za vychovávání, že bych byl dostal daleko nejspíše také já – vždyť aspoň mě rádi poslouchají a chválí mě –, ale, jak pravím, odporuje to zákonu.

Sókr. O zákonu soudíš, Hippio, že je pro obec škodou, či d prospěchem?

Hipp. Dává se, myslím, za účelem prospěchu, avšak někdy i škodí, jestliže je zákon špatně dán.

Sókr. Cožpak zákonodárci nedávají zákon jakožto největší dobro pro obec? A není snad bez něho obci nemožno spořádaně žít?

Hipp. Máš pravdu.

Sókr. Kdykoli se tedy ti, kteří se pokoušejí dávat zákony, chybí dobra, chybili se zákonitostí a zákona; či jak myslíš?

Hipp. Chceme-li přesně mluvit, Sókrate, je tomu tak; avšak e lidé o tom obyčejně tak nemluví.

Sókr. Zdařipak, Hippio, lidé znalí, či neznalí?

Hipp. Většina.

Sókr. Jsou to ti, kteří jsou znalí pravdy, ta většina?

Hipp. Jistě ne.

Sókr. Ale věru asi ti znalí pokládají za vpravdě zákonitější pro všechny lidi to, co je prospěšnější, nežli co je méně prospěšné; či to nepřipouštíš?

Hipp. Ano, připouštím, že za vpravdě zákonitější.

Sókr. Nuže, jest to tak a má se to tak, jak soudí znalí?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Jest tedy Lakedaimoňanům, jak ty pravíš, prospěšnější vzdělávat se spíše tvou vzdělávací soustavou, cizí, nežli domá- 285 cí.

Hipp. A to máš pravdu.

Sókr. Také že věci prospěšnější jsou zákonitější, i to tvrdíš, Hippio?

Hipp. Ano, řekl jsem to.

Sókr. Tedy podle tvé řeči je pro syny Lakedaimoňanů záko-

nitější dostávat vychování od Hippia a méně zákonitě dostávat je od otců, ač jestliže vskutku nabudou od tebe většího prospěchu.

Hipp. Však jistě nabudou, Sókrate.

- b *Sókr.* Jednají tedy Lakedaimoňané proti zákonům, když ti nedávají peníze a nesvěřují ti své syny.

Hipp. Připouštím to; zdá se mi totiž, že mluvíš ta slova v můj prospěch a nijak jim nesmím odporovat.

- Sókr.* Nalézáme tedy, přáteli, Lakóny přestupníky zákonů, a to ve věcech velmi důležitých, Lakóny, kteří se zdají nejzákonitějšími. Avšak proč tě tedy, při bozích, Hippio, vychvalují a jaké věci rádi od tebe poslouchají? Či je zřejmo, že to, co ty c nejlépe znáš, o hvězdách a o stavech oblohy?

Hipp. Ani dost málo; to nemohou ani snést.

Sókr. Ale rádi něco slyší o geometrii?

Hipp. Nikoli, vždyť mnozí z nich neumějí, abych tak řekl, ani počítat.

Sókr. To tedy sotva dobře snášejí tvé výklady o počtech.

Hipp. Ba věru sotva, při Diovi.

- d *Sókr.* Ale snad ony věci, které ty umíš ze všech lidí nejpřesněji probírat, o významu hlásek a slabik a rytmů a harmonií?

Hipp. Jakápak harmonie a jaké hlásky, můj milý!

Sókr. Ale co tedy rádi od tebe poslouchají a proč tě vychvalují? Řekni mi to sám, když já to nemohu nalézt.

- e *Hipp.* Nejraději poslouchají, Sókrate, o rodech héróů i lidí a o původu osad, jak byla v staré době založena města, a zkrátka všechna vyprávění o starověku, takže já jsem kvůli nim nucen mít naučeny a propracovány všechny takové otázky.

Sókr. Při Diovi, Hippio, to máš štěstí, že Lakedaimoňanům nezpůsobuje radost, jestliže jim někdo vypočítává naše archonty počínaje od Solóná;⁸ jinak bys měl práci, kdyby ses jim učil nazpaměť.

Hipp. Pročpak, Sókrate? Po jednom poslechnutí si zapamatují padesát jmen.

Sókr. Máš pravdu, ale já jsem si neuvědomil, že znáš mnémotnické umění,⁹ proto si dovedu představit, že tě Lakedaimoňané, rozumí se, rádi poslouchají jakožto muže, který mnoho ví, a užívají tě jako děti starých babiček k pěknému vypravování. 286

Hipp. A při Díoví, Sókrate, ještě nedávno jsem se tam významenal, když jsem vykládal o krásných činnostech, kterými se má zabývat mladý člověk. Mám totiž o nich překrásně složenou přednášku, i jinak dobře vypracovanou a zvláště ve výběru slov; námět a začátek té mé přednášky je asi takovýto. Když byla dobytá Trója, vypravuje ta přednáška, otázal se Neoptolemos Nestora, jaké jsou krásné činnosti, takové, že kdyby se jim někdo v mládí oddal, stal by se velmi proslulým; potom pak tam mluví Nestór a doporučuje mu přemnohé a překrásné zásady. Tuto skladbu jsem i tam přednesl a také zde ji hodlám přednášet pozítří, ve Feidostratově škole,¹⁰ a také mnoho jiných věcí, které stojí za poslechnutí; požádal mě totiž Eudikos, syn Apémantův.¹¹ Však přijdeš, doufám, sám a také přivedeš jiné, kteří jsou schopni přednášku vyslechnout a posoudit. c

Sókr. Stane se to, dá-li bůh, Hippio. Avšak nyní mi odpověz na jistou malou otázku o té věci; neboť právě vhod jsi mi ji připomněl. Nedávno totiž, můj drahý, mě kdosi uvrhl do rozpaků, když jsem v jakýchsi řečech jedny věci haněl jakožto ošklivé a jiné vychvaloval jakožto krásné a on mi dal nějakou takovouto otázku, a to velmi uštěpačně: „Odkudpak ty, Sókrate, víš, které věci jsou krásné a které ošklivé? Hleď, mohl bys říci, co je krásno?“ A já jsem byl pro svou chabost na rozpacích a nedovedl jsem mu řádně odpovědět; odcházeje z té schůzky zlobil jsem se sám na sebe a dělal si výčitky a vyhrožoval jsem, že jakmile se setkám s někým z vás, moudrých mužů, poslechnu si vás, naučím se, procvičím se a půjdu zpět k tomu tazateli, abych se dal znova do toho slovního boje. Nyní tedy, jak pravím, přicházíš právě vhod a pouč mě dostatečně, co je samo krásno, a pokus se mi to v odpovědi říci co nejpřesněji, abych e

nebyl podruhé usvědčen z nevědomosti a zase neutržil posměch. Vždyť ty to přece všs určitě a je to asi jen malá vědomost mezi těmi mnohými, které ty máš.

Hipp. Ovšemže malá, při Diovi, Sókrate, a abych tak řekl, nicotná.

Sókr. Snadno to tedy pochopím a nikdo mě již neusvědčí z nevědomosti.

287 *Hipp.* Jistě nikdo; vždyť jinak by byla má věc chatrná a ne odbornická.

Sókr. Při Héře, to rád slyším, Hippio, jestliže přemohu toho muže. Avšak nebudu snad rušit, když ho budu napodobovat, totiž jestliže se budu při tvé odpovědi chápat řeči k námitkám, abys mě co nejlépe procvičil? Jistě jsem totiž poněkud zkušený v námitkách. Jestliže ti tedy na tom nic nezáleží, chci ti je dělat, abych to tím důkladněji pochopil.

b *Hipp.* Nuže dělej si námitky. A věru, jak jsem právě řekl, ta otázka není veliká a já bych tě naučil odpovědět na mnohem těžší otázky, než je tato, takže by tě nikdo na světě nemohl vracet.

Sókr. Ach, jak je to dobré! Nuže, když i ty vybězíš, chci se co nejvíce stát oním protivníkem a pokouším se ti dávat otázky. Tedy kdybys mu přednesl tu řeč, o které mluvíš, o krásných činnostech, když by ji vyslechl a ty bys přestal mluvit, neotázal by se tě na nic jiného dříve nežli na krásno – má totiž už takový zvyk –
c a řekl by: „Hoste z Élidy, nejsou snad spravedliví spravedliví spravedlností?“ Nuže odpověz, Hippio, jako by se on tázal.

Hipp. Odpovím, že spravedlností.

Sókr. „Toto tedy, spravedlnost, jest něco?“

Hipp. Ovšemže.

Sókr. „Tedy i moudří jsou moudří moudrostí a všechny dobré věci jsou dobré dobrem?“

Hipp. Jak by ne?

Sókr. „Tím, co něco jest; vždyť přece ne tím, co není.“

Hipp. Jistěže tím, co jest.

Sókr. „Zdalipak tedy také všechny krásné věci nejsou krásné krásnem?“

Hipp. Ano, krásnem. d

Sókr. „Které něco jest?“

Hipp. Které jest; jak jinak?

Sókr. „Pověz tedy, hoste,“ řekne, „co jest toto krásno?“

Hipp. Kdo dává tuto otázku, Sókrate, chce bezpochyby slyšet, co je krásné?

Sókr. Mně se zdá, že ne, Hippio, nýbrž co je krásno.

Hipp. A čím se liší toto od onoho?

Sókr. Tobě se zdá, že ničím?

Hipp. Vždyť se to ničím neliší.

Sókr. Však jistě je patrné, že ty to víš lépe. Přece však, můj milý, dívej se: táže se tě totiž, ne co je krásné, nýbrž co je krásno. e

Hipp. Rozumím, můj milý, a odpovím mu, co je krásno, a nikdy nebudu vyvrácen. Má-li se říci pravda, něco krásného je, Sókrate, dobře věz, krásná dívka.¹²

Sókr. Při psu,¹³ krásně a skvěle jsi odpověděl, Hippio. Jestliže tedy já dám tuto odpověď, budu mít bezpochyby tu otázku zodpověděnu, a to správně, a nikdy nebudu vyvrácen? 288

Hipp. Jak bys také byl, Sókrate, vyvrácen, když se to všem tak zdá a všichni posluchači ti dosvědčí, že mluvíš správně?

Sókr. Dobrá; ovšemže ano. Však dovoľ, Hippio, abych si promyslel, co pravíš. On se mne otáže asi takto: „Nuže, Sókrate, odpověz mi: co je samo krásno jakožto podmínka, aby všechny tyto věci, o kterých pravíš, že jsou krásné, aby ty byly krásné?“ A já tedy řeknu, že jestliže je krásná dívka něco krásného, jest tu to, skrze co by tyto věci byly krásné?

Hipp. To myslíš, že se on ještě pokusí tě vyvracet, že není krásné, o čem ty mluvíš, nebo jestliže se pokusí, že nebude směšný? b

Sókr. Že se pokusí, můj neobyčejný druhu, dobře vím; zdali však po tom pokusu bude směšný, to se ukáže. Co však řekne, chci ti povědět.

Hipp. Nuže mluv.

Sókr. Řekne: „Jak roztomilý jsi, Sókrate! Avšak není něco krásného krásná klisna, kterou i bůh ve věštbě pochválil?“¹⁴
 c Co řekneme, Hippio? Nemusíme říci, že i klisna, a to krásná, je něco krásného? Vždyť jak bychom se odvažovali popírat, že krásno není krásné?

Hipp. Máš pravdu, Sókrate; vždyť také správně to bůh pověděl; u nás jsou totiž překrásné klisny.¹⁵

Sókr. „Dobrá,“ řekne pak; „a co krásná lyra? To není něco krásného?“ Máme říci, že ano, Hippio?

Hipp. Ano.

Sókr. Potom věru on řekne – skoro to dobře vím, soudě tak z jeho povahy: „Ty můj milý, a co krásný hrnec? Není to přece krásná věc?“

d *Hipp.* Sókrate, kdo je ten člověk? Jaký to nevzdělanec, když se opovažuje vyslovovat tak sprostá slova při tak vznešené věci!

Sókr. Je nějaký takový, Hippio, ne uhlažený, nýbrž muž z lidu, a nemá zájem o nic jiného než o pravdu. Ale přece musíme odpovědět tomu muži a já napřed projevuji své mínění: kdyby byl hrnec vyroben od dobrého hrnčíře, hladký, okrouhlý a krásně vypálený, jaké jsou mezi krásnými hrci některé dvojuché, mezi těmi, které obsahují šest měr,¹⁶ překrásné, kdyby se tázal na takový hrnec, museli bychom uznat, že je krásný.

e Vždyť jak bychom řekli, že krásná věc není krásná?

Hipp. Nikterak, Sókrate.

Sókr. „Tedy,“ řekne, „i krásný hrnec je něco krásného? Odpovídej!“

Hipp. Ale takto se to má, Sókrate, jak myslím: i tato nádoba krásně vyrobená je sice krásná, ale všechny tento druh věcí není záhodno posuzovat jakožto krásný vedle koně a dívky a všech ostatních krásných věcí.

289 *Sókr.* Dobrá; rozumím, Hippio, že je tedy třeba namítat tomuto tazateli takto: Člověče, ty nevíš, že má pravdu Héra-

kleitův¹⁷ výrok „Nejkrásnější opice je ošklivá proti rodu lidí“ a nejkrásnější hrnec že je ošklivý proti rodu dívek, jak tvrdí moudrý Hippias. Není tomu tak, Hippió?

Hipp. Ovšemže ano, Sókrate, správně jsi odpověděl.

Sókr. Poslouchej dále. Potom jistě řekne: „A což, Sókrate, bude-li někdo srovnávat rod dívek s rodem bohů, nebude to s ním tak, jako když se srovnává rod hrců s rodem dívek? Nebude se nejkrásnější dívka jevit ošklivou? Či neříká právě to i Hérakleitos, jehož se ty dovoláváš, totiž „nejmoudřejší z lidí se ukáže proti bohu opicí co do moudrosti i krásy i všech ostatních vlastností?“ Máme uznat, Hippió, že nejkrásnější dívka je proti rodu bohů ošklivá?

Hipp. Kdo by také tomu odporoval, Sókrate?

Sókr. Jestliže to uznáme, tu věru se zasměje a řekne: „Sókrate, pamatuješ se, nač jsi byl otázan?“ Zajisté, řeknu, na to, co je samo krásno. On řekne: „A tu, když jsi byl otázan na krásno, uvádíš v odpovědi něco, co podle tvých vlastních slov je stejnou měrou krásné jako ošklivé?“ Podobá se, řeknu; či co mi radíš, příteli, říci?

Hipp. Zajisté toto; vždyť to bude mít pravdu, že proti bohům lidský rod není krásný.

Sókr. „Kdybys se tě byl na začátku otázel,“ řekne, „co je krásné i ošklivé, tu kdybys mi byl odpověděl, co právě nyní, byla by tvá odpověď nepochybně správná. Avšak když jde o samo krásno, kterým se i všechny ostatní věci ozdobují a jeví se krásnými, když k nim přistoupí onen vid,¹⁸ zdá se ti ještě, že to je dívka nebo kůň nebo lyra?

Hipp. Ale, Sókrate, jestliže hledá jen toto, tu věru je ze všeho nejsnadnější mu odpovědět, co je to krásno, kterým se i všechny ostatní věci ozdobují a po přistoupení toho se jeví krásnými. Ten člověk je vskutku velmi hloupý a nic nerozumí krásným předmětům. Vždyť jestliže mu odpovíš, že to krásno, na které se táže, není nic jiného než zlato, octne se v rozpacích a nebude se pokoušet tě vyvracet. Vždyť víme, tuším, všichni,

že kdekoli přistoupí zlato, ukáže se věc zlatem ozdobená krásnou, i jestliže se dříve zdá ošklivou.

Sókr. To neznáš, Hippio, toho muže, jak je zarputilý a těžko něco přijímá.

Hipp. Co na tom, Sókrate? Vždyť co je správné, musí přijmout, sice když nepřijme, nutně bude směšný.

Sókr. A vskutku tuto odpověď, můj nejmilejší, netoliko nepřijme, nýbrž ještě si mě bude hodně dobírat a řekne: „Ó ty zmámenče, myslíš, že Feidias¹⁹ je špatný umělec?“ A já, myslím, řeknu, že ani dost málo.

Hipp. A to správně, Sókrate.

Sókr. Jistě správně. Tu tedy, až já přisvědčím, že Feidias je dobrý umělec, on řekne: „A tu se domníváš, že Feidias neznal tohle krásno, o kterém ty mluvíš?“ A já řeknu: Pročpak? „Protože,“ řekne on, „neudělal oči Athény zlaté, ani ostatní obličej ani nohy ani ruce, ač jestliže se to mělo jevit nejkrásnějším, kdyby to bylo zlaté, nýbrž ze slonové kosti; je patrné, že tu chybu udělal z nevědomosti, neznaje, že přece zlato je to, co dělá všechny věci krásnými, kamkoli přistoupí.“ Nuže, co mu máme odpovědět na tuto řeč, Hippio?

Hipp. Odpověď není těžká; řekneme totiž, že to udělal správně. Vždyť i slonová kost je, myslím, krásná věc.

Sókr. „Pročpak tedy,“ řekne, „nevytvořil také střed očí ze slonové kosti, nýbrž z kamene, při čemž vyhledal co možná největší podobnost mezi kamenem a slonovinou? Či také krásný kámen je krásná věc?“ Řekneme, že ano, Hippio?

Hipp. Ovšem že řekneme, když je vhodný.

Sókr. „A když není vhodný, je to ošklivá věc?“ Mám souhlasit, či ne?

Hipp. Ano, když se nehodí.

Sókr. „Tedy,“ řekne, „slonovina a zlato, ty moudrý muži, kdykoli se hodí, dělá věci na pohled krásnými, kdykoli však se nehodí, ošklivými, že ano?“ Popřeme to, či mu přiznáme, že mluví správně?

Hipp. Uznáme to, že cokoli se každé věci hodí, to dělá každou věc krásnou.

Sókr. Když tedy někdo vaří v tom hrnci, o kterém jsme před chvílí mluvili, v tom krásném, a má jej plný krásné kaše, zdalipak se k němu hodí zlatá měchačka, či z fíkového dřeva?

Hipp. U Héraklea, jaký je to člověk, o kterém mluvíš, Sókrate! Nechceš mi říci, kdo to je? e

Sókr. Vždyť bys ho nepoznal, kdybych ti řekl jméno.

Hipp. Ale již nyní věru poznávám, že to je nějaký nevzdělanec.

Sókr. Je velmi neodbytný, Hippio; ale přesto co řekneme? Která že z těch dvou měchaček se hodí k té kaši a k tomu hrnci? Či je patrné, že dřevěná? Neboť bezpochyby dodává kaši libé vůně a zároveň, příteli, by neudělala, že by nám hrnec rozbila, kaši vylila, oheň uhasila a ty, kdo by chtěli hodovat, že by připravila o velmi chutný pokrm; avšak ona zlatá by všechno to udělala, takže se mi zdá, abychom řekli, že se ta dřevěná více hodí nežli zlatá, jestliže ty nemyslíš něco jiného. 291

Hipp. Ano, Sókrate, více se hodí; avšak já bych s člověkem, který dává takové otázky, nemluvil.

Sókr. Správně, příteli; neboť pro tebe by se nehodilo přicházet do styku s takovými slovy, když jsi tak krásně oblečen, krásně obut a tak jsi proslulý svou moudrostí mezi všemi Hellény. Ale mně nic nedělá špinit se s tím člověkem; tedy mě pouč a kvůli mně odpovídej. „Jestliže tedy se více hodí dřevěná než zlatá,“ řekne ten člověk, „jistě asi je i krásnější, když jsi, Sókrate, uznal, že vhodné je krásnější než nevhodné; či ne?“ Nemusíme uznat, Hippio, že dřevěná je lepší než zlatá? b

Hipp. Chceš, abych ti řekl, Sókrate, co bys měl říci, že je krásno, aby ses vyprostil z těch dlouhých řečí?

Sókr. Ovšemže ano; avšak ne dříve, nežli mi povíš, co mám odpovědět, která že z těch dvou měchaček, o nichž jsem právě mluvil, je vhodná a krásnější. c

Hipp. Nuže, chceš-li, odpověz mu, že ta vyrobená z říkové-
ho dřeva.

Sókr. Mluv tedy nyní, co jsi chtěl právě říci. Neboť touto od-
povědí, řeknu-li, že krásno je zlato, nic se mi, jak se podobá,
neukáže, že zlato je krásnější než říkové dřevo; avšak co zase
nyní myslíš, že je krásno?

d *Hipp.* Já ti řeknu. Zdá se mi totiž, že hledáš nějaké takové
krásno, aby se v odpovědi uvedlo, které se nikdy nikde nikomu
neukáže ošklivým.

Sókr. Ovšemže ano, Hippio; a dobře to nyní chápeš.

Hipp. Slyš tedy; a jestliže bude mít někdo ještě proti tomu
nějakou námitku, myslí si,²⁰ že já vůbec ničemu nerozumím.

Sókr. Mluv co nejrychleji, při bozích!

Hipp. Pravím tedy, že vždy a všude a pro každého muže je
nejkrásnější být bohat, zdrav, ctěn od Hellénů, dožítí se stáří,
e své rodiče, když zemřou, krásně pochovat a sám být od svých
děti krásně a velkolepě pohřben.

Sókr. Sláva, Hippio, to je věru podivuhodný, nádherný a te-
be důstojný výrok! A jsem radostně překvapen, u Héry, že mi,
jak se zdá, přátelsky pomáháš, pokud jsi s to; ale tím toho mu-
že nezasahujeme, nýbrž právě nyní se nám nejvíce vysměje,
dobře věz.

Hipp. Špatný to bude, Sókrate, smích; když totiž nebude mít
na toto nic říci, nýbrž se bude smát, vysměje se sám sobě a pří-
tomným posluchačům sám bude k smíchu.

Sókr. Snad je tomu tak; avšak jak já tuším, snad mu bude po-
dobno, že se mi pro tuto odpověď nebude jenom smát.

Hipp. A co tedy?

Sókr. Že bude-li právě mít v ruce hůl, jestliže mu neuteku,
pokusí se pořádně mi nabít.

Hipp. Co pravíš? Je ten člověk nějaký tvůj pán, a když to
udělá, nebude pohnán před soud a nebude odsouzen? Či vaše
b obec není právně zřízena, nýbrž nechává občany bezprávně na-
vzájem se tlouci?

Sókr. Ani dost málo nenechává.

Hipp. Tedy bude potrestán, že tě bezprávně bije.

Sókr. Nezdá se mi, že bezprávně, Hippio, to ne, kdybych dal takovou odpověď, nýbrž spravedlivě, mně se zdá.

Hipp. I mně se věru tak zdá, Sókrate, když máš sám takové mínění.

Sókr. Nuže, mám ti také říci, proč sám míním, že bych byl za takovou odpověď spravedlivě bit? Či i ty mě budeš bít bez soudu? Nebo mě vyslechněš?

Hipp. Ano, vždyť by to bylo strašné, kdybych tě nevyslechl; c
nuže, co chceš říci?

Sókr. Já ti to povím tímž způsobem jako prve, totiž napodobuje onoho člověka, abych neříkal přímo tobě slova, která on bude říkat vůči mně, nepřijemná a podivná. Řekne totiž, dobře to věz, toto: „Sókrate, myslíš, že bys nespravedlivě dostal bití, když jsi tak falešně zazpíval tenhle dithyramb²¹ a ve zpěvu ses daleko rozešel s otázkou?“ Jak to? řeknu já. „Jak?“ řekne on, „což nejsi schopen si pamatovat, že jsem se tázal na krásno samo, jehož působením je krásné všechno, k čemukoli ono přistoupí, i kámen i dřevo i člověk i bůh i každá činnost i každá vědomost? Vždyť já, člověče, se tě táži, co je sama krása, a nemohu se tě o nic více dovoлат, než kdyby tu místo tebe vedle mne seděl kámen, a to mlýnský, nemající ani uši ani mozek.“ Tu nevím, zdali by ses nemrzl, Hippio, kdybych se přitom zalekl a řekl mu toto: Ale tenhle výměr krásna podal Hippias; přece já jsem se ho tázal tak, jako ty mne, co je krásné pro všechny a vždy. Nuže, co říkáš? Nebudeš se mrzet, jestliže to řeknu? d

Hipp. Já jsem jist, Sókrate, že pro všechny jest krásné a bude se zdát krásným to, co jsem já řekl.

Sókr. On řekne: „Zdalipak i bude? Vždyť krásno je asi vždy krásné.“ c

Hipp. Ovšemže.

Sókr. On řekne: „Také bylo?“

Hipp. Také bylo.

Sókr. „Snad také pro Achillea,“ řekne on, „bylo podle tvrzení hosta z Élidy krásné být pohřben později po předcích,²² i jeho dědu Aiakovi i všem ostatním, kteří se zrodili z bohů, 293 i samým bohům?“

Hipp. Co je to? Jdi s tím ke všem všudy! Tyhle otázky toho člověka, Sókrate, jsou přímo rouhavé.

Sókr. A co když se druhý zeptá, tu není velmi rouhavé říci, že tomu tak jest?

Hipp. Snad.

Sókr. On řekne: „Věru snad jsi to ty, který tvrdíš, že pro každého a vždy je krásné být pohřben od svých dětí a pohřbítí své rodiče; či nebyl jedním ze všech i Héraklés a všichni ti, které jsme právě jmenovali?“

Hipp. Ale já jsem neříkal, že pro bohy.

b *Sókr.* „Ani pro héróy, jak se podobá.“

Hipp. Pro ty ne, kteří byli synové bohů.

Sókr. „Tedy pro ty, kteří nebylí?“

Hipp. Ovšemže.

Sókr. „Nuže tedy, podle tvé řeči zase, jak je vidět, pro jedny z héróů, jako pro Tantalů, Dardana a Zéthů,²³ to je strašné, hříšné a ošklivé, avšak pro Pelopů²⁴ a ostatní takového rodu krásné.“

Hipp. Mně se tak zdá.

c *Sókr.* „Tobě tedy se zdá,“ řekne on, „co jsi prve neřekl, že po opatření pohřbu předkům být pohřben od dětí je někdy a pro některé osoby ošklivé; a ještě více, jak se podobá, je nemožno, aby se toto stalo krásným a bylo krásné pro všechny, takže to má tentýž nedostatek jako ony dřívější příklady, dívka a hrnec, a ještě směšněji to pro jedny je krásné a pro druhé není krásné. A ještě ani dnes nejsi s to, Sókrate, odpovědět na otázku, co je krásno.“ Tyto a takové výtky mi právem udělá, jestliže mu takto odpovím.

Tedy většinou, Hippio, se mnou rozmlouvá asi takto; avšak

někdy, jako by pocítil lítost nad mou nezkušeností a nevzdělaností, sám mi navrhuje odpověď, tázaje se, zdali něco takového je podle mého zdání krásno nebo i něco jiného, nač se právě ptá a o čem je řeč. d

Hipp. Jak to myslíš, Sókrate?

Sókr. Já ti to povím. „Můj drahý Sókrate,“ praví, „přestaň dávat takovéto odpovědi a tímto způsobem – vždyť jsou příliš prostomyslné a snadno vyvratitelné –, ale uvažuj, zdali je krásné podle tvého mínění něco takového, něco, čeho jsme se před chvílí dotkli ve své odpovědi, když jsme řekli, že zlato je krásné, k čemu se hodí, a k čemu ne, že není krásné, a tak i všechno ostatní, u čeho je tato věc; nuže zkoumej tuto vhodnost samu a podstatu vhodnosti samé, zdali to je krásno.“ Tu já mám zvyk pokaždé souhlasit s takovými výroky – neboť nevím, co bych řekl – a tobě se tedy zdá, že vhodné je krásné? e

Hipp. Rozhodně, Sókrate.

Sókr. Uvažujme, abychom se snad nějak neklamali.

Hipp. Ano, je třeba uvažovat.

Sókr. Tedy se dříve: myslíme vhodným to, čeho přistoupení způsobuje, že se jednotlivé věci, při kterých to je, jeví krásnými, či to, co způsobuje, že jsou krásné? Či ani jedno ani druhé? 294

Hipp. Mně se zdá, že to, co způsobuje, že se jeví krásnými; jako například když si někdo vezme šaty nebo střevíce, které mu sluší, zdá se krásnějším, i kdyby byl směšný.

Sókr. Tedy jestliže vhodnost působí, že se něco jeví krásnějším, nežli jest, byla by vhodnost jakýsi klam strany krásna a nebyla by toto, co my hledáme, není-li pravda, Hippio? My jsme totiž patrně hledali to, čím všechny krásné předměty jsou krásné – jako to, čím všechny veliké věci jsou veliké, je přesahování;²⁵ neboť tím jsou všechny veliké, a také jestliže se sice nejeví velké, ale přesahují, nutně musí být velké –, a tak tedy také se tázeme, co asi je to krásno, kterým jsou všechny věci krásné, ať už se takovými jeví nebo ne. Vždyť vhodnost to asi není, neboť ta podle tvé řeči působí, že se věci jeví krásnějšími, b

nežli jsou, ale nenechává je se jevit, jaké jsou. Avšak co působí, že jsou krásné, jak jsem právě teď řekl, ať už se takovými
 c jeví nebo ne, o tom se máme pokusit říci, co to jest; neboť toto hledáme, jestliže hledáme krásno.

Hipp. Ale vhodnost, Sókrate, působí svou přítomností, že věci i jsou i jeví se krásné.

Sókr. Tedy je nemožno, aby se věci, které vskutku jsou krásné, nejevily krásnými, když je při nich to, co působí, aby se takovými jevily?

Hipp. Nemožno.

Sókr. Uznáme tedy, Hippio, to, že všechny vskutku krásné zásady i činnosti jsou také pokládány za krásné a vždy se všem
 d takovými jeví, či právě naopak že se to o nich neví a že právě o ně je daleko nejvíce sporů a bojů jak v soukromí mezi jednotlivci, tak ve veřejném životě v obcích?

Hipp. Spíše takto, Sókrate, že se to o nich neví.

Sókr. Nebylo by tomu tak, kdyby asi při nich bylo projevo-
 vání; a to by při nich bylo, kdyby vhodné bylo krásné a kdyby působilo netoliko, že věci jsou krásné, nýbrž také, že se takovými jeví. Takže vhodnost, jestliže je činitelem působícím, že věci jsou krásné, byla by to krásno, které my hledáme, avšak
 e není činitelem působícím, že se věci jeví krásnými; pakli však zase je vhodnost činitelem působícím jevení, nebyla by to krásno, které my hledáme. Vskutku ona působí bytí, avšak způsobovat jevení i bytí by nikdy nemohl tentýž činitel,²⁶ netoliko u krásných věcí, nýbrž ani u ničeho jiného. Vyberme si tedy, zdali je vhodnost podle našeho mínění činitelem působícím, že se věci jeví krásnými, či že jsou krásné.

Hipp. Že se jeví krásnými, jak se mně zdá, Sókrate.

Sókr. Běda, tedy nám pryč uniklo, Hippio, poznání, co je krásno, když se ukázalo, že vhodné je něco jiného než krásné!

Hipp. Při Diovi, Sókrate, ano, a je mi to velmi divné.

295 *Sókr.* Ale ještě ho nepouštějme, příteli; mám totiž ještě jakousi naději, že se nám objeví, co je krásno.

Hipp. Rozhodně, Sókrate; vždyť není těžké to nalézt. Já jsem jist, že kdybych odešel na chvílku do samoty a sám u sebe si to uvážil, řekl bych ti to přesněji nad všechnu přesnost.

Sókr. Ach, jen ne tak veliká slova, Hippio! Vidíš, jaké obtíže nám to již způsobilo; jen aby se to na nás nerozhněvalo a ještě více nám neuteklo. Avšak mluvím naprázdno; vždyť ty, myslím, to snadno nalezneš, až se octneš sám. Ale, pro bohy, nalezni to v mé přítomnosti, a jestliže chceš, hledej to jako nyní spolu se mnou; a jestliže to nalezneme, bude velmi dobře, pakli ne, já se, myslím, spokojím se svým osudem a ty to po odchodu snadno nalezneš. A jestliže to nalezneme nyní, jistě ti nebudu na obtíž vyptáváním, co bylo to, co jsi našel sám o sobě. Nyní však se podívej zase na toto, zdali to je podle tvého mínění krásno.²⁷ Pravím tedy, že to je – ale dávej při poslušání dobrý pozor, abych netlachal z cesty –, tedy dejme tomu, že krásné je to, cokoli je užitečné. Řekl jsem to na základě této úvahy: krásné jsou, soudíme, ty oči, ne které by se zdály neschopnými viděti, nýbrž které jsou schopné a užitečné k vidění. Pravda?

Hipp. Ano.

Sókr. Jistě pak i celé tělo takto pokládáme za krásné, jedno k běhu, jiné k zápojení, a také všechna zvířata, krásného koně a kohouta a křepelku²⁸ i všechna nářadí a vozidla, jak pozemní, tak na moři lodi obchodní i válečné, i všechny nástroje náležící k hudbě i k ostatním uměním, a chceš-li, i činnosti a zákony – jistě všechny tyto věci nazýváme krásnými tímž způsobem: díváme se na každou z nich, jak je od přírody ustrojena, jak je vyrobena, v jakém je stavu; a užitečnou, hledíce, pokud je užitečná a k čemu je užitečná a kdy je užitečná,²⁹ pokládáme za krásnou, kdežto věc po všech těchto stránkách ne-
užitečnou za ošklivou. Nezdá se tak i tobě, Hippio?

Hipp. Zajisté.

Sókr. Správně tedy nyní tvrdíme, že nejspíše užitečné je krásné?

Hipp. Jistě správně, Sókrate.

Sókr. A co má moc dělat některou jednotlivou věc, není-li pravda, že k čemu má moc, k tomu je také užitečné, a co je bezmocné, neužitečné?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Mohoucnost je tedy něco krásného a bezmocnost něco ošklivého?

296 *Hipp.* Rozhodně. Že se to tak má, to nám dosvědčují, Sókrate, i jiné věci, avšak také politický život; neboť v politickém životě a ve své obci býti mocný je ze všeho nejkrásnější a býti bezmocný nejošklivější.

Sókr. Máš pravdu. Zdalipak tedy, pro bohy, Hippio, je z toho důvodu i moudrost věc ze všeho nejkrásnější a nevědomost ze všeho nejošklivější?

Hipp. Ale co jiného, Sókrate?

b *Sókr.* Buď tiše, milý příteli; bojím se, co to zase mluvíme.

Hipp. Co se zas bojíš, Sókrate, když se ti nyní úvaha překrásně dostala vpřed?

Sókr. Přál bych si to, ale uvaž spolu se mnou toto: zdalipak by někdo něco udělal, co by ani neuměl, ani vůbec nemohl udělat?

Hipp. Nikterak; neboť jak by udělal, co by nemohl?

Sókr. Tedy kdo bezděčně chybují a provádějí i dělají nedobré věci, ti by to nikdy nedělali, kdyby to nemohli dělat, není-li pravda?

Hipp. Patrně.

c *Sókr.* Ale jistě ti, kteří mohou, mohou mohoucností; vždyť asi ne bezmocností.

Hipp. To přece ne.

Sókr. A mohou všichni dělající dělat to, co dělají?

Hipp. Ano.

Sókr. Avšak všichni lidé dělají, počínajíce od dětství, mnohem více zlého nežli dobrého a bezděčně chybují.

Hipp. Tak jest.

Sókr. Nuže co? Řekneme o té mohoucnosti a o těch užitečných věcech, které jsou užitečné k děláni něčeho zlého, že to jsou krásné věci, či je to vyloučeno?

Hipp. Vyloučeno, jak se mi zdá, Sókrate.

Sókr. Tedy jak se podobá, Hippio, mohoucí a užitečné není podle našeho soudu krásné.

Hipp. Leda, Sókrate, jestliže bude moci dělat dobré věci a k takovým bude užitečné.

Sókr. Ona myšlenka je tedy pryč, že by prostě mohoucí a užitečné bylo krásné. Ale tedy to bylo to, Hippio, co chtěla naše duše říci, že co je užitečné a mocné k udělání něčeho dobrého, to že je krásno?

Hipp. Mně se tak zdá.

Sókr. Ale to se nazývá prospěšné;³⁰ či ne?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Takto tedy i krásná těla i krásná ustanovení i moudrost a všechny věci, které jsme před chvílí jmenovali, jsou krásné, protože jsou prospěšné.

Hipp. Patrně.

Sókr. Podobá se tedy, Hippio, že krásno je podle našeho soudu to, co je prospěšné.

Hipp. Rozhodně, Sókrate.

Sókr. Ale prospěšné je to, co dělá něco dobrého.

Hipp. Ano, jest.

Sókr. Co však dělá, to není nic jiného než příčina; ano?

Hipp. Tak jest.

Sókr. Tedy krásné je příčina dobrého?

Hipp. Ano, jest.

Sókr. Ale příčina, Hippio, je něco jiného nežli její účinek; vždyť by asi nemohla být příčina příčinou příčiny. Uvažuj takto: neukázalo se, že příčina je činitel něco dělající?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. A od dělajícího činitele není děláno nic jiného nežli to, co vzniká, ale ne to dělající?

Hipp. Tak jest.

Sókr. Není-li tedy něco jiného to, co vzniká, a něco jiného to, co dělá?

Hipp. Ano.

Sókr. Není tedy příčina příčinou příčiny, nýbrž toho, co jejím působením vzniká.

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Jestliže tedy je krásno příčinou dobrého, vznikalo by dobro působením krásna; a z toho důvodu, jak se podobá, usilujeme o moudrost i o všechny ostatní krásné věci, že jejich dílo a jejich rozenec, dobro, je hodno usilování; a zdá se z toho, co nalézáme, že krásno je v postavení jakéhosi otce dobra.

Hipp. Ovšemže ano; krásně a dobře jsi to řekl, Sókrate.

Sókr. Neříkám i toto dobře, že ani otec není syn, ani syn otec?

Hipp. Jistě dobře.

Sókr. Ani příčina není účinek, ani zase účinek příčina.

Hipp. Máš pravdu.

Sókr. Při Diovi, můj drahý, tedy ani krásno není dobro, ani dobro krásno; či zdá se ti, že to je podle toho, co bylo napřed řečeno, možné?

Hipp. Chraň bůh, nezdá se mi.

Sókr. Nuže, uspokojuje nás to a chtěli bychom tvrdit, že krásno není dobré, ani dobro krásné?

Hipp. Chraň bůh, naprosto mě to neuspokojuje.

Sókr. Ví bůh, Hippio, máš pravdu; a mne uspokojuje nejméně ze všech myšlenek, které jsme pronesli.

Hipp. Ano, podobá se tak.

Sókr. Tedy nebude asi nejkrásnějším z výměrů ten, že prospěšné a užitečné i mohoucí dělat něco dobrého je krásné, jak se nám prve zdálo, nýbrž ten je, možno-li ještě směšnější než ony první, v kterých jsme se domnívali, že krásno je dívka a jedna každá z věcí dříve jmenovaných.

Hipp. Podobá se.

Sókr. A já již nemám, Hippio, kam bych se obrátil, nýbrž jsem v nesnázích; a ty máš něco říci?

Hipp. V přítomné chvíli ne, ale, jak jsem prve řekl, až si to e
rozvážím, jsem jist, že to naleznu.

Sókr. Ale já, zdá se mi, nejsem pro touhu po vědění s to, abych váhal a na tebe čekal; však také myslím, že jsem právě našel jistý východ. Hleď: kdybychom nazývali krásnem to, co nám působí potěšení, a to ne všechny libosti, nýbrž co působí potěšení skrze sluch a zrak, jak bychom asi dopadli? Aspoň krásní lidé, Hippio, a všeliké ozdoby i obrazy a sochy, které 298
jsou krásné, těší náš zrak; také krásné zvuky a veškerá hudba i řeči i vypravování dělají právě totéž, takže kdybychom odpovíděli onomu smělému člověku „Vzácný muži, krásno je libost způsobovaná skrze sluch a zrak“, nemyslíš, že bychom ho zdrželi od jeho smělosti?

Hipp. Mně aspoň, Sókrate, se nynější výměr krásna zdá dob- b
rý.

Sókr. A co řekneme o krásných činnostech a zákonech, Hippio? Že jsou krásné, protože jsou libé skrze sluch nebo skrze zrak, či že mají nějakou jinou známku?

Hipp. Snad toto, Sókrate, i když to člověku unikne.

Sókr. U psa, Hippio, však ne tomu, kterého bych se já nejvíce styděl, když bych tlachal a při svém prázdném mluvení se stavěl, jako bych mluvil něco vážného.

Hipp. Kterého to?

Sókr. Syna Sófroniskova,³¹ jenž by mi právě tak málo dovolil lehkomyšlně mluvit tyto nepromyšlené věci jako si myslit, že vím to, co nevím. c

Hipp. Však i mně samému se po tvé řeči zdá, že se zákony to je něco jiného.

Sókr. Buď tiše, Hippio; bojím se totiž, že jsme zapadli do téže nesnáze stran krásna, do které prve, ale že si myslíme, že jsme na nějaké jiné schůdné cestě.

Hipp. Jak to myslíš, Sókrate?

Hipp. Tak jest.

Sókr. Není-li tedy něco jiného to, co vzniká, a něco jiného to, co dělá?

Hipp. Ano.

Sókr. Není tedy příčina příčinou příčiny, nýbrž toho, co jejím působením vzniká.

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Jestliže tedy je krásno příčinou dobrého, vznikalo by dobro působením krásna; a z toho důvodu, jak se podobá, usilujeme o moudrost i o všechny ostatní krásné věci, že jejich dílo a jejich rozenec, dobro, je hodno usilování; a zdá se z toho, co nalézáme, že krásno je v postavení jakéhosi otce dobra.

Hipp. Ovšemže ano; krásně a dobře jsi to řekl, Sókrate.

Sókr. Neříkám i toto dobře, že ani otec není syn, ani syn otec?

Hipp. Jistě dobře.

Sókr. Ani příčina není účinek, ani zase účinek příčina.

Hipp. Máš pravdu.

Sókr. Při Diovi, můj drahý, tedy ani krásno není dobro, ani dobro krásno; či zdá se ti, že to je podle toho, co bylo napřed řečeno, možné?

Hipp. Chraň bůh, nezdá se mi.

Sókr. Nuže, uspokojuje nás to a chtěli bychom tvrdit, že krásno není dobré, ani dobro krásné?

Hipp. Chraň bůh, naprosto mě to neuspokojuje.

Sókr. Ví bůh, Hippio, máš pravdu; a mne uspokojuje nejméně ze všech myšlenek, které jsme pronesli.

Hipp. Ano, podobá se tak.

Sókr. Tedy nebude asi nejkrásnějším z výměrů ten, že prospěšné a užitečné i mohoucí dělat něco dobrého je krásné, jak se nám prve zdálo, nýbrž ten je, možno-li ještě směšnější než ony první, v kterých jsme se domnívali, že krásno je dívka a jedna každá z věcí dříve jmenovaných.

Hipp. Podobá se.

Sókr. A já již nemám, Hippio, kam bych se obrátil, nýbrž jsem v nesnázích; a ty máš něco říci?

Hipp. V přítomné chvíli ne, ale, jak jsem prve řekl, až si to c
rozvážím, jsem jist, že to naleznu.

Sókr. Ale já, zdá se mi, nejsem pro touhu po věděním s to, abych váhal a na tebe čekal; však také myslím, že jsem právě našel jistý východ. Hleď: kdybychom nazývali krásnem to, co nám působí potěšení, a to ne všechny libosti, nýbrž co působí potěšení skrze sluch a zrak, jak bychom asi dopadli? Aspoň krásní lidé, Hippio, a všelike ozdoby i obrazy a sochy, které 298
jsou krásné, těší náš zrak; také krásné zvuky a veškerá hudba i řeči i vypravování dělají právě totéž, takže kdybychom odpovíděli onomu smělému člověku „Vzácný muži, krásno je libost způsobovaná skrze sluch a zrak“, nemyslíš, že bychom ho zdrželi od jeho smělosti?

Hipp. Mně aspoň, Sókrate, se nynější výměr krásna zdá dobrý. b

Sókr. A co řekneme o krásných činnostech a zákonech, Hippio? Že jsou krásné, protože jsou libé skrze sluch nebo skrze zrak, či že mají nějakou jinou známku?

Hipp. Snad toto, Sókrate, i když to člověku unikne.

Sókr. U psa, Hippio, však ne tomu, kterého bych se já nejvíce styděl, když bych tlachal a při svém prázdném mluvení se stavěl, jako bych mluvil něco vážného.

Hipp. Kterého to?

Sókr. Syna Sófroniskova,³¹ jenž by mi právě tak málo dovolil lehkomyšlně mluvit tyto nepromyšlené věci jako si myslit, že vím to, co nevím. c

Hipp. Však i mně samému se po tvé řeči zdá, že se zákony to je něco jiného.

Sókr. Buď tiše, Hippio; bojím se totiž, že jsme zapadli do téže nesnáze stran krásna, do které prve, ale že si myslíme, že jsme na nějaké jiné schůdné cestě.

Hipp. Jak to myslíš, Sókrate?

Sókr. Já ti povím, co se mi objevuje, je-li na tom něco. Snad
 d by se totiž ukázalo, že tyto dojmy o zákonech a činnostech nejsou mimo rozsah vnímání, které se v nás děje skrze sluch a zrak; ale vytrvejme při této myšlence, že libost skrze ty smysly pociťovaná je krásno, a nic neuvádějme na přetřes, jak je to se zákony. Ale mohl by se nás otázat buď ten, o kterém mluvím, nebo kdokoli jiný: „Proč jste, Hippio a Sókrate, určili, že z libého je krásné jenom to, co je libé tak, jak pravíte, kdež-
 c to libost související s ostatními počítky z jídel a nápojů a požitků lásky a všechny ostatní takové věci nepokládáte za krásné? Či je nepokládáte ani za libé a tvrdíte, že v takových věcech vůbec nejsou libosti a ani v ničem jiném nežli ve vidění a slyšení?“ Co řekneme, Hippio?

Hipp. Rozhodně řekneme, Sókrate, že i v ostatních počítkách jsou velmi veliké libosti.

Sókr. „Proč tedy,“ řekne, „odnímate libostem o nic méně skutečným, nežli jsou ony, toto jméno a zbavujete je přísudku,
 299 že jsou krásné?“ Protože, řekneme, by se nám každý bez výjimky vysmál, kdybychom řekli, že najísti se je ne libé, nýbrž krásné, a libé páchnouti že je ne libé, nýbrž krásné; a co se týče požitků lásky, všichni by proti nám tvrdili, že to je věc velmi libá, ale že je třeba, když to někdo dělá, dělat to tak, aby to nikdo neviděl, protože prý to je velmi ošklivé na pohled. Na tuto naši řeč, Hippio, by nám snad odpověděl:
 „Chápu i já, že se už dávno stydíte nazývat tyto libosti krásnými, protože se tak nezdá lidem; ale já jsem se netázal na to, co se lidem zdá krásným, nýbrž co jest krásné.“ Tu řekneme, myslím, co jsme si učinili předpokladem, totiž že za krásno my pokládáme tu část libého, která vzniká u zraku a sluchu. Než můžeš ještě něco dělat s tou myšlenkou, či snad řekneme něco jiného, Hippio?

Hipp. Je nutno, Sókrate, neodpovídat na ty námitky nic jiného než toto.

Sókr. On řekne: „Tak dobře. Tedy jestliže libost způsobova-

ná skrze zrak a sluch je krásná, tu patrně ta z libostí, která není c
tohoto druhu, by nebyla krásná?“ Uznáme to?

Hipp. Ano.

Sókr. „Zdalipak zraková libost,“ řekne, „je libá skrze zrak a sluch nebo sluchová libost je libá skrze sluch a zrak?“ Nikoli, řekneme, co je skrze jedno z obého, to asi není skrze obé – neboť to, zdá se nám, myslíš –, nýbrž my jsme mínili, že jedna i druhá z těchto libostí je sama o sobě krásná a obě také. Neodpovíme tak?

Hipp. Ovšemže ano. d

Sókr. On řekne: „Zdalipak se tedy kterákoli libost liší od kterékoli libosti tím, že je libost? Nemyslete si, že se táži, zdali je některá libost větší nebo menší, a to buď více nebo méně, nýbrž zdali se některá z libostí odlišuje tím samým, totiž tím, že jedna je libost a druhá není libost?“ Nám se zdá, že ne; pravda?

Hipp. Ano, zdá se, že ne.

Sókr. „Tedy,“ řekne, „bezpochyby jste vybrali tyto libosti z ostatních libostí pro něco jiného, nežli že to jsou libosti, a vidíte u obou, že mají cosi odlišného od ostatních; k tomu vy přihlížíte, když je jmenujete krásnými, pravda? Vždyť asi zraková libost není krásná proto, že je vnímána skrze zrak; neboť kdyby bylo pro ni to příčinou krásy, nikdy by nebyla krásná ta druhá, sluchová; jistě to není libost zraková.“ Řekneme, že má pravdu? e

Hipp. Ano, řekneme.

Sókr. „A zase ani sluchová libost není proto krásná, že je 300
vnímána sluchem; tu by zase nikdy nebyla krásná ta zraková; jistě to není libost sluchová.“ Řekneme, Hippio, že má pravdu ten muž, když takto mluví?

Hipp. Ano.

Sókr. „Ale ovšem obě jsou krásné, jak tvrdíte.“ Tvrdíme to?

Hipp. Tvrdíme.

Sókr. „Mají tedy něco totožného, co je dělá krásnými, tu společnou věc, která je u nich obou společně a u jedné i druhé

- b zvlášť; vždyť jinak by asi nebyly krásné i obě i jedna i druhá.“
Odpovídej mně jakoby onomu.
Hipp. Odpovídám, a zdá se mi, že je tomu tak, jak pravíš.
Sókr. Jestliže tedy mají obě tyto libosti společně nějakou vlastnost,³² ale jedna a druhá zvlášť ne, nebyly by krásné touto vlastností.
Hipp. A jak by to mohlo být, Sókrate, aby když ani jedna ani druhá zvlášť nemají nějakou vlastnost, ať je jakákoli, aby pak tuto vlastnost, kterou žádná z obou nemá, obě dohromady měly?
- c *Sókr.* Zdá se ti to nemožné?
Hipp. To bych byl velmi neznalý jak přirozené podstaty těchto věcí, tak slovního výrazu nynějších řečí.
Sókr. Roztomilé, Hippio. Ale mně jako by se snad zdálo, že něco vidím, co je v takovém stavu, jaký ty pokládáš za nemožný, ale jasně nevidím nic.
Hipp. Žádné jako by, Sókrate, nýbrž zcela určitě máš zrakový klam.
Sókr. Ba věru mnoho takových věcí se mi zjevuje před mou duší, ale nevěřím jim, protože se neukazují tobě, muži, který si
- d moudrostí vydělal ze všech současníků nejvíce peněz, nýbrž mně, který jsem si nevydělal nikdy nic. A rozvažuji, příteli, zdali snad si se mnou nezahráváš a úmyslně mě neklameš; tak silně a mnoho věcí se mi objevuje.
Hipp. Nikdo nezví lépe nežli ty, Sókrate, zdali si zahrávám, či ne, jestliže se pokusíš povědět ty věci, které se ti zjevují; ukáže se totiž, že mluvíš naplano. Neboť nikdy nenajdeš, že kterou vlastnost nemám ani já ani ty, že tu máme oba dohromady.
- e *Sókr.* Jak to myslíš, Hippio? Snad máš pravdu, ale já ti nerozumím; než poslyš mě určitěji, co chci říci. Mně se totiž zdá, že kterou vlastnost já nemám a co ani nejsem a co nejsi ani ty, že je možno, abychom tu vlastnost měli oba dohromady; a o jiných vlastnostech zase, že které máme oba dva dohromady, ty že nemá žádný z nás zvlášť.

Hipp. Zase uvádíš v odpovědi nějaké divy, Sókrate, ještě větší, než jsi uvedl krátce předtím. Tak uvažuj: jestliže jsme oba dva spravedliví, není snad také jeden i druhý z nás spravedlivý? Nebo jestliže je jeden i druhý nespravedlivý, nejsme takoví i oba? Nebo jestliže jsme oba zdraví, není zdrav také jeden i druhý? Nebo kdyby byl jeden i druhý z nás nějak nemocen nebo poraněn nebo udeřen, nebo kdyby se mu stalo cokoli jiného, nestalo by se to i oběma? A ještě také kdybychom oba dva byli zlatí nebo stříbrní nebo ze slonové kosti nebo zase, chceš-li, z dobrého rodu nebo moudří nebo vážení nebo třeba staří nebo mladí nebo opatřeni, kterou chceš, jinou z lidských vlastností, zdalipak není naprosto nutno, že tím je také jeden i druhý z nás?

301

Sókr. Arciže.

b

Hipp. Opravdu ty, Sókrate, nezkoumáš celistvost věcí, ani ti, s kterými jsi zvyklý rozmlouvat, nýbrž berete zvlášť krásno a každé jednotlivé ze jsoucen, jež ve svých hovorech rozkrajujete a ťukáním je zkoušíte.³³ Proto vám unikají tělesa jsoucnosti od přirozenosti tak veliká a souvislá. Také nyní ti tolik uniklo, že se domníváš, že jest buď nějaká vlastnost nebo nějaká jsoucnost, která náleží tomuto oběmu zároveň, ale jednomu a druhému zvlášť ne, nebo zase naopak jednomu a druhému zvlášť ano, ale oběma společně ne; tak nelogicky, neuvážlivě, prostomyslně a nepromyšleně si počínáte!

c

Sókr. Takový je, Hippio, náš způsob, ne jak člověk chce, říkává se v přísloví, nýbrž jak může; ale ty nám svým napomínáním vždy prospíváš. Tak tomu bylo i nyní, dříve než jsme od tebe dostali toto napomenutí; mám ti já ještě více ukázat, jak prostomyslně jsme si počínali, a povědět, co jsme o tom smýšleli, či to nemám říci?

d

Hipp. Řekneš to vědoucímu, Sókrate; vždyť já vím o všech jednotlivých z těch, kteří se zabývají filosofickými hovory, jak si počínají. Přece však, jestliže ti je líbo, mluv.

Sókr. Ale ovšem, je mi to líbo. My totiž, můj nejdražší, jsme

byli tak pošetilí, nežli jsi to řekl, že jsme o mně a o tobě měli mínění, že každý z nás jest jeden, a podle toho tedy, že co je každý z nás, to že nejsme oba dva dohromady – neboť nejsme jeden, nýbrž dva – v takovém prostomyslném stavu jsme byli.

- e Avšak nyní jsme již byli od tebe poučeni, že jestliže jsme oba dohromady dva, musí být i jeden každý z nás dva, a jestliže je každý z obou jeden, musí být i oba dohromady jeden; vždyť že ze stanoviska souvislostního výkladu jsoucnosti podle Hippia nemůže tomu jinak být, nýbrž že co jsou obě dvě jsoucna dohromady, to je i jedno každé zvlášť, a co je jedno každé, že jsou i obě dvě. Já tu tedy nyní sedím, jsa od tebe přesvědčen. Avšak napřed, Hippie, mi připomeň: zdalipak jsme já a ty jeden, či ty jsi dva a já dva?

Hipp. Co tím myslíš, Sókrate?

- 302 *Sókr.* Právě to, co říkám. Bojím se totiž před tebou jasně mluvit, protože se na mne horšíš, kdykoli se tobě samému zdá, že mluvíš něco pravdivého. Přece však mi ještě řekni: není snad každý z nás dvou jeden a není-li toto, být jeden, jeho vlastnost?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Tedy jestliže jeden, je asi každý z nás také lichý; či nepokládáš číslo jeden za liché?

Hipp. Zajisté.

Sókr. Jsme tedy snad i oba dohromady liší, když jsme dva?

Hipp. To nemůže být, Sókrate.

Sókr. Naopak oba dohromady jsme sudí, pravda?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Je snad tedy proto, že jsme oba dohromady sudí, i jeden každý z nás sudý?

- b *Hipp.* To přece ne.

Sókr. Není tedy zcela nutno, jak jsi prve tvrdil, aby co jsou oba dva, byl i každý zvlášť, a co je každý zvlášť, aby byli také oba dva.

Hipp. V takovýchto věcech ne, nýbrž v takových, jaké jsem uváděl já dříve.

Sókr. To stačí, Hippio; můžeme být spokojeni i s tím, když se ukazuje, že s jedněmi věcmi se to má tak a s druhými ne tak. Já jsem totiž pravil, jestliže se pamatuješ, odkud se začala tato úvaha, že libosti způsobované skrze zrak a sluch nejsou krásné tou vlastností, kterou má jedna i druhá z nich, ale obě dohromady ne, nebo obě dohromady ano, a každá zvlášť ne, nýbrž tím, co mají i obě dohromady i každá zvlášť, protože jsi připouštěl, že jsou krásné i obě dohromady i jedna a druhá. Proto tedy jsem se domníval, že jsou-li obě dvě věci krásné, musí být krásné tou jsoucností, která se přidružuje k oběma dvěma, a ne tou, která u jedné nebo druhé chybí; a ještě nyní se tak domnívám. Ale řekni mi jako ze začátku: jestliže zraková libost a sluchová libost jsou krásné i obě dvě dohromady i jedna každá zvlášť, zdalipak také to, co je dělá krásnými, neprovází jak obě dvě dohromady, tak i každou zvlášť?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Zdalipak jsou snad proto krásné, že i jedna každá je libost i obě dohromady? Či z té příčiny by musely být i všechny ostatní, stejnou měrou jako tyto, krásné? Vždyť se ukázalo, jestliže se pamatuješ, že to jsou stejnou měrou libosti.

Hipp. Pamatuji se.

Sókr. Ale že tyto jsou způsobovány skrze zrak a sluch, proto se tvrdilo, že jsou krásné.

Hipp. Ano, bylo tak řečeno.

Sókr. Tedy pozoruj, zdali mluvím pravdu. Tvrdilo se totiž, pokud mi stačí má paměť, že tato libost je krásná, ne všechna, nýbrž ta, která je způsobována skrze zrak a sluch.

Hipp. Pravda.

Sókr. A tato vlastnost provází obě dvě společně, avšak každou zvlášť nikoli, pravda? Vždyť není jedno i druhé z nich, jak bylo řečeno svrchu, způsobováno obojím dohromady, nýbrž obě dohromady je způsobováno oběma činiteli, avšak každé zvlášť nikoli; je tomu tak?

Hipp. Jest.

Sókr. Není tedy jedno i druhé z nich krásné tím, co neprovází jedno i druhé (neboť dvojítoť neprovází jedno i druhé zvlášť), takže to obě dohromady nazývati krásným je podle našeho předpokladu možno, avšak jedno a druhé zvlášť není možno; či jak soudíme? Není to nutné?

Hipp. Patrně.

Sókr. Řekneme tedy, že obě dohromady jest krásné, ale každé zvlášť ne?

Hipp. Ano, vždyť co tomu brání?

Sókr. Jak se mně zdá, příteli, brání tomu to, že jedny vlastností, všechny, které jsi ty probral, jsme viděli přicházet k jednotlivým předmětům takto: jestliže přicházely k oběmu dohromady, přicházely také k jednomu i druhému, a jestliže k jednomu i druhému, také k oběmu; pravda?

Hipp. Ano.

Sókr. Avšak ty vlastností, které jsem zase já probral, nikoli; mezi nimi byl i sám pojem jedno a pojem obé. Je tomu tak?

Hipp. Jest.

- b *Sókr.* Nuže, do které z obou skupin vlastností náleží, Hippio, podle tvého zdání krásno? Zdali mezi ty, které jsi ty uváděl: jestliže já jsem silný a ty také, jsme silní i oba dva, a jestliže já jsem spravedlivý a ty také, jsme spravedliví i oba dva, a jestliže oba dva, také jeden i druhý; takto tedy i jestliže já jsem krásný a ty také, jsme krásní i oba dva, a jestliže oba dva, také jeden i druhý? Či nic nebrání, aby tomu bylo jinak? Totiž tak, jako když je jistá dvojice čísel sudá, je každé zvlášť buď liché, nebo sudé, a také když je každé zvlášť iracionální, je spojení obou dvou buď racionální, nebo iracionální,³⁴ a nesčíslně jiných takových příkladů, o kterých jsem také já řekl, že se mně objevují. Do které z obou skupin kladeš krásno? Či zdá se ti o něm také tak jako mně? Mně se totiž zdá velmi nelogickým soudit, že my oba dohromady jsme krásní, ale každý zvlášť ne, nebo každý zvlášť ano, ale oba dohromady ne, nebo cokoli jiného takového. Rozhoduješ se takto jako já, či jinak?
- c

Hipp. Jistě takto, Sókrate.

Sókr. To je dobře, Hippio, abychom se zbavili dalšího hledání; neboť jestliže krásno náleží do této skupiny, nebyla by již krásnem libost způsobovaná skrze zrak a sluch. Neboť určení „skrze zrak a sluch“ dělá krásným obě dohromady, avšak každé zvlášť ne; ale to se ukázalo nemožným, jak uznáváme já a ty, Hippio.

Hipp. Ano, uznáváme.

Sókr. Je tedy nemožné, aby libost způsobovaná skrze zrak a sluch byla krásno, když její spojování s krásnem dává jakýsi nemožný výsledek.

Hipp. Tak jest.

Sókr. Tu řekne onen člověk: „Mluvte tedy zase od začátku, když jste v tomto zašli na scestí. Co myslíte, že je to krásno, které jest u těch obou libostí, pro něž jste je ocenili výše než ostatní a nazvali krásnými?“ Podle mého zdání, Hippio, je nutno říci, že tyto jsou ze všech libostí nejneškodnější a nejlepší, i obě dohromady i každá zvlášť; či ty můžeš říci něco jiného, čím se liší od ostatních?

Hipp. Nikoli; vždyť jsou vskutku nejlepší.

Sókr. „Toto tedy,“ řekne, „pokládáte za krásno, prospěšnou libost?“ Podobá se, odpovím já; a ty?

Hipp. Já také.

Sókr. On řekne: „Prospěšné je patrně to, co dělá něco dobrého; avšak dělající činitel je různý od účinku, jak se prve ukázalo; nevrátila se vám úvaha k dřívější myšlence? Vždyť ani by dobro nebylo krásné, ani krásno dobré, jestliže je jedno a druhé z nich něco jiného.“ Beze vši pochyby, řekneme, Hippio, ano, budeme-li rozumní; vždyť není snad dovoleno nepřisvědčovat tomu, kdo mluví pravdu.

Hipp. Ale, Sókrate, co si myslíš, že je tohle všechno dohromady? Jsou to oškrabky a odřezky řečí, jak jsem prve řekl, nadrobno rozštípané; ale krásné i cenné je to, být schopen dobře a krásně provést řeč na soudě nebo ve shromáždění rady ne-

- b bo u některého jiného úřadu, ke kterému se řeč obrací, tou řečí přemluvit a při odchodu si odnášet ne nejmenší, nýbrž největší cenu, totiž záchranu vlastní osoby i svého majetku a přátel. Toho se tedy má člověk držet a nechat těchto malicherností, aby se nezdál příliš nerozumným, zabýváje se tlacháním a žvaněním tak jako nyní.

Sókr. Milý Hippio, ty jsi šťasten, že víš, čím se má člověk zaměstnávat, a sám jsi v tom, jak pravíš, znamenitě pracoval.

- c Avšak mne má v moci, jak se podobá, jakýsi neblahý osud, že stále bloudím a jsem v nejistotě, a když ukazuji svou nejistotu vám moudrým, tu zase na mne vy svou řečí kydáte hanu, jakmile ji ukáží. Říkáte totiž o mně, co právě také ty nyní říkáš, že se zabývám věcmi počítanými, malichernými a bezcennými. Avšak kdykoli zase se dám od vás přemluvit a říkám jako vy, že je daleko nejlepší být schopen promluvit na soudě nebo v některém jiném shromáždění dobře a krásně provedenou řeč,
- d tu slyším všeliké zlé výčitky jak od některých jiných zdejších lidí, tak zvláště od tohoto člověka, který mě stále posuzuje a vyvrací. Vždyť je mi rodem velmi blízký a bydlí v téměř domě; když tedy přijdu domů do svého bytu a on mě uslyší takto mluvit, táže se mne, zdali se nestydím, že se opovažuji rozmlouvat o krásných činnostech, když jsem stran krásna tak zřejmě usvědčován, že o něm ani nevím, co to je. Praví: „A přece jak budeš ty vědět, zdali kdo krásně provedl řeč nebo kterýkoli jiný výkon, či ne, když neznáš krásno? A když jsi v takovém stavu, myslíš, že je pro tebe lepší spíše žít nežli být mrtev?“ A tak jsem stížen tím, jak pravím, že zle ke mně mluvíte vy a káráte mě a zle ke mně mluví i on. Ale snad je nutné snášet tyto všechny výtky; vždyť by nebylo nic divného, kdybych z nich měl prospěch. Nuže, mně se zdá, Hippio, že mi vzešel prospěch ze styku s vámi oběma; zdá se mi totiž, že vím, co míní přísloví „krásné věci jsou nesnadné“.³⁵

Hippias Menší

Digitized by Google

Eudikos,¹ Sókratés, Hippias

Eudikos Avšak proč ty, Sókrate, po takové Hippiově přednášce mlčíš a buďto nechválíš spolu s námi něco z toho, co bylo řečeno, nebo třeba se nepokoušíš vyvrátit, jestliže se ti zdá, že něco nebylo řečeno dobře? Zvláště když jsme zůstali sami, my, kteří bychom si nejvíce osobovali, že nám náleží účast ve filosofické besedě. sv. I 363

Sókr. Ba věru, Eudiku, jsou věci, na které bych se rád zeptal Hippia, z toho, co právě mluvil o Homérovi. Tak jsem slyšel od tvého otce Apémanta, že *Ilias* je krásnější báseň Homérova než *Odyssea*, o tolik krásnější, oč je lepší Achilleus než Odysseus; z obou těch básní je prý totiž jedna složena na *Odyssea* a druhá na *Achillea*. Na to bych se tedy rád zeptal Hippia, jestliže dovolí, jaké on má mínění o těchto dvou mužích, kterého z nich pokládá za lepšího, když nám přednesl i mnoho jiných a rozmanitých věcí o básnících a zejména také o Homérovi. b c

Eud. Je zřejmo, že Hippias neodepře odpovídat, budeš-li se ho na něco tázat. Pravda, Hippiu, že odpovíš, bude-li se tě Sókratés na něco tázat? Či jak uděláš?

Hipp. V Olympii,² kam pokaždé docházím z domova z Éliidy³ do posvátného okresu na slavnostní shromáždění Hellénů, když jsou olympijské hry, ochotně mluvím, cokoli si kdo přeje z toho, co mám připraveno k přednášce, a odpovídám každému, kdo si přeje, načkoli se táže; to bych věru dělal něco neslychaného, kdybych se nyní vyhnul otázkám Sókratovým! d

Sókr. To jsi, Hippiu, v blaženém stavu, jestliže o každé olympiadě⁴ přicházíš do posvátného okresu s tak dobrou nadějí v moudrost své duše; a divil bych se, že by některý ze závodníků pěstujících tělesné cviky tam šel zápasit tak beze strachu a s takovou důvěrou ve své tělo, jakou ty máš – podle tvé řeči – ve svůj rozum. 364

Hipp. To je u mne, Sókrate, zcela pochopitelné; neboť od té doby, co jsem začal závodit v Olympii, ještě nikdy jsem se s nikým nesešel, kdo by byl nade mne v něčem silnější.

- b *Sókr.* Krásný pomník moudrosti je podle tvé řeči tvá pověst, Hippio, i pro obec Élidanů i pro tvé rodiče! Avšak co tedy bys nám řekl o Achilleovi a Odysseovi? Kterého z nich pokládáš za lepšího a v čem? Když nás totiž bylo uvnitř mnoho a ty jsi konal svou přednášku, nestačil jsem sledovat tvá slova – ostýchal jsem se totiž se tě otázat, protože byl uvnitř veliký zástup a také aby ti někdo dotazováním nepřekážel v přednášce –,
- c avšak nyní, když nás je méně a zde Eudikos mě vybízí, abych se tě otázel, řekni a pouč nás srozumitelně, co jsi mluvil o těch dvou mužích? Jak jsi je rozlišoval?

Hipp. Já jsem ochoten, Sókrate, ještě srozumitelněji nežli tehdy ti vyložit svůj úsudek i o těchto i o jiných. Tvrdím tedy, že z mužů příšlých k Tróji vylíčil Homér Achillea jako nejlepšího, Nestora jako nejmoudřejšího a Odyssea jako nejzchytralejšího.⁵

- Sókr.* Hlele, Hippio! Zdalipak bys mi prokázal ještě tu laskavost, aby ses mi nesmál, jestliže stěží chápu, co se mluví,
- d a mnohokrát se ptám? Nuže pokus se klidně a vlídně mi odpovídat.

Hipp. Vždyť by bylo ošklivé, Sókrate, jestliže jiné právě k tomu vychovávám a uznávám za hodno brát za to peníze, kdybych nebyl shovívavý a klidně ti neodpovídal, když jsem sám od tebe tázán.

- Sókr.* Velmi dobře. Když jsi totiž tvrdil, že Achilleus je vylíčen jako nejlepší, tu se mi zdálo, že chápu tvou myšlenku, a také že je Nestór vylíčen jako nejmoudřejší; avšak když jsi řekl, že Odyssea básník vylíčil jako nejzchytralejšího, to, abych ti pravdu řekl, naprosto nevím, co tím myslíš. A řekni mi, zdali tomu snad takto lépe porozumím: Achilleus není od Homéra vylíčen jako zchytralý?

Hipp. Naprosto ne, Sókrate, nýbrž jako nejpřímější a nej-

pravdivější. Neboť i v *Prosbách*,⁶ když líčí, jak mezi sebou rozmlouvají, praví u něho Achilleus Odysseovi:

Zchytralý Odyssee, ty z Láerta potomku Diův, 365
potřeba jest, bych mínění své vám do očí řekl,
jak také udělat hodlám a jak se, myslím, i splní.
Vždyť jak Hádova brána se taký člověk mi hnusí,
který jiného cos má na mysli, jiné však řekne. b
Já však řeknu vše tak, jak vskutku také se splní.

V těchto verších projevuje povahu jednoho i druhého muže, a to, že Achilleus je pravdivý a přímý, kdežto Odysseus zchytralý a lživý; v jeho básni totiž tato slova mluví k Odysseovi Achilleus.

Sókr. Nyní již, Hippio, asi chápu, co myslíš; zchytralého nazýváš lživým,⁷ jak se zdá.

Hipp. Arciže, Sókrate; takovým totiž vylíčil Homér Odyssea c na mnoha místech i v *Iliadě* i v *Odysseii*.

Sókr. Zdálo se tedy, jak se podobá, Homérovi, že pravdivý muž je jiný než lživý, a ne tentýž.

Hipp. Jak by se mu nemělo zdát, Sókrate?

Sókr. Zdá se to také tobě samému, Hippio?

Hipp. Dozajista; vždyť také by bylo tuze divné, kdyby ne.

Sókr. Nuže Homéra nechme být, zvláště když je nemožné se ho zeptat, co asi myslel, když vytvořil tyto verše; avšak d ty, když patrně na sebe bereš tu věc a zdá se ti, že Homér myslel to, co pravíš, odpověz společně za Homéra i sám za sebe!

Hipp. Stane se to; nuže taž se krátce, co chceš.

Sókr. Pokládáš lháře jakoby za neschopné něco dělat, právě tak jako jsou nemocní, či za schopné něco dělat?

Hipp. Jistěže za schopné, a to velmi silně jak k mnohým jiným věcem, tak zvláště ke klamání lidí.

Sókr. Jsou tedy, jak se podobá podle tvé řeči mohoucní⁸ c a zchytralí, tak?

Hipp. Ano.

Sókr. A jsou zchytralí a klamaři z hlouposti a nerozumnosti, či z prohnanosti a jakési rozumnosti?

Hipp. Dozajista z prohnanosti a rozumnosti.

Sókr. Jsou tedy rozumní, jak se podobá.

Hipp. Při Diovi, ano, až příliš.

Sókr. A když jsou rozumní, to neznají, co dělají, či znají?

Hipp. Ba velmi dobře znají; proto také páchají zlo.

Sókr. A když znají to, co znají, zdalipak jsou nevědomí, či moudří?

366 *Hipp.* To tedy jsou moudří právě v tomto, v klamání.

Sókr. Počkej: upamatujme se, jaký má smysl, co pravíš. Tvrdíš, že lháři jsou mohoucní a rozumní a znalí a moudří pro věci, v kterých jsou lháři?

Hipp. Ano, to tvrdím.

Sókr. A že pravdiví a lháři jsou jiní lidé a jedni že jsou pravý opak druhých?

Hipp. Tak soudím.

Sókr. Nuže tedy: podle tvého soudu náleží lháři, jak se podobá, mezi lidi schopné a moudré?

Hipp. Arciže.

b *Sókr.* A když tvrdíš, že lháři jsou schopní a moudří právě k tomu, zdalipak myslíš, že jsou schopni lhát, jestliže chtějí, či že nejsou schopni k těm lžím, které mluví?

Hipp. Jistěže jsou schopni.

Sókr. Tedy zkrátka řečeno: lháři jsou lidé moudří a schopní lháti.

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy muž neschopný lháti a nemoudrý by nebyl lživý.

Hipp. Je tomu tak.

c *Sókr.* Mohoucný je tedy každý, kdokoli dělá, cokoli chce, tehdy, kdykoli chce; nemyslím toho, komu brání nemoc nebo některá z takových překážek, nýbrž jako ty jsi schopen, napsat mé jméno, kdykoli chceš, tak to myslím. Či snad ty nenazýváš schopným toho, kdokoli je v takovém stavu?

Hipp. Ano.

Sókr. Tak mi řekni, Hippio, ty přece jsi znalý počtů a početního umění?

Hipp. Dozajista, Sókrate.

Sókr. Tedy kdyby se tě někdo otázel, kolik je třikrát sedm set, ty bys rychleji a lépe než kdo jiný, kdybys chtěl, dovedl o tom říci pravdu? d

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Zdalipak proto, že jsi v těchto věcech nejschopnější a nejmoudřejší?

Hipp. Ano.

Sókr. Zdalipak jsi toliko nejmoudřejší a nejschopnější, či také i nejlepší⁹ v těch věcech, v kterých jsi nejschopnější a nejmoudřejší, totiž v počtářství?

Hipp. Arci také nejlepší, Sókrate.

Sókr. Tedy ty bys dovedl nejschopněji říci o těchto věcech pravdu, že ano?

Hipp. To si myslím!

Sókr. A což říci o týchž věcech nepravdu? Odpověz mi, Hippio, pěkně a důstojně, jako prve: kdyby se tě někdo otázel, kolik je třikrát sedm set, zdalipak bys ty nejlépe lhal a vždy tímž způsobem mluvil nepravdu o té věci, kdybys chtěl lhát a nikdy nedávat pravdivou odpověď, či by byl schopen lépe lhát nežli ty, kdybys chtěl, člověk neznalý počítání? Není snad tomu tak, že nezalý by mnohokrát, i kdyby chtěl mluvit nepravdu, řekl bezděky náhodou pravdu, protože nemá vědění, kdežto ty, znalý, kdybys chtěl lhát, dovedl bys lhát stále tímž způsobem? c

Hipp. Ano, tak se to má, jak ty pravíš.

Sókr. Zdalipak tedy lhář je lživý v ostatních věcech, avšak v čísle ne a stran čísel by neselhal? 367

Hipp. Při Diovi, i v čísle.

Sókr. Máme tedy tvrdit i to, Hippio, že některý člověk je lživý v počtu a čísle? b

Hipp. Ano.

Sókr. Kdo by to byl? Má-li být lživý, nemusí snad být u něho podmínka, jak jsi ty právě uznával, aby byl schopen lhát? Neboť kdo není schopen lhát, o tom bylo od tebe řečeno, jestliže se pamatuješ, že by nikdy nemohl být lživý.

Hipp. Však se pamatuji a bylo tak řečeno.

Sókr. Nuže, neukázal ses prve ty nejschopnějším lhát o počtech?

Hipp. Ano, věru bylo řečeno i toto.

- c *Sókr.* Zdalipak tedy jsi také nejschopnější mluvit pravdu o počtech?

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Tak tedy tentýž člověk je nejschopnější mluvit nepravdu i pravdu o počtech; a to je ten, který je zdatný v těchto věcech, počtář.

Hipp. Ano.

Sókr. Nuže, kdo jiný může být, Hippio, lživý v počítání nežli ten zdatný? Neboť právě on je k tomu schopen; ten také je i pravdivý.

Hipp. Patrně.

- d *Sókr.* Vidíš tedy, že tentýž člověk je v těch věcech lživý i pravdivý a že není pravdivý o nic lepší lživého? Vždyť přece to je týž člověk a nejsou to právě opaky, jak ses ty prve domníval.

Hipp. Zde se ukazuje, že ne.

Sókr. Nuže, chceš, abychom se podívali i jinam?

Hipp. Jestliže ty chceš.

Sókr. Jsi bezpochyby znalý i geometrie?

Hipp. Zajisté.

Sókr. Nuže, není tomu i v geometrii tak, že tentýž člověk je nejschopnější lhát i mluvit pravdu o obrazcích, totiž odborný geometr?

Hipp. Ano.

Sókr. A je v těchto věcech někdo jiný zdatný nežli tento?

- e *Hipp.* Jiný ne.

Sókr. Není-li tedy dobrý a moudrý geometr k obému nej-
schopnější? A jestliže je vůbec někdo lživý stran obrazců, ne-
byl by to on, ten dobrý? Neboť tento je k tomu schopen, kdežto
špatný, jak se ukázalo, je neschopen lhát; proto by nemohl být
lživý, kdo není schopen lhát, jak jsme uznali.

Hipp. Tak jest.

Sókr. Tak tedy se podívejme ještě i na třetího, astronoma,
kteréhož oboru jsi ty, jak myslíš, ještě více znalý než těch před-
cházejících. Pravda, Hippio? 368

Hipp. Ano.

Sókr. Není-li tomu právě tak i v astronomii?

Hipp. Praviděpodobně, Sókrate.

Sókr. Tedy i v astronomii, bude-li vůbec kdo lživý, bude lži-
vý dobrý astronom, ten, který je schopen lhát. Vždyť ne ten,
který je k tomu neschopen, to je totiž neznalec.

Hipp. Patrně tak.

Sókr. Tedy i v astronomii bude tentýž člověk pravdivý a lživý.

Hipp. Podobá se.

Sókr. Nuže tedy, Hippio, rozhlédni se takto volně po všech
vědách, zdali tomu je někde jinak než takto. Vším způsobem b
jsi ze všech lidí nejznalejší v největším počtu oborů, jak jsem
tě já kdysi slyšel se chlubit, když jsi na náměstí u peněžnic-
kých stolů probíral svou rozsáhlou a záviděňhodnou moud-
rost. Praviť jsi totiž, že jsi jednou přišel do Olympie, máje
všechno, co jsi měl na sobě, uděláno vlastníma rukama; před-
ně prsten – odtud jsi totiž začínal –, který jsi měl, že byl tvůj
výrobek, protože prý umíš vyrývat prsteny, i jiné pečetidlo c
bylo tvůj výrobek i hřebílko a lahvička na olej,¹⁰ které sis sám
zhotovil; potom střevíce, které jsi měl na sobě, jsi prý sám ušil
a svrchní roucho jsi utkal i suknicí; a co se zdálo všem nejpo-
divnější a ukázkou největší umělosti, bylo, když jsi řekl, že
pás suknice, který jsi měl, je jako jsou perské pásy z těch dra-
hých a ten že jsi sám upletl; kromě toho že jsi tam měl u sebe
básně, eposy, tragédie i dithyramby, a mnoho všelikých před- d

nášek složených prózou; a že jsi tam přišel vynikaje nad ostatní také znalostí těch nauk, o kterých jsem já prve mluvil, i nauky o rytmech a harmoniích a o správnosti hlásek a kromě toho ještě velmi mnoho věcí, pokud se pamatuji; však jsem zapomněl, jak se podobá, tvé umění mnémonické,¹¹ v němž ty jsi podle svého mínění velmi proslulý; a myslím, že jsem zapomněl i velmi mnoho jiných věcí. Než jak pravím, podívej se e i na své obory – však jich je dost – i na obory jiných a řekni mi, zdali nalezneš ve smyslu toho, co jsme společně uznali já a ty, že v některém je jeden člověk pravdivý a druhý lživý, odděleně od sebe, a ne jeden a týž? Zkoumej to v které chceš dovednosti nebo prohnosti, nebo ať si to nazýváš, 369 jak ti je libo; ale nenalezneš, příteli – neboť to není –, však řekni!

Hipp. Ne, nemám, co bych řekl, Sókrate, aspoň ne tak hned.

Sókr. Ani nebudeš mít, jak se já domnívám; a jestliže já mám pravdu, pamatuješ se, Hippio, co nám vychází z té úvahy.

Hipp. Neuvědomuji si dobře, Sókrate, co myslíš.

Sókr. To proto, že nyní asi neužíváš svého mnémonického umění – patrně si totiž myslíš, že ho není potřebí –, ale já tě upamatuji. Víš, že jsi řekl, že Achilleus je pravdivý, avšak b Odyseus lživý a zchytralý?

Hipp. Ano.

Sókr. Nuže, nyní jistě pozoruješ, že se ukázalo, že tentýž člověk je lživý i pravdivý, takže jestliže byl Odyseus lživý, stává se i pravdivým, a jestliže byl Achilleus pravdivý, stává se i lživým, a nejsou si ti muži vespolek různí ani opační, nýbrž stejní; není-li pravda?

Hipp. Sókrate, ty vždycky splétáš nějaké takové řeči a vybíráje, co je v úvaze nejobtížnější, toho se držíš, dotýkáje se na c tom nějaké maličkosti, a nezápasíš s celou věcí, o které se mluví. Tak i nyní, budeš-li si přát, dokáži ti mnoha důkazy a dostatečně obsažnou řečí, že Homér vylíčil Achillea lepším než Odyseu a nelhavým, avšak tohoto obmyslným a prohaným

a horším Achillea. A jestliže chceš, ty zase stav řeč proti řeči, že ten druhý je lepší; a tito zde tak spíše poznají, který z nás mluví lépe.

Sókr. Hippio, já ti neupírám, že bys nebyl moudřejší nežli já; d
ale já mám vždycky zvyk, kdykoli někdo něco mluví, dávat pozor, zvláště když se mi zdá, že je řečník moudrý, a z touhy pochopit, co mluví, vyptávám se ho a znova rozvažuji a srovnávám jeho výpovědi, abych je pochopil; pakli však se mi zdá řečník chatrným, ani se ho nedotazuji ani mi nezáleží na tom, co mluví. A podle toho poznáš, které já pokládám za moudré; nalezněš totiž, že se zájmem lpím na slovech takového muže e
a vyptávám se ho, abych se něčemu naučil a získal nějaký prospěch. Tak i nyní jsem si za tvé řeči uvědomil, že ve verších, které jsi ty prve uváděl, abys ukázal, že Achilleus se obrací k Odysseovi jako k mluvkoví, se mi zdá divné, jestliže ty máš pravdu, že Odyssea, toho zchytralce, nikde není vidět, že by se lhal, kdežto Achilleus se jeví podle tvého výrazu zchytralým; 370
jistě aspoň lze. Když totiž napřed řekl ty verše, které jsi i ty prve uvedl,

*vždyť jak Hádova brána se taký člověk mi hnusí,
který jiného cos má na mysli, jiné však řekne,*

o něco později praví, že by se ani nedal přemluvit od Odyssea b
a Agamemnona, ani že by vůbec nezůstal u Tróje, nýbrž, jak praví,

*Dia a i druhé bohy hned za jitra obětí poctím,
dobře si zásobím lodi a potom je na moře stáhnou.
Uzříš, budeš-li chtít a jestli ti záleží na tom,
na rybném Helléspontu mé koráby s úsvitem plouti,
uvidíš lodníky mé, jak horlivě mávají vesly. c
Jestliže Zemětřas slavný mi šťastné dopřeje plavby,
mohl bych třetí už den být ve Fthii, hrudnaté zemi.¹²*

A ještě dříve předtím řekl Agamemnonovi splaje mu:

*Ted' však do Fthie půjdu, vždyť mnohem bude mi lépe
domů na křivých lodích se navrátit – nemám už chuti,
d když mám beze cti být, jen jmění a statky ti shánět.*¹³

Toto řekl jednou před veškerým vojskem a podruhé ke svým druhům, ale přesto ho nikde není vidět, ani že by byl udělal přípravy, ani že by byl počal stahovat lodi na moře k odplutí domů, nýbrž velmi upřímně ukazuje, jak málo dbá, aby mluvil pravdu. Nuže, Hippio, já jsem ti na začátku dal tu otázku, jsa v nejistotě, který z těchto obou mužů je od básníka vyličen jako lepší, a domnívaje se, že oba jsou nejlepší a že je těžko rozhodnout, který z nich je lepší i ve lži a v pravdě i v ostatní zdatnosti; neboť oba dva jsou si i v této věci podobní.

Hipp. To proto, že je nepozoruješ dobře, Sókrate. Neboť co mluví Achilleus nepravdu, je vidět, že to nelže z úmyslu, nýbrž bezděčně, protože byl pohromou vojska přinucen zůstat a pomoci; avšak co Odysseus, dobrovolně a z úmyslu.

Sókr. Klameš mě, nejmilejší Hippio, a sám napodobuješ Odyssea.

371 *Hipp.* Nikoli, Sókrate; co to myslíš a jak?

Sókr. Že tvrdíš, že Achilleus nelhal z úmyslu. On přece byl vedle svého mluvkaření do té míry šejdří a obmyslník, jak ho vyličil Homér, že je vidět, jak si více než Odysseus zakládá na snadnosti, s jakou před ním zakrývá své chlubitivé mluvení, a to tak, že se před ním opovažoval sám sobě odporovat a Odysseus to nepozoroval; aspoň, jak je vidět, nic mu Odysseus neřekl, co by ukazovalo, že pozoroval jeho lhaní.

Hipp. Která to slova myslíš, Sókrate?

Sókr. Nevíš, že o něco později po tom, co řekl Odysseovi, že hned za jitra odpluje, Aiantovi zase praví, že neodpluje, a mluví jinak?

Hipp. Kde to?

Sókr. Ve verších, kde praví:

*Vůbec nebudu dřív mít na péči krvavou válku,
dokavad slavný Hektór, syn Priama, chrabrého reka,
ke stanům Myrmidonů a k dutým nepřijde lodím,
vraždě argejské muže, a lodi jim nespálí ohněm.
Avšak před mým stanem a před mým korábem černým
zajisté Hektór, jak míním, byť dychtiv, se boje už zdrží.¹⁴*

A tu, Hippió, sotva se domníváš, že syn Thetidín a odchovanec velemoudrého Cheiróna je tak zapomnětlivý, že kdežto málo předtím laje prázdny mluvkům nejhorším způsobem, hned potom sám tvrdí Odysseovi, že odpluje pryč, avšak Aiantovi, že zůstane; nemyslíš spíše, že to dělá obmyslně a v domnění, že Odysseus je člověk zaostalý a že ho právě tímto chytráctvím a lhaním předstihne?

Hipp. Mně se tak nezdá, Sókrate; naopak on řekl Aiantovi něco jiného než Odysseovi, když z dobromyslnosti změnil v této věci své mínění; avšak Odysseus, i když mluví pravdu, mluví vždy obmyslně, a kdykoli lže, právě tak.

Sókr. Je tedy, jak se podobá, Odysseus lepší než Achilleus.

Hipp. To přece naprosto ne, Sókrate.

Sókr. Což se prve neukázalo, že kdo lžou úmyslně, jsou lepší nežli ti, kdo bezděčně?

Hipp. A jak by také, Sókrate, byli ti, kdo úmyslně křivdí a úmyslně zosnují pletichy a provedou zlé věci, lepší nežli ti, kdo to udělají bezděčně? Těmto se namnoze dostává odpuštění, jestliže někdo nevědomky ukřivdí nebo selže nebo udělá něco jiného zlého. Také zákony jsou přece mnohem přísnější k těm, kdo úmyslně páchají zlé věci a lžou, nežli k provinilcům bezděčným.

Sókr. Vidíš, Hippió, že já mám pravdu, když říkám, že se zájmem lpím na otázkách dávaných moudrým? A skoro se zdá, že toto je má jediná dobrá vlastnost, kdežto ostatní jsou velmi špatné; neboť co se týče stavu věcí, jsem zmaten a nevím, jak to s nimi je. Dostatečným důkazem toho je, že kdykoli se setkám s někým z vás, kteří jste proslulí svou moudrostí a kterým jsou svědky moudrosti všichni Hellénové, vychází o mně

- c najevo, že nic nevím; vždyť takřka o ničem nemám totéž mínění jako vy. A přece jaký může být větší důkaz nevědomosti, nežli když se někdo různí od moudrých mužů? Mám pak tuto jednu zvláštní dobrou vlastnost, která mě zachraňuje: nestydím se totiž dát se poučovat, nýbrž se vyptávám a dotazuji a jsem velmi vděčen odpovídajícímu a ještě nikdy jsem nikomu nezůstal dlužen dík. Neboť ještě nikdy jsem nezapřel, když jsem se o něčem poučil, děláje, jako by ten poznatek byl můj vlastní nález; naopak velebím toho, kdo mě poučil, jako moudrého muže a dávám
- d najevo, čemu jsem se od něho naučil. Tak také i nyní nesouhlasím s tebou v tom, co ty mluvíš, nýbrž velmi silně se různím; a to se děje, jak dobře vím, mou vinou, protože jsem takový, jaký jsem, abych o sobě neřekl něco horšího. Mně se totiž zdá, Hippio, že tomu je zcela naopak, než jak ty pravíš: že ti, kdo úmyslně, a ne bezděčně škodí lidem a křivdí a lžou a klamou a chybují, ti že jsou lepší nežli ti, kdo to dělají bezděčně. Někdy ovšem se mi zdá také opak toho a nejistě v tom bloudím, patrně pro svou nevědomost;
- e avšak nyní mě v tuto chvíli obešel jakoby záchvat, a ti, kdo v něčem úmyslně chybují, se mi zdají lepšími nežli ti, kdo bezděčně. Vinu toho nynějšího stavu dávám předešlým úvahám, jež způsobily, že se nyní v tuto chvíli ti, kdo bezděčně dělají některé z těch věcí, zdají horšími, nežli kdo úmyslně. Nuže prokaž mi laskavost a buď ochoten vyléčit mou duši; vždyť zbavíš-li mi duši nevědomosti, způsobíš mi mnohem větší dobro, než kdybys zbavil tělo nemoci. Tu jestliže chceš mluvit dlouhou řeč, pravím ti napřed, že bys mě nevyléčil – neboť bych tě nemohl sledovat –, avšak jestliže mi chceš odpovídat jako prve, velice mi prospěješ, a jak myslím, nebude to ani tobě na škodu. A právem bych volal na pomoc i tebe, synu Apémantův;¹⁵ neboť ty jsi mě vybědl, abych rozmlouval s Hippiou, a nyní, nebude-li Hippias chtít mi odpovídat, pros ho za mne!
- 373

- Eud.* Však myslím, Sókrate, že Hippias nijak nebude potřebovat naší prosby; vždyť nic takového neprohlásil, nýbrž naopak, že by se nevyhnul otázkám žádného muže. Pravda, Hippio? Neřikal jsi to?
- b

Hipp. Zajisté; ale Sókratés, Eudiku, vždycky působí zmatky v řečech a podobá se jakoby člověku zlomyslnému.

Sókr. Nejdražší Hippio, já to nedělám úmyslně – neboť to bych musel být podle tvé řeči moudrý a silný –, nýbrž bezděky, a proto mi odpusť; vždyť zase tvrdíš, že se má odpouštět tomu, kdo činí zlé bezděky.

Eud. A neodmítej, Hippio, nýbrž i kvůli nám i pro to, co jsi řekl dříve, odpovídej, nač se tě bude tázat Sókratés. c

Hipp. Nuže, budu odpovídat, když mě ty prosíš. Nuže taž se, co chceš!

Sókr. Tedy já silně toužím, Hippio, prozkoumat věc, o které jsme právě mluvili, kdo jsou lepší, zdali ti, kteří chybují úmyslně, či kteří bezděčně. Tu si myslím, že by toto byla nejsprávnější cesta k tomu zkoumání. Nuže odpověz: nazýváš někoho dobrým běžcem?

Hipp. Zajisté.

Sókr. I špatným? d

Hipp. Ano.

Sókr. Dobrý je bezpochyby ten, který dobře běží, a špatný, který špatně?

Hipp. Ano.

Sókr. Který běží pomalu, běží asi špatně, a který rychle, dobře?

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy při běhu a běžení je rychlost věc dobrá, avšak pomalost špatná?

Hipp. Jak by nebyla?

Sókr. Nuže, kdo je lepší běžec, ten kdo úmyslně běží pomalu, či ten, kdo bezděčně?

Hipp. Kdo úmyslně.

Sókr. A běžet, není to něco dělati?

Hipp. Ovšemže je.

Sókr. Jestliže pak dělati, ne snad také konati nějaké dílo?

Hipp. Ano. e

Sókr. Tedy kdo špatně běží, vykonává v běhu špatné a ošklivé dílo?

Hipp. Špatné, jak by ne?

Sókr. A špatně běží ten, kdo běží pomalu?

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy dobrý běžec koná toto špatné a ošklivé dílo úmyslně, avšak špatný bezděčně?

Hipp. Podobá se.

Sókr. Při běhu je tedy horší ten, kdo koná špatnou věc bezděčně, nežli ten, kdo úmyslně?

Hipp. Při běhu ano.

374 *Sókr.* A co při zápolení? Který zápasník je lepší, ten, který padá úmyslně, či ten, který bezděčně?

Hipp. Ten, který úmyslně, jak se podobá.

Sókr. A je při zápolení horší a ošklivější padat, či povalovat?

Hipp. Padat.

Sókr. Tedy i při zápolení je ten, kdo koná špatnou a ošklivou věc úmyslně, lepší zápasník, než který ji koná bezděčně.

Hipp. Podobá se.

Sókr. A co při všech ostatních tělesných výkonech? Není-li pravda, že kdo je tělesně zdatnější, dovede konat obojí výkony, b i silné i slabé, i ošklivé i krásné? Takže kdykoli ten, kdo je tělesně zdatnější, koná tělesné výkony špatné, koná je úmyslně, a kdo špatnější, bezděčně?

Hipp. Podobá se, že tomu tak jest i při výkonech síly.

Sókr. A jak co se týče půvabnosti v pohybech, Hippio? Není-li lepšímu tělu dělat ošklivé a špatné pohyby úmyslně, kdežto horšímu bezděčně? Či jak se ti zdá?

Hipp. Takto.

Sókr. Tedy i nepůvabnost, která je úmyslná, patří ke zdatnosti těla, která však bezděčná, k jeho špatnosti.

Hipp. Patrně.

Sókr. A co myslíš o hlasu? Který pokládáš za lepší, ten, který úmyslně zpívá falešně, či ten, který to dělá bezděčně?

Hipp. Ten, který úmyslně.

Sókr. A ten, který to dělá bezděčně, za horší?

Hipp. Ano.

Sókr. Měl bys raději dobré věci, či špatné?

Hipp. Dobré.

Sókr. Zdalipak bys tedy raději měl nohy úmyslně kulhající, či bezděčně?

Hipp. Úmyslně.

Sókr. A není snad kulhavost špatnost a nepůvabnost? d

Hipp. Ano.

Sókr. A což slabozrakost, není to špatnost očí?

Hipp. Ano.

Sókr. Které bys tedy chtěl mít oči a s kterými bys chtěl žít? Kterými člověk úmyslně špatně vidí a má zrakové klamy, či kterými bezděčně?

Hipp. Kterými úmyslně.

Sókr. Tedy ze svých ústrojí pokládáš ze lepší ty, která konají úmyslně špatné výkony, nežli ty, která bezděčně?

Hipp. Zajisté.

Sókr. Tedy o všech ústrojích, jako jsou i uši a nos a ústa a všechna čidla, platí jedna zásada, že ta, která konají špatné výkony bezděčně, jsou jakožto špatná nežádoucí, kdežto ta, která to dělají úmyslně, jakožto dobrá žádoucí. e

Hipp. Mně se tak zdá.

Sókr. A co nástroje? S kterými je lépe mítí společenství, s těmi, kterými člověk koná špatné výkony úmyslně, či s těmi, kterými bezděčně? Například které kormidlo je lepší, to, kterým někdo bude špatně řídit loď bezděčně, či to, kterým úmyslně?

Hipp. Kterým úmyslně.

Sókr. Není tomu právě tak i s lukem, s lyrou, s písňálami a se všemi ostatními nástroji?

Hipp. Máš pravdu.

Sókr. A což, je lépe mít duši koně,¹⁶ při které člověk bude špatně jezdit úmyslně, či takovou, při které bezděčně? 375

Hipp. Při které úmyslně.

Sókr. Je tedy lepší.

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy při lepší duši koně by dělal špatné výkony této duše úmyslně, avšak úkony špatné duše bezděčně?¹⁷

Hipp. Ovšemže.

Sókr. Ne snad také, i když jde o psa a všechna ostatní zvířata?

Hipp. Ano.

Sókr. A což, je lépe mít duši člověka střelce, která se úmyslně chybuje cíle, či tu, která bezděčně?

Hipp. Která úmyslně.

Sókr. Není snad tato také lepší ke střelectví?

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy také duše, která chybuje bezděčně, je horší než ta, která úmyslně?

Hipp. Při střelectví ano.

Sókr. A co v lékařství? Není snad lékařštitější ta, která koná zlé věci tělům úmyslně?

Hipp. Ano.

Sókr. Tato je tedy v tomto umění lepší než ta, která to dělá neúmyslně.

Hipp. Lepší.

Sókr. A co duše hudebničtější ve hře na kitharu a v pískání na aulos, a co se týče všech ostatních oborů umění a věd, není-li pravda, že ta lepší koná špatné a ošklivé výkony úmyslně a úmyslně chybuje, kdežto ta horší bezděčně?

Hipp. Patrně.

Sókr. Však jistě asi bychom raději měli takové duše otroků, které chybují a konají špatné věci úmyslně, jakožto lepší k těm výkonům, nežli takové, které to dělají bezděčně.

Hipp. Ano.

Sókr. A co svou vlastní duši bychom si nepřáli mít co nejlepší?

Hipp. Ano.

Sókr. Nebude tedy lepší, jestliže bude konat zlé věci a chybvat úmyslně, nežli jestliže to bude dělat bezděčně?

Hipp. Avšak, Sókrate, to by bylo jistě neslýchané, jestliže úmyslně křivdící budou lepší, než bezděčně.

Sókr. Ale patrně jsou, podle toho, co bylo řečeno.

Hipp. Mně to není patrné.

Sókr. Já jsem myslel, Hippio, že se to i tobě ukázalo. Avšak odpověz ještě: není snad spravedlnost buď nějaká mohoucnost,¹⁸ nebo nějaké vědění, nebo obé? Či nemusí být spravedlnost nutně jedna z těchto věcí?

Hipp. Ano.

Sókr. Jestliže je spravedlnost mohoucnost duše, není snad schopnější duše spravedlnější? Vždyť se nám, tuším, ukázalo, nejmilejší přáteli, že taková je lepší.

Hipp. Ano, ukázalo se.

Sókr. A co jestliže je vědění? Není pak moudřejší duše spravedlivější, a nevědomější nespravedlivější?

Hipp. Ano.

Sókr. A co jestliže obé? Není pak spravedlivější ta, která má obé, vědění i mohoucnost, a nevědomější nespravedlivější? Nemusí tomu tak být?

Hipp. Patrně.

Sókr. Nuže, neukázalo se, že tato schopnější a moudřejší je lepší a lépe dovede dělat obé, i krásné i ošklivé, ve všelikém konání? 376

Hipp. Ano.

Sókr. Kdykoli tedy koná věci ošklivé, koná je úmyslně svou mohoucností a svým uměním; to jsou, jak patrné, věci spravedlností, buď obé, nebo jedno z nich.

Hipp. Podobá se.

Sókr. A křivditi jest dělat zlé věci, nekřivditi pak dobré.

Hipp. Ano.

Sókr. Není-li tedy pravda, že schopnější a lepší duše, kdykoli křivdí, bude křivdit úmyslně, kdežto špatná bezděčně?

Hipp. Patrně.

- b *Sókr.* Není-li dobrý muž ten, který má dobrou duši, a zlý ten, který má zlou?

Hipp. Ano.

Sókr. Tedy dobrému muži náleží křivdit úmyslně, zlému pak bezděčně, ač jestliže má dobrý dobrou duši.

Hipp. Však jistě má.

Sókr. Tedy člověk úmyslně chybující a dělající věci ošklivé a nespravedlivé, ač jestliže je někdo takový, nebyl by, Hippio, nikdo jiný než člověk dobrý.

Hipp. Nevím, Sókrate, jak bych ti toto připustil.

- c *Sókr.* Ani já nevím, jak bych to sobě připustil, Hippio; ale z naší úvahy se nám to musí, aspoň nyní, takto ukazovat. Avšak jak jsem ti dříve pravil, já v tom bloudím sem a tam a nikdy se mi nezdá totéž. A že já bloudím nebo jiný neodborník, není nic divného; pakli však budete bloudit i vy moudří, to již bude hrozné i pro nás, jestliže ani když přijdeme k vám, neustaneme ve svém bloudění.

Ión

Sókratés, Ión

Sókratés Buď zdráv, Ióne! Odkud jsi k nám tentokrát přišel? sv. I
Snad z domova z Efesu? 530

Ión Nikoli, Sókrate, nýbrž z Epidauru¹ ze slavností Asklepiových.

Sókr. Což Epidaurané pořádají na počest toho boha také závod rapsódů?²

Ión Oyšemže, také i v ostatním músicckém umění.

Sókr. A co, závodil jsi, prosím, něčím? A jak jsi dopadl v závodu?

Ión Získali jsme první cenu, Sókrate.

Sókr. Sláva! Hleď tedy, abychom zvítězili i o Panathénajích!³

Ión Však se tak stane, dá-li bůh.

Sókr. Věřu často jsem záviděl vám rapsódům, Ióne, vaše umění; vždyť je hodno závidění, že vašemu umění přísluší, abyste stále byli nastrojeni a abyste se jevíli co nejkrásněji mi,⁴ a zároveň že vám je nutno se zabývat mnohými dobrými básníky a zejména také Homérem, nejlepším a nad jiné božským básníkem, a důkladně se učit jeho myšlenkám, nikoli jenom veršům. Neboť nikdo by se nikdy nestal dobrým rapsódem, kdyby nepochopil smysl básníkových slov. Vždyť rapsód má být posluchačům tlumočnickem básníkových myšlenek; avšak je nemožno, aby to dobře dělal ten, kdo nerozumí, co básník mluví. Tedy všechny tyto věci jsou hodny závidění.

Ión Máš pravdu, Sókrate; mně aspoň dala tato část mého umění nejvíce práce a mám za to, že umím nejkrásněji ze všech lidí mluvit o Homérovi, takže ani Metrodóros z Lamp-saku⁵ ani Stésimbrotos z Thasu⁶ ani Glaukón⁷ ani nikdo jiný kterékoli doby nedovedl povědět tolik krásných myšlenek o Homérovi, kolik já.

Sókr. Výborně, Ióne! Patrně mi neodepřeš podat ukázkou.

Ión Také to stojí za poslechnutí, Sókrate, jak dobře jsem vzdobil Homéra; proto si myslím, že jsem hoden, abych byl od Homérovců⁸ ověnčen zlatým věncem.

- 531 *Sókr.* Však já si ještě udělám volný čas, abych si tě poslechl; ale nyní odpověz tolik: Zdalipak jsi znalcem jediné Homéra, či také Hésioda a Archilocha?

Ión Nikoli, nýbrž jediné Homéra; zdá se mi totiž, že to stačí.

Sókr. Jest něco, o čem Homér a Hésiodos mluví totéž?

Ión To si myslím, a je toho mnoho.

Sókr. Zdalipak bys tedy, pokud jde o tyto věci, krásněji vyložil místa Homérova, či Hésiodova?

Ión Stejně, Sókrate, pokud jde o věci, o kterých mluví totéž.

- b *Sókr.* A co o kterých nemluví totéž? Například i Homér i Hésiodos mluví něco o věštech.

Ión Ovšemže.

Sókr. Nuže zdalipak bys ty krásněji vyložil, co mluví tito dva básníci o věštech stejně a co různě, či některý z dobrých věštců?

Ión Některý z věštců.

Sókr. A kdybys ty byl věstec a kdybys byl s to vyložit o stejných výrocích, zdalipak bys nedovedl vykládat také o rozdílných výrocích?

Ión Patrně ano.

- c *Sókr.* Pročpak tedy jsi znalcem Homéra, avšak Hésioda ne, ani ostatních básníků? Či snad mluví Homér o některých jiných věcech, než o kterých mluví všichni ostatní básníci? Nevykládá většinou o válce, o vzájemných stycích lidí dobrých i zlých, soukromníků i živnostníků, o bozích, jak se stýkají mezi sebou i s lidmi, o stavech na obloze i o věcech v Hádu⁹
- d i rodokmeny bohů a hérů? Nejsou toto věci, o kterých Homér básní?

Ión Máš pravdu, Sókrate.

Sókr. A co ostatní básníci? Nebásní právě o týchž věcech?

Ión Ano, ale nebásní, Sókrate, stejně jako Homér.

Sókr. Jak to? Hůře?

Ión Mnohem.

Sókr. A Homér lépe?

Ión Ba věru lépe, při Diovi!

Sókr. Když, milá hlavo Ióne,¹⁰ mnozí mluví o čísle a jeden z nich mluví nejlépe, tu přece někdo pozná toho, kdo mluví dobře?

Ión Ano.

Sókr. Zdalipak tentýž, který pozná i špatně mluvící, či jiný?

Ión Ovšemže tentýž.

Sókr. Bezpochyby to je ten, kdo má znalost nauky o číslech?

Ión Ano.

Sókr. A co když mnozí mluví o pokrmech, které jsou zdravé, a jeden z nich mluví nejlépe, zdalipak jeden pozná o tom, kdo mluví nejlépe, že mluví nejlépe, a druhý o tom, kdo mluví hůře, že mluví hůře, či to bude tentýž?

Ión To je přece zřejmé, tentýž.

Sókr. Kdo je to? Jak se jmenuje?

Ión **Lékař.**

Sókr. Jistě tedy zkrátka soudíme, že kdykoli mnoho lidí mluví o týchž věcech, vždy pozná tentýž člověk, kdo mluví dobře a kdo špatně; **sice jestliže nepozná špatně mluvícího, je zřejmé, že nepozná ani dobře mluvícího, pokud jde o touž věc.**

Ión Tak jest.

Sókr. Tedy týž člověk bývá znalcem obou dvou?

Ión Ano.

Sókr. Ty tvrdíš, že Homér i ostatní básníci, mezi nimiž je i Hésiodos i Archilochos, mluví o týchž věcech, ale ne stejně, nýbrž ten dobře a ti hůře, že ano?

Ión A mám pravdu.

Sókr. Jistě tedy, jestliže poznáváš toho, který mluví dobře, poznával bys i o těch, kteří mluví hůře, že mluví hůře.

Ión Podobá se.

c

532

b

Sókr. Jistě tedy, můj nejmilejší, nechybíme, když řekneme, že Ión je stejně znalcem i Homéra i ostatních básníků; neboť sám uznáváš, že tentýž člověk bude náležitým posuzovatelem všech, kteřížto mluví o týchž věcech, avšak básníci že skoro všichni básní totéž.

Ión Co je tedy asi příčinou, Sókrate, že já, kdykoli někdo rozmlouvá o některém jiném básníku, nedávám pozor a nejsem schopen přispět k rozmluvě něčím, co by stálo za řeč, nýbrž docela dřímnu, avšak když se někdo zmíní o Homérovi, hned procitnu a dávám pozor a mám hojnost myšlenek?

Sókr. Není těžko tu uhodnout, příteli, nýbrž každému je zřejmo, že jsi neschopen mluvit o Homérovi na základě odborného umění a vědění; neboť kdybys to dovedl na základě odborného umění, byl bys s to mluvit také o všech ostatních básnících; neboť básnické umění je, tuším, ten celek. Či ne?

Ión Ano.

Sókr. Není-li pravda, že když někdo vezme i kterékoli jiné umění v celku, bude u všech umění týž způsob zkoumání? Přejdeš si ode mne uslyšet, Ióne, jak to myslím?

Ión Při Diovi, zajisté, Sókrate; vždyť rád poslouchám vás moudré muže.

Sókr. Chtěl bych, Ióne, aby to bylo pravda; ale moudří jste, tuším, vy, rapsódové, herci a ti, jejichž básně vy zpíváte, kdežto já nedělám nic, než mluvím pravdu, jak je pochopitelné u neodborníka. Například i v tom, nač jsem se tě nyní otázel, podívej se, jak je prosté a neodbornické a každému přístupné poznat, co jsem pravil, že je tentýž způsob zkoumání, když se vezme umění v celku. Vezměme příklad: je nějaké malířské umění jakožto celek?

Ión Ano.

Sókr. Není a nebylo mnoho malířů dobrých i chatrných?

Ión Ovšemže.

Sókr. Nuže, viděl jsi již někoho, kdo o Polygnótovi¹¹, synu Aglaofóntovu, dovede vykládat, co maluje dobře a co ne, avšak

o ostatních malířích nedovede? A kdykoli někdo ukazuje díla jiných malířů, že dříme a je na rozpacích a nemá, čím by přispěl k rozhovoru, avšak kdykoli je třeba projevit úsudek o Polygnótovi nebo o kterémkoli jiném malíři, jednom jediném, že procítne a dává pozor a má hojnost řečí? 533

Ión Nikoli, při Diovi, to jistě ne.

Sókr. A co v sochařství? Viděl jsi již někoho, kdo umí znalecky vykládat o Daidalovi,¹² synu Météionovu, nebo o Epeiovi,¹³ synu Panopeovu, nebo o Theodóru ze Samu¹⁴ nebo o jiném jednom sochaři, která díla dobře vytvořil, avšak při dílech ostatních sochařů je na rozpacích, nemaje, co by řekl? b

Ión Nikoli, při Diovi, ani toho jsem neviděl.

Sókr. Však jistě, aspoň jak se já domnívám, ani v píštěctví ani ve hře na kitharu ani ve zpěvu doprovázeném kitharou ani v přednášení básní jsi nikdy neviděl muže, který dovede znalecky vykládat o Olympovi¹⁵ nebo o Thamyrovi¹⁶ nebo o Orfeovi¹⁷ nebo o Fémiovi,¹⁸ ithackém rapsódovi, avšak o Iónovi z Efesu je na rozpacích a nedovede podat výklad, co přednáší dobře a co ne. c

Ión Nemohu ti v této věci odporovat, Sókrate; ale toho jsem si vědom, že o Homérovi umím mluvit nejkrásněji ze všech lidí a mám hojnost myšlenek, a také ostatní všichni o mně tvrdí, že mluvím dobře, avšak o ostatních ne. Tak se přece dívej, co to znamená.

Sókr. Však se dívám, Ióne, a hodlám ti ukázat, co to podle mého zdání znamená. Ta schopnost, dobře mluvit o Homérovi, není totiž u tebe, jak jsem prve řekl, odborné umění, nýbrž božská síla, jež tebou hýbá, právě tak jako v tom kameni, který pojmenoval Euripidés magnétským, avšak většinou jej nazývájí héraklejským.¹⁹ Ten kámen totiž netoliko přitahuje železné kroužky samy, nýbrž i vkládá sílu do těch kroužků, takže mohou zase ony dělat totéž, co ten kámen, přitahovat jiné kroužky, takže někdy visí velmi dlouhý řetěz kousků železa a kroužků, držících se jeden druhého; a u všech jich je ta síla zavěšena na d e

- onom kameni. Takto i músa dělá sama některé lidi básnicky nadšenými, a skrze tyto nadšené se zavěšuje řetěz jiných přicházejících v nadšení. Neboť všichni dobří básníci epicití pronášejí všechny ty krásné básně nikoli z odborného umění, nýbrž jsouce básnicky nadšeni a posedlí bohem; a dobří básníci meličtí²⁰ právě tak. Jako korybantí²¹ netančí,²² dokud jsou
- 534 při rozumu, tak také skladatelé písní netvoří ty krásné písně, když jsou při rozumu, nýbrž když vkročí do harmonie a rytmu, tehdy jsou ve vytržení, a jako bakchantky v posedlosti nabírají z řek med a mléko,²³ ale když jsou při rozumu ne, tak to dělá i duše skladatelů písní, jak oni sami říkají. Říkají nám přece básníci,²⁴ že nám přinášejí písně od medoproudnych zřidel
- b z jakýchsi zahrad a údolí mús, kde je natrhali, jako včely, i sami takto létajíce. A mají pravdu. Básník je totiž lehký tvor, okřídlený a svatý,²⁵ schopný tvořit ne dříve, než se dostane do nadšení a vytržení, a když v něm již není rozumu; dokud však má tento statek, každý člověk je neschopen básnicky tvořit a věštit. Protože tedy tvoří a mluví mnoho krásného o věcech,
- c právě tak jako ty o Homérovi, ne odborným uměním, nýbrž z božského údělu, je každý schopen krásně tvořit jedině to, k čemu ho pobídne músa, jeden dithyramby, druhý enkómia, jiný hyporchémata, jiný epické básně, jiný jamby;²⁶ ale v ostatních oborech je každý z nich slabý. Neboť to nemluví z odborného umění, nýbrž působením božské síly, protože kdyby z umění dovedli krásně mluvit o jedné věci, dovedli by to také o ostatních; proto pak bůh jim odnímá rozum, když užívá jich
- d i věštců a božských hadačů jako služebníků, abychom my posluchači věděli, že to nejsou oni, kdo mluví ty tak vzácné věci, oni, v kterých není rozumu, nýbrž bůh sám je ten, který mluví, a skrze ně zaznívá jeho hlas k nám. Největším důkazem pro tento výklad je Tynnichos z Chalkidy,²⁷ jenž nevytvořil nikdy žádnou jinou báseň, kterou by někdo pokládal za hodnou zmínky, jedině paión,²⁸ který zpívají všichni, jistě asi ze všech
- e písní nejkrásnější, přímo, jak sám praví, „jakýsi výtvar mús“.

Na něm, podle mého zdání, nám bůh nejlépe ukázal, abychom nebyli na pochybách, že tyto krásné básně nejsou lidské ani díla lidí, nýbrž božské a díla bohů, a básníci že nejsou nic než tlumočníci bohů, jsouce posedlí každý od některého z nich. Bůh, chtěje to ukázat, úmyslně zazpíval skrze nejslabšího básníka tu nejkrásnější píseň; či se ti nezdá, Ióne, že mám pravdu?

535

Ión Ano, při Diovi, zajisté; svou řečí se jaksi dotýkáš mé duše, Sókrate, a zdá se mi, že dobří básníci z božského údělu nám to od bohů tlumočí.

Sókr. Nuže, zdalipak zase vy, rapsódové, netlumočíte mluvu básníků?

Ión I to máš pravdu.

Sókr. Nestáváte se tedy tlumočnický tlumočnicků?

Ión Dozajista.

Sókr. Nuže řekni mi, Ióne, ještě toto a odpověz bez obalu, nač se tě zeptám: Kdykoli dobře přednášíš epické skladby a uděláš na diváky největší dojem – buď když zpíváš o Odysseovi, jak skáče na práh, dává se poznat ženichům a vysypává šípy před nohy,²⁹ nebo o Achilleovi, jak se žene na Hektora,³⁰ nebo některé z dojemných míst o Andromaše nebo o Hekabě nebo o Priamovi³¹ –, zdalipak jsi tehdy při rozumu, či se dostáváš do vytržení a tvá duše se v božském nadšení cítí, jako by byla u těch událostí, o kterých mluvíš, buď na Ithace nebo v Tróji nebo jaký je děj básně?

b

c

Ión Jak zřejmý důkaz jsi mi to vyslovil, Sókrate! Povím ti to bez obalu. Kdykoli totiž přednáším něco dojemného, oči se mi naplňují slzami; a kdykoli něco strašného nebo hrozného, od strachu mi vlasy vstávají vzhůru a srdce mi tluče.

Sókr. Nuže, máme soudit, Ióne, že je tehdy při rozumu ten člověk, který jsa vyzdoben pestrým šatem a zlatými věnci při obětech a slavnostech pláče, ačkoli o nic z těchto věcí nepřišel, nebo má strach ve shromáždění více než dvaceti tisíc lidí, jemu přátelsky nakloněných, ačkoli ho nikdo neobírá ani mu neublíží?

d

Ión To ne, při Diovi, naprosto ne, Sókrate, má-li se říci pravda.

Sókr. A víš, že také u většiny diváků vy vzbuzujete tytéž stavy?

c *Ión* Ba velmi dobře to vim; pozoruji je totiž pokaždé shora z řečniště, jak pláčí i hrozivě vzhlížejí a doprovázejí přednášenou řeč úžasem. Musím totiž na ně dávat velmi dobrý pozor; neboť jestliže je rozpláčí, sám se budu smát, až budu brát peníze, pakli však způsobím, že se budou smát, sám zpláčí nad ztraceným výdělkem.

Sókr. Nuže, víš, že ten divák je poslední z těch kroužků, které, jak jsem pravil, od sebe navzájem přijímají sílu vycházející od héraklejského kamene? Ten prostřední jsi ty, rapsód a herec, ten první je sám básník; bůh pak skrze tyto všechny táhne duši lidí, kamkoli chce, připínaje od jednoho k druhému svou sílu. A právě tak jako na onom kameni visí i zde velmi složitý řetěz sborových zpěváků, sbormistrů a podsborníků, zavěšených ze strany na člancích, držících se músy. A jeden z básníků je zavěšen na jedné múse, druhý na jiné – jmenujeme to, že je posedlý, avšak to je něco podobného, neboť tak i tak je držen³² – a na těchto prvních člancích, básnících, jsou zavěšeni zase jiní, každý na jiném, a přijímají básnické nadšení, jedni na Orfeovi,³³ jiní na Músaiovi;³⁴ ale většina je posedlá a držena Homérem. Z těch jeden jsi ty, Ióne, a jsi posedlý Homérem; když někdo zpívá něco od jiného básníka, spíš a jsi v nesnázích, co bys řekl, ale když někdo zazvučí píseň tohoto básníka, hned se probudíš, duše ti tančí a máš pohotově co říci. Neboť c co mluvíš o Homérovi, nemluvíš na základě odborného umění ani vědění, nýbrž z božského údělu a z posedlosti, jako ti, kdo jsou v korybantském vytržení,³⁵ slyší bystře jen tu píseň, která náleží bohu, jímž jsou posedlí, a pro tu píseň mají pohotově hojnost tanečních pohybů a slov, avšak ostatních nedbají; tak i ty, Ióne, kdykoli se někdo zmíní o Homérovi, jsi pohotový, d ale při ostatních jsi v nesnázích; a příčina, na kterou se mne tážeš, toho, že při Homérovi jsi pohotový, avšak při ostatních ne,

je ta věc, že nikoli z umění, nýbrž z božího údělu jsi dobrým vychvalovatelem Homéra.

Ión Ty mluvíš dobře, Sókrate; avšak divil bych se, kdybys dovedl promluvit tak dobře, že bys mě přesvědčil, že já chválím Homéra ve stavu posedlosti a šílení. A myslím, že by se to ani tobě o mně nezdálo, kdybys mě uslyšel mluvit o Homérovi.

Sókr. Věru si tě chci poslechnout, avšak ne dříve, než mi odpovíš na toto: o které z věcí, o nichž jedná Homér, umíš dobře mluvit? Přece jistě ne o všech. e

Ión Dobře věz, Sókrate, že o všech bez výjimky.

Sókr. Přece jistě ne i o těch, kterých ty právě neznáš, ale o kterých Homér mluví.

Ión A jaké to jsou věci, o kterých Homér mluví, a já jich neznám?

Sókr. Nemluví snad Homér na mnoha místech a mnoho také o uměních? Například také o umění vozatajském – jestliže si vzpomenu na ty verše, povím ti je. 537

Ión Však já je řeknu; já si je pamatuji.

Sókr. Řekni mi tedy, co praví Nestór svému synu Antílochovi,³⁶ když mu domlouvá, aby si dal pozor na zatáčku při závoďu v jízdě, pořádaném na počest Patroklova.

Ión Praví:

*Sám pak na levý bok hled' přitom trochu se nahnout
na voze hlazeném krásně; však na koně náručního
vzkřikni a též jej bodni a popust' otěže v rukou.
V zatáčce podsedni kůň ať těsně se přiblíží k sloupu,
aby se dotýkat zdál již samého okraje náboj
uměle sbitého kola; však varuj se kamene dotknout.* b

Sókr. Stačí. Zdali, Ióne, mluví Homér v těchto verších správně, či ne, kdo by poznal lépe, lékař, či vozataj? c

Ión To přece vozataj.

Sókr. Zdalipak proto, že zná toto umění, či pro něco jiného?

Ión Nikoli, nýbrž že zná to umění.

Sókr. Není-li každému z umění od boha dána schopnost poznávat jisté dílo? Neboť jistě asi, co poznáváme uměním kormidelnickým, nepoznáme také lékařstvím.

Ión To jistě ne.

Sókr. Ani co poznáváme lékařstvím, to nepoznáme také te-sařstvím.

Ión To jistě ne.

- d *Sókr.* Takto bezpochyby i při všech uměních, co poznáváme jedním uměním, nepoznáme druhým, není-li pravda? Avšak předtím mi ještě odpověz na tuto otázku: myslíš, že jedno umění je toto, a druhé jiné?

Ión Ano.

Sókr. Já, kdykoli jedno umění je znalost jedněch věcí, a druhé druhých, tak také nazývám jedno tím uměním, a druhé jiným; usuzuješ takto i ty?

- e *Ión* Ano.

Sókr. Neboť kdyby to byla nějaká znalost těchž věcí, proč bychom řekli, že jedno umění je to, a druhé jiné, když by oběma bylo možno vědět totéž? Jako já poznávám, že těchto prstů je pět, tak i ty o nich poznáváš totéž, právě jako já; a kdybych se tě otázel, zdali já a ty poznáváme totéž týmž uměním počtářským, či jiným, jistě přece bys řekl, že týmž.

Ión Ano.

- 538 *Sókr.* Nuže tedy řekni nyní, nač jsem se tě chtěl prve zeptat, zdali se ti tak zdá o všech uměních, že se týmž uměním nutně poznávají tytéž věci, kdežto druhým ne tytéž, nýbrž je-li to jiné umění, že se jím nutně poznávají také jiné věci.

Ión Takto se mi zdá, Sókrate.

Sókr. A kdokoli nezná některé umění, nebude s to dobře poznávat řeči nebo díla tohoto umění, není-li pravda?

- b *Ión* Máš pravdu.

Sókr. Zdalipak tedy o verších, které jsi uvedl, poznáš lépe ty, či vozataj, zdali v nich Homér mluví dobře, či ne?

Ión Vozataj.

Sókr. Proto, tuším, že jsi rapsód, a ne vozataj.

Ión Ano.

Sókr. A umění rapsódké je různé od vozatajského?

Ión Ano.

Sókr. Jestliže je tedy různé, je to také vědění o jiných předmětech.

Ión Ano.

Sókr. A co když Homér vypravuje, jak raněnému Machaonovi Hekamédé, Nestorova souložnice, dává pít kykeón? Právě asi takto:

*dala tam pramenské víno, a struhadlem, zrobeným z bronzu,
kozí strouhala sýr, pak ječnou mísila mouku.³⁷*

Zdalipak je věc umění lékařského, či rapsódkého dobře rozpoznat, zdali to Homér líčí správně, či ne?

Ión Lékařského.

Sókr. A co když Homér praví:

*Ona v hlubině spěla, jsouc podobna olova kusu,
který uzavřen v rource, jež z rohu je polního býka,
k záhubě žravým rybám se hbitě do moře spouští.³⁸*

Zdalipak si máme myslet, že to je věc spíše rybářského umění, či rapsódkého posoudit, co tu praví, a zdali dobře, či ne?

Ión Je zřejmé, Sókrate, že rybářského.

Sókr. Tu dejme tomu, že ty dáš otázku a že by ses mne otázel: „Když tedy, Sókrate, nalézáš v Homérovi věci, které přísluší rozpoznávat každému jednotlivému z těchto umění, nuže vyhledej mi také, při kterých věcech náleží schopnost rozeznávat, zdali jsou v básni pověděny dobře, či špatně, věstci a umění věšteckému.“ Uvaž, jak snadno a po pravdě já ti odpovím. Na mnoha místech totiž o tom mluví i v Odysseii, jako například to, co praví ženichům Theoklymenos, věstec z rodu Melampodců:

- 539 *Jaké to neštěstí vás, ó nebozí, postihlo právě?
Hlavy jsou zastřeny tmou i tváře a dolení údy,
nářek tu hlasitě zní a obličej smáčejí slzy;
pln jest přízraků dvůr i předsíní je přízraků plna
toužících v podsvětí jít a v temnotu; sluneční světlo
b s oblohy zmizelo zcela a hrůzná se rozlévá chmura.³⁹*

Na mnoha místech i v Iliadě, jako například při boji u hradby; praví totiž i tam:

- Neboť jim přiletěl pták, když přejít hodlali přtkop,
orel vysokoletý, a zleva jim zamezil postup.
c Orel v pařátech svých měl velkého rudého hada,
který zmítal se živ, však dosud pŕutky se nevzdal,
neboť ač držel ho pták, přec v hrudi jej u hrdla uštíkl,
obrátilv nazpět hlavu. Pták pustil jej od sebe na zem,
zachvácen bolestí krutou a shodil ho do středu vojska,
d sám pak vyrazil skřek a odletěl s vanutím větru.⁴⁰*

O těchto a takových místech řeknu, že přísluší věštcí je zkoumat a posuzovat.

Ión A budeš mít pravdu, Sókrate.

- Sókr.* Také ty, Ióne, máš v tom pravdu. Nuže tedy, jako jsem já tobě vybral z Odysseie i z Iliady, která místa náleží věštcí, která lékaři a která rybáři, vyber tak i mně, když také jsi zběhlejší v Homérovi nežli já, které věci náleží, Ióne, rapsódovi a rapsódskému umění, jež přísluší rapsódovi spíše než ostatním lidem zkoumat a posuzovat.

Ión Já tvrdím, Sókrate: všechny.

Sókr. Ty netvrdíš, Ióne, že všechny; či jsi tak zapomnětlivý? Přece by neslušelo muži rapsódovi, aby byl zapomnětlivý.

Ión A co tedy zapomínám?

- 540 *Sókr.* Nepamatuješ si, že jsi řekl, že rapsódské umění je různé od vozatajského?

Ión Pamatuji se.

Sókr. Neuznával jsi tedy, že když je různé, bude také znát jiné věci?

Ión Ano.

Sókr. Tedy podle tvé řeči nebude rapsódské umění ani rapsód znát všechno.

Ión Snad kromě takovýchto věcí, Sókrate.

Sókr. Slovy „kromě takovýchto věcí“ myslíš jistě „kromě věcí náležejících ostatním uměním“; ale které tedy věci bude znát, když ne všechny? b

Ión Já si myslím, že která řeč je vhodná muži a která ženě, která otroku a která svobodnému, která ovládanému a která vládnoucímu.

Sókr. Myslíš snad, že rapsód bude znát lépe nežli kormidelník, která řeč je vhodná pro náčelníka lodi zmítané na moři bouří?

Ión Nikoli, nýbrž to kormidelník.

Sókr. Ale bude snad rapsód znát lépe než lékař, která řeč je vhodná pro toho, kdo vládne nemocným?⁴¹ c

Ión Ani to ne.

Sókr. Ale myslíš, že která řeč je vhodná otroku?

Ión Ano.

Sókr. Například myslíš, že rapsód, a nikoli pastýř bude znát, co vhodného má říci otrok pastýř, když se plaší krávy a on je uklidňuje?

Ión To přece ne.

Sókr. Tedy co vhodného má říci žena přadlena o zpracování vlny? d

Ión Ne.

Sókr. Tedy bude znát, co je vhodné mluvit muži vojevůdci, když povzbuzuje vojáky?

Ión Ano, takové věci bude znát rapsód.

Sókr. Cože? Rapsódské umění je umění vojevůdcovské?

Ión Aspoň já bych poznal, co je vhodné vojevůdci promluvit.

Sókr. Snad máš také vojevůdcovské schopnosti, Ióne. Ne-

c boť kdybys byl koňář a zároveň kitharista, poznal bys dobré a špatné koně; ale dejme tomu, že bych se tě otázal: „Kterýmpak uměním, Ióne, poznáváš dobré koně? Tím, kterým jsi koňář, či tím, kterým jsi kitharista?“ Co bys mi odpověděl?

Ión Zajisté tím, kterým jsem koňář.

Sókr. Kdybys tedy rozpoznával také dobré hráče na kitharu, jistě bys uznával, že je rozpoznáváš tím uměním, kterým jsi kitharista, a ne tím, kterým jsi koňář.

Ión Ano.

Sókr. A když znáš věci vojevůdcovské, zdalipak je znáš jako muž s vojevůdcovskými schopnostmi, či jako dobrý rapsód?

Ión Mně se zdá, že v tom není žádný rozdíl.

541 *Sókr.* Jak? Pravíš, že v tom není žádný rozdíl? Pokládáš umění rapsódské a vojevůdcovské za jedno, či za dvě?

Ión Podle mého zdání to je jedno umění.

Sókr. Kdo tedy je dobrý rapsód, ten je také i dobrý vojevůdce?

Ión Zajisté, Sókrate.

Sókr. Tedy také kdo je dobrý vojevůdce, patrně je i dobrý rapsód.

Ión To zase se mi nezdá.

b *Sókr.* Ale tamto se ti zdá, že kdo je dobrý rapsód, je také dobrý vojevůdce?

Ión Ovšemže.

Sókr. Ty jsi bezpochyby nejlepší rapsód z Hellénů?

Ión Daleko nejlepší, Sókrate.

Sókr. Jsi snad, Ióne, také nejlepší vojevůdce z Hellénů?

Ión Dobře věz, Sókrate, že jsem; i tomu jsem se naučil z Homérových básní.

c *Sókr.* Když jsi tedy, Ióne, v obojím nejlepší z Hellénů, i vojevůdce i rapsód, pročpak, při bozích, obcházíš a děláš Hellénům rapsóda, ale ne vojevůdce? Či se ti zdá, že Hellénové mají velkou potřebu rapsóda, ověncěného zlatým věncem, avšak že nemají žádnou potřebu vojevůdce?

Ión Naše obec, Sókrate, je politicky i vojensky spravována od vás,⁴² a nic nepotřebuje vojevůdce, avšak vaše a lakedaimonská by si mě nezvolila za vojevůdce, neboť myslíte, že si sami stačíte.

Sókr. Drahý Ióne, neznáš Apollodóra z Kyziku?

Ión Kterého to?

Sókr. Kterého si Athéňané mnohokrát zvolili za svého vojevůdce, ačkoli je cizinec; a Fanosthena z Andru a Hérakleida z Klazomen,⁴³ jež tato naše obec povyšuje na vojevůdcovské i ostatní úřady, když prokázali, že jsou vynikající; však Ióna z Efesu tedy si nezvolí za vojevůdce a nevyznamená, jestliže se bude zdát, že je vynikající? Což nejste vy Efesané původem Athéňané⁴⁴ a je snad Efesos menší než některá jiná obec? Ale ty, Ióne, jestliže je pravda, co říkáš, že dovedeš chválit Homéra uměním a věděním, ty se věru provinuješ; vždyť jsi mi slíbil, že znáš mnoho krásných věcí o Homérovi, a říkal jsi, že mi je ukážeš, ale místo toho mě klameš a jsi dalek toho, abys mi je ukázal, když ani nechceš říci, které to jsou věci, jichž jsi znalcem, ačkoli tě o to už dávno snažně prosím; zatím však přímo jako Próteus⁴⁵ bereš na sebe všelike podoby, otáčeje se sem a tam, až jsi mi nakonec unikl a objevil ses vojevůdcem, jen abys neukázal, jaký jsi znalec ve vědě o Homérovi. Jestliže tedy jsi odborník, jak jsem právě řekl, a přitom mě po svém slibu, že vyložíš o Homérovi, klameš, jsi vinen; pakli však nejsi odborník, nýbrž mluvíš mnoho krásných věcí o tom básníku, jak jsem já řekl o tobě, z božího údělu, jsa posedlý silou Homérovou a nemaje vědění, pak nejsi nic vinen. Vyber si tedy, zdali chceš být od nás pokládán za muže nespravedlivého, či božského.

Ión To je veliký rozdíl, Sókrate; vždyť je mnohem krásnější být pokládán za božského.

Sókr. Máš tedy u nás toto krásnější, Ióne, že jsi božský, a nikoli odborně znalý vychvalovatel Homéra.

Menexenos

Sókratés, Menexenos

Sókratés Z náměstí, Menexene, či odkud?

sv. II

Men. Z náměstí, Sókrate, a od radnice.¹

234

Sókr. Co máš ty s radnicí? Patrně se domníváš, že jsi na vrcholu vzdělání a moudrosti, a pokládaje se již za schopného, zamýšlíš se obracet k větším věcem a chceš počít, ty zvláštní člověče, vládnout nad námi staršími, ty tak mladý, aby vaše rodina nepřestala pokaždé dodávat nějakého správce pro nás.

b

Men. Jestliže ty, Sókrate, tu vládu dovolíš a budeš jí radit, ochotně se jí ujmu; pakli ne, nikoli. Avšak nyní jsem zašel k radnici, když jsem se dověděl, že rada hodlá zvolit, kdo by promluvil nad padlými; hodlají totiž, jak víš, pořádat pohřební slavnosti.²

Sókr. Ovšemže; ale koho zvolili?

Men. Nikoho, nýbrž odložili to na zítřek. Avšak myslím, že bude zvolen Archinos³ nebo Díón.⁴

Sókr. Věru, Menexene, zdá se, že zemřít ve válce je po mnoha stránkách krásné. Vždyť když takto skončí třeba chudý člověk, dostává se mu krásného a velkolepého pohřbu a také, i když je bezvýznamný, dostane se mu chvály, a to od mužů moudrých, kteří nechválí jen tak, nýbrž mají už od delší doby připraveny řeči. Ti vychvalují tak krásně, že když u každého uvádějí vlastnosti, které má i které nemá, a nejkrásnějšími slovy je líčí, okouzlují naše duše, velebíce všemi způsoby i obec i ty, kteří padli ve válce, i všechny naše staré předky a vychvalující i nás samy ještě žijící. Proto, Menexene, když jsem od nich vychvalován, je mi velmi pěkně a pokaždé jsem při tom poslouchání a okouzlování ve vytržení, domnívaje se, že jsem se v té chvíli stal větším, urozenějším a krásnějším. A jak tak namnoze vždycky se mnou chodí někteří cizinci a spolu poslouchají ty řeči, stávám se v jejich očích v té chvíli vznešeněj-

c

235

b

ším; neboť oni, zdá se mi, mají právě takové dojmy i o mně i o ostatní obci, že ji pokládají za hodnější obdivu než dříve, dávajíce se přesvědčovat od řečníka. A tento pocit vznešenosti
 c mi trvá více než tři dny; tak hluboko do sluchu mi proniká řeč a hlas toho řečníka, že stěží teprve čtvrtý nebo pátý den přicházím k sobě a vnímám, kde jsem, kdežto do té doby bezmála myslím, že bydlím na ostrovech blažených;⁵ tak zdárné máme řečníky!

Men. Ty si vždycky dobráš řečníky, Sókrate. Avšak tentokráte, myslím, nebude mít zvolený řečník snadnou úlohu; neboť ta volba přišla zcela náhle, takže řečník bude snad nucen mluvit jako bez přípravy.

d *Sókr.* Kdepak, můj milý! Každý z těchto řečníků má řeči připraveny a přitom ani není těžké mluvit takové věci bez přípravy. Ovšem kdyby bylo třeba pochvalně mluvit o Athéňanech mezi Peloponésany nebo o Peloponésanech mezi Athéňany, bylo by potřeba dobrého řečníka, aby působil a vyznamenal se; avšak když někdo vystupuje před těmi, které také chválí, zdá se, že není nic velikého být dobrým řečníkem.

Men. Myslíš, že ne, Sókrate?

Sókr. Jistě ne, při Diovi.

e *Men.* Myslíš, že bys byl sám s to promluvit, kdyby bylo třeba a kdyby tě rada zvolila?

Sókr. Mně, Menexene, nijak není divné, že bych byl s to promluvit, když mám ne právě špatnou učitelku rétoriky, nýbrž takovou, která vzdělala kromě mnoha jiných dobrých řečníků i jednoho vynikajícího mezi Hellény, Periklea, syna Xanthippova.

Men. Kdo je to? Či je patrné, že míníš Aspasii?⁶

236 *Sókr.* Ano, míním, a také Konna, syna Métrobiova;⁷ to jsou totiž moji dva učitelé, jeden hudby a druhá rétoriky. A tu není nic divného, že muž, který je takto vychováván, je schopen mluvit; ale i kdo byl vzdělán hůře nežli já, v hudbě od Lampra⁸ a v rétorice od Antifóna z Rhamnuntu,⁹ přece i ten by byl s to se vyznamenat, kdyby chválil Athéňany mezi Athéňany.

Men. A co bys měl říci, kdyby bylo třeba, abys mluvil?

Sókr. Sám od sebe snad nic, ale právě včera jsem slyšel Aspasiu přednášet pohřební řeč na týž námět. Zaslechla totiž, co ty pravíš, že Athéňané hodlají vybírat řečníka; a tu něco mi probírala spatra, co je třeba mluvit, něco pak měla připraveno již dříve, když, jak se mi zdá, skládala tu pohřební řeč, kterou pronesl Periklés,¹⁰ a slepovala jakési zbytky z ní.

Men. Pamatuješ si snad, co mluvila Aspasia?

Sókr. To by byla chyba, kdyby ne; učil jsem se od ní a málem jsem byl bit, když jsem si to nemohl zapamatovat.

Men. Tedy to přednes!

Sókr. Jen aby se na mne má učitelka nehněvala, jestliže vynesu její řeč!

Men. Neboj se, Sókrate, a pověz ji; velice se mi zavděčíš, ať už chceš přednášet řeč Aspasiinu nebo kohokoli jiného; než jenom ji pověz!

Sókr. Ale snad se mi vysměješ, jestliže se ti bude zdát, že já, tak starý, si ještě hraji.

Men. Nikterak, Sókrate, než pověz ji vším způsobem!

Sókr. Však věru tobě musím dělat všechno po vůli, takže málem bych ti udělal po vůli, i kdybys mě vybízela, abych se svlékl a zatančil; vždyť jsme tu sami dva. Nuže poslouchej. Mluvila, jak myslím, počínajíc svou řeč od samých mrtvých tímto způsobem:

„Pokud jde o projevy činem, tito zde od nás již dostali pocty, které jim náleží, a dosáhnuvše jich jdou osudovou cestou, doprovázeni veřejně od obce a soukromě od svých blízkých; zbývá pocta slovem a tu těm mužům vzdát přikazuje zákon a je to povinnost. Neboť za dobře vykonané činy dostává se krásně promluvenou řečí těm, kteří je vykonali, u posluchačů paměti a pocty; jest pak třeba nějaké takové řeči, která by zemřelé náležitě vychválila a živé laskavě povzbudila, doporučujíc synům a bratřím napodobovati jejich zdatnost, otcům pak i matkám, a jestliže ještě zbývají někteří z dalších předků, dávajíc útěchu.

237 Nuže, která řeč by se ukázala takovou? Odkud bychom správně začali vychvalovat zdatné muže, kteří zaživa působili svým radost svou zdatností a kteří svou smrtí vykoupili žijícím záchranu? Zdá se mi, že je třeba podle vývoje, jak se stali zdatnými, tak také je vychvalovat. Zdatnými pak se stali tím, že se zrodili ze zdatných. Vychvalujme tedy nejprve jejich dobrý rod, na druhém místě pak výchovu a vzdělání; k tomu pak b ukažme jejich činy, jak byl způsob jejich konání, jež prokázali, krásný a hodný těchto předností.

Prvním základem dobrého rodu těchto zde byl původ jejich předků, kteří sem nepřišli někdy později¹¹ ani nezpůsobili svým příchodem odjinud, že by tito potomci byli bývali v zemi cizinci, nýbrž byli po nich jejími praobyvateli a bydlili i žili ve své pravé otcině, a byli živěni ne od macechy jako ostatní, nýbrž od matky země, v které bydlili; nyní pak zeměvše leží ve c vlastních hrobech té, která je zrodila, vychovala a k sobě přijala. Proto je zcela spravedlivé oslaviti nejprve tu matku samu; takto totiž se dostává oslavy zároveň i jejich dobrému rodu.

Jest pak hodna ta země, aby byla chválena také ode všech lidí, netoliko od nás, z mnoha jiných důvodů, avšak nejprve a hlavně, že je milá bohům. Pro to naše tvrzení svědčí svár d a rozhodnutí bohů, kteří se o ni přeli;¹² když ji pochválili bozi, jak by neměla spravedlivý nárok, aby byla chválena od veškerých lidí? Druhá pak její chvála by po právu bylo to, že za onoho času, kdy celá země ze sebe vydávala a rodila rozmanité živoky, divoké i krotké, tehdy se ukázalo, že naše země nerodí divokých zvířat a je od nich čistá, avšak ze živoků si zvolila a zrodila člověka, jenž rozumem vyniká nad ostatní a jediný uznává právo a bohy. Velikým důkazem pro toto tvrzení je, že e tato naše země zrodila předky těchto zde i naše. Neboť všechno, co rodí, má vhodnou výživu pro to, cokoli zrodí; tím se také projevuje, která žena opravdu porodila, a která ne a jen si dítě podkládá, tím totiž, jestliže nemá pro rozeně zdrojů výživy. Tu pak i naše země a matka podává dostatečný důkaz, že

zrodila lidi: ona totiž jediná v tehdejší době a první vydala lidskou potravu, plodiny pšenice a ječmene, jimiž se nejkrásněji a nejlépe živí lidský rod, čímž ukazuje, že ona sama vskutku zrodila tohoto živoka. A ještě více nežli pro ženu sluší přijímat takové důkazy pro zemi; neboť těhotností a rozením nenapodobuje země ženu, nýbrž žena zemi. A tyto plodiny nenechala žárlivě pro sebe, nýbrž udělila z nich i ostatním. Po tom pak dala vzniknouti oleji, pomoci proti námahám, pro své syny; když pak je vychovala a vyrostila k dospělosti, uvedla k sobě bohy jako jejich vládce a učitele; jejich jména sluší při takovéto příležitosti vynechat¹³ – vždyť je známe –, kteří život náš zařídili i k dennímu způsobu živobytí, vzdělavše nás první v uměních, i naučivše nás k ochraně země nabývati a užívati zbraní.

Takto byvše zrozeni a vychováni žili, zařídívše si ústavu, o níž je správně stručně se zmíniti. Ústava je totiž výchova lidí, krásná zdatných, opačná špatných. Je pak nutno ukázat, že naši předkové byli vychováni v krásné ústavě; skrze ni byli zdatní oni a jsou i občané nyníjší, z nichž právě jsou tito zde mrtví. Neboť ústava byla tatáž i tehdy jako nyní, aristokracie, vláda nejlepších,¹⁴ v které i nyní spravujeme svou obec a namnoze i po všechen čas od oné doby. Někdo ji nazývá demokracií, jiný jiným jménem, které se mu líbí, jest to však vpravdě aristokracie se schválením lidu. Neboť stále máme krále;¹⁵ ti jsou jednou dědiční, jindy volení; držitelem moci nad obcí je ponejvíce lid; ten dává úřady a moc těm, kteří se pokaždé uzdají nejlepšími, a ani pro tělesnou slabost ani pro chudobu ani pro neznámost předků není nikdo vyloučen, ani pro opačné přednosti nedostává pocty jako v jiných obcích, nýbrž platí tu jediné určení: kdo se uzdá moudrým nebo zdatným, má moc a vládne. Příčina této naší ústavy je rovnost rodu. Ostatní obce jsou totiž zřízeny z lidí rozmanitého původu a vespolek nevyrovnaných, takže i jejich ústavy jsou nevyrovnané, tyranidy a oligarchie; občané v nich žijí tak, že několik jich pokládá druhé za otroky a ti je za pány; avšak my a naši, zrodivše se

všichni jako bratři z jedné matky, nechceme, abychom byli jedni druhým otroky a pány, nýbrž rovnost rodu daná přírodou nutí nás hledat rovnost politickou stanovenou zákonem a nepokládat nic jiného za důvod, abychom si vespolek ustupovali, než obecným míněním uznávanou zdatnost a moudrost.

- Proto tedy otcové těchto zde i naši a sami tito, byvše vychováni ve vsí svobodě a vyšedše z krásného rodu, vykonali v soukromí i pro obec mnoho krásných činů, jimiž se ukázali všem lidem, pokládajíce za svou povinnost bojovat za svobodu i s Hellény za Hellény i s barbary za všechny Hellény. Jak se uhájili, když Eumolpos a Amazonky vpadli do země,¹⁶ a jak obhájili Argeje proti Kadmovecům¹⁷ a Hérakleovce proti Argejům,¹⁸ nestačí krátká doba, aby se to náležitě povědělo, a také již básníci jejich zdatnost krásně opěli v músických skladbách a do celého světa ji rozhlásili; jestliže tedy my se budeme pokoušet tytéž činy oslavovat nevázanou řečí, stáli bychom patrně na druhém místě. Proto tedy se mi zdá, abych ty nechal stranou, zvláště když už mají svou zaslouženou odměnu; avšak z kterých básník ještě nemá vzácného jména, získaného vzácnou látkou, a které nejsou ještě zadány,¹⁹ o těch se, zdá se mi, musím zmínit a vychvalovat je i namlouvat jiným, aby je uvedli do písní a ostatních druhů básnictví způsobem hodným těch, kteří je vykonali. Jsou pak z těch, o kterých mluvím, tyto první. Peršany, vládnoucí nad Asií a uvádějící v porobu Evropu, zadrželi rozenci této země, naši otcové, jichž je spravedливо a potřebno nejprve vzpomínat a vychválit jejich zdatnost. Tuto pak je třeba vidět, chce-li ji někdo krásně vychvalovat, tak, že se mysl při řeči přenesse do oné doby, kdy celá Asie otročila již třetímu králi, z nichž první Kyros osvobodiv svou odvahou Peršany, své krajany, zároveň si porobil jejich pány Médy a zmocnil se ostatní Asie až po Egypt; jeho syn se zmocnil Egypta a Libye,²⁰ až kam bylo možno se dostat, třetí pak Darioš na souši rozšířil hranice své říše až po Skythy, loďmi pak ovládal moře a ostrovy, takže se nikdo ani neosměloval stavět

se mu na odpor. A myslí všech lidí byly zotročeny; tak četné veliké a bojovné národy měla podrobeny perská říše! Tu Daireios obvinil nás a Eretrijany,²¹ uváděje za záminku úklady proti Sardám, a poslav pět set tisíc mužů na dopravních plavidlech a lodích a tři sta válečných lodí pod vedením Datiovým,²² poručil mu, aby přivedl Eretrijany a Athéňany, chce-li zachránit svou hlavu. Ten pak přípluv do Eretrie proti mužům, kteří náleželi mezi nejproslulejší z tehdejších Hellénů v umění válečném a kterých nebylo málo, ve třech dnech je přemohl a prohledal celou jejich zemi, aby nikdo neunikl, tímto způsobem: jeho vojáci, přišedše na hranice eretrijského území, rozešli se od moře k moři a držíce se za ruce prošli veškeru zemi, aby mohli králi říci, že jim nikdo neunikl. S tímž úmyslem přípluli z Eretrie do Marathónu, domnívajíce se, že je pro ně snadno i Athéňany ujařmiti tímž násilím jako Eretrijany a odvésti. Zatímco byly jedny z těchto záměrů již provedeny a druhé podnikány, nikdo z Hellénů nepřišel na pomoc ani Eretrijánům ani Athéňánům mimo Lakedaimoňany²³ – tito však přišli druhý den po bitvě –, ostatní pak všichni, jsouce zstrašení a libující si v přítomné bezpečnosti, zachovávali klid. Kdybychom se přenesli do té doby, poznali bychom, jaká to byla statečnost těch, kteří se u Marathónu postavili moci barbarů, zkrotili zpupnost celé Asie a první postavili znamení vítězství nad barbary; ti se stali ostatním vůdci a učiteli toho, že moc Peršanů není nepřemožitelná, nýbrž že před statečností ustupuje každé množství a všechno bohatství. Oni mužové, tvrdím tu já, byli otci netoliko našich těl, nýbrž i svobody, a to jak naší, tak všech obyvatelů na této pevnině; neboť s pohledem na onen čin odvážili se Helléni podstupovat i pozdější bitvy za svou záchranu, stavše se žáky bojovníků marathónských.

Tedy první cenu za zdatnost musí naše řeč udělit oněm, druhou pak těm, kteří svedli lodní bitvy u Salamíny a u Artemisia a zvítězili. Bylo by možno vypravovat mnohé činy těchto mužů, jaké útoky vyčkali na zemi i na moři a jak se jim ubránili;

avšak co se mi zdá také u oněch nejkrásnějších, o tom se zmíním, že vykonali čin řadící se k činu bojovníků marathónských. Neboť bojovníci marathónští ukázali Hellénům jenom to, že malý počet mužů je s to ubránit se velkému množství barbarů na zemi, avšak co se týče lodí, to ještě nebylo zjevné, a Peršané měli pověst, že jsou pro své množství, bohatství, válečné umění a sílu na moři nepřemožitelní. To tedy je hodno chvály u mužů, kteří tehdy svedli lodní boje, že rozptýlili ten druhý strach Hellénů a způsobili, že se přestali bát množství lodí i mužů. Tak se tedy stalo, že od obojích, i od pozemních bojovníků marathónských i od lodních bojovníků salaminských, byli ostatní Řekové vychováni, naučivše se a zvyknuvše si od jedněch na zemi, od druhých na moři nebát se barbarů.

Na třetím místě, co do počtu i statečnosti, uvádím jako složku hellénské záchrany čin u Plataj, tento již společný výkon Lakedaimoňanů a Athéňanů. Tito všichni se tu ubránili největšímu a nejtěžšímu útoku, a pro tuto statečnost jsou i nyní od nás oslavováni a pro potomní čas budou oslavováni od pozdějších pokolení. Potom bylo ještě mnoho hellénských měst na straně barbara a oznamovalo se, že sám král zamýšlí opět napadnout Hellény. Je tedy spravedливо, abychom si vzpomněli i na ty, kteří dovršili činy svých předchůdců a tak dokončili záchranu, odklidivše a vyhnavše z moře všechno barbarstvo. To byli ti, kteří svedli lodní bitvu u Eurymedontu,²⁴ kteří podnikli výpravu na Kypros²⁵ a kteří pluli do Egypta a na mnohá jiná místa; na ty je třeba pamatovat a vzdávat jim díky, že způsobili, že perský král, dostav strach, hleděl si své vlastní záchrany, místo aby obmyslel záhubu Hellénů.

242 A zcela přestála obec tuto válku, vedenou proti barbarům na obranu vlastní i ostatních mluvících tímž jazykem. Avšak když nastal mír a obec požívala úcty, stalo se jí, co se rádo přihází od lidí těm, kteří jsou v dobrém postavení; vystoupila proti ní nejprve řevnivost a z řevnivosti závist; to také tuto naši, obec proti její vůli postavilo do války s Hellény. Když potom

nastala válka, srazili se u Tanagry s Lakedaimoňany²⁶ bojující za svobodu Boiótů; a po nerozhodném boji rozhodl čin, který následoval: nepřátelé odešli, opustivše ty, kterým pomáhali, avšak naši zvítězivše třetího dne u Oinofyt,²⁷ vyhnance nespravedlivě vypuzené spravedlivě uvedli domů. A tito, kteří již pomáhali Hellénům proti Hellénům v boji za svobodu, kteří se osvědčili statečnými muži a osvobodili ty, kterým pomáhali, byli první po perské válce uloženi do tohoto pomníku; tak je počtila obec.

Když potom nastala veliká válka²⁸ a všichni Hellénové vpadli do naší země a pustošili ji, špatně se odplácejíce naší obci, naši nad nimi zvítězili v námořní bitvě, zajali jejich vůdce Lakedaimoňany u Sfagie,²⁹ a ačkoli je mohli zahubit, ušetřili jich, vrátili je a uzavřeli mír, soudíce, že proti soukmenovcům se má válčit jen až do vítězství – že není dovozeno pro soukromý hněv jedné obce rušit společenství Hellénů –, kdežto proti barbarům až do úplného zničení. Je tedy slušno pochváliti tyto muže, kteří po probojování té války zde leží, za to, že ukázali, jestliže snad někdo měl odchylné mínění, jako by v dřívější válce proti barbarům byli bývali někteří jiní statečnější Athéňanů, že takové mínění není pravdivé; neboť tito zde ukázali, když válkou nabyli vrchu nad Helladou, jež proti nim povstala, a když se zmocnili náčelníků ostatních Hellénů, že sami zvláště jsou vítězi nad těmi, s nimiž společně tehdy vítězili nad barbary.

Po tomto míru nastala třetí válka, nenadálá a hrozná, v níž zahynulo mnoho statečných mužů, kteří zde leží. Mnozí padli na březích Sicílie, postavivše četná vítězná znamení v boji za svobodu Leontiňanů,³⁰ jimž podle přísěžné smlouvy připluli do oněch končin na pomoc; ale když se pro délku námořní cesty obec dostala do nesnází a nemohla jim přispívat, ochably tím jejich síly a oni utrpěli pohromu; jejich nepřátelé mají i po válce s nimi více chvály pro jejich rozumnost a statečnost, nežli mívají jejich vlastní přátelé pro ostatní. Mnozí pak padli v lodních bojích u Helléspontu,³¹ zajavše jeden den všechny lodi ne-

- b přátel a zvítězivče i nad mnoha jinými. A co se týče řečené hrůzy a nenadálosti té války, míním to, že ostatní Hellénové přišli do takového stavu řevnivosti proti naší obci, že se odvážili začít vyjednávat s úhlavním nepřitelem, perským králem, sami zvlášť zpět na nás přivést toho, kterého společně s námi vypudili, barbara na Hellény, a spolčit proti naší obci všechny
- c Hellény i barbary. Tu také se skvěle projevila síla a zdatnost naší obce. Zatímco se totiž domnívali, že je již ve válce přemožena, a její lodi byly zajaty u Mytilény,³² naši přispěli na pomoc se šedesáti loďmi, sami vstoupivše na lodi, a osvědčivše se podle obecného uznání muži velmi statečnými zvítězili nad nepřáteli a vyprostili přátele; ale došli nezaslouženého osudu: jejich těla nebyla sebrána z moře³³ a zde neleží. Na ty je třeba stále pamatovat a vzdávat jim chválu; neboť jejich statečností
- d jsme zvítězili netoliko v tehdejší námořní bitvě, nýbrž i v ostatní válce; skrze ně totiž obec nabyla pověsti, že by nikdy nemohla být ve válce přemožena ani od celého světa. – a byla to pověst oprávněná –, avšak byli jsme přemoženi svou vlastní nesvorností, a nikoli od jiných; vždyť ještě až dosud jsme od oněch nebyli přemoženi, ale my sami jsme dali sobě samým i vítězství i porážku.
- e Když potom nastal klid a mír s ostatními, byla u nás svedena domácí válka, a to tak, že kdyby bylo lidem souzeno dostati se do rozbroje, nikdo by si nepřál, aby jeho obec přestála tu nemoc jiným způsobem. Neboť s jakým potěšením a jak krajan-sky se sešli občané z Peiraica a z města³⁴ mezi sebou vespolek a proti nadání s ostatními Hellény! A jak mírně skončili válku
- 244 proti těm, kdo byli v Eleusině!³⁵ A příčinou všech těchto zjevů není nic jiného než skutečná příbuznost, způsobující ne slovem, nýbrž činem pevné a soukmenné přátelství. Musíme chovat v paměti i ty, kteří v této válce zahynuli jedni od druhých, a smiřovati je, čím můžeme, modlitbami a oběťmi, při takovýchto příležitostech, modlíce se k jejich vládcům,³⁶ když i my jsme usmířeni. Neboť vztáhli ruku jedni na druhé nikoli pro

špatnost, ani pro nepřátelství, nýbrž pro nešťastný osud. Svědky toho jsme my sami, živí; jsouce totiž téhož rodu jako oni, b
odpouštíme si vespolek, co jsme udělali i co jsme utrpěli.

Když nám potom nastal docela mír, naše obec žila v pokoji, odpouštějíc barbarům, že dostatečně splatili, co zlého od ní utrpěli, a mrzíc se na Hellény při vzpomínkách, jak se jí odvděčili za to dobré, kterého se jim od ní dostalo, když se spojili s bar- c
bary, zabrali lodí, které je kdysi zachránily,³⁷ a strhli hradby, místo kterých jsme my zachránili od pádu jejich hradby.³⁸ Myslíla tedy obec, že by již nebránila Hellény, když by byli zbavováni svobody, ať od sebe navzájem, ať od barbarů, a tak žila. Tu když jsme my měli takovéto smýšlení, usoudili Lake- daimoňané, že my, pomocníci svobody, jsme v koncích, a že jejich dílo již je uvádět ostatní v porobu; to také dělali. d

A proč bych měl šířit řeč? Vždyť další události, o kterých bych mohl mluvit, se nestaly dávno ani nepatří dávnověkým lidem. Neboť sami víme, jak vyděšení přišli s prosbou k naší obci předáci Hellénů, Argeiové, Boiótové a Korinťané,³⁹ a co je ze všeho největší div, že i veliký král se dostal do takové ne- snáze,⁴⁰ že se mu shodou okolností nemohlo dostat odnikud ji- nud záchrany než z této obce, kterou tak horlivě ničil. A vskutku, e
kdyby někdo chtěl spravedlivě obžalovat naši obec, mohl by jako správnou žalobu říci jedině to, že je vždy příliš lítostivá a přisluhuje slabšímu. Tak také v oné době nedovedla vydržet a zachovat až do konce své rozhodnutí, nepomáhat proti poro- bování nikomu z těch, kteří jí ukřivdili, nýbrž se dala naklonit 245
a pomohla; Hellénům přišla na pomoc sama a vyprostila je z poroby,⁴¹ takže byli svobodni až do té doby, kdy opět sami sebe porobili, avšak kráľi se neodvážila pomoci sama, stydíc se vítězných znamení u Marathónu, u Salaminy a u Plataj, nýbrž dovolila vyjít na pomoc jedině vyhnancům a dobrovolníkům,⁴² a podle obecného uznání ho zachránila. Vystavěvši si hradby a lodi přijala válku, když byla donucena válčit, a válčila s La- kedaimoňany na obranu Parských. b

Král dostav strach z naší obce, když viděl, jak se Lakedaimoňané zřikají námořní války, chtěje odpadnout, požadoval vydání Hellénů na asijské pevnině, které mu dříve vydali Lakedaimoňané,⁴³ jako podmínku svého spojení s námi i s ostatními spojenci; myslel, že narazí na odpor, a dělal to proto, aby tak měl záminku k odpadnutí. A v ostatních spojenech se zmýlil; Korinťané, Argeiové a Boiótové i ostatní spojenci projeví totiž ochotu mu je vydat, učinili s ním smlouvu a přísáhli, že vydají Hellény na asijské pevnině, jestliže je ochoten poskytnout peníze; jedině my jsme se neodvážili ani vydat ani přísáhnout. Tak čestný je tedy lid naší obce, svobodný, pevný a zdravý a od přirozenosti májící odpor k barbarům, protože to jsou čistě Hellénové, nesmíšení s barbary. Neboť s námi nežijí ani Pelopové ani Kadmové ani Aigyptové a Danaové ani mnozí jiní takoví, podle rodu barbaři a podle zákona Helléni, nýbrž žijeme tu praví Hellénové, nikoli barbarští míšenci; odtud je obci vlit čistý odpor proti cizímu plemeni. Tu jsme přece zase zůstali sami, protože jsme nechtěli vydat Hellény barbarům a tak provést skutek hanebný a bezbožný. Když jsme tedy přišli do téhož postavení, pro které jsme byli již dříve ve válce poraženi, s pomocí boží jsme skončili válku⁴⁴ lépe nežli tehdy; vyšli jsme totiž z války, podržující své lodě i hradby i své osady; tak spokojeně z ní vycházeli i nepřátelé.⁴⁵ Avšak i v této válce jsme ztratili statečné muže, kteří zažili v Korintu nepříhodnost místa a v Lechaju zradu.⁴⁶ Stateční byli i ti, kteří vysvobodili krále a zahnali z moře Lakedaimoňany; já vám je připomínám a vám sluší spolu vychvaľovat a oslavovat takové muže.

To jsou tedy činy mužů, kteří zde leží, i ostatních, kteří zemřeli za vlast; četné a krásné jsou ty, o kterých bylo promluveno, avšak ještě četnější a krásnější jsou zbývající, neboť mnoho dní a nocí by nestačilo tomu, kdo by je chtěl všechny vypočítat. Tu pak má každý muž se vzpomínkou na ně povzbuzovat jejich potomky jako ve válce, aby neopouštěli řadové místo

předků a neustupovali nazad, povolující zbabělosti. Nuže tedy, také já sám, synové statečných mužů, i nyní vás povzbudím a také v příští době, kdykoli se setkám s někým z vás, upome-
 nu ho a vybidnu, abyste se vynasnažovali být co nejzdatnější. c
 V přítomné chvíli mám povinnost říci, co nám otcové ukládali vyřizovat pozůstalým, kdyby se jim samým něco stalo, když se měli vydat do nebezpečí. Povím vám, i co jsem uslyšel od nich samých i co by vám nyní rádi řekli, kdyby nabyli možnosti, soudě o tom z toho, co tehdy mluvili. Ale je třeba mít za to, že slyšíte od nich samých, co budu vyřizovat. Mluvili takto:

„Synové, že jste děti statečných otců, ukazuje sama nynější d
 slavnost; ačkoli nám bylo volno bez cti žít, raději si volíme čestně umírat, dříve než bychom vás a vaše potomky uvrhli do hanby a dříve než bychom zneuctili své otce i všechny starý rod; vždyť máme za to, že nelze žít tomu, kdo zneuctí své rod-
 né, a takový člověk že není milý žádnému z lidí ani z bohů, ani na zemi ani po smrti pod zemí. Musíte tedy, jsouce pamětlivi
 našich řečí, i jestliže děláte něco jiného, dělat to zdatně, vědou- e
 ce, že všechny statky i všechny práce, kterým to chybí, jsou hanebné a špatné. Neboť ani bohatství nepřináší krásy tomu, kdo jím vládne nemužně – vždyť takový je bohat pro jiného, a ne pro sebe –, ani tělesná krása a síla, druží-li se k člověku zbabělému a špatnému, nejeví se vlastnostmi slušnými, nýbrž nepřislušnými, dělají svého majetníka nápadnějším a projevují jeho zbabělost; i všechna znalost, je-li odloučena od spravedl- 247
 nosti a ostatní zdatnosti, projevuje se jako ošemetnost, a ne jako moudrost. Proto na prvním i posledním místě a vždy a všude pokoušejte se vynakládat všechnu horlivost vším způsobem na to, abyste co nejvíce překonali i nás i starší předky slávou; pakli ne, vězte, že budeme-li nad vámi vítězi ve zdatnosti, vítězství nám přináší hanbu, kdežto porážka, budeme-li poraženi, blaženost. Nejspíše pak bychom byli přemoženi a vy byste byli vítězi, kdybyste se připravili, abyste nespotřebovali b
 slávu svých předků a neutratili ji; vězte, že nic není ošklivější-

ho pro muže, který má o sobě nějaké mínění, nežli se dát uctívat ne pro svou osobnost, nýbrž pro slávu předků. Úcta, které požívají rodiče, je pro děti krásný a velkolepý poklad; avšak užívat pokladu i bohatství i úcty a přitom z nedostatku vlastního jmění a vlastní proslulosti nic neodevzdávat svým dětem, je nečestné a nemužné. A jestliže se o to vynasnažíte, přijdete
 c k nám jako přátelé k přátelům, až vás tam dovede příslušný osud; pakli však to zanedbáte a ukážete se špatnými, nikdo vás příznivě nepřijme. To tedy budiž řečeno našim synům.

Otcům pak našim, pokud je máme, a matkám je třeba stále domlouvat, aby co nejnáze nesli svou ztrátu, jestliže je stihne, a nenaříkat společně s nimi – vždyť nebudou potřebovat ještě
 d toho, kdo by jim vzbuzoval zármutek, neboť i to, co se stalo, stačí to obstarat –, nýbrž musíme jim připomínat, léčíte a mírníte jejich bolest, že bozi vyslyšeli největší přání jejich modliteb. Neboť se nemodlili, aby jejich synové byli nesmrtelní, nýbrž aby byli zdatní a slavní; toho také dosáhli, největšího to dobra; avšak aby se smrtelnému člověku v jeho životě všechno dařilo podle jeho vůle, to není snadné. A jestliže statečně ponosou své ztráty, bude vidět, že jsou vskutku otci statečných synů
 e a že jsou sami takoví, kdežto kdyby se jim poddávali, vzbudí podezření, buď že nejsou našimi otci, nebo že naši vychvalovatelé mluví o nás nepravdu; nesmí však být ani jedno, ani druhé, nýbrž oni nejvíce mají býti svým jedním našimi vychvalovateli, ukazující se vskutku jako muži otců mužů.

Stará průpověď *nic příliš*⁴⁷ se pokládá za správnou; a vskutku má pravdu. U kterého muže záleží na něm samém všechno, co vede k blaženosti nebo blízko toho, a není závislé na jiných
 248 lidech, podle jejichž buď dobrého nebo špatného postavení by byl nucen kolísati i jeho osud, ten má připraveny podmínky pro nejlepší žítí, to je muž rozumný, to je muž statečný a moudrý; ten při nabývání i ztrácení statků a dětí nejvíce bude poslouchat oné průpovědi; neboť protože spoléhá sám na sebe, nebude projevovat ani přílišnou radost, ani přílišný zármutek.

Takoví by měli podle našeho soudu být i naši otcové, to si přejeme a tvrdíme, že takoví jsou; i my sami se nyní osvědčujeme takovými, že se příliš nehoršíme ani nebojíme, je-li třeba v přítomné chvíli zemřít. Prosíme tedy své otce a matky, aby s tímž smýšlením trávili zbývající život a aby věděli, že se nám nejvíce zavděčí ne tím, když nás budou oplakávat a nad námi naříkat, ale jestliže mají zemřelí nějaký pocit o živých, že by jim tak byli nejvíce nepřijemní, když by se trýznili a těžce nesli své ztráty: avšak kdyby je snášeli lehce a uměřeně, nejvíce by se jim zavděčovali. Neboť náš život bude mít již konec, jaký je lidem nejkrásnější, takže sluší spíše jej oslavovat nežli oplakávat. A když budou pečovat o naše ženy a děti, když je budou živit a k tomu budou obracet svou mysl, nejspíše by zapomínali na svůj osud a žili by krásněji, správněji a nám mileji.

Tyto vzkazy stačí vyřizovati od nás našim pozůstalým; obci pak bychom doporučovali, aby se nám starala o otce i syny, tyto řádně vychovávajíce, ony v jejich stáří slušně živič; nyní však víme, že se o ně náležitě postará, i když to my nebudeme doporučet.

Tedy tyto vzkazy, synové a rodiče padlých, ukládali nám oni vyřizovat, a já, jak mohu nejhorlivěji, vám je vyřizuji. A sám prosím jejich jménem, ony, aby napodobovali své otce, tyto, aby se o sebe nebáli, vždyť my i soukromě i od obce budeme vás ve vašem stáří živit a pečovat o vás, kdekoli se každý z nás setká s kýmkoli z rodiny oněch padlých. Co se týče obce, znáte asi i sami její péči, kterou vykonává tím, že si dala zákony o dětech a rodičích těch, kteří padli ve válce, a dávajíc jim zvláštní místo mezi ostatními občany, přikázala nejvyššímu úřadu býti na stráž, aby se otcům a matkám těchto nekřivdilo. Syny pak sama pomáhá vychovávat, snažíc se, aby jim byla jejich osiřelost co nejvíce neznatelná; sama jim nastoupí na místo otce, když jsou ještě děti, a když jdou do řad mužů, propouští je k držení jejich majetku, opatřivši je plnou výzbrojí; dávajíc jim nástroje otcovské zdatnosti ukazuje jim a připomí-

b ná otcovu práci a zároveň chce, aby s dobrým znamením, jsa
 opatřen výzbrojí, nastupoval svou cestu k otcovskému krbu
 ten, kdo má u něho silně vládnout. Samy pak mrtvé nikdy ne-
 opomíjí uctívat; každý rok sama zařizuje společně všem ty zacho-
 vávané obřady, které se konají pro každého zvlášť, a k tomu
 c pořádá závody gymnické a jezdecké i ve všech oborech mú-
 sických. Pro mrtvé stojí zcela na místě jejich dědice a syna, pro
 syny na místě otce a pro jejich rodiče na místě opatrovníka, věnu-
 jíc všem po všechem čas všechnu péči. Majíce to na mysli máte
 klidněji nésti svou ztrátu; neboť i mrtvým i živým byste takto byli
 milejší a nejsnáze byste prováděli i přijímali opatrování. A nyní
 již i vy i všichni ostatní podle zachovávaného obyčje společně
 nad mrtvými zaplaťte a odejděte!“

d Tu máš, Menexene, řeč Aspasiie z Milétu.

Men. U Dia, Sókrate, šťastná je podle tvých slov Aspasia,
 jestliže dovede ona, žena, skládat takové řeči!

Sókr. Ale jestliže nevěříš, pojď se mnou a uslyšíš ji mluvit.

Men. Mnohokrát jsem se já setkal s Aspasií, Sókrate, a vím,
 jaká je.

Sókr. Nuže co? Neobdivuješ se jí a nejsi jí nyní vděčen za tu
 řeč?

Men. Ano, já jsem, Sókrate, velmi vděčen za tuto řeč jí nebo
 e tomu, kdokoli ti jí pověděl; a pro mnohé jiné věci jsem vděčen
 tomu, kdo ji přednesl.

Sókr. Tak dobře; ale jen ať to na mne nepovíš, abych ti i jin-
 dy zase od ní přinášel mnohé krásné politické řeči.

Men. Neboj se, nepovím; jen přinášej.

Sókr. Stane se to.

Poznámky

Theagés

- 1 Démodokos je uveden jako otec Theagův také v *Obraně Sókrata*, 34a; zdali to je historická osoba – podle Thúkydida (*Hist.* IV, 75) byl jistý Démodokos athénským stratégem r. 425/424 –, nelze říci. Zmínka o Theagovi je kromě toho také v *Ústavě*, 496 b n.; Sókratés tam nazývá Theaga svým druhem a zmiňuje se o jeho tělesné churavosti jako o uzdě, která ho udržuje při filosofii, protože mu nedovoluje oddat se činnosti politické. V *Obraně Sókrata* mluví Sókratés o Theagovi jako o osobě již nežijící.
- 2 Sloupová chodba (stoa) Dia Osvoboditele byla v Athénách na agoře; jméno měla podle sochy Diovy, jež stála před ní. O ní viz F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 257 n.; o stoách vůbec viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitosti*, str. 137 n.
- 3 Plněji je uvedeno toto pořekadlo v *Ep.* V, 321c: „rada je věc přátelská a posvátná“.
- 4 Ve jméně Theagés je obsažen kmen slova *theos* (bůh) a slova *hagos* (náboženská úcta).
- 5 „Znalost vůbec“ v orig. *sofia*; se slovem *sofia* je třeba spojovat netoliko význam moudrost, nýbrž i znalost a umělost; v překladu lze ponechat slovo moudrost jen tam, kde je *sofia* ve smyslu obecném, kdežto odborná *sofia* vyžaduje překladu „znalost“.
- 6 O tomto mýtu viz L. F. Saska - F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 163.
- 7 Péleus, choť Néreovny Thetidy, otec Achilleův, vládl ve Fthii, městě a krajině v již. Thessalii.
- 8 Periandros byl počítán mezi „sedm řeckých mudrců“.
- 9 Vládl v Makedonii v letech 413–399; u Platóna je o něm řeč zejména v dialogu *Gorgias*, 470d nn.

- 10 Vládl v Athénách po svém otci od r. 528 do 510, kdy byl z Athén vypuzen.
- 11 Bakis i Sibylla jsou druhová jména věštců, nikoli jména určitých osob; Bakidovy věštby uvádí zejména Hérodotos. Amfi-lytos z Akarnanie byl věstec doby Peisistratovy; jmenován je zde „náš“, protože mu asi bylo uděleno athénské občanství.
- 12 Uvedený verš je přičten Euripidovi také v *Ústavě*, 568a, ale podle jiných starověkých svědectví je to verš Sofokleův.
- 13 Podle vypravování Diodórova byla Kyané dcera Liparova, krále Ausonů, a choť Aiolova. Ona i její dcera Kaňikrité slynu-ly vladařskou schopností.
- 14 Anagyrús byl jeden z attických démů.
- 15 Známe sofisté; u Platóna vystupují zejména v dialozích *Prótagoras* a *Gorgias*.
- 16 Důležitý znak daimonia, vytčený zejména v *Obraně*, že vždy jen odvrací, ale nikdy nepobízí, je s důrazem připomenut i zde. O podstatě té „daimonské věci“ Sókratovy – to je přesný překlad zpodstatnělého adjektiva daimonion – bylo proneseno mnoho domněnek; myslím, že mohu i dnes podržet výklad, který jsem podal ve *Sborníku filologickém*, VII, 1922, že názvem *daimonion* označoval Sókratés, kdykoli uznal za dobré, hlas rozumu. Ve vážné chvíli svého života, líčené v dialogu *Kritón* (46b), praví Sókratés, když se má rozhodnout mezi uniknutím ze žaláře a podstoupením smrti: „Musíme tedy zkoumat, zdali to máme udělat, či ne; já jsem totiž takový, a to ne teprve nyní, nýbrž vždycky, že ze svého já neposlouchám ničeho jiného než *logu*, rozumové myšlenky, která se mi při úvaze jeví nejlepší.“ „Daimonská věc“ tu není jmenována, protože tu je jmenován *logos*. Rozumová část duše je v dialogu *Timaios* přímo nazvána *daimonem*.
- 17 Vedle Sókrata hlavní osoba dialogu *Charmidés*.
- 18 O hrách nemejských viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 112 n.
- 19 O osobách zde jmenovaných a o události, která se tu vypravu-

je, není odjinud nic známo. Jméno Héroskamandros se vyskytuje na nápisech v dému Alópeké, rodišti Sókratově.

- 20 Narážka na nešťastnou výpravu Athéňanů na Sicílii za války peloponnéské r. 415.
- 21 Thrasylos byl athénským stratégem v letech 411–406; u Efesu byli tehdy Athéňané vskutku poraženi.

Charmidés

- 1 Poteidaia byla korinthska osada a pevnost na chalkidickém poloostrově Palléné. Vstoupila do námořního spolku athénské-
ho, ale její spojení s Korinthem způsobilo roztržku s Athénami; Athéňané Poteidaiu obléhali v letech. 431–429 př. Kr., až se nakonec vzdala.
- 2 Učitel tělocviku Taureas měl podle toho svou tělocvičnu v jižní části Athén, neboť svatyně bohyně Basilé, jejíž jméno značí Královnu (podsvětí), byla pravděpodobně na jih od divadla Dionysova. O palaistře a životě v ní viz T. Štlený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 136 n.
- 3 Přítel Sókratův, o němž vypravuje Sókratés v *Obraně* (*Apol.* 21 n.). I tam je líčen jako člověk „prudký, do čehokoli se dal“.
- 4 Kritias i Charmidés byli Platónovi příbuzní; Charmidés byl bratr jeho matky Periktiony a Kritias její bratranec. Ve vypravování o bitvě u Múnýchie píše Xenofón: „Padli tam z třicetičlenné vlády Kritias a Hippomachos, z desetičlenné vlády v Peiraieu Charmidés, syn Glaukónův.“ Touto bitvou r. 403 př. Kr. byla v Athénách zničena několikaměsíční vláda oligarchické třicítky a vítězná strana obnovila demokratickou ústavu. V myslích athénských demokratů měla osobnost Kritiova zlou památku; bylo mu přičítáno, že se oligarchická vláda hlavně jeho působením zvrhla v hrůzovládu. I na Charmidovu jménu lpěla vina účasti v protidemokratickém násilí.
- 5 O Charmidovi viz pozn. 4. Je o něm zmínka i v dialogu *Prótagoras* (315a) a *Symposion* (222b).
- 6 V originále obrazně „jsem bílá šňůra na krasavce“; celé obrazné rčení znělo: „bílá šňůra na bílý kámen“. Základem obrazu je představa šňůry, podle které zedníci osazovali kame-

ny a která byla napouštěna červenou barvou, aby se odrážela od bílých kamenů.

- 7 Chlapci a jinoši cvičili v palaistrách a gymnasiích nazí.
- 8 Praděd Kritiův Droidés byl příbuzný moudrého státníka a básníka Solón.
- 9 Básník Kydias, jinak neznámý, je jmenován u Plútarcha vedle Mimnerma a Archilocha.
- 10 Míneňa je zásada školy Hippokratovy, o níž se zmiňuje Platónův Sókratés také v dialogu *Faidros*.
- 11 Zalmoxis (psáno též Zamolxis a Salmoxis) byl thrácký bůh, podle tohoto místa bůh lékařství. Řekové usedlí u Černého moře o něm vypravovali, že to byl původně člověk, otrok a žák Pythagorův. Viz Hérodotos, *Hist. IV*, 94-96.
- 12 Tento Pýrilampés, Charmidův strýc, si vzal za ženu Charmidovu sestru Periktionu po smrti jejího prvního muže Aristóna, Platónova otce.
- 13 Seveřané (Hyperboreové) byli podle řeckých pověstí národ, žijící daleko na severu zbožným a šťastným životem. Abaris, kněz Apollónův, chodil prý po světě se zlatým šípem Apollónovým, čině divy a věště; vypravovalo se také, že na tom šípu jezdil. Viz Hérodotos, *Hist. IV*, 36.
- 14 Pankration bylo zápolení, spojené s rohováním.
- 15 Uvedeným veršem vzkazuje Télemachos Odysseovi pobídku, aby šel mezi ženichy žebrot (*Od. XVII*, 347).
- 16 Sókratés využívá dvojznačnosti výrazu „konat své věci“, v němž „své“ může být pojímáno buď ve smyslu vlastnictví, nebo v přeneseném smyslu náležitosti. Stavitel, který staví pro někoho dům, koná „svou“ věc ve smyslu druhém, protože stavitelství je jeho zaměstnání, ale nekoná „svou“ věc ve smyslu prvním, protože není majetníkem toho domu.
- 17 Cvičenci v gymnasiích si natírali tělo olejem a po cvičení stírali z něho prach a písek hřebílkem a koupali se; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 87. Láhev na olej a hřebíčko byly tedy věci řeckému muži nezbytné.

- 18 Slovesa dělati (ποιεῖν) užívá se při tomto rozlišení o výrobní práci řemeslníků, kdežto konati (πράττειν) – Kritias přidává i pracovatí (ἐργάζεσθαι) – o práci vyššího druhu. V posuzovaném výměru rozumnosti bylo „konati (πράττειν) své vlastní věci“, a proto usuzuje Kritias, že se na nižší práce ten výměr nevztahuje.
- 19 V Hésiodově básni *Práce a dni*, v. 311, čteme (v překladu A. Salače):
- Práce nenese hanby, je hanbou jedině lenost.*
- 20 Prodikos, jeden ze starších sofistů doby Sókratovy, zabýval se zvláště rozeznáváním významů slov (synonymikou); vystupuje v Platónově dialogu *Prótagoras*.
- 21 Míněn pověstný nápis „Poznej sám sebe“.
- 22 Obyčejný řecký pozdrav, o kterém je zde řeč, znamená vlastně „raduj se“. Platón tento obyčejný pozdrav odsuzuje zvláště na začátku svého *Třetího listu* z toho důvodu, že citové vzruchy, jako je radost a žalost, překážejí rozumové činnosti.
- 23 Tj. je-li jejím předmětem znalost, jest jím také neznalost.
- 24 Pověstné Sókratovo zařkání místo obvyklého „při sám bůh“, „při Diovi“, „při Héře“ apod. Podle tradice zavedl zařkávání při zvířatech mytický Rhadamanthys, aby se nebralo jméno bohů nadarmo.
- 25 Podle výkladu o snech, jež dává v *Odysseii* Pénélopé nepoznanému Odysseovi, přicházejí branou z rohů sny pravdivé a branou ze slonoviny sny klamné; viz *Od.* XIX, 560 nn. (v překladu O. Vaňorného):

*Cizince, vždyť přec temní a záhadní smyslem nám chodí
snové, a také všecko se lidem nesplní vždycky.*

*Dvě jest zajisté bran, z nichž matní chodí nám snové:
ze sloně jedna je z nich, ta druhá je stavěna z rohů.*

*Jestliže některý sen nám přichází z řezané sloně,
ten jen mámivý jest, a není pravda, co mluví;
naproti tomu zas ten, jenž vychází z hlazených rohů,
ve skutek uvodí všecko, co lidem zjeví se ve snách.*

- 26 U Řeků bylo možno věšteství počítat mezi odborné znalosti; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitosti*, str. 106 n.
- 27 Zákonodárcem je tu míněn původ názvů věcí; o problému toho původu jedná Platón v dialogu *Kratylos*.

Lachés

- 1 Tento překlad nevystihuje plně řecký výraz μάχεσθαι ἐν ὄπλοις, ὄπλομαχία, jenž znamená vůbec bojovat ve zbroji a zbraněmi. O hoplomachii v branné výchově viz T. Šfilný – G. Hejzlar, *Řecké starožitosti*, str. 87.
- 2 Lysimachův otec byl slavný Aristeidés, otec Melésiov byl Thúkydídés, odpůrce Perikleův, náčelník athénských aristokratů v polovině 5. stol. př. Kr.
- 3 Slavný athénský vojevůdce (Marathón, Salamis, Plataie) a politik, „Spravedlivý“, odpůrce Themistokleův.
- 4 Společné stolování mužů, jež bylo ve Spartě povinné, bylo v Athénách soukromou věcí a spíše výjimkou než pravidlem.
- 5 Démos byla nejmenší správní jednotka athénské obce, osada, v městě městský okres. Příslušníci téhož dému se jmenovali *démotai*, *démotové*.
- 6 O Agathokleovi se čte v dialogu *Prótagoras* (316e), že to byl velký sofista, jenž jménem hudby zakrýval své umění. Damón byl slavný kitharista, podle *Ústavy* (400a m.) také hudební teoretik, učitel Sofokleův, Perikleův a Sókratův.
- 7 Zdvornilá nabídka přátelství podle zásady i u Platóna několikrát vyslovené, viz např. konec dialogu *Faidros*, že „věci přátel jsou společné“.
- 8 Délion byla svatyně Apollónova v Boiótii blízko Órópu; Athénané tam byli poraženi za peloponéské války r. 424 př. Kr. Sókratovo chování za ústupu od Délia líčí s obdivem Alkibiadés v dialogu *Symposion*, 221a n.
- 9 Místo *Lach.* 181b čtu s Králem podle rukopisů TW ἐννουστάτοις místo Burnetova ἐννούστατον.

- 10 Stésilés, odborný cvičitel „boje ve zbroji“, antického šermu.
- 11 Oštěpem, který měl kromě obvyčejného kovového hrotu ještě srpovitý násadec (asi jako halapartna).
- 12 V místě *Lach*. 185b čtu i slova καὶ σκεπτόμεθα, jež Burnet podle Asta vylučuje.
- 13 Místo *Lach*. 186a čtu podle Krále οἴτινες ἡμῶν γεγόνασιν, οἱ αὐτοί.
- 14 V orig. „že vám tu nejde o Kara“. Obyvatelé maloasijské Karie byli přísloveční svou zrádností a úplatností; Karové, Krétané a Kappadokové jsou podle přísloví „tři nejhorší K“.
- 15 Tj. že byste začínali od nejtěžší věci.
- 16 Čtu slova λόγῳ ὡσπερ γένει, jež Burnet podle Crona vylučuje.
- 17 V dialogu *Milovníci* (133c) je uveden Solónův verš:
každý učím se den mnohému, i když jsem stár.
- 18 V orig. slovní hříčka ἄηθες – ἀηδές, již se Velišský pokusil napodobit překladem nevdaný – nevdaný.
- 19 Místo. *Lach*. 188d čtu podle Krále ἀλλὰ τῷ ὄντι ζῆν ἡμοσμένος εὐ αὐτός.
- 20 O řeckých tóninách vykládá F. Groh, *Řecké divadlo*, str. 300 n.; jejich etický ráz posuzuje Platónův Sókratés v *Ústavě* (399a nn.) a Aristotelés na konci *Politiky* (1342b).
- 21 Viz poznámku 16.
- 22 *Il.* VIII, 107 n.
- 23 V místě *Lach*. 195c vynechávám s Králem podle Badhama slova εἰπεῖν οἴον.
- 24 Věštectví bylo u Řeků odborným uměním a svobodnou živností skoro tak jako lékařství.
- 25 Podle starověkého výkladu tohoto místa se říkalo o snadné a pochopitelné věci „to by poznal i pes i vepř“ (u nás „tele“).
- 26 Krommyón byla osada v jižní Megaridě východně od Korinthu; tam řádila silná divoká svině, zvaná Faia, až ji zabil

- Théseus; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 167.
- 27 Athénský vojevůdce, jeden z vůdců sicilské výpravy v r. 416/415 př. Kr.; padl u Syrakús r. 414. Proti opatrnému Nikiovi vynikal rázností a podnikavostí.
- 28 Aixóné byl démos ve fyle (správním kraji) zvané Kekropis; jeho příslušníci prý byli pověstní jako utrhači.
- 29 O Damónovi viz pozn. 6. Sofista Prodikos je se svým pedantickým rozlišováním synonym parodován v dialogu *Prótagoras*, 337a nn.
- 30 Věštcí byli přidělováni vojevůdcům jako odborníci pro zkoumání znamení, z kterých se usuzovalo o budoucím zdaru podniků; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 106 n.
- 31 Po příkladu Králově čtu 199d n. ἐξελαβεῖσθαί τε τὰ δεινὰ καὶ τὰ μὴ ποιεῖσθαι s vynecháním slov καὶ τὰγαθὰ, jež navrhl vyloučit Gittelbauer.
- 32 Nikératos, Nikiův syn, je jmenován i na začátku *Ústavy*; byl popraven za vlády oligarchické třicítky.
- 33 Přijímám s Králem Heusdovu opravu λόγου m. λόγος (*Lach.* 201a).
- 34 Narážka na verš uvedený v dialogu *Charmidés*, 161a.

Lysis

- 1 Akademie (Akadémeia) a Lykeion byla za doby Sókratovy gymnasia v předměstích Athén, Akademie severozápadně od města, Lykeion východně. Později proslula Akademie školou Platónovou, Lykeion Aristotelovou.
- 2 Hippothalés je osoba jinak neznámá; Diogenés Laertios (*Vitae*, III, 46) uvádí Hippothala mezi žáky Platónovými. Ktésippos z dému Paianie, osoba jinak neznámá, je jmenován také v dialogích *Euthydémos* a *Faidón*.
- 3 O palaistře a životě v ní viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 136 n.
- 4 Osoba jinak neznámá, snad sofista, který užíval té palaistry pro své vyučování.
- 5 Název „krasavec“ tu znamená jakoby společenskou hodnost; krasavec je hoch, který je pro svůj půvab středem zájmu, obdivu a touhy. Jsme tu v ovzduší té zvláštní řecké mužské erotiky, která stejně jako láska mezi mužem a ženou zná nesčetné polohy a stupně od smyslného chtíče až po nejčistší soužití duší.
- 6 Lysis, jehož jménem se označuje tento dialog, není odjinud znám; podle fikce dialogu to je mladý chlapec, syn Démokratův z dému Aixóné, a jeho rodina je známa bohatstvím i úspěchy ve slavnostních závodech.
- 7 O těchto slavnostních hrách viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 112 n.
- 8 Pohostinné přijetí (dexióma) boha nebo héra je v řeckém světě složka tradice některých osob a rodin; tak se vypravovalo o Sofokleovi, že přijal boha Asklépia.
- 9 Bůh Hermés byl uctíván v gymnasiích a palaistrách jako vynálezce tělocviku a vzor tělesné obratnosti.

- 10 O něco dále oslovuje Sókratés Menexena „synu Démofóntův“. Podle Menexena je pojmenován jeden z Platónových dialogů; zmínka o něm je také v dialogu *Faidón*; jinak není znám.
- 11 Paidagógové byli spolehliví starší otroci, kteří opatrovali nedospělé chlapce, doprovázeli je na jejich pochůzkách (odtud jméno) a učili je slušnému chování; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 86.
- 12 Velikým králem nazývali Řekové krále perského.
- 13 Veliký zájem Athéňanů o křepelky a kohouty pocházel z toho, že se těchto ptáků užívalo k zábavám, při nichž byly křepelky ubíjeny a kohouti mezi sebou zápasili.
- 14 Viz pozn. 24 dialogu *Charmidés*.
- 15 Citován tu je Solón.
- 16 Verš z *Odysseie*, XVII, 218 (v překladu O. Vaňorného).
- 17 Citát je vybrán z Hésiodovy básně *Práce a dni*, v. 25 n.
- 18 Čtu slovo ψευδέσιν, jež Burnet podle Heindorfa z textu vylučuje.
- 19 Podle toho to byli otroci koupení z ciziny.
- 20 Svátek boha Herma, připomenutý výše (206d).

Euthydémos

- 1 Lykeion bylo athénské gymnasion na východní straně za hradbami města; později si je zvolil Aristotelés za sídlo své filosofické školy. Srv. začátek dialogů *Euthyfrón* a *Lysis*.
- 2 Kleinias je jeden z těch hochů z nejlepších athénských rodin, kteří bývají často ve společnosti Platónova Sókrata; historické skutečnosti mu dodává, že je uveden jako bratranec Alkibiadův.
- 3 Kritobúlos je syn Kritónův; srv. o něm *Euthyd.* 306d nn.
- 4 O Dionysodórovi je zmínka v Xenofóntových *Vzpomínkách na Sókrata*, že přišel do Athén a ohlásil, že bude vyučovat vojevůdcovství. Protože se také bratr řečníka Lysia jmenoval Euthydémos a protože i Lysias se svým bratrem Euthydémem pobývali jistou dobu v jihoitalských Thúriích – podobně jako bratři uvedení v Platónově dialogu – a také pak musili odtamtud utéci, vyskytlo se mínění, že Platónova dvojice Dionysodóros a Euthydémos je vlastně Lysias se svým bratrem.
- 5 Thúrioi byla athénská osada, založená r. 444–443 př. Kr. na místě zbořené Sybaridy.
- 6 Pankration bylo zápolení spojené s rohováním; doslovně je pankratiastés „všesilácký zápasník“ (Lepař).
- 7 Jména jejich nejsou známa; Akarnania je krajina na západě středního Řecka.
- 8 Podržuji v řeckém textu slova, která Burnet podle Badhama vylučuje.
- 9 Řecky *hoplomachia*, o níž viz začátek dialogu *Lachés*.
- 10 Čtu 272b5 podle rukopisu T $\tau\acute{\iota}$ δαί, Burnet podle jiných rukopisů $\tau\acute{\iota}$ δέ.

- 11 Ve filosofii samé byly odrůdy, které se přičily Platónovu úsilí o pevné vědění. Zejména to bylo odporovací, antilogické umění, jež ukazovalo věci ze dvou opačných stran a nechávalo posluchače na pochybách, kde je pravda. Jeho planým výhonkem byla *eristika*, hádavé umění, jemuž šlo více o sám spor než o nalezení pravdy. Antilogické a eristické umění bylo hlavní činností jednoho druhu výdělečných učitelů moudrosti, sofistů, kteří své odbornictví dokazovali tím, že uváděli posluchače v údiv překvapujícím vyvrácením soudů, které se dotud zdály nepochybnými, a obratným tvořením soudů nových, podivných a přece zdánlivě správných.
- 12 Svým učitelem hudby jmenuje ho Sókratés také v dialogu *Menexenos*, 235e. Někteří vykladatelé se domnívají, že to je týž muž jako ten, kterého Aristofanés (*Jezdci*, 534) v posměšné zmínce jmenuje Konnas.
- 13 Srv. pozn. 16 dialogu *Theagés*.
- 14 Ktésippos, Kleiniův milovník, vystupuje také v dialogu *Lysis* a je připomenutý ve *Faidónovi*; osoba jinak neznámá. Paiania byla osada (*démos*) jihovýchodně od Athén.
- 15 Čtu 273c slova ὄσα αὐτῶν διδάκτεον, jež Burnet podle Schanze z textu vylučuje.
- 16 Čtu 274a rukopisné ἔφατον, jež Burnet podle Cobeta vylučuje z textu.
- 17 „Velikým králem“ nazývali Řekové krále perského.
- 18 Řecké slovo *sofia* je třeba překládat někdy „moudrost“, jindy „(odborná) znalost“, jindy „obor (znalosti)“, jindy „umělost“. Čtenář dialogu si musí uvědomit plnost významu řeckého adjektiva *sofos*. Neužívá se ho jen o obecné schopnosti rozvázného úsudku, o zkušenostní nebo filosofické moudrosti, nýbrž také o odborných znalostech, dovednostech a uměních. Řemeslník je ve svém oboru „moudrý“, právě tak jako lékař, hudebník, učitel gymnastiky nebo jako kormidelník a vozataj. Proto je potřebí spojovat se slovem *sofia* netoliko význam moudrost, nýbrž i znalost a umělost; v překladu lze ponechat slovo

moudrost jen tam, kde je *sofia* ve smyslu obecném, kdežto odborná *sofia* vyžaduje překladu „znalost“.

- 19 Již v tomto prvním sofismatu je využito dvojího významu řeckých slov: slova *sofoi-amatheis* mohou znamenat buď moudří-hloupí nebo znalí-neznalí, a slovo *manthanein* buď učiti se nebo chápati.
- 20 Učitel čtení a psaní.
- 21 Zde užívá Dionysodóros slova *manthanein* ve smyslu „chápati“.
- 22 Narážka na nějakou dvojitou taneční figuru, o níž však pro nedostatek zpráv nevíme nic určitějšího.
- 23 Korybantí byli kněží maloasijské bohyně Kybely, k jejímuž kultu náležela i mystéria, založená na myšlence o rození a zániku v přírodě. „Obřad nastolení“ předcházel před vlastním zasvěcením v tato mystéria; zasvěcovaný účastník mystérií seděl na obřadním sedadle a korybantí kolem něho tančili za zvuků orgiastické hudby. Korybantským obřadům se přičítala i léčivá moc.
- 24 Sofista, u Platóna často připomínaný, jenž se zabýval zvláště rozlišováním souznačných slov (synonymikou).
- 25 V překladu je připuštění tohoto druhého významu násilné, protože naše slovo „učiti se“ není tak dvojnásobné jako řecké *manthanein*, o němž viz pozn. 19.
- 26 V úvaze, která následuje, se uplatňuje dvojnásobnost řeckého rčení *eu prattein*, jež znamená i „dobře konati“ i „dobře se míti“.
- 27 Řecké slovo *eutychia* je tu míněno ve svém původním významu „dobré zasahování (dosahování)“, neboť jenom tento význam může být ztotožňován s významem slova *sofia* = moudrost; obyčejně znamená *eutychia* štěstí, kterého se dostává člověku bez jeho přičinění.
- 28 Viz pozn. 20.
- 29 Slovy „míti nezdar“ překládám řecké rčení *kakós prattein*, jež jsouc opakem k *eu prattein* (viz pozn. 26) může znamenat buď „špatně konati“ nebo „špatně se míti“.

- 30 Nedoplňuji v textu (282a) s Burnetem podle Badhama ἦν, nýbrž pokládám za přísudek k ἐπιστήμη sloveso ἐφάνη, obsažené v předcházejícím ἐφάνημεν.
- 31 V originálu je tu sloveso *filosofein* ve svém původním významu.
- 32 Toto nové sofisma se zakládá na dvojsmyslnosti vztažného zájmena ὅς = který, jež se obyčejně vztahuje k podstatnému jménu, ale také se může vztahovat k přídavnému jménu ve smyslu „jaký“; tedy „Kleinias, který jest“ znamená jednak existování Kleiniovo, jednak vztah k nějaké Kleiniově vlastnosti.
- 33 Těmi slovy jsem přeložil řecké úsloví, jež doslova znamená „tobě na hlavu“ (tj. padni).
- 34 Zde je v překladu poněkud násilně napodobena řecká vazba slovesa „mluviti“ s akusativem věci, o které se mluví; srv. pozn. 75.
- 35 V tomto sofismatu se užívá v dvojím smyslu participia τὸ ὄν (= jsoucí), a to jednak o absolutní skutečnosti věcí, jednak o shodě výpovědi se skutečností.
- 36 Toto Euthydémovo sofisma záłudně zaměňuje tvoření výpovědi o věci s tvořením věci samé a toto zase se zacházením s věcí.
- 37 Dionysodóros tu najednou rozumí slovy „nedobře mluvití“ tolik co „mluviti nesprávně“, kdežto Ktésippos jim rozuměl ve smyslu „mluviti nepřívětivě“; tím vyvrací Ktésippovo tvrzení, že ušlechtilí mluví o věcech podle pravdy.
- 38 Slovo „studený“ vyjadřovalo v řecké literární kritice pojem nevkusnosti a nudnosti.
- 39 Obyvatelé maloasijské Karie byli přísloveční svou zrádnou a úplatnou povahou; tedy Kar = ledajaký dareba.
- 40 Médeia, původem ze země Kolchů, přemluvila dcery Peliovy, aby svého otce rozřezaly a uvařily, ona pak že ho svým kouzelným uměním omladí; dcery poslechlly, ale Médeia nechala Pelia mrtvého; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 179 n.

- 41 Marsyas, fryžský silén nebo satyr, odvážil se zápasit s Apollónem ve hře na píšťálu; Apollón ho přemohl a za trest mu sedřel kůži z těla; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 114.
- 42 Totiž že není možno odporovati.
- 43 Nemožnost odporování je u Prótagory důsledek jeho relativismu, vyjádřeného větou, že člověk je měrou všech věcí; podle ní je osobní mínění jednoho člověka stejně pravdivé jako osobní mínění druhého; viz i *Tht.* 151e–152c.
- 44 Na místě 287c nechávám v textu slova, která Burnet vylučuje, a místo τῶ ἔτι v nich podle Badhama γ' οὐ .
- 45 Tato nová Dionysodórova chytačka užívá dvojího významu slovesa νοεῖ, jež o člověku znamená obyčejně „myslí“, kdežto o výroku „má smysl“. V překladu následující Dionysodórovy otázky není tento dvojitý význam znát, a tím je ta otázka nejasná; doslovný překlad její by byl *co myslí můj výrok*.
- 46 O původu obou bratří viz 271c; Ktésippovo oslovení ironicky napodobuje oslovování bohů v modlitbách, při němž se leckdy bohu ponechává volba milého přífmení.
- 47 Mytický Próteus byl mořský kmet, obdařený věšteckým duchem, jenž unikal tazatelům tím, že se proměňoval v různé podoby; viz o něm L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 91. V *Od.* IV, 351 nn. vypravuje Menelaos, jak při svém návratu od Tróje přinutil Prótea, aby mu věštil.
- 48 Obyčejný jejich název byl *logografoi*; toto ži vnostenské skládání řečí – jde při tom zejména o řeči soudní – vzniklo z toho, že občan musil na soudě hájit svou věc osobně; necítil-li se schopen, aby si sám složil potřebnou řeč, objednal si ji za peníze u odborného logografa; viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 145 n.
- 49 Dialektiky jsou míněni ti, kdo hledají metodickou rozmluvou (*dialegomai* = rozmlouvám) filosofické poznání.
- 50 Křepelky se lovily a pěstovaly pro zvláštní společenské hry.
- 51 Sókratés míní těmito slovy boha, Kritón Sókrata.

- 52 Narážka na začátek Aischylovy tragédie *Sedm proti Thébám*, kde mluví Eteoklés (v překladu F. Loukotky):

*Jen vhodné řeči vésti, milí Kadmovci,
jest tomu, jenžto v kormě obce kormidlo
sám řídě, k spánku víček nezavíraje,
si jejich zájmů hledí.*

- 53 Korinthos byl mytický zakladatel města Korintu; uvedeného pořekadla se užívalo o zbytečných řečech, točících se stále kolem jedné a téže věci; vyskytuje se i u Pindara, *Nemésis*, VII, 155.
- 54 Dioskúrové, „synové Diovi“, byli bratři Kastor a Polydeukés, uctívání jako ochránci cestujících, zvláště plavců; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 136.
- 55 „Třetí vlna“ za bouře na moři byla příslovečně nejnebezpečnější; srv. *Resp.* 472a.
- 56 Nové sofisma, zaměřující znalost jisté věci za znalost vůbec.
- 57 Podle homérského označení milého člověka; srv. *Il.* VIII, 281: *Teukre, milá hlavo*; XVIII, 114: *Hektora, zhoubce milé hlavy* (praví Achilleus o Patroklovi).
- 58 Oblíbené produkce řeckých artistů, prováděné i v soukromých společnostech po hostinách, jak patrně z Xenofónova *Symposia*, VIII, 2 nn., kde takové zábavy odmítavě posuzuje Sókratés: „Mně se zdá, že dělat přemety mezi meči je ukázka nebezpečí, jež se nijak nehodí k symposiu; a na otáčejícím se kruhu psát a číst je sice snad jakýsi div, ale ani o tom nemohu poznat, jakou by to mohlo způsobit libost.“
- 59 O Konnovi výše, 272c.
- 60 Sofista chce na Sókratovi vynutit odpověď „znám všechny věci tím“, v které by pak pojal slova „všechny věci“ ve smyslu absolutním a ne, jak si je myslí Sókratés, „všechny věci, které znám“.
- 61 Narážka na mýtus o Hérakleově zápasu se saní lernejskou. Saní přišel na pomoc velký rak a Héraklés, nemoha odolat dvěma protivníkům najednou, zavolał na pomoc svého sy-

- novce Iolea; odtud přísloví „proti dvěma ani Héraklés neobstojí“, srv. *Faidón* (89c) a viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 154 n. Zde Sókratés přenáší na mytické protivníky Hérakleovy jednání a znaky svých odpůrců sofistů.
- 62 Patrně narážka na synovce, který asi byl málo způsobilý k filosofickým rozmluvám.
- 63 Muž jinak neznámý.
- 64 Při těchto slovech asi ukazuje Dionysodóros na kamenné sedadlo, na kterém seděli; Sókratés myslí při slovu kámen na věc, která nemluví.
- 65 V tomto sofismatu se záludně užívá slova „otec“ jednou o vztahu k určitému synu, podruhé absolutně, jako se užívá absolutně slov „kámen“, „zlato“ a „člověk“. Odchytkou od Burneta čtu tuto větu 298a podle rukopisu T takto: Οὐκοῦν καί... πατήρ οὐκ ἄν πατήρ εἴη.
- 66 Místo Burnetovy čárky za slovem Εὐθύδημε (298c) kladu podle Méridiera středník.
- 67 Přeložil jsem podle Burnetova čtení κωβῶν s volným užitím známého slova „sleďů“; snad by bylo lépe přijmouti čtení rukopisu B βοιδίωv a přeložit „telat“.
- 68 V tomto sofismatu se užívá slova „tvůj“, jako by znamenalo absolutní vlastnost.
- 69 Euthydémos rozumí slovu „mnoho“ ve smyslu „příliš mnoho“.
- 70 Šťávy z kořene čemeřice (Helleborus) se užívalo a užívá jako léku, zejména proti duševním poruchám.
- 71 Snad je míněna kolosální socha Apollónova, kterou věnovali do Delf Řekové po bitvě u Salaminy, vysoká podle Hérodota (*Hist.* VIII, 121) dvanáct loket (asi 5,5 m).
- 72 Géryonés byl podle mýtu třítělý obr, jejž zabil Héraklés; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 157 n. Briareos byl storuký obr, jehož pomoci užil Zeus proti odbojným bohům; tamt., str. 21.
- 73 Podle vypravování Hérodota (*Hist.* IV, 65) dělali si Skytho-

- vé z lebek zabitých nepřátel picí nádoby; bohatí si je dávali uvnitř pozlacovat. Ktésippovo sofisma využívá různých vztahů přivlastňovacího zájmena: Skythové pili ze „svých“ lebek.
- 74 Nové sofisma, využívající možnosti pojímat spojení „schopný vidění“ ve smyslu činném i trpném.
- 75 Nedosti přesný překlad řeckých slov σιγῶντα λέγειν (300b), kde tvar σιγῶντα může být chápán i jako akusativ singuláru maskulina ve smyslu „aby mlčící (člověk) mluvil“ i jako akusativ plurálu neutra „mluviti mlčící (věci)“; v řečtině lze totiž přidávat ke slovesu λέγειν = mluvití předmět v akusativu, kdežto my říkáme „mluviti o věcech“.
- 76 Odpověď „ani to, ani ono a obé“ dopustil se Dionysodóros znova téhož, proč ho pokáral Euthydémos, výše 297a; zároveň tu je asi narážka na nějakou společenskou hru, při které byly „obojetné odpovědi“ pokládány za prohru.
- 77 Sókratovo sofisma záleží v tom, že užívá slova „různé“ v absolutním smyslu jako slov „krásné“ a „ošklivé“.
- 78 Tak jsem se pokusil vystihnout, podobně jako Sněťivý, dvojsmyslnost řecké vazby, v které tázací zájmeno může být chápáno buď jako předmět nebo jako podmět ke slovesu „kovati“, na čemž se zakládá nové sofisma.
- 79 Srv. II. IX, 96 nn. (v překl. O. Vaňorného):

*Slavný Atréův synu, ty mocný vládco mužstva,
u tebe řeč svou začnu, i dokončím, neboť jsi věru
mnohých národů pánem...*

srv. začátek XVII. básně Theokritovy:

*Od Dia začínejme a Diem končete, Músy,
nejmocnějšího z bohů když oslavujeme zpěvy.*

- 80 „Otcovský“ jako příjmení boha znamená buď otce kmene, národa nebo boha předků; otcovským bohem v prvním významu byl u Athéňanů Apollón, protože, jak se praví níže, „zplodil Ióna“, héraa, syna Kreúsina, od něhož odvozovali Iónové svůj původ; podle jiné genealogie byl Ión syn Xútha, syna

Hellénova; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 14.

- 81 Název „bratrský“ souvisí s názvem „bratrstvo“, *fratria*; *fratrie* byly části fyl; přijetím do *fratrie* byla dítěti přiznávána občanská práva.
- 82 Pindaros začíná 1. Olympijský zpěv slovy: *Nejlepší je voda*.
- 83 Kritón vypravuje Sókratovi o úsudku nejmenovaného muže, skladatele řečí, který byl přítomen při Sókratově rozmluvě s Euthydémem a Dionysodórem a který příkře odsoudil nejen eristické žvanily, nýbrž i Sókrata a filosofii. Sókratés se dohaduje, že to byl jeden z těch, kdo jsou na pomezí mezi filosofy a politiky, a proto jsou horší i filosofů i politiků. Jsou jisté důvody, aby se tu nalézala narážka na Isokrata, Platónova soupeře ve výchovných ideálech a metodách.
- 84 Slova „jak se říká“ vyznačují, že spojení „sám i děti“ je voleno ve významu přísloví; srv. *Zákony*, 804d, kde pojem „všichni“ je vyjádřen slovy „každý muž i dítě, jak se říká“.

Prótagoras

- 1 V *Il.* XXIV, 347 n., líčí Homér boha Herma proměněného v jinocha (překlad O. Vaňorného):
*kráčel a podobou svou byl královským jinochům roven
s prvním na bradě chmýřím, kdy mládí nejkrásněj kvete.*
- 2 Osoba Platónovy fikce, typ horlivého, ale nekritického žáka sofistů.
- 3 Jméno dvou attických démů (osad); zde je snad míněna Oinoé severozápadně od Athén, blízko hranic Boiótie.
- 4 Kallias je historická osoba. Jeho otec Hipponikos padl r. 424 př. Kr. v bitvě u Délia; sám Kallias byl stratégem ve válce korinthské a r. 372 př. Kr., jsa již značně stár, byl členem athénské poselstva pro sjednávání míru mezi Athény a Spartou. Byla to jedna z nejbohatších rodin athénských. Kalliův dům byl otevřen sofistům při jejich návštěvách Athén; Kallias jako štědrý hostitel sofistů byl představen již také v Eupolidově komedii *Pochlebníci*.
- 5 Míněn Hippokratés, slavný řecký lékař; jako lékař je nazván „Asklépiovec“, žák a jakoby potomek boha Asklépia.
- 6 Odchyluji se na tomto místě od dělení vět a střídání mluvících osob, které má Burnet, a překládám podle vydání Králova.
- 7 Kalliova matka byla ve svém druhém manželství chotí Perikleovou, s nímž měla syny Xanthippa a Parala.
- 8 Charmidés byl Platónův strýc z matčiny strany; v dějinách Athén je znám jako člen oligarchické třicítky z r. 404–403 př. Kr.
- 9 Jinak neznámý člen starého athénské rodiny.
- 10 Mendé je město na chalkidickém poloostrově Palléné; Antimoiros není nikde jinde jmenován.

- 11 Platón tu paroduje Odysseovo vypravování o osobách, které spatřil v podsvětí, v *Od.* XI, 601 (překlad O. Vaňorného):
Potom i obrovskou sílu jsem spatřil Hérakleovu.
- 12 Akúmenos i jeho syn Eryximachos byli lékaři; Eryximachos vystupuje zejména také v Platónově *Symposiu*.
- 13 Faidros má velkou úlohu v dialogu po něm pojmenovaném a také v *Symposiu*.
- 14 Je připomenut také v *Gorg.* 487c.
- 15 Citováno z *Od.* XI, 582. Nějakou souvislost Tantaala s Prodikem není třeba vyhledávat.
- 16 Vystupuje také v *Symposiu*; u Platóna i u Xenofóna je významný svou láskou k básníku Agathónovi.
- 17 Tragický básník; velkou úlohu má v *Symposiu*.
- 18 Adeimantos Képidův jinde není jmenován. Adeimantos, syn Leukolofidův, je osoba historická; jako vojevůdce dostal se v bitvě u Aigospotamoi do zajetí; byl nepřitelem demokracie a Athény prý zradil.
- 19 Vystupují zde jako přátelé, jimiž byli i v dějinách Athén. Kritiův otec Kallaischros byl členem oligarchické vlády r. 411 př. Kr.
- 20 Zápasník a teoretik gymnastiky, zvítězil r. 470 př. Kr. o hrách olympijských. V *Leg.* 839e n. připomíná Platón jeho péči o životosprávu.
- 21 Narodil se v Megarách, ale druhou vlastí se mu stala Sélymbria, megarská osada u Propontidy. Byl to lékař; u něho prý se učil i Hippokratés z Kóu. V *Resp.* 406a připomíná Platón jeho neblahý vliv na „pěstování nemoci“.
- 22 V *Lach.* 180d je připomenut Agathoklés jako učitel Damóna, slavného kitharisty doby Perikleovy.
- 23 Vyhlášený hudebník a učitel hudby: podle *Alc.* I, 118c učil se u něho Periklés.
- 24 Míněn je slavný řecký malíř, nazývaný obyčejně zkráceným jménem Zeuxis; narodil se v Hérakleii, městě v jižní Itálii.

- 25 Připomíná se, že učil hře na píšťalu thébského vojevůdce Epameinónda.
- 26 Čtu podle opravy v rukopise T περί ε, Burnet περί ε.
- 27 V *Alc. I*, 118e odpovídá Alkibiadés na Sókratovu otázku, koho učinil Periklés moudrým, že ti dva Perikleovi synové byli hlupáci.
- 28 Arifrón byl bratr Perikleův a spolu s Perikleem poručník Alkibiadův.
- 29 V tomto mýtu o těchto dvou bratřích Titánech, o nichž viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 16–18, se uplatňuje rozdílný význam jejich jmen; Pro-métheus znamená „napřed myslící“, Epi-métheus „pozdě myslící“.
- 30 Čtu podle Kvíčalovy opravy θείου místo rukopisného a Burnetova θεού.
- 31 Čtu slovo δικαιωσύνην, jež Burnet vylučuje z textu.
- 32 Slovem „rovnání“ překládám řecké εὐθύναι (nebo εὐθυναί), jímž se v athénském zřízení označovalo vydávání počtu z úřední činnosti, k němuž byli povinni odstupující úředníci, jeho zkoumání, prováděné zvláštní komisí, a také stíhání viny při něm zjištěné. Slovo εὐθύναι souvisí s adjektivem εὐθύς = přímý, rovný, a se slovem εὐθύω = přímím, rovnám, jehož se užívalo také o jednání oné komise ve smyslu „vyžadovati počet“, „vyšetřovati“, „trestati“. Obrazné užití slova εὐθύναι na našem místě je připraveno předcházejícími obrazy o narovnávání dřeva a o předpisovaných vodicích čarách.
- 33 Míněna jest Ferekratova komedie *Divoší*, provozovaná r. 421–420 př. Kr. V ní představil básník život necivilizovaných lidí a zesměšnil rozčarování nespokojenců, kteří se mezi ně uchýlili ze vzdělané společnosti.
- 34 Jména zloповěstných lidí, jež se stala příslovecnými.
- 35 Synové slavného sochaře Polykleita, připomenutého na místě 311c.
- 36 Slovem „zdatnost“ překládám řecké slovo *areté*, jež obyčejně překládáme slovem „ctnost“. České slovo ctnost má význam

jenom etický, a proto užší než řecké *areté*, jež znamená schopnost, výkonnost, a to člověka, zvířete i věci neživé, pokud čemu náleží přívlastek „dobrý“. Kdyby šlo jen o naše místo, slovo „ctnost“ by arci stačilo.

- 37 *Prot.* 329d–e.
- 38 Překvapující závěr, ke kterému Sókratés dovede zkoumáním poměru nerozumnosti ke kladné zdatnosti, vychází z dvojitého významu slova „nerozumnost“, *afrosyné*; v oblasti teorie je jeho opakem moudrost, *sofia*, v oblasti praktické rozumnost, *sófrsyné*.
- 39 Míněň Kallias; viz pozn. 4.
- 40 O tomto závodníku je zaznamenáno, že několikrát zvítězil o hrách olympijských. Platón ho jmenuje v *Leg.* 840a mezi atlety, kteří byli pověstní svou životospřávou.
- 41 Tu se začíná řada významových dvojic a jejich rozlišování, kterým zde Platón paroduje pověstnou synonymiku Prodikovu.
- 42 Hippias tu vystupuje jako představitel význačné sofistické nauky, která se snažila ve všech oborech lidské vzdělanosti odlišit to, co má původ v „zákonu“, to jest v ustanovení, dohodě, tradici lidí, od toho, co je dáno „přírodou“. Podle toho namnoze posuzovali i právo, mravní zásady a náboženství jako dílo lidské, podmíněné dočasnými okolnostmi a měnitelné. Proti této nauce se staví Platón zejména v *Leg.* 889e n.
- 43 Tj. do Athén. Athény byly vskutku pokládány za kulturní středisko Řecka; u Thúkydida (*Hist.* II, 41) je Periklés právem nazývá „školou Hellady“.
- 44 Simónidés z Keu, jeden z největších řeckých lyriků; viz o něm F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 58 n.
- 45 Jeden z mocného a bohatého rodu Skopovců v thessalském městě Krannónu. U nich Simónidés nějaký čas žil.
- 46 Tyto a následující Simónidovy verše bylo třeba překládat co možná doslovně a se zachováním slovosledu, protože je Sókratés vykládá se zřením k jednotlivým slovům a jejich pořádku.
- 47 Pittakos z Mytilény byl počítán mezi „sedm mudrců“. Slova

- „těžké je být řádný“ prý vyřkl, když se dověděl, že se Perian-dros korinthský, jiný ze „sedmi mudrců“, stal krutým tyranem.
- 48 Také Prodikos pocházel z ostrova Keos.
- 49 V *Il.* XXI, 308 n., kde je líčen boj Achilleův s řekou Skaman-drem, jež volá na pomoc druhou řeku. Jména řek jsou v jazyce řeckém mužského rodu jako samo slovo řeka, *potamos*; proto je Simoeis „bratr“ Skamandrův.
- 50 Viz pozn. 41.
- 51 Citát z Hésiodovy básně *Práce a dni*, 287 nn.
- 52 Slovo „barbarský“ zde znamená jen asi tolik, co „cizí“. Achájské nářečí ostrova Lesbu, vlasti Pittakovy, je „cizí“ nářečí pro Athéňany a bylo cizí i pro Simónida, jehož rodným nářečím byla iónština.
- 53 Utvořil jsem podle běžného „angloman“ pro překlad řeckého οἱ λακωνίζοντες.
- 54 Výpočet tzv. sedmi mudrců, o nichž viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 66.
- 55 Co je v překladu vyjádřeno dvěma adjektivy „neodvratná“ a „bezmocného“, je v originále jedno adjektivum ἀμήχανος s významem na prvním místě pasivním, na druhém aktivním; toto adjektivum je pak protiklad k stejnokmennému εὐμήχανος, jež jsem přeložil „obratný“. Výraznost protikladů je tedy vystižena jen zčásti.
- 56 Ve větě „když zdar má“ i v následujícím výrazu „zdárná činnost“ jsem se pokusil vystihnouti slovem „zdar“ dvojznačnost řeckého výrazu εὖ πρόπτω, jež znamená jednak „dobře dělám“, jednak „mám se dobře“.
- 57 Čtu podle Krále s opravou Astovou κακὸς δ' εἰ κακῶς místo Burnetova κακὸς δὲ κακῶς.
- 58 Čtu podle Krále rukopisné ἐπειθ' ὑμῖν místo Adamovy opravy ἐπί θ' ὑμῖν, kterou přijal Burnet. Tento verš není míněn vážně, takže se jím předcházející nemožnost neruší.
- 59 Slovo „chválím“ je vyjádřeno u Simónida tvarem ἐπαίνημι,

náležejícím nářečí achajskému; v překladu tato zvláštnost není napodobena.

- 60 *Il. X*, 224 n., kde Diomédés odůvodňuje, že bude dobře, když s ním na výzvědy půjde ještě někdo jiný. Překlad O. Vaňorného.
- 61 *Pelté* byl lehký štít, buď okrouhlý a na horní straně srpovitě vykrojený, nebo podlouhlý a vykrojený na pravé a levé straně. *Peltasti*, vojáci jím opatření, náleželi k lehké pěchotě.
- 62 Čtu podle opravy Stallbaumovy $\pi\alpha\theta\acute{\omicron}\nu\tau\alpha$ místo rukopisného $\mu\alpha\theta\acute{\omicron}\nu\tau\alpha$, jež podřizuje Burnet. Mravní závadnost libostí záleží podle toho, že je při nich činitelem radosti nějaké *pathos*, nějaký dojem, tedy stav iracionální.
- 63 V řečtině je to vyjádřeno jedním dvojnásobným výrazem $\epsilon\delta\ \pi\rho\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\upsilon\upsilon$, srv. pozn. 56.
- 64 Zase ono Prodikovo rozeznávání synonym; viz pozn. 41.
- 65 Vztahuje se na Prótagorův *mythos* (*Prot.* 320c nn.).
- 66 Adjektivum, které je tu přeloženo slovem „předvídavý“, je voleno se zřetěním na etymologii jména Prométheus, o níž viz pozn. 29.

Gorgias

- 1 *Rozmluva*, prostředek metody Sókratovy, postavena s důrazem proti Gorgiově *přednášce*.
- 2 Bratr Aristofóntův byl malíř Polygnótos.
- 3 Slova „honosím se, že jsem...“ užívají u Homéra hrdinové mluvíce o svém rodě.
- 4 Gorgias bez rozpaků souhlasí s náповědí Sókratovou, že rétorika podává i *věcné* vzdělání; této věci užívá později Sókratés k vyvrácení Gorgiova pojetí rétoriky.
- 5 Ponechávám řecký název pro to, čemu říkáme nyní „tělesná výchova“.
- 6 Nauka o číslech (ἀριθμητική) je nauka teoretická, počítářství (λογιστική) praktická.
- 7 Hra *petteia*, při níž se posunovaly kaménky na hrací desce, srv. u nás mlýnek, šachy a dámu, byla u Řeků velmi rozšířena a Platón ji často připomíná ve vlastním smyslu i v obrazech. Vedle matematických věd ji staví zde i na jiných místech proto, že při ní nerozhoduje náhoda, nýbrž důmysl hráčů.
- 8 Jestliže někdo dával na sněmu návrh lišící se jen v některé věci od návrhu již podaného, vyjádřil části shodné formulí „v ostatních věcech jako...“
- 9 Druh písní zpívaných při symposiích.
- 10 Přeložiti věrně řeckou definici *πειθοῦς δημιουργός ἐστιν ἡγετορικὴ* je velmi nesnadné proto, že nemáme slova, které by odpovídalo řeckému *démiúrgos*, jež označuje v nejširším smyslu řemeslníka, výrobce, umělce, mistra, odborníka, znalce, ani slova, které by jako řecké *peithein* znamenalo přesvědčování, přemlouvání i svádění zároveň, tedy obecně „způsobovati změnu mínění a jednání“.

- 11 Jmenovati místo, pro které byl ten nebo onen obraz namalován nebo kde se chová, pokládá Sókratés za potřebno, aby se odlišil výtvar jednoho malíře od obrazu shodného námětem a namalovaného jiným malířem.
- 12 Příkladním Perikleovým bylo město Athény spojeno se svými přístavy Peiraicem a Falérem tak řečenými dlouhými zdmi; nejprve byly vystavěny zeď severní a jižní (falérská) a později, kolem r. 445 př. Kr., severní. Viz F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 137.
- 13 Pólos se vměšuje do rozmluvy prudkými výčitkami Sókratovi, jejichž překotná horlivost je v řeckém originále vystižena trhanými větami.
- 14 Když překládáme slovem „umění“ řecké slovo *techné*, rozumíme uměním odbornou činnost metodicky řízenou teorií; srv. slova Sókratova: „a já nenazývám uměním to, co je bez rozumového výkladu“ (*Gorg.* 465a5–6).
- 15 Pólos napsal podle toho teoretický spis o rétorice, v němž asi dokazoval, že zkušenost, zběhllost (*ἐμπειρία*) je základem umění (*τέχνη*): srv. jeho slova o zkušenosti (*Gorg.* 448c–449a).
- 16 V orig. *κομμωτική*, což znamená veškerou umělou úpravu těla česáním, líčením, strojením apod.
- 17 Lahodivá dovednost nemůže něco *poznati*, protože poznání (*gnósis*) je výsledek rozumového myšlení v pojmech; může jen pozorovati a vnímati smysly (*aisthésis*). Představou „zasahování“ se rétorika srovnává se střelením do cíle.
- 18 Jestliže nazývá Sókratés matematickou úměru výrazem geometrů, činí tak po způsobu řeckém: Řekové, neuvádějí čísel obecných, vyjadřovali matematické pojmy geometrickými tvary.
- 19 Podle učení Anaxagorova vznikl svět tím, že duchovný činitel rozum (*νοῦς*) uspořádal hmotné částičky, jež byly předtím v neuspořádané směsi.
- 20 „Mít rozum“ znamená v této souvislosti „mít rozumové vědění“.
- 21 Pólos se obrací k posluchačům s kritikou zdánlivé Sókratovy

- nechápanosti; podobně Kalliklés v 489b6: „Tenhle muž nepřestane žvanit.“
- 22 Pólos užíval po příkladu Gorgiově řečnických figur; Sókratés napodobuje tento jeho způsob asonancí v oslovení ὦ λῴστε Πῶλε.
- 23 Ironie, po níž následuje tatáž myšlenka pověděna přímo.
- 24 Archelaos vládl v Makedonii v letech 413–399 př. Kr. Způsob, jakým jej líčí Platónův Pólos, je velmi jednostranný, neboť Archelaos se za své vlády velmi zasloužil o Makedonii a zejména také o zušlechtění její vzdělanosti vzdělaností helénskou.
- 25 Sókratés uvádí jako svědky proti sobě význačné muže a rodiny z athénskému politického života. Nikias byl athénský vojevůdce, významný zvláště za války peloponnéské, přívrženec mírného křídla aristokracie. Aristokratés náležel k aristokracii směru oligarchického. Trojnožky Nikiovy a jeho bratří byly trojnožky chóregické, jaké stavěli občané na památku vítězství pěveckého sboru, s kterým vystoupili o pěveckých závodech. Dionysion byl posvátný okres boha Dionysa na jihovýchodním svahu athénské Akropole. O problému tak řečeného pomníku Nikiova vykládá F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 289–293.
- 26 Sókratés vlastně nemluvil o dobrém, nýbrž o užitečném, prospěšném. V důkazu vzniká logická nepřesnost, způsobená dvojným významem slov ἀγαθόν (dobré) a κακόν (zlé), jichž se užívá i ve smyslu čistě etickém i se zřením na prospěšnost.
- 27 Důkaz Pólův vedle důkazu Sókratova. Srovnání obou důkazů ohlásil Sókratés již výše, viz 472c5: „Postavme je tedy vedle sebe a podívejme se, zdali se budou od sebe vespolek něčím lišit.“
- 28 V překladu je třeba užití o trestaném tohoto rčení ve významu rčení „býti trestán“, protože v Platónově myšlení není snášení trestu jen něco pasivního, nýbrž je to zároveň mravní čin trestaného.
- 29 Na nepříteli musí být nechána největší vina; ta by se zmenšo-

- vala, kdyby snad svým nespravedlivým jednáním toliko odplácel za křivdy na něm páchané.
- 30 Styky Sókratovy s mladým krasavcem Alkibiadem byly vykládány ve smyslu erotickém; oslavou těchto styků je řeč Alkibiadova v Platónově *Symposiu*.
- 31 Slovní hříčka, pro jejíž vystižení bylo nutno v překladu ponechat řecké slovo *démos* (lid). Pyrilampés byl bohatý Athénan, přítel Perikleův. Jeho syn Démos byl pověstný krasavec; že měl milovnsky, je vidět i z Aristofanovy komedie *Vosy*, v. 98. Kallikleově lásce k athénskému lidu je rozumět tak, že Kalliklés vyhledává přízně lidu, aby se domohl vůdčího místa v politickém životě.
- 32 „Při psu“ je pověstné zařkávání Sókratovo místo jména boha; „bohu Egypťanů“ dodává Sókratés žertovně s narážkou na egyptský kult zvířat. Egyptský bůh Anúbis byl zobrazován s hlavou šakalí, kterou Řekové a Římané pokládali za hlavu psí.
- 33 Důrazně místo „nebudeš souhlasiti sám se sebou“; „nesouhlasiti sám se sebou“, tj. nebýti v duši vyrovnán, je i jinde Platónovi výrazem nejhoršího stavu člověka.
- 34 Čtu rukop. variantu *κατεγέλα*, Burnet *καταγελάω*.
- 35 Nadarmo tvrdil Kalliklés, že filosofie je hračka nedůstojná dospělého člověka, že mravnost je slabošská konvence, jíž je dáváno jméno zákon, *nomos*, nad níž však vítězí a v budoucnosti jistě zvítězí příroda, *fysis*.
- 36 Slovy „míti více“ překládám doslova řecké rčení *πλέον ἔχειν*, jež vzniklo z hmotného pojmání přednosti, výsad, vynikání.
- 37 Báseň Pindarova, z které jsou citovány verše, není zachována. Pindarova slova o zákonu, králi všech, uvádí, ale v poněkud jiném smyslu, již Hérodotos (*Hist.* III, 38). Text Platónova citátu není nepochybný. Sókratés se vrací k tomuto citátu níže (483b–c), ale spojuje slova Pindarova s výkladem Kallikleovým, jako by Pindaros mluvil o právu *přirozeném*; stejně tak pojímá slova Pindarova i v *Leg.* 690b, 715a. Ani výklad citátu není nesporný; mohl by se vyložit i ve smyslu „provádí

největší násilí, čině je právem“. Kalliklés pojímá Pindarův zákon jako přirozené právo silnějšího; u Pindara byl asi čin Hérakleův proto ospravedlněn, že jej za spravedlivý uznal souhlas bohů a lidí.

- 38 Géryonés byl podle řeckého mýtu trojtělý obr, jenž měl na ostrově Erythei velká stáda skotu. Héraklés dostal od Eurysthea mimo jiné těžké úkoly i ten, aby tato stáda přihnal. Héraklés to vykonal a usmrtil přitom i hlídače stád i samého Géryona. Viz o tom L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 157 n.
- 39 Kalliklés pronáší mínění opačné proti mínění Platónovu; Platón soudil, že se mají mladí lidé zabývat odbornými vědami, kdežto filosofie že náleží teprve věku dospělému.
- 40 Citované verše pocházejí z Euripidovy tragédie *Antiopé*, zachované jen ve zlomcích; také níže (viz pozn. 42) se dovolává Kalliklés této tragédie.
- 41 Míněn je Homér, u něhož shromáždění mužů (ἀγογή) má epitheton κωδιάνειρα a u něhož (*Il.* IX, 440 n.) Foinix praví o Achilleovi, že na počátku trójské výpravy nebyl znalý ani boje ani shromáždění (= porad), „kde se vyznamenávají muži“.
- 42 Hrdinové Euripidovy tragédie *Antiopé*, synové Antiopini. Amfión byl jemný a měl zálibu v hudbě, Zéthos byl hrubší a měl rád drsný život pastýřský a lovecký; viz o tom L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 174. V Euripidově tragédii byla scéna, v které jeden bratr druhému dokazoval přednost svého způsobu života.
- 43 Tento citát i citáty následující jsou z Euripidovy *Antiopé*.
- 44 Z těchto mužů je poněkud známější jen Andrón; je připomenut také v dialogu *Prótagoras* (315c) mezi posluchači sofisty Hippia.
- 45 Viz pozn. 37.
- 46 Jméno Zéthovo (viz. pozn. 42) je tu ironicky místo jména boha.
- 47 Méně obvyklé slovo „dobrost“ pokládám za nejvhodnější překlad řeckého slova *areté*, jež bývá obvykle překládáno slovy „ctnost“, „dokonalost“, „zdatnost“ aj.

- 48 Citát je z tragédie *Polyidos*.
- 49 Míněn je snad Filolaos, pythagorejec doby Sókratovy.
- 50 V řečtině je poměr těchto dvou představ upevněn podobností slov *sóma* (tělo) a *séma* (hrob).
- 51 Míněn je snad buďto Empedoklés (ze Sicílie) nebo Filolaos (z Itálie); pomyslelo se i na básníka Sófrona.
- 52 První slovní hříčka se zakládá na zvukové podobnosti slov *πιθανόν* (schopnost dáti se přemluvíti) a *πειστικόν* (schopnost uvěřiti) se slovem *πιθος* (sud); druhá na podobnosti slov *ἀνόητος* (nerozumný) a *ἀμύητος* (nezasvěcený, ale také – pro původní význam základního slovesa *μύειν* = zavíratí se – nezavřený). V překladu těchto významných slovních hříček napodobiti asi nelze.
- 53 Jméno *Hádés* ("Αιδης) bývalo uváděno v souvislost se slovem *aídes* (αἰδής = neviditelný).
- 54 Řečeno se zřením na předcházející větu Kallikleovu „když má člověk všechny jiné žádosti a může je ukojovat“.
- 55 S komickou vážností je jmenován Kalliklés svým plným občanským jménem, jako by byl prohlašován nějaký jeho návrh v národním shromáždění. Podobně níže „Sókratés z děmu Alópeké“.
- 56 Mystéria pořádaná v Attice v kultu bohyně Démétrý byly dvoje, malá, konaná na jaře v Athénách, a velká, konaná na podzim v Eleusině; zasvěcení do malých mysterií bylo podmínkou a přípravou k zasvěcení do velkých. Viz o tom L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 124 n. Sókratés zde ironicky vytýká Kallikleovi, že se dívá příliš pohrdavě na domnělé malichernosti dialektické metody.
- 57 Viz 467c–468b.
- 58 Viz 464–466.
- 59 Skladatel dithyrambů za války peloponnéské; náležel mezi novotáře, kteří se uplatňováním umělé hudební složky lišili od staršího slohu. Kinésiovi se posmívali komičtí básníci, také Aristofanés.

- 60 Úsudek o tragédii podaný na tomto místě a začínající se touto ironickou otázkou shoduje se s odmítnutím tragédie, jež odůvodňuje Platón v *Ústavě* (*Resp.* 605–607).
- 61 Slovo *démégoria*, tvořené podobně jako *démagógia*, znamená původně „mluvení k lidu“ a také ono nabývá významu hanlivého.
- 62 Před soudem filosofie neobstojí proto mínění, že dobrými politiky byli Miltiadés, Themístoklés, Kimón, Periklés, slavení mužové athénských dějin.
- 63 Viz pozn. 21.
- 64 Epicharmos byl hlavním zástupcem sicilské dórské komedie. Jeho komedie obsahovaly mnoho mravoučných sentencí.
- 65 Řečí Zéthovou mluvil Kalliklés k Sókratovi výše, viz 485b–486b s pozn. 42.
- 66 Řecké obce dávaly mužům, kteří se o ně vynikajícím způsobem zasloužili, zejména cizím politikům a panovníkům, titul „dobrodínce“, *εὐεργέτης*; udělení toho názvu bývalo zapsáno na kamenné desce, jež pak byla veřejně vystavena.
- 67 Slova „že se má dobře“ jsou v českém překladu proti řeckému textu přidána. Řecké *εὖ πράττω* má totiž dvojí význam: 1) dobře dělám (nebo dobře jedním), 2) dobře se mám; možným významem „dobře se mám“ jsou představy „dobře jedním“ a „jsem šťasten“ značně sblíženy, a aby byla ta blízkost vystižena v překladu, byl onen význam samostatně vyjádřen onou vloženou větou. Dvojznačnost výrazu *εὖ πράττω* je významným projevem řecké etiky.
- 68 Slovem *kosmos* (*κόσμος*), znamenajícím „řád“, označil vesmír poprvé prý Pythagoras.
- 69 Geometrická rovnost, kterou zde Sókratés staví proti zásadě „míti víc“, znamená rovnost poměrnou, úměrnou, podle níž má být každému dáno tolik, kolik mu přísluší podle jeho stavu, zdatnosti, vzdělání apod. Rovnost nehledící na úměrnost, rovnost mechanickou, nachází Platón v demokratickém zřízení a odsuzuje ji; zejména v *Resp.* 558c: „Demokracie je ... rozkošná ústava..., udělující jakousi rovnost stejně rovným i ne-

- rovným." Obšírně vykládá Platón o dvou druhích rovnosti v *Leg.* 757b n.; rovnost poměrnou tam nazývá nejpravdivější a nejlepší.
- 70 Srv. Homérovu *Od.* XVII, 218: „Tak jako pokaždé bůh vždy rovného k rovnému vede.“
- 71 O Pólovi viz *Gorg.* 466, o Kallikleovi 486–487.
- 72 Ne jako rétoři, kteří druhdy vystupovali v okázalém úboru; také o Gorgiovi se vypravuje, že vystupoval po příkladu Empe-dokleově v nachovém rouchu a se zlatými střevíci na nohou.
- 73 Míní se stavitel strojů, jakými se hájila města při obléhání, vojenský inženýr.
- 74 Víra v neuniknutelnou sflu osudu byla patrně od povýšených racionalistů pokládána za „babskou“ nevzdělanost; takové mínění pronáší o filosofii uznávající osudovou nutnost epikúrejec Velleius u Cicerona: „...quanti autem haec philosophia aestimanda est, cui tamquam aniculis et iis quidem indoctis, fato fieri videantur omnia?“ (*De natura deorum*, I, 55)
- 75 O období mezi typem státního zřízení a povahou člověka vykládá Platón v osmé knize *Ústavy*, viz *Resp.* 544–545; o povaze demokratické viz *Resp.* 559–561.
- 76 Pověstné thessalské kouzelnice byly prý druhdy trestány za své čáry od bohyně Hékaty tím, že ztrácely zrak a nemohly chodit.
- 77 Viz pozn. 31.
- 78 „Démós“ i zde v dvojím smyslu, viz pozn. 31.
- 79 Přísloví o nezkušeném člověku, který začíná napřed s nejtěžší a největší věcí.
- 80 Periklés první zavedl diety pro členy soudního výboru národa.
- 81 Mínění jsou athénští velebitelé Lakedaimonu jako vzoru dokonalého zřízení, politická strana nepřátelská demokracii. Napodobovali i svým zevnějškem Sparťany a k otužování těla provozovali také rohovnický sport.
- 82 Periklés upadl po prvních pohromách peloponnéské války v nemilost athénskému dému, propadl při volbě stratégů na

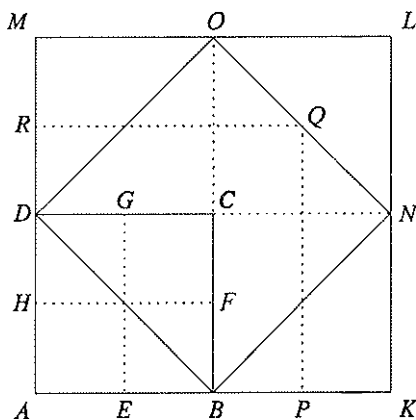
- r. 430–429 př. Kr. a hned potom byl obžalován a odsouzen k peněžité pokutě pro zpronevření obecních peněz.
- 83 V *Od.* VI, 120 se Odysseus bojí, že snad přišel do země lidí, kteří jsou „násilní a divocí a nespravedliví“.
- 84 Kimón, vítěz nad Peršany u Eurymedontu r. 466 př. Kr., byl přívržencem politiky přátelské Sparťanům. Když byli Sparťané za třetí války messenské v tísní, Kimón přes odpor Efiialta, vůdce strany demokratické, dosáhl toho, že jim Athéňané poslali pomocné vojsko. Ale Sparťané athénské posile nevěřili a poslali ji domů. Tu upadl Kimón v nenávisť lidu a na návrh Perikleův byl r. 461 poslán do vyhnanství na deset let, ale byl již r. 457, zase na návrh Perikleův, povolán do vlasti.
- 85 Themistoklés, vítěz nad Peršany u Salaminu r. 480 př. Kr., způsobil si ve své vlasti nepřátelství svou ctižádostí i násilnou ziskuchtivostí; r. 471 byl z Athén ostrakismem vyobcován a usadil se v Argu, později se utekl do Malé Asie pod ochranu krále Artaxerxa.
- 86 Na marathónské vítězství nad Peršany byli Athéňané hrdí ještě po mnohá desetiletí a mnoho si zakládali na tom, že jsou potomky „bojovníků marathónských“; odtud i epiteton Miltiada, vůdce u Marathónu. Když se Miltiadovi nezdařila výprava proti ostrovu Paru r. 489 př. Kr., byl obžalován „pro podvedení lidu“ a odsouzen k peněžité pokutě; protože nemohl zaplatit, byl vsazen do vězení, kde brzy zemřel. Žalobce jeho Xanthippos navrhoval mu původně trest smrti.
- 87 Jména uvedená do literatury touto zmínkou Platónovou.
- 88 Nespravedlivost je tu pojata jako nástroj křivdy.
- 89 Těmi slovy projevuje Kalliklés své pohrdání sofisty.
- 90 Kalliklés tu podle mého mínění cítí ironii v Sókratově oslovení „ušlechtilý muži“ (ὦ γενναῖότατε) a podle toho odpovídá. Mysem se myslí otrok z Mysie; otroci z Mysie měli velmi špatnou pověst a rčení „poslední z Mysů“ (*Theaitétos*, 209b) bylo příslovečné. Podle jiného výkladu vztahuje Kalliklés jméno Mysos na tu činnost, kterou Sókratés nazývá lahoděním,

- a smysl by byl: „Nazývej, libo-li ti, to, k čemu tě vybízím, třeba činností Mysovou.“
- 91 Sókratés opakuje v jiném významu slova, kterých dříve užil Kalliklés o filosofii, viz 486-487.
- 92 Slova „do nesnází uvádí“ jsou řečena zde jako i níže, „že kazím mladší lidi, uváděje je do nesnází“, se zřením na to, co bylo vskutku Sókratovi vytýkáno, že úmyslně zavádí lidi do nejistoty, viz dialog *Menón*, 79e. Slovo „trápí“ je proti originálu přidáno.
- 93 O tom rozdělení vypravuje Poseidón v Homérově *Il.* XV, 187 nn. takto (překlad O. Vaňorného):
- Tré je nás rodných bratrů, jež Kronovi zrodila Rheié,
nejdřív Zeus, pak já, pak Hádés, podsvětí vládce.
V tré jest rozdělen svět, z nás každý vladařství došel
losy, jež metány byly: já dostal pěnivé moře,
abych stále v něm dlel, blůh Hádés temnotu chmurnou,
Zeus pak nebesa širá, by v nadvzdúši bydlil a mračnech.
Země a vysoký Olymp jsou všechněm společny bohům.*
- 94 O nich viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 12.
- 95 O jejich trestech viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 13.
- 96 Osoba známá z II. zpěvu Homérovy *Iliady*, člověk s nevzhledným tělem a drzou myslí, buřič, viz verše 211-219.
- 97 Za bitvy u Marathónu r. 490 př. Kr. byl jedním ze stratégů, později byl ostrakismem vyobcován z vlasti, ale vrátil se před bitvou u Salaminy; jako stratég zvítězil nad Peršany u Plataj r. 479; měl zásluhu o zřízení námořního spolku athénského. Čestné příjmení „Spravedlivý“ bylo uznáním vynikající vlastnosti jeho povahy.
- 98 Verš z *Od.* XI, 569.
- 99 Aigina byla matka Aiakova.

Menón

- 1 Obyvatelé Larisy, města v Thessalii nad řekou Péneiem.
- 2 Ne známý Aristippos z Kyrény, žák Sókratův, nýbrž Aristippos ze slavného thessalského rodu Aleuovců, ovládajícího Thessalii; Xenofón *Anabasis*, I, 1, 10, připomíná jeho spojenectví s Kýrem Mladším.
- 3 Slovy „druhový vid“ překládám zde řecké slovo *eidos*.
- 4 V originálu je jenom „spravedlnost je *areté*“; přidanými slovy „a patří ke zdatnosti“ jsem chtěl spojit nový překlad slova *areté* = ctnost, který se mi zdál na tomto místě nutným, s překladem *areté* = zdatnost, jehož jinak užívám.
- 5 Čtu 74d τί, jež navrhl Gedike, místo rukopisného a Bumetova τὸν.
- 6 Řecké slovo *διαλεκτικώτερον*, jehož je na tomto místě užito, je už napolo odborným termínem ve významu „způsobem více dialektickým“, „způsobem přiměřenějším dialektice“.
- 7 Empedoklés z Akragantu, filosof, lékař, věštec a očišťovatel v V. stol. př. Kr., vysvětloval smyslové čítí vcházením výronů, *aporroai*, z věcí do těla, a to pokaždé do toho čidla, do jehož pórů se druh výronů hodí, a setkáváním těch výronů s příbuzným živlem v nás; např. k vidění je třeba takových výronů, které by se hodily do oka, a vnitřního ohně. Teorie vidění v tomto smyslu je vyložena v Platónově dialogu *Timaios*, 45b nn.
- 8 Tento citát se vyskytuje i v dialogu *Faidros*, 236d.
- 9 Dvojsmysl; jednak v doslovném významu o určení doby – míněna jsou asi veliká mystéria eleusinská, která se slavila v Athénách v měsíci boedromionu (září – říjen) – jednak v hlubším smyslu, který dává těmto slovům Sókratés, o mystériích filosofie, do nichž člověk potřebuje „zasvěcení“; srv. slova Diotimina v *Symp.* 210a.
- 10 Z kterého básníka je tento citát, nevíme.

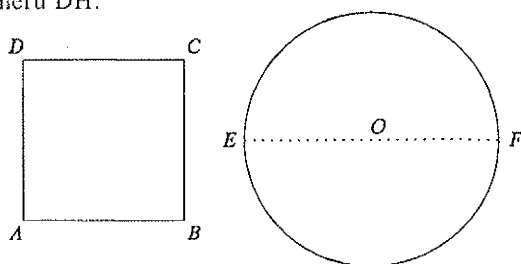
- 11 Pokládám za otázku, kdežto Burnet interpunguje tečkou.
- 12 V *eristice* neboli hádavém umění šlo více o sám spor než o nalezení pravdy. Antilogické a eristické umění bylo hlavní činností jednoho druhu výdělečných učitelů moudrosti, sofistů, kteří dokazovali své odbornictví tím, že uváděli posluchače v údiv překvapujícím vyvracením soudů, které se dotud zdály nepochybnými, a obrátným tvořením soudů nových, podivných a přece zdánlivě správných. Domnělé vědění těchto prodavačů moudrosti bylo tím nebezpečnější než prostá nevědomost množství, že z něho mohla vznikat a namnoze i vznikala pochybovačná nedůvěra v možnost pravého poznání, nepřátelská kladné filosofii právě tak jako na druhé straně nauka tehdy hlásaná, že všechny soudy jsou stejně pravdivé a že omyl není možný.
- 13 Zlomek ze smuteční písně Pindarovy. Fersefona = Persefoné, což Hádova, vládkyně podsvětí.
- 14 Slovo „příroda“ je překlad řeckého slova *fysis*, jímž Plátón označuje souhrn všech jsoucen.
- 15 Menón volá jednoho ze svých otroků.
- 16 Třeba si představit, že Sókratés kreslí hůlkou do písku obrazce, o kterých mluví. Jestliže je kreslil spojeny, vznikl nakonec tento obrazec (obr. 1). Základní čtverec, který Sókratés ukazuje otroku, je čtverec $A B C D$, jehož strana má 2 stopy.

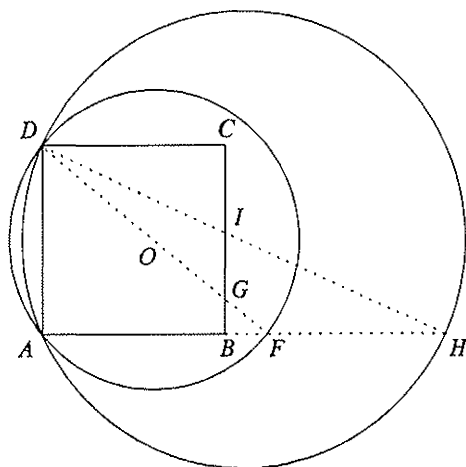
obr. 1

- 17 Mírní úsečky EG a HF.
- 18 K AB přidává Sókratés BK.
- 19 Čtverec AKLM.
- 20 Čtverce ABCD, BKNC, CNLO, DCOM.
- 21 Sókratés ukazuje čtverec APQR.
- 22 Sókratés opět ukazuje čtverce ABCD, BKNC, CNLO, DCOM.
- 23 DB a podobně BN, NO, OD. Sókratův poukaz na úhlopříčky a na čtverec z nich vzniklý zachovává arci formu otázky, ale ve skutečnosti jím Sókratés nepozorovaně porušuje svůj slib, že se bude jen tázat a ne poučovat.
- 24 Ukazuje čtverec BNOD.
- 25 Celé toto místo je stylizováno pro nás velmi nejasně, a proto se vykládá velmi různými způsoby. Z českých filologů o něm pojednal Josef Král v článku „O geometrické hypotézi v Platónově Menónu“ v *Listech filologických*, III, 1876; jeho výklad má dobré jádro, ale potřebuje jisté opravy, aby bylo vyhověno úloze předložené Sókratem. Ta má jen tehdy náležitý smysl, jestliže je zvlášť dán čtverec, který se má proměnit v trojúhelník a pak vepsat do kruhu, a zvlášť ten kruh, do kterého se má ten trojúhelník vepsat. Je patrné, že velikost daného kruhu musí být v jistém poměru k velikosti daného čtverce. Tento vztah však není v slovech Sókratových jasně vyjádřen. Naznačen je ve větě „když sestrojíme trojúhelník k jeho dané úsečce“, a to ještě je třeba poněkud násilně vztahovat zájmeno „jeho“ k představě kruhu a soudit, že úsečkou kruhu je míněn jeho průměr. Jasněji by měla ona věta znít „když sestrojíme pravoúhlý trojúhelník, jehož výška se rovná straně daného čtverce a přepona průměru daného kruhu“. Bylo by možno také si myslet, že onen vztah není v slovech Sókratových vůbec vyjádřen a že se slovy „k jeho dané úsečce“ míní strana čtverce; pak by vznikala otázka, zdali je to vynechání přičítá Platónu samému či tradici textu.
- 26 Tj. jestliže pravoúhlý trojúhelník o přeponě rovné průměru daného kruhu je plochou stejný s daným čtvercem. Podle Sókratova výkladu je na otázku, zdali lze daný čtverec

ABCD, proměněný v (pravoúhlý) trojúhelník, vepsati do kruhu o průměru EF (obr. 2), jedna odpověď (kladná), jestliže trojúhelník AFD (obr. 3), v němž DF se rovná průměru kruhu EF, je roven plochou čtverci ABCD, neboli, jak to Sókratés vyjadřuje, jestliže plocha, která čtverci ubude, totiž DGC, je rovna ploše přidané BFG: pakli ta podmínka není splněna, vepsání není možné. Jak je z obrazce patrné, trojúhelník AHD, vzniklý proměnou čtverce ABCD, do daného kruhu o průměru EF = DF vepsati nelze, a naopak trojúhelník AFD, který je možno do něho vepsat, nevznikl proměnou daného čtverce. Proměnou daného čtverce vzniklý trojúhelník AHD je možno vepsat do kruhu o větším průměru DH.

obr. 2

obr. 3

- 27 To jest, jestliže každé dobro je v rozsahu pojmu vědění.
- 28 Na athénské Akropoli v zadní místnosti (v *opisthodomu*) Parthenónu byl uložen státní poklad athénské obce.
- 29 Anytos byl demokratický politik athénský; znám je z Platónovy *Obrany* jako jeden z hlavních žalobců Sókratových, zastupující ve stíhání Sókrata „živnostníky a politiky“.
- 30 Polykratés, tyran na ostrově Samu v VI. stol. př. Kr., byl příslovečný svým velikým bohatstvím a štěstím; ale možná, že je na tomto místě 90a čísti Τιμοκρατους místo Πολυκρατους, a pak by byl překlad „jenž nedávno dostal Timokratovy peníze“. Je tu narážka na událost z r. 395 př. Kr., o které vypravuje Xenofón (*Hellenica*, III, 5, 1). Když Tisafarnés, satrapa v Sardách, bojoval se spartským králem Agesilaem, poslal perský důstojník Tithraustés Timokrata z Rhodu s velikými penězi do Řecka, aby jimi pohnul předáky v jednotlivých obcích k boji proti Lakedaimoňanům; v Thébách dostal od něho peníze mimo jiné muže také Isménias, thébský vojevůdce. Platón jmenuje Isménia Thébského také v *Resp.* 336a jako příklad boháče, „který myslel, že má velikou moc“.
- 31 Slovem „slušný“ tu překládám známý řecký výraz *kalos kagathos*.
- 32 Themistoklés byl vynikající athénský politik a vojevůdce za válek Řeků s Peršany; vítězství athénského loďstva u Salaminy r. 480 bylo z velké části jeho zásluhou.
- 33 Aristeidés byl vrstevník a namnoze politický odpůrce Themistokleův; zvítězil nad Peršany u Marathónu r. 490 a u Plataj r. 479; přičinil se o vytvoření prvního attického námořního spolku.
- 34 Tento Lysimachos vystupuje zároveň s Melésiou, synem Thúkydidovým, v Platónově dialogu *Lachés*.
- 35 Ostře se vyjadřuje o těchto Perikleových synech Alkibiadés v Platónově dialogu po něm pojmenovaném, *Alc.* I, 118e.

- 36 Athénský politik, náčelník athénských aristokratů, odpůrce Perikleův (různý od dějepisce Thúkydida).
- 37 Megarský básník v době kolem r. 500 př. Kr.; ve svých skladbách hlásal elegickým distichem zásady aristokratické mravouky; o něm F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 48.
- 38 O těchto sofistech F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 164.
- 39 V orig. prostě „není-li rozumný“ (*fronimos*); při tomto překladu by však nevynikl Platónův rozdíl mezi rozumovostí a nevěděním.
- 40 Viz pozn. 85.
- 41 Daidalos, mytický hérós výtvarného umění, vytvářel prý pohyblivé sochy, které bylo třeba uvazovati, aby neutekly. Podle starého výkladu vznikla tato představa z toho, že Daidalos první rozdělával u svých soch nohy, a tím způsoboval zdání, jako by sochy kráčely. Sochy archaické doby vskutku měly nohy těsně u sebe; tělo a nohy byly na nich kryty nečleněným šatem, takže se podobaly sloupům. Viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 140 a tab. XXXVI, obr. 86. Srv. *Euthyfrón*, 11d.
- 42 Čtu 98d podle Apelta οντ' ἐπίκρητα místo rukopisného a Burnetova οὐτ' ἐπίκρητα.
- 43 Čtu 99a podle rukopisů BTW ᾧ místo ᾧν, jež přijal Burnet.
- 44 Podle Maasovy opravy překládám tuto větu jako výrok Anytův, kdežto u Burneta je začátkem následujícího odstavce Sókratova.
- 45 Teiresias byl mytický věštec thébský; o něm L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 193 n. Narážka na místo v *Od. X*, 493 nn.

Hippias Větší

- 1 Élis bylo hlavní město stejnojmenné krajiny v západní části Peloponnésu, vlast Hippiova.
- 2 Všichni tři se počítají mezi tzv. sedm mudrců, o nichž viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 66.
- 3 O Anaxagorovi viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 76 n.
- 4 Daidalos byl mytický hérós výtvarného umění; báje o něm uvádí L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 195 n.
- 5 V místě *Hipp. Ma.* 282b čtu νομίζων podle mladšího rukopisu Γ místo ἄνομαζων.
- 6 O něm i o druhých význačných sofistech, jmenovaných v této souvislosti, viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 163 n.
- 7 Stavby oblohy se mívají v fázi nebeských těles, jež jsou názvem *pathé* pojímány jako něco pasivního.
- 8 Archonti byli nejvyšší úředníci v Athénách. Každý rok bylo voleno devět archontů; podle prvního z nich, který byl předsedou sboru archontů, se označoval rok. Zde se mívá řada těchto prvních neboli eponymních archontů počínajíc od archontátu Solónova, tj. od r. 594/593 př. Kr.
- 9 Mnémonika, nauka o umělém cvičení a podporování paměti, byla ve starověku hojně pěstována a byly pro ni psány i učebnice.
- 10 O Feidostratovi a jeho škole není jinak nic známo.
- 11 Snad hostitel Hippiův v Athénách; v úloze Hippiova přítele vystupuje také v dialogu *Hippias Menší*.
- 12 Při tomto překladu je úchylka odpovědi od otázky „Co je krásno?“ poněkud větší než v řeckém originálu, kde odpověď

- zní doslova „krásná dívka je krásno“, přičemž slovo „krásno“ zůstává adjektivem doplňkovým a je proti substantivnímu „krásno“ otázkou bez členu.
- 13 Pověstné Sókratovo zaříkávání místo „při Diovi“, „při Héře“ apod. Viz pozn. 12 překladu dialogu *Obrana Sókrata*.
- 14 Snad narážka na jistou odpověď, kterou prý dala Delfská věštitelna Megařanům a která se začínala verši:
- Nejlepší na celé zemi je Argos, Pelasgů město,
klisny Thráckého rodu a Lakedaimonské ženy.*
- 15 Hippiova vlast Élis byla vskutku proslulá chovem koní; v *Od.* XXI, 347, má epiteton *hippobotos*, „pastvina koní“. Na tomto místě ovšem je připomenutí Élidy příznačným rysem Hippiova zdůrazňování všeho, co souvisí s jeho osobou, a jeho nedostatku schopnosti mluvit čistě věcně.
- 16 Slovem „míra“ je tu přeloženo řecké *chús*, což bylo něco přes 3 litry.
- 17 O filosofu Hérakleitovi viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 69–70.
- 18 Slovem „vid“ je tu přeloženo řecké *eidos*, namnoze souznačné se slovem *idea*; „přistoupení ideje“ je Platónova metafora pro metafyzický vztah mezi ideou a smyslovou věcí. Srv. zvláště *Phd.* 100d nn.
- 19 O tomto klasickém řeckém sochaři viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 144 n. Jeho dílo byla socha bohyně Athény v Parthenónu na athénské Akropoli.
- 20 Čtu 291d ετι místo rukopisného a Burnetova ισθι.
- 21 Dithyrambos byl druh sborové písně, oslavující původně boha Dionysa. Přeneseně se užívá tohoto slova o mluvč odchylně se svým vzletem i výrazem od obyčejné řeči hovorové, viz pozn. 32 překladu dialogu *Faidros*. Hippias zazpíval dithyramb (291d), když vypočítal, co je podle jeho mínění vždy a všude a pro každého muže nejkrásnější.
- 22 Pro Achillea byl právě naopak krásnější krátký a slavný život

než život dlouhý a bez slávy; srv. *Il.* IX, 410 nn., kde Achilles o sobě praví (v překl. O. Vaňorného):

*Thetis třpytivých nohou mi říkává, bohyně matka,
dvojí že přivede los můj život k hodině smrti:
jestliže zůstanu tady a budu kol Ilia válčit,
konec je návratu mému, však nezměrné nabudu slávy;
pakliže odejdu domů a do milé otcovské země,
konec je vzácné slávě, však za to mi trvatí bude
život po dlouhý čas – má smrt pak nepřijde záhy.*

- 23 Všichni tito héróové byli synové Diovi; o Tantalovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 161, o Zéthovi str. 174; Dardanos byl předek Priamův, zakladatel „dardanského hradu“, pozdější Tróje, viz *Il.* XX, 215 nn.
- 24 Pelops byl syn Tantalův, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 163.
- 25 Myšlenka, že to, co je větší, je větší velikostí a přesahováním, je obšírně vyložena v *Phd.* 101a nn.
- 26 V místě *Hipp. Ma.* 294e čtu podle Hirschiga ποιεῖν καὶ εἶναι, kdežto Burnet ποιεῖν vylučuje.
- 27 V místě *Hipp. Ma.* 295b čtu podle Hermanna αὐτὸ εἰ místo Burnetova čtení podle rukopisu F αὐτὸ ὁ σοῦ.
- 28 Kohoutů a křepelek se v Athénách užívalo k společenským zábavám, srv. *Lys.* 211d n.
- 29 V místě *Hipp. Ma.* 295d vynechávám podle Heindorfa καὶ za prvním χρήσιμον.
- 30 V orig. „to je prospěšné“; v překladu jsem chtěl upozornit na Plátónův terminologický rozdíl mezi slovy „užitečné“, *chrésimon*, a „prospěšné“, *ófelimon*.
- 31 Sófroniskův syn byl Sókratés sám.
- 32 Slovem „vlastnost“ zde překládám ne zcela přesně řecká slova *pathos*, *pathéma*, jež označují spíše to, co my vyjadřujeme slovem „stav“; takové „*pathos*“ je, jak patrné z následujícího výkladu, např. i sudost a lichost.

- 33 Obraz odpozorovaný ze zkoušení nádob; srv. *Tht.* 179d: „Musíme tedy jít blíže ...“ a proklepáváním zkoumati tuto pohybuující se jsoucnost, zdali zní jako zdravá, či jako puklá. Ono „rozkrajování“ je zase jiná metafora.
- 34 V orig. „jsou obě dvě dohromady buď racionální, nebo iracionální“; svým překladem jsem chtěl předejít nedorozumění, jež se vyskytuje i u vykladatelů tohoto místa, vytýkajících Platónovi nepřesné užití termínů „racionální“ a „iracionální“, ježto prý dvě iracionální čísla se sečtením nemohou stát racionálními. Překlad „spojení“ má právě připustit i jinou možnost než sečtení; např. $\sqrt{2}$ a $\sqrt{8}$ jsou čísla iracionální, ale jejich součin je racionální. Na součet např. $(3 - \sqrt{2}) + \sqrt{2}$ zde Platón sotva pomýšlel.
- 35 Toto přísloví se vyskytuje u Platóna i jinde a zdá se, že je měl Platón v oblibě.

Hippias Menší

- 1 Eudikos, syn Apémantův, připomenutý také v *Hippiovi Větším* (286b), ctitel a snad také hostitel Hippiův v Athénách.
- 2 O Olympii a olympijských hrách viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, zvl. str. 111 n.
- 3 Viz pozn. 1 dialogu *Hippias Větší*.
- 4 Olympias, olympiada, bylo čtyřletí s jedněmi olympijskými hrami.
- 5 Překlad „zchytralý“ nevystihuje přesně Odysseovo epiteton *polytropos*, jímž je tento hrdina vyznačen např. v prvním verši *Odysseie*. Protože substantivum *tropos* znamená způsob myšlení a jednání, je *polytropos* takový člověk, který má, zná a užívá mnoha rozličných způsobů myšlení a jednání, opak člověka jednoduchého, přímého, jakým je níže nazván Achilles; je to člověk „zchytralý“, „prohnaný“ a zároveň „obmyslný“; proto může Hippias schvalovat Sókratovo ztotožňování přívlastku *polytropos* s přívlastkem *pseudés* = „lživý“.
- 6 „Prosby“ je ta část *Iliady*, kde se vypravuje, jak Agamemnón poslal v noci k Achilleovi poselstvo, Odyssea, Aianta a Foinika, s prosbou, aby se zase účastnil boje; v našich vydáních to je IX. zpěv. Uvedené verše jsou *Il. IX*, 308–314 s vynecháním v. 311 a s některými změnami proti našemu textu Homéra, podle nichž byl pozměněn i jejich český překlad O. Vaňorného. Podle překladu O. Vaňorného jsou uváděny i následující citáty z Homéra.
- 7 Určení „lživý“, *pseudés*, je problematičtější a svádí k nedorozumění vědomými i bezděčnými záměnami hlediska logického, psychologického a etického. V následujících úvahách se namnoze uplatňuje význam „klamavý“.

- 8 Slovem „mohoucný“ překládám zde řecké *dynatos* = ten, kdo má moc (schopnost, sílu) něco dělat; jinde užívám překladu „schopný“. Výměr pojmu *dynatos* viz níže 366b.
- 9 „Nejlepší“ má zde ovšem smysl „nejzdatnější“; protože toto slovo může znamenat i hodnocení etické, vzniká potom paradoxon, že lhář je dobrý.
- 10 Cvičenci v gymnasiích si natírali tělo olejem a po cvičení stírali z něho prach a písek a koupali se; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 11. Lahvička na olej a hřebíčko byly tedy toaletní potřeby řeckého muže.
- 11 Viz pozn. 9 dialogu *Hippias Větší*.
- 12 Verše z *Il.* IX, 357–363. Fthia, krajina v Thessalii se stejnojmenným městem, byla vlast Achilleova.
- 13 *Il.* I, 169 n.
- 14 *Il.* IX, 650 až 655.
- 15 Míněn Eudikos: viz pozn. 1.
- 16 Duše zvířete a dále duše člověka služebného je zde obdobou nástroje, kterým se vykonává nějaké dílo; v úvaze tu jde o inductivní pomůcku k soudu o duši vlastní.
- 17 *Hipp Mi.* 375a5 čtu τὰ místo rukopisného a Burnetova τῆ .
- 18 Slovem „mohoucnost“ zde překládám řecké *dynamis*, srv. pozn. 8 o adjektivu „mohoucný“.

Ión

- 1 Epidauros bylo město v krajině Argolidě v severovýchodním Peloponnésu, proslavené kultem boha lékařství Asklépia; o něm a o slavnostech na počest Asklépiovu v něm pořádaných viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitosti*, str. 22 n.
- 2 Rapsódové byli přednašeči básní, zejména Homérových, provozující toto umění z povolání. Byli mezi nimi umělci i všední řemeslníci. Když si Nikeratos v Xenofóntově *Symposiu* zakládá na tom, že umí nazpaměť celou *Iliadu* a *Odysseu*, není cena tohoto umění uznána, neboť prý i všichni rapsódové – které je možno slyšet v Athénách téměř každý den – umějí tyto básně, a přece „není pošetilejšího druhu lidí, než jsou rapsódové“, protože, jak dodává Xenofóntův Sókratés, „nerozumějí skrytým myšlenkám“ básní. V Iónovi z Efesu, osobě známé jen z tohoto dialogu, představuje Platón typ rapsóda, který by podle vnějších úspěchů i podle vlastního sebevědomí bylo možno pokládat za nejdokonalejší.
- 3 O těchto athénských svátcích bohyně Pallas Athény viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitosti*, str. 113.
- 4 Rapsódové vystupovali při slavnostních příležitostech v nádherném rouchu a se zlatým věncem na hlavě; při recitování *Odysseie* měli prý roucho purpurové, při recitování *Iliady* červené.
- 5 Tento rapsód podle zprávy u Diogena Laertia (*Viate*, II, 11) hájil a rozšířil Anaxagorovo pojetí básní Homérových, totiž že v nich Homér alegoricky jedná o zdatnosti a spravedlnosti, a první se zabýval Homérovou fyzikou.
- 6 Stésimbrotos také jmenovaný v Xenofóntově *Symposiu* jako učitel rapsódského umění, který si dával mnoho platit. Napsal politický pamflet o Themistokleovi, Thúkydidovi a Perikleovi.

- 7 Snad je to týž Glaukón, jehož úsudek o básnictví uvádí Aristotelés, *Poet.* 1461b, také bez udání rodiště. Jinak je znám Glaukón z Teu, jehož uvádí jako literárního kritika Aristotelés, *Rhet.* III, 1.
- 8 Homérovci (*Homéridai*) byl rod na ostrově Chiu, odvozující svůj původ od Homéra; zabývali se upravováním a přednášením homérských básní. Tím jménem se pak označovali i jiní odborníci v Homérovi, provozující touž činnost, a pak i vůbec ctitelé a přátelé básní Homérových. Platón se o nich zmiňuje také ve *Phaedr.* 252b a v *Resp.* 599e.
- 9 Tj. o podsvětí; o něm zejména v XI. zpěvu *Odysseie*.
- 10 V překladu ponecháno úmyslně toto řecké důvěrné oslovení, v češtině neobvyklé.
- 11 Slavný malíř řecký v 5. stol. př. Kr.; viz o něm T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 156.
- 12 Mytický sochař a technik, otec Ikarův; viz o něm pozn. 41 překladu dialogu *Menón*.
- 13 Epeios podle báje vystavěl osudného koně trójského, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 186.
- 14 Výtvarný umělec, zejména architekt a sochař, v 6. stol. př. Kr. Spolu s Rhoikem vystavěl proslulý Héřin chrám na Samu; společně prý také vynalezli tavení bronzu. Jeho dílem byl podle starého podání také pověstný prsten Polykratův.
- 15 Mytický hráč na aulos (píšťalu), jemuž se přičítalo i založení hudební teorie.
- 16 Thamyras (nebo Thamyris) byl mytický pěvec a hudebník thrácký; přičítalo se mu zavedení samostatné instrumentální hudby na kitharu.
- 17 Mytický pěvec thrácký, choť Eurydičín; viz o něm L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 194 n.
- 18 Vystupuje v *Odysseii* ve zpěvu I a XXII.
- 19 Na čem se zakládá Euripidův název *magnétis lithos*, vyskytující se v zlomku jedné jeho tragédie, není jisto a Řekové sami to nevěděli; snad souvisí se jménem města Magnésia, a to asi

s Magnésíí nad řekou Hermem v Lydii, neboť v jednom zlomku Sofokleově se tento nerost nazývá *lydikos lithos*. Název „héraklejský“, jehož užívá Platón také v *Tim.* 80c, je asi odvozen od místního jména Hérakleia; měšť s jménem Hérakleia bylo přes 20, a podle které Hérakleie byl pojmenován magnetovec, nelze určit. U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Platon*, II, str. 39, pozn. 2, spojuje tento název s jménem héra Héraklea; nerost byl podle jeho výkladu tak pojmenován podle své síly: ale pak musí variantu toho názvu *Hérakleótis*, vyskytující se níže 535e, pokládat za chybu.

- 20 Melická poezie byla lyrická poezie písňová; viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 41.
- 21 Korybantí byli kněží maloasijské bohyně Kybely, uctívané orgiastickým kultem, jehož hlavní složkou byla pronikavá hudba; srv. L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 98 n.
- 22 V místě *Ion* 533e se odchyluji od textu Burnetova v interpunkci.
- 23 V místě *Ion* 534a vynechávám podle Wilamowitz-Moellendorffa slovo *κατεχόμενοι*. O extatickém kultu Bakchově viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 110. Nadpřirozené věci, které se při něm děly, líčí posel v Euripidově tragédii *Bakchy*, v. 704–713 (přel. O. Jiráni):

*A jedna thyrssem udeřila ve skálu:
z té v krůpějích hned vláha vodní vytryskla.
Ta vetkla zase v půdu zemskou dutý prut,
a hned jí odtud pramen vína vyslal bůh.
A jestli která bělostného nápoje
si přála, konci prstů zem jen rozhrábla
a proudy mléka měla. Medu krůpěje
jim zase s břečtanových thyrsů kanuly,
že kdybys při tom byl a zřel to, s modlitbou
bys obrátil se k bohu, jehož tupíš teď!*

- 24 O zahradě Charitek jako místu své básnické činnosti mluví Pindaros, *Olympia*, IX, 26 n. Srovnání básníka s včelou je např. u Aristofana, *Ptáci*, 748 nn.: „kde jako včela Frynichos

stále se pásl na plodu nesmrtelných písní, odnášeje sladký zpěv“; ale ujalo se a rozšířilo právě z tohoto místa Platónova *Ióna*. Z římského písemnictví srv. Lucretius, *De rerum nat.* III, 9–12, kde básník oslovuje Epikúra a praví, že jako včely sají všechno v květonosných pastvinách, tak i básník spásá všechny zlaté výroky v Epikúrových spisech; Horatius, *Carm.* IV, 27–32 praví o sobě (přel. O. Jiráni):

*já však jen po způsobu
matinské včelky,
pel jež sbírá lopotně s thymiánu,
nejčastěji v háji a při březích kol
Tiburu, jenž oplývá vláhou, tvořím
pracné své písně.*

- 25 Stále podle přirovnání ke včele; epiteton *hirai*, svaté, dává včelám Pindaros ve zl. 123.
- 26 Dithyramby byly lyricko-epické písně sborové, oslavující původně boha Dionysa; enkómion byla oslavná píseň společenská; hyporchéma byla sborová skladba zpěvní a taneční, obracející se zvláště k bohu Apollónovi; jamby byly druh tendenční lyriky útočného rázu. Viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 52 a 46.
- 27 Básník jinak neznámý; jeho malé cenění snad bylo způsobeno i významem jeho jména „Maličký“. O jeho vynikajícím přianu jsou zmínky i jinde.
- 28 Attický tvar proti častěji užívanému *paian*, název kultovní písně sborové, obracející se s prosbou nebo díky zejména k Apollónovi a Artemidě.
- 29 První a třetí z uvedených výjevů jsou na začátku XXII. zpěvu *Odysseie* („Pobití ženichů“, přel. O. Vaňorný):

*Důvtipný Laertův syn však shodil žebrácké šaty,
skočil na velký práh – a luk měl v rukou a toulec,
který byl plný šípů, pak rychle vysypal střely
před nohy, tam kdež stál.*

Ženichům se dává Odysseus poznat o něco později, v. 35, když už usmrtil jednoho z nich, Antinoa.

30 V *Il.* XXII, 312 nn. (přel. O. Vaňorný):

*Vyrazil Achilleus těž – vír vzteku mu naplnil duši:
divý to hněv, rek před svou hrud'k své ochraně zdvihl
krásný, úpravný štít, svou přilbou s hřebeny čtyřmi
kývaje, skvoucí se leskem, a kolem vlásiny vlály
ze zlata, které v hřeben bůh Héfaiostos zasadil hustě.
Nejinak Sirius plá, když vychází v temnotě noční,
na večer – nejkrásnější to ze všech na nebi hvězda,
podobně ostrý hrot plál do dálky, kterýmžto statný
Achilleus v pravici mával a chystal Hektoru zhoubu,
po místě na těle slídě, kde ostří by nejlépe vniklo.*

- 31 Míňno loučení Hektorovo s Andromachou (*Il.* VI, 370–502); líčení, jak se Andromaché dověděla o smrti Hektorově, a její nářek (*Il.* XXII, 437–515); Andromašin nářek nad mrtvolou Hektorovou (*Il.* XXIV, 723–746); Hekabina prosba, aby se Hektor nepouštíel v zápas s Achilleem (*Il.* XXII, 79–89); její nářek po Hektorově smrti (*Il.* XXII, 430–436) a nad jeho mrtvolou (*Il.* XXIV, 747–760); Priamovy domluvy Hektorovi před jeho bojem s Achilleem (*Il.* XXII, 33–78); Priamův nářek při smrti Hektorově (*Il.* XXII, 408–428) a jeho cesta k Achilleovi pro mrtvolu Hektorovu, líčená v XXIV. zpěvu *Iliady*.
- 32 Řecké slovo *katechetai*, které překládáme výrazem „je posedlý“, je složeno z jednoduchého slovesa *echein* = držeti a z příslovce *kata* = dolů.
- 33 Viz pozn. 17. Jménem Orfeovým byly označovány rozličné druhy mystické literatury.
- 34 Mytický pěvec náboženských skladeb zasvěcovacích a očistných, představovaný druhdy jako žák a přítel Orfeův.
- 35 Srv. pozn. 21.
- 36 Citováno z *Il.* XXIII, 335–340 z líčení her, pořádaných při pohřbu Patrokově.

Toto místo i ta, která následují, uvádím podle překladu Otmar Vaňorného; od něho se odchyľuji skoro jenom tehdy, kdy i Platónův text Homéra se liší od textu našeho.

- 37 Homérské jméno nápoje, jehož smíšení se na uvedeném místě popisuje; citováno je místo *Il.* XI, 639 n.
- 38 *Il.* XXIV, 80–82; o Iridě, jak se ponořila do moře.
- 39 *Od.* XX, 351–357 (bez 354), v překladu O. Vaňorného,
- 40 *Il.* XII, 200–207.
- 41 Slovesa vládnouti užívá Platón o poměru lékařově k nemocnému i jinde, podle zásady vyslovené v *Resp.* 342c, že umění vládnu a mají moc nad tím, co jest jejich předmětem.
- 42 Efesos byl členem prvního námořního spolku athénské a zůstal na straně Athéňanů ještě i za války peloponnéské asi skoro až do výpravy Athéňanů na Sicílii. Ovšem ve slovech Iónových je závislost Efesu na Athénách zřejmě zveličena.
- 43 O Apollodórovi nemáme jiné zprávy; o vojevůdci jménem Fanosthenés se zmiňuje Xenofón, *Hell.* I, 5, 18 n., že byl poslán v zimě r. 406/405 př. Kr. proti ostrovu Andru místo Konóna; o Hérakleidovi z Klazomen čteme u Aristotela, *Ústava Athénská*, XLI, 3, že zvýšil plat za účastenství ve sněmu na dva oboly.
- 44 Podle pověsti byl Efesos založen Androklem, synem athénského krále Kodra.
- 45 Próteus byl mořský bůh, nadaný věšteckým duchem, sídlící na ostrově Faru nedaleko ústí Nilu. Vypravuje se o něm ve IV. zpěvu *Odyseie*, 363 nn., jak ho Menelaos přinutil, aby mu pověděl, co má dělat, aby se vrátil do vlasti; Próteus mu napřed chtěl uniknout tím, že se měnil v různé podoby, ve lva, hada, pardála, kance, ve vodu i v strom; srv. L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 91.

Menexenos

- 1 Radnice, búleutéron, byla v Athénách budova na náměstí (agoře), určená pro schůze státní rady athénské, skládající se z 500 vylosovaných členů.
- 2 Významným úkonem veřejného života v starověkých Athénách bylo slavnostní pohřbívání těch, kdo padli v boji za vlast. Jejich tělesné pozůstatky, převezené do města, byly ukládány v čestném pohřebišti, *démotion séma*, zřízeném v severozápadním předměstí Athén, v takzvaném Vnější Kerameiku, na cestě od Dipylské brány k Akademii. Dějepisec Thúkydídés při vypravování o státním pohřbu prvních padlých ve válce peloponéské r. 431 př. Kr. popisuje obřady v 34. kap. II. knihy svého díla.
- 3 Státník a řečník athénský za doby Sókratovy.
- 4 Tento athénský Dión jest ovšem osoba rozdílná od syrakúského Dióna.
- 5 Ostrovy blažených, posmrtné sídlo těch, kdo prožili svůj život spravedlivě a zbožně, připomíná Platón také v *Gorg.* 523b.
- 6 Za doby, v které se koná fiktivní rozmluva Sókratova s Menexenem, znali Athéňané velmi dobře tuto milenku a pak i choť Perikleovu, ze skutečnosti, z městských klepů a zejména také z divadla, kde byl její poměr s Perikleem vděčnou látkou nejedné komedie. Aspasia, rodem z Milétu, jistě vysoce vynikala svým duchem nad průměr athénských žen; o tom by dostatečně svědčily již ty četné pomluvy o ní rozšířené. Učitelkou Sókratovou ji udělal asi vtíp některého komika a Platónův Sókratés, zde tento vtíp přijímá a uplatňuje. Že nemyslí svůj žákovský poměr k Aspasií vážně, prozrazuje tím, že vedle Aspasiie uvádí jako svého učitele hudby Konna, syna Metrobiova, téhož, o kterém se takto zmiňuje i v *Euthydémovi*. Již sama tato zmín-

ka v *Euthydémovi* obsahuje rysy málo vážné a ještě podezřelejší by byla chvála tohoto učitele, kdyby byl Konnos totožný s osobou jmenovanou Konnas, kterou zesměšňuje Aristofanés. Zvláště však je patrna Sókratova ironie tím, že Sókratés staví oba tyto své učitele, Aspasií i Konna, nad „horší“ učitele Antifóna a Lampra; ve skutečnosti byl Lampros proslulý učitel hudby, v níž vzdělal zejména také Sofoklea, a Antifón má i jako teoretik rétoriky i jako praktický řečník zasloužené místo v kánonu deseti attických řečníků.

- 7 Srv. pozn. 6.
- 8 Srv. pozn. 6.
- 9 Srv. pozn. 6.
- 10 Kromě pohřební řeči známé z Thúkydida, o níž viz pozn. 2, připomíná se Perikleův epitafios nad padlými ve válce samské r. 440 př. Kr.
- 11 Tvrzení, že Athéňané a vůbec Attičané jsou ve své zemi praobyvatelé, autochtoni, je častý motiv v attickém řečnictví i básnictví; vyskytuje se také u dějepisců.
- 12 Narážka na mýtus, jak se přela bohyně Pallas Athéné s bohem Poseidónem o Attiku; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 30 n.; tento spor byl plasticky zobrazen na západním štítu Parthenónu.
- 13 Při smuteční slavnosti nemají být jmenováni bozi olympští; vložená věta *vždyť je známe* bývá z textu vylučována jako vysvětlivka zbytečná a rušící smysl.
- 14 Český výklad řeckého slova aristokracie bylo třeba dodat, protože v originálu se uplatňuje etymologický význam tohoto slova. Nazývají athénskou ústavu aristokracií v tomto smyslu náleží zde ovšem k řečnické chvále Athén.
- 15 Skutečné království bylo v Athénách již v 8. stol. př. Kr. odstraněno a místo něho byla zařízena vláda devíti archontů; ale i pak zůstalo jméno král (basileus), a to pro archonta v hodnosti druhého, jenž spravoval státní kult a měl účast v soudnictví, pokud se týkalo sakrálních věcí.

- 16 Mytický Eumolpos, syn Poseidónův, kněz v Eleusině, učinil s Eleusiňany vpád do Athén: athénský král Erechtheus nad ním zvítězil a válka se skončila smlouvou, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 166. Amazonky podle báje vpadly do Attiky, aby se pomstily za výpravu, kterou proti nim do Asie podnikl Théseus, a aby vysvobodily unesenou od něho Antiopu; Théseus Amazonky odrazil.
- 17 Po nešťastné výpravě sedmi proti Thébám, o níž viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 173, utekl se Adrastos, argejský král, do Attiky, a s pomocí Théseovou přinutil Thébany, aby dovolili pohřbít padlé hrdiny; látka Euripidovy tragédie *Prosebnice*.
- 18 Athénský král Démofón, syn Théseův, poskytl ochranu a pomoc Hérakleovým dětem proti argejskému Eurystheovi; látka Euripidovy tragédie *Hérakleovci*.
- 19 Místo *Menex.* 239c čtu podle rukopisů T W $\mu\eta\sigma\tau\epsilon\iota\alpha$ místo Burnetova čtení $\acute{\alpha}\mu\eta\sigma\tau\acute{\iota}\alpha$. V obraze vdavek pokračuje autor následujícím slovesem „namlouvat“.
- 20 Kambysés.
- 21 Při odboji maloasijských Řeků proti perské vládě, podníceném r. 500 př. Kr. od Aristagory, poslaly Athény Aristagorovi na pomoc dvacet lodí a Eretria, město na ostrově Euboia, pět.
- 22 Tuto Dareiovu výpravu proti Řecku r. 490 př. Kr. vedl Dareiův bratr Artafernés a médský vojevůdce Datis. O této výpravě jedná Platón také v *Leg.* 698b nn.
- 23 Ve skutečnosti Athéňanům v bitvě u Marathónu účinně pomohlo tisíc těžkooděnců platajských.
- 24 Eurymedón je řeka v maloasijské Pamfylii; u jejího ústí porazil athénský vojevůdce Kimón kolem r. 466 př. Kr. Peršany v boji pozemním i námořním.
- 25 R. 449 př. Kr. zvítězilo athénské loďstvo nad perským u *kyperského města Salaminy*.
- 26 R. 457 př. Kr.
- 27 Podle Thúkydida (*Hist.* I, 108) následovalo vítězství Athéňanů

- u Oinofyt teprve 62 dní po bitvě u Tanagry; připustit v epitafiu nadsázku je více nasnadě než dát onomu časovému určení smysl „třetího dne boje“.
- 28 Začátek války peloponnéské r. 431 př. Kr.
 - 29 Sfagia nebo Sfaktéria je dlouhý úzký ostrov, uzavírající záliv pylský v Messénii. Za války peloponnéské byli tam r. 425 Sparťané obklíčeni od vojska athénské. Líčení v epitafiu se neshoduje s tím, že poselstvo spartské, žádající tehdy o mír, bylo v Athénách odmítnuto.
 - 30 Leontiny byly město na Sicílii severozápadně od Syrakús; často bojovaly se Syrakúsami. Athéňané poslali Leontiňanům pomoc proti Syrakúsám r. 427, a to, jak píše Thúkydídés (*Hist.* III, 86), „konajíce předběžnou zkoušku, zda by jim bylo lze, aby se panství sicilské dostalo do jejich područí“. Epitafios spojuje tuto výpravu v jedno pásmo s velkou výpravou r. 415, jež měla pro Athény tak osudné následky.
 - 31 Míňeny jsou boje u Psího pomníku (*Kynos séma*), výběžku Thráckého Chersonésu, r. 411 a u Kyziku r. 410.
 - 32 Událost, která předcházela před vítězstvím Athéňanů u ostrovů Arginús východně od Lesbu r. 406.
 - 33 Za to byli vítězní stratégové obžalováni a bez řádného soudu odsouzeni k smrti, srv. pozn. 27 překladu dialogu *Obrana Sókrata*. O tom krutém osudu stratégů epitafios arci mlčí.
 - 34 Po skončení občanské války r. 403, když Thrasybúlos porazil vládu oligarchické třicítky.
 - 35 Eleusis byla r. 404 obsazena oligarchickou třicítkou.
 - 36 K podsvětním bohům.
 - 37 Athénské loďstvo bylo po prohrané válce peloponnéské vydáno Sparťanům a na rozkaz Lysandrův – kromě dvanácti lodí – spáleno.
 - 38 Jednou z podmínek míru uzavřeného po válce peloponnéské bylo zboření athénské opevnění. Athéňané za vpádu Xerxova r. 480 vyklidili Athény a postavili se mu na odpor na moři (bitva u Salamin); tehdy dal Xerxés hradby zbořit a město spálit.

- 39 Spojili se s Athéňany, proti Spartě; porážka Sparťanů u Haliartu r. 395.
- 40 Perský král Artaxerxés hledal u Athéňanů pomoci proti Spartě.
- 41 Nadsázka epitafia, neboť úspěchy Athéňanů ve válce korinthske nebyly zrovna velké.
- 42 V čele perského loďstva porazil Sparťany athénský vojevůdce Konón u Knidu.
- 43 Za války peloponnéské smlouvou r. 412.
- 44 Athéňané přistoupili k míru Antalkidovu r. 387, v kterém Sparťané vydali perskému králi maloasijské Řeky.
- 45 V místě *Menex.* 245e nepřijímám Madvigův doplněk ὄστ', jež přijímá Burnet.
- 46 Události z války korinthske r. 393. Lechaion je přístav Korinthu v Korinthske zálivu.
- 47 O ní viz *Prot.* 343a n.
- 48 O sirotky po padlých ve válce pečoval archón zvaný polemarchos.
- 49 Je zachována zpráva, že se o svátcích Velkých Dionysii představovali dospělí synové mužů padlých ve válce, v plné válečné výzbroji, občanstvu shromážděnému v divadle. Hlasatel vyvolával, že národ vychoval syny těch, kdo padli v boji za vlast, až do jejich dospělosti a že je nyní propouští, opatřív je výzbrojí, aby se zabývali svými věcmi.

Seznam zkratek

ARISTOTELÉS

<i>Eth. Nic.</i>	<i>Ethica Nicomachea</i>
<i>Met.</i>	<i>Metaphysica</i>
<i>Poet.</i>	<i>Poetica</i>
<i>Pol.</i>	<i>Politica</i>
<i>Rhet.</i>	<i>Rhetorica</i>
<i>Hist. animal.</i>	<i>Historia animalium</i>

DIOGENÉS LAERTIOS

<i>Vitae</i>	<i>Vitae philosophorum</i>
--------------	----------------------------

EUSEBIOS

<i>Praep. evang.</i>	<i>Praeparatio evangelica</i>
----------------------	-------------------------------

GELLIUS

<i>Noctes Att.</i>	<i>Noctes Atticae</i>
--------------------	-----------------------

HÉSIODOS

<i>Theog.</i>	<i>Theognis</i>
---------------	-----------------

HÉRODOTOS

<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
--------------	------------------

HOMÉROS

<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
<i>Od.</i>	<i>Odyssea</i>

HORATIUS

Carm. *Carmina*

LUCRETIUS

De rerum nat. *De rerum natura*

MACROBIUS

Saturn. *Saturnalia*

PLATÓN

<i>Alc. I</i>	<i>Alcibiades I</i>
<i>Alc. II</i>	<i>Alcibiades II</i>
<i>Apol.</i>	<i>Apologia</i>
<i>Ax.</i>	<i>Axiochus</i>
<i>Crat.</i>	<i>Cratylus</i>
<i>Criti.</i>	<i>Critias</i>
<i>Crito</i>	<i>Crito</i>
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Epin.</i>	<i>Epinomis</i>
<i>Euthyd.</i>	<i>Euthydemus</i>
<i>Euthyphr.</i>	<i>Euthyphro</i>
<i>Gorg.</i>	<i>Gorgias</i>
<i>Hipp. Ma.</i>	<i>Hippias Maior</i>
<i>Hipp. Mi.</i>	<i>Hippias Minor</i>
<i>Charm.</i>	<i>Charmides</i>
<i>Ion</i>	<i>Ion</i>
<i>Lach.</i>	<i>Laches</i>
<i>Leg.</i>	<i>Leges</i>
<i>Lys.</i>	<i>Lysis</i>
<i>Menex.</i>	<i>Menexenus</i>
<i>Meno</i>	<i>Meno</i>
<i>Min.</i>	<i>Minos</i>
<i>Parm.</i>	<i>Parmenides</i>
<i>Phaedr.</i>	<i>Phaedrus</i>
<i>Phd.</i>	<i>Phaedo</i>

SEZNAM ZKRATEK

<i>Philb.</i>	<i>Philebus</i>
<i>Polit.</i>	<i>Politicus</i>
<i>Prot.</i>	<i>Protagoras</i>
<i>Resp.</i>	<i>Respublica</i>
<i>Soph.</i>	<i>Sophista</i>
<i>Symp.</i>	<i>Symposium</i>
<i>Theag.</i>	<i>Theages</i>
<i>Thi.</i>	<i>Theaetetus</i>
<i>Tim.</i>	<i>Timaeus</i>

PLINIUS

<i>Natur. hlst.</i>	<i>Natur. hist.</i>
---------------------	---------------------

PLÓTINOS

<i>Enn.</i>	<i>Enneades</i>
-------------	-----------------

PLÚTARCHOS

<i>Lyk.</i>	<i>Lycurgus</i>
-------------	-----------------

PROKLOS

<i>In Eucl.</i>	<i>In primum Euclidis librum commenarius</i>
-----------------	--

TACITUS

<i>Dial. de or.</i>	<i>Dialogus de oratoribus</i>
---------------------	-------------------------------

THÚKYDIDÉS

<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
--------------	------------------

XENOFÓN

<i>Hell.</i>	<i>Hellenica</i>
--------------	------------------

Seznam literatury

- Groh, F., *Topografie starých Athén*, II, Praha 1913.
Groh, F., *Řecké divadlo*, Praha 1933².
Hermann, C. F., *Platonis Dialogi*, VI, Lipsiae 1902.
Novotný, F., *Platonis Epistulae commentariis illustratae*, Praha 1930.
Novotný, F., *O Platonovi*, III, Praha 1949.
Novotný, F., *Platonis Epinomis commentariis illustrata*, Praha 1960.
Places, E. des, *Platon, Euvres complètes*, XII, 2, Paris 1956.
Saska, L. F. – Groh, F., *Mythologie Řekův a Římanův*, Praha 1925⁶.
Stiebitz, F., *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1940².
Stiebitz, F., *Z dějin východních národů*, Praha 1941.
Stiebitz, F., *Řecká lyrika*, Praha 1945.
Šílený, T. – Hejzlar, G., *Řecké starožitnosti*, Brno 1926³ (1937⁴, 1947⁵).
Wilamowitz-Moellendorff, U. v., *Platon*, I, II, Berlin 1920.

Ediční poznámka

Pro III. svazek Platóných spisů jsme použili překlady Františka Novotného vydané Janem Laichterem. Pro dialogy *Theagés*, *Charmidés*, *Lachés*, *Lysis* jsme použili vydání z r. 1940; pro dialogy *Euthydémos* a *Menón* vydání z r. 1941; pro dialog *Prótagoras* vydání z r. 1939; pro dialog *Gorgias* druhé vydání z r. 1944 (1. vyd. 1932); pro dialogy *Hippias Větší*, *Hippias Menší*, *Ión*, *Menexenos* vydání z r. 1941.

Oproti uvedeným vydáním jsme vypustili úvody překladatele k jednotlivým dialogům. V dialozích jsme opravili několik věcných přehlédnutí původního vydání. Po stránce obsahové jsme text ponechali beze změn i tehdy, kdy je např. v dialogu *Charmidés* řecké slovo ἐπιστήμη překládáno jako *vědění* i jako *znalost* (především v množném čísle), nebo slovo σοφία v dialogu *Lachés* výrazy *moudrost* i *znalost*; a také tehdy, kdy je v dialogu *Theagés* *znalost* překladem slov ἐπιστήμη a σοφία. Po obsahové stránce jsme do textu dialogu *Gorgias* zasáhli při překladu řeckého výrazu δίκην δίδοναι, který jsme přeložili jako „platit pokutu“ (původně: „dávat pokutu“).

Pravopisné úpravy jsme omezili na minimum, abychom neporušili charakteristický, mírně archaizující styl překladu. Současné normě jsme přizpůsobili pouze psaní předložek *s* a *z* a spřežek jako *pokaždé*, *předtím*, *zdalipak*, *kvůli* apod. Dále jsme upravili transkripci řeckých vlastních jmen, a to tak, že délky jsou použity pouze pro přepis řeckých znaků ρ = á, η = é, η = é, ω = ó, φ = ó, ου = ú. Nejvíce grafických změn doznal poznámkový aparát.

Dialogy *Theagés*, *Charmidés*, *Lachés*, *Lysis*, *Euthydémos*, *Menón*, *Prótagoras*, *Gorgias*, *Hippias Větší*, *Hippias Menší*, *Ión*, *Menexenos* přeložil František Novotný podle vydání J. Burneta (*Platonis opera*, sv. III, Oxonii 1909²); odchylky od Burnetova vydání jsou vyznačeny v Poznámkách.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Číslování na okraji textu odkazuje k tradičnímu stránkování podle vydání Henrika Stephana z r. 1578.

Náš dík patří především dědicům autorských práv, paní Evě Bobákové, paní Haně Rapantové a panu Karlu Novotnému, kteří nám ochotně vyšli vstříc, jakož i Ivanu Chvatíkovi, Jiřímu Chotašovi, Filipu Karfíkovi, Svatavě Matouškové a všem ostatním, kteří se podíleli na přípravě tohoto svazku.

Aleš Havlíček

PLATÓN
Spisy III

Theagés, Charmidés, Lachés
Lysis, Euthydémos, Menón
Prótagoras, Gorgias
Hippias Větší, Hippias Menší
Ión, Menexenos

Vydalo nakladatelství OIKOYMENH jako svoji 216. publikaci. Z řeckého originálu přeložil František Novotný. Odpovědný redaktor Aleš Havlíček. Technická redakce Petr Solníčka. Obálku navrhl Zdeněk Ziegler. Sazba ESET Praha. Tisk *Akcent* Vimperk. Vydání první, Praha 2003.